74
D
34

K. 2/11

6
3-C
7

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
3M H
21

[Bib]liotheca
[C]oll. Rom.
Jesu

6-3.C.7

73.H.47

74 74
C C
98 70

RERVM Memorabilium

IAM OLIM DEPERDITARUM: & contrà RECENS ATQVE INGENIOSE INVENTARUM:

Libri duo,

à

GVIDONE PANCIROLLO: IC. CLARISS.

Italicè primùm conſcripti, nec unquam hactenus editi:

Nunc verò & Latinitate donati, & Notis quàmplurimis ex ICtis, Hiſtoricis, Poëtis & Philologis illuſtrati

Per

[redacted]

Bibliothecæ Coll. Rom. Soc. Jesu

AMBERGAE,
Typis Forſterianis.
Cum privilegio.

M. D. IC.

SERENISSIMO ET FLORENTISS. PRINCIPI AC DOMINO, DN. FRIDERICO, COMITI PALATINO ad Rhenum, Sacri Romani Imperii Archidapifero & Electori, Duci Bavariæ, &c. Domino ſuo Clementiſſimo.

EA eſt rerum omnium viciſſitudo & converſio, Sereniſſime ac florentiſs. Princeps Elector, ut nihil in toto hoc univerſo ſtabile inveniatur & perpetuum. Nam ſi quis omnes intueatur artes atque ſcientias, hanc earum progreſſionem animadvertet, ut primum quibusdam in locis ingenioſorum hominum experientia & labore eas oriri videat; deinde incrementa ſuſcipere; poſt aliquantum in ſtatu vigere; tandem ſua vetuſtate langueſcere; denique ſenſim emori, & oblivione diuturna ſepeliri.

Videre id ipſum quoq; eſt in Veterum monumentis, ædificiis & ſtructuris aliis: quarum etſi primum ſatis tenue fuit initium, poſteà tamen in tan-

tam excrevere magnificentiam, ut vel ipſa etiam rudera majeſtatem quandam ſpirare videantur. Fidem huic rei facere poteſt vel unicus Vitruvius: cujus cum Architectura ſi recentem hanc noſtram conferre quis velit, næ ille Muſcam elephanto; vel, ut mitius dicam, æs auro, ſtannum argento comparaverit. Adeò vetus illa ædificandi ratio maxima ſui parte intercidit, & tantum non tota eſt intermortua. Atq; hoc aliis quoq; numerò ſanè multis obtigiſſe, cũ Plinius & alii; tum verò I. Lipſius docet eleganti illo tractatu, quem ex re ADMIRANDA indigitavit. Quanquã divini Numinis providentia & benignitate evenit, ut non omnia veterum Romanor. ornamenta planè interierint; ſed quieverint potius, & tandem veluti veterno excuſſo excitata rurſum, atq; è Cimmeriis tenebris quaſi poſtliminio fuerint revocata. Argumento nobis eſt literarũ diſciplina à Romanis quàm maxime culta. Apud quos etſi tanta fuit Ingeniorum ubertas, ut iisdem penè temporibus bellica laude, ac diſci-

plina-

plinarum omnium prȩſtantia populos omnes ſuperarent: attamen in priſtinā barbariem tum relabi cœperunt, cum influentes in Italiam Scytharum copiæ Bibliothecas refertiſſimas,& omnia vetuſtatis monumenta ubiq; ferè incenderunt. Poſteà verò quàm literæ mille circiter annos proſtratæ jacuerant, & jam toto penè terrarum orbe conquierant: tantus ſubitò ſcientiarum ſplendor affulſit, ut nullis unquam ætatibus major. At ne Gothis quidem ipſis lectiſſima nuper ingenia defuerūt: quaſi decreviſſet Natura, ſcientiarum vulnera nunc ab iis ipſis, à quibus olim erant illata, ſanari: ut gravis eſt doctiſſimi Ioh. Bodini ſententia. Et quidem de perpetua hac rerum viciſſitudine non ineptè mihi videor uſurpare poſſe illud principis Lyricorum poëtarū Horatii:

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere; cadentq́;
Quæ nunc ſunt in honore, &c.

Quid quod Natura rerum non adeò inops & parca eſt, quin ſubinde excogitare quid poſſit ac ſoleat, quod veterum inventis anteferri dicam, an cū iis opti-

mo jure debeat cõferri? Adeò divites & opulenti ipſius theſauri ſunt, ut nullis ætatibus exhauriri queant. Vtrumq; id manifeſte oſtẽditur in bipartito hoc noſtro tractatu, quem Guido Pãcirolla celeberrim⁹ ICtus,& Academiæ Patavinæ Anteceſſor primarius, ſua id eſt Italica conſcripſit lingua, nec unquã, quod ſciã, typis commiſit. In cujus priori parte de iis agit rebus, quæ veteribus in uſu fuêre, poſtea verò ita intèrciderũt, ut earum reparandarum modus nobis ſit incognit⁹. In poſteriori verò de iis tractat, quæ imminuta jam Romanorũ potentia noviter& ingenioſè à Majoribus noſtris adinventæ; veteribus autem prorſus ignotæ fuerunt. Eum itaq; librum manuſcriptũ mecum cõmunicavit præſtantiſs. Medicus & Philologus Ioach. Camerarius; & ut in Linguam Latinam transferendi illius curã ſive laborẽ ſuſciperem, crebris me cõpellavit epiſtolis: quarum primam certis de cauſſis, ex authographo mox apponendã putavi. Ac quoniã nihil cauſſæ ſubeſſe videbã, honeſti illius poſtulati declinãdi: tralationi huic manũ tãdem, horis ab ordinaria

functione mea vacãtib⁹, ad movi; & nõ ipſius tantũ Textus, quem vocãt, verba verbis quantũ fieri potuit, reddidi; ſed & ea q̃ apud ICtos, Hiſtoricos, Poëtas, & alios olim legerã, & ad materiarũ dilucidiorẽ explanationẽ non parũ momẽti habitura putabã, ſimul etiã adnotavi. Vnde & Notarũ nomẽ ſingulis capitib⁹ appoſitũ. quanq̃ ꝑpter Rerũ ibi tractatarũ jucunditatẽ & varietatẽ (addam etiã, utilitatẽ) Notæ illæ, vel p̃ter inſtitutũ meum ita excreverũt, ut ferè juſti in cõmẽtarii numero poſſint haberi; & verè mihi cum Horatio admirari cõtingat:

————Amphora cœpit,
Inſtitui, currente rota cur Vrceus exſit?

Nec verò ægrè feret Pancirollus, ſi quod ille privato ſtudio ſibi collegerat, nunc publici juris per me factũ viderit. Nam q̃ ſingularis eſt ipſius humanitas, hunc quoq; fertiliſſimi ingenii ſui fœtum publico bono non invidebit: cujus contemplatione à me quoq; laborem iſtũ ſuſceptum fuiſſe, nõ inficior. quin imò veniã quoq; mihi dabit opinor, ſi in exotici iſtius ſermonis tralatione Germanus ego nonnihil forſan offendero.

Tuæ verò Celſitudini, Sereniſſime & Florentiſſime Princeps Elector, ſubſecivas haſce lucubrationes meas ut conſecrarem, plures me compulerunt cauſſæ. inter quas familiam ducit, quod ingenioli mei fœtus ad Eum ſuo quodam jure pertinere mihi videbatur, ſub cujus præſidio ille conceptus eſſet & excluſus. Atqui, poſteaquam ob veſanam Male-ſatiatorum quorundam Novationem patriâ, cæteroquin mihi dulciſſima carere, quàm cauteriatam conſcientiam habere malo; altera mihi obtigit patria florentiſſimus Palatinatus Tuus. In quo cum familiola mea clementiſſimè ſuſceptus, honeſto huic muneri, quo in præſentiarum fungor, fui præpoſitus. Ad quem igitur potius, quàm ad Te, Sereniſſime Princeps, redundare deberet fructus iſte, equidem non videbam. Accedebat & illud, quod Te Rerum antiquarum cognitione inprimis oblectari ſcirem, quibus refertam eſſe conſtat inſtructiſſimã Bibliothecam tuam Palatinam. In qua magis etiam magisque locupletanda

nullis

nullis parcis ſumtibus; Bibliothecario quoque eidem munificè & liberaliter conſtituto Paulo illo Meliſſo: qui ob carminum ſuorum ſuavitatem & elegantiam, atque etiam numerorum varietatē rectè mihi videtur apellari poſſe,

Romanæ fidicen Lyræ.

Qua in re ſapientiſſimorum Regum ac Principum inſtitutum ſequi videris: quorum ſingulare ſtudium ac opus fuiſſe legimus, ut Bibliothecas cōderent, tanquam caſtella quædam & armamētaria Sapientiæ; & Remp. iis præſidiis cōmunirent, quæ poſteris ſeculis profutura eſſent, & unde omnis vitæ lepor humanitasque penderet. Non indignum itaq; Celſitudine Tua rebar Pancirollum meum, quem toto ferè libro primo de vetuſtiſſimis quibusq; rebus, Populi Rom. Majeſtatem non leviter arguentibus, tractare ſciebam. Ac ſicuti Perſæ, ex gentis ſuæ diſciplina, Reges ſine munere adire non audebant: Ita & ego Te Principem meum hoc munuſculo, non jam dico literato, at literario ſaltem ſal[illegible]andum duxi. quod ſi ſerena

fronte, non ſecus atq; Artaxerxes à Synæta ruſtico inope aquam ex Cyro flumine utraq; volâ hauſtam & ſibi oblatam, clementiſſimè ſuſceperis; Equidem voti mei ſummam me contigiſſe arbitrabor. Valeat Sereniſs. Celſitudo Tua cum Illuſtriſs. Vxore, & Sobole generoſiſſima, quam in Eccleſiæ ac Reip. ſalutem & incrementum, tum verò etiam Orthodoxorum præſidium, ab omnibus cum animæ tum corporis periculis tutam & immunem præſtari à Deo Opt. Max. ardentiſſimis votis opto. Ambergâ Anno reparatę ſalutis noſtræ M. D. I C. 5. Martii: qui dies, ut Celſitudini Tuæ Natalis; ita mihi & familiolæ meæ inter feſtos meritò habetur, & quotannis ſanctè ac religioſè colitur.

Sereniſs. Celſitudini Tuæ

Subjectiſs.

Henricus Salmuth. Secret. & Feudor. Præpoſ.

IOACHIMVS CAMERARIVS HENRICO SALMUTH. S. D.

AVdivi nuper tuam Matrem hac cum aliis tranſiiſſe, proficiſcentem ad vos Ambergam: atq; ægrè tuli ipſius adventum mihi non fuiſſe indicatum: cum, propter veterem amicitiam cum veſtra familia, ξενικὰ *officia debita lubenter ei præſtitiſſem. quod in poſterum quoq; ſtudiosè ſum facturus. Te quoq;, ante aliquot menſes ad Sereniſſimũ Electorem adverſa valetudine, ut noſti, conflictantem me conferens, propter occupationes aulicas ſalutare, ut conſtitueram, non potui, quod fiet alio tempore commodiore. Intereà ſcito, tuum Guazzium mihi eſſe valde acceptum; eumq; totum cum magna voluptate me perlegiſſe. Illiq; Authori gratulatus ſum, quòd in tam idoneũ interpretẽ inciderit, q; anteà à Colonienſi neſcio quo, ita miſerè fuit tractatus. Quod ſi tibi à publico tuo munere tantum eſſet ocii, ut ejusmodi verſionibus, horis ſubſecivis in-*

terdum vacare poſſes ac velles: ad te brevi miſſurus eſſem Italicum commentariū, in quo deſcribendo aliquid ſumtuum feci; nondum editum Guidonis Pancirolli, quē conſcripſit in gratiam Ducis Pedemontani defuncti: in quo accuratè, meo judicio, agit de multis rebus alicujus momenti, quarum cognitio apud veteres fuit omnibus obvia; nunc verò planè modus parandi intercidit: & contrà plurima exponit nobis jam uſitata, quæ olim planè fuerunt incognita. Liber ſanè dignus eſſet, qui abs te in Latinam linguam verteretur, & ea forma, qua tuus Guazzius eſt excuſ⁹, apud vos inprimeretur. De quo ſi intellexero tuam voluntatem, præ aliis exemplar meū manuſcriptum tecum communicabitur. Volui ipſemet ſuaſu amicorum hanc provinciam ſubire: ſed ingraveſcens ætas & multitudo negotiorum hoc impediunt. Exſpecto itaq; de hoc tuum reſponſum. Benè vale, & ſaluta tuum fratrem, & honeſtiſſimam matronam Matrem tuam, ſi adhuc vobiſcum eſt. Norimbergâ. 12. Decembr. Anno. 1596.

In

IN COMMENTARIUM GUIDONIS PANCIROLLI, LATINE redditum, & notis illuſtratum ab Henrico Salmuth.

Divitias alius Craſſi miretur, & auri
Midæ nocentem copiam.
Me neq; Cambyſæ tantùm, neq; flumina Crœſi,
Tagiq; arena divitis,
Naturæ quantùm afficiunt miracula, terras
Quæ permeant, & æquora,
Aëris & tractus, & cœli templa ſuperni,
Totamq; mundi machinam.
Hæc, PANCIROLLI *nobis cum fercula promas*
HENRICE, *promtuario;*
Structuraſq; operum priſcas, habituſq; Virorum,
Novaq; artium molimina:
Dignus es, interpres bone, quem meliore legentes
Remunerentur munere,
Quàm comitis quo cuſtodem Lenæus alumnus
Donaſſe narratur ſui.

Gregorius Bersmanus.

IN EUNDEM.

Edidit Euganeo facundus multa Lyceo
GUIDO *polito pectore.*
In quibus hos etiam dederat prædivite rerum
Partus refertos copiâ.

Quæ

Quas partim Natura creat, pars mente ſagaci
Inventa ſunt mortalium.
Hæc quanquam Aoniis eſſent depromta viretis,
Phœbi & Minervæ calculo:
Promta fuere tamen ſolis, quos forte loquela
Fines coarctant Itala.
Tam bona Pieridum, tam bellaq; munera (quam-
Hæc Caprimulgus deſpuat) *(vis*
Cultor Theſpiadum HENRICUS, *ſacraq; The-*
Carus Minervæ & Cynthio, *(miſtos,*
Indignum ratus à dignis usq; abdita lingua
Pallâ jacere exotica:
Antiqui Latii genuino exponit amictu,
Et promta reddit omnibus.
Quiqui Romanis impendunt otia Muſis,
Europa quàm latè patet.
Qui legis hæc igitur, fructus metisq; Camenûm,
Dignos amœnis hortulis:
Dic, PANCIROLLO *debemus multa; Latino*
Sed Pancirollum interpreti.

Ioh. Ladislaus F.

TITVLORVM, QVI IN HOC LI-BRO TRACTANTUR ELENCHUS.

De Purpura, pag. 9.
De Obſidianis, 22.
De Lino vivo, aut Asbeſtino, 23.
De Byſſo, 24.
De Specularibus, 32.
De Murrhino & aliquib⁹ Gēmis, 34.
De Aurichalco, 40.
De Cinamomo, 44.
De Folio Barbarico, & aliis odoramentis. 45.
De Amomo: Coſto: Malobathro: Caſia odorata: Aromate Indico & Laſere, 47.
De Myrrha: Stacte: Bdellio, & Balſamo, 49.
De Azzalo Indico, 52.
De Ammoniaco Sale 57.
De Stellione, 63.
De Marmoribus, 65.
De Lapidibus precioſis, 68.
De Fructibus, 75.
De Aedificiis: Amphitheatris & Theatris, 79.
De Circo Maximo: Baſilicis: Tabernis & Nympheis, 89.
De Foro, 105.
De Viis, 108.
De Librariis, ſive Bibliothecis, 111.
De Aedificiis privatis, 119.
De Statuis ex multis particulis ſeu cruſtis compoſitis, 136.
De Cellis, 138.
De Palæſtris, & Stadiis, 158.
De Thermis aut Balneis, 163.
De Arcubus Triumphalibus, 171.
De Columna Trajani, & Antonini Pii, 172.
De Mole Hadriani, & Sepultura Ceſti, 174.
De Obeliſcis, 178.
De Pyramidib⁹: Labyrinthis: Sphynge Ægyptia: Thebis: ſeptem Mundi Miraculis: 181. de Naumachia, Statuis, & Aſylo, 218.
De Pyropo, & Electro, 228.
De Corinthio ære, 234.
De Oleo incombuſtibili, 236.
De vitro ductili, 238.
De Papyro, 240.
De Navib. & quadr. & quinq. 241.
De Muſica, 249.
De Muſica muta, & Hydraul. 258.
De actione, 263.
De Characteribus literarum, 269.
De habitibus & veſtim. Veterū, 290.
De Fibula, 312.
De habitu Imperatorum, 393.
Quomodo ſalutati fuerint Imp. 433.
De Diademate, 452.
De Equis, 463.
De Teſtudine, 481.
De ſupellectile argentea, 482.
De Cibi capiendi modo Veteribus uſitato. 495.
De Iis, q Oleum, Vinum & alia liquamina ad Menſuram vendebāt, 558.
De Moribus in bello uſurpatis, 562.
De Moribus Exercitus, 600.
De Coronis, quæ dabātur Militibus, 611.
De Armamentariis, quæ hodie Arſenali dicuntur, 617.
De Triumphis, 628.
De Legatis, 654.
De Nuptiis, 675.
De Veterum Ludis, 693.
De Damnatis in Metallum, 705.
De Exequiis Mortuorum, 715.
De Nomenclatoribus, 735.
De Donis, 741.
De Horis & Clepſydris, 747.

IOSEPHVS SCALIGER IN PRÆFATIONE AD FESTVM:

QVòd ſi minuta quadam, ut vocularum quarundam explicationes occurrent, quæ videntur ad quemvis potius de plebe Grammaticorum pertinere, quàm ad eum, qui ſerias ac ſeveriores literas colit: peto ab illo, ne tam levia hæc putet, ut deſperet ea digna eſſe lectione ſua. Inveniet in illis, quod diſcere poſſit.

PROOEMIVM.

INTER egregia illa colloquia, quæ aſsiduè & frequenter habet Sereniſsima celſitudo Tua, quęſitum ex me memini de iis rebus, quæ apud veteres quidem in uſu fuerunt; hodiè verò ivere in deſuetudinem: & rurſum, de iis, quæ poſt Imperium Romanum primum ſunt adinventæ. Equidem, qui perpetuo deſiderio, quo ad inſerviendum Ipſi ducor, ſemper id ſtudeo, quod gratum Illi poſſit accidere; collectionem quandam feci, ab iis, quæ natura produxit, & quorum nulla hodiè eſt noticia, exorſum faciens: ac deinde ad ædificia, & alios Veterum habitus ac mores, qui in-præſentiarum planè extincti ſunt, deſcendens. Poſteà eodẽ ordine expoſui, ecquid rerum & artium ætate jam proximè præterita noviter fue-

Argum[en]tum libri.

rit repertum: ut ad Plutarchi exemplum, quaſi parallelos ſibi conſtituere, & hæc cum illis comparare invicem, nec non perpendere ſecum poſsit Celſitudo Tua, utrum plus damni, an lucri fecerimus: non ſecus, ac Mercatoribus uſuvenire ſolet, qui in altera quidem pagina, quod expenſum; in altera verò, quod acceptum eſt, conſignant: ut ſcilicet expenſi & accepti ſubducta ratione ſciant tandem, utrum creditores ſint, an debitores. Sanè mutationes iſtas Dei Opt. Max. voluntate fieri credo. Nam cum ita ordinârit, ut omnia Lunæ globo ſubjacentia moriantur quidem, alia verò rurſum ſubnaſcantur: voluit profectò, Species & artes nõnullas amplius non reperiri: attamen alias de novo in lucem ꝑduci. idq; ideò, ut prȩter alias admonitiones complures, etiam hac ratione finem præſentis vitæ contemplemur, & majori cum diligentia ad æternam illam adſpiremus.

Ego quaſi catalogum quendam conſcripſi, non quidem omnium (quod factu mihi erat impoſſibile) ſed quȩ notatu videbantur digniora, quorum maximã

partem

partem ſum proſequutus; ea, quæ vel Religionem, vel Leges concernunt, conſultò omittens. quandoquidem illa apud Veteres ſuperſtitione non carebant: hæc verò etiam peculiarem librum omninò deſiderant. Hîc intuebitur Celſitudo Tua non Vrbis Romæ tantum; ſed ipſius etiam Mundi majeſtatem & magnitudinem: ac ea ſimul intelliget ſecreta, quæ ei non diſplicebunt, opinor. Iis itaque horis, quibus à gravibus ſuis occupationibus liberam ſe ſentiet Celſitudo Tua, lectione dignetur opellam hanc meam, quam Ipſi dedico, & quę inſtar recreationis erit eorum laborum & fatigationum, quas Ipſa ſingulis momentis ſubit, ut magno illi oneri, Dominatus ratione ſibi incumbenti ſatisfaciat. Quam diuturna pace & gloria florentem, à Deo conſervari opto; & eidem debita cum reverentia ac humilima ſubjectione me commendo.

NOTÆ.

In manuſcripto illo exemplari Italico, quod Vir clariſſimus *Joachimus*, Magni illius *Joachimi Camerarii*, patris optimi planè conſimilis *Ioachim. Camerari.*

Filius, mihi utendum dedit, & quod in tralatione hac ſequutus ſum, nulla fuit ἐπιγραφή. Idem tamẽ me monuit, Libellum iſtum à *Guidone Pancirolo*, ICto præſtantiſſimo, in gratiam Ducis Pedemõtani defuncti fuiſſe conſcriptũ. quod ad Lectorem, in ipſo mox libri hujus frontiſpicio diſſimulandũ non putavi. Cæterùm cum ipſius Panciroli, quem non ita pridẽ Patavii, in celeberrima illa Antenoris Urbe, frequentiſſimo Auditorio ſumma cum voluptate & utilitate docentem audivi; tum verò etiam Joachimi Camerarii excellẽtem doctrinã, & multijugam rerum pulcherrimarũ cognitionem atq; uſum, egregias prætereà virtutes, & ex his humanitatem ſingularem, ſi pro ut res eſt, commemorare dignè ſatis velim; vereor, ne cum Plauto, & face & viatico mihi opus ſit futurum, ad tam longæ narrationis iter. Non poſſum tamen mihi non gratulari, veterem illam amicitiam, quæ parentibus meis cum clariſſima *Camerariorum* familia ſanctè interceſſit, mihi factam eſſe hæreditariam.

[Gu]ido Pan[cir]olus I. C. [auto]ri huius [au]thor.

Qui in altera tabula) Rationum enim libri, Tabulæ accepti & expenſi appellari ſolent. In quibus ſi quis pares-paginas habuerit, hoc eſt, tantum acceperit, quantum expendit: *paria facere* dicitur, *l. Sticho. 40. § ult. ff. de ſtat. liberis.* Hinc Plinius de Fortuna: Huic omnia, expenſa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mor-

[Pa]ria facere.

ne mortaliũ Sola utramq; paginam facit. Inde *Pariatores*, qui ejuſmodi rationes adminiſtrãt. *Pariatores.* *l. Julius 81. de condit. & demonſtr. Alciatus libro 1. parer. cap. 24.* & quos *Reliquatoribus* opponi Briſſonius ſcribit *in verb. paria facere.* His autem rationum libris *Adverſaria* opponuntur: *Adverſaria* quæ ſunt tumultuariæ quædam tabulæ, aut libelli ſive commentarioli & chartæ: quæ idcircò ſummatim conſcribuntur, ne res memoria excidant; ſed ut ex his poſteà tabulæ juſtæ & æternæ fiant. Indéq; Adverſaria dicta videntur, quod animum & memoriam noſtram advertant. *Joh. Coraſ. lib. 1. Miſcella. cap. 18. n. 3.* Solent enim Mercatores rationes ſuas chartulis quibusdam ſummatim inſcribere, quas & inducunt & circumſcribunt; deinde diligentius æſtimato calculo in libros rationum referunt. *Alciat. lib. 2. diſpunct. cap. ult.* Unde Cicero in Orat. pro Roſci. Quid eſt, inquit, quod negligenter ſcribamus Adverſaria? quid eſt, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de cauſſa? quia hæc ſunt menſtrua; illæ æternæ: hæc delentur ſtatim; illæ ſervantur ſanctè: hæc parvi temporis memoriã; illę perpetuæ exiſtimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc ſunt conjecta; illæ in ordinem confectæ. Itaq; Adverſaria in judicium protulit nemo: codicem protulit. De hiſce Adverſariis Alciatus etiam Ulpiani reſponſum accipit *in l. 1. § edere.*

,, *ff. de edendo.* Eum quoq; edere, Labeo ait, qui producat Adverſarium ſuum ad album, & demonſtret, quod dictaturus eſt, vel id dicendo, quo uti velit. ut ſit ſenſus, Eum quoq; edere, qui *Adverſarium ſuum*, hoc eſt, tabulas tumultuarias rationum ſuarum profert & edit, ut ex eis oſtendat, quam actionē dictare; aut qua ſumma cum Reo jure velit conſiſtere. Id enim verbum etiam unitatis numero rectè uſurpari putat Petr. Coſtalius. Nec obſtat, quod Adverſaria hujusmodi nemo edere compellitur; cum receptiſſimum ſit, ſchedulas, quas domi & ſecreto quis pro ſua inſtructione retinet, exhibendas non eſſe. *Abbas & Modern. in c. 1. de probat. & l. 1. C. de edendo.* Ut enim verum ſit, neminem ad Adverſaria edenda cogi: nō ideò conſequens eſt, ſi ipſe ea in judicium proferat, quin edere dicatur. tametſi etiam putaverit Alciatus *lib. 8. parerg. cap. 7.* eum cogi ad ea edēda poſſe, cum adhuc in Codicem rationum ea non retulit: ut declaret, quomodo ſit relaturus. Nec enim quicquam referre, an Codicem ſuum edat, an ei etiam Ephemeridas haſce adjungat: dum tamen declaret, quomodo Codici ſingula capita ſit adſcripturus. Sed magis eſt, ut in illo Ulpiani reſponſo, per *Adverſarium* intelligamus partē adverſam ſive Reum, quem ad album deducit Actor, ut ei digito oſtendat, qua parte edicti, ſeu qua formula adverſus ipſū ſit actu-

[In]tellectus L. [...] edere. ff. [de] edendo.

ſit acturus. *Franc. Duarenus lib. 1. Anniverſar. diſputat. cap. 13.*

Nam cum ita ordinârit) De hac rerũ omnium converſione ſcitê & præclarè, prout eſt ingenium viri docti & hiſtoriarum ſcientiſſimi, diſputat Joh. Bodin' *in methodo hiſtoriarum cap. 7.* ubi nemini dubium eſſe poſſe ait in eam rem penitus intuêti, quin inventa noſtrorum cum Majorum inventis conferri; pleraq; debeant anteferri. Quia verò, ex Comici ſententia, rerum omnium viciſſitudo eſt: non abs re dicitur, quod Natura novas cotidiè deproperet edere formas. *lib. 2. Feudor. tit. 24. Quæ fuit prima cau. benef. amitt. § prædictis modis* & nihil in ea ſit, quod ſtare perpetuò poſſit *l. 2. § ſed quia divina, 18. C. de veter. jur. enucle.* ac ne fieri quidem queat, ut quidquam in hoc mundo niſi per ſurrogationem ſit perpetuum, *arg. l. eum debere. 32. de ſervit. urban. præd.* quando, ut poëta dicebat, *Rerum omnium converſio, & mutabilitas.*

——*nihil eſt, quod toto perſtet in orbe.*

Sed & nulla Juris ſanctio, quantumcunq; perpenſo digeſta conſilio, ad humanæ naturæ varietatem ſufficit, ut eſt *in proœm. Clement. in pr.* quid enim erit tam ſtabile inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem? cum omnis noſter ſtatus ſub perpetuo motu conſiſtat. *cap. 2. in pr. Auth. de non alien. reb. Eccleſ.* Quæ mutabilitas & inconſtantia in cauſſa

[Ex]aminata [...]iter Juſti[tiæ] definitio.

eſt, quod Ulpiani definitionem, qua juſtitiam dixit conſtantem & perpetuam voluntatem jus ſuum cuique tribuendi. *l. 10. ff. de Juſtic. & jure* quidam propterea rident, quod Juſtus non ſemper continuoq; rectè & juſtè agat: ſed quandoque labatur: imò ſepties in die cadat. *Proverb. 24. verſ. 16.* Quod ſi igitur Juſtus incōſtans fuerit, certè nec ipſam etiam Juſticiam conſtantem finiri poſſe voluntatem: ſi quidem à conjugatis rectè formetur argumētatio. Sed animadvertere debuerant, non finiri ab Ulpiano Juſticiam, ut homini eam exercenti particulariter inhæret; ſed in propriâ, perfectaque ſpecie conſideratam, qualiter ſcilicet homini juſticiam profitenti ineſſe debet. *Joh. Coraſius de Arte juris part. 1. cap. 22.* Quæ interpretatio quantumvis vera eſt: non contemnenda tamen videtur eorum opinio, qui eo loci non Juſticiam virtutem; ſed juſticiam Deam definiri autumant. *Albert. Bolognet. in tr. de Jure & LL. Hugo Donellus lib. 1. Comment. juris civil. cap. 4. circ. fin.* Fuiſſe autem Juſtitiam Romanis & aliis pro Dea cultam, nemo eſt, qui neſciat. Eaque ſententia jam antè & doctiſſimo Hotomano placuit *in pr. Inſtit. de Juſtic. & jure.* quæ non parū juvatur Ulpiani auctoritate *in l. 1. d. t.* ubi Jureconſulti & Juſticiam colere, & Juſticiæ ſacerdotes dicuntur; vel ideò, quòd cum reſponſa ſua cōſulentibus reddunt, ipſius Juſti-

ciæ oracula mortalibus prodere videantur: & exploratum ſit, cultum & ſacerdotium quàm propriiſſimè Diis Deabusvé, non verò etiam humanis virtutibus deberi.

DE PVRPVRA.

EArum rerum, quæ hodie non reperiuntur, inprimis notatu digna eſt Purpura, *primum inter colores locum obtinens & quaſi Rex eorum exſiſtens. Eâ ipſâ olim Regum, Magiſtratuum & Senatorum veſtes tingebantur. Originem igitur hujus expoſituri, dicimus Purpuram fuiſſe ex Conchyliorum genere, quod intrinſecus animatam continebat carnem, & in mediis faucibus candidiſſimam habebat venam: quâ exſectâ, precioſus ille promanabat ſanguis, quo lanæ & purpurea ſerica ad veſtes inde contexendas tingebantur. Crediderim, Conchyliū iſtud etiamnum hodiè inveniri quidem, quandoquidem ſpecies planè non intereunt, nullum tamen ipſius uſum futurum: cum nemo ſit, qui venæ illius eximendæ modum ſciat. Coquebatur ſanguis iſte unà cum vena prius aperta, in vaſis plumbeis,* Purpuræ deſcriptio.

Purpurei coloris confectio. *adjecta tamen aqua modico vapore, & longinqua fornacis cuniculo.* * *Inde ſplendidus ille, & quaſi intermedius inter rubrum & nigrum eliciebatur color, qui gariophylli eſt: nec enim ullum alium ſimiliorem huic puto. Erat & alia coloris ſpecies, quem puniceũ ſive hiacynthinum dicebant. Amiſſæ autem Purpuræ cauſſam hanc eſſe opinor, quod Syria & alia quoq; loca, in quibus illa deprahendebatur, in Turcarum, barbarorum & incultorum hominum manus devenere.*

* *Plin. lib. 9. cap. 38.*

Purpura amiſſa.

N O T Æ.

Ex Conchyliorum genere nõ *Purpura* tantum eſt, ſed & *Murex*: qui licet ab illa diverſus ſit, non ſecus tamen ac Purpura verno tempore congregatur, mutuoq; attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, ac circa Canis ortum latet. Hujus cruor gravis in ſucco eſt, color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari. Idemq; & Oſtrum appellatur, ſi Vitruvio credimus. Ea Conchylia, ait Vitruvius *lib. 7. de Architectura cap. 13.* cum ſunt lecta, ferramentis circà ſcindũtur: è quibus plagis purpurea ſanies, uti lachruma profluens, excuſſa in mortariis, terendo comparatur: & quod ex concha-

Murex.

Oſtrum: Cõchylia.

concharum marinarum teſtis (quas Plinius *lib. 9. cap. 11.* integumenta; & *lib. 11. cap. 37.* operimenta teſtacea vocat) eximitur, id Oſtrum eſt vocitatum. Hinc apud Virgil. *lib. 1. Aeneid.*

Arte laborata veſtes. Oſtroq; ſuperbo.

Et lib. 5.

——oſtro Perfuſa veſtes.

Et Oſtrina tunica apud Propertium. Copioſè autem excipiuntur Conchylia illa in Africa, Sidone & Tyro. Sed Tyria purpura omnium optima perhibetur, & piſcatui ipſa proxima eſt, & cætera omnia, quæ ad inficiendas veſtes pertinent, abundè habet, ut Strabo prodidit *lib. 6.* Lingua Purpuræ eſt longitudine digitali, acutie & duritia tanta, ut eâ & conchulas & quaſcunque ſui generis teſtas perforare poſſit. Unde in guloſos & edaces vulgatum hoc emanavit diverbium: *Purpurâ voracior:* ut Athenæus meminit *lib. 3. Dipnoſoph. cap. 7.* Eaq; Purpuræ voracitas, potiſſima ſuæ ipſius capturæ cauſſa eſt. Piſcatores ſiquidem, cum Purpurã nôrint Concharum paſtionem avidius appetere, has in naſſas magno numero conjectas in mare demittunt, oblongo fune ad naſſas alligato. Sentit optatam eſcam Purpura, porrectâq; intra naſſarum juncos linguâ, cõchas invadit. At hæ aculeo exſtimulatæ, & incolumitati ſuæ conſulturæ contrahunt ſeſe, corti-

Purpuræ conſideratio.

cibusq; clauſis morſu perquâm acri linguam infeſtam comprimunt, pertinaciſſimèque detentam haudquaquam amittunt. Quo fit, ut quum aviditate ſua capta, atque eo quem dixi modo, pendens tollatur Purpura; per Conchylium illud naſſæ per linguam applicitum, Hieroglyphicè denotetur is, qui de gula mulctatus eſt: quemadmodum & Maledicus, per Purpuram exſertâ lingua depictam: ſicuti Johannes Pierius *lib. 28. Hieroglyph.* doctè annotavit. Porrò majoribus Purpuris nobilem illum ſuccum, quem omnes in mediis faucibus, & in candida habent vena, detractâ conchâ auferunt: Minores uno ictu ſaxo collidunt Tyrii, indeq; ſubitarium rorem ſive ſanguinē excipiunt: quanquam aliis quoq; in locis id fiat. Quod ſi ictu fefellerit, neque purpura ſtatim exanimata fuerit, fruſtrà hunc repeti dicunt: quia præ dolore ſanguis in univerſum corp᷒ diffuſum evaneſcat. Hinc Virgilius eos, qui valido aliquo vulnere peremti fuerũt, purpuream animam vomere dicit, *lib. 9. Æneid.* Homerum ſcilicet imitatus, qui purpurea eos morte ſublatos toties ſcripſerat. Hujus verò cruoris color (quem Plinius *lib. 9. cap. 36.* nigrantis roſæ colore ſublucentem; *& cap. 38.* nigricantem adſpectu, eundemque ſuſpectu refulgentem dicit) ab ipſa matre vocatur Purpura: ſicuti Conchylio ac Murici uſu venit. Virgil. in 4.

Purpura hieroglyphicon.

Anima & Mors cur purpurea dicta.

Purpura: color.

grican-

——*Tyrioq; ardebat murice lana.*

Et Juvenalis:

Horum ego non fugiam Conchylia?

hoc eſt, luxurioſas veſtes, & murice vel cōchylio infectas. Nec dubium eſt, Purpuram, Muricem & Conchylium in jure noſtro promiſcuê uſurpari. Quam enim Purpuram Imperatores dixerant *in l.1. C. quæ res ven. non poſſ.* eandem mox Muricis vellus appellant: & alibi, pallia ejusmodi, conchylio tincta, & conchylii cruore infecta dicuntur Theodoſio *in l. temperent. 4. C. de veſtib. holober. lib. 11.* Similiter purpuream Imperialium reſcriptorū ſubſcriptionem Leo hanc eſſe declarat, quæ cocti muricis & conchylii ardore fuerit ſignata. *l. ſacri affatus. 6. C. de diverſ. reſcript.* Etſi autem Purpura, quam Regiæ dignitatis inſigne Tertullianus *de Idolatr. mihi fol. 460.* vocat, & qua Imperatores totos olim veſtitos fuiſſe Leo aſſerit. *conſtit. 80.* privatis planè interdicta fuit, ut nō tantum fucandæ & diſtrahendæ illius facultatem non habuerint: *l. 1. C. quæ res ven. non poſſ. et d. l. temperent. 4.* ſed nec ſegmenta aut fruſtula illius, quæ neq; vendenti, neq; ementi uſum inconvenientem præberent, in mercimoniis eſſe potuerint. Quia tamen fruſta & ſegmenta illa Imperatoriæ Majeſtatis eminentiæ non adverſari videbantur; & ſubditis tamen magnificen-

Purpura, Murex, Conchylium, promiſcuè dicũtur.

Purpura privatis interdicta.

tiæ ſpeciem, aliumvé non prohibitum uſum præbere poterant: conſtitutum à Leone eſt, ut ea tam divendi, quàm emi poſſent. Decere enim Imperatoriam Majeſtatem, quum aliis multis modis ſubditos beneficiis afficiat, eorũdem Magnificnetiæ non invidere: ut gravis eſt Imperatoris Leonis ſententia *d. conſt. 80.* Segmentorum autem etiam apud Ovidium *3. de Arte* fit mentio:

Segmenta.

Quid de veſte loquar? non jam ſegmenta requiro,
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.

ubi per ſegmenta, haud dubiè vel purpuræ, vel aurei panni virgas intelligit. Nam & ſegmenta virgas quasdam aureas eſſe & zonas, quæ velut inſtita quædam & limbi veſti inſerantur, ad ornamentum, ut hæc iis verſicolor reddatur, Turnebus probat *lib. 4. Adverſar. cap. 23.* Eaque ſegmenta aurea Senatus Roman' permiſit mulieribus, in gratiam Volumniæ, quæ Coriolanum patriæ imminẽtem repreſſerat, ut Domitius Calderinus ad Martialem annotavit. Sic Livius *lib. 11.* relatus à Cujacio *lib. 12. obſervat.* „ *cap. 24.* Non inviderunt, inquit, laudes ſuas „ mulierib' viri Romani. adeò ſine obtrectatio„ ne alienæ gloriæ vivebatur. Tunc enim pri„ mum ſancitum fuit, ut Mulieribus de via cede„ retur, ut inauribus aureis, ut purpurea veſte, „ ut aureis ſegmentis, ut novo vittæ diſcrimine „ uterentur.

Mulieribus cur permiſſa.

Atq;

Atq; ejusmodi veſtis Iſidoro *lib. 19. cap. 24.* Segmentata dicitur, zonis quibusdam, & quaſi præciſamẽtis ornata. Hinc *Segmentatus* apud Aratorem de Pontificis habitu: *Segmentata veſtis.*

Qui ſegmentatus mediis altaribus adſtat.

Regum, Magiſtratuum & Senatorum veſtes.) Hinc Purpura pro ſummo Magiſtratu ponitur à Plinio *lib. 10. cap. 21.* Et ideò Imperio Romano ad Monarchiam deducto, principes ipſi, qui etiam, ut olim, Imperatores dicebantur (quoniam Regium nomen Romæ infauſtum inviſumque erat) Purpuram pro inſigni Imperatorio ſervaverunt: ut auctor eſt Capitolinus in Maximinis & Gordia. & refert Budæus de Aſſe & ejus partibus *lib. 2. mihi fol. 43.* Quam ob cauſſam & Alexius Comnenus Imperator, cum Johannem F. natu maximum, quem maximè diligebat, Imperio deſtinaret, & Imperatorem appellare curaret; *purpureos* calceos ei dediſſe ſcribitur à Niceta Choniata. *Purpura pro Imperio.*

DE ENCAUSTO.

EX Purpura, atramenti genus conficiebatur, quod Encauſtum nominabatur. Hoc ſoli Imperatores, privilegiis & literis

Encauſtum ſolis Impp. uſurpatum.

ſubſribendis, utebantur. aliis omnibus ſub pœna rebellionis id erat prohibitum: eo videlicet, poſt publicationem bonorum omnium, capitali non immeritò pœna plectendo, qui eo fuiſſet uſus. Id ipſum & Nicetas primo libro de vita Manuelis confirmat, dum
" *ait; Eum in ipſo Imperii ſui initio Conſtan-*
" *tinopolim miſiſſe literas, rubro aureoq́ſigil-*
" *lo, & ſerico filo munitas, & conchæ ſive*
" *purpuræ ſanguine pictas. Et libro ſexto*
" *ait, Sultanũ Perſiæ Regem, Imperatori Con-*
" *ſtantinopolitano inanes magnorum mune-*
" *rum pollicitationes, quæ rubricatis quidem*
" *literis inſcriberentur, ſed exigua præberen-*
tur, objeciſſe. Ex quo apparet, Imperatorem non alio, quàm iſthoc atramento ſcribere ſolitum. Quod ſi in pupillari ætate Imperator adhuc eſſet conſtitutus: tum virides literas Tutor ipſius exarabat: quemadmodum de Alexio Protoſebaſto, Alexii Comneni tutore, idem Nicetas teſtatur. Audivi Sereniſſimam Celſitudinem Tuam, privilegium habere Michaelis Palæologi, cum Encauſto ſubſcriptum. & non ita pridem aliquos, qui mihi id referendo quæſierunt, quánam ex materia ſubnotatio ſive ſubſcri-

ptio

ptio iſta, quæ forſitan ex integro non eſſet Encauſto, proveniſſet; admonui, Encauſtum ita præparari ſolitum. Terebatur in pulverem conchylium Purpuræ, & adjiciebatur nonnihil de cocto ex ipſa colore, ac ſimul liquabatur: reductaq́; inde materia liquida, & denſitate ſua ſcriptioni apta, dicebatur Encauſtum, ut in Lege quadam expreſſum exſtat. quæ, mea quidem opinione, unica in toto hoc univerſo eſt, quæ & confectionem Encauſti doceat, & nomē etiam eidem imponat.* Encauſti cōfectio. * *L. ſacri. C. de diver. rescript.* *Unde &* Inchioſtro, *hoc eſt, atramenti corruptum vocabulum poſteà derivatum credo. Atque hinc eſt* Encauſtica *illa pictura, de qua Plinius * diſſerit, quòd ſcilicet cum Encauſto fieri conſueverit. Et haud ſcio, an quiſquam præterea hoc ita fuerit interpretatus. Cæterum Encauſtum cum Purpura ivit in deſuetudinē.* Encauſtica pictura. * *lib. 35. cap. 11.*

N O T Æ.

Id ipſum & Nicetas) Sic Palęologus Imperator Conſtantinopolitan⁹ Romę, in æde Spiritus ſancti, Eccleſiæ Romanæ ſubjectionem jurans, ſyngrapham conchylii ſanguine à ſe ſubſcriptam teſtatum reliquit: ut eſt in Epito-

me Chonicorum Uverueronis Leodienſis Monachi apud Briſſonium. Encauſti autem confectionem Leo Imp. docuit *in l. ſacri affatus 6. C. de diverſ. reſcript.* & cur Encauſtum, libariũ dicatur atramentum, Cœlius Rhodiginus indicat *lib. 7. cap. 31.* Ab hoc nomen ſortita ſunt publica illa monumenta, quæ *Encauta* vocantur *in l. un. § quod autem C. de collegiat. lib. 11.* Ita enim locum iſtum Cujacius emendat: non obſtante Açcurſii & Lucæ de Penna, hominum cætera ingenioſorum & ſagacium; at elegãtioris doctrinæ cognitione non admodum probè imbutorum, interpretatione: quorum ille *In cautis brevibus*, hoc eſt, Brevibus cum cautela ſcriptis; hic *in chartis brevibus* legendum putat. Uterq; tamen malè: præterquã enim, ꝙ Lucæ de Penna lectioni cum veteres, tum recẽtiores Codices reclamãt, nulla etiã Lege juvari ea poſſe videtur, niſi fortè allectũ eum fuiſſe putes p textum *in, l. ult. C. de cõven. fiſci debitor. lib. 10.* ubi Chartularum & Brevis quidem fit mẽtio: Sed animadvertere debuit, *Brevem* ibi abſolutè ac ſubſtantivè, & quidem maſculo genere, ac Unitatis numero fuiſſe poſitum, ut cum *Chartulis* (quod verbum & genere, & numero, & caſu diverſum eſt) nequaquam poſſit conjungi. Sed nec Accursii probanda videtur lectio. Etſi enim *Brevia & Breves*, quorum appellatione etiam *Pittacia authentica* comprehenduntur *l. actua-*

Encauta.

Agitur de lectione § quod autem. l. un. C. de collegiat. cõtra Accur. & Luc. de Penna.

Brevia: Breves.

actuariis. C. de erogat. militar. annon. lib. 12. recto quidem ſenſu, & ſubſtantivè ab ipſo accepta ſunt, quemadmodum in multis Juris noſtri locis, præſertim verò *in d. l. ult. et l. 1. C. de exactor. tribut. lib. 10. l. 1. verſ. hæc etiam. C. de apochis. eod. lib. et l. ult. C. de offic. Magiſtri offic. Novel 105. cap. 2. § 4.* & alibi paſſim legitur: Vix tamen eſt, ut *Cautos Breves*, pro Brevibus cum cautela ſcriptis à claſſico ſcriptore ullo uſurpatos invenias. Proclivius igitur eſt, ut cum Cujacio pro *In cautis* legamus *Encautis:* quæ Encauta etiam *Encauteria* dicuntur *in l. immunitates 9. C. de agricol. lib. 11.* nec quicquam aliud ſunt, quàm monumenta Civitatis, ſive chartæ publicæ, ut Cujacius definit. quanquam Alciatus non *Encautera*, ſed *Eucteria* legendum cenſet. quæ vox non Græcis tantum; ſed & Latinis uſitata, grammatophylacium ſive locum denotat, in quo Orationes actaq; provinciarum continentur: ut hac lege non ſolùm eæ revocatæ cenſentur immunitates, quæ in libris & monumentis publicis continebantur, quæ Cujacio Encauta & Encauteria dici oſtendimus: ſed &, ſi quæ in libros nondum relatæ erant, ſtabant tamen in grammatophylacio eucterióve. Sanè ab Encauſto nomen traxit *Encauſtica pictura*: quæ in cera, tabulis, eboréve fieri ſolebat, cestro primùm, id eſt, viriculo (Turnebus *vericulo* legit apud Plinium *lib. 35. cap. 11.* Perotus

Encauteria.

L. immunitates 9. C. de agricol. lib. 11.

Eucteria.

Encauſtica pictura.

Uriculo, quod ab urendo ſic dictum ſit) cavatâ materiâ: procedente verò tempore ſetis inducta ſupra tabulas, iterumq; admotis gallæ carbonibus adusta ad ſudorem usq;. Deinde linteis puris, ita ut quaſi marmora niteſcerent. quæ pictura in navibus, nec Sole, nec ſalo ventisq; corrumpitur. Hinc *Encauſtes* dicitur, qui Encauſticè pictus eſt; coloribus ſcilicet inuſtis, & reſolutis igni ceris: quem Inuſtum rectè dixeris. Unde Martialis lib. 4. Epigram.

Encauſtes Encauſtes Phaëthon tabula tibi pictus in hac eſt.

Quid tibi vis? dipyron qui Phaëthonta facis?

quaſi dicat: Iniquè facere pictorem; qui cum ſemel fuerit combuſtus Phaëthon, iterũ eum comburat. Quo ſignificatu Mœcianus reſpondit, Pictoris inſtrumento legato, ceras, colores, ſimiliaq; horum, item peniculos, & *cauteria*, & cõchas legato cedere. l. item pictoris. 17. ff. de fund. inſtr. Sunt enim *Cauteria* quibus pictores olim ceris pingẽtes, picturam tabularum inurebant. *Turneb. lib. 8. Adverſar cap. 9.* De quo picturæ genere accipiendum eſt illud Ovidii hemiſtichion:

Cauteria. *——tabulasq; coloribus uris.*

Chirurgorum quoque inſtrumenta ſive ferramenta, quibus ingnitis & candentibus putride uruntur carnes & ulcera, Cauteria dicuntur. Hinc & Cauteriata conſcientia apud Apoſto-

lum,

ium, quaſi cauterio notata: qualis eſt in Hypocritis, ut Beroaldus ad Apulejum *lib. 7. Mileſiacarum* interpretatur. Et in Moralibus Plutarchus ſcribit, Cyrenenſium tyrannum Nicocratem, ne quiſquam civium ſęvitiam ſuam aufugeret, portis cuſtodes appoſuiſſe, qui etiam mortuos, dum afferrentur, pugiunculis vel cauterio ſcrutarentur. Cui non abſimile eſt, quod Tertullian' ait in Apologetico: Riſimus & inter ludicras meridianorum crudelitates, Mercurium mortuos cauterio examinātem. Pro *Canterio* enim, quod nullo ſenſu, aut certè inepto erat poſitum, *Cauterio* legēdum Alciatus monet. In peragendis quippe fabulis, ſi cædes intercedebat, deſtinabantur in eam rem damnati, ut non ex ingenio; ſed ex rebus ipſis populo vera exhiberentur. Si igitur Mercurii perſona eſſet repræſentanda, præſtò erant cadavera gladiatorum, ut perſonatus ille Mercurius candenti cauterio mortuos prętentaret. *Tertullianus emendatus.*

Virides literas) Scribit Nicetas *lib. 7. in vita Alexii Comneni, Manuelis F*: Alexium Sebaſtocratorem, Imperium affectantęm, edictùm impetraſſe, quo continebatur, Ea quibus manus Imperatoris (hoc eſt, Alexii Comneni, ferè impuberis adhuc & pueri, qui pædagogi & nutricis opera, defuncto patre, non ſatis commodè careret) ſubſcripſiſſet; non aliter rata fo- *Viridis ſubſcriptio.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

re, niſi prius Alexius ea vidiſſet,& colore viridi ſubſcripſiſſet, RATA SUNT.

DE OBSIDIANIS.

Obſidiani lapides.

*Obſidiani, ſunt lapides quidam nigri, at ſplendidiſſimi: ex quibus etiam Specula conficiuntur. naſcuntur in litoribus Arabiæ felicis. Hodiè amplius non apparent, quantumcunque etiam, qui in Indias Orientales navigant, reperiſſe ſe glorientur. Ait Plinius, multos ſolere Obſidianos ejusmodi, tanquam lapidem precioſum anulis inſerere; & in eorum aliquo ſculptam fuiſſe ſolidam imaginem Divi Auguſti: qui materia hac captus, quatuor Obſidianos Elephantes fieri curavit.**

Plinius lib. 36. cap. 26.

NOTÆ.

Obſidianus lapis (quem Iſidorus *lib. 16. cap. 4.* Obſium; Ulpianus ex Servio *in l. cum aurum. 19. § gemmæ. ff. de auro & arg. leg.* Obſianum vocat) ab Obſidio, qui eum in Aethiopia primũ invenit, nomen eſt conſecutus. Nigerrimi coloris eſt, aliquandò & translucidi, craſſiore viſu, atque in ſpeculis parietum pro imagine umbras

umbras reddente. Ab hoc lapide vitrumquoq; eiusdem coloris, Obſidianum eſt vocatum: de quo plura apud Plinium *lib. 36. c. 26.* *Obſidianum vitrum.*

DE LINO VIVO AUT ASBESTINO.

E*FAT antiquitus ſpecies quædam Lini, quod Græci* Aſbeſtinum; *Latini* Linū vivum *appellabant. Ex hoc tela contexebatur, & tunicæ quæ igni non tantùm non abſumebātur; ſed in illum conjectæ, ſordibus exuſtis, ſplendeſcebant magis, quàm poſſent aquis. Regum quoq; funera in ejusmodi adurebantur tunicis, ne corporis favilla cum reliquo miſceretur cinere. Linum hoc, cui principatus in toto orbe eſt, Plinius tradit,* rarum inventu, difficile textu eſſe propter brevitatem: inventum, æquare precia excellentium margaritarum. Neronem mantile inde habuiſſe ferunt. hodiè non invenitur.*

Asbeſtinū: Linum vivum.

Urēdis corporibus aptum.

* *Lib. 19. cap. 1.*

Ejus raritas & precium.

N O T Æ.

Linum hoc Græcis Asbeſtinum dicitur, ob calcis ſimilitudinē, quæ igni purificatur. *Calcem* enim Græci ἄσβεςον vocant. Asbeſtinum autem igni non abſumi, ſed niteſcere & mun-

Aſbeſtinum unde dictum. *Igni non abſumi.*

dari, Plinius probat *lib. 19. cap. 1.* Sed Asbeſton cum Varro dicit, *lib. 4. de Ling. Lat.* lintea ex eo facta intelligit, atq; adeò veſtimenta, ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib. 23. Adverſar. cap. 1.* à quo tamen Joſeph. Scaliger diſſentit, negans id Lini genus inter veſtmenta numerandum: cum potius ex eo mappæ conficerentur, quàm veſtes. Refert quoque Plinius, huic lino principatum in toto orbe eſſe: & Linteo eo circumdatam arborem, ſurdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi.

DE BYSSO.

yſſus. *Byſſus quoq; erat linum ſubtiliſſimum, in Græcia natum: ex quo pulcherrimæ texebantur veſtes.* jus pretiũ. *Tanti verò æſtimabatur pretii, ut quaternis denariis ſcripula ejus permutarentur.** Plin. lib. 19. ap, 1. *Sed nec ejus quoq; hodiè eſt cognitio. Quod &* Carbaſo *evenit,* arbaſus. *quæ tamen tela erat ſubtiliſſima, ex Indiis advecta; ut & ex Marciano Jureconſulto,** l. ult. § ſpecies ff. de public. & vectigal. *& Virgilio lib. 6. colligitur.*

——cui tenuis glauco velabat amictu Carbaſus.

NOTÆ.

NOTÆ.

Proximam ab Asbeſtino dignitatem obtinet Byſſus, ſive byſſinum, lini genus pretioſi: quod circa Elin in Achaja gigni ſolebat, mulierum delitiis maximè conveniens, ut Plinius ait *lib. 19. cap. 1.* Id prӕcandidum & molliſſimũ eſſe, Iſidorus aſſerit *lib. 19. cap. 27.* Alii Byſſum appellant lanam illam, quӕ *Pinnӕ* (concharum id genus eſt) adhӕret, colore luteo ac perlucido. Unde *Byſſinӕ veſtes*, ex lana illa molliſſima, colore luteo, nigricante, ac ſplendorem auri reddente contextӕ: quas Marcianus ICtus per Byſſicum opus intelligere videtur *in l. fin. § ſpecies ff. de public. & vectigal.* Naſcitur autem Pinna in limoſis ſubrecta ſemper, nec unquam ſine comite, quem Pinnoterem vocant; alii Pinnophylacem. Is eſt *Squilla parva*, alibi *Cancer*, dapis aſſectator. Aperit ſe Pinna, atq; orbum luminibus corpus minutis piſciculis prӕbet. Aſſultant illi protinus, & ubi per licentiam audacia crevit, implent Pinnam. Hoc temporis ſpeculatus Cancer index, levi morſu ſignificat. Illa, ore compreſſo, vel clauſis teſtis ſaluti ſuӕ conſultura, quicquid incluſit, exanimat, partemq; ſocio pbet, ut idem Plinius *lib. 9. cap. 42.* ſcriptum reliquit. Meminit Plinius alterius quoque lini cujusdam, quod ipſe *lib. 19. cap. 1.* Xylon; Ulpianus ἐριόξυλον appellat, quaſi lanam ligneam, ſeu ligno decerptam dicas. *l. ſi cui lana*

Pinnӕ conſideratio.

Xylon.

Lana lignea.

70.§lana legata ff. de legat.3. quę lanugo quædã eſt, ex pomo fruticis cujusdam apud Arabas & eos, qui ſub Cynoſura ſunt, depexa. qui frutex parvulus eſt, ſimilemq; barbatæ nuci, aut mali cotonei defert fructum. unde & Cotoneum quidam dicunt. Lina & lintea inde facta, magno vulgi errore Bombycina vocantur, ut Alciatus oſtendit *lib. 6. parerg. cap. 25.* cum vel Plinio teſte, Xylina; vel ad Peroti mentem, goſſipina, ſeu goſſampina dicantur rectius. Huic Lini generi nullũ candore, mollitiéve præferendũ; veſtesq; inde confectas, Ægypti ſacerdotibus gratiſſimas fuiſſe Plinius teſtatur. Id quod non de indutu duntaxat & amictu ipſorum; ſed & de opertu quoq; in rebus ſacris peragundis uſurpato Beroaldus intelligit ad Apulejum *lib. 11. Mileſiacar.* ubi laneum veſtitum in rebus divinis ut prophanum impiumque, ex Ægyptiorum, itemque Orphei & Pythagoræ diſciplina ideò vituperatum fuiſſe tradit, quòd ab animato lana decerperetur, & ex eo quidem animali, quod inter cætera eſſet mitiſſimum: contra verò lineam veſtem propterea puram habitam, quoniam linum ex terrâ oriretur. Omnia autem terrâ prognata, munda & pura judicari. Hinc Iſiacos, hoc eſt, Iſidis ſacerdotes, cum linea veſte propè peculiariter uterentur, à Poëtis perpetuo epitheto Linigeros videas cognominari. Sic enim Ovidius:

Linea veſtis, cur Ægypti ſacerdotibus grata: Lanea non item.

Iſiaci ſacerdotes linigeri.

Nunc

Nunc Dea linigerâ colitur celeberrima turbâ.

Sic Martialis:

Linigeri fugiunt calvi, ſiſtrataq; turba.

Et Juvenalis:

Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo.

Nec enim lineum tantum gerebant veſtem, ut præter ea, quæ modò commemoravimus, etiã ex Tertulliani *de corona militis* libro colligitur, ubi linteum, qua Chriſtus conſtringebatur, propriam Oſiridis (iidem autem Oſiridis, qui & Iſidis Sacerdotes erant) veſtem appellat: Sed &, ut Herodotus in Euterpe auctor eſt, totum corpus ſolebant eradere, & tertio quoque die tondere, ne pilorum ſordibus inter ſacrificandum piaculum committerent, néve inter Deorũ cultum quidquam pediculorum, aut alterius excremẽticiæ ſordis ipſos pollueret. Unde Lactanti' *lib. 1. Inſtitut.* deglabra à corpore ipſorum pectora appellat. Eodemq; ſenſu Martialis, ſacrificulorum iſtam turbam, pilatam cohortem vocat, *lib. 10.* *Calvi & raſi.*

Nunciat octavam Phariæ ſua turba juvencæ,
Ecce pilata redit jamq; ſubitq; cohors. *Martialis emendatus.*

Ita enim locum iſtum emendandum cenſeo, cum paſſim *Et pilata*, priore ſyllaba producta, legatur. Intelligit enim poëta cohortem pilatam, hoc eſt, calvam vel glabram, cui omnes undiq; pili erant exſtirpati. Eam autem verbi illius vim eſſe, ex eodem Martiali *lib. 6.* probatur:

Exſtirpa, mihi crede, pilos de corpore toto.
Teq́, pilare tuas teſtificare nates.

Hinc *Expilatores*, qui finiente Aſconio in Verrina 2. ne pilum quidem in corpore ſpoliato rū relinquunt, de quibus in pandectis. *de Effractorib. & expilatoribus.* Inde etiam expilatæ hæreditatis crimen. *de quo ff. & C. eod. tit.* Atque hanc emendationem ipſi etiam Scaligero probatam fuiſſe, poſteâ animadverti. Sed antequam apud ipſum viderim, me de hac cogitaſſe, per ſacra Iſidis ſiſtra juro. Si fallo, tum pilata illa cohors glabriorem me reddat, quam ſit volſus ludius.

Sacrificuli cur caput radant. Ex hoc ritu promanavit opinor noſtræ ætatis ſacrificulorum ſuperſtitio: qui jubentur caput in modum ſpheræ radere, & comam nutrire prohibentur. *can. prohibete. 23. diſt.* quandoquidem capitis raſio & corona, vel ipſi etiam Hieronymo temporalium omnium depoſitionem denotat. *can. duo ſunt genera. 12. q. 1.* Capilli verò qui remanent, aliqua Sacerdotibus ad ſuſtentationem retinenda deſignant, ut eſt gloſſographi interpretamentum.

Siſtratam verò turbam Martialis Iſiacos appellat ſacerdotes, à geſtamine ſiſtrorum.

Siſtrum. Erat autem Siſtrum inſtrumentum Ægyptium è metallo arguto, ab agitatione nomen habens. Nam agitatum & concuſſum tinnitus argutos edebat, ob hoc, Sonabile ſiſtrum à

poëtis

poëtis dictum. Hujus ſpecies, ut Adrianus Turnebus *lib. 26. Adverſar. cap. 33.* deſcribit, ovalis erat, & manubriata in ora undiq; tintinabula habens, ut agitatum tinnitum redderet maximum, & quæ pulſarentur. Rectè, *agitatum* dixit: quoniam non ſpiritu, ſed motu cõcuſſum ęneum illud crepitaculum, ſive ſiſtrum perſonabat. *Alexande. ab Alexandr. lib. 7. genial. dier. cap. 8.* Hinc Tibullus *lib. 1. Eleg. 3.*

Quid tua nunc Iſis tibi, Delia? quid mihi proſunt
Illa tuâ toties æra repulſa manu?

ubi tamen *Mi*[illegible], non tibi, ex veteri ſcriptura legendum monet Scaliger. Nam liquet, Deliam Tibulli amicam in caſto Iſidis fuiſſe: de quo apud Propertium *lib. 2. Eleg. Triſtia jam redeunt, &c.* Cæterum de cæremoniis in ſacris Iſidis adhibitis habes apud Apulejum paſſim, & apud Alexandr. *d. lib. 7. cap. 8.*

Quod & Carbaſo) Carbaſus lini genus tenuiſſimi eſt Plinio *lib. 19. cap. 1.* quod Pauſanias igne conſumi negat. A Carbaſo, Carbaſeæ dicuntur veſtes, & Carbaſina lintea. Apulejus *lib. 8. Mileſiacar.* Graphycè prodeunt, mitellis » & crocotis, & Carbaſinis linteis. Ubi mitel- » las fœminarum illa ornamenta intelligit, ex quibus redimicula religabantur, *Virgil. in 9.* *Mitella.*

—— & habent redimicula mitræ. Et alibi:

Copa Syriſca caput Grajâ redimita mitella.

Crocota verò dicuntur, quæ croceo infecta *Crocota.*

ſunt colore. Virgilius croco pictas veſtes appellat:

Vobis picta croco, & ſplendenti murice veſtis.

Ea veſtis, quam & delicatam & fœmineam, viris autem nequaquam convenientem Turnebus oſtendit *lib. 29. cap. 25. et lib. 21. cap. 15.* Plauto Crocotula dicitur: ut & Crocotilũ, id quod valde exile eſt, referente Feſto. Carbaſina autem lintea Apulejus ſignificat, quæ ex illo lini genere, quod Carbaſum ex Plinio diximus, ſunt contexta. Hæc quia mira erant tenuitate, quovis ventulo impulſa, facilè colligebantur in ſinus, quos Maro vocat Carbaſeos *lib. 11.*

Carbaſina lintea.

—— croceam chlamidemq́ꝫ, ſinusq́ꝫ crepantes

Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro.

tametſi Carbaſum flaminis indumentum propriũ fuiſſe dicat Alexander ab Alexandr. *lib. 6. gemial. dier. cap. 12.* Carbaſi porrò nomen ad nautica quoq; vela fuit productum: quę quoniã ex Carbaſo primum in Hiſpania reperta eſſe Plinius teſtatur, Carbaſa etiamnum dicuntur. Sunt autem velorum, ut Julius Pollux auctor eſt, tria genera. Acatium, Dolon, & Epidromes. *Dolones*, quæ vela minôra ſunt, ſuper *Acatia*, hoc eſt, maxima in navi vela, celeritatis cauſſa ſolent erigi. Unde Livius: Polyxenides, ut virtute militum ſuperari ſe vidit, ſublatis Dolonibus effuſè fugere intendit. *Epidromes* in puppi panditur. Alioquin *Dolones* dicuntur

Carbaſa: vela.

Velorum tria genera.

Dolon, teli genus.

cuntur virgæ ſive conti, in quibus, tanquam in vagina, ferrum acutum ſive pugiones latēt: à fallendo, ſive etiam lædendo (δόλος enim utrunq; Græcis denotat) ſic appellati: ut ſint tela quædam, quibus doloſè aliquem petimus: quādoquidem hæc ferrum abditum habeant, quamvis ſolius ligni ſpeciem præſeferant. *Virgil. in 7.*

Pila manu, ſævosq; gerunt in bella Dolones.

ubi Servius Dolonem interpretatur flagellum, intra cujus virgam latet pugio. Sic Claudio Cæſari à duobus Equeſtris ordinis in publico, cum dolone ac venatorio cultro præſtolantibus inſidias fuiſſe ſtructas; altero quidem, ut egreſſum theatro; altero, ut ſacrificantē apud Martis ædem adoriretur, Suetonius ſcribit in vita Tiberii Claudii *cap. 13.* Atq; de hoc ligni vel fuſtis genere, in quo ferrum acuta cuſpide latens, haud ſecus quàm gladius aut pugio vulnera ingerebat, exaudiendum eſt Alfeni reſponſum *in l. ſi ex plagis. 52. § 1. ff. ad l. Aquil.* ubi quidam flagello, in quo dolon inerat, tabernarium verberârat. quemadmodum locum iſtum rectè interpretatur Alexand. ab Alex. *lib. 4. genial. dier. cap. 15.* Cui non abſimile eſt, quod Ulpianus reſpondit *in l. 1. § & generaliter. ff. ſi quadr. paup. fec. dic.* ubi Equus dolone concitatus calce aliquem petierat. Utroq; enim

Emendatur § 1. l. ſi ex plagis. ad l. Aquil.

L. 1. § et gener.

raliter. Si quadr. paup. ſec. d. c.

in loco pro *Dolore*, quod verbi in vulgatis codicibus mendoſè erat poſitum, *Dolone* erit legendum.

DE SPECVLARIBVS.

Specularia: vel ſpeculares lapides.

*Specularia ſeu ſpeculares lapides materia quædam lucida erant, ut S. Baſilius ſcribit, & inſtar aëris tranſparens. Hanc veteres feneſtris imponebant, ut nos vitrum. De his ſpecularibus apud Plinium * extat, & in jure civili. † Nero ſacellum ſive templum Fortunæ ex ſpecularibus conſtruxit: in quo qui erat, extrinſecus abſq; ullo obſtaculo conſpiciebatur: ac, ut Plinius ſcriptum reliquit, portis etiam clauſis, Lux ibi incluſa, non tranſmiſſa videbatur. Speculares hodiè non reperiuntur. Depoſita apud me quondam fuit cryſtallus, ex ſimili materia, altior digitos duos, adeò translucens, ut aër quodammodò videretur, extremis ſolùm partibus viſui expoſitis. Continebat in ſe Chelydrum, qui ore aperto agnellum quaſi deglutiturus erat: ſed ab hoc ei Crux opponebatur. Erat affabrè effigiata. Acceperam à Dn. Martino Gerſtman, nunc quidem Epiſcopo*

* *Plin. lib. 36. cap. 22.*
† *L. quæſitū 12. § ſi dom⁹. 16. & § ſpecularia 25. ff. de inſtr. fundo.*

Epiſcopo Vratiſlavienſi. atq; etiamnum me habere credo.

NOTÆ.

Specularem Lapidem Plinius ait *lib. 36. cap. 22.* vitri modo perlucidum, facilè in quamlibet tenues cruſtas findi. Ab hoc Specularia dicebantur, quibus Lumen & Sol in ædes admittebatur: ut hodiè per vitreamina & chartacea. Sic appellata, quod ex ſpeculari lapide eſſent confecta. Quod autem Ulpianus *in l. quæſitum 12. § ſi domus. ff. de fund. inſtr.* ex Pegaſi auctoritate, Inſtrumento domus legato, negat deberi Specularia & vela, quæ voluptatis cauſſa in domo ſunt, frigoris fortè aut umbræ arceſſendæ cauſſa: Id verò pugnare videtur cum eo, quod ex Caſſii ſentētia idem mox ſubjūgit, Cilicia vela legata deberi, quòd ideò parari ſoleant, ne ædificia vento vel pluvia laborent. Quid enim vetat, quo minus & de Specularibus hoc dicamus, quæ in eundem uſum parari conſtat? *Jacob. Cujacius lib. 13. Obſervat. cap. 13.* Nam ut Plinius *lib. 2. Epiſtol. 17.* ſcriptum reliquit, Cœnationes egregium ſunt "adverſus tempeſtates receptaculum: nam Spe- "cularibus, & multò magis imminentibus te- "ctis muniuntur. Et ſi Martiali credimus, "

Specularium uſus.

Examinata L. quæſitum, de fūd. inſtr.

Hibernis objecta Notis Specularia puros
Admittunt ſoles, & ſine Sole diem.

Specularibus nempe muniebãtur hyeme Cœnationes & diætæ, adverſus ventorum imbriumq́; vim: atq; ita venti his excludebantur, ut tamen lumen habitantibus transfunderent.

Contra Accurſium. Nec ſatis tuta videtur Accurſii reſponſio, locum iſtum de Specularibus non adfixis accipientis. Nam ſi affixa fuerint, tum magis putat, ea domus partem eſſe, ideoq; legato cedere. § *Specularia 25. d. l. quæſitum.* Cur enim hac diſtinctione non in velis quoq; uſus eſt ICtus ſed ea ſimpliciter deberi aſſerit? cum tamen cõſtet, raro aut fere nunquã hæc ita adfigi, ut pro domus parte habeantur. Porrò qui feneſtris Specularia ad arcendum hyeme

Specularii. frigus componunt, *Specularii* in jure noſtro dicuntur *l. 1. C. de excuſat. artif. lib. 10.*

DE MVRRHINO ET ALIQVIBVS GEMMIS.

Murrhinũ. *MVrrhinum, materia quædam candida erat, purpureis maculis rubeſcens: quæ ſub terra inveniebatur, ſub qua humorem calore denſari putabant. Non tralucebat Murrhinum, ſed erat nitidum et odoriferum, ex quo vâſa conficiebãtur potui & eſculentis accommoda.* Erat in precio ob

colorum

colorum varietatem; gilvi ſcilicet, hiacynthini, candidi & aliorum. Pompejus Magnus poſtquam de Aſia & Ponto triumphavit, pocula inde transtulit, & alveum luſorium ex duabus gemmis, quæ et aperiri & claudi poterant, latum pedes tres, longum pedes quatuor: Itemq́ teſſeras & orbiculos, quibus cum ludebatur, ſimiliter gemmeos, quemadmodum Plinius refert. Noſtra hac tempeſtate non reperitur Murrhinum, nec etiam notabiles illæ gemmæ: Sicuti nec uniones, ſimiles illis duobus, quos Cleopatra Aegypti Regina poſſedit. quib' per omne ævum in univerſo hoc mundo pares non inveniuntur. Eos illa æſtimaverat ducenties ſeſtertiûm: quæ ſumma hodiè quingenta millia aureorum noſtrorum exæquaret.* * *Libr. 37. cap. 2.*

N O T Æ.

Murrhina vaſa ex Murrha gemma nomen habent: quam humorem eſſe putat Plinius *lib. 37. cap. 2.* calore ſub terra denſatum: cui ſplendor ſine viribus, nitorq; potius, quàm ſplendor. Sed in pretio fuit colorum varietas, circumagentibus ſe ſubindè maculis in purpuram, candoremq́;, & tertium, qui fiebat ex *Murrhini conſideratio.*

Murrhea vaſa. utroq;. Vaſa illa Jabolenus Murrhea appellat *in l. vaſa. 11. ff. de ſupell. legat.* ut & Propertius lib. 4.

Murrheaq; in Parthis pocula cocta focis.

Plinii et Propertii diſſenſus. quo verſu Murrhina pocula Propertio videntur eſſe fictilia, cum in Parthorum caminis coqui ea ſcribat: diſſentiente Plinio, qui ut dixi, humorem putat ſub terra concreſcere, denſariq; calore, eumq; lapidem erui, & in vaſa celari: ut tantam nobiliſſimorum ſcriptorũ in re frequentiſsima diſſenſionem, annotatione dignam exiſtimârit Turnebus *lib. 8. cap. 1.* Hoc amplius, vaſa illa Papinius ſimpliciter Murrhas dicit: ſicuti & Martialis *lib. 14.*

Si calidum potas, ardenti Murrha falerno
Convenit, & melior ſit ſapor ille mero.

Jocatur Poëta, à colore Murrhini ejusmodi poculi incaleſcere poſſe vinum, eò quod maculæ ejus pupurâ & lactis colore igneſcant. Unde maculoſam hanc vocat *lib. 10.*

Plorat Eros, quoties maculoſa pocula Murrhæ
Inſpicit.

Saporem quoq; meliorem inde policetur, quoniam odor in Murrhinis ſoleat commendari. Illud quoq; hîc loci monuerim, dubitaſſe Ulpianum, an Marrhina vaſa, propter eximium uſum & pretium ſupellectili eſſent Murrhina an ſupellectili cedant. adnumeranda? cum tamen pelves argenteas, & aquimanilia (ita enim doctiſſimus Scaliger legit

legit apud Feſtum, in dictione *Manalem lapidem)* argentea, & lectos inargentatos vel inauratos, atq; gemmatos in ſupellectili eſſe nō dubitet: usq; adeò, ut idem juris ſit, & ſi tota argentea vel aurea ſint. Sed Murrhina quoq; ſupellectili adnumeranda eſſe concludit *in l. 3. § vitrea, & § de Murrhinis. ff. de ſupell. legat.* præſertim ſi ad uſum edendi, & bibendi cauſſa eſſent parata, ut Javolenus reſpondit *l. vaſa. 11. ff. d. t.*

Quos Cleopatra) Cleopatra, cum Antonio edixiſſet, una ſe cœna cẽties ſeſtertiũ abſũturã; idq; fieri poſſe nequaquã putaret Antonius: ſponſionib⁹ factis, poſtero die magnificã cœnam, ſed quotidianam Antonio appoſuit. qui cum eam irrideret, computationemq; expoſtularet, corolarium id eſſe Cleopatra dixit, conſumturamque ſe in ea, quantum promiſerat, confirmavit. Inferri itaque ſecundam menſam confeſtim juſſit. Cumq; ex præcepto ejus, Miniſtri unum duntaxat vaſculum aceti ante eam poſuiſſent, ſpectãte Antonio, quidnam agere vellet, detractum ex auribus alterum unionem in vaſculum merſit, ac mox liquefactum (ſolet enim aceti aſperitas uſque in tabem margaritas reſolvere) abſorbuit. Injecerat alteri manum, ut idem faceret. Sed nequaquam id paſſus eſt ſponſionis ejus judex L. Plancus, victumq; Antonium pronunciavit,

Cleopatra Antonio condicta cœna.

Is poſteà unio, qui ſuperfuit, diſſectus in duas partes, in utriſque Veneris auribus Romæ in Pantheo fuit poſitus. Ita ex Plinio *lib. 9. cap. 35.* Perotus retulit. quib' adde luculentam cœnæ illius deſcriptionem Athenęi *lib. 4. dipnoſophiſt.* relatam etiam à doctiſſimo Budæo *lib. 3. de Aſſe.* ex cujus ſupputatione unionum iſtorũ hæc prodiit æſtimatio. Sic enim ſcribit: Hic eſt ille M. Antonius, qui Cleopatræ ultimæ Ægyti Reginæ Phœniciam, Syriam, Cyprum, & Ciliciæ bonam partem, Judæam balſamiferam, & Nabathęorum Arabiam in ſtupri mercedem dedit: qui Antigonum Regem ſecuri percuſſit: qui expeditionem in Parthos cum centum millibus peditum equitumque ſuſcepit: cui deniq; nobilis illa cœna portentoſi luxus condicta eſt à Cleopatra: in qua centies ſeſtertiûm, id eſt, ducenta quinquaginta millia aureorum, uno ferculo ſecundæ menſæ cõſumta ſunt. Loquitur autem Budæus de alterutro tantum unione. Geminum igitur ad eam, cujus auctor meminit, æſtimationem accedere liquet. Sed & Valer. Maximus *lib. 9. cap. 1.* memoriæ ꝓdidit, Clodium Æſopi Tragœdi F. aceto liquatos magnæ ſummæ uniones potionibus aſpergere ſolitum. In quem ideò & Horatius invehitur *lib. 2. Satyr. 3.*

Vniones Cleopatræ.

Filius Æſopi detractum ex aure Metelli
Scilicet ut decies ſolidûm exſorberet, aceto

Diluit

Diluit inſignem baccam: qui ſanior, ac ſi
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacã.

Ad eandem hanc unionis liquationem reſpexiſſe videtur Marcellus *in l. Seja. 6. ff. de auro & arg. legat.* Seja unionẽ cum hiacynthis legavit: poſteà unionẽ ſolvit: nec ullum mortis tempore inter ornamenta ſua unionem reliquit. Quæſitum eſt, an hæres æſtimationem rei, quę in hæreditate non eſt, præſtare debeat? Et negat Accurſius, æſtimationem deberi: eò quòd à teſtatrice, dum viveret, legatario uniones jam præſtiti ſolutiq; fuerint. Ita enim verbum hoc, *Solvit*, ibi interpretatur. Sed malè, cum non tam de præſtatione ſive ſolutione, quàm de dilutione vel liquefactione id ſit accipiendum. ut ſenſus ſit, unionem illum vi & aſperitate aceti dilutum vel diſſolutum; atque ita legatum, ſui ipſius interitu, nulla hæredis culpa interveniente, exſtinctum fuiſſe. *arg. l. non ſolum. 26. § 1. & l. Titia. 36. in fi. ff. de legat. 1.* Ita autem diſſolvi uniones poſſe, modò oſtendimus, & ex Vitruvio *lib. 8. cap. 3.* liquidò probatur. Quanquam etiam ſolutum unionem intelligere poſſumus eum, qui de linea demt' ſit & detractus: quem propterea exemtilẽ Ulpian' appellat *in l. argumẽto. 25. § margarita. eod. tit.* ut ſcilicet Rei legatæ à ſuo principali facta ſeparatio, ipſum legatum annihilet, & exſtinguat.

Intellectus L. Seja. 6. de aur. & arg. leg.

1.

2.

3.

DE AVRICHALCO.

Aurichalcū. *AVRichalcum erat metallum ex ære, quod auri ſimile. Ex quo genere Toreumata fuerunt opinor, quæ veteres Corinthia putabant: ſed falsò. Corinthium enim mixtum erat ex ære & auro. At Toreumata iſta deſtructa aut ſoluta, nihil habebant auri aut argenti: & ideò ex Orichalco fuiſſe credo.*

* Lib. 34. cap 2. *Iſtud metallum, Plinius auctor eſt,* longo jam tempore non reperiri, effæta tellure, hoc eſt, ſterili effecta terra. Sed conſtat, poſteà Jureconſultum Martianum, qui tempore Alexandri Imperatoris vixit, anno 225. mentionem illius feciſſe, ac ſi ſua quoque ætate id exſtitiſſet.** Lattone *ſive Orichalcum iſtud, quo nos utimur, Aurichalcum non eſt: ſed æs, quod pulveribus quibusdam adſperſum, ſplendorem illius accepit, ut infrà dicemus.*

* L. Labeo ... ff. de contrah. emt.

NOTÆ.

Orichalci notatio. Quod Græcis ὀρείχαλκον eſt, id Latinè multi Aurichalcum pronunciant, facta inſtar hybridis cujusdam, verbi hujus ex Latina & Græca vo-

ea voce, compoſitione: quòd putarent id ex auro & ære conflari. Quod quidem fieri poſſe, (ut de Corinthio ære, de quo alibi à nobis dicetur, prodiderunt veteres) ne ipſemet quidem negat Scaliger ad Feſtum: Sed id ὀρείχαλκον eſſe, id verò pernegat. Proclivius igitur eſt, ut verbum iſtud ex uno & eodem genere deducam᾽, ex dandi caſu ſcilicet ὄρει τοῦ ὄρος, εος, monte, & χαλκῷ ære, ut ſit æs montoſum, in quod Cadmea terra adjiciebatur: non quidē ex auro & ære mixtum; ſed æs, quod auri colorem & ſplendorem haberet, quodve auro ſimile eſſet. Id quod longo jam tempore non reperiri, effœta tellure Plinius ait *lib. 34. cap. 2.* ſed ex eo ſcilicet reſtabant tamen ſpecies aut maſſæ & fragmenta plura.

Tanti verò hoc fuit apud veteres, ut cum nuſquam eſſet, tamen quaſi eſſet, etiam auro excellentius haberetur. Unde Plautus in Milite: Ego iſtos mores Orichalco comparem. Et in Pſeudolo: Dii immortales! Orichalco contrà non carum fuit meum mendacium. *Orichalco contrà*, ut & *Auro contrà*, nota & familiaris Plauto phraſis. quaſi dicat, plus mihi mea ſycophantia, quàm ingens auri pondus profuit: vel non venire aut venale eſſe potuit meum commentum numis ex Orichalco cuſis, ſed pluris fuit illis. Ita enim locum hunc Petrus Gualtherius interpretatur, ex Orichal- *Orichalci precium.*

co olim numos cuſos fuiſſe concludens. Planè ꝙ Horatius etiam Inſtrumenta muſica ex Orichalco facta iñuit, cum *lib. 2. epiſt. 3.* ita ſcribit:

Tibia, non ut nunc, Orichalco vincta, tubæq́; Æmula.

Id non de Orichalco iſto jam olim deperdito; ſed de vulgari noſtro Orichalco, quod vulgò *Letonum* vocari Scaliger notat, erit accipiendum. Nec deſunt, qui Tibiam junctam Orichalco interpretantur, Orichalco tanquã aurea bractea ornatam, ut inde eſſet elegantior. Alii tibiam Orichalco junctam putant, quòd duo eſſent ligna ipſo devincta, ut longior redderetur tibia. Mihi ingenioſior videtur Joh. Baptiſtæ Pineæ interpretatio, rem altius petẽtis. Veriſimile eſſe ait, urbium theatra initiò fuiſſe parva; & ꝓpterà ſcenam habuiſſe tibias tenues, ac ſimplices. *Tenues*, hoc eſt, ſolas, abſque aliis muſicis inſtrumentis: *Simplices*; quia earum foramina eſſent quatuor tantùm. Poſteà verò aucto populo, aucta quoq; fuiſſe theatra; & primò additum lituum; deinde etiam tubam. Ut ſit ſenſus, Tibiam junctam fuiſſe Orichalco, id eſt, adſociatã lituo ex Orichalco confecto: neque tantùm Muſicam ex tibiis, & lituis; ſed etiam ex tubis conſtitutam. Ergò tibiam factam tubæ æmulam: quia tuba commixta cum ipſa ſonum ſuum non amiſerit: quanquã ita acutus hic fuerit, ut tubæ ſtrepitum imitaretur. Quod autem diximus, Au-

Horatius explicatus.

richalcum ex auro & ære mixtum non eſſe, id Marciani quoq; auctoritate confirmatur, negantis eam valere venditionẽ, qua Aurichalcũ h. e. æs illud, quod ſcilicet auro ſit ſimile, pro auro eſſet venditum. *l. Labeo 45. & ibi Accurs. ff. de contrah. emt.* In materia enim ſive ipſa rei ſubſtantia eſſe erratũ. *l. in venditionibus. 9. ff. d. t.* At ſi quid auri admixtum illud haberet, tum venditionẽ omninò cõſiſtere Ulpianus reſpondit. Idq; exemplo viriolæ, quæ ex gẽmis contextis auro vel argẽto, aliáve materia componi ſolet. *l. ult. § mulier. ff. de auro & arg. leg.* Hęc ſi aurea dicatur & vendatur; & ſi magna ex parte inventa fuerit ærea: placuit tamen valere venditionem, maximè ſi aliqua ex parte ſaltem aurea ſit, qualis dicebatur; atque ita auri quid admixtum habeat. *l. quid tamen. 14. ff. de contrah. emt.* quantumvis etiam aurum illud eſſet deteri', quàm emtor exiſtimaret. *l. alter. 10. d. t.* cum & ſi inauratum aliquid ſit, licet ego aureum putem, venditio tamẽ ſubſiſtat. *d. l. quid tamen. 14.* Nec mutat hanc ſententiam, quod nullam eſſe emtionẽ Julianus ait, ſi quis menſam argento coopertam mihi ignoranti ꝓ ſolida vendiderit imprudens. *l. cum ab eo 41. d. t.* non enim ideò menſa argentũ admixtum habet, ſi eſt argento cooperta. Operimentum menſæ, ſeu lamina illa, quæ menſam operit, non eſt pars materiæ, hoc eſt, menſæ, quam argenteam, non autem argento coopertam;

L. Labeo. 45. l. quid tamẽ. 14. et L. cum ab eo 41. ff. de contr. emt. conciliata.

vel operimento argenteæ laminę veſtitam; ſed argentum cum ipſa menſæ materia confuſum præſtari convenit. De horum tamen reſponſorum conciliatione ſanè quàm difficili, plura videri poterunt apud Jacob. Cujacium *lib. 2. obſerv. cap. 4.* Gabriel. Mudæum *in l. in venditionibus. 9. de contrah. emt.* & Hugonem Donellum *in l. ſi id quod aurum. 22. de verbor. oblig. n. 5.* Modum verò inaurandi vel adulterandi æris, ut formam auri induat, Zaſius tradit ex Plinio *lib. 33. cap. 3. & 6.* Incendunt, ait, æs igni, ut ardeat: deinde exſtinguunt aceto & alumine: poſteà inducunt bracteolas auri, & iſtas bracteolas æs ſic præparatum recipit in ſe, ut ſtrictiſsimè hæreant: &, ſi æs palleat ſub bracteolis, tunc illinitur liquore ovi, qui demit colorem æris. *Zaſius in d. l. ſi id quod 22. de verbor. oblig.*

Æris inaurandi ratio.

DE CINNAMOMO.

Cinnamomum.

SCribit Galenus lib. 1. Antidot. *Cinnamomum rarum inventu fuiſſe, præterquam in armariis Imperatorum. Plinius auctor eſt, precium Cinnamomi quondam fuiſſe in libras denariûm mille:* * *cui ſummæ, 150. aurei noſtrates adæquarentur. Atque id*

* Plin. lib. 12. cap. 19.

que idipſum poſteà adauctum, Arabiæ & Indiæ ſylvis incenſis. Quam verò Caſiam ligneam Latini dicunt, ea peſſimo adſimilatur Cinnamomo, & ab Italis Cannella *vocatur. Veri enim Cinnamomi nulla nobis eſt notitia: ſicuti nec Xylocinnamomi: quod ipſum arboris tantum lignum eſt. at verò Cynnamomum exterior ejuſdem cortex.* Xylocinnamomum.

NOTÆ.

Cinnamomi, quod & Cinnamum dicitur, luculenta exſtat deſcriptio apud Plinium *lib. 12. cap. 19.* Ex eo unguentum fit, Cinnaminum dictum, inter cætera craſſiſsimum: *Cinnaminũ unguentum.* Cujus ſuma eſt comendatio, quod transeuntem fœminam odor invitet, etiam aliud agentem. Sicuti Philip. Beroaldus ad Apulejum *lib. 2. Mileſiac.* annotavit.

DE FOLIO BARBARICO, ET ALIIS ODORAMENTIS.

Inter ſpecies precioſas, quæ ex Indiis Alexandriam advehebantur, Marcianus Juriconſultus Folium Barbaricum recenſet. * Folium Barbaricum.

* *L. ult. § ſpecies ff. de pu-*

blican. & vectigal.
* *Plin. lib. 21. cap. 6.*
* *Plin. lib. 12.*

Id erat odoramentum quoddam, ex radice odoratiſsma, quam Bacchar * *dicebant, itemq́; nardo, myrrha, balſamo, coſto, & aliis compoſitum plantis: de quibus apud Plinium: * ubi aliorum quoq; complurium odoramentorum fit mentio, quæ quoniam hodiè non exſtant, brevitatis ſtudio omitto. Iſtius autem memini, quòd famoſum erat ac celebre, & ab ipſis usq; Indiis adportatum: indeq́; barbaricum dictum.*

N O T Æ.

Intellectus L. plenum. § 1. de Uſu et habit.

Folii Barbarici mentionem facit Marcian* ICtus *in l. ult. § ſpecies. ff. de publican. & vectigal.* Sunt, qui de hoc folio intelligendum quoque dicant *tex. in l. plenum. 12. § 1. ff. de Uſu & habit.* Ubi Nerva negat eum, cui fundi uſus conceſſus eſt, foliis etiam (barbaricis putà & Indicis) uti poſſe. Alii foliorum nomine Unguentum ex foliis confectum intelligunt: quod magni erat precii, & Foliatum nuncupabatur. Martial *lib. 11.*

At mea me libram Foliati poſcat amica.

Et Juvenalis Satyr. 6. *Mœchis foliata parantur.* Utraq; mehercules interpretatio nimis longè petita, & ad rem minus videtur idonea. Agitur enim ibi de Uſu fundi, atque adeò de iis, quæ fundus

fundus ipſe fert: cum quibus nihil planè commune habent exotica iſta unguenta & folia, ex locis tam longinquis aſportata. Propius igitur eſt, ut textum hunc cum Accurſio de vulgaribus foliis intelligamus, quibus alendo pecori, hyberno præſertim tempore uti ſolem': ut ita horum quoq; uſum Uſuariò conceſſum eſſe Ulpianus cum Sabino & Caſſio, Labeone & Proculo cõcludat: licet Nerva id negáverit. à cujus ſententia eos ſeceſſionem feciſſe,& cõtextus ſatis docet,& Franciſc. Hotomanus,nõ advertiſſe id Tribonianũ, miratur. *in pr. Inſt. de Vſu & habitat.* Nam quod Cujacius eo in loco, ut & *lib. 9. Obſerv. cap. 37.* pro foliis, oleis legẽdum cenſet: parum tutum videtur ex eo, quod Græci expreſsè legunt φύλλοις, hoc eſt, foliis *16. Ecloga. § 4.* quo fit,ut à vulgata & recepta lectione minimè recedẽdum putem: cum tralatitium ſit, textuum emendationem,quãtum fieri poſſit, evitandam eſſe.

DE AMOMO ET COSTO, MALOBATHRO, ET CASIA ODORATA, AROMATE INDICO ET Laſere.

Momũ et Coſtus plãtæ ſunt nobiliſſimæ juxtà et odoratiſſ. Vnde odores olim cõficiebãtur maximi pcii. Hodiè nõ habẽtur. Sed horũ vice aliis utũtur myropolæ et aro- Amomum & Coſtus.

matarii; verbi cauſſa Pſeudocoſto, quod falſum ſive adulterinum coſtum eſt. Ex duab' iſtis plantis præparabatur quoq; Odoramentum, cui Coſtamomo *nomen erat, & ſimiliter ex Indiis Orientalib' adferebatur: cujus à Marciano quoq; fit mentio, tanquam rei precioſæ. Sed neque hoc in-præſentiarũ habetur. Quod &* Malobathro *evenit, &* Caſiæ *odoratæ, quam aliqui Nardum eſſe contendunt. Plantæ iſtæ erant odoratiſſimæ, ex quibus ſuaviſſimum oleum exprimebatur. De Malobathro Marcianus ſimiliter loco ſuperius allegato loquitur: cui &* Aroma Indicum *adjungit, quod erat ſpuma odoratiſſima ex Indiæ cannis promanans. Invenitur &* Laſer, *ſuccus ſuaviſſimus, ex planta, cui* Laſerpitio *nomen, de quo Plinius diſſerit.**

Coſtamomum. Malobathrum. Caſia. Aroma Indicum. Laſer.

* *Lib. 19. cap. 3.*

NOTÆ.

Amomi, Coſti, Coſtamomi, Malobathri, Caſiæ, Aromatis Indici, & Laſeris ſimiliter fit mentio à Marciano ICto *in l. ult. § ſpecies. ff. de publican. & vectig.* quorum naturam, vim & poteſtatẽ ex Dioſcoride, Plinio, & aliis operę preciũ erit cognoſcere.

DE MYR-

DE MYRRHA, STACTE, BDELLIO, ET BALSAMO.

Myrrha, gutta ſive lachruma eſt, ex arbore Arabiæ felicis deſtillans; felicis inquam denominatæ, quòd omne ferè odoriferum producat. Myrrha. Stacte, *eſt Myrrhæ gutta, quæ ab illa extracta, precioſiorem exhibet liquorem.* Stacte. Bdellium *ſimiliter arboris cujusdam, apud Bactrianos natæ, lachruma eſt.* Bdellium. Balſamum, *celebre magis, quàm notum, plātæ cujusdā, inſtar vitis, in Judæa in valle Jericho ſuccreſcentis ſuccus eſt.* Balſamum. *Ejus generis plantæ jam non habentur, niſi adulteratæ. Turca dicitur aliquas in Aegypto obtinere, ex quibus annuatim paucæ ſaltem guttæ excipiantur. Alioquin ſub nulla mūdi plaga reperiuntur. Etenim cum Turcæ cujusvis politiæ et elegātiæ hoſtes, omnes Hierichuntis vineas vaſtarint: dictu non abſurdum eſt, etiam plantas iſtas amplius non exſiſtere; & ideò Balſamum in Europam non deferri, aut certè adeò rarum & pauxillum, ut pro nullo haberi meritò poſſit.*



D

N O T Æ.

Myrrhæ metamorphoſis. De Myrrhæ cum patre Cinyra nefando cõgreſſu, & converſione in arborem ſui nominis, multa fabulatus eſt Ovidius *lib. 10. Metamorph.* Fingitur autem Myrrha exoptaſſe, ut in arborem, hoc eſt, eam converteretur formam, quæ neq; inter mortuos eſſet, neq; inter vivos: ob inceſtuoſum ſcilicet & nefarium illum coitum, hominum conſpectum devitare cupiens. Quo ipſo & flagitiorum ac libidinum individua comes pœna deſignatur, quãtoperè vel metu vel pudore anteactorũ ſcelerũ & vel ſola cõſcientia ſcelerati exſtimulẽtur. Usque adeò cognatum, imò innatum omni ſceleri ſceleris ſupplicium. nec crimen quisquam in pectore geſtat, qui non idem Nemeſin in tergo: ut gravis eſt & aurea Juſti Lipſii ſententia in opere verè aureo De Conſtãtia *lib. 2. cap. 13. & 14.* Cui planè congruit, quod tanquam ex Pythio tripode pronunciavit Horatius.

Raro antecedentem ſceleſtum
Deſervit pede pœna claudo.

Vota noſtra quàm dubia! Sed & monemur ea fabula, quænam ſint mortalium vota, cum quid parùm honeſtum à Diis impetrare contendimus. Nam qui votorum compotes facti ſunt aliquandò, tum demùm intelligunt, quàm abſurda vel tur-

pia

pia cupierint: quæ antequam conſequerentur, infelices ſe & miſeros exclamabant, ut eſt apud Natalem Comitem *in Mythiologic.* Conſtat autem Myrrham in Arabia laudatiſſimam progigni. Hæc antequam incidatur, ſponte ſudat guttam, à ςάζω, quod eſt ſtillo, *Stacten* nominatã. qua dictione gutta ſive lachruma liquoris ſignificatur, quo capilli deliciarum cauſſa ungebantur. Ovidius in Sappho: *Stacten.*

Non Arabum noſter rore capillus olet.

Intelligit enim Myrrham Arabicam, cujus ſtacte, id eſt, gutta Myrrhæ, ad crines ungendos erat potiſsima: ut ocellus eruditorum *Gregorius Bersmanus* rectè interpretatur.

De Bdellio videatur Plinius *lib. 12. cap. 19.* ut & de Balſamo *cap. 25.* quod eſt arbuſcula quędam uni terrarum Judææ quondam conceſſa, & in duob' tantum hortis, utroq; regio. Viti ſimilior eſt, quàm myrto. Seritur malleolis, ut vitis; & colles implet, vinearum modo, ſuſtinens ſeſe ſine adminiculis: intra tertium annum fructifera. Proceritas intra bina cubita ſubſiſtit. Inter unguenta, bonitatis palmam dant Balſamo, quod omnibus odoribus præfertur. Succum Balſami *Opobalſamum* vocant. Juvenalis: *Balſamum.* *Vnguentorũ primum.* *Opobalſamũ.*

——hirſuto ſpirant Opobalſama collo.

Xylobalſamum, lignum dicunt, ſurculumque balſami: quod & ipſum pro ſucco ſubſtitue- *Xylobalſamum.*

runt officinæ. Præcipua gratia eſt lachrumæ, ſecunda ſeminis; tertia cortici, minima ligno. Summa balſami probatio eſt, ut lac coagulet, & in veſte maculas non faciat.

DE AZZALO INDICO.

Azzalum, ferrum.

ERAT *ferri quoddam genus Azzalum, quod Indicum appellabant: ſed reverà in Serum regione naſcebatur, quam nunc quidem* Chinam *dicimus. Id autem omniũ cenſebatur nobiliſſimũ. de quo Plinius* lib. 34. cap. 14. *& Marcianus loco ſuprà citato. atq; adeò bonæ temperaturæ erat cæſura & acies ejus, ut quodlibet ferrum incideret. Id genus ferri nos non habemus. cæterum excellentiſſimum id reputabatur.*

NOTÆ.

Azzalum Indicum eſſe puto, quod Marcianus ferrum Indicum *in l. ultim. § ſpecies. ff. de publican. & vectigal.* Plinius ferrum Sericum appellat, cui ex omnibus ferri generibus palmam deberi contendit *lib. 34. cap. 14.* Eſt autem ferri uſus, diverſis mortalium rebus graviori-

Ferri uſus.

bus

bus domãdis, maximè neceſſarius. Hoc enim cæteræ artes omnes ſuum munus ex convenienti ad incidendi firmitatem, & ad tundendi ſoliditatem, temperatione exſequuntur. Hoc tellurem ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponim⁹ pomaria, vites ſqualore deciſſo annis omnibus cogimus juveneſcere. Hoc exſtruimus tecta, cædimus ſaxa, omnesq; ad alios uſus utimur. Sed eodem quoq; ad bella, cædes, latrocinia, non cominus ſolum, ſed etiam miſſili volucri que, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc verò pennato abutimur. quam ſceleratiſſimam humani ingenii fraudem Plinius arbitratur: ſiquidem ut ocius Mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq; ferro dedimus: ut optimum ſit ferrum, idemque peſſimum vitæ mortalium. *Chriſtoph. Milæus in hiſtor. Vniverſitat. rerum lib. 2. mihi fol. 125.* quanquam culpa iſta non tam ferri ipſius naturæ, quàm pravo hominum ingenio accepta erit ferenda. Rectè enim Tibullus: *Abuſus.* *Mors pennata.*

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enſes?
Quàm ferus, & verè ferreus ille fuit!
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
Tum brevior diræ mortis aperta via eſt.
At nihil ille miſer meruit. Nos ad mala noſtra
Vertimus, in ſævas quod dedit ille feras.

Ante uſum ferri, pugnis, calcibus, morſibus, corporumq; luctatione certabatur: ut ex illo Lucretii *lib. 3.* colligitur, *Arma quæ olim.*

Arma antiqua, manus, ungues, denteſq; fuerũt.

Porrò ferrum apud claſſicos Latinæ linguę auctores pro gladio uſurpatur. Virgil. *in 6.*

Ferrum pro gladio.

Tuq; invade viam, vaginaq; eripe ferrum.

Et Propertius:

Tu mihi vel ferro pectus, vel tunde veneno.

quo ſenſu & Paulus ait: Carceri præpoſitum officio judicis puniendum, qui precio corruptus ferrum venenumvé inferri paſſus ſit. *L. carceri. 8. ff. de cuſtod. reor.* & Abigeorum admiſſum ideò graviter puniri ſolere Macer reſpondit, quoniam plerunq; ferro utantur abigei. *L. 2. ff. de abigeis.* quos Ulpianus beſtiis objiciendos pronunciârat, ſi cum gladio abegiſſent. *L. 1. § quanquam. d. t.* Unde & qui ad gladiatoriũ ludum condemnati ſunt, ad ferrum damnati Cajo dicuntur. *l. ejus qui. 8. §. fin. ff. qui teſt. fac. poſſ.* Suetonio, ad ferrum exhibiti; (Sic enim in Nerone ſcribit: Exhibuit ad ferrum etiam 400. Senatores, ſexcentoſq; Equites Romanos) Ulpiano ad gladium damnati. *l. ſi. quis filio 6. § ſed & ſi quis. 6. ff. de injuſt. rupt. & irrit. fac. teſt. l. ſi quis mihi. 25. § ſi quis planè. de acqui. hæredit.* Atq; hoc modo allegatam *L. 8. ff. qui teſtam. fac. poſſ.* etiam Alciatus accipit *lib. 1. parer. cap. 23.* Ubi ſimul & *l. ult. C. de plagiar.* cujus principium à fine differre putat, ita invicem conciliat, ut principium illius, quod plagiariis pœnam minatur, de iis videatur accipiendum, qui

Varii intellectus L. ult. C. de plagiar. 1. Intellectus.

qui civitatis Romanæ jus habent: finis verò, ingenuum quidem hominem pro plagii crimine gladio conſumens; ſervum verò vel libertum beſtiis ſubjiciens, de quibusvís aliis, qui civitatis Rom. jus non habent, ſit intelligendus. Quæ interpretatio cum Accurſii ſententia, quam & Baldus amplectitur, ſatis convenit: qua *principium* de Nobilibus; *finem* de Ignobilibus exaudiendum putavit: ita tamen, ut tum demùm Nobiles ob plagium in metallum damnentur, ſi prius fuerint verberati. Id enim hæc Legis iſtius verba innuere: *cum cæteris antè cognitis ſupplicìis.* Sed ab hac interpretatione tanquam divinatoria & non ſatis munita ipſemet deflectit Accurſius, atque aliam comminiſcitur, inter raritatem & frequentiam criminis hujus diſtingués: ut ſi quis in plagii crimine committendo frequens non fuerit, in metallum damnandus; ſin frequenter id committere conſueverit, tum vel beſtiis objiciendus, vel gladio ſit conſumendus. Quæ ſententia, quam & Baldus & Salycetus probant, etſi hiſce textus verbis non parùm juvari videtur (*poſtquam ſuper crimine claruerit*, hoc eſt, celebris & famoſus plagiarius fuerit) & Juris alioquin conſtitutiſſimi ſit, frequentiam & reiterationem delictum aggravare. *L. nemo. 3. & ibi gl. C. de Epiſcop. audient. l. 4. C. de ſerv. fugitiv. Chaſſen. in conſuet. Burgund. rubr. 1.* 2. *Intellectus*

§ 5. verb. ſimple Larrecin. n. 16. Jacob. Menochius de arbitr. judic. quæſt. lib. 2. caſu. 295. n. 18. 19. Eam tamen Legis menti minus congruere putat Steph. Forcatulus *in Necyomantia dial. 27. n. 3.*

3. Intellectus. Ideoq; principium textus illius ita interpretatur, ut plagiarius non tantum pœna metalli damnandus ſit, ſed etiam cæteris antè cognitis ſuppliciis. In fine autem declarari ait, quænam illa ſint antè cognita ſupplicia: in homine libero ſcilicet gladiũ; in ſervo vel liberto, objectionem ad beſtias. Eſſe itaq; penes judicem, utrum gladio, an beſtiis objiciendo plagiarium puniendum, re perſpectâ & expenſa arbitretur. Arguta ſanè & non inepta videri poſſet hæc interpretatio, ſi contextus cohærentiâ juvaretur. Sed quia per Adverſativam orationem poſterior Legis pars à priore planè ſeparatur & ſecernitur: vix eſt, ut quæ primũ in genere poſita fuerunt ſupplicia, ea poſteà in

4. Intellect⁹. ultima parte ſpeciatim expreſſa credã. Proinde omnem hanc difficultatẽ unius literæ adjectione tolli poſſe autumo: Si pro *teneãtur* legerimus *tenebantur*: hoc ſenſu, ut priori Legis parte vetus in plagiarios pœna conſtituta referatur: deinde verò hac immutatâ, in poſteriori parte aliud ſupplicii genus in eosdẽ ſanciatur. Ita verò, ut dixi, legendum eſſe, cum ex veterib⁹ Manuſcriptis, tum ex C. Theodoſiano *lib. 9. L. 1.* unde hæc Conſtantini conſtitutio deſumta eſt, liquidô probatur.

De

DE AMMONIACO.

Ammoniacum ſalem, qui ſub terra Cyrenaica effodiebatur, Matthiolus cēſet hodiè non haberi. Nam qui à Seplaſiariis nobis oſtenditur, fictitium eſſe. Ammoniacus Sal.

NOTÆ.

Sal Ammoniacus, qui & Hammoniacus ſcribitur, Plinio *lib. 31. cap. 7.* & Dioſcoridi *lib. 5.* terræ ſalſugo eſt, in Lybiæ arenis creſcente Luna effervеſcens, alumini ſciſſili, quod *Schiſton* vocant, non diſſimilis, venisq; in longitudinem rectis, neq; perlucidis. Ipſe ingratus ſapore, ſed medicinæ utilis. Invenitur potiſſimū in Cyrenaico tractu juxta Jovis Ammonis templum: unde & nomen habet. quanquam etiam ab arenis, in quibus reperitur, ita potuit indigitari. Arenas enim Græci ἄμμυς appellant. Sunt qui Ammoniacum Salem, Metopii arboris lachrumam, quæ & ipſa Ammoniaca dicitur, interpretentur, homonymia verbi decepti; cum tamē res ſint diverſiſſimæ, ut ex Plinio *lib. 12. cap. 23.* & Dioſcoride *lib. 3.* manifeſtò colligitur. Etſi autem Ægyptii olim Sal omne ita averſabantur, ut ne pane quidem ſalito veſcerentur: quippe cum vivēdi puritatem inprimis adamarent, omnia ne- *Ammoniaci conſideratio.* *Ægyptii cur Sal averſati.*

quitiæ irritamenta ſubmovenda cenſebant; Sal autem libidinem ꝓpter calorem excitare, ſeminalemq́ue vim expergefacere & acuere. Inde ſalacitatem petulantiæ nomen: inde Venerem mari vel Salo natam fingi, illiq́ue ſalacitatis ergò fanum ad portum maris aruſpices poni juſſiſſe. Inde marinos Deos omnes laſciviores fœcundioresq́; habitos à Poëtis. Inde & illa Cœli virilia Saturni falce reciſa, & in mare prolapſa, Venerem procreaſſe. Etſi, inquam, hæc ita ſe habeant. Negari tamen non poteſt, maximam ubique ferè ſemper Salis auctoritatem fuiſſe; in ſacrificiis præſertim, quæ æternus ille Legiſlator non niſi cum Sale peragi voluit. Quicquid obtuleris *(ait Levit. 2.)* ſacrificii, ſale condies: nec auferes Sal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo: In omni oblatione offeres Sal. quem locum Joh. Pierius *lib. 31. Hieroglyphicon* eruditè explicat. Sed & apud Ethnicos quoque nulla ſacra, ſine mola ſalſa conficiebantur. Sic enim nominabant far toſtum, ſale conſperſum: quòd eo molito hoſtiæ adſpergerentur. Virgil. in pharmaceut.

Salis auctoritas in ſacrificiis.

Mola ſalſa.

Sparge molam, & fragiles incende bitumine lau-
(ros.

Et Horatius *Satyr. 3. lib. 2.*

Tu, cum pro vitula ſtatuis dulcem Aulide natã
Ante aras, ſpargisq́; molâ caput, improbe, ſalsâ.

Quam enim Virgilius Molam ſale conſperſam;

ſam; eam Horatius ſalſam dicit, qua Dii ſupplicantibus placatiores ſperabantur. Hinc Plautus in Amphitruone: Prodigiali Jovi aut molâ ſalsâ hodiè, aut thure maſculo comprecatum oportuit. Molæ aſpergendæ rationem ex ritu olim adhibito lubet cognoſcere. Mola etenim iſta ex farre toſto, ſale & thure ſic præparata, imponebatur capiti victimæ, quæ tùm macta credebatur & immolata, deinde vinum vel muſtum eidem affundebatur, prius ab auſpice deguſtatum, & à circumſtantibus leviter delibatum. qui ritus dicebatur Libatio. Poſteà extiſpicium fiebat: epulæ celebrabantur: chori agitabantur, & pedibus complodebatur, ut Petrus Gualterius *ad Horat. Satyr. 3. libr. 2.* adnotavit. Fuit alioquin Sal & amicitiæ ſymbolum, durationis gratia. Corpora enim ſolidiora facit, & diutiſſimè conſervat. Unde hoſpitibus ante alios cibos apponi ſolitum, quo amicitiæ firmitas ac perſeverantia ſignificaretur. quare pleriq; ominoſum habent, ſi Sal in menſam profundi contigerit: contrà verò fauſtum, ſi vinum, atque id merum effuſum ſit; Vel quia velut ex aquis Sal multis & fuſilibus in unum quoddam & ſolidum coit; ita ex diverſo convenientes in unum animi coalcſcant,

Ritus circa molam adſpergendam.

Sal amicitiæ ſymbolum.

Hoſpitibus appoſitum.

Sal in menſa profūdi ominoſum: In vino contra.

fiatq́; Platonicum illud, μία ψυχή: quemadmodum Pierius loco modò citato interpretatur. Conſtat etiam Salis olim in menſa quandam fuiſſe religionem: ut in profanis habitū fuerit, menſam carere ſalino. contrà appoſitus Sal menſam conſecrare videretur, quemadmodum ex illo Macrobii deprehenditur: Sacras facite menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulachris Deorum. Sed & Valer. *lib. 1.* ſcribit, C. Fabritio & Q. Æmilio Pappo fuiſſe patellam Deorum, & ſalinum in Menſa, in tutelam convivarum. Unde illud hemiſtichion Statii: *caſtæ Genius tutelaq́; menſæ.* Hinc eſt, quòd ἱερὰς ἅλας Græci dicunt: & Horatius *Satyra. 3. lib. 1.* Salem purum vocat:

——modò ſit mihi menſa tripes, &
Concha Salis puri.

Perſius ſalinum purum, & ſine labe. *Satyr. 3.*

——Sed rure paterno
Eſt tibi far modicum, purum & ſine labe ſalinū.

Id quod tam ad naturam Salis, quam Plutarchus *lib. 5. Sympos. problem. cap. 10.* deſcribit, rationes afferens, quare Homerus Salem dixerit divinum; quàm ad mundam victus tenuitatē poterit referri. quo ſenſu illud Horatii exaudio *lib. 2. Od. 16.*

Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in menſa tenui ſalinum.

Significat enim tenuem & parcum, pauperemque

que victum hominum, pro obſonio Salem lingentium, quod pauperes factitaſſe, Adrianus Turnebus *lib. 10. Adverſar. cap. 22.* ex Perſio *Satyr. 5.* probat:

Vare, reguſtatum digito terebrante ſalinum
Contentus perages.

Salis porrò, utpote rei tam neceſſariæ nomen ad voluptatem quoq; transiit, ut quicquid in omni genere gratum eſt, id ſalſum; atq; adeò animi quoq; ſolatia, Sales dicamus. Lucanus: *Salis gratia.*

At ſoluti luſere Sales.

Sed & cum dictis facetis & mordacibus aliquē perſtringimus, Sale eum defricare dicimur. Horatius *lib. 1. Satyra 10.* *Sales.*

——*Sale multo* Urbem *defricuiit.*

quem tropum Perſius imitatus, *Satyra 1. ait:*

——*Secuit Lucilius* Urbem.

Notat enim facetias & Urbanos ſales Lucilianæ Satyræ; quibus Lucilius depravatos civiū Romanorum mores taxavit. de quo Plinius in præfatione hiſtoriæ Naturalis, ad Veſpaſianū: *Lucilius*, ait, *primus condidit ſtyli naſum*, hoc eſt, poëma ſine nomine vitia hominum exagitās. A Sale quoq; originem habent Salaria: quib' non tantum añona cuiq; deſtinata & aſſignata intelligitur *l. cum hi. § ſi in annos. 23. ff. de transact. l. ult. ff. de in rem verſ. l. ult. in fi. de obligat. & act.* Sed & mercedes ac ſtipendia iis ſignificari, Adrian. Turnebus probat *lib. 18, cap. 20.* Hinc *Salaria.*

Salariorum, quæ & ſolatia dicuntur *l. matriculam C. de agent. in rebus l. ſi quis in ſacris. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 12.* ut putà ob liberalem artem, aut medicinam, vel aliam cauſſam legitimam conſtitutorum toties in jure noſtro fit mentio. *l. ambitioſa. 4. § ſed & ; ſi ff. de decret. ab ordin. fac. l. alimenta. 16. §. 1. ff. de aliment. legat. l. un. C. de prob. ſalar.* An & quando autem Salarium ad hæredes transmittatur, id luculenter pertractatum habes à Dd. præſertim verò Andr. Alciato, Hier. Cagnolo, & Petro Calefato *in l. diem functo. ff. de offic. Aſſeſſor.* Luca de penna *in d. l. matriculam. & d. l. ſi quis in ſacris.* & Stephano Forcatulo *in ſua Necyomantia. dialog. 62.*

Salarium an ad haerdes transmittatur.

A Seplaſiariis) Seplaſiarii, Pantapolæ & Dardanarii, Cujacio *lib 10. Obſervat. cap. 19.* promiſcuè uſurpantur. quo genere hominum nihil eſt fraudulentius, nihil iniquius in oneranda annona mercium quarumlibet. Unde & Stelliones dicti ſunt, translato nomine ab animalculo ejusdem nominis ad hominem vafrum, & decipiendi peritum. Eſt enim Stellio lacertâ minor, ore maculoſo; qui, ut Ovidius canit lib. 5. Metamorph.

Stellio.

——Latebramq́; petit, aptumq́; colori
Nomen habet, variis ſtellatus corpora guttis.

Nul-

Nullum animal ſtellione fraudulentius homini invidere, Plinius tradit *lib. 30. cap. 10.* Indeque Stellionum nomen in maledictum translatum. Quocircà & Venus irata, Cupidinem filium probroſo & maledico nomine *Stellionem* vocat, apud Apulejum *libr. 5. Mileſiacar.* Hinc Stellionatus crimen extraordinarium. Sic enim Ulpianum *in l. 3. § pœna. ff. de crim. ſtellion.* interpretor: ubi crimen hoc legitimum eſſe negat, hoc eſt, ordinarium: ſicuti nec pœnam ejus legitimam; ſed extra ordinem id plecti ſolere ait. quo nomine omnis fallacia, impoſtura, diſſimulatio, & quidquid turpiter fit in fraudem alterius, quod proprii criminis nomen non habet, continetur. Incurret igitur Stellionatum, qui res alii jam obligatas, alii vendiderit, aut permutarit: qui merces adulteraverit, aut ſuppoſuerit, putà pro auro Orichalcum; pro gemmis veris vitreas ſubjecerit. *d. l. 3. § ſed & ſi quis de crim. ſtelli. Steph. Forcatul. in Necyomant. dialog. 28.* Nam & ſubjicere aliud pro alio, eſt impoſturam facere: ut ex faceta illa illuſione, de qua apud Trebellium Pollionem in Gallienis liquet. Cum enim quidam gemmas vitreas vendidiſſet pro veris, ſubripi quaſi ad Leonem, venditorem juſsit; deinde caveâ Caponem emitti, & per Curionem

Stellionatus crimẽ extraordinarium.

A quo committatur.

edici;

edici: Impoſturam fecit, & paſſus eſt. quem locum ex Capitolino etiam Lipſius adducit *lib. De Amphiteatro cap. 9.*

An ſit famoſum?

Sed an famoſum ſit Stellionatus crimen, non immeritò dubites. Famoſum enim hoc eſſe Ulpianus negat *in l. 2. ff. d. t.* Contrà, eſſe id famoſum, vel infamiam irrogare damnato idem affirmat *in l. quid ergò. 13. § ult. ff. de his qui not. inf.* Julius Pacius *centur. 2. ἐναν]ι οφανῶν cap. 27.* ex Martini & Bulgari gloſſatorum opinione inter infamiam quæ à lege, & infamiā quæ à judice irrogatur, diſtinguit: ut ſcilicet Stellionatus crimē non inferat pœnam legitimam, hoc eſt, per ſe non infamet, licet aliquis eo crimine condemnatus fuerit; ſed afficiat delinquentem infamia judiciali, hoc eſt, ut condemnatus fiat infamis, ſi Judex eum infamem eſſe juſſerit. Mihi potior videtur Johannis ſententia, rem omnem ex concurſus differentia dirimendam cenſentis: ut ſi concurrat cum hoc crimine civilis actio famoſa; ipſum etiam crimen ſit famoſum: Si concurrat non famoſa; non famoſum quoque ſit Stellionatus crimen. Verbi cauſſa, Merces, quas mihi debebas ex ſtipulatu, aut depoſito, dolo malo corrupiſti, & ſic tradidiſti: teneris civili actione de dolo & depoſiti. Harum utraq; famoſa eſt. Erit igitur hoc caſu etiam Stellionatus crimen famoſum: cum abſurdum ſit, civilē actionem

Conciliat. L. 2. de crim. Stellion. & L. 13. § ult. de his qui not. inf. 1.

2. Conciliatio.

nem

nem eſſe famoſam, criminalem famoſam non eſſe. quo ſenſu exaudiendum erit Ulpiani reſponſum *in d. l. 13. §. ult. ff. de his qui not. infa.* Contrà, rem uni obligatam, alii ſciens dolo malo pignori obligaſti: teneris cōtraria actione Pignoraticia, quæ non eſt famoſa. Ergò non erit quoq; ex ea cauſſa famoſum criminale Stellionatus judicium. atque ita *L. 2. ff. de crim. ſtellionat.* erit accipienda. Quæ conciliatio cum & doctiſſimo probetur Cujacio *lib. 10. Obſervat. cap. 26.* & ICti auctoritate quàm maximè juvetur: *l. infamem. 7. ff. de publ. judic.* præ ſuperiore illa meritò erit amplectenda.

Plura de hoc crimine videantur apud Anton. Gomezium *lib. 3. Reſolut. cap. 7.*

DE MARMORIBVS.

VENas nobilium Marmorum, ut ſunt Porphyrites, Serpētinum ſive Ophites, Serpentinum adulteratum, marmor Parium, Græcum, et alia excellentia, hodiè quidem etiamnum eſſe credo. Sed quia in Turcarum manus venæ illæ devenerunt; Serpentinum *& alia quæ habemus, vetera planè ſint oportet, in antiquis inventa ædi-* Marmor.

ficiis, tantæ duriciei, ut cælari aut ſcalpi nequeant. Duritiem enim hanc adepta ſunt ob temporis diuturnitatem; non verò, quòd primitus cælo ita temperari nequiverint, ut ſculpturæ apta efficerentur.

Marmora igitur iſta, tanquam pro derelictis aut perditis haberi poterunt, quandoquidem venæ ipſorum amplius non exſcinduntur. Et conſtat ſanè maximam ipſorum partem in Inſula Paro cæſam. Parium *marmor candidiſsimum in Caryſto, Donyſa, Naxo & aliis inſulis Cycladibus invenitur. Sed & in Aegypto marmora cæduntur.*

NOTÆ.

De Marmorum generibus habes apud Plinium *lib. 36. cap. 6. cum ſeq.* & Iſidorum *lib. 16. cap. 5.* Inter hæc ut Parium candore; ita Lacedæmonium viriditate cunctis hilarius. Lacedæmonium Martialis intelligit, cum *libr. 1. Epigr. 84.* ita canit:

Marmor Parium. Lacedæmonium.

Quisquam picta colit Spartani frigora ſaxi?

hoc eſt, potentiorum domos Laconico marmore cultas. Lacedæmonios enim Spartiatas ſive Spartanos fuiſſe nominatos, notum eſt. & hiſtoricam huic rei fidem facit Perotus

ad iſtum Martialis locum. Ac quia Lacedæmonium ſive Spartanum iſtud marmor diverſis quaſi ſquammarum coloribus erat variegatum: non immeritò pictum id appellat. Idq; à Serpentum maculis Ophites quoque nominatur, ut idem Perotus alibi innuit. Marmoris autem appellatione rudem tantum materiam contineri Paulus ait *in l. quæſitum. 78. § quid veniat. illud. de legat. 3.* Non continebitur ergò illud, quod in cruſtas ſectum & expolitum fuerit: quod παρὰ τὸ μαρμαίρειν, ſplendeſcere, & quaſi ſcintillis micare dicitur: cum hoc ita elaboratum; vel, ut cum Accurſio loquar, ſpecificatum talis naturę ſit, ut ad ſuum redigi nequeat initium: ſecus atque in argento; quo legato, etiam factum argentum comprehendi idem Paulus aſſerit. Idq; ideò: quoniam quæ talis naturæ ſunt, ut ſæpius in ſua redigi poſſint initia, ea materiæ potentiâ victa, nunquam vires ejus effugiunt. Secandi autem marmoris rationem quisquis primum invenit, hunc importuni ingenii fuiſſe Plinius autumat *libr. 36. cap. 6.* Fit autem arenâ, licet ferro videatur fieri, ſerrâ in prętenui lineâ premẽte arenas, verſandoq; tractu ipſo ſecante. quemadmodum in Italia paſſim, Romæ verò inprimis ad D. Petri Baſilicam ſæpius vidi. Atque hujus etiam Horatius meminit *lib. 2. Carmin. ode 8,* his verbis:

Marmoris appellatione

Eius ſecandi ratio.

Tu ſecanda marmora
Locas ſub ipſum fœnus.

Marmorarii. Eam verò ſecandi atq; expoliendi marmoris artem qui callent, hos Marmorarios in jure appellari puto *l. 1. § ult. C. de excuſat. artif. lib. 10.*

DE LAPIDIBVS PRECIOSIS.

GEmmæ & Lapides precioſi veterum, magna ex parte noti ſunt: inprimis verò ii, qui priſtinum retinuerunt nomen. Id quod quàm plurimis uſuvenit, verbi cauſſa, Adamanti, Smaragdo, Chryſolite, Topazio, Sapphyro, & ſimilibus. Reliqui, ut ſunt Lapis Phrygius, Thracicus, Arabicus, Memphites & alii, planè ignorantur.

Alabaſtrum *Alabaſtrum, in quo odorifera unguenta conſervabantur, hodie non haberi, multi opinantur. Iſtud enim noſtrum, ex quo multijuga vaſa, pelluvia, & candelabra efformantur, verum Alabaſtrum non eſt. Non omittam hîc loci de admirabili illa*

Achates. *Gēma, quæ Italis* Agata *eſt, Latinis* Achates *Pyrrhi Epirotarum Regis dicitur, aliquid*

quid commemorare. Gemmæ enim iſti vena inerat, quæ Apollinem in medio novem Muſarum choro cum inſignibus ſuis, cithara canentem repræſentabat, ut à Plinio relatum eſt. Etſi autem Gemma iſta unica in Mundo exſtitit: non tamen inter vetera illa pono, quæ hodiè deſiderantur. Nec verò pro falſo habendum eſt, quod de Lapide eo commemoratur.* * Lib. 37. cap. 1.

Nam & Ravennæ ad S. Vitalem, Marmor quoddam conſpicitur, quod Præsbyterum Miſſæ ſacrificio accinctum, et ſanctiſſimam hoſtiam elevantem exhibet. Hoſtiam illam Paulus III. Pontifex cum cultello raſit, ita eam depictam eſſe arbitratus: Sed venas illas naturales fuiſſe deprehendit, à ſummi Dei majeſtate ita profectas. Sit fides penes auctorē.

N O T Æ.

Inter ea, quæ terræ viſceribus perinde ac nativi fœtus continentur, non poſtremū merentur locum nitentes & pellucidæ, raræ ac parvæ diverſi generis gemmæ: quæ ex puriore quodammodò terrâ ſecretâ, ac puriter in ſe concretâ fiunt, & varios habent effectus, atque vires incredibiles: quarum varietas & de- *Gemmarum cōmendatio.*

cus ex colorum diſsimilitudine atq; pondere, mortalib' eſt in deliciis: quemadmodum Mileus ſcriptum reliquit *lib. 1. Hiſtor. univerſ.* Etſi autem Ulpianus ex Sabini ſententia gemmas & lapillos à margatitis diſtinguit, eò quod cõcha apud rubrum mare & creſcit, & coaleſcit. *l. cum aurum 19. § margaritas. 18. ff. de aur. et arg. leg.* hoc eſt, quia margarita conchæ pars eſt potius, quàm gemmæ aut lapilli, ut Cujacius interpretatur *lib. 10. Obſervat. cap. 18.* vel partus conchæ, ut Plinius voluit *lib. 9. cap. 35.* Uſu tamen rectè & Latinè loquentium receptum eſt, ut & Margaritarum & Gemmarum atque Lapillorũ nomen promiſcuè uſurpetur. Quas enim margaritas rubri maris grana Hieronymus vocat; ex Martiali *Erythræi lapilli*, & *gemmæ Erythræis erutæ vadis* dicuntur. Ac cum Curtius ſcribit: Pendebant ex auribus inſignes candore & magnitudine lapilli: Et Horatius,

Gemmæ & Lapilli à Margaritis an differant.

Nec magis huic intra niveos, viridesq́; lapillos.

certè Margaritas & Smaragdos intelligunt. Sed & ipſemet etiam Solinus, Margaritas in Lapillorum genere habet, cum ait: Conchæ ſunt, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore, luxuriante cõceptu, ſitiunt rorem veluti maritum, cujus deſiderio hiant: &, cum lunares maximi liquuntur aſpergines, oſcitatione quadam hauriunt humorem

morem concupitum. Sic concipiunt, gravidæq; fiunt: & de ſaginæ qualitate reddunt halitus unionum. Sane Tertullianus *lib. de Habitu muliebri*, inter lapillos ſive gem̃as, & Margaritas non diſſimulanter diſtinxiſſe videtur. Nam cum de *lapillis*, quos terræ minutalia ſive minutias appellat, diſſeruiſſet; mox de *Margaritis* ſubjungit: Si quid de mari Britanico „ aut Indico ambitio piſcatur, Conchæ genus „ eſt, non dico, conchylio aut oſtreo, ſed nec „ peloride gratius de ſapore. Ad hoc enim Con- „ chas noverim maris poma. Quod ſi concha „ illa aliquid intrinſecus puſtulat, vitium ejus „ magis debet eſſe, quàm gloria. Et licet Mar- „ garitum vocetur: non aliud tamen intelligen- „ dum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotũ- „ da verruca. „ *Maris poma* appellat conchas, quòd non ad faſtum, ſed ad ſaporem & eſum ſint ordinatæ, veluti poma quædam maris, quibus aſſimilantur: ut Beatus Rhenanus rectè interpretatur. In profundo maris enim jacentia ab urinatoribus colliguntur, velut

Margarita, cur maris poma Tertulliano.

Strata jacent paſſim ſua quæq; ſub arbore poma.

Margarita verò ſive margaritas puſtulantem conchæ verrucam vocat: quia, ut Plinius ſcribit, ſani concharum partus multiplici cute conſtant, ut non impropriè callum corporis exiſtimari poſſint; ideoque purgari ſoleant

Cur conchæ verruca.

à peritis. Ita enim in ipſa Oſtrei carne naſcũtur, quemadmodum grando ſolet in ſuilla. *Athenæus lib. 3. Dipnoſoph. c. 8.* Eæq; margaritæ ita purgatæ & mundatæ, Ulpiano extricatæ videntur appellari *in l. ſi ſervus ſervum. 27. § ſi cum maritus. 30. ff. ad L. Aquil.* Meminit & Zonaras *lib. 3. Annal.* Margaritæ ſive unionis cujusdam, quem Perozes Perſarum Rex in expeditione adverſus albos Hunnos ſuſcepta, extremo in periculo conſtitutus, à dextra aure detractum abjecit, ne quis eum poſt ſe geſtaret, aut ipſum Regem agnoſceret. Eum unionem poſteà repertum Juſtinianus Magnus 100. auri libris redimere à Barbaris voluit. Sed recusârunt Barbari, aſſervantes cum in ſignum Perſicæ ſtoliditatis.

Ingens unionis precium.

Sed & Egnatius in Itinerario Inſulæ Chinæ *cap. 19.* prodidit, in Regno *Bisnaga* repertum fuiſſe lapidem tanti precii, ut eum Rex cuidam vicino Regi ſuo, cui *Odialcam* nomen, decies centenis millibus aureûm vendiderit. Apud Chinas autem, Margaritas magno ſanè numero, quamvis rotunditate minus conſpicuas reperiri, ut annua ex his penſio, vicies ſexies centena millia nummûm; vectigal verò gemmarum, quæ pluribus locis toto regno effodiuntur, quaterdecies centena ſeptuaginta millia efficiat: ſi verum eſt, quod Johannes Gonzalez Hiſpanus in deſcriptione Chinæ *lib. 3. cap. 4.* com-

Margaritarum copia apud Chinas.

4. commemorat. quem libellum ex inſtructiſſima bibliotheca ſua mihi utendum dedit Vir Clariſsimus *VVolffgangus Zündelinus*, Sereniſſimi Electoris Palatini Conſiliarius. cui, ob egregias animi dotes, & eximiam cum regionum, tum linguarum exoticarum cognitionem, eruditionemq; ſingularem; maximum prætereà rerum plurimarum uſum; &, quam exteris quoque nationibus, potentiſſimorum Principum legationibus laudabiliter fungens ſatis probavit, plusquàm Tullianam facundiam; haud dubiè *VVloffgangus Zündelinus.*

De meliore luto finxit præcordia Titan.

Eum ego non ægrè laturum confido, ſi hîc loci non dignam ſatis, prout ingenium & virtus viri doctiſſimi merebatur, mentionem ſui factam; & ad laudis ſuæ faſtigiũ, ſtyli mei humilitatem non potuiſſe pertingere conſpexerit. Sed ut eò, unde digreſſus eram, deveniam; Maximam quoque Unionum copiam Chriſtophorus Columbus tertia in Americam navigatione, anno 1498. Hiſpaniæ intulit, ex Inſula Cubagua: quam ipſe *Perlarum* ex re vocavit. Ubi tanta erat eorum vilitas, (quippe cotidiè eos piſcabantur) ut Indicæ mulieres in vulgaribus ornamentis, ac quidem ſimpliciter uniones haberent. ſiquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem Indicæ mulieri nauta Hiſpanus dabat; ea illum contrà

quatuor unionum ſeu margaritarum lineis munerata eſt: ut refert Hieronymus Benzo Mediolanenſis, hiſtoriæ Occidentalis Indiæ *lib. 1. cap. 11.* Ut ſcilicet inferre hinc liceat, non integrum poſthac futurum ſoli mari rubro de his opibus gloriari. *Jacob Rickius de Unione prolium cap. 1. n. 7.* De Gemmarum porrò, Lapidum precioſorum, & Unionũ generibus videatur Plinius *lib. 37. cap. 1. cum ſeqq.* & Iſidorus *lib. 16. cap. 6. cum multis ſeqq.* & Athenæus *lib. 3. Dipnoſoph. cap. 8.* Quibus pro capitis hujus coronide nõ ineptè videtur addi poſſe inprimis notatu dignus Tertulliani locus: quo de operoſa lapillorum cura diſſerens, noſtras miſeratur ineptias, qui tàm anxiè in re adeò inani occupemur. Is libro ſingulari, de Habitu muliebri, quem modò adduximus, in hæc verba prorumpit: Sed & lapillos iſtos, qui cum auro ſuperbiam jungunt, quid aliud interpreter, quàm lapillos & calculos, ejusdẽ terræ minutalia? nec tamen aut fundamentis demandandis, aut parietibus moliendis, aut faſtigiis ſuſtinendis, aut tectis denſandis neceſſaria? Solum hunc mulierum ſtuporẽ ædificare noverunt, quia tardè teruntur, ut niteant: ſubdolè ſubſtruuntur, ut floreant: anxiè forantur, ut pendeant: & auro lenocinium mutuum præſtant.

Tertulliani de lapidibus precioſis ſententia.

Alabaſtrũ.

Alabaſtrum) Unguenta optimè ſervari

in ala-

in alabaſtris; odores in oleo, Plinius docet *lib. 13. cap. 2.* Hinc Cicero in Academicis: Quibus etiã Alabaſter plenus unguẽti putere videtur.

Latinis Achates) Iſidorus *libr. 16. cap. 11.* Achaten, nigram eſſe gemmam ait, in medio circulos nigros & albos, junctos & variatos habentem; ſimilemq; Hæmathiti. Ejus præterea ſuffitu Magos tempeſtates evertere, & flumina ſiſtere. Ab hac gemma, fidum illum Æneæ Achaten nomẽ habuiſſe multi opinantur: alii tamen ab ἄχος & εἶθος, id eſt, à conſuetudine dolendi deducunt. ut eſt apud Turneb. *lib. 27. Adverſar. cap. 21.* *Achates.*

Apollinem in medio Muſarũ choro) Cur Muſę cum Apolline converſari fingantur, elegãter & argutè explicat Ioh. Pierius *lib. 47. Hieroglyph.* Apollinẽ autem μυσηγέτην quaſi ducem & principem Muſarũ vocari, quibus cœleſtes denotantur orbes, Macrobius tradit *libr. 2. in Somn. Scipion. cap. 3.* *Apollo cum Muſis.*

DE FRVCTIBVS.

Qvanquam ex fructibus, quibus veteres gaudebãt, non raros etiã nos habemus: facit tamen ſpecierum diverſitas, ut quinã illi fuerint, nõ ſatis exploratũ nobis ſit: pau-

cis tantum exceptis, qui priſtinum obtinuêre nomen: ut ſunt poma Cotonea, Apiana, Roſcida, Nana, Melimela aliâs *dicta. Aliorum nulla eſt noticia. Idem & Pyris obtigit. Præter enim* Apianum, Moſchatulum, *quod* Pyrum ſuperbum *dicitur, & alia pauca, reliquorum nulla ferè eſt cognitio.* Cruſtumium *multi volunt id fuiſſe, quod hodiè* ghiaccivolo: *Ego verò vocabulum iſtud corruptum, & idem illud Pyrum fuiſſe putârim, quod nobis etiamnũ in uſu eſt,* & pero buon Chriſtiano *appellatur: quaſi dicas,* Pyrum Cruſtumianũ. *Hujus, ut et aliorum duorum nomina ſimul unico verſiculo expreſſit Virgilius, cum ait:*

Poma.

Pyrum.

Cruſtumiis, Syriisq; Pyris, gravibusque
volemis.

Nec aliarum Pyri ſpecierum meminit, ut Plinius notat. De triplici pomorum ſorte idem auctor diverſis in locis diſſeruit: verbi cauſſa de pomo roſcido, Cotoneo, *quod malum aureum*; & Naranzo, *quod malum felix appellat. Similiter & uvis evenit, ut nulla earum ſit cognitio, niſi paucis quibusdam exceptis, quæ in veteris nomenclaturæ poſſeſſione manſerunt: ut* Rheti-

Uvæ.

Rhetica, Bumeſta, Purpurea, Precia, Apiana, *quæ hodiè eſt* Muſcatella, à Muſcarum telis, *quibus impetebatur, non verò à* moſcho *ſic cognominata. Veteres etiam* Apianam *dicebant, quod Apes eam libenter admodum invaderent.* Vinum Falernum, *tantoperè ſcilicet celebratum, eſt vinum Græcum è Veſuvio advectum; & , pro ut alii volunt*, Magna guerra *nuncupatum. De reliquis non conſtat. Et quidem multas fructuum ſpecies interiiſſe, & alias rurſum de novo emerſiſſe puto.* Vinum.

NOTÆ.

De variis fructuum generibus Varro tractat *de Re ruſtica*, & Macrobius *lib. 3. Saturnal.* Omnium autem fructuũ, q ex arbore eſui apti proveniunt, ſive molles, ſive duri ſint, generale nomen eſt Pomum. *Pomum generale fructuum nomẽ.* Ita enim *L. 8. ff. de ſeruitut.* generaliter accipio: cum & *Pomarium*, ꝓ omni horto, in quo fructus arborũ quilibet naſcuntur, ſumatur: & *Pomona Dea* omnibus hortis præſidere dicatur Ovidio *lib. 14. Metamorph.* Rurſus Pomum in duas diducitur ſpecies: in Malum, & Nucem. *Eius duæ ſpecies.* *Malum* eſt, quicquid herba & fructũ virens lignoſo operculo caret, extra habens, quod eſui aptum eſt, licet *Malum.*

durum quandoq; etiam intus contineat, cujusmodi Perſica ſunt; aut acinos, cujusmodi ſunt punica mala. Ita enim hæc ex Macrobio *lib. 3. cap. 19.* ſupplenda ſũt, ut Peroti reprehenſio evitetur. Nux verò eſt omne pomum, quod foris duro operculo tegitur, & intus habet, quod eſui aptum, ut idem Macrobius definit. Nec enim infrequens eſt, ut Pomi appellatione etiam Nux comprehendatur. *l. qui fundum. 205. de verbor. ſign.* cum & Cato Prænestinas, & Martialis Pineas nuces poma dixerit *lib. 13. Epigr. 25.*

Et Nux.

Poma ſumus Cybeles: ꝓcul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Caſellii reſponſum de Nuce, an pomum eſſet.

Hinc traditum eſt, quod cum Vatinius gladiatorium munus editurus eſſet, vereretúrq; ne quod aliquando ſibi contigerat, rurſus fieret, ut ſcilicet propter nimiam crudelitatem à populo ſaxis impeteretur; impetravit ab Ædilibus, ut edictum proponerent, ne quis quicquam in arenã mitteret, præter Pomum. Quo tempore Caſellius ICtus à quodam interrogatus, *An Nux pinea pomum eſſet?* reſpondit: *Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* Erat autem odio Vatinius plerisq;: optabatq; Caſellius, ut tali Nuce ille ceu lapide feriretur. ut poſt Macrob. *lib. 2. cap. 6.* Alciatus *lib. 6. Parerg. cap. 2.* memoriæ prodidit.

DE AEDIFICIIS IN GENERE, TUM DE AMPHITHEATRIS ET THEATRIS.

Poſteaquam de Rebus, quas Natura produxit, diſſeruimus; ad artificioſas nunc deveniamus. & primùm quidem ad ædificia. Modus & eleganter & commodè ædificandi planè intercidiſſet, niſi quædam etiamnum veſtigia exſtarent: & ex antiquis illis fabricis aliquæ eſſent conſervatæ: quæ tamen non tantùm ad magnificentiam & venuſtatem illam non accedunt: ſed etiam ejusmodi ædificia ſunt, quorum uſus amplius non eſt: ut ſunt Theatra & Amphitheatra: quorum unicum duntaxat ferè integrum in Italia conſpicitur, Arena videlicet Veronenſis. quo in loco Leones & aliæ feræ cõficiebantur, & homines quandoque cum illis commiſſi pugnabant. Amphitheatri *forma talis erat. Cingebatur quaqua versũ lapideis gradibus, ita ut unus in alium atq; item alium largius ſeſe extendens, latior ſubindè adſurgeret; & populo cõſidenti venationũ contemplandarũ copiam faceret. Suſtentabatur altiſſimis porticibus, & inferius multis perviũ erat portis,*

Amphitheatrum Veronenſe.

Ejus deſcriptio.

ut cuilibet abſq; alterius incommodo et moleſtatione, integra eſſet egrediundi facultas. Opus mehercule admiratione plenum, & quod aliquot centum annis neglectum ſtetit, atq; ipſis etiam Meretricibus locum & receptaculum præbuit: usquedum populus Veronenſis apertis oculis expurgatum id cuſtodire occepit. Habet adhuc muri partem, quo olim undiq; circumdabatur. Sed hodiè ferè totus ille eſt dirutus.

Muri ipſius cui uſui?

Nullum verò alium hic præbebat uſum, quàm ut ex eo velorum tegmen, arcendo æſtui ac ſoli ſuperduceretur. Exſtructum fuit Aphitheatrum hoc à privato quodam, ut ex inſcriptione colligitur. Noſtro hoc ſeculo vel Rex ſatis haberet, quod ageret, ædificio eiuſmodi erigendo. Extra Taurinum in via, quæ Pinarolum ducit ad Mõturuccios, quaſi agger quidam in gyrum deductus conſpicitur. Ibi quondam Amphitheatrum ſteterat, cuius etiamnum videntur fundamenta lapidea: ex quibus ſcalares illi gradus ab imo orientes, magis diffundebantur in altum. Eo in loco caſtrametatum fuiſſe credunt Hannibalem: nec tamen conſiderant, vix ducentorum militũ exercitum

Amphith. à quo exſtructum.

citum ibi collocari potuiſſe. Romanorum ibi fuit colonia. qui novam aliquam inhabitaturi Vrbem, ædificia ejusmodi exſtruebant, ut Varro aſſerit. Hinc Veronæ non modò integrum ferè adhuc Amphitheatrũ; ſed et Campi Martii veſtigia conſpiciuntur: ut & in Rhegio, Vicentiæ, & aliis in Vrbibus. Ideoq́; etiam Taurini Amphitheatrũ, & id genus ædificia, quæ jam diruta jacent, fuerunt erecta. Theatrum, *dimidiatum erat Amphitheatrum, ex quo populus Comœdias ſpectabat, et Tragœdias. In hoc ſcenæ erant magnificentiſſimæ: quarum aliquæ marmoreis innitebantur columnis. Nam, ut Plinius* ſcriptũ reliquit, M. Scaurus, Syllæ gener, trecentarum ſexaginta columnarũ exſtruxit Theatrum, ſcena triplici, alii alia imminente.* Ima *erat ex marmoreis columnis duo de quadragenũm pedũ:* Media *è vitro*: Summa *tabulis inauratis habebat columnas. Inter quas tria millia collocata erant ſigna ænea. Theatrum ſive cavea ipſa hominum capiebat millia octoginta. Sed & reliquus apparatus totus è precioſis erat tapetis & picturis. M. Curio*,*

Theatrum. Ejus magnifica ſtructura.

* *Lib. 36. cap. 15.*

Capacitas.

* *Plinius hũc Curionem, Caium appellat.*

qui poſteà bello civili inter Cæſarẽ & Pompejum flagrante obiit, ingenioſius quid adinvenit. Funebri enim patris munere, duo theatra fecit è ligno, ferrei cardinis verſatili ſuſpenſa libramento. In quibus inter ſe averſis, antemeridiano tempore diverſæ recitabantur fabulæ, ita ut qui huic inſidebant, alteri inhærentes theatro nec cernerent, nec audirent. poſteà utriſq; theatris unà cum populo circumactis, & cornibus inter ſe coëuntibus Amphitheatrum repræſentabatur: in quo omnes ſimul edita ſpectacula & venationes videbant. Res meherculè miraculoſa, quæ noſtris temporibus vix à potentiſſimo aliquo Rege poſſet exhiberi. quanquam inventum iſtud plus reprehenſionis, quàm laudis etiam in Ethnico, nedum Chriſtiano homine meretur. Ideoq; Plinius, magnificentiam illius exponens, graviter id reprehendit. Romæ quatuor erant Theatra; Amphitheatra duo. Sed tamen & aliud quoddam Theatri genus uſurpabatur, Odeum *nominatum, eò quòd cantui eſſet deſtinatum, ut Pauſanias* lib. 1. *declarat, & Vitruvius* lib. 5. cap. 9. *ut & Suidas,*

Amphitheatr. ex duob. theatris.

Odeum.

Suidas, qui tale quoddam Athenis Piſiſtratum ædificaſſe ait. Ac Dion quoq; auctor eſt, Trajanum etiam Romæ Odeum ejusmodi fabricaſſe, operâ Apollodori architecti: quem Adrianus invidia & æmulatione primum exſilio, poſteà morte mulctavit. Hujus quoq; Odei Tertullianus mentionem facit, de reſurrectione carnis. Apollodorus inſignis architectus.

NOTÆ.

De Amphitheatris, quæ ſæpè Caveæ, ſæpè Arenæ dicuntur, ita doctè, luculenter, & perſpicuè ſcripſit Lipſius, ut nihil addi, nihil demi poſſe jure videatur. *I. Lipſius.* De hoc nihil hîc loci attinet dicere magnificentius: quandoquidē celeberrimum ſcriptorem commendare, hoc eſſet planè laudare, quem nemo vituperat: ut de Feſto dicebat Scaliger. Amphitheatrum autem illud, quod laudibus tantoperè proſequutus eſt Martialis, & cujus lacera quātumvis forma etiamnum Romæ conſpicitur, ab Auguſto deſtinatum, Veſpaſianus exſtruxit, Titus Filius dedicavit, ex I. Cæſaris Scaligeri ſententia *lib. 1. poetices. cap. 21.* Juſtus Lipſius paulò clarius à Veſpaſiano opus id ſtructum, non exſtructum; cœptum, non abſolutum ait: At Titum Filium ſummam manum impoſu- *Amphitheatrum Romā à quo ſtructum.*

Cur Tito auctore gaudeat. iſſe, atq; id dedicaſſe. Ideò verò Tito à vulgo & fama hoc adjudicari, quòd Romanorum ritu receptum eſſet, opera cenſeri à dedicante, *lib. 1. De Amphith. cap. 6.* Martialis Domitiano *Cur Domitiano.* id attribuit: ſed adulatoriè & falsò. niſi fortè poëta, quæcunque vel à Veſpaſiano, vel Tito geſta ſunt, referēda putavit ad Domitianum, cujus & ipſum etiam quodammodò fuerit imperium: quòd ipſe, ex quo puer Capitolium unà cum patruo defendit, accepiſſe videbatur: atque adeò imperantibus patre & fratre non deſtiterat Imperii piñcipem ſe gerere, ſi vera eſt Domitii Calderini interpretatio. Vero- *Veronenſe Amphitheatrum.* nenſe verò, quod & è marmore totum, & omnium, quę in Italia vidi, integerrimum habetur; quonam ſtructore gaudeat, ſanè ignoratur. Lipſius utique, etſi certus eſt, nihil in hac re eſſe certi: tamē ante Auguſti tempora id exſtructum ſuſpicatur, *in libell. de Amphitheatr. quæ extra Romam. cap. 2.* Cæterùm *Amphitheatr. ex duob' theatris.* Aphitheatrum ex duobus Theatris videtur eſſe compoſitum. Theatri enim figura fuit ſe- *Theatri figura.* micirculi in cornua producti. Quod ſi igitur duorum theatrorum cornua coirent in circulum, Amphitheatrum conſtituebant. *Theatrum*, primùm fuit temperarium: poſteà M. Scaurus triginta diebus duraturum exſtruxit: tandem Pompejus Magnus perpetuò manſurum Romæ primus erexit: ꝑpter quod

Cornel,

Cornel. Tacitus incuſatum eumfuiſſe à Senatoribus ſcribit, quod manſuram theatri ſedẽ poſuiſſet, cum anteà ſubitariis gradib⁹, & ſcena in tempus ſtructa foret. Sed parſimoniæ cõſultum, quòd perpetua ſedes theatro locata eſſet potius, quàm immenſo ſumtu ſingulos per annos conſurgeret ac ſtrueretur. Id verò opus maximum omnium, quæ unquam ferè humana manu facta, Plini⁹ aſſerit *lib. 36. cap. 15.* Ideoque Nero Princeps Nobilibus Germanis populi Rom. magnitudinem oſtenſurus, eos in hoc theatrum populo plenum introduxit, ut ex Peroto & aliis, Chaſſaneus retulit in Catalogo gloriæ mundi, *part. 12. conſid. 66.* Id theatrum poſteà alia, atq; itidem alia exceperunt. quæ etſi primitus ad hoc exſtructa fuerunt, ut roboris & celeritatis ſpectacula (unde & à ſpectando nomen ſortita ſunt) in iis ederentur: poſteà tamen Scenicis ludis locum præbuetũr, ex quo populo Comœdias aut Tragœdias commodè ſpectandi poteſtas eſſet. Comœdiæ verò & Tragœdiæ originem, partes & ſpecies I. Cæſar Scaliger eruditè, ut omnia, expreſſit *lib. 1. Poëtices.* In utravis recitanda, qui operam ſuam locârant, *Hiſtriones* dicebãtur, quorum alii *Pantomimi*, hoc eſt, effictores & imitatores aliarum omnium perſonarum in ſcenis. quorum & Julianus meminit *in l. ſi libertus artem. 27. ff. de oper. lib.* & Paulus *in l. Titius 43. in fi. de act.* emti. Alii *Chironomi*, qui taciti ve-

Magnitudo.

Theatri finis & uſus.

Hiſtriones.

Pantomimi.

Chironomi.

luti præſcriptis motibus & nutibus, cum manuum geſticulatione ſaltabant. Unde & *Chironomia*, ſaltatio geſticulatrix. à quo ſcenicorũ grege nequaquam ſegregandi *Thymelici:* quorum etiam apud Ulpianum mentio *in l. Athletas. 4. ff. de his qui not. infam.*: quales ſunt Cytharœdi, Cythariſtæ, pſaltæ, lyriſtæ, tibicines in ſcena diſpoſiti, ut ſpectatorũ aures demulcerent; à Thymele muliere ſaltante, & hiſtrionicam exercente, ſic dicti. Mulieres enim Mimas in ſcenicis ludis fuiſſe adhibitas, cùm ex illo Martialis;

Thymelici.

Mulieres Mimæ.

Qua Thymelem ſpectas, deriſoremq; Latinum;
Illa fronte precor carmina noſtra legas:

tum ex Cicerone paſſim colligitur. Sic enim *in Philipp. 2.* Inter quos, inquit, apertâ lecticâ Mima portabatur. & paulò poſt: Veniſti Brũduſium, in ſinum quidem & complexum tuæ Mimulæ. Et *Philippica 13.* Antonio tales objicit delicias: Quum in gremiis Mimarum mẽtum & mentem deponeres. Græci *μιμαλλόνας* vocant. quam vocem & Ovidius, forma tamen patronymica uſurpavit *lib. 1. de Arte:*

Ecce Mimallonides ſparſis in terga lacertis:
Ecce leves Satyri prævia turba Dei:

ubi poëta deſcribit comitatum Bachi proficiſcentis ad Cnoſſidem amicam, talibus Mimis ſtipati: ut Gualtherius interpretatur apud Horat. *Satyr. 20. lib. 1.* quo mulierum genere apud

apud Italos nihil frequentius; quas ſua lingua *Comedianti* vocant. Per *Thymelen* porrò alii pulpitum, alii aram ſignificari volunt, ut Joh. Coraſius annotavit *lib. 4. miſcellan. cap. 24. n. 15.* & Cœl. Rhodigin. *lib. 11. cap. 51.* Erat autem pulpitum iſtud vel ara in Orcheſtra chori, hoc eſt, in loco ſaltantium honoratiore, qui in ima parte theatri erat. quo loco Senatores & alii viri ampliſſimi ſedebant, ut omnium agẽtiũ geſt' ſpectari poſſent. Ea verò ſedilia adportari & reportari conſueviſſe Juvenalis docet, *Thymele.* *Pulpitum* *Orcheſtra.*

Queq; reportandis poſita eſt Orcheſtra cathedris: ſic dicta, quòd in ea ſaltationes per ſcenicos fiebant. ὀρχοῦμαι enim Græcis idem eſt, quod tripudio & ſalto. Alciatus rectè proſcenium interpretatur *in l. ſi qua 4. C. de ſpectacul. lib. 11.* quod eſt locus ante ſcenam porrectus, in quo pulpitum erat ludicris exercendis accommodatum. Quo ſenſu opus proſcenii legimus *in l. de policitationibus. 10. ff. de policitat.* & theatri proſcenia *in d. l. 4.* ut & apud Virgilium: *Orcheſtra.* *Proſcenium.*

——Veteres ineunt proſcenia ludi.

Sed an Hiſtriones pro Infamibus habeantur, meritò dubites. Eos enim Imperatores *in d. l. ſi qua 4. C. de ſpectacul. libr. 11.* & viles & inhoneſtos appellant, quos in loco honeſto adnotare ſive collocare nõ liceat. Ulpianus contrà hos ignominioſos haberi negat *in l. athletas. 4. ff. de his qui not. infam.* Sed verius eſt *in d. l. ſi* *Hiſtriones an infames.* *Conciliat. L. 4. C. de ſpectac. lib. 11. cum L. ff. de his qui not. infam.*

qua. inhoneſtas perſonas non pro infamibus; ſed pro vilibus & abjectis accipiendas eſſe, quę inter conſecratas Imperatorum imagines non ſint collocandæ. quo ſenſu & Tertullianus *in lib. de ſpectaculis* ſcribit, Artem non artificem notari. quod ita interpretor, niſi operas ſuas certa mercede locaverint, atq; ita quæſtᵘ cauſſa & ob præmium in ſcenam prodierint Hiſtriones. Hos enim famoſos eſſe, Pegaſus & Nerva reſponderunt, *l. 2. § fin. ff. de his qui not. infam.* Quid ergò, ſi quis operas ſuas locârit, ut prodiret artis ludicræ cauſſa; nec prodierit tamen? Et negat Cajus, hunc notari: quòd ea res adeò turpis nõ ſit, ut etiã conſiliũ puniri debeat *l. 3. d. t.* licet is, qui operas ſuas, ut cum beſtiis pugnaret locavit; etiamſi non pugnârit, nihilominus tamẽ infamis fiat. *l. 1. § removet. ff. de poſtul.* Cur tam variè? quia ſcilicet in arte ludicra factum ipſum requiritur, non etiam propoſitum duntaxat. In eo autem, qui cum beſtiis pugnat, non tam factum, quàm propoſitum intuemur. Cum beſtiis enim pugnant Imperatores & milites, ſuæ virtutis ſpecimen præbentes. Proinde, qui quæſtus, nõ virtutis cauſſa vitam ſuam proſtituit, & in ſummum diſcrimen adducit, quamvis cum beſtiis non pugnârit; nihilo tamen minus ob propoſitum turpe infamis efficitur. *Jac. Ravardus lib. 3. Varior, cap. 11. n. 3.* Cæterùm

Conciliata L. 3. de his qui not. infam. cum. L. 1. § removet. de postul.

rùm hanc totam artem Hiſtrionicam, ipſi etiam Tiberio ita diſplicuiſſe ſcribit Dio lib. 57. ut Roma Pantomimos exegerit. Quod & à Trajano factum Plinius in panegyrico laudat. *Hiſtriones Roma exacti.*

Odeum) Odei vox apud Ciceronem, & in hiſtoriis frequens. In Odeo Attici theatri Ægyptiorum Regum ſtatuas fuiſſe, Pauſanias ſcripſit. Extra theatrum quoq; loca dicata Muſis, eodem dicta nomine Scaliger aſſerit *lib. 1. Poetices. cap. 21.* quale Athenis fuit illud à Pericle deſtinatũ Muſicis certaminibus. Cujus interior deſcriptio multa habuit ſedilia, multasq; columnas: tectum autem ſubvexum fuit & acclive, in unum adſurgẽs faſtigium, ut eſt apud Plutarchum in vita Periclis. De Odeo Trajani, & cur Apollodorum architectum ejusdem, Adrianus interfici juſſerit, habes apud Xiphilinum in Adriano Dionis. *Odeum.* *Athenienſe.* *Traiani.*

DE CIRCO MAXIMO, BASILICIS, TABERNIS ET NYMPHÆIS.

P*Ræter theatra erat etiam* Circus Maximus: *cui ſeptem metæ in medio: in circuitu, portæ duodecim. In hoc bigis aut quadrigis currebatur. quæ circum metas* Circus Maximus.

actæ ſeptem, totidem hebdomadis dies ſignificabant: mox per duodecim portas immiſſæ, duodecim illos ludos in Solis honorem inſtitutos denotabant, ut Caſſiodorus pluribus recenſet. Circumquaque verò populus in ſcalaribus illis gradibus, non ſecus atque in Amphitheatro ſedebat. Romæ circi maximi erant octo. hodiè nusquam conſpiciuntur. Sed hujus ludi vice, Equorum curſus. *Equorum curſus ad milliare unum ſolet inſtitui: qui tamen parum habere videtur gratiæ. Qui enim initium illius perſpicit; neque medium, neq; finem illius viſu poterit contingere. Atque hunc ipſum ludum,* Ad pallium currere, *indigitarunt: quandoquidem victori, certi generis linteamēta conferebantur ad pallium conficiendum.*

Baſilicæ. *Sed &* Baſilicæ *ibi erant, quarum nullum hodiè uſum videmus: quanquam olim in omnibus habebantur civitatibus: atteſtāte id Suetonio in vita Auguſti, his verbis: Corpus Decuriones municipiorum et coloniarum, à Nola Bovillos usque deportaverunt noctibus propter anni tempus: quum interdiu* in Baſilica cujusq; oppidi, *vel in Aedium ſacrarum maxima reponeretur. Romæ*

XXI.

XXI. erant: quamvis P. Victor XIX. duntaxat recenſet: ſiquidem duæ jam tum interciderant. Inter alias tamen omnes primum obtinebat locum, quæ à Julio Cæſare fuerat erecta, Baſilica Julia *ex eo dicta. Hæc ad formã templorum noſtrorũ erat exſtructa & fulcita 100. columnis, in quatuor ordines, quorum quilibet viginti quinque tenebat, diviſis. Et centum quidem iſtæ columnæ duas utrinq; porticus conſtituebant: ipſum verò his ſuperpoſitum corpus intermedium, ſubdialem præbebat inambulationem, ut Vitruvius deſcribit. quinimò ex Theodoſii & Valentiniani deſcriptione, Baſilica iſta planè inaurata erat, & marmoribus decorata. Sed & Virgilius* lib. 7. *hujus mentionem facit. Etſi enim Regi Latino eam attribuit; verè tamen Juliam hanc Baſilicam denotat. Id quod ipſi frequens & familiare eſt: cum et Liviæ veſtes Auguſto factas; & Romanorum majeſtatem, aliis ſub perſonis & locis repræſentet. De Baſilica igitur iſta ſic ſcribit:*

Baſilica Iulia.

Ejus deſcriptio.

Tectum auguſtum ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici.

Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces

Regibus omen erat: hoc illis Curia templum.

Quibus verſibus non tantum deſcribitur Baſilica: ſed & ratio exponitur, cur ita dicta, & in quem uſum fuerit inſtituta. Notatio. Baſilica, *græca dictio eſt, Latinis Regiam denotans, hoc eſt, ſedem Regum Romanorum.* Uſus. *Solebant enim ibi Regalia inſignia ſuſcipere: verbi cauſſa, ſceptrum, faſces cum ſecuribus; Item trabeam, quæ toga erat ex purpura contexta. de quibus infrà erit dicendum. Ibidem & audientiam faciebant Legatis: quemadmodum Virgilius Regem Latinum Trojanos eò in loco dicentes audiviſſe fingit. Ibidem & jus dicebatur. Nam ut Quinctilianus prodidit, XIII. ibi erant tribunalia, cum totidem Prætoribus. Eſtq́; advertendum, Chriſtianos ad Baſilicarum imitationem templa ſua exædificaſſe, ita ut columnis in medio poſitis ſuſtentarentur.* Quæ ædes hodiè dicãtur Baſilicæ. *Ideoq́; ea ſolummodò templa, quæ columnis muniuntur & fulcita ſunt,* Baſilicæ *Latinè dicuntur: cætera verò,* Aedes. Tabernæ. *Erant etiam Romæ* Tabernæ *mercimoniorum; ad nullum*

nullum alium deſtinatæ uſum, quàm ut negotiantes & mercatores ſub iis deambulare; & in umbra, tuti à pluvia & prætereuntium impedimentis, commodè inter ſe poſſent contrahere. Vna harum dicebatur Argentaria*: eò quòd non niſi aurea & argentea vaſa; Item collaria, armillæ, anuli globuli ſive clavi, & id genus alia ex auro conflata ibi vendebantur. Et harum quidem mẽtionem quoq; faciunt Leges aliquot civiles, parum ad hoc ponderatæ, & forſan à Legentibus non intellectæ.* Argentaria.

Præter Baſilicas, erant quoq; Romæ XI. alia ædificia, Nymphea *dicta, ut P. Victor teſtatur. Erantq; aulæ ampliſſimæ, quas nuptiarum celebrandarum gratia ii frequentabant, qui propriis in ædibus idoneo ad has perficiendas deſtituebantur loco. In hunc finem, ut Zonaras in vita Leonis Magni declarat, Nymphea iſta columnis fulta fuiſſe credo. Et hæc quidem inſtructa erant Culinis, & conclavibus: in quibus mantilia, patinæ, orbes, & alia vaſa reponebantur. Appellabanturq;* Nymphea*, quòd ſponſam Græci Nympham dicerent. Capitolinus auctor eſt Gordianum Imperatorem* Nymphea. Horum notatio.

Nympheis à ſe exſtructis, balneas lavandi cauſſa adjeciſſe. Id quod veteribus valdè familiare erat ante cœnam. Atq; idipſum quoq; ex duabus legibus Theodoſii & Valētiniani colligere promtum eſt. * *Suidas ait, aquas iſtas ex fonte, qui nunc* Enncacrunos, *olim* Callirhoë *dicebatur, ad ædificia illa, in quibus nuptiæ agebantur, fuiſſe deductas. Habebant etiam porticus altas & largas, atq; ad deambulandum ſatis amplas. quarum unam Auguſtus, ædibus Vedii pollionis, à quo hæres fuerat ſcriptus, funditus everſis, ibi exſtruxit: eidemq; non Pollionis, ſed Liviæ nomen inſcripſit, ut Dion refert. Sed & alii multi pulcherrimas porticus erexerunt.*

** L. 5. & 6. C de aqua ductu. lib. 11.*

NOTÆ.

Circus Maximus. Fuit olim Romæ maximus Circus, ovata figura, inſtar cœli: in cujus medio erat etiam Obeliſcus pro Sole, & utrinque ternæ metæ, pro reliquis ſex Planetis. Fuerunt inibi & *Carceres in Circo.* *Carceres*, hoc eſt, locus è quo decurſuræ quadrigæ vel bigæ educebantur: ſic dicti, quòd coërcerentur illic equi, ne inde exirent, antequam Magiſtratus ſignum miſiſſet; ut Varro voluit

voluit *libr. 1. de Ling. Latin.* Unde Virgilius 1. *Georgicon*:

——Carceribus ſeſe effudêre quadrigæ.

Et in 5. Æneid.

Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus.

quo loco Servius per *Carcerem* intelligit *Repagulum*, quo Equi arcentur. Equi iſti, à circo *Circenſes* Hermogeniano dicuntur *in l. 1. ff. de ſer. Muneríb. & honor.* ut & Paulo, ludi circenſes. *in l. civitatibus 122. ff. de legat. 1.* quos populum expẽſis propriis exhibuiſſe Jac. Rævardus probat *lib. 5. Varior. cap. 14.* Iis in ludis, qui curruli certamine equos iſtos agitando ſe exercebant Aurigę, *Agitatores* ab Ulpiano nominantur. *l. athletas. 4. ff. de his qui not. infam.* Pannis & tunicis hi diſtincti. nam alii *Ruſſati*: quidam *Albati*: *Praſini* alii: & nonnulli *Veneti*. Quod ſi qs ex factionũ harum aliqua erat, puta vel Veneta, vel Ruſſata, vel Praſina, vel Albata; *Factionarius* appellabatur, ex Adriani Turnebi conjectura *lib. 11. Adverſar. cap. 11.* Agitatoribus à Prætore, qui ludis præerat, præmium proponebatur Mappa. *Alciatus in l. 2. C. de Spectacul. lib. 11.* quam primùm oſtendebat, nõ ſine magno Aurigarum applauſu & gaudio celebrationem futuram ſignificans. Deinde in ſpectaculis Mappam Aurigæ victori ꝓ præmio dabat: ut Joh. Coraſius *lib. 4. Miſcellan. cap. 24.* ex Juvenalis Satyra 11. colligit:

Equi Circenſes.

Agitatores.

Horum ſpecies.

Præmium.

Interea Megaleſiacæ ſpectacula mappæ
Ideum ſolenne colunt, ſimilisq; triumpho
Præda caballorum, Prætor ſedet &c.

Hoc autem ἱππαϛσίας ſive equitationis ſtudio, factiones iſtæ Albatorum, Ruſſatorum, Venetorum & Praſinorum ſic captę olim fuerũt; iiq; maximè, qui Venetæ ac Praſinæ factionis erant, ut ad dignoſcendum equi habitum, olfacerent ipſius ſtercus. Unde nobilitatem aut ignobilitatem illius facilè dijudicabant. Si illam; nulli rei parcebant ad emtionem & tractationem. *Galen. lib. 7. Method.* Sed ad hunc uſum præcipuè nutriebantur ac formabantur Equæ. Unde *Georgic. 1.* diciturEpinus Eliadum equarum palmas mitttere. Ac illæ multo in p̄cio habebantur ſenio confectæ & mortuæ, ut Plutarchus refert in vita M. Catonis, & Gualtherius *ad Horat. Ode 1.* Circumactionem iſtam quadrigarum circa metas ſeptem fieri ſolitam, Propertius indicat:

Factionariorum iſtorum Zelus.

Equæ in curſu certamen maximè curatæ. Honoratæ etiam.

Quadrigarũ circumactio.

Aut prius infecto depoſcit præmia curſu
Septima, quàm metam triverit ante rota.

Et Auſonius in Epitaph:

Phoſphore, clamoſi ſpacioſa per æquora Circi
Septenas ſolitus victor obire vias.

Aqua equis ſparſa.

Cum Agitatoribus Ulpianus, & eos conjungit, qui aquam equis ſpargebant. *d. l. Athletas. 4.* Quibus verbis haud dubiè intelligit eos, qui in ſtadio diſpoſiti, & Circenſibus deſervien-

vientes, Equis curſu incaleſcentibus frigidam ſuffundebant, ut paulùm refocillati alacrius curſum repeterēt: quemadmodum poſt Accurſium Alexander *lib. 3. Genial. dier.* Johã. Coraſius loco jam allegato, & Barrab. Briſſonius *lib. 1. Selectar. antiquit. cap. 10.* rectè interpretatur. Quò pertinet, quod Sextus Pompejus ſcriptum reliquit, Naſiternam genus eſſe vaſis aquarii & patentis: quale eſt, quo Equi perfundi ſolent. Quo tamen in loco poſt Turnebum *lib. 7. Adverſar. cap. 27.* Joſephus Scaliger pro *Naſſiterna, Naſiternam* legendum cenſet, quaſi aquarium illud vas inde nomen invenerit, quod tres naſos, hoc eſt, anſas habuerit. Cum qua interpretatione planè convenit illud Satyrici: *Naſiterna.*

Tu Beneventani ſutoris nomen habentem
Siccabis calicem naſorum quattuor, &c.

Sed & Baſilicæ) Baſilicæ loca fuerunt publica, ſpacioſa & ampla: in quibus negotiationes privatæ, conſilia & judicia exercebantur. Hæc foris adjuncta, quàm calidiſſimis partibus oportere conſtitui Vitruvius docet *lib. 5. de Architect. cap. 1.* ut per hyemē ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negotiatores poſſint. Privatas enim negotiationes in Baſilicis fuiſſe exercitas, planum facit Aſconius: qui in Miloniana teſtatur, inibi librorū *Baſilicæ.*

quoq; tabernas fuiſſe, Et Paulus *in l. pediculis. 32. § idem cum quæreretur. ff. de aur. & arg. leg.* mentionem facit argenti cujuſdam, quod negotiatrix in Baſilica negotiandi cauſſa venale habebat propoſitum. Judicia certè in his peragi ſolita, Plinius Nepos in Epiſtola quadam « indicat. Deſcenderam, inquit, in Baſilicam « Juliam, auditurus, quibus proxima compe« rendinatione reſpondere debeam. Sanè Baſilicam principiò locum fuiſſe conſtat, quo ſub tectum & ante veſtibulum ædium Principes ad jus dicendum conveniebant: cui dignitatis gratiâ tribunal poſteà additum eſt, tanquam plus ineſſet auctoritatis, quòd judicia publica ante domos darentur. Ac deinde, quò Baſilica laxior eſſet, primariis tectis non ſufficientibus, porticus intrinſecus hinc atque hinc additæ ſunt: ut Coraſius *lib. 6. Miſcellan. cap. 18.* ſcriptum reliquit. Etſi autem Plinius *libr. 36. cap. 15.* quatuor duntaxat Baſilicas recenſet: plures tamen Romæ fuiſſe, ex Plinii junioris epiſtolis, Cornelio Nepote *de viris illuſtribus*, Suetonio, & aliis colligitur.

Baſilica cui olim uſui.

Porticibus ampliata.

Baſilicam porrò, utpote rem uſibus publicis in perpetuum relictam; quemadmodum & *rem ſacram* vel *religioſam*, aut *hominem liberum* inutiliter nos ſtipulari, ut ne tum quidem valeat ſtipulatio, cum res ſacra profana effecta; & uſibus publicis relicta, in privatos uſus reverſa;

Baſilica in ſtipulationē venire nequit.

verſa; vel liber homo ad ſervitutem fuerit redactus: Paulus quinque rationibus evidenter probat *in l. inter ſtipulantem. 83. § ſacram. & ibi Zaſius. ff. de verbor. oblig.*

Eſtq; advertendum) Baſilicarum appellatio poſteà ad templa fuit extenſa: ut videre eſt *in can. omnes. de conſecrat. diſt. 1. & c. ult. de Eccleſ. ædif.* *Baſilica Eccleſia.*

Tabernæ mercimoniorum) Etſi Tabernæ appellatione Ulpianus omne utile ad habitandum ædificium complectitur. *l. taberna. 183. de verbor. ſign.* Uſu tamen communi tabernas intelligimus, quę mercium cauſſa paratæ ſunt. Harum varias ſpecies Brechæus & Gœddeus *in d. l. taberna.* recenſent. Sed potiſſimæ tamen omnium habitæ fuerunt Argentariæ: quas circa forum fuiſſe diſpoſitas Vitruvius *libr. 5. cap. 1.* indicat, & Livius *lib. 26.* his verbis innuit: Inventum Romæ emtorem, ut extemplò vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc eſſent, juſſerit venire. Quod & inde manifeſtum ſatis fit, quòd qui Argentariâ cedebant, foro cedere dicebãtur. *l. ſi hominem. 7. § quoties foro. ff. depoſiti. l. ult. ff. de Curator. bon. dand.* Briſſonius *lib. 2. ſelectar. antiquitat. cap. 12.* Tabernis illis qui præerant, Argentarii, ut & argẽtariæ menſæ exercitores dicebantur *l. 4. ff. de edendo.* quorum of- *Taberna appellatione quid veniat.* *Argentaria.* *Argentariâ, ſive foro cedere.* *Argentarii.*

Horum officium. ficium erat dati acceptiq; rationes tam ad ſe, quàm ad alios pertinentes conficere. Scribebant enim negotiationes ultrò citroq; dandi, accipiendi, credendi ſolvendiq; pecuniam fœnoris cauſſa. quorum libris ſive codicib⁹ plurimum habebatur fidei: ad quos probationis ergò decurrebatur. *l. 6. 8. & 9. § nihil intereſt. d. t.* Quò pertinet illud Plauti in Aſinaria: *Quatriduum hoc unum modò foro operã dedi. dum reperiam, qui quæritet argentum in fœnus.* Et in Gurgulione: *In foro infimo boni homines atq; dites ambulant ſub Veteribus, ibi ſunt qui dant, quiq; accipiunt fœnore; Ponè Caſtoris, ibi ſunt, quibus credas malè.* Sic Terentius in Phormione: Tranſi ſodes ad forum, atque illud mihi argentum rurſus jube reſcribi Phormio, hoc eſt, per mẽſæ ſcripturam reddi. vulgò *Reconfirmare* dicũt. Nihil autem frequentius erat, quàm pecuniã ab Argentariis fœnori ſive ſub Uſura accipere. *Uſura quare prohibita.* Quod cum contra naturæ regulam fieret, quæ ex nihilo nihil gigni docet: omni lege, univerſa fœnerandi ratio profligata eſt, ut Plutarchus tradidit in libello, Quod non oporteat fœnerari. Et nominatim Lucius Genutius Trib. plebis, Romæ ad pópulũ tulit, ne quoquo modo fœnerari liceret. Deinde ab Ædilibus mulctatos fœneratores; ex eorumq; mulctatitia pecunia in Capitolio poſita fuiſſe ęnea limina, Livius ſcribit. Proinde M. Varro interro-

terrogatus, Nunquid fœnerare utile foret? Quid hominem, inquit, occidere? Et *lib. 1. de Re ruſtica* idem refert, usq; adeò exoſum fuiſſe hoc hominum genus, ut cum furem dupli tãtum pœna affecerint; fœneratorem quadrupli condemnarint. Quanto pejorem, inquit, civem fœneratorem putarint, quàm furem; hinc licet exiſtimare. Quæ omnia ſapienter conſtituta, & ſumma ex ratione profecta eſſe nemo negaverit: ne ſcilicet homines, qui neceſſitate impulſi pecunias ſub quacunq; lege à fœneratoribus accipiebant, Uſurâ multiplici omnia arrodente obruerentur, tandemq; ad ſummam rerum inopiam redigerentur. Cum enim Uſura ſortis ſit acceſſio, propter pecunię mutuò datæ uſum plerunque exacta: evenire ſæpè veteres videbant, ut cum non niſi egentes ſub fœnore pecunias acciperent; cogerenturq; hi etiam eo tempore, quo nullos rerum ſuarum fructus perceperant, gravem aliquando acceſſionem præſtare; miſeri & infelices ad extremam paupertatem deducerentur. Hinc eſt, quod uſura, quæ ut Hirudo *Vſurariorum pœna.*

Non miſſura cutem, niſi plena cruoris,

& quam Hebræi appoſitè *morſum* appellant, non modò debitorum opes exhaurire; ſed etiam oſſa penitus arrodere, ac medullas ex ipſis oſſibus exſugere; & vel ipſi deniq; paupertati unicum ejus ſolatium, nempe animi ſecurita- *Vſura cur Hebræis Morſus.*

tem auferre dicatur: quòd qui ſub Uſuris pecuniam accipiunt, vorſuram ex vorſura faciẽtes, nunquam ſe extricant. Jure tamen civili Uſuræ permiſſæ quidem illæ ſunt, ſed ad certum ſaltem modum *l. eos. 26. & t. t. C. de Uſuris.* non quod per ſe bonæ ſint; ſed ut gravius malum, nempè furtum & rapina evitetur. Quia verò civiles conſtitutiones ita de Uſuris diſponentes, tanquam divinis præceptis contrarias, Pontifex irritas pronunciat. *clem. un. § fin. de Uſuris. t. t. Ext & in VI. eod. & 14. q. 3.* & prætereà Imp. nos in ea Religione verſari jubet, quã Petrus Romanis tradidit. *l. cunctos. C. de ſumm. Trinit. & fide Cathol.* Sub Uſuris autem dare non lege tantum veteri, ſed & Evangelica, nobis ab Apoſtolis tradita prohibitum ſit. *Exod. 22. Levit. 25. Devter. 23. Pſal. 15. Ezech. 18. Nehem. 5. Luca. 6.* cum ſexcentis aliis Juris divini textibus: Idcircò ſciendum, citra culpam hodiè Uſuras exigi non poſſe, niſi nomine ejus quod intereſt: vel ob damnum emergens *l. Socius qui. ff. pro Soc.* vel etiam ob lucrum ceſſans, ut in eo, qui ſolitus eſt negotiari. *l. 3. § fin. & ibi Caſtr. de eo quod cert. loc.* Quod autem hæc Juris civilis ſancita, à ſuperiore putâ divino Legislatore caſſata non ſint, ex eo apparet, quòd negotiationes & commercia, Trapezitarumq; ſeu Numulariorum menſas, ad civilem hominum ſocietatem neceſſarias Dominus

Jure civili permiſſa.

Contra Legẽ divinam, & Evangelicã.

Argentariorum menſa à Domino non damnata.

nus non condemnarit. *Matth. 25.* Planè, ſi immoderatam & pravam nocendi intentionẽ tollas; Uſura beneficium, non onus erit: & vel bonæ fidei debitor, in partem lucri te ſpõte vocaturus eſt. Quanquam ſi divinas preſſius intuearis Leges, tam diſertè iis omnia fœnorum genera prohibita invenies, ut nemo eas in dubium vocare debeat, niſi apertè inanibus argutiis oracula divina fallere ſe poſſe putet. Tutius igitur eſſe Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. 2.* contendit, Uſurarum non modò radices, ſed etiam fibras omnes amputare: neque has Reipublicæ, nec Corporibus ullis aut Collegiis, ulla utilitatis ſpecie permittere. Quis enim, quod publicè utile ac honeſtum videatur; privatim turpe putet? Qua de re tamen plura videantur apud Bodinum *d. loco,* Carol. Molineum, Joh. Borcholten, & Conradum Paulum in tract. de Uſuris, Matth. Colerum *de proceſſib. executiv. libr. 1. cap. 10. n. 29. cum mult. ſeqq.* Vacon. à Vacuna *lib. 1. declarat. juris cap. 14.* Joh. Coraſium libro ſingulari Epiſtolicar. quæſt. *cap. 10. & lib. 3. Miſcellan. cap. 21.* Didacum Covarruv. *lib. 3. variar. Reſolut. cap. 1. 2. 3. & 4* Gothofredum *in l. Mora. 32. de Uſuris,* & Anton. Guibertum Coſtanum, *quæſtion. Juris cap. 1.* Jam, ut ad Tabernas redeamus: ſciendum eſt, Tabernam nomen loci eſſe, non negotiationis. quo fit, ut vendita aut

Vſura nullo etiã prætextu tolerandæ.

Taberna locum notat, non negotiationem.

legata Taberna, merces in dubio non contineantur. *l. taberna. 13. ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* quanquam obligatâ tabernâ, merces quoque obſignatas teneri reſponſum ſit *l. cum tabernã. 34. ff. de pignor.* quòd ob modicum ſcilicet præjudicium in pignore quidem; non verò etiam in venditione aut legato receptum eſſe Bartolus ibi tradidit. Nam & generali pignore bona etiam futura comprehendũtur *l. ult. C. quæ res pign. obl. poſſ.* quod tamen in generali venditione vel publicatione non admittimus. *l. ſi mandavero. 22. § is cujus. ff. Mandati. & c. ult. § verum. de pœn. in VI.* uti nec in legato *l. ult. § 1. de legat. 2. l. ſi ita 7. de auro & arg. leg.* Petr. Coſtalius *in l. qui tabernas. 32. ff. de contrah. emt.*

Taberna vẽdita, legata vel oppignorata; an & quando merces veniant?

*Nymphea) Eodem planè modò & Cujacius Nymphea interpretatur ædes publicas & capaces: in quibus nuptias celebrabant, qui ædibus carebant. Quam ſententiam tamen & Alciatus damnat *in l. ſi quis per divinam. C. de Aquæductu libr. 11.* & Beroaldus ad Apulejum *lib. 11.* fœdiſſimè hos labi, & cœcutientes hallucinari aſſerit, qui per Nymphea genialem thorum, aut cubicula nuptialia ſignificari putent. Proindè Nymphea pro lavacris & thermis, quæ poſteritatis cauſſa à Principibus exſtruebantur, accipiunt. Unde Jul. Capitolinus: *Opera Gordiani,* inquit, *nulla exſtãt, præter quædam Nymphea & balneas.* Ut ita Nymphea

Nymphea, nuptiis celebrandis deſtinata.

Imò lavacris.

phea lavacra quidem & balnea fuerint, tepidã aquam habentia; at non valetudinis, ſed voluptatis cauſſa, quemadmodum ex Strabone & Pindaro probat Forcatulus *10. Cupid. 2.* quã-quam non video, quid abſurdi inde conſequuturum ſit, ſi cum Auctore noſtro dicamus, Gordianũ Nympheis jam exſtructis etiam lavacra adjeciſſe.

Voluptatis cauſſa inſtitutis.

DE FORO.

Fora nos admodum diverſa à veteribus, & minori quoq; cum elegantia conſtituimus. Græci in quadrato perfecto, duplicibus circumquaq; porticibus ea efformabant, ſuprâ Ambulationes in contignationibus faciebant, quas columnis & marmoreis epiſtyliis adornabant. Romani in quadrato longo fora ita efformabant, ut longitudo tertia parte latitudinem exſuperaret. His porticus quoque circà erant, ſed ſimplices, quanquam magnæ: in quibus Argentarii ſuas habebant tabernas. Superioribus verò coaxationibus podia & mœniana collocabantur, ad gladiatorum ſpectacula,

Forum. Græcum. Romanum.

quæ in foro quondam edebantur, accommodata, ut Vitruvius teſtatur. Atq; hæc fori forma venuſta erat & elegans, & cum ad pluvias, tum Solis æſtum fugiendum ſatis apta. quæ qualis olim re ipſa exſtiterit, animo jam ſaltem cogitationeq; nobis liceat effingere.*

* *Lib. 5. de Architect. cap. 1.*

NOTÆ.

Fori notatio. Forum variis modis accipi, Feſtus tradit, & Iſidorus: cujus verba Pontifices deſcripſerunt *in c. forus. de verbor. ſign. in Antiq.* Generaliter forum à ferendo dicitur: eò quòd Coloni, quibus eſt demandata agrorum cultura, certis diebus conſtitutis frequentes in foro conveniunt, & omnem Agriculturæ opulentiam adferentes venalem exponunt. *Chriſtoph. Mileus lib. 2. Hiſtor. Vniverſal.* *Forum cuius rei.* Cæteroquin Forum non tantum nundinationis & negotiationis; ſed & jurisdicundi locus erat. Inde Forum Flaminii, forum Julii, forum Licinii, de eorum nominibus, qui ea fora conſtituenda curarunt.

Meniana. *Meniana)* Menianorum frequens in jure noſtro eſt mentio. *l. 20. de ſervit. urban. præd. l. 2. § cum quidam. Ne quid in loc. publ. l. malum. 242. § 1. de verb. ſign. & l. 1. C. de ædif. priv.* Ea

Accur-

Accurſius à mœnibus nomen ſumſiſſe autumat. Cui tamen doctiſſimi quique & inter hos etiam Alciatus refragatur, aliam ex hiſtoria Notationem verbi iſtius adducens. Fuiſſe enim, ait, Menium quendam Romanum: qui cum patrimonium abliguriſſet, domum vendidit, quam ad forum ſpectantem reliquam habebat: excepitq; ſibi unam columnam, ex qua projecit tigna, quò amplius podium efficeret, unde gladiatorios ludos conſpiceret. hincq; exterius porrecta ędificia appellari cœpta Meniana. De Menio iſto ſenſiſſe videtur Horatius *lib. Epiſt. 15.* ubi ita ſcribit: *Menius ſcurra.*

Menius ut rebus maternis atq; paternis
Fortiter abſumtis, urbanus cœpit haberi
Scurra vagus, non qui certum præſepe teneret,
Impranſus non qui civem dignoſceret hoſte:
Qualibet in quemvis opprobria fingere ſævus,
Pernities & tempeſtas, barathrumq; macelli,
Quicquid quæſierat ventri donabat avaro.

Hic luxu ad extremum deductus erat aſſem, ut etiam Uxor ipſius, vile mendicimonium, ad uſtrinas ſepulchrorum, è funebri cœna ſive ſilicernio cibum peteret. de qua Catullus: *Huius uxor.*

Uxórne Meni, ſæpè quam in ſepulchretis
Vidiſtis ipſo rapere de rogo cœnam?

Alii tamen Meniana, non à Scurra illo; ſed à C. Menio, Craſſi Collega nomen mutuaſſe tradunt. Hunc enim ideò domum, Catone *Meni. Craſſi Collega.*

& Flacco Coſs. vendidiſſe, ut ibi Baſilica exſtrueretur; jure tamen unius columnæ, ſupra quam tectum projiceret, & tigna immitteret, ſibi excepto; quo ſuperiora latius paterent, & ipſe ac poſteri gladiatorum munus, quod etiam tum in foro dabatur, ſpectaret. *Plin. lib. 34. cap. 6. Aſcon. in Act. contra Verrem. Alexander ab Alex. lib. 5. genial. dier. cap. 11. & Joh. Coras. lib. 3. Miſcellaneor. cap. 25.*

DE VIIS.

Viæ ſtratæ. *Vias antiquitus lateribus ſtratæ habebantur tàm intra, quàm extra Romam, per totum Imperium. Nam & in Regno Neapolitano ejuſmodi lateres compacti, longo ſatis ſpacio conſpiciuntur. Et viæ quidem illæ,* Appia, Aemilia, Flaminia, *nominantur, quod ab Appio, Aemilio, Flaminio lapidibus ſtratæ, compactæ & exornatæ fuerint. Plutarchus refert, Cajum Grachum non modò lapidibus viam ſtraviſſe, ſed & curaſſe quoq; ut lapidibus certa menſura poſitis, & columellis quibusdã notarentur millia paſſuum; & aliis quoq; propin-*

Lapides milliar. indices.

propinquioribus lapidibus effeciſſe, ut qui equo veherentur, poſſent in eum facilè aſcendere, ſine inſtrumento illo, quo huic rei facto utebantur, cum imponi in equum vellent. Nondum enim tunc ſtapedum uſus erat, ut infra dicetur. Præcipiunt etiam Leges civiles, vias per Imperium Romanũ ſtratas habere. Id quod à nobis non obſervatur. quo fit, ut nec hyeme lutum; nec æſtate pulvis unquàm deficiat. Munditie igitur & elegantiâ veteribus longè inferiores ſumus. Romæ, viæ Regiæ & publicæ erant XXXI. cæterarum, CCCCXXIV. Stapedum uſum præſtantes.

NOTÆ.

Refert Andreas Palladius *de Antiquitatibus Urbis Romæ* fuiſſe ibi vias principales viginti novem; ſed harum tres celeberrimas, quarum & Auctor noſter meminit. Electos autem olim quoſdam fuiſſe, penes quos Viarum cura eſſet, cum ex aliis multis, tum verò inprimis *ex. l. munerum. 18. § ſi aliquis. 15. ff. de vacat. & excuſat. munerũ colligitur:* ubi ICtus perſonale munus interpretatur, ſi quis electus, ut eos, qui prope viam publicam poſſident, ſternere viam compellat. Atque hi Viarum-Curato- *Viarum Curatores, Viocuri.*

res, quorum Paulus *lib. 5. Sentent. tit. 6.* meminit, compoſito nomine *Viocuri* dicebantur, quo verbo & Varro uſus eſt *lib 4. de Lingua Latina.* Ita enim legit Briſſonius *lib. 4. Selectar. Interpretat. cap. 12.* & Turnebus *lib. 22. Adverſar. cap. 17.* Dio ſanè *lib. 58.* & Suetonius in Veſpaſiano *cap. 5.* narrat, Caii Caligulæ juſſu, Flavii Veſpaſiani ædilitatem gerẽtis veſtem luto oppletam ac reſperſam, propter curam verrendis viis non adhibitam: quarum ad eum ex officio purgatio pertinebat. Ac quia de Viis jam nobis ſermo: ſciendum eſt, quantum quidem ad pedagia vel vectigalia attinet, ſemper ſequendam eſſe viam publicam, qua cõmuniter utuntur omnes. Si quis enim extra hanc reperiatur; tum malam adverſus ipſum gigni ſuſpicionem, ac ſi vectigalia fraudare voluerit. *l. præſidibus. § ſed nec per aliam viam eundi quiſquã habeat facultatem, niſi per quam curſus public⁹ ſtare dignoſcitur. C. de curſu publ. lib. 12. & in l. qui fiſcales. ibi, ſi devia ſectatus, & rectas vias avertendo, &c. C. de navicul. lib. 11.* Quod tamen cum hoc temperamento recipiendum eſt: niſi inuſitatum illud iter ex juſta & legitimâ cauſſa fuiſſet ſuſceptum: verbi cauſſa, ſi uſitata & ſolita via ab aquis inundata, vel ab hoſtibus aut latrunculis eſſet obſeſſa; ut Matth. Colerus luculenter probat *in tract. de proceſſibus Executivis, part. 1. cap. 3. n. 83.*

Via publica, vel regia ſequenda.

DE LI-

DE LIBRARIIS SIVE BIBLIOTHECIS.

COnſtituerant etiam loca publica, in quibus Bibliothecas habebant reconditas. quas legendi gratia intrare cuilibet permittebant. Romæ, ut P. Victor ſcribit, XXVIIII. erant Librariæ publicæ: interquas Palatina & Vlpia *primas tenebant. Hodiè commoditate hac deſtituimur. Tres enim duntaxat in Italia exſtant:* Vaticana *Romæ*; Medicea, *Florentiæ*; *&* Veneta *ad D. Marcum, quæ à Cardinali Beſſarione Reipub. iſti teſtamento fuit relicta. Has non licitum eſt cuivis pro libitu ingredi. In Monaſteriis quoque aliquæ habentur, ut* Bononiæ *ad D. Dominicum*; Venetiis *ad D. Antonium*; *& alibi aliæ. quibus tamen uti, quandocunq; volueris, non poſsis: ſed certo quodam modo, & licentia prius impetrata. Idemq; de* Dionyſiana *Bibliotheca in Gallia erit judicandum. Primus copioſam Bibliothecam inſtruxit Theophraſtus: cui Ariſtoteles libros ſuos unà cum ſchola; hic Neleo diſcipulo ſuo moriens reliquit. quo*

Bibliothecæ.

Bibliothecam quis primus inſtruxerit. Theophraſtus.

mortuo, hæredes parvam bibliothecæ curã primum quidem habuerunt. Sed cum intelligerent poſteà, Eumenem Atthaliæ Regem diligenter de libris illis inquirere, ut Pergamũ transferret; ſub terra eos abſconderunt: ubi magna ex parte à vermibus fuerunt corrupti. Longo verò tempore jam exacto, ingente pecunia divenditi fuerunt Appelliconi: qui ita corruptos eos deſcribi curavit, ut pleni errorũ reſtiterint. Mortuo Appellicone, L. Sylla poſtquam Athenas cepiſſet, libros illos Romam portari curavit, ut Strabo recitat lib. 13. *Primus ibi Librariam dedicavit Aſinius Pollio, ut Plinius ſcribit* lib. 25. cap. 2. *In Aegipto Ptolomæus Philadelphus bibliothecã fundavit 700000. librorum: quæ poſteà, Cæſare cum Alexandrinis confligente, arſit.* Conſtantinopolitana *120000. habebat libros. Inter quos etiam Ilias & Odyſſea Homeri continebatur, aureis literis in inteſtino Draconis deſcripta. Hæc tempore Baſiliſci Imperatoris incendio fuit abſumta, ut Zonaras tradidit. quod tanquam notatu dignum referre hîc loci placuit.*

Eumenes. Apellico. Sylla. Aſinius Pollio. Ptolomæus Philadelphus.

NOTÆ.

NOTÆ.

Fuit hoc vetuſtiſſimis quoq; temporibus ſapientiſſimorum Regum & Principum ſingulare ſtudium ac opus, ut Bibliothecas conderent, tanquam caſtella quædam & armamētaria Sapientiæ. In quibus non ſolùm ex auro argentove, aut certè ex ære (ut Plinius eleganter & ſumma cum amœnitate prodidit, *lib. 35. cap. 2.*) dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimò etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntq; deſideria non traditi vultus: ſicut Homero evenit. quo majus, ut equidem arbitror, nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Ac ſi, certaminum victores magnos honores meruerunt, ut in conventu ſtantes, ſicuti Vitruvius ait, palma & corona donarentur; & redeuntes in propriam patriam, quaſi victoria triumphantes quadrigis inveherentur, adhæc veſte publica, perpetuoq; victu alerentur: quantò magis efferendi ſunt viri illi, qui doctiſſimorum hominum ſcripta maximis impenſis, & ſumtibus prorſum incredibilibus anxiè ac ſolicitius undiq; conquirunt, quò Rempublicam iis præſidiis communiant, quæ poſteris ſeculis profutura ſint, & unde omnis vitæ lepor humanitasq; pendeat? In quibus nemo

Bibliotheca à ſummis ſemper viris condita.

Horum præmium.

Bibliotheca, quale præſidium.

Ptolemæus Philadelph'.

palmam præripuerit Ptolemæo illi Philadelpho: à quo non tantùm ingens librorum numerus, ad millia fermè voluminum ſeptingēta vel conqiſitus, vel confectus fuit, ut Gellius ſcriptum reliquit *lib. 6. cap. 17.* ſed & Athenienſibus annonæ penuriâ preſſis non prius alimenta conceſſa, quàm ſibi Tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, & Aeſchyli autographorum poteſtatem feciſſent. Pro quibus tamen, præter vectigalium immunitatem, XV. talenta iisdem oppigneravit: & eadem poſteà cum exſcriptis exemplaribus illis donò dedit. Quo Ptolemæi facto nullum generoſius putat Melchior Guilandinus *in tractatu de Papyro. membro 6.* Quanto etiam librorum ſtudio arſerit Julianus Imperator cætera doctiſſimus, at Chriſtianorum, quos per contemtum Galilæos nominabat, hoſtis ſacerrimus; id epiſtolæ illius initium ad Ecdicium Ægypti præfectum perſcriptæ ſatis indicat: *Quidam,* inquit, *equis, alii avibus, nonnulli feris delectantur. Ego verò inde usq; à pueritia librorum cupiditate arſi.* Quam ſuam ardentem cupiditatem egregiè manifeſtavit idem Imperator in ea epiſtola, qua mandat Porphyrio, ut mittat Antiochiam Georgii epiſcopi Alexandrini bibliothecam, gravi pœna irrogata, niſi integrè mitteretur. Pari ante hunc ſtudio & cura bibliothecas conquirendi alios quoque du-

Julianus Apoſtata.

ctos

ctos fuiſſe, dubium non eſt. Julius Cæſar certè Bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas poſſet, publicare deſtinavit; data M. Varroni curâ comparandarum ac digerendarum, ut Suetonius ſcripſit, *in vita Cæſaris. cap. 44.* poſteà Octavium Auguſtum in ea parte domus, quam fulmine ictam deſiderari à Deo haruſpices pronunciârant, templum Apollinis excitaſſe, addita porticu cum bibliothecis Latinis Græcisque, idem auctor teſtatur *in Octavio. cap. 29.* quas à manubiis Dalmatarum protinus ſubactorum exſtructas, & â Sororis nomine Octavianas nuncupatas Dio aſſerit *lib. 49.* Sed & Bibliothecas Romæ incendio abſumtas, Domitianum impenſiſſimè reparare curâſſe, idem Suetoni⁹ prodidit *in Octâv. cap. 20.* exemplaribus undiq; petitis, miſſisq; Alexandriam, qui deſcriberent, emendarentque. Sed Alexandrina illa bibliotheca, poſteà bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non ſponte, neq; operâ conſultâ, ſed à militibus fortè auxiliariis incenſa ſimul arſit. *Gellius. lib. 6. cap. 17.* Refert præterea Andreas Palladius, *de Antiquitat. Urbis Romæ*, Bibliothecas Romæ fuiſſe 37. Sed in his præcipuas tamen Auguſtam ſive *Octavianam, Gordianam & Ulpiam*, ab Ulpio Trajano inſtructam. Luculli quoq; bibliothecam inſignem, utriusq; Linguæ libris refertam, atque omnibus

I. Cæſar.

Octavius.

Domitian⁹.

Alexandina bibliotheca incendio periit.

Romæ quæ bibliotheca præcipuæ.

Lucullus.

obviam & patentem fuiſſe ſcribit Budæus *de Aſſe & partib. ejus lib. 2.* quibus adde, quæ de aliis quoq; Bibliothecis adjecit Chaſſeneus in Catalogo gloriæ mundi. *part. 12. conſid. 73.* De Medicea autem ſeu Florentina Bibliotheca videatur Philip. Melanchthon *lib. 5. Chronicor. ſub Mahomete Secundo.* Porrò quis Romæ primus Bibliothecam erexerit, dubitationem nõ habet; quando id præſtitiſſe Aſinium Pollionem teſtatur Plinius *lib. 35. cap. 2.* Aſinii, inquit, Pollionis hoc Romæ inventum: qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominũ rem publicam fecit. Quo in loco tamen ambigit nonnihil, utrum Alexandriæ, & Pergami Regum bibliothecæ prius exſtiterint. Addit enim: An priores cœperint Alexandriæ & Pergami Reges, qui Bibliothecas magno certamine inſtituêre, non facilè dixerim. Planè, quod Strabo aſſerit, Ariſtotelem Ægypti Reges bibliothecæ Syntaxin docuiſſe, quo ſcilicet ordine hæ inſtituendæ eſſent: id nulla ratione ꝓbabile fieri poteſt. Quomodo namq; Ariſtoteles Ptolemæum ſecundum ab Alexãdro Magno Regem Ægypti, qui prim' Bibliothecam Alexandrinam inſtituit, ejus bliothecæ Syntaxin docere potuit, ſi antequam Ptolemæus iſte cognomento Philadelphus regnum ſuſciperet, Ariſtoteles jam ante annos propè XL. in humanis eſſe deſierat? Neque fuit

Romæ Bibliothecam primus inſtituit Aſinius Pollio.

An Alexandrinæ bibliothecæ inſtituendæ Ariſtoteles author.

Strabo refutatur.

fuit ea res tanti momẽti, ut propterea Ariſtoteles à mortuis excitandus, atq; ſic cõſulendus fuerit, quemadmodum hanc Strabonis ſentẽtiam Melchior Guilandinus, vir multijuga rerum plurimarum cognitione, & eximia doctrina præcellens, in tractatu de papyro, *Melchior Guilandin.*

Docto (Juppiter!) & laborioſo;

ſolidè confutat: quem adire operæ erit precium. Cæterum Bibliotheca in jure noſtro non tantum armarium ſive locum, in quo libri reponuntur *l. quæſitum. 12. § inſtructo 34. ff. de inſtr. legat.* ſed & libros ipſos denotat. *l. Labeo. 50. ff. de contrah emt.* Idq; communi uſu rectè loquentium ita receptum eſſe Pompejus Feſtus probat: qui Bibliothecas & apud Græcos & apud Latinos, tam librorum magnum per ſe numerum, quàm locum ipſum, in quo libri collocati ſunt, appellari teſtatur. Legata igitur Bibliothecâ; & armaria & libros deberi quidem; ſed in hoc tamen teſtatoris mentẽ, Utrum ex his ſenſerit, potiſſimùm intuendam eſſe Nerva cenſuit: & Ulpianus probat *in l. librorum. 52. § ſed ſi bibliothecam. de legat. 3.* Nam ſi membro adhæreant vel adfixa ſint armaria: negat ea legato cedere: cum ædificii portio ſint. quo in loco *Membrum* Ulpiano cubiculum ſignificat: ut & in *l. ſi ita fuerit. 13. § 1. de manum. teſtam.* Librorum autem feſtiva deſcriptio, & elegans encomium extſtat apud *Bibliotheca non tantum locum; ſed & libros complectitur.* *Librorum encomium.*

Lucam de Penna *in rubr. C. de navicul. ſeu naucler. publ. lib. 11.* quod in hunc locum transſcribere, non abs re putavi. Liber (inquit) eſt lumē cordis, & ſpeculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confuſorium, corona prudentum, diadema ſapientum, honorificētia doctorum, clarificentia rectorum, comes itineris, domeſticus fidelis, ſocius colloquentis, collega præſidentis, vas plenum ſapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare ſine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hoſtis oblivionis, amicus recordationis: Vocatus properat, juſſusq; feſtinat, rogatus reſpondens, fideliter obœdiens, contra fortunas lictor, atq; verus tui ductor; hortus concluſus, & fons ſignatus, puteus aquæ vivæ, Paradiſus absq; ruina, ædificans te gnarum, ſi reperit ignarum, nunquam patitur faſtidium, etſi graves eum nimium, arcana revelans, obſcura clarificans.

Literæ in utravis fortuna vel ornamentum, vel refugiū.

Quibus non planè abſimile eſt, quod Ariſtoteles dicebat, Literas inter ſecunda & proſpera ornamentum eſſe, & inter adverſa refugium. Quo ſenſu & Plinius *lib. 9. Epiſt.* ſcribit, Omni ſtudioſo ex ſtudiis eſſe ſolatium. Mihi ſanè (inquit Coraſius in epiſtol. quæſtion. cap. 18.) omne vitæ Solamen, dicam amplius, vivendi deſiderium auferret, qui libros, vete-

res

res meos amicos mihi adimeret. Quo fit, ut omni ſolatio ſtudioſi, ne dicam docti homines privari videantur, quibus cuſtodiâ collocatis, ſtudiis interdicitur. Quod pœnæ genus ſuadent Tranquilli verba, *in Tiberio cap. 61.* Quibusdam, inquit, cuſtodiæ traditis, non modò ſtudendi ſolatium ademtum; ſed etiam ſermonis & colloquii uſus. De Librorum autem materia, ex qua olim confecti fuerint, commodior nobis erit dicendi locus. *lib. 2. tit. de Charta.* Intereà hîc monuerim, Bibliothecas, ex Vitruvii præcepto, ad Orientem ſpectare debere. Uſus enim matutinum poſtulat lumen: & in hujusmodi bibliothecis libri non putreſcent. Nam in his, quæ ad meridiem & occidentem ſpectant, à tineis & humore vitiantur, quòd venti humidi advenientes procreant eas & alunt; infundentesq; humidos ſpiritus pallore volumina corrumpunt. *Vitruvius lib. 6. Architect. cap. 7.*

Studendi ſolatium, & ſermonis uſus ademtus.

Bibliotheca Orientem verſus ſtatuenda.

DE AEDIFICIIS PRIVATIS.

SED nec noſtra quoq; ædificia cum veteribus formâ aut elegantiâ comparanda ſunt, quantumvis exculta ſatis atque illuſtrata ſit Architectura. Veteres ante por

trinſecus habebantur undiq́; conclavia: & adverſus oſtium locus erat collationibus & diſputationibus deſtinatus. Quod ſi ſpacioſa & magna eſſent palatia: duæ aut tres inibi conſtitutæ erant Aulæ, porticibus quaqua verſùs cinctæ: ad eum planè modum, quo Vitruvius * *deſcribit. Habebantur ibi &* horti, *item* Sphæriſteria, *in quib' pilæ luſus exercebatur: Item* Balnea, *&* Triclinia, *quæ conclavia erant cœnationi accommoda: ut & loca feſtivitatibus idonea: Item* Piſcinæ, *& id genus alia affabrè exſtructa, quorum commoditate nos maxima ex parte deſtituimur. Sed quia in primitiva Eccleſia multi palatia ſua Monachis donabant: inde evenit, ut hi etiamnum in Monaſteriis exſtruendis, eum obtinuerint modum, ad quem palatia illa erant ædificata: ut Blondus ſcriptum reliquit.*

* *Lib. 6. cap. 2. & ſeqq.*

Monaſteria veterum ædificiorum formā quodammodò repræſentant.

Idem quoq́; prodidit, Veteres non uſos fuiſſe Caminis; ſed aquam inferius calefeciſſe, & canaliculis quibusdam per medios muros diſpoſitis ita ordinaſſe, ut in hos ferventis aquæ vapor immiſſus per certa quadam orificia conclavibus adaptata exhalaret: æſtatis tempore per eosdem meatus fri-

Veteres an Caminis uſi.

ſumſerunt. Et illæ quidem nominabantur Inſulæ. *Quarum verò ſtillicidium in viam derivabatur, & quæ teſtudinis forma ædificata erant, eæ* Domus *appellabantur. & hæ erant magnificentiores. Et ideò P. Victor ſcribit, Arcadii & Honorii temporibus, Roma 4662. Inſulas; & 1780. domos fuiſſe. Portæ clavis compactæ erant ex ferro lucidiſſimo, ad eum modum, quem Latini* Quincuncem *dicunt. Iidemq; claui ſæpè fricabantur. Plautus Aſinaria:* Juſſine in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris? *Aperiebantur utroq; latere, Virgilius 4. Aeneid:*

Domus.

Portæ ædiū.

Quomodo apertæ.

Concedunt tectis bipatentibus,

ubi Servius; & maxima ex parte occluſæ tenebãtur, ut ex Plauto, Terentio, & Plutarcho in Publicola colligitur. Virorum triumphalium portæ extrà aperiebantur, januâ in publicum rejectâ. quæ antequam aperiretur, tintinabulo pulſabatur, ne præeuntes offenderentur. Plutarchus in vita Publicolæ, & Plinius lib. 36. cap. 15.

pro *concapes*, exemplaria quædã habebãt *Concapu*: quam vocem corruptam eſſe ipſe etiam Balduinus agnoſcit. Alii, quos Arnoldus ab Hærſolte ſequitur, *tract. de Actionibus. part. 7. Act. 10.* pro Concapes legunt *& capulo*: quaſi noluerint Decemviri tignum Capulo ſive feretro, quo mortui efferebantur, junctum diſſolvi: ne funus impediatur, néve juſta hominis mortui turbentur. Pia ſane interpretatio; ſed ad rem minus accomodata. Etſi enim per *Capulum* Feſtus inter alia etiam id intelligit, quo mortui efferuntur: Capuli tamen, in Tigni explicatione, mentio apud Feſtum nulla: Nulla quoq; apud ICtos, qui Legem iſtam interpretantes, Ædium quidem & Vineæ crebrò; Capuli autem nunquam meminerunt. Pardulphi Prateii emendatio *Concaptum* habet, h. e. conceptũ cognitumq;; ad viri docti non usquequaq; captum. Doctiſſimus Turnebus *lib. 13. Adverſar. cap. 27.* in hoc fluctuat. Nam aut, *Copula ne ſolvito*: aut, *ne vindicato, ne ſolvito*: aut, *néve capito, néve ſolvito*, legendum putat. Quælibet harum tolerabilis lectio; ſed ab antiquis libris, qui *Concapes* habent, nimium recedens: quorum tamen non negligendam eſſe auctoritatem ingenuè fatetur. Propior vero hæc: *Cum capite ne ſolvito.* quæ in effectu idem, quod Scaligeri Concapes tignum ſignificat: ſic dictum, quod ha-

Capulum quid Feſto.

Concapes quid.

beat caput ſuum cum capite vineę vel vitis cõ-miſſum. Caput enim vineæ, radix eſt Rei ru-ſticæ ſcriptoribus. Sic namq; Virgilius *2. Georgic.*

Caput quid in re ruſtica.

——ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita.

Cõcapes igitur cum dicunt Decemviri, depa-ctũ ac fixum terrę ſignificant, ad vitem vel vi-neam ſuſtinendam. Ex quibus perſpicuum fit, Scaligeri caſtigationem omnibus aliis me-ritò præferendam.

Tigna legari prohibita.

Eandem porrò ob cauſſam, ne ſcilicet ædi-ficiis depoſitis publicus deformetur adſpectus *l. 2.C. de ædific. privat.* SCto ea legari prohiben-tur tigna, quæ ædibus juncta ſunt *l. cætera. 41. § 1. de legat. 1.* niſi abſq; injuria ſeu deformatio-ne illarum auferri ea poſſint *l. nutu, 21. § fin. de legat. 3.* & niſi ad opus Reip. faciendum legen-tur. *d.l. cætera. § ſed ſi tignis ad opus.* tum enim à fa-vore publico Urbis ruinis non deformandæ, recedemus propter favorem publicum majo-rem. Utilitati ſcilicet publicæ magis fa-vendum, quàm ornatui ædium, nemo nega-verit. & oratione generali publicam utilitatẽ non coërcendam, ſed juvandam potius con-ſtat. *arg. l. hoc modo. 64. in fi. ff. de condit. & de-monſtr.* Cæteroquin ædificiorum contem-platione, & ne Urbs ruinis deformetur, pla-cuit Eum, qui nullo prohibente, in publico

ædifica-

ædificaverit, cogendum non eſſe ut ædificium illud tollat vel demoliatur. *l. 2. § ſi quis nemine. 17. & l. ult. ff. Ne quid in loc. publ.* ut nec ædificiū perficere volentem, prohibendum, ſi ſatis dederit. cum ad decus Urbium pertineat, ædificia non derelinqui. *l. prætor ait. 20. § hoc interdictum. 10. ff. de Novi oper. nunciat.* & horum ruinis Urbis aſpectum non deformari: adeò ut Magiſtratus incumbat officio, inſpectis ædificiis dominos eorum ad refectionem compellere; & contra detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferre *l. præſes. 7. ff. de offic. præſid.* ut & Cautionem de damno infecto exigere. *l. in ſtipulatione. ff. de damn. inf.* & ne quid ex illis detrahatur, inhibere. *l. cætera. 41. de legat. 1.* Quinimò dirui jubentur omnia, quæ per diverſas Urbes vel in foro vel in publico quocunq; loco, contra ornatum & cōmodam ac decoram civitatis faciem exſtructa noſcuntur. *l. præſcriptio. 5. C. de operib. publ.* Hinc, quamvis jure cautum ſit, Eum qui tempore prior eſt, omnibus aliis creditorib⁹ præferendum eſſe *c. quia prior. de Reg. jur in 6. l. quoties utriusq; 99. ff. eod. tit. l. qui balneum. 9. ff. qui pot. in pign. hab.* ſi hujus obligatio vel unius tātum horulę ſpacio alios præceſſerit. *ut not. gl. in l. ex pluribus. 89. § fin. verb. ex uſu ff. de Solut:* Facit tamen ſingularis ædium & Urbis favor, ut qui ad ædium reſtitutionem (hoc eſt repara-

Tempore prior.

Reſtituere eſt reficere. tionem ſive refectionem (id enim hoc loco reſtituere ſignificat. *l. cum duobus. § idem reſpõdit. ff. pro ſocio.*) pecuniam mutuam credidit; aliis etiam creditoribus, quamvis hypothecã habentibus & tempore prioribus præferatur. *l. creditor. 25. et ibi Donellus ff. ſi cert. pet.* eò quod pecunia ſic credita ſalvam fecerit totius pignoris cauſſam. *l. interdum. & l. ſeq. ff. qui potior. in pign. hab.* Quod Papinianus non tantum ad eum pertinere interpretatur, qui domino inſulæ vel ædium pecuniam mutuam dedit; ſed & qui redemtori operis, domino mandante numos adminiſtravit. *l. 1. ff. In quib. cauſſ. pign. tac. contr.* quia nihil interſit, utrum pecuniam domino, an alii, juſſu ejus, in eandem cauſſam dederimus. *l. ſolutum. § ſolutam. de pignor. act.* Petrus Loriotus *in d. l. creditor. 25. ff. Si cert. pet.* Quid ergò? an & ad navis, aliarũq; rerum refectionem hoc erit protendendum? q; Accurſius malè putavit. Nam cum SCtum illud, q; Papinianus interpretandũ ſuſceperat, de eo factum ſit nominatim, qui ad *ædificii* refectionem exſtructionemvé crediderit: haud dubiè cæteri excluduntur verbis, qui ad refectionem *alterius rei* pecuniam crediderunt. Nec enim eadem cauſſa eſt ædificii rficiendi, & navis aut alterius rei conſervandæ. In ædificiis tuendis ſarciendiſq; publica verſatur utilitas. Agitur enim in eo dignitas Urbis & ornamen-

Mutuans pecuniam ad ædium refectionem aliis præfertur creditoribus.

An & in Navis refectione idem? Quod negatur contra Accurſium.

ornamentum, ut ædificia integra ſint & benè compoſita; non caſſa, non ruinoſa: ne ruinis, ut ſupra dictum eſt, aſpectus Urbis deformetur. Horum nihil ſimile in navi & cæteris rebus. ut proinde dicendum ſit, Verbis SCti ceſſantibus & ſententia, pignus in cæteris rebus non contrahi, quæ aut refectæ, aut emptæ ex pecunia noſtra fuerint: niſi de eo generaliter aut ſpecialiter cōvenerit. *l. quamvis. 17. C. de pignor.* Idq; Hugo Donellus latius proſequitur. *in tract. de pignor. cap. 5.* Sed quoniam ædificandi luxuria, ut fit, indies latius ſerpebat: certus poſteà modus & forma uſitatæ altitudinis fuit preſcripta, quam excedere nemini licuit. *l. qui luminibus. ff. de ſervit. urban. prædior. l. 1. C. de ædific. priv.* Barnabas Briſſonius *lib. 1. ſelectar. interpretat. cap. 1.* & Joh. Coraſius *lib. 3. Miſcellan. cap. 24. n. 6.* Prudenter ſanè. quandoquidem cum in aliis omnibus, tum verò in ædificiis potiſſimùm placuit, honeſtum modum ſervandum eſſe, non immoderatam cujusq; luxuriam ſubſequendā *l. ex damni. 40. ff. de damno inf.* Præterquam enim quod parùm decorū eſt, ſupfluas ædificationes aggredi *can. pulchra. 86. diſtinct.* experientiâ magiſtrâ docemur, Domus in quibuslibet Urbibus nō modica impenſa ſuſtentari. *can. non liceat. 12. q. 2.* adeò ut ex Celſo & proculo Ulpianus notet, plures ſumtui im-

Modus ædificiis poſitus.

pares eò redigi, ut domos aliis cogantur derelinquere. *l. ſed an ultrò. 10. ff. de negot. geſt.* Ut taceam, quamlibet etiam habitationem ruinæ vel incendio ſubjectam eſſe. *l. cum hi 8. § fin. ff. de transact.* quod enim tam firmum ædificium eſt, ut fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinæ, incendii, aut terræmotus vim ſuſtinere poſſit? ut apud Ulpianum Labeo ait *in l. fluminum. 24. § Servius. de damno inf.* Quo pertinet gravis illa Bernhardi ad Nobilem quendam admonitio: Si vis, ait, ædificare domũ, inducat te neceſſitas, non voluptas. Cupiditas ædificandi, ædificando non tollitur. Nimia & inordinata ædificandi cupiditas exſpectat ædificii venditionem. Turris completa & arca evacuata faciunt tardè hominẽ ſapientem. Præterea ornãda eſt dignitas domo, non ex domo tota quærenda: nec domo dominus; ſed domus domino cohoneſtanda. ut eſt apud Tullium, quem Lucas de Penna laudat *in l. 2. C. de prædiis & omnibus rebus navicular. lib. 11.*

Bernhardi præceptum circa ædificationem,

Sphæriſteria.

Sphæriſteria) Sphæriſteria Accurſius ridiculè interpretatur loca herbis amœna. *in l. ſi quis 16. ff. Mandati.* cum tamen hæc locum inprimis exercitio pilæ deputatum deſignent. Sed & locum balnei rotundum denotant: in quo Veteres frictiones ſuas & varia exercitationum genera faciebant. De exercitiis Lampridius

Exercitiis deſtinata.

pridius *in Alexandro*: poſt lectionem, operam palæſtræ aut Sphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus dabat. De frictionibus verò Suetonius *in Veſpaſiano, cap. 20.* ſic ſcribit: Valetudine proſperrima uſus eſt: quamvis ad tuendam eam nihil amplius, quàm fauces cæteraq; membra ſibimet ad numerum in Sphæriſterio defricaret. *Et frictionibus.*

Idem quoq; prodidit) Hujus loci deſcriptione Heliocaminus denotari videtur: cujus apud Ulpianum mentio *in l. ſi arborem. ff. de ſervitut. urban. prædior.* quo loco Budæus Heliocaminum ad verbum *Solarem fornacem* dici poſſe ait. Quod ut plenius intelligatur, ſciendum eſt, Morem apud Veteres fuiſſe, ut *Zetam* haberent, hoc eſt, cubiculum quoddam hibernum, frigori accommodatū, quod igni quandoq; caleſceret, plerunq; ſole. Ita enim conſtructum erat, ut per vaporarium quoddam ſolare & apricum, ad quod ſol hibernus accedebat, vaporem & calorem acciperet. Locus autem, qui ita calefactus Zetam evaporabat, Heliocaminus appellat' eſt, quaſi Solis vaporarium ſive æſtuarium dicas, ut Joh. Coraſius interpretatur *lib. 3. Miſcellan. cap. 14.* Sipontinus propius ad Auctoris noſtri mentem accedit, dum Zetas (quæ in uſu, noſtra qnidem tempeſtate non ſunt; à veteribus autem frequentiſſimè habebantur *Heliocaminus.* *Zeta.*

in ædibus) loca fuiſſe ſcribit, in variis partib' domus: ad quę per meatus quosdam intra parietem relictos, qui *Tubuli* dicebantur, aſcẽdentes ex imo Spiritus frigidæ ſeu calidæ aquę in pavimento ſparſæ, locum ipſum aut tepefaciebant, aut refrigerabant, prout ratio temporum exigere videbatur. Unde Tubulos Proculus definit, per quos flammâ torretur paries. *l. quidam Hiberus. 13. ff. de ſervit. urbanor. præd.* Per Zetam Adrianus Turnebus Diętam intelligit *lib. 24. Adverſar. cap. 4.* utrũque verbum promiſcuè uſurpans. quo cænaculum ſignificatur, naturâ vel arte calefactum ut Coraſius interpretatur: in quo hyeme ad Solem; æſtate ad Umbram cænando vivimus & converſamur: à διαιτῶμαι, quod vivo & cõverſor ſignificat, id dictum.

Tubuli.

Diæta.

Diætarum meminit & Ulpianus *in l. ſenatus. 43. § 1. de legat. 1. l. ſi cujus 13. § ſed ſi ædem. cum. § ſeq.* ubi eas amœnas vocat *ff. de Uſufruct.* præcipuè verò *in l. ligni 55. § lignis de legat. 3.* ubi ligni appellatione omne id contineri ait, quod comburendi cauſſa eſt paratum, ſive ad balnei calefactionem, ſive diætarum hypocauſtum, vel hypocauſtarium. Ita enim legendum monet Philip. Beroaldus ad Apulejum *lib. 7.* Mileſiacar: cum prius *Hypocauſtrarum* vitiosè legeretur. Cujus mendoſæ dictionis Accurſius mendoſiſſimum dedit interpretamentũ: ſiqui-

§ lignis in l. ligni. 55. de legat. 3. emẽdatus.

ſiquidem Hypocauſtras expoſuit loca eſſe, ubi ſtant ægroti. Latinè *Valetudinarium* dixeris. In cujus Notatione alibi etiam argutus eſt & feſtivus. Dictas enim Hypocauſtras ait ab *hypo*, ſub, & *ſteron*, ſtatio: ut ſit ſubterranea ſtatio, in æſtate bona. *l. ſi quis 16. ff. Mandati.* Verius eſt Hypocauſtarium ſive Hypocauſtum, locum eſſe, in quo ignis ſuccenditur & erumpit, calefaciendis vaporandisq; balneis, cubiculis & diætis præparatum. Unde ἀπὸ τοῦ ὑποκαίεσθαι, id eſt, ſubtercalefacere ac ſuccendere id nominatum. *Accurſii notatio.* *Hypocauſtū.*

Cum & vaporarii & camini verbum.) Vaporarii verbo uſus eſt Cicero in Epiſt. ad Quintum Fr. Ita erant poſita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, eſſet ſubjectum cubiculo. Caminorum verò Papinius meminit: *Vaporariū.* *Caminus.*

——coelóve paratum
Fluxit opus, Siculis an conformata caminis
Effigies laſſum Steropem, Brontenq; reliquit.

Muſivo opere) Muſivi huj' operis, quod vulgò Moſaicum appellatur, mentio fit in vita Peſennii Nigri, & apud Auguſtinum, de civitate Dei. De hoc Muſivo ſive Moſaico opere Nilum ſcholaſticum epigrammate illo Græco ſenſiſſe Alciatus cenſet, quod ipſe ita Latinum reddidit: *Muſivum ſive Moſaicum opus.*

Digitized by Google

Sunt Satyri ſalſiq́; petulciq́; : aſt age cur te
Ad nos vertentem lumina, riſus habet ?
Admiror, qua arte ex aliis aliisq́; lapillis,
Tam cito compoſitum tranſierim in Satyrũ.

Muſcarii. Hinc, qui artem iſtam callebant, *Muſcarii* dicti videntur *in l. 1. C. de excuſat. artific lib. 10.*

Inſula *Nominabantur Inſulæ.*) Inſula non tantum terram ſignificat, in flumine marivé, aquis circumfluam, ob ſpiritum ſolo erumpere non potentem, enatam, ut auctor eſt Plinius *lib. 2. Natur. hiſtor*; ſicq́; dictam, quod in ſalo, id eſt, in mari ſit: ut ſcribit Feſtus: Sed & domum denotat ab aliis ſejunctam, & quæ communibus parietibus cum vicinis non adhæret, ac publico privatorumvé circuitu discingitur. Qua ſignificatione Inſula ab Ulpiano accipitur *in l. ſi inſulam, de verbor. oblig.* Scævola *in l. non utiq́;. § ſi quis inſulã. ff de eo quod certo loco.* & Paulo *in l. 3. § effractura. ff. de officio præfect. vigil.* Et in hoc potiſſimùm à Domo ſecernitur, quod Domus ſint habitationum

Inſula à domo quid differat. ædificia conjuncta proximis & vicinis domorum parietibus, ut viciniam numeroſam & frequenti habitatione ſtipatam efficiant. Feſti finitionem Alciatus ex Cornelio Tacito. *lib. 15. Annalium* confirmat *in l. Urbana. 166. ff. de verbor. ſign.* Is, propter crebra incendia, cum multi aquæductus in Urbem deferrentur à Nerone excogitatum tradit, ut aqua privato-

vatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus in locis haberetur, in publicum flueret; ædificiaq; non communione parietum, ſed propriis quæq; muris ambirentur; canalibus putà eis in parietibus additis, ut reprimẽdis ignibus aqua facilius decurreret. Hinc Inſularum nomen: quæ non modò ab incendiis tutiores; ſed etiam à furibus, qui per tegulas commeare in eas non poterant. Ideoq; in eis pretioſiora quæq; reponebãtur, ut quæ ſolius effracturę periculo ſubjicerẽtur. Quod animadvertens Paulus *in d. l. 3. § effractura. de offic. præfect. vigil.* Effracturæ, inquit, fiunt plerunque in Inſulis horreisq;: ubi homines precioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt. Ab Inſula, *Inſularius* dicitur ſervus, qui inſulæ cuſtodiendæ curam gerit: ut & *Saltuarius*, qui ſalt' vel fundi tuendi magis, quam colendi cauſſa paratus eſt. *Inſulæ domibus tutiores.* *Inſularius.*

Intereſt enim Domini, fines prædii tueri. *l. ſi ita legatus. 16. § Dominus. ff. de Uſu & habit. l. cum quæreretur. 60. § fin. de legat. 3.* Ideoq; Inſularium, Urbanorum mãcipiorum numero haberi Pomponius ſcribit: ſiquidem cuſtodia propriè civile eſt officium: niſi ex domini deſtinatione aliud colligatur. *d. l. urbana. § Inſularius & ibi Brechæus. de verbor. ſignif.* Errant igitur Cælius Rhodiginus *lib. 7. lection. antiquar. cap. 31. & lib. 25. cap. 20.* & Alexander ab

Alexandro *lib. 3. General. dierum capit.* 25. dum Inſularios interpretantur Servos viles ac peſſimos, abſq; ciuitate, & in inſulas deportatos, ſive in publicum opus atque in metallum damnatos. Sane *Inſulares* hi dicerentur rectius, quàm Inſularii. Sic enim Inſularem pœnam legimus, pro ea, qua quis in inſulam deportatus eſt. Marcell. Nec ſtrepente, nec obſiſtente, inſulari pœna mulctati ſunt.

Inſularis.

DE STATVIS EX MVLTIS PARTICVLIS SEV CRVSTIS COMPOSITIS.

SOLebant etiam Statuas ex marmorum cruſtulis coagmentare, tanta compagine & firmitudine, ut ex ſolido marmore factæ viderentur, & pluris etiam æſtimarentur. Aegyptii crebrò his utebantur, ut & Theodorus ſculptor. At Græci artem hanc ignorarunt, ut auctor eſt Diodorus Siculus.

NOTÆ.

Cruſta.

Cruſtarum cum mētionem faceret Auctor noſter, venit mihi in mentem ejus, quod Proculus tradidit *in l. quidam Hiberus. 13. circa fin. ff. de*

ff. de ſervitut. urban. præd. licitum eſſe, parietem communem incruſtare: ſicuti picturas precioſiſſimas in pariete communi habere licet. Tantum enim abeſt, ut incruſtatione vel paries communis deterior reddatur, ut ex parte ejus qui incruſtat, melior etiam fiat & ornatior. *l. in fundo. 38. ff. de rei vindic.* Incruſtatione certè parietem exornari Paulus ait *in l. impenſæ. 79. § fin. ff. de verbor. ſignif.* Eſt autem Incruſtare, parieti, pavimento, aut alteri operi cruſtam adjungere, inducere & applicare. *Joh. Coraſius lib. 4. Miſcell. cap. 16.* Ejuſcemodi incruſtatione Venetiis exornatam vidi & opſtupui Divi Marci ædem: quæ cùm penè tota puriſſimo fulget auro, tum intus extraq; circa imum marmoreis tabulis eſt compacta: ut ex Sabellico in hiſtoria Veneta *decad. 3. lib. 6.* Philippus Camerarius, Magni illius Joachimi F. Jureconſultus inſignis, & inclutæ ac celebratiſſimæ Noricorum Reipublicæ Syndicus digniſſimus, in præclaro illo opere Operarum ſucciſivarum refert *cap. 64.*

Incruſtare.

Templum D. Marci Venetiis.

Philip. Camerarius.

I 5

DE CELLIS.

Veteres an habuerint Cellas.

EQuidem opinor, veteres non habuiſſe cellas ſubterraneas, quãdoquidem dolia, in quibus vina adſervabant, ſub terram dimittebant: præſertim ſi hæc eſſent imbecilla, ut Plinius* tradidit. Id verò ſuperfluum & ſupervacaneum fuiſſet, ſi ſubterraneæ exſtitiſſent cellæ. Et quidem nec Plinius eodem in loco, ubi & de vinariis cellis, & quomodo hæ fieri debeant, tractat, ſub terra eas fieri meminit: nec etiam Vitruvius ad iſtum modum eas deſcribit. qui tamen locus adeò utilis & neceſſarius nequaquam fuiſſet prætermiſſus.

*lib. 14. cap. 21.

Dolia defoſſa.

Sanè dolia defodi fuiſſe ſolita, etiam ex Legibus noſtris * colligitur. Ac quia ad Cellas jam devenimus, non fuerit alienum à propoſito noſtro admonere, veteres non condidiſſe vina ligneis vaſis ſive cupis, quales nos habemus; ſed in vaſis figulinis, iisdemque magnæ capacitatis: quippe quæ carrum ſive plauſtrum vini capiebant, hoc eſt, amphoras 120. quæ 1600. aut ſecundum quosdam 1920. libras conficiunt.

*L. in inſtrumento. 8. l. cum fundus. 21. ff. de fundo inſtr.

Vinum in vaſis fictilibus conditum.

Sed

Sed & ſub dio expoſita habebant vina, quæ erant nobiliſſima, ut Plinius eodem loco teſtatur. Sub dio expoſitum. *Cupas, quibus nos utimur, veteres non uſurpabant, niſi Alpium incolæ: ſed harum loco habebant dolia, quæ, ut ex Plinio oſtendimus, terræ infodiebant. Vinum hoc modo conficiebant. primùm calcabant uvas, & muſtum in grande aliquod vas, quod* Laccus *vocabatur, mittebant. poſteà harum ſcopos cum folliculis ſubjiciebant ſub prælum, & quod reliqui habebant muſti, in eundem exprimebant Laccum, ut ex Vlpiano colligitur* & Varrone lib. 1. de Re ruſtica. cap. 54. Quidam extrema illa, racemum putà cum pediculis circumcidebant, & denuò premebant: ac expreſſis acinorum folliculis, aquam addebant, quam pro vino operariis dabant hyeme.*

Vini conficiundi ratio

* *in L. ſi ſervus 27. § ult. ff. ad L. Aquil.*

NOTÆ.

Auctor eſt Suidas, in dictione λάκκος, Athenienſes & alios Græcos foſſas ſubterraneas excavaſſe latas, vel rotundas, vel quadrangulas: iisq; tectorio inductis, vinum & oleum excepiſſe. Id verò foſſarũ genus Laccum fuiſſe nominatum, ſatis indicat textus in *l. ſi ſervus* *Laccus.*

27. §

Interpretatio L. ſi ſervus. 27. § ult. ad L. Aquil.

27. § *ult. ff. ad l. Aquil.* Ubi ſi tectori locaveris laccum vino plenum curandum; & ille cum pertudit, ut vinum ſit effuſum: Labeo ſcribit, in factum agendum. Quo loco Budæus pro *Tectori* repoſuit *Vietori:* & laccum interpretatus eſt excipulum muſti defluentis è torculari. Malè: cum Laccus Ulpiano idem ſit, quod alibi *vini ciſterna*, quam in terra defoſſam tectorio inducere & incruſtare intus foriſq; ſolebant. *l. vulgaris. 21. § ſed ſi de navi. ff. de furt.* Tector igitur, qui tectorium ciſternæ inducit. Tectorium enim incruſtationem eſſe à tegendo ſic dictam Alciatus docuit *in L. in rutis. 241. de verbor. ſignif.* & Johan. Coraſius *lib. 4. Miſcellan. cap. 16. n. 10.* ut ſenſus ſit; Teneri tectorem actione in factum locatori, ſi Laccum, quem *curandum*, hoc eſt, incruſtandum conduxerat, pertuderit: quia imperitia ſcilicet culpæ adnumeratur, ut Cujacius explicat *lib. 10. obſervat. cap. 9.*

Tector: tectorium.

Dolia fictilia.

Defoſſa.

Nec verò Laccu tantùm iſto ſive Ciſterna ad hunc finem veteres utebantur; ſed & Doliis, etiam fictilibus: quibus terram adgeri ſolitam Javolenus docet *in l. dolia. 26. de fundo inſtruct.* ad vina ſcilicet conſervanda. In hunc enim finem dolia defodi ſolere Ulpianus innuit *in l. in inſtrumento. 8. d. t.* cui adſentiens Pomponius, fundo legato etiam dolia infixa contineri ait *in l. cum fundus. 21. eod. tit.* Doliis

liis illis contentum vinum, *Doliare* Ulpianus appellat *in l. 1. § ſi doliare. ff. de peric. & comm. rei venditæ.* Doliare ſic dictum, ad differentiam Diffuſi: quod non amplius in doliis, ſed in vaſis eſſe Proculus ait *in. l. vinum. 15. ff. de trit. vin. & oleo legat.* Diffundi ſcilicet vinum ex Laccu, ſive doliis, vel cupis, in teſtas, cados & amphoras ſolebat, ad ætatem diuturniorem, ſive vetuſtatem: quæ vino maturitatē & ſuavitatem adfert, ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib. 1. Adverſar. cap. 1.* Unde Horatius *lib. 1. Epiſt. 5.*

Doliare vinum.

Diffuſum.

Vina bibes Tauro diffuſa.

& Cicero 3. de Finibus: Quibus vinum diffuſum (Turnebus *defuſum* legit) è pleno ſit œnophoro. pro quo Varro dicit: Ubi dies triginta præterierint, transfundito. Hodiè vinum *transvaſare* barbarè dicimus. Amphoras verò ſive cados, & vaſa fictilia (nam & his vina condebantur) veteres picabant, vel gypſo linebant, ne virtus vini aut raritate materiæ, aut poris vaſorum occultis evaneſceret. Horatius lib. 1. Carmin. Ode 20.

Trāsvaſare.

Amphora cur pice obliti.

——græca quod ego ipſe teſtâ
Conditum levi.

hoc eſt, pice vel gypſo obſtruxi & obduxi, vel incruſtavi. Græcam autem teſtam appellat, quia primùm in Samo plaſtice, id eſt, figlina inventa eſt, auctore Plinio *libr. 35. cap. 12.*

Notis & titulis ſignata. Prætereà Notis & titulis ſignabant amphoras & fictilia illa vaſa, quibus vinum erat conditum. Hinc Juvenalis Satyra 5.

——cujus patriam titulumq; ſenectus
Delevit multa veteris fuligine teſtæ.

Unde & proverbium, *De meliore nota:* de quo apud Turneb. *d. cap. 1.* Contrà Reſignare

Reſignata. amphoras vel cados Relinere dicebãtur, cũ operculũ amphoræ è cortice vel ſubere picatum vel reſinâ obturatum dimoverent. Terentius: Relevi dolia omnia, omnes ſerias. Horatius *lib. 3. carm. od. 8.*

Corticem adſtrictum pice dimovebit
Amphoræ.

Quò pertinet illud Tibulli:

——Chio ſolvite vincla cado.

Planè, qui Doliare vinum vendidit, niſi in tempore vinum tollatur, id poteſt effundere: Atque ut ſciatur, vino ad menſuram vendito, quantum emtori perierit, qui pro eo, quod admenſum fuerit, pretium debet; mẽ-

Menſuram per Corbem facere. Intellectus § ult. L. 1. de peric. & cõmod. rei vẽd. ſuram, ut Jureconſulti veteres tradiderunt, facere per Corbem poteſt. *l. 1. § ult. ff. de peric. & commo. rei vendit.* quod facetè à veteribus dictum videtur, ac ſi per cribrum dixiſſent: ut ſic quod ex dolio diffunditur, quaſi in vas aliquod effluat ſtatim & effundatur. Vix eſt enim, ut Corbis vinum contineat: cum juxta Varronem *lib. 1. de Re ruſtica cap. 22.* fiat

ex vi-

ex viminibus, colligendis liquidis inepta; & propriè cogendis fructibus comparata ſit *l. in inſtrumento. 8. ff. de fundo inſtruct.* Ac ut maximè ita poſſit Corbis conſertè contexteque fieri: Corbem tamẽ menſuræ genus eſſe negat Cujatius *lib. 2. obſervat. cap. 36.* Ex quo dubia nonnihil redditur Turnebi opinio: qui *lib. 7. Adverſarior. cap. 23. ex d. l. 1. § ult.* conjicit, Urnas & amphoras ſparteas parari ſolitas ad vinum metiendum: cum, ſi fictiles eſſent, tractando ſæpè, ut in metiendo fit, frangerentur. Animadvertere enim debuit Vir doctus, Ulpianũ eo loco jocosè id dicere, & moleſto lectori facetias ac jocos reponere. Superiore namq; paragrapho dixerat, Laudandum eſſe veditorem, ſi non effundat, cum poſſit effundere. Deinde hortatur eum, ut dolia gratis concedat; aut ſi id nolit, locet. Si ne iſta quidem venditori ſedeant; ut vinum vendat minimo adverſarii detrimento. Quod ſi neque hoc placuerit, & ante vindemiam, quo tempore doliorum opera neceſſaria futura ſit, nondum evacuata ea fuerint: integrum eſſe venditori, ex faceta & jocularia Veterum ſententia, *menſuram per Corbem facere,* hoc eſt, effundere. Cæterùm an in vaſis vinariis etiam dolia ſint; quod Javolemus ait, præſertim ſi vinum habeanr *l. vinaria. 206. de verbor. ſignific.* Trebatius à Proculo repre-

Turnebi conjectura dubia.

Dolia an ſint in vaſis vinariis.

pares eò redigi, ut domos aliis cogantur derelinquere. *l. ſed an ultrò. 10. ff. de negot. geſt.* Ut taceam, quamlibet etiam habitationem ruinæ vel incendio ſubjectam eſſe. *l. cum hi 8. § fin. ff. de transact.* quod enim tam firmum ædificium eſt, ut fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinæ, incendii, aut terræmotus vim ſuſtinere poſſit? ut apud Ulpianum Labeo ait *in l. fluminum. 24. § Servius. de damno inf.* Quo pertinet gravis illa Bernhardi ad Nobilem quendam admonitio: Si vis, ait, ædificare domũ, inducat te neceſſitas, non voluptas. Cupiditas ædificandi, ædificando non tollitur. Nimia & inordinata ædificandi cupiditas exſpectat ædificii venditionem. Turris completa & arca evacuata faciunt tardè hominẽ ſapientem. Præterea ornãda eſt dignitas domo, non ex domo tota quærenda: nec domo dominus; ſed domus domino cohoneſtanda. ut eſt apud Tullium, quem Lucas de Penna laudat *in l. 2. C. de prædiis & omnibus rebus navicular. lib. 11.*

Bernhardi præceptum circa ædificationem,

Sphæriſteria.

Sphæriſteria) Sphæriſteria Accurſius ridiculè interpretatur loca herbis amœna. *in l. ſi quis 16. ff. Mandati.* cum tamen hæc locum inprimis exercitio pilæ deputatum deſignent. Sed & locum balnei rotundum denotant: in quo Veteres frictiones ſuas & varia exercitationum genera faciebant. De exercitiis Lampridius

Exercitiis deſtinata.

pridius *in Alexandro:* poſt lectionem, operam palæſtræ aut Sphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus dabat. De frictionibus verò Suetonius *in Veſpaſiano, cap. 20.* ſic ſcribit: Valetudine proſperrima uſus eſt: quamvis ad tuendam eam nihil amplius, quàm fauces cæteraq; membra ſibimet ad numerum in Sphęriſterio defricaret. *Et frictionibus.*

Idem quoq; prodidit) Hujus loci deſcriptione Heliocaminus denotari videtur: cujus apud Ulpianum mentio *in l. ſi arborem. ff. de ſervitut. urban. prædior.* quo loco Budæus Heliocaminum ad verbum *Solarem fornacem* dici poſſe ait. Quod ut plenius intelligatur, ſciendum eſt, Moris apud Veteres fuiſſe, ut *Zetam* haberent, hoc eſt, cubiculum quoddam hibernum, frigori accommodatū, quod igni quandoq; caleſceret, plerunq; ſole. Ita enim conſtructum erat, ut per vaporarium quoddam ſolare & apricum, ad quod ſol hibernus accedebat, vaporem & calorem acciperet. Locus autem, qui ita calefactus Zetam evaporabat, Heliocaminus appellat' eſt, quaſi Solis vaporarium ſive æſtuarium dicas. ut Joh. Coraſius interpretatur *lib. 3. Miſcellan. cap. 14.* Sipontinus propius ad Auctoris noſtri mentem accedit, dum Zetas (quæ in uſu, noſtra qnidem tempeſtate non ſunt; à veteribus autem frequentiſſimè habebantur *Heliocaminus.* *Zeta.*

in ædibus) loca fuiſſe ſcribit, in variis partib' domus: ad quę per meatus quoſdam intra parietem relictos, qui *Tubuli* dicebantur, aſcẽdentes ex imo Spiritus frigidæ ſeu calidæ aquę in pavimento ſparſæ, locum ipſum aut tepefaciebant, aut refrigerabant, prout ratio temporum exigere videbatur. Unde Tubulos Proculus definit, per quos flammâ torretur paries. *l. quidam Hiberus. 13. ff. de ſervit. urbanor. præd.* Per Zetam Adrianus Turnebus Diętam intelligit *lib. 24. Adverſar. cap. 4.* utrũque verbum promiſcuè uſurpans. quo cænaculum ſignificatur, naturâ vel arte calefactum ut Coraſius interpretatur: in quo hyeme ad Solem; æſtate ad Umbram cænando vivimus & converſamur: à διαιτῶμαι, quod vivo & cõverſor ſignificat, id dictum.

Tubuli.

Diæta.

Diætarum meminit & Ulpianus *in l. ſenatus. 43. § 1. de legat. 1. l. ſi cujus 13. § ſed ſi ædem. cum § ſeq.* ubi eas amœnas vocat *ff. de Uſufruct.* præcipuè verò *in l. ligni 55. § lignis de legat. 3.* ubi ligni appellatione omne id contineri ait, quod comburendi cauſſa eſt paratum, ſive ad balnei calefactionem, ſive diætarum hypocauſtum, vel hypocauſtarium. Ita enim legendum monet Philip. Beroaldus ad Apulejum *lib. 7.* Mileſiacar: cum prius *Hypocauſtrarum* vitioſè legeretur. Cujus mendoſæ dictionis Accurſius mendoſiſſimum dedit interpretamentũ:

§ lignis in l. ligni. 55. de legat. 3. emẽdatus.

ſiqui-

ſiquidem Hypocauſtras expoſuit loca eſſe, ubi ſtant ægroti. Latinè *Valetudinarium* dixeris. In cujus Notatione alibi etiam argutus eſt & feſtivus. Dictas enim Hypocauſtras ait ab *hypo*, ſub, & *ſteron*, ſtatio: ut ſit ſubterranea ſtatio, in æſtate bona. *l. ſi quis 16. ff. Mandati.* Verius eſt Hypocauſtarium ſive Hypocauſtum, locum eſſe, in quo ignis ſuccenditur & erumpit, calefaciendis vaporandisq; balneis, cubiculis & diætis præparatum. Unde ἀπὸ τοῦ ὑποκαίεσθαι, id eſt, ſubtercalefacere ac ſuccendere id nominatum. *Accurſii notatio.* *Hypocauſtū.*

Cum & vaporarii & camini verbum.) Vaporarii verbo uſus eſt Cicero in Epiſt. ad Quintum Fr. Ita erant poſita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, eſſet ſubjectum cubiculo. Caminorum verò Papinius meminit: *Vaporariū.* *Caminus.*

——coelóve paratum
Fluxit opus, Siculis an conformata caminis
Effigies laſſum Steropem, Brontenq; reliquit.

Muſivo opere) Muſivi huj' operis, quod vulgò Moſaicum appellatur, mentio fit in vita Peſennii Nigri, & apud Auguſtinum, de civitate Dei. De hoc Muſivo ſive Moſaico opere Nilum ſcholaſticum epigrammate illo Græco ſenſiſſe Alciatus cenſet, quod ipſe ita Latinum reddidit: *Muſivum ſive Moſaicum opus.*

Sunt Satyri ſalſiq; petulciq; : aſt age cur te
Ad nos vertentem lumina, riſus habet?
Admiror, qua arte ex aliis aliiſq; lapillis,
Tam cito compoſitum tranſierim in Satyrũ.

Muſcarii. Hinc, qui artem iſtam callebant, *Muſcarii* dicti videntur *in l. 1. C. de excuſat. artific lib. 10.*

Inſulæ *Nominabantur Inſulæ.)* Inſula non tantum terram ſignificat, in flumine marivé, aquis circumfluam, ob ſpiritum ſolo erumpere non potentem, enatam, ut auctor eſt Plinius *lib. 2. Natur. hiſtor*; ſicq; dictam, quod in ſalo, id eſt, in mari ſit: ut ſcribit Feſtus: Sed & domum denotat ab aliis ſejunctam, & quæ communibus parietibus cum vicinis non adhæret, ac publico privatorumvé circuitu discingitur. Qua ſignificatione Inſula ab Ulpiano accipitur *in l. ſi inſulam, de verbor. oblig.* Scævola *in l. non utiq; § ſi quis inſulã. ff de eo quod certo loco.* & Paulo *in l. 3. § effractura. ff. de officio præfect. vigil.* Et in hoc potiſſimùm à Domo ſecernitur, quod Domus ſint habitationum ædificia conjuncta proximis & vicinis domorum parietibus, ut viciniam numeroſam & frequenti habitatione ſtipatam efficiant. Feſti finitionem Alciatus ex Cornelio Tacito. *lib. 15. Annalium* confirmat *in l. Urbana. 166. ff. de verbor. ſign.* Is, propter crebra incendia, cum multi aquæductus in Urbem deferrentur à Nerone excogitatum tradit, ut aqua privato-

Inſula à domo quid differat.

vatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus in locis haberetur, in publicum flueret; ædificiaq; non communione parietum, ſed propriis quæq; muris ambirentur; canalibus putà eis in parietibus additis, ut reprimẽdis ignibus aqua facilius decurreret. Hinc Inſularum nomen: quæ non modò ab incendiis tutiores; ſed etiam à furibus, qui per tegulas commeare in eas non poterant. Ideoq; in eis pretioſiora quæq; reponebãtur, ut quæ ſolius effracturę periculo ſubjicerẽtur. Quod animadvertens Paulus *in d. l. 3. § effractura. de offic. præfect. vigil.* Effracturæ, inquit, fiunt plerunque in Inſulis horreisq;: ubi homines precioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt. Ab Inſula, *Inſularius* dicitur ſervus, qui inſulæ cuſtodiendæ curam gerit: ut & *Saltuarius*, qui ſalt' vel fundi tuendi magis, quam colendi cauſſa paratus eſt.

Inſulæ domibus tutiores.

Inſularius.

Intereſt enim Domini, fines prædii tueri. *l. ſi ita legatus. 16. § Dominus. ff. de Uſu & habit. l. cum quæreretur. 60. § fin. de legat. 3.* Ideoq; Inſularium, Urbanorum mãcipiorum numero haberi Pomponius ſcribit: ſiquidem cuſtodia propriè civile eſt officium: niſi ex domini deſtinatione aliud colligatur. *d. l. urbana. § Inſularius & ibi Brechæus. de verbor. ſignif.* Errant igitur Cælius Rhodiginus *lib. 7. lection. antiquar. cap. 31. & lib. 25. cap. 20.* & Alexander ab

ff. de ſervitut. urban. præd. licitum eſſe, parietem communem incruſtare: ſicuti picturas precioſiſſimas in pariete communi habere licet. Tantum enim abeſt, ut incruſtatione vel paries communis deterior reddatur, ut ex parte ejus qui incruſtat, melior etiam fiat & ornatior. *l. in fundo. 38. ff. de rei vindic.* Incruſtatione certè parietem exornari Paulus ait *in l. impenſa. 79. § fin. ff. de verbor. ſignif.* Eſt autem Incruſtare, parieti, pavimento, aut alteri operi cruſtam adjungere, inducere & applicare. *Joh. Coraſius lib. 4. Miſcell. cap. 16.* Ejuscemodi incruſtatione Venetiis exornatam vidi & opſtupui Divi Marci ædem: quæ cùm penè tota puriſſimo fulget auro, tum intus extraq; circa imum marmoreis tabulis eſt compacta: ut ex Sabellico in hiſtoria Veneta *decad. 3. lib. 6.* Philippus Camerarius, Magni illius Joachimi F. Jureconſultus inſignis, & inclutæ ac celebratiſſimæ Noricorum Reipublicæ Syndicus digniſſimus, in præclaro illo opere Operarum ſuccisivarum refert *cap. 64.*

Incruſtare.

Templum D. Marci Venetiis.

Philip. Camerarius.

DE CELLIS.

Veteres an habuerint Cellas.

EQuidem opinor, veteres non habuiſſe cellas ſubterraneas, quādoquidem dolia, in quibus vina adſervabant, ſub terram dimittebant: præſertim ſi hæc eſſent imbecilla, ut Plinius* tradidit. Id verò ſuperfluum & ſupervacaneum fuiſſet, ſi ſubterraneæ exſtitiſſent cellæ. Et quidem nec Plinius eodem in loco, ubi & de vinariis cellis, & quomodo hæ fieri debeant, tractat, ſub terra eas fieri meminit: nec etiam Vitruvius ad iſtum modum eas deſcribit. qui tamen locus adeò utilis & neceſſarius nequaquam fuiſſet prætermiſſus.

*lib. 14. cap. 21.

Dolia defoſſa.

Sanè dolia defodi fuiſſe ſolita, etiam ex Legibus noſtris * colligitur. Ac quia ad Cellas jam devenimus, non fuerit alienum à propoſito noſtro admonere, veteres non condidiſſe vina ligneis vaſis ſive cupis, quales nos habemus; ſed in vaſis figulinis, iiſdemque magnæ capacitatis: quippe quæ carrum ſive plauſtrum vini capiebant, hoc eſt, amphoras 120. quæ 1600. aut ſecundum quoſdam 1920. libras conficiunt.

*L. in inſtrumento. 8. l. cum fundus. 21. ff. de fundo inſtr.

Vinum in vaſis fictilibus conditum.

Sed

Sed & ſub dio expoſita habebant vina, quæ erant nobiliſſima, ut Plinius eodem loco teſtatur. Cupas, quibus nos utimur, veteres non uſurpabant, niſi Alpium incolæ: ſed harum loco habebant dolia, quæ, ut ex Plinio oſtendimus, terræ infodiebant. Vinum hoc modo conficiebant. primùm calcabant uvas, & muſtum in grande aliquod vas, quod Laccus *vocabatur, mittebant. poſteà harum ſcopos cum folliculis ſubjiciebant ſub prælum, & quod reliqui habebant muſti, in eundem exprimebant Laccum, ut ex Vlpiano colligitur* & Varrone lib. 1. de Re ruſtica. cap. 54. Quidam extrema illa, racemum putà cum pediculis circumcidebant, & denuò premebant: ac expreſſis acinorum folliculis, aquam addebant, quam pro vino operariis dabant hyeme.*

Sub dio expoſitum.

Vini conficiundi ratio

* *in L. ſi ſervus 27. § ult. ff. ad L. Aquil.*

NOTÆ.

Auctor eſt Suidas, in dictione λάκκος, Athenienſes & alios Græcos foſſas ſubterraneas excavaſſe latas, vel rotundas, vel quadrangulas: iiſq; tectorio inductis, vinum & oleum excepiſſe. Id verò foſſarũ genus Laccum fuiſſe nominatum, ſatis indicat textus in *l. ſi ſervus*

Laccus.

27. §

Interpretatio L. ſi ſervus. 27. § ult. ad L. Aquil.

27. *§ ult. ff. ad l. Aquil.* Ubi ſi tectori locaveris laccum vino plenum curandum; & ille eum pertudit, ut vinum ſit effuſum: Labeo ſcribit, in factum agendum. Quo loco Budæus pro *Tectori* repoſuit *Vietori:* & laccum interpretatus eſt excipulum muſti defluentis è torculari. Malè: cum Laccus Ulpiano idem ſit, quod alibi *vini ciſterna*, quam in terra defoſſam tectorio inducere & incruſtare intus foriſq; ſolebant. *l. vulgaris. 21. § ſed ſi de navi. ff. de furt.* Tector igitur, qui tectorium ciſternæ inducit. Tectorium enim incruſtationem eſſe à tegendo ſic dictam Alciatus docuit *in l. in rutis. 241. de verbor. ſignif.* & Johan. Coraſius *lib. 4. Miſcellan. cap. 16. n. 10.* ut ſenſus ſit; Teneri tectorem actione in factum locatori, ſi Laccum, quem *curandum*, hoc eſt, incruſtandum conduxerat, pertuderit: quia imperitia ſcilicet culpæ adnumeratur, ut Cujacius explicat *lib. 10. obſervat. cap. 9.*

Tector: tectorium.

Nec verò Laccu tantùm iſto ſive Ciſterna ad hunc finem veteres utebantur; ſed & Doliis, etiam fictilibus: quibus terram adgeri ſolitam Javolenus docet *in l. dolia. 26. de fundo inſtruct.* ad vina ſcilicet conſervanda. In hunc enim finem dolia defodi ſolere Ulpianus innuit *in l. in inſtrumento. 8. d. t.* cui adſentiens Pomponius, fundo legato etiam dolia infixa contineri ait *in l. cum fundus. 21. eod. tit.* Doliis

Dolia fictilia.

Defoſſa.

liis illis contentum vinum, *Doliare* Ulpianus appellat *in l. 1. § ſi doliare. ff. de peric. & comm. rei venditæ.* Doliare ſic dictum, ad differentiam Diffuſi: quod non amplius in doliis, ſed in vaſis eſſe Proculus ait *in. l. vinum. 15. ff. de trit. vin. & oleo legat.* Diffundi ſcilicet vinum ex Laccu, ſive doliis, vel cupis, in teſtas, cados & amphoras ſolebat, ad ætatem diuturniorem, ſive vetuſtatem: quæ vino maturitatẽ & ſuavitatem adfert, ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib. 1. Adverſar. cap. 1.* Unde Horatius *lib. 1. Epiſt. 5.*

Doliare vinum.

Diffuſum.

Vina bibes Tauro diffuſa.

& Cicero 3. de Finibus: Quibus vinum diffuſum (Turnebus *defuſum* legit) è pleno ſit œnophoro. pro quo Varro dicit: Ubi dies triginta præterierint, transfundito. Hodiè vinum *transvaſare* barbarè dicimus. Amphoras verò ſive cados, & vaſa fictilia (nam & his vina condebantur) veteres picabant, vel gypſo linebant, ne virtus vini aut raritate materiæ, aut poris vaſorum occultis evaneſceret. Horatius lib. 1. Carmin. Ode 20.

Trãsvaſare.

Amphora cur pice oblita.

——græca quod ego ipſe teſtâ
Conditum levi.

hoc eſt, pice vel gypſo obſtruxi & obduxi, vel incruſtavi. Græcam autem teſtam appellat, quia primùm in Samo plaſtice, id eſt, figlina inventa eſt, auctore Plinio *libr. 35. cap. 12.*

Digitized by Goo

Notis & titulis ſignata. Præterea Notis & titulis ſignabant amphoras & fictilia illa vaſa, quibus vinum erat conditum. Hinc Juvenalis Satyra 5.

——cujus patriam titulumq; ſenectus
Delevit multa veteris fuligine teſtæ.

Unde & proverbium, *De meliore nota:* de quo apud Turneb. *d. cap. 1.* Contrà Reſignare amphoras vel cados Relinere dicebātur, cū operculū amphoræ è cortice vel ſubere picatum vel reſinâ obturatum dimoverent. *Reſignata.* Terentius: Relevi dolia omnia, omnes ſerias. Horatius *lib. 3. carm. od. 8.*

Corticem adſtrictum pice dimovebit
Amphora.

Quò pertinet illud Tibulli:

——Chio ſolvite vincla cado.

Planè, qui Doliare vinum vendidit, niſi in tempore vinum tollatur, id poteſt effundere: Atque ut ſciatur, vino ad menſuram vendito, quantum emtori perierit, qui pro eo, quod admenſum fuerit, pretium debet; mēſuram, ut Jureconſulti veteres tradiderunt, facere per Corbem poteſt. *l. 1. § ult. ff. de peric. & commo. rei vendit.* quod facetè à veteribus dictum videtur, ac ſi per cribrum dixiſſent: ut ſic quod ex dolio diffunditur, quaſi in vas aliquod effluat ſtatim & effundatur. Vix eſt enim, ut Corbis vinum contineat: cum juxta Varronem *lib. 1. de Re ruſtica cap. 22.* fiat

Menſuram per Corbem facere.
Intellectus § ult. L. 1. de peric. & cōmod. rei vēd.

ex vi-

ex viminibus, colligendis liquidis inepta; & propriè cogendis fructibus comparata ſit *l. in inſtrumento. 8. ff. de fundo inſtruct.* Ac ut maximè ita poſſit Corbis conſertè contexteque fieri: Corbem tamẽ menſuræ genus eſſe negat Cujatius *lib. 2. obſervat. cap. 36.* Ex quo dubia nonnihil redditur Turnebi opinio: qui *lib. 7. Adverſarior. cap. 23. ex d. l. 1. § ult.* conjicit, Urnas & amphoras ſparteas parari ſolitas ad vinum metiendum: cum, ſi fictiles eſſent, tractando ſæpè, ut in metiendo fit, frangerentur. Animadvertere enim debuit Vir doctus, Ulpianũ eo loco jocosè id dicere, & moleſto lectori facetias ac jocos reponere. Superiore namq; paragrapho dixerat, Laudandum eſſe veditorem, ſi non effundat, cum poſſit effundere. Deinde hortatur eum, ut dolia gratis concedat; aut ſi id nolit, locet. Si ne iſta quidem venditori ſedeant; ut vinum vendat minimo adverſarii detrimento. Quod ſi neque hoc placuerit, & ante vindemiam, quo tempore doliorum opera neceſſaria futura ſit, nondum evacuata ea fuerint: integrum eſſe venditori, ex faceta & jocularia Veterum ſententia, *menſuram per Corbem facere*, hoc eſt, effundere. Cæterùm an in vaſis vinariis etiam dolia ſint; quod Javolemus ait, præſertim ſi vinum habeant *l. vinaria. 206. de verbor. ſignific.* Trebatius à Proculo repre-

Turnebi conjectura dubia.

Dolia an ſint in vaſis vinariis.

licet poſteritatem: ut quod ſibi imitandũ proponerent, adſiduè contemplarentur. Unde & Cicero ad Piſonem, Imagines illas, ob vetuſtatem ſcilicet & fuliginem, ut jam diximus, fumoſas vocat. Obrepſiſti, » inquit, ad honores, errore hominum, com- » mendatione fumoſarum imaginum: qua- » rum ſimile nihil habes, præter colorem. ut » legi omninò debeat apud Juvenalem:

Fumoſa imagines.

Fumoſos equitum cum Dictatore magiſtros.

Notum verò eſt, cados atq; amphoras nominibus conſulum fuiſſe inſcriptas, ad tempus ætatemq; vini indicandam, jam inde ab ipſius conditione inchoatam. Horatius:

Conſulum nomina cadis inſcripta.

O nata mecum Conſule Manlio
Teſta, &c.

& paſſim. Hinc cum L. Opimio Cos. vini bonitatem præcipuam commendet Plinius *lib. 14. cap. 4.* rectè Cicero *Opimianam*; ut & *Anitianam* vini notam optimam appellat, ex illorum hominum Conſulatu. Factum inde eſt, ut *Conſulare* vinum pro vetuſtiſſimo & optimo fuerit uſurpatum: ſicuti Adr. Turneb' *lib. 25. Adverſ. c. 24.* ex illo Martialis notat:

Vinum Conſulare.

Potavi modò Conſulare vinum.
Quæris, quàm vetus, atq; liberale?

Monet tamen Gualtherius ad Horatium *lib. 1. Epiſt. 15.* niſi ad ætatem vini, laudabile ſoli ingenium acceſſerit; tum generoſitatem

illam, quæ ex loci bonitate magis quàm vetuſtate æſtimanda ſit, planè defuturam. Vinum enim illud nullam ferre vetuſtatem, & vel tantillo fieri *edentulum*, hoc eſt, ut ipſemet interpretatur, nullarum virium, aut certè perexiguarum. quanquam Plautus in Pœnulo, Vinum vetuſtum, & ob id precioſum, licentioſa quidem, at eleganti locutione, Edentulum appellaſſe videtur: cui ob ætatem & ſenium quaſi dentes exciderint. quo etiam ſenſu L. Apuleius *lib. 2. Mileſiacar.* vini cadum in ætate pretioſi à Byrrhena ſibi miſſum ait. Eadem hæc vini veteris bonitas in cauſſa eſt, ut debitor pro vino novo vetús creditori ſolvens, obligationis nexu liberetur. Etſi enim vinum in eadem bonitate, ex ipſius contractus naturâ, reddendum eſt, etiamſi cautum non fuerit, ut æquè bonum redderetur. *l. cum quid 3. ff. Si cert. petat.* quia tamen vetus novo melius eſt, ipſum quoq; bonum meritò dici debet. *l. ubi autem non apparet. in pr. de verbo: oblig.* cum res, quæ pluris eſt, utiq; tanta ſit. *l. cum furti. ff. de in lit. jur.* Ideoq; debitor, cujus nihil hóc modo interſit, ſolutionem eam recipere cogi queat. *l. Paulus. ff. de Solut.* cum liberari debitorem placeat, rem meliorem præſtando, quantumvis invito Creditore. *l. penult. ff. Si ex noxali cau. agat.* non obſtante Johannis gloſſa-

Vinum Edentulum.

Vinum vetus pro novo cur ſolvere liceat?

gloſſatoris ſententia, cui Joh. Coraſius ſatisfacit *lib. 3. Miſcellan. cap. 12. n. 6.* Cæterum generoſi vini vires & effectus varii decantantur à Poëtis. Nam & ſolicitis animis onus eximit: curas, metum, pauperiem fugat: & ſpes jubet eſſe ratas: —*neq;* *Vini effectus.*

Mordaces aliter diffugiunt ſolicitudines.
Quis poſt vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?

ait Horatius *lib 1. Carm. Od. 18. Et lib. 3. Od. 21.* Amphoram ita alloquitur:

Tu ſpem reducis mentibus anxijs,
Vireſq;, & addis cornua pauperi,
Poſt te neq; iratos trementi
Regum apices, neq; militum arma.

Quò pertinet etiam illud ſapientis, *Proverb. cap. 31. v. 6. 7.* Date ſiceram mœrentibus, & vinum iis, qui amaro ſunt animo. Bibant & obliviſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui amplius non recordentur. Nam, ut gravis eſt Socratis apud Xenophontem ſententia: Vinum non aliter mœrori medetur, quàm mandragora hominibus: læticiamq; non aliter excitat, quàm oleum inſperſum igni flammam adauget. Vinum certè & Deo & hominibus læticiam dare ſolere, Joathan pronunciat, *jud. cap. 9.* Sed & nullo magis ſtimulo cõcitatur Muſica quàm ſuavis vini guſtu. Ovid:

——nec non & carmina, vino
Ingenium faciente, canunt.

Et Tibullus:

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Movit & ad certos neſcia membra modos.

Diſertos autem Vinum facere, ex vulgato illo conſtat:

Fœcundi calices, quem non fecere diſertũ?

cum fomes hoc quidam ſit, & incitabulum ingenii virtutisq́;, ut Cretenſis ille apud Gellium jactitabat *lib. 15. Noct. Atticar. cap. 2.* Vini deniq; utilitatem vix Deorum potentia æquari poſſe, Aſclepiades pronunciavit, ut eſt apud Plinium *lib. 23. cap. 1.* Plura de vini laudibus, ut poteram, adcumulare nolui, ne forſan, Laudibus arguerer vini vinoſus. Sed ut læticiæ huic, quæ ex vino promanat, modum imponamus: meminerim' illius, quod Salomon ait: Exultatio animæ & cordis vinum moderatè ſumtum. ad jucunditatem enim creatum eſt, non ad ebrietatem, quæ te vita defraudet. Rectè Anacharſis, primum cratera ſanitatis eſſe dixit, alterum hilaritatis; tertium contumeliæ; quartum inſaniæ. *Vini immodicè ſumti effectus.* Ex immodico ſcilicet & immoderato vini uſu, rerum omnium oblivio eſt, morsq́; memoriæ. Vino ſapientia obumbratur, vigor animi impeditur, & ingenium obruitur: vel, ut Gellii verbis utar, crebris &in-

& ingentibus poculis omne ingenium ingurgitatur. A Salomone certè quaſi Ilias quædam malorum, quæ dat ebrietas, colligitur. præſertim verò *Proverbior. cap. 23. v. 29.* ubi ita queritur: cui væ? cui dolor? cui rixæ? cui querimoniæ? cui vulnera impunè? cui oculorum rubor? poſtea ſubijcit: vini ſectatoribus, & compotationes rimatum euntibus. Sed & Horatius, cum ſingula enumerare non poſſet, damna illa aggravando exclamat:

Quid non ebrietas deſignat! operta recludit. &c.

Nam, ut ille dicebat:

Arcanum demens detegit ebrietas.

Quod & ſapiens confirmat *Proverb. cap. 30:* *Vinoſi, garruli.* Nullum, ait, ſecretum eſt, ubi regnat ebrietas. Dicacitate quippe plurimum Ebrii *Pica cur Baccho ſacra.* valent. Cujus garrulitatis ergò Picam Bacho dedicatam Plutarchus affirmat, & refert Pierius *lib. 23. Hieroglyphicōn.* Sed enim & Plato in legibus, Nullum tormentum ad veritatem eliciendam, vino efficacius adhiberi *Vinum, tormentum.* poſſe dicebat, Quò reſpexiſſe videtur Horatius, *de Arte*:

Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborāt.

Eſt enim urgere culullis, vi poculorum, & largioris meracioriſq; potionis elicere, quid-

quid latet ſecreti abditum in mente bibentis. Torquendi verbo etiam *in ep. 18. lib. 1.* utitur idem Poëta, cum rationem conſueſcendi & convivandi cum amicis præſcribit.

Arcanũ neq; tu ſcrutaberis ullius unquam,
Commiſſumq; teges & vino tortus & irâ.

Libidinis incentivum.

Quid quod vinum haud dubiè maximum eſt libidinis incentivum: ut non immeritò Liberum ſive Bachum, hortatorem & armigerum Veneris Apulcius appellet: ſi quidem vinum reſtinguat omnem pudoris ignaviam, & alacrem vigorem libidinis incutiat: atq; hac ſitarchiâ (hoc eſt annona & alimento) navigium Veneris indigeat ſolâ. Nam, ut eſt in proverbio, Sine Cerere & Libero friget Ven⁹. Hinc tantoperè à Tertulliano laudatur illud Romanæ civitatis inſtitutum, quo Mulieres Romanas ait olim uſq; adeò vino abſtinere juſſas, ut matronam ob reſignatos cellę vinariæ loculos ſui inediâ necarint. Sub Romulo verò, quæ vinum attigerat, impunè à Mecennio marito necata ſit. Cædis enim accuſatum ad Romulum, ex Patrum ſententia abſolutum eſſe Plinius ſcribit *lib. 14. cap. 13.* Mecennium enim & Leges, quas vxor violârit; & morem patrium, quem neglexerit; & matrimonium ſuum ultum eſſe: quaſi eam in adulterio deprehenderit, quæ incitamenta maxima libidinis, furtim

Mulieribus vinum interdictum.

atq;

atq; nimis avidè ſectaretur: ut P. Aerodius refert *lib. 2. Decretorum, ſive Rerum judicatar. Tit. de Extraordin. crimin.* Eadem ratione & Pompilius Faunus Fatuam Faunam virgis myrteis ad mortem uſq; cæcidit, quod contra morem decusq; Regium, clam vini ollam ebibiſſet, & ebria facta eſſet. *Lactantius lib. 1. cap. 22.* At nunc, ô tempora, ô mores! eam ſibi impunitã vini licentiam Mulieres uſurpant, ut ab his viros bibẽdo non provocari dicam, ſed & ſuperari, cum perpetuo ſexus iſtius dedecore atq; infamia videamus. Inprimis verò & ſacerdotes vinum & ſiceram (qua omnis potio, quæ inebriari poteſt, nuncupatur) bibere prohibentur: ne in crapula & ebrietate aggraventur corda eorum. *can. vinolentum. 35. diſt.* Venter enim mero æſtuans, cito deſpumat in libidinem. Ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor. *can. venter. ead. diſt.* Luxurioſa quippe res vinum eſt, & tumultuoſa ebrietas. *can. Luxurioſa. ibid.* atq; adeò omnium vitiorum fomes. *can. ult. ead. diſt.* Venter & genitalia, ait Hieronymus, ſibimetipſis vicina ſunt, ut ex vicinitate membrorum, confœderatio, intelligatur vitiorum: in tantum ut vini liquor vel in authorem quoq; ſuum laſcivire non erubuerit. Iſtius certè liquoris ardore ſopitus Noa pater, eam partem, qua viri dicimur,

Ut & ſacerdotibus.

cimur, tegere non potuit. Unde à Chamo filio irriſus, caput ejus diris devovit. quanquam ſunt, qui putent, Chamum patri madido, virilia oſtentanti, ſterilitatem induxiſſe malefico carmine. Chamum enim Magiæ improbæ opificem, & Zoroaſtrum, quaſi viventem ſtellam fuiſſe vocatum, Stephanus Forcatulus retulit *lib. 1. de Gallorum Imperio & Philoſophia. fol. 12.* Hodiè paucos reperias Invinios. Ita enim Abſtemii, & qui absq; vino ſunt, appellantur ab Apuleio. *lib. 11. Mileſiacar.* Nec poſſum jam non meminiſſe miri cujusdam Hierophantę (Sycophantæ pene dixeram) aulici: qui, etſi vini libidine, ut cum Gellio dicam, uſq; ad ludibria ebrioſus, tantum non lupanari clarebat infamia: ad imperitum tamen vulgus, & gynecæum inprimis, Religioſæ ac ſanctioris vitæ caſtimoniam, mirum in modum ementiebatur. Eum ego, cum vini tum chorearum ductu & incaleſcentiâ inflammatum atq; exſtinctum, hoc Epitaphio carmine ſum proſequutus:

Noha cur Chamum filium exſecratus.

Invinii.

Epitaphium ebrioſi & laſcivi.

Hæc mea, quicũq; es, qui tranſis buſta, Viator,
Buſta precor fuſis humida redde cadis.
Sparge merum cineri, lætentur ut oſſa ſepulti:
Ipſa etiã urgetur (quis putet?) Vmbra ſiti.
Atq; Dioneam, tumulum prope, conſere myrtũ:
Nũc quoq; apud Manes eſt mihi grata Ven

Et cane:

Et cane: Te Veneris juvet & laſcivia Bachi,
Qui Bachi & Veneris lætus alumnus eras.
Poſt hæc plena mero cape pocla. an lẽte moraris?
Epotis cyathis & tribus, Hoſpes, abi.

Illud quoq; addidero, Noctuam avem Bacho inviſam fuiſſe, utpote cui vitem denegarit, ſolamq; à ſuis racemis abegerit, quòd Mortalibus vinum criminata fuerit. Proindè ſi infantes Noctuæ ova adſumſerint, perpetuò vinum odiſſe feruntur, & id non modò non bibere; ſed & temulentos formidare: ut Philoſtratus auctor eſt, & Lilius Gregorius Giraldus retulit, de *Hiſtoria Deor. Syntagm. 8.* Contrà verò Caper Bacho gratus & acceptus fingitur, quod putationem primus doceret, dũ vitis, quam Caper præroſerat, felicius proveniſſet, tanquam damno creſceret. *Hyginus lib. 1. cap. 274.* Hinc Capricornus in ſigna cœleſtia relatus, & Caper Bacho immolari ſolitus, ut Deo amicum animal, non ut infeſtum, quemadmodum Græca vanitas exiſtimavit. Nam in more poſitum erat, ut capitibus victimarum vinum adſpergeretur. Hinc illud Ovidii:

Noctua Bacho inviſa.

Caper gratus.

Eidemq; immolari ſolitus.

Rode caper vitem: tamen hinc cum ſtabis ad (arã,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Inde Capra Minervæ nunquam, ut nec aliud quidquam caprini generis, quemadmodum Varro loquitur *lib. 1. de Re ruſtica cap. 2.*

Caprinum genus Minervæ infeſtum.

immolabatur, quia olivam vel lambendo ſterilem faciat. Ejus enim ſalivam eſſe fructui venenum. ut ex Varrone Stephan. Forcatulus retulit *lib. 1. de Gallorum imperio & philoſophia:* licet ab ipſius ſententia, quo ad hirci immolationem, non nihil recedat.

Vinaceos lavare. *Expreſſis acinorũ folliculis aquam addebant)* Id Catoni eſt, *vinaceos lavare*, hoc eſt, ex vinaceis aqua perſuſis Loram facere. *Lora.* Id enim potionis genus, *Loram* etiam Varro appellat, de Re ruſtica. *cap. 54.* de quo videatur Adr. Turnebus *lib. 25. cap. 20.*

DE PALAESTRIS ET STADIIS.

Palæſtræ. Stadia.

Fabricabant etiam Palęſtras, *aut* Stadia: *in quibus adoleſcentes exercebantur luctando, currendo, ſaliendo, jaculando, & cum cæſtu pugnando. Locus ille quadratus erat, & ſtadium nominabatur, quia duorum* Stadiorum habebat ambulationis circuitionem: quæ quartam mille paſſuum continet partem. In hoc tres porticus ſimplices erant diſpoſitæ; quartaq́, quæ ad meri-*

* *Verba ſunt Virtuvii lib. 5. cap. 11.*

dianas regiones erat cōverſa, duplex: uti cum tempeſtates ventoſæ eſſent, non poſſet aſpergo in interiorem partem perveniре. *Sub hac aperta erat porta, quæ in aulam ducebat ampliſſimam, undiq; ſedes habentem: in quibus Philoſophi & Rhetores ſedentes diſputabant.* *Eaq; dicebatur* Exedra *ſive* Ephebeum, *eò quod adoleſcentes, qui & Ephebi dicuntur, ibi erudiebantur.* *Quia enim veteribus pauci erant libri: diſputando magis, quàm ſcribendo ſe exercebant, ut Suidas ſcribit, verbo Gymnaſia.* *Erat q; locus ille inſtar capituli Monachorum, quod in Monaſteriis ſolet cogi: cujus in locum Scholæ noſtræ ſucceſſerunt.* *Exedra tertia parte longior erat, quàm lata, ut Vitruvius deſcribit:* * *& á dextro ac ſiniſtro latere concamerationes habebat, balneorum uſui inſervientes.* *Similis huic locus etiamnum Piſis exſtat,* Campus-ſanctus *appellatus. qui tamen per omnia ad veterē illum modū non eſt efformatus.* *** *Quidam exiſtimant, inibi conſtituta fuiſſe* Gymnaſia: *quorum tria Athenis habebantur; Academia, Lyceum & Cynoſarges.*

Exedra. Ephebeum.

* lib. 5. cap. 11.

*** *In manu ſcripto Italico, paucula quædam, ut vitioſa planè, omiſi.*

Gymnaſia.

ges. in quibus juvenes ante bellum exercebantur, ut Suidas ait, in verbo Lyceum.

NOTÆ.

Palæſtra notatio. Palæſtræ græca vox ex uſu facta eſt Latina. πάλην enim Græci luctam dicunt, ἀπὸ τῦ πάλλειν: ſive quod totius corporis membra luctando concuterentur: ſive quod ante luctā Vrna moveretur, ut Servius voluit: quoniam ſorte ducti luctabantur. Fuit autem Lucta pars tantum Gymnaſtices, ut Plutarchus ſcribit *lib. 2. ſympos problem. 4.* ſiquidem hæc quinq; conſtabat exercitationibus, *Gymnaſtice partes.* Curſu, Luctu, Saltu, Jactu, & pugilatu cum cæſtu. de quibus Iul. Cæſar Scaliger *lib. 1. poëtices cap. 22.* Eædemq; à Paulo quoq; recenſētur *in l. 2. de alear. luſu & aleator.* Ubi SCto cautum eſſe ait, ut non niſi his ludis tantum in pecuniam ludere liceret. *Quinquertiū.* Iidemq; Quinquertium Feſto dicuntur, quod quinq; artibus illis id ludi genus conſtaret: ut & Pentathlum. *Pentathlum.* Hermolaus ad Plinium, Pancratium dicit: ſicuti & Pancratiaſten, qui his omnibus ludis viciſſet. *Pancratium.* qua de re tamen videatur Alciatus *ad l. un. C. de Athletis lib. 10.* & Turnebus *lib. 27. Adverſar. cap. 8.* *Palæſtra etiam locum denotat.* Uſu autem obtinuit, ut Palæſtra non tantum quinq; iſtos ludos denotaret: Sed & locum in quo ii exercentur. Vlpianus eleganter,

ter, *De palæſtra* appellat eum, qui palæſtræ dat operam. *l. Sed ſi quid. ff. de Vſufr.* Sic *palæſtritæ* dicuntur, qui ſe pale exercent; magiſtri luctationis, & omnis palæſtricæ exercitationis gnari. Apulejus: An ignoras, inepte, nudū nec à decem palæſtritis te ſpoliari poſſe? hoc eſt à robuſtiſſimis atq; exercitatiſſimis quibusq;. Sciendum & illud eſt, Spartanas virgines nondum adultas, in diſcorum jactu, curſu, & palæſtra exerceri ſolitas omnes nudas. Id quod ne Plato quidem improbavit: imò cenſuit, ut non modò puellæ, ſed & anus luctarentur cum Viris: ut patientes laborum, facilè res arduas ſubirent. Quo ſtudio Lacones in poſterum adeò affecti ſunt, ut Gymnaſia & Palæſtras, quibus tota Græcia dedita erat, ita occupaſſe animos tradant, ut pro fortib' militibus ſe bonos palæſtritas & athletas dici potius exoptârint. *Alexand. ab Alexandro lib. 2. Genial. dier. cap. 25.* Nec verò ſilentio prętereundum eſt, Palæſtram à veteribus Mercurii habitam fuiſſe filiam. de qua Lactantius: Cum aliquando, inquit, Mercurius ſomnum caperet, quidam dormienti tetendit inſidias. qui conata peregiſſet, niſi eum filia Palæſtra excitaſſet. Qui cum odio terræ migraſſet ad cœlum, creditus eſt obiiſſe: quo facto injurioſam meruit ſepul-

De palæſtra.

Palæſtritæ.

Spartanarum circa palæſtram ſtudium.

Palæſtra Mercurii filia.

ſepulturam. Vnde Statius *lib. 2. Thebaid.*

Pollutamq́; ſuo deſpectat Phocida buſto.

Lucta inventrix. Hanc Mercurii filiam Palæſtram, Philoſtratus in Arcadia luctam inveniſſe ſcribit. Et in palæſtricis illis exercitiis Mercurium ſimul cum Hercule cultum fuiſſe Phurnutus ait: vel ideò, quod cum ratione fortitudo moderanda ſit. Qui enim vi corporis ſola nituntur, rationemq; quæ artes in vita invexit; negligunt, his admodum illis quiſpiam decenter dixerit: Dæmonie, perdet te robur tuum. *Lilius Gregor. Gyraldus de Hiſtor. Deor. Syntag. 9.*

Mercurius cum Hercule cultus in palæſtricis.

Stadium. *Stadium*) Stadium Latinè curriculum dicas, in quo equi currunt, & athletæ certant, ἀπὸ τῆς ςάσεως ſive ſtatione nuncupatum: quod Hercules eo ſpatio uno ſpiritu confecto conſtitiſſet. de quo Gellius *lib. 1. Noct. Attic. cap. 1.*

Gymnaſia. *Gymnaſia*) Sic propriè dicebantur loca in quibus gymnici ludi ab athletis nudis, & oleo unctis, ac pulvere aut arena conſperſis exercebantur. quod nomen haudquaquam literariis ludis convenire putat I. Cæſar Scaliger *lib. 1. Poëtices cap. 22.* cum nuſquam minus, quàm in tam ſanctis ſodalitatibus nudos agere conveniat.

DE

DE THERMIS AVT BALNEIS.

Thermæ & Balnea Romæ adeò fuerunt magnifica, ut etiam murorum reliquiæ, altitudinem ipſorum intuenti admirationem moveant. Antoninæ & Diocletianæ *thermæ, ubi hodiè Certeſinorum templum, ab Angelis cognominatum, exſtat, altitudine & latitudine omnia ædificia ſuperabant. Multa hæ habebāt cōclavia: Sed tria præcipuè balneis deſtinata: In quibus tria ahena,* caldarium ſcilicet, tepidarium, & frigidarium ita erant collocata, ut ex tepidario in caldarium, quantum aquæ caldæ exiſſet, influeret: ac de frigidario in tepidarium, ad eundem modum. Veteres frequenter utebantur Balneis, eò quod absq; tibialibus incederent, ut infra dicetur. Ac quia viæ admodum pulverulentæ erant, crebra lotione indigebant. Vndè hodié quoq; in Italia multi lacus appellantur Balnea; ut & Balneola, ſive balnea minora. Balnea nunc quidem in uſu non ſunt, præterquàm rarò, & in paucis quibusdam*

Thermæ.

Antoninæ & Diocletianæ.

* Vitruvius lib. 5. cap. 10.

Thermarum frequens uſus.

Digitized by Google

buſdam oppidis: res meherculè vilis & nullius ſplendoris. P. Victor ſcribit, Romæ DCCCLVI balnea publica exſtitiſſe.

NOTÆ.

Thermarum, quæ ab aquarum caliditate nomen ſortitæ ſunt, quamplurimæ fuerunt Romæ. Inprimis tamen celebres Antoninæ & Diocletianæ. Antoninas thermas Andr. Palladius de Antiquitatib⁹. Urbis Romæ. ab Alexandro abſolutas fuiſſe ait, admirandæ altitudinis, & cum pulcherrimis marmoribus, tum maximis columnis ornatas. Ad ædificationem verò Diocletianarum, quæ & ipſæ ſtupendæ altitudinis erant, Diocletianum centum & quadraginta millia hominum, multis annis conducta habuiſſe. Thermarum autem diligens deſcriptio habetur apud Vitruvium *lib. 5. cap. 10.* Hæ creſcente Principum luxuria, magno ſumtu ac ſplendore ædificabantur: ita ut lavacra ſæpê inſtar Urbium viderentur: nec mirum fuerit, ipſos etiam Principes ad frequentem thermarum uſum, deliciis ipſarum fuiſſe allectos. quemadmodum Sypontinus ad Marcialem recenſet, & cum apud Svetonium, tum alios paſſim, præſertim verò Alexandrum ab Alexandro videre

Thermæ Antoninæ.

Diocletianæ.

Thermarum luxus.

Et uſus: etiam apud principes ipſos.

eſt

eſt *lib. 4. genialium dierum cap. 20.* Balneum certè Græcis βάλανον Beroaldus *ad lib. 1. Apuleii* dictum putat, quod anxietatem pellat ab animo. quanquam Alciatus *lib. 1. Pratermiſſor.* & Brechæus *in l. Carbonum 167. de verb. ſign.* Balneum, ſive Balineum, imitatione vocabuli Græci βαλανεῖον à Balanis deducit, eò quod Balanis, præſertim immitioribus exſiccatis, vel etiam glandium βαλανῶν teſtis & corticibus veteres conſuêrint fomenta igni admovere, ut Suidas ſcriptum reliquit. Sanè Balnea, quædam laborum eſſe remedia, idem Suidas ait: quamvis non neget, eadem eſſe certiſſimam ad delicias viam, & frequenter his utentes effœminare. Urbem, ait, ingreſſus cum eſſet, quæ lavacra haberet, partī manu & arte facta, partim è terræ gremiis ſcaturiētia, & cum voluptate ad utilitatē & delicias hominum ebullientia prono, quod ajunt, flumine delatus, voluptatis Servus evaſit. Tertullianus caloris & ſanguinis ſervandi cauſſa, lavacra inſtituta aſſerit. Sic enim *in apologetico:* Non lavor, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lavor honeſta hora & ſalubri, quę mihi & calorem & ſanguinem ſervet. Plures verò illorum cauſſas Clemens Alexandrin' recenſet: corporis munditiem, tepefactionem, ſanitatem

Balnei notatio. 1.

2.

Balnearum finis.

L

& voluptatem. In Balneorum verò, etiam privatorum luxum graviter invehitur Seneca *lib. 13. Epiſt. 87.* Quis eſt, inquit, qui ſic (ut Scipio, ille Carthaginis horror) lavari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & precioſis orbibus refulſerint: niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint: niſi illis undiq; operoſa, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur: niſi vitro cõdatur Camera: niſi Thaſius lapis, quõdam rarum in aliquo ſpectaculũ templo, piſcinas noſtras circumdederit: in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus: niſi aquã argentea epiſtomia fuderint. Et adhuc plebejas fiſtulas loquor. quid cum ad balnea libertinorũ pervenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium; ſed in ornamentum poſitarum impenſæ cauſſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum pervenimus, ut niſi gemmas, calcare nolimus, &c. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata, cur enim ornaretur res quadrantaria, & in uſum, non in oblectamenta reperta?

Loti ungebãtur. Loti autem veteres, oleo corpora ſolebant perungere, præſertim verò Balanino, ex Balani glande unguentaria expreſſo: quod & unguentarium & odoratum erat, & tam ad barbam

Oleo Balanino in primis.

barbam, quàm ad capillos illinendos accō-modatum. Horatius *lib. 3. Carm. Od. 29.*

Preſſa tuis Balanus capillis.

Martialis lib. 4. Myrobalſamum appellat: *Mirobalſamu.*

Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Home-
Hoc ex unguento cōſtat, et ex Balano. (rus,

Id verò Oleum in Lecytho continebant: *In Lecitho.* quod vaſis genus erat, ventre protuberante, oreq; anguſtiore. Gellius Guttum vocat *lib. 17. Noct. Atticar. cap. 8.* Loti etiam Strigilibus diſtringebantur, & mox tergebantur linteis. *Sed & diſtringebantur.* Plinius *in Epiſtol.* Nam dum " diſtringitur, tergiturque, audiebat aliquid " aut dictabat. ut ita ad balneare inſtrumentum, etiam Strigiles; ut & Oleum & lintea pertinerent. *Balnearia inſtrumenta.* Apulejus *lib. 1.* Ac ſimul ex " promtuario Oleum unctui, & lintea terſui, " & cætera huc eidem uſui profer ocyter. Lintea iſta Varro *termentaria* appellat, quod corpore terantur. Martialis:

Non tam ſæpè teret lintea fullo tibi.

Ejus generis fuit opinor *Endromis*, veſtis hirſuta & villi longioris: qua in balneis & gymnaſiis præcipuè uti ſolebant veteres: ſic dicta, quod curſui, hoc eſt ſudori per curſum conciliato abſtergendo apta foret. *Endromis.*

Hujus Tertullianus *lib. de Pallio*, his verbis meminit: Endromidis ſolocem aliqua " multitiâ ſyntheſi extruſit. quo in loco notā-

Solon. dum eſt, *Solocem* (qua dictione, Lana craſſa Feſto ſignificatur) ſubſtâtivè fuiſſe poſitam: licet Gasper Schoppius, Juvenis ingenioſiſſimus, & præter ætatem doctus, id verbi Adjectivum eſſe putet *lib. 1. veriſim. cap. 1.* Quod ita accipio, ſi ipſius verbi naturam inſpicias; non verò etiam uſum: cum non infrequens ſit, ut quæ ſui naturâ Adiectiva ſunt, ipſo uſu poſteà facta fuerint ſubſtantiva: quemadmodum *Natali, Conclavi, Puncta, Caſa, Sponſa, Sperata*, & ſexcentis aliis uſuvenit. Atq; hanc ſententiam quoque Johanni Ladislao, ſingularis eruditionis viro, cum quo, ob eximiam ipſi' doctrinam & cum linguarũ tum hiſtoriarum cognitionem exquiſitam frequenter converſari ſoleo, probari animadverti.

Gasper Schoppius.

Iohan. Ladislaus.

Sed ut ad Balnea revertamur: certum eſt, priſcam Romanorum verecundiam nõ eſſe paſſam, ut puberes filii cum parentibus lavarent. Multò minus igitur promiſcua viris cum Mulieribus balnea fuêre: in tantum, ut ex Romuli 1. Romanor. Regis ſanctione, criminis capitalis reus haberetur, qui ſe nudum à fœmina videri paſſus fuiſſet. *Plutarchus in vita Romuli.* Sed & Lex infamia notari jubet eos, qui Mulieres in balneis ad veſtimenta cuſtodienda habuerint conductas *l. athletas. 4. § ait prætor. de his qui not. infam.*

Adverſus promiſcua ſexus utriusq; balnea.

Quan-

Quanto gravius igitur mulctabuntur, qui communia cum Mulieribus lavacra habuerint? quod in Chriſtiano nequaquam ferendum: cum, ut Canon ait, etiam apud Gentiles prima hæc ſit reprehenſio. *can. non oportet. 81. diſt.* Quinimò non placuerunt Hieronymo lavacra in adulta virgine, quòd etiam ſola ſeipſam debeat erubeſcere. Unde ſi Uxor ita luxurioſa ſit, ut etiam cum viris voluptatis occaſione lavetur: licentia data eſt viris, mittere eis repudia, & lucrari dotes, atq; antenuptiales donationes. *Novella 22. de Nupt. c. ſi verò etiam. 16. & Novella 117. Ut liceat mat. & aviæ. c. quia verò plurimas. 8. circa fin.* Sicuti & Maritus, cum alienis lavans Uxoribus, donatione propter nuptias privatur. *l. jubemus. 11. § inter culpas. C. de repud.* Nam, ut graviſſima eſt Gyges apud Herodotum ſententia: Mulier exſuta tunica, ipſum ſimul pudorem exſuit. Atqui eam ego, cum Plauto, periiſſe puto, cui quidem jam periit pudor. Nulla igitur non turpitudinis labe meritò notandus videtur Tiberius Cæſar: qui Seſtio Gallo, libidinoſo ac prodigo ſeni, cœnam ea lege condixit, ne quid ex conſuetudine im̃utaret, aut demeret; utq; nudis puellis miniſtrantibus cœnaretur. *Sueton. in Tiberio. cap. 42.* quanquam hunc præminiſtrandi morem etiam Baby-

Pœna Uxorum cum aliis viris lavantium.

Et contrà.

Puella in convivio nuda.

lonicis mulierculis in uſu fuiſſe, Q. Curtius teſtatur *lib. 5. de Reb. geſt. Alexand. Mag.* Harum, inquit, licet in cõviviis principiò modeſtus ſit habitus: tamen deinde ſumma quæq; amicula exſuunt, paulatimq; pudorem profanant. Ad ultimum, ait, ima corporum velamenta projiciunt. nec meretricum hoc dedecus eſt; ſed matronarum, virorumq; apud quos comitas habetur vulgati corporis vilitas. Sed & apud Lacedæmonios Licurgus virgines omninò nudas proponebat oculis omnium, in publicis ſpectaculis. At Chryſoſtomus graviter admonet, eos à Dæmonibus impelli, cum virgines denudantes in palæſtram producunt, ad ſpectationem hominum. Certè Euripides, mulieres Laconicas apellat ἀνδρομανεῖς, quòd impudica ſuorum corporum nuditate, multos ad furorē turpis amoris & libidinis adigerent. *Balduin. in pr. Inſt. quibus mod. tutel. finiat.* quibus adde, quæ de verecundiæ in balneis etiam ab Ethnicis ratione habita eleganter ſcripſit Philippus Camerarius *cap. 31. Operar. ſucciſivarum.*

Et in palæſtra.

DE AR-

DE ARCUBUS TRIUMPHALIBUS.

Non prætermittam Arcus triumphales, è marmore inſtar trium ingentium portarum, marmorei cujusdã palatii formam repræſentantium erectos. In his inſcribebantur præclara eorum facinora, quorum in honorem exſtruebantur. Romæ erant XXXVI; extra Vrbem, unus. Atq; haud ſcio, an Ariminii adhuc exſtent duo illi ſanè magnifici: qui jam quidem perierint, niſi Celſitudo Tua ſartum tectumq; id præſtet, quod ab injuria pluviarum & temporis adhuc eſt reliquum. Arcus triumphales.

NOTÆ.

Arcus triumphales in eorum erigebantur honorem, qui exteras civitates, provincias, & nationes, populi Romani imperio ſubjugaſſent. Eorum 36. olim Romæ erant: hodiè ſex tantum ibi conſpiciuntur. quemadmodum & Andr. Palladius refert *de Antiquitat. Vrbis Romæ.*

DE COLUMNA TRAJANI ET ANTONINI PII.

Trajani & Antonini Columnæ.

Columna Trajani omnem admirationem exſuperat. alta eſt pedes CXX. Intus autem teſtudinea via CLXXXV. gradibus ad faſtigium usq; ducit, ubi oſſa Trajani in aurea pila ſunt recondita. Extus res ab ipſo Imperatore geſtæ inſculptæ ſunt cum figuris circum circum inſtar præli aſcendentibus, tanta cum ſculptoris arte, ut omnes illæ figuræ, unius ejusdemque magnitudinis contemplanti appareant. Et reverà etiam quantitate non differũt. Alia huic ſimilis erecta eſt Antonino Pio: quæ & ipſa adhuc in pede eſt. Hodie ejusmodi opera non fiunt.

NOTÆ.

Columna cur inventa.

Monet Pierius *lib. 49. Hieroglyph.* Romanorum quoq; columnas non absq; myſtico aliquo intellectu erigi conſueviſſe: nec diſſimiles in hoc Ægyptiorum invẽtis eſſe, dum aliæ firmitudinis, aliæ rei præclarè geſtæ, famæq; ſupra mortalium conditionem ad uſq; cœlum attollendæ; aliæ captivitatis, aliæ profligationis, aliæ opprobrii ſint indicia. Earum

rum duæ etiamnum Romæ viſuntur, quæ Romanæ potentiæ atq; ſplendoris teſtimonium faciunt, Trajano una; altera Antonino Pio erecta. ad quarum ſummam altitudinem, quæ admodum excelſa eſt (illa quidē pedum CXXVIII; hæc pedum CLXI, ſi Palladio credimus) per interiores gradus, illius quidem CXXIII; hujus veri CCVII, ut idē Palladius prodidit, coclitis in modum circumductos commodiſſimus eſt aſcenſus. *Trajani: & Antonini.*

Illa XLIV feneſtras habet; hæc LVI. Utriusq; verò parti exteriori, unius atq; alterius res præclarè geſtæ inſculptæ ſunt. Trajanus ſuam nunquam vidit. Rediens enim ex prælio cum Parthis commiſſo, Soræ, quod Saleuciç oppidum eſt, diem ſuum obiit. Ejus oſſa in auream collecta urnam, Romam allata; hæc in apicem columnæ fuit poſita. *Trajani oſſa.*

Inter alia autem Trajanus vel hoc nomine Optimi Principis laudibus fuit inſignitus, quòd Leges, quæ vetuſtate extabuerant, renovari juſſit: ne cui fraudi eſſet, quod publico omnium errore in legem commiſiſſet. Videbat ſcilicet, jus ſæpiſſimè in errore publico poſitum eſſe *l.3. ff. de offic. prator. l.3. ff. de ſupell. legat.* niſi tamen quid in naturæ legem peccetur; contra quam probabilis error nullus eſſe poteſt. *Johan. Bodin. de Repub. lib.3. cap.4.* *Trajanus leges renovavit.*

Antoninus verò Pius vel ob *Antoninus e-*

omnes ſubditos civitate donavit.

hoc quoq; inprimis celebratur, ꝙ omnes Imperio Romano ſubditos (exceptis tamen ſervis) civitate Romana donavit, non reſcriptis; ſed lege populis omnibus lata. *l. in orbe. ff. de ſtatu homin.* ut eſſet Roma gentium omnium patria *l. Roma. ff. ad Muncipal.* quemadmodum ipſe Mundi ſe Dominum fuerat profeſſus. *l. deprecatio. ff. ad L. Rhod. de jactu.* In quo quidem Alexandri Magni exemplum quodammodò viſus eſt imitari: qui Orbem terrarum civitatem communem; ſua verò caſtra, civitatis illius arcem appellabat. *Plutarchus in Alexandr.* Antoninus autem cur à Senatu *Pius* fuerit cognominatus; & qui prætereà Imperatores hoc nomen uſurparint, diligenter explicatum habes apud Jacob. Rævardum *lib. 3. Varior. cap. 10.*

Mundi Dominus.

Cur Pius nuncupatus.

DE MOLE HADRIANI, ET SEPULTURA CESTI.

Moles Hadriani.

MOLes Hadriani, quæ pro ſepultura ipſius fuit poſita, tam ſtupendæ erat magnitudinis, ut veluti mundi quoddam miraculum poſſet videri. Hodiè præfecto Arcis habitationem præbet, atq; armamētarium inibi habetur, & Caſtellum ſancti Angeli

Ejus deſcriptio.

Angeli nuncupatur. Circumdabatur columnis multis: quarum 80. aut maxima certè pars D. Pauli templum ſuſtentant: quæ ex ſolido ſunt lapide, maximæ cum altitudinis, tum gravitatis. Habebat ultra DCC. ſtatuas pulcherrimas, ac circũeuntibus ornata erat porticib'. In culmine ſeu faſtigio, Hadriani ſtatua equeſtris conſpiciebatur. Extra portam D. Pauli cernitur ſepultura C. Ceſti, *ad formam integræ Pyramidis éxſtructa: quantumvis, quæ juxta fuerunt ædificia, ruinam fuerint paſſa. Quæ omnia etſi vana fuerunt: tantam tamen præ ſe tulerunt majeſtatem, ut vanitates noſtræ adſequi eam haud poſſint.* C. Ceſti ſepultura.

N O T Æ.

Quanta hujus Molis ſtructura fuerit, haud obſcurè ex eo colligitur, quod Narſes Eunuchus, Juſtiniani Dux, rebus gerendis *Narſes.* accomodatior, quàm ferret naturæ cõditio, poſt partã victoriam, quam in Gothos Urbe Româ potitos obtinuit, Urbis clavibus ad Juſtinum Imperatorem miſſis, ſignificavit quanta vi hoſtes extrahi oportuiſſet, fretos *Moles Hadriani, pro præſidio* Mole iſta Hadriani Cæſaris, in præſidii

formam redacta: ad quod priſtinæ virtutis immemores, deſtitutis mœnibus confugerant. At ea moles ſepulchrum fuerat Hadriani, operosè elaboratum ſumma artificũ induſtria, ex marmore Pario: in cujus faſtigio area latiſſima, ponte ad alteram Tyberis ripam pervio itinere, Urbis mœnia reſpiciebat. Sed in ea oppugnatione egregios Statuariorum labores, militum ſive imperitia, ſive improbitas abſumſit: dum ꝓjicere mavult ruderum vice dignas Promethei furtivis flammis ſtatuas. Nam & præcipites ipſæ eruditis viris angi & lugere tum calamitatẽ Romanam, tum miras artificum manus videbantur; ſimul mœrente Narſete antiquitatem venerabundo, & lugubri læticia victoriam proſequente, ac verè confitente Mauſolea & monimenta marmorea violentiæ tẽporis prolixi cedere, ſolas literas adeſſe: ut verè lamentatur Steph. Forcatulus *lib. 3. de Gallor. Imperio et philoſoph.* Porrò in Molem iſtam exſtat elegans Theodori Bezæ epigramma: quod ob venuſtatem adſcribere placuit:

Pro ſepulchro. *Ejus magnificentia.* Theod. Beza.

Cæſareos cineres qua Moles clauſerat olim,
Arx eſt Romano nunc ſacra Pontifici.
Quàm benè, qui mortis nunc eſt mortalibus auctor,
Morti ſacratas obtinet iſte domos!

C. Ceſti-

C. Ceſtius autem, cujus Auctor hîc meminit, ex Epulonum fuit Collegio: quod indicendi Epulas Jovi, cæteriſq; Diis poteſtatem habebat. Pontifices veteres, ait Cicero *3. de Oratore*, tres viros Epulones eſſe voluerunt, à quibus fieret ludorum epulare ſacrificium. Mox numerus Epulonum auctus, & præpoſitus eſt Rex ſacrorũ, qui Rex ſacrificulus dicebatur: Additi deinde & alii tres viri, qui ſacris libris legendis, carminibusq; Sibyllæ præerant. Hi, quoties prodigia magnos aliquos rerum eventus auſpicantia emergerent, lectiſterniis ad pulvinaria Deorum factis, ſacris ſuppliciiſq; placabant. qui & *Titii ſodales* dicuntur. Lucanus: *C. Ceſtius.* *Epulonum Collegium.* *Titii ſodales.*

Et doctus volucres augur ſervare ſiniſtras,
Septemvirq; epulis feſtus, Titiiq; ſodales:

vel à T. Tatio, à quo etiam Titienſis tribus, & Titia curia vocata eſt, ut Perotus putavit: vel ut Beroaldo viſum eſt *lib. 2. ad Apulejum*, à Titiis avibus, quas in auguriis certis obſervare ſolebant. Habitabant ſcilicet Titii ſodales extra Urbem, & in tuguriis certa auguria ſervabant. qua de re etiam Lilius Gregorius Gyraldus ſcripſit, *Hiſtor. Deor. Syntagmate 17.* Sanè magna olim fuit Augurum auctoritas. Ego autem cum Accio nihil credo Auguribus, qui verbis aures divitant alienas, ſuas ut auro locupletent domos. *Augures.*

Ceſtii porrò, cujus hîc Auctor meminit, Pyramis etiamnum Romæ exſtat, hac inſcriptione: Opus abſolutū diebus CXXX. ex teſtamento C. Ceſtii Corn. Tri. pl. ſeptemviri Epulonum.

Ceſti Pyramis.

DE OBELISCIS.

Obeliſci.

ERant etiā Romæ obeliſci, majores ſex; minores, XLII. Majores ex AEgypto, ubi præparari ſolebant, advecti fuerunt, vulgo Aguglie *dicti: iidemq́; in ima parte duplo latiores ſunt, quàm in ſupremitate: quæ ferro quodam æneam infixam habebat pilam. Obeliſcus Cæſaris ad horarum diſtinctionē fuit adinventus. Inſtar enim gnomonis aut ſtyli horas in terra marmore ſtrata deſcriptas ſignabat: & pila apici addita umbram audaugebat, ne evaneſceret; ut Plini' recitat* lib. 36. cap. 10. *Atq; hoc quidem opus fuit Auguſti. Inventi autem fuerunt Obeliſci à Regibus AEgypti. Primus omnium fuit* Mitres, *qui Heliopoli* regnabat, & ſomno juſſum ſe dicebat, ut id inſtitueret. Poſteà & alii Regum multos erexerunt, XL. LXXX. & XC.*

Obeliſcus pro horologio.

Obeliſcos Ægypti Reges invenêre.

Mitres.

* *Plinius Solis urbem appellat. lib. 36. cap. 8.*

& XC. cubitorum longitudine. Omnium tamen memorabilis maximè fuit ille Ramiſis Regis, quo regnante Ilium captum eſt. Hic enim Obeliſcum poſuit longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Hunc viginti millia hominum erexerũt. Ipſe Rex, cum ſubvecturus eſſet, vereretur q; ne machinæ ponderi non ſufficerent, quò majus periculum curæ artificum denũciaret, filium ſuum adalligavit cacumini, ut ſalus ejus apud moliẽtes prodeſſet lapidi. Qua admonitione, laborantium diligentiam excitavit, qui integrũ eum elevarunt: quemadmodum ſcriptum reliquit Plinius. * *Plus laboris fuit in erigendo eo, quàm in fabricando. Ideoq; in eorum aliquo, qui adhuc Romæ exſtant, hoc ſcriptum habetur diſtichon, ad demõſtrandum ſcilicet ingenium, quod in erectione horum neceſſariò adhibendum:* Ramiſes. * Lib. 36. cap. 9.

Si lapis eſt unus; dic, qua fuit arte levatus?
Sed ſi ſunt plures: dic ubi congeries?

quaſi diceret. Si Obeliſcus iſte ex integro eſt lapide, quomodo potuit erigi? Sin ex pluribus; oſtendas mihi juncturam ſed certũ eſt, ex ſolido eum lapide eſſe cæſum.

NOTÆ.

Obeliſci. Obeliſci trabes ſunt lapideæ, Pyramidib' minores, deorſum verſum ſpecie quadrata, in anguſtum verticem deſinentes, & paulatim gracileſcentes. Soli ſacri. Hos Solis numini conſecratos eſſe Iſidorus tradit *libro 18. capite 31.* propterquod ad radiorum ſimilitudinem fiebant. Apud Ægyptios nomen habent à radio. & planè talis eſt radii forma, dum per feneſtram intrat. De horum varietate & præſtantia pluribus agit Plinius *lib. 36. cap. 9. 10. 11.* de forma verò & figura Blondus tractat *lib. 1. de Roma inſtaurata*: ut & de horum primis auctorib. Polydorus Virgilius *lib. 3. de Inventor. rer. cap. 11.*

Ramiſis Regis) Ægypti ſcilicet. Ramiſes Rex. Cujus operis admiratione factum eſt, ut cum Syenem oppidum expugnaret Cambyſes Rex; ventumq; eſſet incendio ad crepidines Obeliſci, exſtingui ignem juberet molis reverentia. Obeliſcus è Smaragdis. Sed & Theophraſtus auctor eſt, apud Ægyptios in Jovis delubro Obeliſcum fuiſſe è quatuor Smaragdis, quadraginta cubitorũ longitudine; latitudine verò in una parte quatuor, in altera parte duorum, ut idem Plinius refert *lib. 37. cap. 5.*

DE PYRAMIDIBUS ET LABYRINTHIS: SPHYNGE ÆGYPTIA: Thebis; ſeptem Mundi miraculis: & aliis.

EXſpectant etiam Pyramides *ex eadem Ægypto, ut quid de ipſis dicamus. Harum quatuor fuerunt exſtructæ: ex quibus duæ grandiores inter ſeptē memorabilia Mundi ſpectacula ſunt habitæ. Structura autem harum quadrata erat in fundo, ex tabulis marmoreis quaqua verſum compoſita: eaq́ue ſenſim in excelſum adſurgens paulatim gracileſcebat in acuminatum usq; adamanta. Ampliſſima, octo jugera obtinebat ſoli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octaginta tres pedes ſingulorum laterum. Verſus Orientem habebat portam, per quā ingreſſo declivis parumper deſcenſus patebat ad duas Cameras ſatis amplas, magnā atq; itidem parvam cōtinentes tumbam. Neq; verò alia ædificandæ Pyramidis cauſa fuit, quàm vana & ſtulta oſtentatio: ut ſcilicet nec pecunia ipſa, nec etiam plebs otioſa eſſet. Nec enim alia hujus rei cauſſa*

Pyramides. 1. Mundi miraculum.

Harum ſtructura.

Cur ædificatæ.

præterea dari poteſt. Vna ex his à trecẽtis ſexaginta hominũ millibus, annorum viginti ſpacio cõſtructa ꝑditur. Nec deſunt, qui in raphanos & alliũ ac cœpas, mille octingẽta talenta pro laborantibus erogata fuiſſe dicunt. quæ ſumma decies centena millia aureorum excedit. In medio ipſius fundi puteus erat octoginta ſex cubitorũ. Ac quemlibet meritò magna ſubire poſſet admiratio, qua ratione in tantam altitudinem ſubvehi potuerint cæmenta.

Labyrinthus. *In lacu Mœridis iidem Reges AEgyptii* Labyrinthũ *fecêre: in cujus medio, ꝑ numero Præfecturarũ 37. erant aulæ: in qbus* Ejus deſcriptio. *AEgypti præfecti ſepeliebantur. Viæ erant longæ, tortuoſæ, & ſubterraneæ, quæ ad domus illas perfoſsis cuniculis ducebãt: cæterum adeò intricatæ, ut qui has ingreſſus eſſet, inexplicabili errore duceretur, & exitũ invenire nequiret. Ideoq́ Labyrinthum appellabant. Portã habebat ex Pario marmore candidiſsimo. Feſſus jam eundo cum quis ad viarum finem perveniſſet, deferebatur ad porticum columnis de Porphyrite lapide conſpicuã, quæ nonagenis gradibus adſcendebatur. Inde pervenie-*

*veniebatur in aulam ſive cœnaculum marmoreum, pulcherrimis ſimulachris & ſtatuis ornatum. Sed & viæ, ſeu meatus illi erant marmorei, aut lapide polito fornicibus tecti. Quædam etiam fores adapertæ ejusmodi edebant ſonum, ac ſi tonitruum intus terribile exſiſteret. Contigua Labyrintho huic erat Pyramis ampla, latitudine quaqua verſum quatuor jugera ſoli obtinens; altitudine octo. In qua Rex ille, qui Labyrinthum iſtum fecerat, erat ſepultus. Hinc utiq; ſumſit Dædalus exexemplar ejus Labyrinthi, quem fecit in Creta: ſed centeſimam tantum portionem ejus imitatus, ut Herodotus, Plinius * & alii tradidere. Porſena quoq; Hetruriæ Rex Labyrinthum ſepulchri cauſſa ſibi fecit, quem tanquam mirabilem Plinius * ex Varrone deſcribit.* Dædalus. * Lib. 36. ca. 13. Porſena. * d. cap. 13.

Sed & Amaſis Ægypti Rex Sphyngem, *quæ revera nihil aliud eſt, quàm catus Ægyptius, quem Cercopithecum dicimus, ex unico ſaxo elaboravit. Hujus longitudo erat pedum CXLIII; altitudo à ventre ad ſummum apicem in capite LXII; capitis ambitus, pedes centum* Sphynx Ægyptia.

Amaſis Rex. *& duos colligebat. Amaſin Regem in eo conditum volunt. In eadem AEgypto*

Thebæ. *celeberrimum fuit oppidum,* Thebæ AEgyptiæ: *quas Homerus ſcribit, centum habuiſſe portas. Id quod de muris tantum, non etiam de templis & aliis ædificiis publicis erit intelligendum. Ambitus XVII. miliaria occupabat: longitudo, decem. Extra Vrbem centum erant ſtabula, quorũ quodlibet ducentorum Equûm capax erat. Intus viæ habebantur ſubterraneæ, per quas ſubterducere ſolebant Reges exercitum, nullo oppidanorum ſentiente. AEdes Vrbis illius quatuor aut quinque compoſitæ erant tabulatis; Templa verò ibi erant pulcherrima: & inter hæc illud, quod ſeſquialterum miliare circuitu complectebatur. Murus latus erat pedes XXIV; altus LXX, ſi Diodoro credimus. Hodie vix trecentas ibi videre eſt domos. Hac occaſione non præ-*

Templum Dianæ. 2. Orbis miraculum. *Plinius lib. 36. cap. 14.*

teribo ſilentio templum Dianæ Epheſię, *ducentis viginti annis factum à tota Aſia. Longitudo ejus erat CCCCXXV. pedum; latitudo, ducentorum viginti. Columnæ centum viginti ſeptem à ſingulis Regibus factæ,*

factæ, ſexaginta pedum altitudine; omnes ex integro ſaxo. Ex iis XXXVI. erant cælatæ, ut infinita alia ornamẽta taceam. Atq; adeò inter ſeptem mundi ſpectacula, ſive miracula fuit reputatum. Huic adjungam tertium Mundi miraculum, quod eſt Mauſoleum, *ſepulturæ cauſſa Mauſolo Cariæ Regi ab Artemiſia Vxore ædificatũ: cujus delineationem & effigiem in Numo argenteo Patavii vidi. Erat qradratum, & de pulcherrimo marmore: In circuitu pedes quadringentos & undecim habebat: in altitudinem attollebatur XXV. cubitis, & columnis cingebatur triginta ſex Nec aſcenſus ibi dabatur, niſi gradibus in murorum angulis alarum inſtar in altitudinẽ conſurgentium conſtitutis. Quo in loco, ut & in medio nobiliſſimæ erant ſtatuæ: In ſummo verò quadriga marmorea.* Mauſoleum. 3. Miraculum. *Plinius lib. 36. cap. 5.*

Quarto miraculo nomen dederunt Muri Babylonici: *quorum circuitus LX. complectebatur miliaria. Ipſi ducenos pedes alti; quinquagenos lati: in ſingulos pedes ternis digitis menſura ampliore, quàm Romanorum: quibus pes XVI. digitos cõtinebat. Quintum, fuit* Coloſſus Rho- Muri Babylonici. 4. Miraculũ.

Coloſſus Rhodi. 5. Miraculum. Plin. lib. 34. cap. 7.

di, *maximum ſolis ſimulachrum, ex ære conflatum ; altitudinis ſeptuaginta cubitorum. Hujus ſinguli digiti majores erant, quàm pleræque ſtatuæ: pollices verò tantæ amplitudinis, ut nemo eos brachiis potuerit amplecti. Duodecim annis tradunt perfectum, trecentorum precio talentorum. quæ ſumma centies octoginta millia aureorum refert. Sextum fuit*

Iovis ſimulachrum. 6. Miraculũ.

ſimulachrum Iovis Olympii *à Phidia cælatum; tantæ pulchritudinis, ut nemo eam potuerit imitari. Septimum fuit* Capitolium

Capitolium. 7. Miraculum.

Romæ, adeò ſumtuoſum, ut quatercentum millia aureorum in fundamẽtis ſaltem ponendis fuerint expenſa. Et infinitum propè adhibitum fuiſſe aurum Plutarchus ſcribit. Alii hujus

Ædes Cyri.

in locum ædes Cyri *Medorum Regis ſubſtituunt, quæ tabulas marmoreas auro illigatas habebant. Erant quoque Romæ*

Naumachiæ.

quinque Naumachiæ, *hoc eſt, Lacus, in quos aqua derivabatur, navalis prælii committendi gratia. Sed hæ in deſuetudinem iverunt. Hodiè non uſurpantur in publico ſtatuæ, niſi perquam pauca. At*

ta. At Romæ ſatis multæ ſpectabantur, æneæ & inauratæ: 84. eburneæ: 124. equeſtres magnæ: viginti tres Coloſſi ænei: & 37. marmorei. Inter has ſtatuas omnes magnitudine excelluit Coloſſus ille Rhodius, de quo modò diximus. Sed reverà vani fuerunt ſumtus illi, nec convenientes homini Chriſtiano. Ideoq́ iis adnumerari poterunt rebus, quarum vel nullus omninò uſus eſt; vel is ſaltem, qui ad veterum illam magnificẽtiam & pulchritudinem minimè eſſet acceſſurus.

N O T Æ.

Pyramides, moles erãt maximæ, ſive lapideæ ſtruices ita erectæ, ut è latò in acutum mira altitudine tenderẽt: dictæ ab ipſa figura, quæ flam̃am imitatur igneam. Πῦρ enim Græcis ignis eſt: unde & pyramis. Ignem certè Pyramidis formam habere, Plato teſtatur: propterea quòd cum in imo latus ſit circa materiem & fomentum, quo paſcitur, in acutam flam̃am, quæ cœlum ſpectat, deſinit. Nam per baſin, materia concreta ſignificatur: per reliquũ corpus, materia jam ad formam recipiendam parata, & quaſi fermentata: per punctum, ipſa informis

Pyramidis deſcriptio & notatio.

& ſimpliciſſima ſubſtantia. ut eſt apud Pierium *lib. 60. Hieroglyph.* Tam altæ verò in Ægypto Pyramides fuiſſe traduntur, ut magna omnium admiratio fuerit qua ratione in tantam altitudinem ſubvecta ſint cæmenta. Ideoq; Martialis eas pro miraculis habet:

Pyramides, pro miraculis.

Barbara Pyramidũ ſileat miracula Memphis.

Et alibi;

Barbara Pyramidum Cæſar miracula ride.

A quibus inventa. Et quo fine.

Reges Ægyptii primùm excogitaſſe id genus ædificii putantur, ad ſtultam oſtentationem in pecuniis erogãdis: ſive ne pecuniam ſucceſſoribus præter modum relinquẽdo, inſidiandi ſibi cauſſam præberent: ſive ne plebs ocio torperet. *Plinius lib. 36. cap. 12. Chaſſeneus in catalogo gloriæ Mundi. part. 12. conſid. 74.* quanquam & alia hujus rei poſſit dari ratio, ut ſcilicet ſub tam regio & admirabili ædificio terrâ conditi, immortalitatis famam conſequerentur. Nam cum viam univerſæ carnis ſibi quoq; ingrediendam cernerent, ex magnificis iſtiusmodi ſtructuris, Nominis immortalitatem ſibi policebantur, haud ejus memores, quod vetuſtas nihil inviolatum ſinat, atq; ipſa etiam marmora Temporis dentibus peredantur. Nam ut Auſonius canit:

—monumenta fatiſcunt:

Mors etiam Saxis Nominibusq; venit.

Sanè

Sané Regum ſepulturis Pyramides fuiſſe ſuperpoſitas, ex illo Lucani colligitur:

Quum Ptolomæorum manes, ſeriemq́; pudendam
Pyramides claudant.

Nec verò ob temporis dũtaxat perpetuitatẽ, aut nominis immortalitatem, ut dixim⁹; ſed vel ideò magnifica Regum atq; Heroum ſepulchra Ægyptios ſub ingentibus Pyramidib⁹ feciſſe Joh. Pierius *lib. 60. Hieroglyph.* exiſtimat, ut teſtarentur, corpore ſoluto, & corrupto, animam ſupereſſe: quæ, cum ſummo Opifici viſum eſſet, hoc eſt, circulo illo triginta ſex millium añorum circumacto (hoc enim evoluto ſpatio omnia in eundem ſtatum redacta iri opinabantur) aliud corpus genitura, ac ſibi factura eſſet. Idq́; Geometrica ratione ingenioſè demõſtrat. Hinc forſan eſt, quòd *Zarinæ* Sacarum Reginæ officioſiſſimę & invictiſſimę, poſt obitum, memores ſubditi ſepulchrum magnificum extruxêre, triangulari Pyramide: cujus quodlibet latus tribus ſtadiis protendebatur: Altitudo in arctum ſenſim deſinens, unius fuit ſtadii. Addita eſt aurea ſtatua inſtar Coloſſi, & heroici honores, beneficiorum acceptorum recordatione. *Diodorus Siculus lib. 2. cap. 9. de Regibus Medis.* Sed & inoleverat olim mos, in Montibus inſignium virorum, præſertim Regum ſepulchra inſtituendi.

Zarina Sacarum Regina.

Sepulchra olim in montibus.

Nam & Auguſtinus *lib. 8. de civitate Dei. cap. 26.* Aſclepii avum, medicinæ repertorem, templum habuiſſe ait, & tumulum in monte Lybiæ, juxta litus Crocodileum. Et Joſias Rex, ſuperſtitionis vaniſſimæ hoſtis, ſepulchra quæ erant in monte, deturbavit, projectis oſſibus, præterquā Prophetarum, quę ex elogio & inſcriptione cognovit. *4. Regum 23. ver. 5. 17. 18.* Eodē ſpectat ille infamis Spiritus apud D. Marcum; qui obnoxiū habebat hominē, die ac nocte in montibus ac monumētis verſantem: quem generis humani ſoſpitator Chriſtus valetudini mentiq; priſtinæ reſtituit, expulſo dæmone multiplici. *Mar. 5.* Indeq; natum opinor, ut columnæ & Pyramides tumulis collocarentur: queādmodum Servius ad illud Vigilii annotavit. *lib. 11.*

Aſclepii.

Item aliorum.

——ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum.

Nazianzeni de Pyramidibus notata ſentētia.

Illud quoq; animadverſione dignum, quod ipſemet etiam Nazianzen' minimè reſpuere videtur eorū opinionem, qui Pyramides in Ægypto celebriores à Joſepho Hebræo exædificatas putāt, ut frumēti cōditoria eſſent. Idq; nominis cōjectura ꝓbari ait: quandoquidē πυρὸς triticum; & Pyramides illæ etiā adhuc granaria Phaaronis, ab incolis nominentur: referente Pierio *lib. 39. Hierogl. ca. de Meta.* Cui tamen ſententiæ vix eſt, ut tutò

quis

quis poſſit ſubſcribere. Nam ut ex Plinio *lib. 36. c. 12.* Auctor noſter refert, vel una ex celebrioribus illis Pyram. (quas Nazian. intelligit) 20. annis integris à trecentis ſexaginta hominum millibus; tres verò aliæ, annis 70. & menſibus quatuor fuerunt exſtructæ, ut Textor in ſua officina prodidit. Atqui p̄viſa à Joſepho, & mox ſubſecuta illa fertilitas, ſepteñio duntaxat duravit: ut veriſimile nō ſit, tam anguſto temporis ſpacio, tantas illas moles, quarū uni' ſaltē exædificatio 20. años, ut dixi, deſiderabat, ab ipſo fuiſſe erectas.

In Lacu Mœridis) Lacum Mœridis Plinius foſſam grandem vocat *lib. 36. cap. 12.*

Labyrinthum) Labyrinthus Iſidoro *lib. 15. cap. 2.* eſt perplexum parietibus ædificium. *Labyrinthus.* Ovidio *lib. 8. Metamorph. fab. 4.* multiplex domus, cœca tecta, & limina flexu ducta

——*in errorem variarum ambage viarum.*

Virgil. *Labor ille domûs, & inextricabilis error.* Horū quatuor celebrantur ita cōſtructi, ut diſſolvere eos nec ulla quidē ſecula poſſint. Primus Ægyptius: ſecundus Creticus: terti' in Lemno: 4tus in Italia. de quibus apud Pliniū *lib. 36. cap. 13.* Iſidorū *lib. 15. cap. 2.* Chaſſaneum in Catalogo gloriæ Mundi *part. 12. conſid. 75.*

Porſena quoq; Hetruviæ Rex) Hic à

ſenio admonitus humanæ conditionis, ſepulchrũ ſibi mirabile exſtruxit Gallica magnificentia externorum Regum vanitatem longè ſuperante, Labyrinthi ſpecie: è quo, ſine lini glomere exitus non dabatur. Moles fuit ſub Urbe Cluſio, lapide quadrato. Pyramidum in eo ſitarum altitudinem M. Varronem puduit adjicere, faſtigiatum opus aliâs deſcribentem, & in ſummo orbem æneum, ex quo excepta cathenis tintinabula vento agitata longè ſonitus referebant. *Plin. lib. 36. cap. 13.* Atq; hic quidem Porſena ille eſt, q Tarquinii ſuperbi, unà cum filio (qui, dum Ardea obſideretur, Lucretiæ matronæ pudiciſſimæ Collatini Uxori vim paſſæ ſtuprum intulerat) regno expulſi rogatu Romam oppugnare incepit, mox etiam obſidere: ac penè ſedendo Urbem in ſumma frumenti caritate & inopia conſtitutam capturus videbatur, niſi C. Mutius adoleſcens Romanus indignum ratus, populum Romanum à Regum jugo liberatum, hoſtem diutius formidare; audaci facinore, abdito intra veſtem ferro tranſiſſet Tiberim, & in caſtra hoſtium juiſſet prope Regium tribunal, denſa corona militum circumdatum. Fortè enim his tum ſtipendium dabatur. Ibi ſcribam pari cum Rege ornatu ſedentẽ præceps obtruncat. Ilicò per trepidam turbam

Porſena Hetruriæ Regis tumulus.

C. Mutius Scævola.

vadens,

vadens, cruento mucrone viam quærens, à ſatellitibus regiis comprehenditur & retrahitur. Tum Porſenæ infenſo ſimulq; conterrito, ipſe fortia facere & pati ſolitus, commento lepido dixit, adeſſe complures Romanos juvenes, qui eosdem animos gererēt, ac per Hetruſca caſtra latitarent, opportunitatem cædis operientes, & unius Regis mortem ſtudiosè captantes. Hæc fatus, dextram accenſo ad ſacrificium foculo injicit, ne mutato quidem vultu, eam ulciſcens, quod purpuratum pro Rege occidiſſet. quāquam errando pulchrius quiddam præſtiterat. Ita terrorem ingeminans, tanquam Regis attoniti manus arderet, perfecit, ut Rex, quem nihil, præter inſidiatoris errorem texerat, quiq; trecentos ejusdem audaciæ conjunctos latêre ſuſpicabatur; Mutium, cui pôſt Scevolæ nomen fuit, intactum inviolatumq; dimiſerit. *Livius lib. 2.* Propenſior itaque Porſena Rex jam ad pacis conditiones factus, agro Rom. exceſſit: nec amplius Tarquiniis, finitimarum gentiū auxilio regnum recuperare fruſtrà nitentibus, opem tulit. *Stephan. Forcatul. de Imper. & Philoſoph. Gall. lib. 4.* Qua de re exſtat elegantiſſimum Martialis epigramma *50. lib. 1.* quod quia hiſtoriam hanc omnem planè explicat, adſcribendum putavi.

Cum peteret Regem decepta ſatellite dextra,
Injecit ſacris ſe peritura focis.
Sed tam ſæva pius miracula non tulit hoſtis,
Et raptum flammis juſſit abire virum.
Vrere quam potuit contempto Mutius igne,
Hanc ſpectare manum Porſena non potuit.
Major deceptæ fama eſt & gloria dextræ.
Si non erraſſet, fecerat illa minus.

Labyrintho quid ſignificatum. Ceterùm per Labyrinthum veteres nihil aliud ſignificare voluerunt, quàm perplexam, multisq; difficultatibus implicatã vitam hominũ, cum ex aliis aliæ ſemper graviores oriantur: è quib' nemo ſe explicare poſſit absq; ſingulari prudẽtia & fortitudine, quę Ariadnę filum eſt, Theſeo ex Dædali inventione cõmunicatũ. *Natalis Comes lib. 7. Mytholog. c. 9.*

Sphynx. *Sphyngem)* De ſaxea hac Sphynge Plinius ſcripſit *lib. 36. cap. 12.* Verres Sphyngem ex ære Corinthio habuit, Reo in ꝓvincia ablatam. Hinc Cicero in judicio illo in altercatione neganti Verri, ſe ænigma intelligere: Imò verò inquit, intelligere deberes, quoniã Sphyngem domi habes. Sphinx etenim quo primũ tempore Thebas venit, ænigma ꝑtereuntibus propoſuiſſe fingitur; eo, q non ſolviſſet, peremto, de quo apud Diodor. Sicul. *lib. 4. Rerum antiquar. cap. 6.* Hinc Thebanum ænigma apud Martial. *lib. 1. Ep. 58.*

Cõmenta es dignũ Thebano ænigmate monſtrũ.

Id verò

Id verò Æthiopiæ animal monſtroſum putatur, è ſimiarum genere, fuſco pilo, mam̃is in pectore geminis. *Plin. l. 8. c. 21.* ad hominis ſpeciem accedens, ſolo pilo, & ſolitudine feram adſimilans. Poëtę faciem habere virginis fingunt, pennas avium, pedes Leonis. Auſonius: *Sphyngis deſcriptio.*

Terruit Aoniam volucris, Leo, virgo triformis:
Sphynx volucris pēnis, pedibus fera, frōte puella.

Etſi autem hac fabulâ veteres varia & multa ſignificarunt, ut Natalis Comes *lib. 9. Mytholog. cap. 18.* diligenter expreſſit: eâ tamen inprimis ad Ignorãtiam ſubmovendam eos uſos fuiſſe Alciat' putavit, illo Emblemate: *Sphynge quid ſignificatum.*

Quod monſtrum id? Sphynx eſt. Cur candida virginis ora,
Et volucrum pennas, crura Leonis habet?
Hanc faciem adſumſit rerum Ignorantia: tāti
Scilicet eſt triplex cauſa & origo mali.
Sunt, quos ingenium leve; ſunt, quos blanda voluptas,
Sunt, & quos faciunt corda ſuperba rudes.
At quibus eſt notũ, quid Delphica littera poſſit:
Præcipitis monſtri guttura dira ſecant.
Namq́; vir ipſe, bipesq́;, tripesq́; & quadrupes idem eſt,
Primaq́; prudentis laurea, noſſe virum.

Sed & meretrices Sphyngis effigie hieroglyphicè deſignari, Pier. *l. 1.* oſtēdit, quòd capite *Meretrices cur Sphynges dictæ.*

humano manſuetudinē præ ſe ferrēt quidē; cæterùm corpore reliquo leonino, rapacitatem & imperium, quod in Amatores exercent, indicarent. Idemq; & Philip. Camerarius *cap.71.Succiſivar.horar.* ſcriptum reliquit: Cui rei non parum inſervire videtur ille ex Græco ita redditus verſiculus:

Laidis tumul.

Par eſt Leanæ & fœminæ crudelitas.

Ante Urbem Corinthum Veneris erat templum, juxtaq; Laidis tumulus, cui Leænæ ſimulachrum appoſitum videbatur, ariete inter priores pedes apprehenſo: quod nimirum petulantiam eam indicabat, qua præcipuè laſciviunt Arietes. Eam in rem elegans eſt ejusdem Alciati emblema διαλογιστικὸν, quod adſcribo:

Quis tumulus? cuia urna? Ephyreæ eſt Laidis: ah non
Erubuit tantum perdere Parca decus?
Nulla fuit tum forma: illā jam carpſerat ætas.
Jam ſpeculum Veneri cauta dicarat anus.
Quid ſcalptus ſibi vult Aries, quē parte Leæna
Unguibus apprenſum poſteriore tenet?
Lai.
Non aliter captos quòd & ipſa teneret Amantes.
Vir gregis eſt Aries: clune tenetur Amans.

Fuit autem Lais, meretrix nobiliſſima Corinthi: unde & Corinthia dicta Gellio *lib. 1. Noct. Atticar. cap. 8.* quanquam patriam habebat

bebat Siciliam, auctorib' Plutarcho, Athenæo & Solino. Hæc ob elegantiam venuſtatemq; formæ, grandem pecuniam demerebat. Conventusq; ad eam ditiorum hominum ex omni Græcia celebres erant: nec admittebatur, niſi qui dabat, quod popoſcerat. Poſcebat autem illa nimiam quantitatem. Hinc natum illud frequens apud Græcos adagium:

Non cuivis hominum contingit adire Corinthū.

Hæc ſenio jam confecta, Veneri ſpeculum dicaſſe fingitur, qua de re feſtiviſſimè luſit Auſonius:

Lais anus Veneri ſpeculum dico. digna habe- (at ſe
Æterna æternum forma miniſterium.
At mihi nullus in hoc uſus: quia cernere talē
Qualis ſum, nolo: qualis eram, nequeo.

Eam porrò Suidas à Theſſalis mulieribus zelotypicis in templo Veneris interfectam ſcribit, ex Athenæo.

Thebæ AEgyptiæ) Nam & aliæ fuerunt Urbes hujus nominis, ut Perotus ex Plinio & aliis collegit. Ægyptiæ autem Thebæ centum portis nobiles, conjecturam miræ amplitudinis reliquerunt univerſæ poſteritati. quarum ambitum centum quadraginta ſtadiorum fuiſſe ſcribit Herodotus: Urbem inſignem publicis privatisq; ædificiis, & cæterarum omnium Urbium feliciſſimā. Certè *Thebæ Ægyptiæ.*

inter clariſſimas Ægypti Urbes Pompon. Mela *lib. 1. cap. 3.* numerat, auctoritate Homeri *Iliad. 9.* De centum verò portis etiam Juvenalis meminit:

Atq; vetus Thebæ, centum jacet obruta portis.

Unde Pontanus centiforem eam urbem appellat:

Hinc ad centiforem Nili ſubit oſtia Theben.

quanquam Pomponius Mela *d. cap. 3.* non portas centum; ſed aulas totidem, Principũ Ægyptiorum domos interpretatur, ſolitas ſingulas, ubi negotiũ exegerat, dena armatorum millia effundere.

Viæ ſubterraneæ) Hinc Plinius, totum illud oppidum penſile fuiſſe ſcribit. *lib. 36. cap. 14.*

Templum Dianæ Epheſiæ.

Templum Dianæ Epheſiæ) Hoc comũniter à Civitatibus Aſiæ factum, fama vulgaris ferebat, ut ait Livius *lib. 1. Decad. 1.* Alii maluêre, ab Amazonibus conditum, ob venandi & ſagitandi ſtudium virgineum, cum è Sythia progreſſæ, Aſia potiri cœpiſſent. Ideoque Deæ propitiæ ædem dicaſſe effuſis opibus, cedrinis trabibus, ſimulachro autem Numinis ex ebeno nigerrimo. Jornandes in rebus Geticis. Sed ut ut Auctores illius non usq; adeò certi ſunt: extra tamen controverſiam eſt, id & admirationis & magnificentiæ fuiſſe, ac in paluſtri exſtructum

loco,

loco, ne terræmotibus quateretur. *Plinius lib. 36. cap. 14.* De quo Martialis:

Nec Triviæ Templo molles laudentur honores.

ubi *molles honores* Domitius quidem dici putat, quoniam multa in eo erant ornamenta, ad luxũ & mollitiem potiùs, quàm ad ædificii ſolidam laudem ſpectantia. Sed propiùs eſt, ut cum Georgio Merula, Molles honores accipiamus in commendationẽ tum artificum, tum ſtatuarum, quæ in templo magnificentiſſimo ſtabant. qua appellatione ære & lapides frequenter commendari ſolẽt. Virgil. *Molles honores.*

Excudent alii ſpirantia mollius æra.

Horatius:

——molles imitabitur ære capillos.

de quo tamen videatur Angelus Politianus in Miſcellaneis. *cap. 51.* Commendatur & templum Jovis Ammonii, inſigne & ſumtuoſum, ab Jarba Getulorum Rege erectũ; centum aris nobile. de quo Virgilius: *Templum Iovis Ammonii.*

Templa Jovi centum latis immania regnis
Centum aras poſuit, vigilemq́; ſacraverat ignẽ,
Excubias Divûm æternas.

Quo & Martialis alluſit, eo verſu:

Diſſimuletq́; Deum cornibus Ara frequens.

Nec celebre minus eſt *Pantheum* illud, à M. Agrippa Cæſaris Auguſti amico & affine exſtructum, & Marti ac Veneri, tanquam Po- *Pantheum.*

puli Romani auctoribus dicatum: tametſi nomen τῶν πάντων θεῶν apertè omnes Deos reſpiciat. Cujus rei Dio rationem affert *lib. 53. hiſtoriar.* nō tam quia eo multorum Deorum imagines exſtarent, quàm quod faſtigiatum convexa & rotunda forma, cœli ſimilitudinem oſtenderet. Hinc à circulari operis ingentis facie *S. Maria rotunda* nominatur; in meditullio Sphęricum foramen habens, ex quo lumen toti templo ſine alia feneſtra affatim datur: ut Steph. Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imper.* deſcribit: atq; ipſemet etiam mirabilem iſtam machinam non absque ſtupore ſæpius ſum contemplatus. Id verò Pantheum Agrippa ære; æs item auro texit: quòd ad hæc usq; tempora mille ac ſexcentos amplius annos æs quidem à rubigine; templum verò ab injuria cœli & à ruina ſervavit. Ac niſi æs inauratum fuiſſet, tandem rubigine exeſum imbres admiſiſſet. ut Joh. Bodinus *lib. 6. de Republ. cap. 3.* exiſtimat. Cæterùm inter omnia templa magnifica, meritò primas tenere debet id, quod Deo Optim. Maxim. Salomon, anno Regni ſui quarto, incredibili ſumtu exſtruxit & inſtruxit. Cujus deſcriptionem habemus *3. Regum 6. & 7.* quibus omninò addendum eſt, quod ex Joſepho & aliis luculenter & exquiſitè ſcriptum reliquit Guilielmus

Salomonis templum.

Budæus

Budæus *lib. 4. de Aſſe & ejus partibus.* & Chaſſenæus *in Catalogo gloriæ Mundi, part. 12. conſid 62.*

Mauſoleum) Ita nominatum fuit Mauſoli Cariæ Regis ſepulchrum, exſtructum ab Artemiſia uxore: quæ Mauſolum virum adamaſſe fertur, ſuper omnes amorum fabulas, ultraque affectionis humanæ fidem. Is Mauſolus, ubi fato perfunctus eſt, & inter lamenta & manus Uxoris funere magnifico ſepultus eſt: Artemiſia luctu atque deſiderio mariti flagrans, oſſa cineremque ejus mixta odoribus, contuſaque in pulveris faciē, aquæ indidit, ebibitque; multaque alia violenti amoris indicia feciſſe dicitur. Molita quoque eſt ingenti impetu operis, conſervandæ mariti memoriæ cauſſa, ſepulchrum illud memoratiſſimum, dignatumque numerari inter ſeptem omnium terrarum ſpectacula. Agona quoq;, id eſt, certamē laudibus ejus dicēdis fecit, ꝓpoſitis pecuniæ, aliarumq; rerum bonarum prēmiis ampliſſimis ut eſt apud Gelliū *lib. 10. Noct. Atticar. cap. 18.* Cæterùm priusquam opus id abſolveretur, fatis conceſſit Artemiſia. Artifices tamen non receſſerunt, niſi opere perfecto: ut gloriæ artiſque ſuæ monumentum relinquerēt, *Plinius lib. 36. cap. 5.* De hoc Mauſoleo accipiendi ſunt hi Martialis verſus:

Mauſoleum.

Artemiſia.

Aëre nec vacuo pendentia Mauſolea
Laudibus immodicis Cares ad aſtra ferant.

& Propertii, *lib. 2.*

Nec Mauſolei dives fortuna ſepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Sepulchra Regum Mauſolea dicta.

Ab hoc ſepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta precioſiora, *Mauſolea* fuerunt nominata. Sic enim Suetonius & alii intelligendi, quoties Mauſolei meminerunt.

Artemiſiæ interitus.

Sunt qui dicant Artemiſiam illam, poſt viri Mauſoli mortẽ, contemtam à Dardano Abydeno, quem non patiẽter amabat, dormienti adoleſcẽti oculos effodiſſe. Cum tamen ne hac quidem injuriã morb' remitteret, remedium à Leucata petra quæſiviſſe. Sed fruſtrâ. Nam ex eo ſaltu ipſam periiſſe, ibidemque fuiſſe ſepultam. Fertur autem petra illa Jovis templo, quod Leucatæ eſt, vicina: à qua qui ſaltu ſe dimitterent, amoris inſania liberari credebantur.

Leucata petra, amori medetur.

Nam & Venerem poſt mortem Adonidis, ſedulò eum ubique terrarum perquiſiviſſe: tandem eum Argis in æde Apollinis Erithrii inveniſſe. Et cum impotentiam amoris ſui Apollini patefeciſſet, ab ipſo ad Leucatem petram deductam, juſſu Apollinis ſeſe è ſpecula deorſum miſiſſe. quo facto, morbo amoris defunctam fuiſſe. Cum cauſſam rei quæreret: Apollinem reſpondiſſe, ſeſe crebrò obſer-

obſervaſſe Jovem, quoties Junonem impotenter deperiret, ibi ſolitum ſedere, & vi mali levari. Quin & Nereum quendam Cotinenſem ex amore Atticæ nomine mulieris Athenis natæ, ſeſe præcipitaſſe: & non ſolũ amore ſolutum fuiſſe: ſed etiam vivum incidiſſe in rete jaculum: in quo ſimul cum riſco auri pleno in terrã extractꝰ fuerit. Cum eo nomine piſcatori, qui ſe extraxerat, litem intenderet, aurum illud ad ſe pertinere: caſu enim ſibi obveniſſe: noctu ab Apolline admonitum, incepto deſtitiſſe. An non ſatis haberet, quod citra vitæ periculum à morbo amoris liber eſſet? quare, ſi ſaperet, de alieno auro litem ne moveret. Hæc & alia, cum jucunda, tum nunquam antehac audita Joſeph. Scaliger *lib. 2. Auſonianar. lection. cap. 18.* ex Auctore nondum in vulgus edito Ptolemæo filio Hephæſtionis recenſet. quæ quoniam in iis & Artemiſiæ Mauſoli uxoris mentio fieret, non abs re hîc inſerenda putavi. Ex oppido autem illo, quod Leucatam diximus, fuit opinor Atacini Varronis, feſtiviſſimi poëtæ amica, quam ille peramaverat, & à patria *Leucadiam* dixerat, ut ex illo colligitur diſticho: *Leucadia Varronis amica.*

Hæc quoq; perfecto ludebat Jaſone Varro,
Varro Leucadiæ maxima flamma ſuæ.

qua de re videatur Petrus Crinitus *lib. 2. de poëtis Latinis.*

ſuiſſe abſolutum. Babylona autem, Meſopotamiæ urbem, Chaldaicarum gentium caput, ſummam in toto orbe claritatem obtinuiſſe, Plinius ait *lib. 6. cap. 26.* Cui adde, quæ Sypontinus & Domitius ad Martialem; tum etiam Textor in Officina prodidit. Cęterùm Semiramidis, cujus modò mētionem fecimus, varia fortuna fuit. Solent enim non viri tantum, ſed & fœminæ ſplendidæ, in ipſa mox pueritia magnum & arduum aliquid portendente, maximis exponi periculis, & mirabiliter educari. Hieronem certè Siciliæ Regem, quem Romanis ſocium fideliſſimum exſtitiſſe Siculi apud T. Livium aſſerunt, *Dec. 3. lib. 6.* à patre crudeli expoſitum apes dulciter paviſſe feruntur. *Steph. Forcat. lib. 4. de Gallor. Imper.* nō ſecus ac Romulus & Remus, Rhea Sylvia veſtali & Marte, culpam ſpecie Numinis velante, geniti & in profluentem projecti, Lupæ clementia ſervati dicuntur, ut eſt apud Livium. Sic Semiramis Dercetæ Deæ Syriacæ filia, in ſolitudine devia à matre infans projecta, ab avibus enutrita, coagulato lacte è proximis opilionum mapalibus rapto: deinde Magiſtro regii pecoris dono data, quoad forma & innati lepôris commendatione Nino Aſſyriorum Regi nuberet. *Diodor. Sicul. l. 2. Rer. antiq. cap. 2. & 3.* Hæc non Babylonem tan-

Hieron Siciliæ Rex.

Romulus & Remus.

Semiramis.

tum, ut diximus, coćto latere & bitumine condidit: ſed & Æthiopiam regno ſuo adjecit, Indiæ bellum intulit, ante Alexandrū Magnum victrix: ſed regno potita duos & quadraginta annos, filii Nini concubitum petens, ab eo interfecta eſt. *Juſtin. lib. 1.* Dio verò refert, Semiramim marito Regi aliquādo perplacuiſſe, optionemq; ab eo retuliſſe quidvis poſtulandi. Illam tum petiiſſe Imperium ad quinq; tantùmmodò dies, atque obtinuiſſe: intra quos potentiam ſibi, populo non diſſentiente, vendicās, ſatellitibus Maritum interficiendum mandàrit. *Steph. Forcat. lib. 7. de Gallor. Imp.* Ejus prætereà veſana & ſtulta ambitio in eo notatur, quod ad montem Mediæ, qui Bagiſthenes diceretur, ſuam in petra effigiem, decem & ſeptem ſtadiorum inſculpi juſſerit: quam centum viri donis ac muneribus venerarentur aſſiduè, ut Sacerdotes. *Lilius Girald. Hiſtor. Deor. Syntagmate. 17.* Illud hoc loco non omiſerim, Babylonem hodiè Cairum dici. Idq; neminem præter Jovium, ignorare putat Melchior Guilandinus *in tract. de Papyro. membr. 5.* Jovius enim Cairum facit Memphim: quæ tamen in parte Occidentali, ubi Pyramidum miracula, invenitur; Cairo in orientali collocato. Ac quoniam de Muris Babylonicis hactenus nobis ſermo fuit: non

Ejus ambitio.

Babylon hodiè Cairus.

non abs re erit, illud admonuiſſe, quod Varro Muros civitatum ſanctos eſſe docuit: portas autem minimè. eò quod in Urbibus condendis ii, qui Murorum ſpacia tauro & vacca præſcriberent, & quaſi delinearent, portarum intervalla metiẽtes, vomerem detraherent, & aratrum transferrent: ut pateret, id tantum ſacrum & inviolatum ſupereſſe, quod exararetur. Eſt enim Urbs, inquit Pomponius, ab Urbo appellata. Urbare autem, aratro definire eſt. Et Varus ait, Urbum appellari curvaturam aratri, quod in Urbe condenda adhiberi ſolet. *l. Pupillus 239. § Vrbs. ff. de verbor. ſign.* Id verò Hetruſco ritu, religionis cauſſa & auſpicatò fiebat: ut ejus loci penates & genios magis propitios haberent. Unde intra eum circuitum non licebat ſepulchra conſtituere. *l. mortuorum. C. de religios.* quòd hujusmodi feralibus contaminari ſanctum Municipiorum jus, polluiq; Urbis Genius videbatur. Nam & cum hoſtes Urbem expugnarent, in primis eos omnes vocabant Deos, ut non offenderentur; & expugnatores ſacrilegii nomine exſolverent: quod Juriſconſulti Evocare ſacra nominant. *l. ſacra. de rer. divis. Alciatus d. § Vrbs.* Muris igitur non licet egredi; ſed portis tantùm: quæ & ipſę quãquam & Caio *in l. 1. de rer. divis.* & Hermogeniano *in l. 2. ff.*

Muri cur ſancti.

Vrbis notatio.

Portæ, an ſacræ?

Ne quid in loco publ. ſanctæ quoque dicuntur: Conſtat tamen, eas olim ſanctas non fuiſſe: vel quia eorũ locus ſolenni more non ſignabatur ab Urbium conditoribus: vel quia per eas cadavera efferebantur. at, quod funſtum erat, ſanctum eſſe non poterat. Unde, ſi quis muros, ait Pomponius, violaverit; capite puniatur: ſicuti, ſi quis transcẽdat, ſcalis admotis, vel alia qualibet ratione. Cives enim Romanos aliâ, quàm per portas egredi non licet: cum illud hoſtile & abominandum ſit. *L. ult. de rer. div.* Certè vel ideò Muros ſanctos dici, Juſtinianus putat, quia pœna capitis conſtituta ſit in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideò enim & Legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus adverſus eos, qui contra Leges fecerint, ſanctiones vocari. *§ Sanctæ quoq; Inſt. de rer. divis.* Accedit, quod ſancire firmare eſt. Murorum autem munimentis firmamur, & in tuto ſumus. Sancti igitur erunt muri: cum id, quod ab injuria hominum defenſum atque munitum eſt, Marciano ſanctum dicatur. *l. ſanctum. ff. d. t.* Quæ conſtitutio Romuli Romæ fundatoris & primi Regis, Urbẽ novam inaudita victima fraterni ſanguinis conſecrantis parricidium belliſſimè excuſavit, cum fratrem Remum, regni conſortem à Celere occidi curavit, prætextu mœnium,

Romuli parricidium.

ſaltu alacri violatorum. Hinc illud Poëtæ:

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Sane etſi juſta cæteroquin videri poteſt capitalis pœna in civitatis muros delinquẽtium: quos niſi aliqua ſeveritate tuearis, non præſtabunt, quam debent, Reipublicę ſecuritatem: nec poterunt Cives iis fidere, parum tuti adverſus imperioſam hoſtium vel graſſatorum vim: Judicavit tamen Cicerò 3. *Officior.* Romulum hac in re adverſus pietatẽ & humanitatem peccaſſe: & quam is oppoſuit ſpeciem honeſtatis, non putavit fuiſſe probabilem, vel idoneam adverſus fratrem, Regni conſortem, anteà à Lupa ſervatum,& à paſtore Fauſtulo: cujus

Vmbra cruenta Remi: viſa eſt aſſiſtere lecto. *Vmbra vagantes.*

Solere enim injuſtè interfectorum manes ſive Umbras circumvagari, priſca commenta eſt ſuperſtitio. Unde & Dido Virgiliana Æneæ, à quo mortis cauſſa ſibi erat præbita, ita minatur:

Et cum frigida Mors anima ſubduxerit artus,
Omnib' Vmbra locis adero: dabis improbe pœnas.

Coloſſus Rhodi) Rhodiorum Coloſſus æneus in Solis honorem à Charete (ita eum Plini' appellat, at à Cedrino apud Zonaram *lib.3. Anal.* Laches nominatur, ut mox ſubjiciam) Lyndio Lyſippi diſcipulo conflatus: *Coloſſus Rhodius.*

quem, ob magnitudinem Suidas formidabilem quidem; at non amabilem fuiſſe ſcribit: poſt quinquageſimum ſextum annum terræ motu proſtratus, etiam jacens fuit miraculo, ut Plinius teſtatur *libro 34. cap. 3.* Sed eum poſteà rurſum erectum fuiſſe oportet. Nam & Zonaras ſcribit, Agarenos inſula Rhodo ſubacta, Coloſſum iſtum demolitos fuiſſe: Atq; æs ejus Judæum quendam mercatum, 900. Camelis id aſportaſſe. Altum eum fuiſſe cubitos 80, Cedrinus loco citato adſerit, ex hac inſcriptione:

Qui ſtat Rhodi Coloſſus, octies decem
Fecit Laches hunc altum cubitos Lyndius.

Coloſſus Neronis. Nero quoq; Coloſſum à Zenodoro ſibi fieri fecit, centum & viginti pedum longitudine: qui poſteà, damnatis ſcelerib⁹ & ſævitia ejus principis, venerationi Solis fuit dicatus. *Cur ſidereus:* Eum ſidereum appellat Martialis:

Hic ubi ſidereus propius videt aſtra Coloſſus:

& radiatus dictus. quod & Soli dicatus erat, & radiatus: non ſecus ac ille Rhodius. Unde idẽ Poëta. *ep. 38.*

Nec te decipiat miri radiata Coloſſi,
Quæ Rhodium moles vincere gaudet opus.

Sed & innuit idem Martialis, Coloſſum iſtũ in atrio domus Neronianæ fuiſſe collocatũ.

Invidioſa feri radiabant atria Regis,
Vnaq; jam tota ſtabat in Vrbe domus.

Neronis domus cur invidioſa. Invidioſam vel odioſam Neronis domum appel-

appellat, quia totam ferè Urbem occupare videbatur, Ad domum quippe iſtam ędificā- dam,& ut ſpacia quædam circa eam haberet, Urbem Nero incenderat. Cauſſatus ſcilicet Urbis deformitatem, ædilem Vulcanum ipſum conſtituit: ut ea ſeptem cõtinuis diebus ac noctibus arſerit, non parcente flamma monumentis Clariſſimorum Ducum, vel ſacrarum ædium. Quin etiam horrea quædam propinqua, quòd ſaxeo muro conſtructa erant, bellicis machinis apertè fuit demolitus. Atq; hanc cladem ipſe è turri Mecœnatiana proſpectans, hilari vultu prohibuit cives frivola ſua legere,& ex incendio eripere. Priamum quoq; fortunatum dicebat, quod Trojam ſuam incenſam,& ſimul cum regno perditam vidiſſet. Lætusq; flammæ, ut dicebat, pulchritudine, è ſublimi citharam pulſans, ſcenico ornatu, ἅλωσιν Ilii ſimulatam cecinit, & veram Romæ calamitatem: ut eſt apud Tranquillum & Xiphilinum in Nerone. Erat prætereà in UrbeColoſſus Domitiani: quem equeſtri habitu ipſemet ſibi poſt victoriam Germanicam, ſupra ingentem molem Columnarum, pulcherrimis marmoribus conſtructā dicavit in foro. De quo Papinius:

Nero Romam incendit.

Coloſſus Domitiani.

Quæ ſuperimpoſito moles gemmata Coloſſo
Stat Latium complexa forum.

Et Martialis:

Inde ſacro veneranda petes palatia clivo,
Plurima quà ſummi fulget imago Ducis.

Plura de aliis Coloſſis videantur apud Plinium, Coloſſos inter alia, ſtatuarum moles, turribus pares appellantem. *lib. 34. cap. 7.*

Simulachrum Iovis. *Simulachrum Iovis Olympii)* Phidias id ex ebore fecit. Unde Juppiter Phidiacus, & ſignum eburnum Propertio dicitur *lib. 3. Eleg. Mœcenas.*

Phidiacus ſigno ſe Juppiter ornat eburno.

Capitolium. *Capitolium)* Dictum Capitolium Varro *lib. 4. de Ling. Lat.* putat, ut & montē Capitolinum, quòd hic cum fundamenta foderentur ædis Jovis, quam Tarquinius ex voto parentis in monte Tarpejo ædificatur⁹ erat, *A capite ſic dictum.* caput humanum, quod etiam tum ſanguis nondum deſtituerat, inventum dicitur. Id Romani ad Tyrrhenum vatem perferri curarunt, cunctaturi, quid portenderet? At ille, id ſignum in Tyrrheniam translaturus, certum in terra ſpacium deſignavit: in eoq; Romæ ſitu & Tarpejo monte incluſo, legatos rogavit, an ea Roma eſſet? an is mons eſſet? an caput ibi inventum eſſet? ut illis nihil ſuſpicantibus, & Ita eſſe affirmantibus, illius portenti vis in eundem locum, in quo deſcriptio facta eſſet, transferretur. Sed Legati ab illius filio fraudem priùs edocti, cum rogarentur; Non hîc, inquiunt, Roma colitur,

litur, ſed in palatio: & mons Romæ eſt: & caput in monte illo inventum eſt. Vatis calliditate hac ratione eluſa, omnem veritatem didicerunt, & civibus ſuis renunciarũt, eos fore potentiſſimos, & plurimis imperaturos. Igitur hæc quoq; res fiduciam illorum auxit, & mons ex eo Capitolium eſt appellatus ut Zonaras ſcribit *libr. 2. Annalium.* Cæterum Capitolinus ille mons anteà Tarpejus fuit dictus, à virgine Veſtali Tarpeja, quæ ibi à Sabinis necata armis, & ſepulta. Ejus nominis monumẽtum relictum, quod etiamnunc ejus rupes, Tarpejum appellatur ſaxum. Olim etiam monti

——Saturnius illi

Nomen erat, de quo latè Saturnia terra.

Ita enim corruptum Ẽnii verſum apud Varronem reſtituit Scaliger. Capitolium igitur L. Tarquini' Romanorum Rex, ex præda Apiolarum (Latinorũ id fuit oppidum) inchoavit. *Plinius lib. 3. cap. 5.* M. Horatius Pulvillus, Conſulatu ſuo abſolvit: Q. Catulus Jovi Capitolino dedicavit. *idem Plin. l. 19. cap. 1. cir. fi.* & ut Pallad. ꝓdidit, laminis æreis, auro obductis operuit. Ab hoc, forũ verſus, centũ gradibus deſcẽdebatur. Erant ibi aureæ & argenteæ ſtatuæ: ut & vaſa aurea & cryſtallina: ꝑterea tria millia tabularum ærearũ, quibus Leges cõtinebantur in- *Capitolium à quibus exſtructum.*

ſculptæ. *Sueton. in Veſpaſiano cap. 8.* Ejus ornamenta etiam Plinius deſcribit *lib. 33. ca. 3. circa fin.* & ſubſtructiones ipſius inſanas, ſenibus admirabiles fuiſſe ait, *lib. 36. cap. 15.*

A Gallis obſeſſum. Capitolium porrò ſummamque in eo rem Manlium Capitolinum à Gallis obſeſſum ſervaſſe, idem Plinius teſtatur *lib. 7. cap. 28.*

Anſerum clangore ſervatur. quanquam id anſerum quoq; vigili cura defenſum adſerat *libr. 10. cap. 22,* Gallorum in Capitolium adſcenſu deprehenſo *lib. 29. cap. 3. in fin.* Certè in ſummo tum periculo Capitolium fuiſſe,

Quà Galli furtim noctu, ſumma arcis adorti
Mœnia, concubia vigilesq; repente cruentāt;

ex Ennio refert Macrobius *lib. 1. Saturn. ca. 4.* Notarant enim veſtigium, qua Nuncius à Veiis ægrè nunc pronus, nunc ſupinus arrepſerat: tantoq; ſilentio innixi alterni ſublevantesq; invicem in ſummum evaſerant, ut nō ſolùm cuſtodes, ſed etiam canes, alioquin nocturno ſtrepitu ſolicitos fallerent. Actum erat de Arce, niſi Anſeres, qui in æde Junonis alebantur, cum naturâ ſenſus excitatos habeant, & ad quemvis ſtrepitum expaveſcant, celeriter Gallorum adventu animadverſo, cū turbulento ſtrepitu fugientes, vigiles cæterosq; omnes, atque inter hos & Manlium excitaſſent. Sic Romani iis, qui aſcenderant, partim occiſis, partim de

petra dejectis, periculum iſtud evitarunt quidem: at Manlium, triennio ante Conſulem, demum affectati regni & perduellionis Reum, jam ſenio gravem è Saxo Tarpejo dejecerunt, Tribunis jubentibus, adjecta mortuo nota deletæ domus in Capitolio ſitæ & conſecratæ. Qua de re Ovidius *6. Faſtor.* *Manlius è ſaxo Tarpejo deject.*

Arce quoq; ex ſumma Junoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta, Camille, tuo.
Ante domus Manli fuerat: qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Jove.

Verum nõ ſatis veriſimile fit Stephano Forcatulo *lib. 2. de Gallorum Imperio*; id Junoni (quam Æneadum poſteritati implacabilem ſcribit Virgilius) curæ fuiſſe, ut ſtertentes Romanos excitaret. Ideoq; verius multò eſſe cenſet, Juvenem è Gallis ſelectum, qui cautè & alacriter in arcem irrepſerat, panem ſecum attuliſſe, pacãdis canibus inedia preſſis, & hos ita obticuiſſe: contrà friabili pane anſeres exclamaſſe, quippe quorum eſt natura, ſemper, dum comedũt, garrire & perſtrepere. Sed hac de re etiam videatur Zonaras *lib. 2. Annal.* & Philippus Camerarius *Operar. ſucciſiv. cap. 80.* *Capitolium quoties arſerit.* Quater autem arſit Capitolium, Primùm, quadringenteſimo, decimo quinto anno à fundatione ſua. De- 1.

2. *Sybilla.* inde, temporibus Syllæ. Inter omnes enim convenit, *Sybillam* (quæ ſimul ac è materna alvo prodiit, de fabrica Univerſitatis rerum diſſeruiſſe fertur. *Nicet. lib. 3. Annal.*) ad Tarquinium Superbum tres libros attuliſſe: (Gellius novem librorũ meminit *lib. 1. Noct. Atticar. cap. 19.*) Ex quibus igni duo cremati ab ipſa: tertius cum Capitolio, Syllanis temporibus, *Plin. lib. 13. cap. 13.* & cum Capitolio, ædes quoq; Capitolina, *libr. 33. cap. 1. circa med.* cui exornandæ Sylla Athenis ex templo Jovis Olympii columnas advexerat. *lib. 36. cap. 6.* Tertiò Vitellii tempore con-
3. flagravit, à Vitellianis incenſum. *Idem Plinius lib. 34. cap. 7. Xiphilinus in Vitellio Neronis.*
4. Quartò, imperante Commodo, ut Palladius *de Antiquitat. Vrb. Rom.* ſcriptum reliquit.
Capitol. cœlo tactum. Domitiani autem tempore Capitolium de cœlo tactum Suetonius in Domitiano refert
Magnificè refectum. *cap. 15.* Quoties tamen incenſum, toties in melius refectum fuit Capitolium, & aureo
A Veſpaſiano inprimis. etiam faſtigio exornatum. Veſpaſianum certè avidiſſimè id refeciſſe conſtat: ita ut ipſemet terram & rudera egereret, ut cæteris exemplo eſſet: & in exſtruendo atque exornando eo ampli' bis millies inſumſerit: *Bodin. de Repub. lib. 6. cap. 3.* Imò nulli vel ſumtui, vel operæ pepercit, frugalis alioquin & parcus. *Xiphilin. & Sueton. in Veſpaſiano.* Planè pau-

nè pauperis olim cultus fuiſſe Capitolium, conjecturâ improbabile nõ eſt: cum ipſammet Romuli regiam Ovidius ſtramineam appellet *lib. 3. Faſtor.* ubi Martem ita loquentem introducit. *Romuli regia.*

Quæ fuerit noſtri, ſi quæris, Regia nati,
Aſpice; de canna ſtraminibusq́; fuit.
In ſtipula placidi capiebat munera ſomni,
Et tamen ex illo venit in aſtra thoro.

ut non abſque cachinno mirati olim fuerint Galli, ex tam humili caſa, culmo & ſtramentis compacta potuiſſe Romulum uno ſaltu in cœlum ſcandere. Deinde, ſubdita face dixerint, ſe paupertatem tanti Regis, imò Dei Quirini, tegere & expiare flammis parricidium, Romæ prætextu muri violati peremto admiſſum. *Steph. Forcat. de Gall. Imper. lib. 2.* Cæterum non Romæ tantum, ſed & Capuæ, Narbonæ, Pompeiis & alibi, Capitolia, Romanorum imitatione exſtructa fuiſſe, Adrianus Turneb. putat *lib. 11. Adverſ. cap. 2.* & ante ipſum, Alexander ab Alexand. monuit *lib. 6. Genial. dier. cap. 11.* Capuani diſertè meminit Suetonius in vita Tiberii *cap. 40.* & in vita Caligulæ *cap. 57.* A Capitolio porrò, Capitolinorum collegiũ nuncupatum, hoc eſt, eorum, qui Capitolium & arcem incolebant, ludoſque Capitolinos exercerent. Ita enim Turnebus *lib. 5. ca. 28.* *Capitolia etiam extra Romam.* *Capitolinorum collegium.*

ex Livii libro 5. id planum facit, his verbis:
„ Ludi Capitolini fierent, quòd Jupiter Opt.
„ Max. ſuam ſedem atque arcem populi Rom,
„ in re trepida tutatus eſſet: collegiumque ad
„ eam rem M. Furius dictator conſtitueret ex
„ his, qui in Capitolio atq; arce habitarent.

Naumachia. *Naumachia)* Naumachiam, ſive navale prælium non effoſſo tantum & circumſtructo juxta Tiberim lacu; ſed & in Amphitheatro ipſo Domitianum commiſiſſe, Suetonius in ipſius vita teſtatur *cap. 4.* Idque & ab Octaviano factitatum ait, cavata circa Tiberim ſolo. *in vita Auguſti cap. 43.* Sed & in Cæſare *cap. 39.* ait, Navali prælio in minore Codeta (agrum trans Tiberim ita nominari Feſtus auctor eſt) defoſſo lacu, biremes ac triremes, quadriremesq;, Tyriæ & Ægyptię claſſes, magno pugnatorum numero conflixerunt. Et in Nerone *cap. 12.* Ipſum Naumachiam exhibuiſſe, ait, marina aqua innãtibus beluis. De Tiberio Claudio verò, in vita ejuſdẽ *cap. 21.* ita ſcribit: Quin & emiſſurus Fucinum lacum, Naumachiam antè commiſit. Sed cum proclamantibus Naumachiariis; Ave Imperator, Morituri te salutant: reſpondiſſet, Avete vos; neq; poſt hanc vocem, quaſi venia data, quiſquam dimicare vellet: diu cunctatus, an omnes igni ferroque abſumeret,

Codeta.

ret, tandem è ſede ſua proſiliit: ac per ambitum lacus, non ſine fœda vacillatione diſcurrens, partim minando, partim hortando ad pugnam compulit. Quod ipſum, iiſdē penè verbis à Dione refertur *Romanar. hiſtoriar. lib. 60.* Planè Amphitheatri ſive Arenæ faciem variè ab ambitiòſis Editoribus, & modò in ſylvæ, modò in Maris formam fuiſſe immutatam, ut ſtudia ſpectantium allicerentur lenocinio quodam novitatis, Juſtus Lipſius *De Amphitheatr. cap. 10.* luculenter oſtendit.

Hodiè non uſurpantur ſtatuæ) Rarum fuiſſe olim Statuarum uſum, Livius fidem facit. Nam cum C. Menenio ſupra columnam ſtatua dicata fuiſſet, quod Latinos priſcos dejecerat unà cum Camillo collega; Ea res, inquit Livius, rara illa ætate fuit. Nulla verò harum ponendarum ratio fuit alia, quàm ut cujus nomini dicatæ eſſent, ejus gloria ſupra cæteros mortales attolleretur. Sic enim Pierius *lib. 49. Hieroglyph.* illa Ennii de Scipione verba accipit: Quantam ſtatuam faciet populus Romanus, quantam columnam, quæ res tuas geſtas loquatur? Poſteà creſcente hominum ambitione, in immenſum quoq; adcrevit Statuarum numerus; Jure etiam Aſyli ad Principū ſtatuas producto, ut mox dicemus. Vetuſtiſſi-

Statuarum uſus.

Aſylum.

mum autem Aſyli uſum eſſe, meritò creditur. Nam & Cadmum cum Thebas conderet, primum ferunt Aſylum inſtituiſſe: quo perfugientes, ſive ſervi, ſive liberi, ab omni pœna tuti eſſent, indeque per vim extrahi non poſſent. quanquam Servius Herculis prognatis Aſyli primordium ſive inventum adſcribat, adducens eum Statii locum:

Fama eſt, defeſſos acie poſt buſta paterni
Numinis, Herculeos ſedem fundaſſe Nepotes.
Sic ſacraſſe loco, commune animantibus ægris
Confugium.

Hos alii poſteà ſubinde ſunt imitati. Nam & Theſei ſepulchrum Athenis: *Plutarch. in vita Theſei*; ibidemque & σεμνῶν θεῶν id eſt, verecundarum & caſtarũ Dearum phanum ab Epimenide conſtructum, *Laërtius lib. 1. in Epimeni.* Dianæ templum, Epheſi; *Diony. Halicarn. lib. 4.* & Romæ, ſacer quidam lucus inter collem & Capitolium, Aſyli loco fuit. *Livius lib. 1. ab Vrbe cond.* Vnde Virgil. *in 8.*

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer
Aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal.

Et Ovidius 4. *Faſtor.*

Quilibet huc, inquit, confuge: tutus eris.

Aſylum etiam in Aris & æde ſacra. Id poſteà etiam ad Aras & ædem ſacram fuit protenſum, quemadmodum *ex cap. 21. Exod. & t. t.*

& t. t. C. de his qui ad Eccleſ. confug. liquidò apparet. Quo in loco placuit, ut præſidium & immunitatem Eccleſiæ tribuant Confugis (Ita enim hi appellantur *in l. ſi qua per calumniam 22. C. de Epiſc. & Cleric.*) hoc eſt iis, qui ad eas confugerint, vexationis evitandæ cauſſa, ſive ob reatum, ſive ob debita publica vel privata, ita ut inde temerè abduci nequeant: ſed loci reverentia & interceſſione defendantur. *d. t. C. de his qui ad Eccleſias. conf. & can. Eos qui. 87. diſti.* Quæ tamen concluſio cum hoc moderamine accipienda eſt. Aut enim confugæ iſti ſervi ſunt: aut liberi. Si ſervi: tum aut ob ſuam, aut ob Domini culpam confugiunt. Si ob ſuam culpam, putà metu pœnæ ob ſuum admiſſum: ſi quidem admiſſum illud gravius ſit, vel cum armis confugiant; extrahendi ſunt, & Domino ſimpliciter reddendi *l. ſi ſerv'. 4. C. d. t.* Aut, ſi levius delictum id fuerit, non aliter erunt reddendi, quàm ipſimet Domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præſtitoq; jurejurando, Eam fugam ſervo fraudi non eſſe futuram. *l. præſenti 6. § fin. C. d. t. c. inter alia. Ext. de Immunit. Eccleſ.* Sin ob Domini culpam, metu ſcilicet dominicæ ſævitiæ; & durius, quàm æquum eſt habiti, vel infami injuria adfecti, vim injuſtam declinantes fugerint: tantum abeſt, ut redden-

Confugæ.

Eccleſia quomodo immunitatē præbeant confugiis.

Servi.

di Domino ſint, ut cogatur hic etiam, ſi quidem res ita ſe habuerit, bonis conditionibus ſervos vendere. *l. 2. ff. de his qui ſunt ſui vel al. jur.* Quod ſi Liber homo ad Aram ædemve confugerit: rurſum ſubſiſto. Aut enim ob leve aliquod delictum, vel æs alienum, ſive aliam ob cauſſam eò confugit: & conſtat, Eum inde abduci aut extrahi citra læſæ Majeſtatis crimen nō poſſe. *l. 2. C. de his qui ad Eccleſ.* quāquam cautionem Judicio ſiſti Confuga præſtare cogitur: alioquin contra eum ꝓcedetur Miſſione in bonorū poſſeſſionem. *d. l. præſenti. 6. § cum autem C. eod.* Aut verò ob delictū aliquod gravius Confuga ſibi cōſultum voluit, & placuit, Eum q. ſpe ad ædē ſacram confugiendi deliquerit, jure Aſyli nō adjuvari: eò ꝙ patratum facinus prævíſo cōmodo indignū Reum reddit. *c. ult. Ex. de immunitat. Eccl. Alciat. de Singulari certam cap. 6. n. 7.* cum tralaticium ſit, Malitiis hominum indulgendum non eſſe. *l. in fundo. de rei vindicat.* ſed exſpectare debere facinoroſum, ꝙ fecit. *l. 3. C. de Epiſcop. audient.* Graviter profectò Juſtinianus: Neq; homicidis, inquit, „ neq; adulteris, neq; virginū raptoribus de„ linquentibus terminorū cuſtodies cautelā: „ ſed etiam inde extrahes, & ſupplicium eis in„ feres. Non enim talia delinquentib' parcere „ cōpetit, ſed hæc patientibus. Et templorum

Liberi.

Aſylum ex propoſ. o delinquenti nullum.

cautela

cautela non nocẽtibus; ſed læſis datur à Lege: nec erit poſſibile, utrumq; tueri cautela locorũ, & lædentem & læſum. *Novella 17. de Mandat.princ. § neq; autẽ 7.* Quod ipſum cum divina quoq; Lege congruit. Si quis per induſtriam (ait ſum̃us Legislator) hoc eſt, ex propoſiti facinoris conſilio occiderit proximum ſuũ, & per inſidias: ab altari meo avelles eum, ut moriatur. *Exod. 21. v. 14. & c. 1. Ex. de homicid.* Nec enim dubitandum eſt, quin gratum ſit Domino ſacrificium, cum Magiſtratus gladio, quem ab eo accepit, virũ ſanguineum & doloſum mactat: ut non minùs pia, quàm vera eſt Johannis Coraſii ſententia *lib. 5. Miſcellan. càp. 23.* Viderint ergò Pontificii, quo jure defendi poſſit illa Caniſtarum ſententia, qua Liberum hominem, quantumcunq; gravia maleficia ꝑpetraverit violenter ab Eccleſia extrahendum eſſe negant *c. inter alia. Ex. de Immunit. Eccleſ.* cum tamen ab iisdem alibi pronunciatum ſit, Fruſtrà legis auxilium implorari ab eo, qui in legem committit: nec debere immunitatis privilegio gaudere eum, qui ſe eo indignum fecit. *c. ult. d. tit.* *Contra Canoniſtas.*

Fecit autem divinorum honorum aviditas ſive affectatio, ut Principes Romani non minorem ſuis imaginibus & ſtatuis tribuerint majeſtatem. Eas certè in milita- *Principum ſtatuis & imaginibus, quanta auctoritas.*

Tam belle; ribus ſignis, ut præſentia Numina; Araſq; in caſtris poni eis ſolitas ex Tacito *lib. 4. Annal.* conſtat. In Urbe verò tantæ religioni *Quàm pace.* ac venerationi habitas æquè conſtat, ut ne conflare quidem eas ac vendere ſine capitis periculo, & citra Majeſtatis crimen liceret. *Principis imago an vendi licita?* *l. qui ſtatuas. ff. ad L. Jul. Majeſtatis.* Hoc ita: niſi vel conſecrata nondum imago fuiſſet: vel non quidem ſpecialiter & per ſe; ſed unà cum domo, horto aut prædio, cui accederet, ſtatua vel imago veniſſet. Neutrum enim contra Majeſtatem fieri placuit. *l. non contrahit. in fin. ff. d. t. l. in modicis. de contrah. emt.* Barnab. Briſſonius *libr. 4. ſelectar. Antiquit. cap. 11.* Planè imperante Tiberio in judiciũ quendam adductum, Majeſtatiſque accuſatum Suetonius *in vita ejuſdem cap. 58.* ſcribit, qui ſtatuæ Auguſti caput demſerat, ut alterius imponeret. Damnato Reo, paulatim hoc genus calumniæ eò proceſſiſſe, ut hæc quoq; capitalia eſſent, circa Auguſti ſimulachra ſervum cæcidiſſe: veſtimenta mutaſſe: numo vel anulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe. Unde & Senator quidam, ut eſt apud Senecam *libr. 3. de Beneficiis*, Majeſtatis poſtulatus, ob id veniam petiit à Tiberio, quod matellam contingere putârat prius, quàm anulum, qui expreſſam Tiberi imaginem præ ſe ferebat, digito detraxiſ-

traxiſſet. *Joh. Bodin. lib. 1. de Rep. cap. 5.* Hoc amplius, etiam adorationis cultum ſtatuis & Imaginibus principum fuiſſe exhibitum, ex Plinio *lib. 10. epiſt. 97.* non obſcurè colligitur. Sic enim ad Trajanum ſcribit: Propoſitus eſt libellus ſine authore, multorum nomina continens, qui negarent, ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe: quum, præeunte me, Deos appellarent, & Imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulacris Numinum efferri, thure ac vino ſupplicarent: pręterà maledicerent Chriſto: quorum nihil cogi poſſe dicuntur, qui ſunt revera Chriſtiani. Et mox: Omnes & imaginem tuam, Deorumque ſimulachra venerati ſunt. Cui non abſimile eſt illud Horatii: *Imaginibus, etiam adorationis cultus.*

Præſenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasq́ tuum per nomen ponimus aras.

Non mirum itaque, etiam Aſyli jus ſtatuis fuiſſe attributum: quæ perinde atq; Eccleſiæ, ſuam confugis immunitatem præberent *l. 2. ff. de his qui ſunt ſui vel. al. jur. l. 1. § 1. de Offic. præf. Vrbi. l. quid ſit fugitivus. 17. § apud Labeonem. 12. de ædil. edict.* Certè C. Caligula, hominum quos unquam Sol vidit, flagitioſiſſimus, & præ quo Tiberius mediocriter malus credi poſſit; non contentus maximo terrarum imperio, etiam cœlites pulſare & excludere tentavit, dum Hieroſolymitanum *Quemadmodum & aſyli jus.* *Caligula inſolentia.*

templum jure Aſyli in ſe tranſcribere non erubuit, titulo Novi Jovis Illustris Caii. ut mirum nihil omninò ſit, cum etiam Jovi fulguranti auſum fuiſſe obſtrepere, Homericum illud uſurpantem: ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγώ σε, id eſt, Aut tu me aufer, aut ego te. *Philo Judæus libr. de Legatione ad Cajum, & Zonaras lib. 2. Annal.*

Imaginum abuſus.

Verum enim verò cum improbi paſſim homines Imperatorum imaginibus ſine cauſſa prælatis, ſtatuiſque apprehenſis, invidiam adverſariis concitarent; Senatusconſulto prohibitum fuit, ne quis in alterius injuriam ad ſtatuas Principum cõfugeret, imaginesvé eorum portaret. qui ſecus faceret, in vĩcula publica mitteretur. *l. Senatusconſulto. 38. de injur. l. capitalium. 28. § ad ſtatuas ff. de pœn.* C. Ceſtius igitur, cum diu multumque in Senatu contenderet, ut ea vis & auctoritas imaginũ aboleretur; Principes quidem inſtar Deorum eſſe, dixit: ſed neque à Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri: neq; quenquam in Capitolium, aliáve Urbis templa pfugere, ut eo ſubſidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & fundit' verſas, ubi in foro, in limine Curiæ ab Anna Rufilla, quam fraudis ſub indice damnaviſſet, pbra ſibi & minæ intendantur; neq; ipſe audeat jure experiri, ob effigiem Imperatoris oppo-

Senatusconſultum inhibuus.

C. Ceſtius contra Imagines.

oppoſitam. Ea oratio effecit, ut Rufilla accita convictaq;, publica cuſtodia attineretur; ut eſt apud Tacitum *lib. 3. Annal.* Multo magis igitur ipſum quoque adorationis faſtigium Statuis & Imaginibus fuit adimendum, *ut. l. 2. C. de ſtat. & imagin.* cum ſolerét olim, ut Ambroſius ait, ſola ære fuſa Principum capita, & ducti vultus de marmore vel ære adorari. Digna mehercule notatu eſt Tiberii ſententia: qui, auctore Suetonio, Statuas & imagines inter ornamenta domorum; non inter ſimulachra Deorum poni voluit. Et quidem ipſemet quoque Caligula (cujus ego Naturam parentem puduiſſe ſuſpicor, ob ſcelerum & flagitiorum fœditatem) à Chęrea & Sabino, connivente familia, ſublatus tandem ſe mortalem agnovit, & falſum Dei imitatorem: ad quem referendum viva imagine, non Phidia ſtatuario, non Polycleto opus eſt, nec fragore fulminis; ſed juſticia & manſuetudine erga mortales: ut gravis eſt Stephani Forcatuli ſententia *lib. 3. de Gallor. Imper.*

Tiberius.

Caligula.

DE PYROPO.

Poſteaquam de Ædificiis & ſtatuis diximus: progrediamur nunc ad alias artes. Et primum quidem de Pyropo dicamus. Pyropus *ad hæc usq; tempora ex lapidum precioſorum genere, quos* Rubinos *ſive* Carbunculos *vocãt, vulgò fuit habitus. Sed falsò. Erat enim,*

Pyropus. 1.

2. *ut Plinius* lib. 34. cap. 8. *ſcribit, æs quoddam Cyprium: cujus in uncias ſeni addebantur ſcrupuli auri; atq; ita in prætenuem id tractum bracteam, Pyramidum pilis, aut turrium ſummitati adaptabatur. Quod cum ſolaribus radiis tangeretur, non ſecus atq; ignis micabat. Ideoq; Pyropum fuit nuncupatum, quòd ignis fulgorẽ repræſentaret. Verùm ars iſta penitus*

Electrum. *eſt exſtincta. Idem &* Electro *evenit: quod quidem ex auro eſt, ſed quinta tamẽ argenti parte addita. Vnde & ab auro id erat ſplendidius: & ut plurimum hoc tabulata veteres exornabant, ſicuti Homerus prodidit,*

NOTÆ.

NOTÆ.

Pyropus vulgò gemma eſſe putatur, è Carbunculorum genere. Sed Plinius Pyropum æris ductilis & coronarii ſpeciem eſſe ſcribit *lib34.cap.8.in extremo*, cum ait: Coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum, ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet. Idemq; in Uncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui Pyropi bracteâ igneſcit. Eadem Iſidorus tradit *lib. 16. cap. 19.* ex Plinio ſublecta, his verbis: Coronarium ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum ſpeciem auri coronis hiſtrionum præbet: unde & appellatũ. Pyropum igneus color vocavit. Namque in ſingulas uncias æris, additis auri ſcrupulis ſenis prætenui bracteâ igneſcit, flammaſque imitatur. Unde & Pyropum dicitur. Hinc illud Ovidii: *Pyropus.* *Æs coronariũ.*

——flammas imitante Pyropo.

Eidemq; ſententiæ & Propertius videtur accedere, cum *lib.4.* ita canit: *Propertius interpretatus.*

Picta nec inducto fulgebat parma Pyropo.

Nam quod dicit, *inducto*, laminam non obſcurè innuit: ex eo, quod *Induco* obtegendi & operiendi notionem habet. Parietes inducuntur tectorio: ſcuta pellibus: rebus inaurandis bracteæ. Quod autem Lexicorũ theſauri Iſidoro tribuunt, quaſi ſcripſerit,

Pyropum eſſe metalli genus ex dimidia parte auri, ex dupla argenti: id ex hoc quidem loco non apparet. Porrò quod uterq; dixit, Taurorum felle tinctum ſpeciem auri præbere: id Ariſtoteles Elenchis Sophiſticis videtur ſua lingua reddere χολοβάφινον. Ita enim locum hunc in privata collatione noſtra, ut fit, *Johan. Ladislaus* interpretabatur, Vir meherculè utriusq; literaturæ ſcientiſſimus, & politiorum ſive humaniorum, quas vocant, artium oppidò quàm gnarus.

Johan. Ladislaus.

Electrum.

Idem & Electro evenit) Electrum Iſidorus *lib. 16. cap. 23.* dictum putat, quod ad radium ſolis clarius auro argentoq; reluceat. Sol enim plurimis poëtis vocitatus eſt Elector, ut Plinius aſſerit *lib. 37. cap. 2.* Hujus tria ſunt genera. Unum, quod defluente medulla ex arboribus pinei generis, quaſi gummi ex ceraſis, naſcitur: denſaturq; rigore, vel tepore, aut mari: & cum intumeſcens æſtus ex inſulis rapuit, in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur, & per vadum deferri. Veteres id ſuccinum appellarunt, quod ex arboris ſuccu deſtillante cōgelaſceret. Unde Virgulti lachrumā Ambroſius nominat. Sic enim Hexameron *lib. 2. cap. 15.* ſcribit: Quid autem tibi referā, quod Electrum lachruma virgulti ſit & intantę materię ſoliditatem lacruma dureſcat?

Et ejus ſpecies. 1.

Nec

Nec levibus id aſſeritur teſtimoniis, quando folia & minutiſſimæ ſurculorum portiones, aut exigua quædam animantium genera, in Electro ſæpè reperiantur, q̃ videtur gutta, cum adhuc eſſet mollior, recepiſſe, & ſolidata tenuiſſe. Quam in rem de Ape electro incluſa exſtat elegans Martialis Epigramma. *Animalcula electro incluſa.*

Et latet, & lucet Phaetontide condita gutta,
Vt videatur Apis nectare clauſa ſuo.
Dignum tantorum pretium tulit illa laborum,
Credibile eſt ipſam ſic voluiſſe mori.

Quo haud ſcio an minus venuſtum ſit illud de Vipera:

Flentibus Heliadum ramis dum Vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gemma feram.
Quæ dum miratur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit vincta repentè gelu.
Ne tibi regali placeas, Cleopatra, ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore jacet.

Quorum utroq; ad illam Poëtarum fabulã alludit, qua Phaëtonta Solis filium patris currum regere, quàm ipſius cõſilio regi maluiſſe fingunt: dumq; incautè aurigaretur, è curru fulmine deturbatum in Padum ſive Eridanum fluvium: atq; eo ita præcipitato, Heliades ſorores continuas fudiſſe lachrumas, quoad in Populos arbores mutarentur: ex quibus Electrum in Padum proximũ deſtillaret. Quæ etſi ut fabuloſa ridet Plinius *lib. 37. cap. 2.* non tamen negat frequens fuiſ- *Phaëtontis fabula.*

ſe Padi accolis ſuccinum: quandoquidem agreſtes mulieres Padum circumcolentes, monilia de ſuccino, auri fabrifacti æmulatione, ornatu eximio gerere ſolerent. Sicuti hodie in Prutenorum litore, maris Balthici accolæ uberem ex ſuccini piſcatione quæſtum faciunt quotañis, æſtivo potiſſimũ tempore, ſpirante Aquilone, & cum mari
2. luctante. Alterum Electri genus eſt Metallum, quod naturaliter in ſcrobibus inveniri, & in precio haberi Iſidorus tradit,
3. ex Plinio fortaſſis *lib. 33. cap. 4.* Tertium eſt, quod cura fit, quinta argenti parte auro addita. Quod ſi quintam portionem exceſſerit, incudibus non reſiſtit: ut Plini' ibidem tradidit. quãquam Electrum quoq; ex auro fieri, Suidas refert, cum vitrea quadam & lapidea confuſione. Idq; illuſtri nitore ſplen-
Electri auctoritas. dere ait: ut eſt apud Balduinum *in § ſi duorum Inſt. de acquir. rer. dom.* Magna porrò fuit Electro auctoritas, Homero teſte: qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habuit Lindos inſula Rhodiorum: in quo Helena ſacravit calicem ex Electro, mamæ ſuæ menſura. Electri natura eſt, ad lucernarum lu-
Natura. mina clarius ſplendere. Venena etiam, quod eſt nativum, deprehendit gemina ratione. Nam & diſcurrunt in calicibus arcus celeſti-

bus

bus ſimiles, & igneum ſtridorem edunt: ſicuti Plinius præallegato loco teſtatur. Quia igitur Electrum, ut diximus, ex auro & argento mixtum eſt, & tertiam quandam ſpeciem conſtituit: rectè ab Ulpiano reſponſum eſt, Auri appellatione Electrum non contineri. *l. 4. ff. de legat. 1.* Quia enim ab auri & argenti habitu receſſit; ideò nec auri poteſt, nec argenti nomine comprehendi. Id quod optimè declarat Tertullianus adverſus Hermogenem. Nam & teſtam, inquit, licet ex argilla confectam, jam non argillam vocabo, ſed teſtam: & Electrum, licet ex auro & argento fœderatum, nec argẽtum tamen, nec aurum appellabo: ſed Electrum. á cujus habitu quod divertit, pariter & à vocatu ejus recedit appellatione, ſicut & conditionis proprietate. Sed utrum Argentum Electro, an Electrum argento cedat: id ex adſpectu vaſorum facilius intelligi poſſe, Paulus ex Proculi & Neratii ſententia reſpondit. quod ſi in obſcuro ſit, inſpiciendum eſſe, in utro numero ea vaſa is, qui teſtamentum facit, habuerit. *l. pediculis. 32. § Neratius. 5. ff. de auro & argent. legato.*

Electrum tertia inter aurum & argentũ ſpecies.

Argentum utrum Electro cedat an contra.

DE CORINTHIO ÆRE.

Æs Corinthium. *ANno DCVIII. ab Vrbe condita Mummius capta Corintho, nobili Civitate, in Iſthmo Græciæ ſita, Vrbem incendit. Eaq; flagrante, caſu factum eſt, ut aurum, argentum, & æs liquefacta miſcerentur. Ac cum pulchra videretur mixtura iſta poſt incendium invẽta: fuſa inde fuerunt vaſa & candelabra affabrè ſculpta. Eaq; Corinthia dicebantur vaſa, eò quòd mixtura iſta Corinthi primùm eſſet adinventa.* Ejus genera. *Ejus tria erant genera: Candidum, cui plus inerat argenti: Alterum, in quo auri materia prævalebat: Tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit, ut Plinius recitat.* * Lib. 34. cap. 2. ** Metallum hoc planè exſtinctum eſt, ut & uſus portarum ænearum, quæ templis adponebantur. Et auctor eſt idem Plinius* * Lib. 34. cap. 3. ** Sp. Carviliũ* Portæ æreæ. *Quæſtorem, inter crimina objeciſſe Camillo, quod ærata oſtia haberet in domo. Et addit: Solita etiam ærata fieri triclinia, abacosq; & monopodia: ut & capitula columnarum: quemadmodum Romæ videre eſt in columnis Panthei, quod eſt*

à la

à la rotonda. *Habebant quoq; in templis lucernas æneas, inſtar arboris, poma proferentis factas: &, ut tandem finiam, innumerabiles ſtatuæ ex hac materia fuerunt conflatæ.*

N O T Æ.

Corinthia vaſa (quæ & Ephyreja dicuntur Virgilio, eò quod Corinth' olim Ephyra nucupabatur) quanto in precio fuerint, Perotus ex variis hiſtoricorum monumentis collegit. Horum pretia in immenſum exarſiſſe, Suetonius in Tiberio *cap. 31.* ſcribit: notatumque ait Auguſtum, ut precioſę ſupellectilis Corinthiorumque præcupidũ. Nam & proſcriptionis tempore ad ſtatuam ejus adſcriptum eſſe: *Corinthia vaſa.*

Pater argentarius, ego Corinthiarius: cum exiſtimaretur, quoſdam propter vaſa Corinthia inter proſcriptos curaſſe referendos: ut eſt in vita Auguſti *cap. 70.* Sed an auro legato, etiam æs Corinthiũ veniat, dubites? cum ex auro & ære mixtum ſit. Et idem ꝗ de Electro, reſpondendum putârim: eò quòd Corinthiũ iſtud æs, non auri, ſed æris nomẽ obtineat. *arg. l. 4. de legat. 1. et l. hæres. 200. § pẽ. de legat. 3.* Æs etenim cũ auro ſemel mixtũ, deduci, hoc eſt, ſeparari olim nõ poterat: *Æris Corinthii an etiam aurum contineatur.* *Æs auro mixtum olim deduci non poterat.*

ideoq; communicabatur *l. idem Pomponius. § ſed ſi plumbũ. ff. de rei vindict.* Hodiè autem, cum Aurifices, Chriſulcæ aquæ vi (de qua lib. 2. cap. de Alchumia dicetur) æs ab auro, & quodvis metallum ab altero ſeparare poſſint, ut Alciatus tradit *lib. 6. parerg. cap. 11.* nó communicaretur illud: ſed deduceretur, & ſuum cuiq; redderetur: non ſecus ac plumbum cum argento mixtum *d. § ſed ſi plumbum.* quem ſuperioribus refragari Accurſius putavit, non animadvertens, ſeparari olim id potuiſſe: ut & æs mixtum argento. *l. lacus. 12. § ſi ære meo. ff. de acquir. rer. dom.* Stephan. Forcatul. in Necyomant. *dial. 38.*

Secus ſi argento eſſet mixtum.

DE OLEO INCOMBUSTIBILI.

Oleum incombuſtibile.

PRæparabant etiam veteres Oleum incombuſtibile, quod nunquam conſumebatur. Id noſtra quoq; ætate, ſedente Paulo III. viſum fuit, inventa ſcilicet ſepultura Tulliæ filiæ Ciceronis: in qua lucerna fuit etiam tum ardens; ſed admiſſo aëre, exſtincta. Arſerat autem annos plus minus 1550.

Sepultura Tulliæ Ciceronis F.

NOTÆ.

NOTÆ.

Incombuſtibile hoc Oleum rectius videtur appellari poſſe Vivum. Statius: *Oleum vivum.*

Vulcano condicta domus, quam ſubter eunti
Stagna ſedent venis, oleoq; madentia vivo.

Sed & Hermolaus Barbarus *lib. Corollarior. 5.* & Franciſcus Maturantius in epiſtola ad Alphenum amicum, jamdudum teſtati ſunt, Inveniri alicubi in ſubterraneis Italiæ monumentis lucernas perpetuo fulgore lucentes. *Lucerna ſubterranea perpetua.* qualis fuerit illa *Maximi Olybii* in agro Patavino, juxta oppidũ Atheſte eruta: quam arſiſſe ſupra mille & quingentos annos tradit *lib. 1. Antiquitat. Patavinar. in fine* Bernardinus Scardeo: quem laudat Melchior Guilandinus in commentario de Papyro. *membro 6.* Nec multum abſimilis fortaſſis naturæ eſt Naphtha: quam circa Babyloniam, bituminis liquidi modo profluere, ait Plini⁹ *lib. 2. cap. 105.* Cum quo Xiphilinus apud Dionem *lib. 35.* conſentit. *Naphtha.* Eſt autẽ Naphtha, inquit, ex genere bituminis, usque adeò ardens, ut omnia, quibus adhæreſcit, prorſus exurat, nec ulla re humida facilè exſtinguatur. Huic, ait Plinius, magna cognatio ignium, tranſiliuntque protinus in eam undecunq; viſam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, poſtquam ſacrificatura ad Aras acceſſerat, corona igne rapta. Jaſon *Medea pellicem Naphtha ulciſcitur.*

enim captus amore *Glaucæ* (quæ fuit Creontis Regis Corinthiorum filia) Medeam deſeruit: & hæc, ut ulciſceretur Glaucam, velum & coronam ipſi' imbuit liquore Naphthæ, quò celerius incenderetur illa; ut eſt in vita Alexandri Magni apud Plutarchum. Quò alluſit Horatius *Epod. 3.*

Hoc delibutis ulta donis pellicem,
Serpente fugit alite.

quāquam ibi coronam illam non Naphthâ; ſed allio, quod exſecrabatur, imbutam fuiſſe jocatur: ut Adrian. Turnebus notat *lib. 6. Adverſar. cap. 9.*

DE VITRO DUCTILI.

Vitrum ductile.

FErtur, Tiberio principe, excogitatū vitri temperamentum, ut ductile ſeu flexibile id, inſtar chartæ fieret: atq; inventorem hujus morti propterea deditum, quòd cum magnificentiſſimum Romæ erexiſſet palatium, quod ruinam minabatur; & Tiberius, precio exſoluto mandaſſet, ſuum ad obtutum poſthac ne perveniret; ille poſteà flectendi vitri ratione inventa, Tiberio hanc monſtratum veniſſet,

præ-

*præmium inde exſpectans ſcilicet, ut Dio ſcribit. At Plinius * refert, Totam Officinam artificis ejus fuiſſe abolitam: ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur. Sunt qui velint, malignitate id factum eſſe Tiberii, qui viros virtute præſtantes odio habuerit.* * Lib. 36. c. 26.

NOTÆ.

Quod de Artifice iſto Auctor noſter cõmemorat, id Dio *lib. 57. Hiſtoriar.* ita recenſet: Eodem tempore, inquit, cum porticus maxima Romæ in alterũ lat⁹ inclinaſſet, mirum in modum erecta eſt. Architectus quidem (cujus ne nomen quidem notum eſt, quod invidens miri artificii Tiberius in libros id referri ꝓhibuit) firmatis undiquaq; fundamẽtis ejus, ne moveri poſſent, reliqua omnia velleribus & centonib⁹ circumdedit, ac porticum laqueis ab omni parte alligatã, multorũ hominũ ac machinarũ impulſu in priſtinum poſitum reſtituit. Hoc & miratus eſt Tiberius, & invidit: ideoq; pecunia hominem donatum Urbe ejecit. Atqui is rurſum ad Principem accedens, ſupplexq; factus, vitreum poculum conſultò abjecit, fractumq; manibus rurſum refecit, ſperans, eo ſe veniam impetraturum. Verùm necari ob id juſſus eſt. *Vitrũ refectũ.*

Ne pretia detraherentur) Uſus enim vitri ad potandum, argenti metalla & auri pepulit. Unde Galienus Imperator aſpernatus eſt calices vitreos; Nihil vitro communius eſſe, dicens.

DE PAPYRO.

Papyrus. *IVit quoq; in deſuetudinem Charta Papyri, poſtquam minori cum ſumtu, & majori cum commodo noſtra illa reperta eſt, facta ex linteolis laceris & contritis.* Papyrus, *junci ſeu fruticis cujusdam ſpecies eſt: quæ acu extractis filis quibusdam inſtar cartilaginis in ſubtiles dividebatur* Charta. *phyluras. Et hæc quidem veterum* Charta erat, *in AEgypto primùm inventa Alexandri Magni tempore, & à Regionis illius nomine Charta nuncupata. Sed & Navigia ex Papyro texebantur, ut Plinius refert.* Lib. 13. cap. 11.

NOTÆ.

De Papyro & Charta commodior nobis dicendi locus erit in lib. 2. tit. de Charta.

DE NA-

DE NAVIBUS QUADRIREMIBUS ET QUINQUEremibus.

Poſteaquam Navium mentionem jam fecimus: non inconveniens erit, de ea diſſerere Navi, quæ ſimilem nunquam habuit. Nam hanc quadraginta ordinũ Ptolemæus Philopator fabricatus eſt, ducentorum octoginta cubitorum longitudine; altitudine autem ab imo usque ad tranſtra duodequinquaginta; Nautis extra remiges quadringentis inſtructam, Remigum quatuor millibus. Adhæc milites armatos capiebat in foris & tabulato paulò minus tria millia; ut Plutarchus refert in vita Demetrii. Videbatur quaſi Urbs quædam per Mare incedere: præterea etiam hortis erat inſtructa. Similem hodiè fieri non crediderim: cum ne quadriremes quidem, nedum quinqueremes fabricari poſſint, ut agiles ſint ad movendum, & multum nobis inſerviant. Ideoq; iis non utimur. At veteres & rectè eas componebant, & ingenti hoſtium cum damno uſurpabant. Sed & ejusmodi facie-

Navis Ptolomæi Philopatoris.

bant Naves, quæ & remis & velis propellebantur, quantumvis altæ eſſent: ut à multis proditum eſt Auctoribus, inprimis verò Virgilio lib. 1. 3. & 5. AEneid. *Noſtræ velificatione duntaxat propelluntur: at cum maris eſt tranquillitas, moveri nequeunt. Vidi etiam effigiem Navium quarundam, quas Liburnas dicunt: quæ ab utroq; latere extrinſecus tres habebant rotas, aquam attingentes: quarum quælibet octo conſtabat radiis, manus palmo è rota prominentibus: intrinſecus verò ſex boves machinam quandam circumagendo, rotas illas incitabant: & radii aquam retrorſum pellentes, Liburnam tanto impetu ad curſum propellebant, ut nulla triremis ei poſſet reſiſtere. Nominat & Vitruvius Carri quoddam genus, quo ſingulis horis monſtrabatur, quot miliaria eſſent confecta. Agebatur autem (quemadmodum hodiè Horologia) rotis quibusdam, quæ exacta hora lapidem in pelvim dejiciendo mittebant. Cæterum Horologiorũ uſus invẽtionem iſtam reddidit ſuperfluam: quemadmodum & muralia ac manuaria tormenta celeberrimas*

Liburnæ.

Carri, pro Horologiis.

veterum

veterum machinas & inſtrumenta bellica obſcurarunt. De quibus, tanquam non neceſſariis, & quorum nullus hodiè uſus eſt, nihil hîc attinet dicere.

NOTÆ.

Triremes vulgò *Galeræ* vocantur, à corbita in ſummo malo galeri inſtar in navigiis prominente: vel, quòd Sagæ populi, apud quos Janus navigio ſalvus evaſiſſet, ratem Gallerim dicerent: ut eſt in libro, qui Xenophontis fertur, de Æquivocis. De Triremi autem accipiamus oportet illos Virgilii verſus: *Triremium notatio.*

——triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt, terno conſurgunt ordine remi.

cum tamen conſtet, nullam belli Trojani tempore triremem fuiſſe: ſed ex hiſtoria notum ſit, Aminoclem Corinthiũ multis poſt ſeculis Triremes primùm ędificaſſe. ſed poëtæ non perinde Hiſtoriæ fidem exſequi ſolent: & apud eos crebri ſunt ἀναχρονισμοί, ut Adrianus Turnebus notat *libr. 4. Adverſar. cap. 4.* Cæterum de immenſæ molis ac vaſtiſſimæ amplitudinis navibus, plurimis remorum ordinibus inſtructis, cum Ptolemæi Philadelphi & Philopatoris, tum etiam Hieronis multa & incredibilia penè prodidit

Athenæus *lib. 5. Dipnoſoph. cap. 5. 6. 7.* quibus adde, quæ ex Herodoto, Plinio, Plutarcho & aliis, more ſuo doctè & eleganter recenſet Budæus de Aſſe & ejus partibus. *lib. 5.* Inprimis verò etiam nobile prędicatur Navigium illud, quo M. Antonius cum Cleopatra ad Actium Epiri oppidum, deinde Nicopolim pervenerat. Id enim velo purpureo, & tabulato inaurato inſigne fulſiſſe fertur: adeò ut poſt naufragium factum, aurum & purpura in litus revomerētur, & Arabib' ac Sabæis prædæ eſſent; & Regina ſpectaretur Dux fugæ, cum puppi aurea mox capta. Plinius lib 19. cap. 1. Florus 4. Epitom. cap. 1. De Cleopatrę porrò & M. Antonii ſponſione, uter alterum luxu in comeſſatione poſſet vincere, ſuprà diximus. Impenſiſſimè verò hunc à Cleopatra fuiſſe adamatum, vel inde quoq; liquet. Nam cum moris eſſet, compotationibus indulgentes lilio, roſā myrto, & lauro, non ſine violis coronari: Cleopatra in ſumma hilaritate, extremis coronæ foliis veneno illitis invitavit Antoniū, ut coronas biberent. Annuente illo, detractam capiti coronam in ſcyphum conjecit, & haurire incipienti oppoſuit manum, teſtata occaſionem non deeſſe occidendi, ſi absq; illo potuiſſet vivere. *Steph: Forcat. lib. 4. de Gallor. Imper.* Proinde etiam poſt mortem

Navigium Cleopatræ.

Cleopatræ comeſſatio.

Amor in M. Antonium.

tem ipſius non leve amoris ſui indicium fecit. Cum enim triumvir in Ægypto per Octavium ſuperatus eſſet & mortuus, regaliter ei parentavit. Ac quoniam, quod res erat, ſuſpicabatur ſe Ægyptiæ Reginam in triumphum ductam iri; generoſa mulier aureo in lecto jacens, brachio ſiniſtro Aſpidem admovit, cujus morſu dulciter periret. Serpens enim ille ictu oculis caliginem inducens, cum nonnulla voluptate perimere dicitur, & absq; labore. Dioſcorid. lib. 6. cap. 38. Re comperta Octavius Auguſtus Pſyllos, quorum ad ſugenda venena ingens vis exſiſtere putatur, ſedulò accerſivit, jubẽs venenum exſugere: ſed irrito conatu, cum illa jam amore proprio & dolore non minus quàm Aſpidis veneno expiràſſet. Nihilominùs Auguſt⁹ imaginem ejus in triumphũ tulit, aſpide mordicus affixa, qua de re etiam Dio videri poterit.

Interitus.

Pſylli.

Præterea etiam hortis erat inſtructa) Sic Caligula autore Suetonio in ipſius vita, *cap. 37.* de cedris Liburnicas fabricavit, gemmatisq; puppibus, verſicoloribus velis, magna thermarum & porticuum, & tricliniorum laxitate, magnaq; etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus discumbens de die inter choros ac Symphonias, litora Campaniæ peragraret. quanquam

Caligula naves Liburnicæ.

Suetonius emendatus. *Deceres.*

Adrianus Turnebus eo in loco non *de cedris*, ſed *deceres* Liburnicas legendum cenſet; vel ſi Græcè malis, δεκήρεις, id eſt, deciremes: quibus ingentis magnitudinis Naves intelligi ait *lib. 22 cap. 31.* Liburnæ autem ſive Liburnicæ Naves, à Liburnia regione, inter Illyriam & Dalmatiam ſita, nomen ſunt ſortitæ: quas Suidas non ad formam triremium conſtructas fuiſſe ait; ſed ad prædandũ æreo roſtro armatas, & validas, & tectas munitasque; atq; incredibilem ipſarum fuiſſe celeritatem. Liburnas Prudentius etiam turritas appellat;

Liburnica.

Fluctibus Actiacis ſignum Symphonia belli
Ægypto dederat: clangebat buccina contrà
Inſtiterant tenues cymbæ, fragilesq́; phaſeli,
Inter turritas, Memphitica roſtra, Liburnas.

Id verò genus turrium Servius ait Agrippam primùm invenisse, ut de tabulatis ſubitò erigerentur, ſimul ac ventum eſſet in prælium, turres hoſtibus improviſæ. Sic enim illud Virgilii accipiendum putat,

Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.

Liburnum vehiculum.

Ad Liburnæ navis ſimilitudinem vehiculũ quoque Liburnum fuit conſtructum, quo Principes Romani vehi ſolebant. Hinc Juvenalis *Satyra 3.*

——turba cedente vehetur
Dives, & ingenti curret ſuper ora Liburno.

Cæte-

Cæterum precioſas illas naves, quarum modò meminimus, Seneca luſorias, & regum ludibria appellat. Sic enim *lib. 7. de Beneſi: cap. 20.* ſcribit: Cui triremes & ceratas nõ mitterem; luſorias & cubiculatas, & alia ludibria Regum in mari laſcivientium mittam? Monet etiam, Navis bonitatem non in pretio; ſed in firmitate conſiſtere: Navis (ait) bona dicitur, non quæ precioſis coloribus picta eſt, nec cui argentum aut aureum roſtrum, nec cujus tutela ebore cœlata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt: ſed ſtabilis & firma, & juncturis aquam claudentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox & conſentiens vento. *lib. 10. Epiſt. 77.* Sed & Navigiorum originem exprimit, & exemplũ à piſcibus natantibus petitum docet *lib. 14. Epiſt. 91.* Hominis (inquit) nõ ſapientis inventa ſunt Navigia, quibus amnes, quibusque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorũ impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum Navigii torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & levi ejus in utrunq; momento velocitatem ſuam flectunt. De Navigationis porrò incommodis nihil hîc attinet dicere: Satius eſt, eos qui Equo ligneo (ut Plauti verbis utar) per cæruleas vias

Navis bonitas.

Navigii Origo.

Navigationis periculum.

vehuntur, experiri ſcilicet, quàm periculoſum ſit, ſalutem fluctibus committere, & vocare in ſeſe fata ceſſantia: ac ſi ad mortem terra parùm latè pateat: ſiquidem, ut Aratus in Phænomenis dicebat, modicum lignum mortem prohibeat. *Et deteſtatio.* Non injuria igitur in Navigantes invehitur Socrates, miſeros eos appellans, quibus neque Dæmon, neque Deorum aliquis unquam divitiarum dignam tribuerit gratiam. Quandoquidem hi levibus freti ventis, longas navigationes magno cum periculo ſemper adeant, homines perditi: propter quas aut lucrentur, aut pereant. Quanto rectius, felicem prædicat Euripides eum, qui bona fortuna fruens domi manet, & merces in terra habet, nec denuò navigat? Imò ter felix ille, & inter paucos valde beatus habetur Callimacho, quicunq; remotus à Navigatione vivit: ſiquidem ex Antiphanis ſentẽtia, præſtet in terra pauperem eſſe, quàm divitem navigare.

DE MU-

DE MUSICA.

EXpoſitis artibus Mechanicis, ad Liberales deveniam, quarum nullum hodiè exſtat veſtigium. Vna ex his eſt Muſica, veram antiquitus ſcientiam & practicam continens. Incredibili enim delectatione auſcultantes adficiebat, ut ex ſcriptoribus deprehenditur: ſiquidem unà cum Melodiâ integra percipiebantur verba. Quæ cum ſi recens hæc noſtra conferatur, barbara omninò meritò erit habenda: ſiquidem in hac non niſi voces & clamores abſq; verbis audiuntur. Vnde aures tantummodò parumper paſcit, abſq; aliqua intellectus delectatione. Recentiores autem Muſicæ Notulæ, quas vocant, originem trahunt ex hymno Divo Iohanni ſacro: quem Monachus quidam in Officiolo ſuo ad hunc modum habebat conſignatum: Muſica vetus. Nova. Notularum origo.

UT queant laxis
REſonare fibris
MIra geſtorum
FAmuli tuorum,
SOLve polluti

LAbii reatum,

Sancte Johannes.

Ex hoc hymno Religioſus iſte, primas cujuslibet verſus ſyllabas, quæ ſunt VT, RE, MI, FA, SOL, LA, pro primis Notis cantus poſuit: & Cantu iſto in manus collocato, cantare incepit, ac Voces cum Notis, quas in Lineas poſuerat, in concordiam redigere. Atq; ita ex hac praxi, & vocum harmonia ſive concentu, theoria quædam poſteà fuit hauſta: quæ tamen neque ſcientia eſt, neq; vetus illa Mathematica, quæ ſeptem conſtabat vocibus, ut ex illo Virgilii verſu deprehenditur: (cum.

" Obloquitur numeris ſeptē diſcrimina vo-

Cardinalis Ferrarienſis circa hanc indagandam ſatis multū ſudavit: ſed fruſtra. Ars itaq; iſta planè eſt exſtincta. Nam qui libros de vera hac Muſica conſcriptos legunt, ad praxin & uſum convertere neſciunt.

NOTÆ.

Muſica origo cæleſtis.

Infinitus ſim, ſi ſingulas Muſicæ laudes, quibus bonorum auctorū libri referti ſunt, recenſere velim. Poſſit pro multis vel unicū hoc ſatisfacere, ſi originem ipſius cæleſtē eſſe dicam⁹. Nam & graviſſimi rerū æſtimatores, totius

totius mundi fabricam muſicâ proportione cõſiſtere putarunt, & motu atq; impulſu orbium impariũm, acuta cum gravib⁹ temperante, cœleſtẽ illum concentũ & ſonum dulciſſimum elici. Nec enim cum ſilentio cœli ſtelliferi curſus, vel reliquorũ globorum diſtinctã intervallis converſionẽ fieri poſſe: q̃ docti homines nervis imitati ſeptẽ, ac cantibus ſuavitate plenis, ad cœlũ ſibi reditũ aperuerit. Animam quippe noſtram harmoniã eſſe, & proinde ſeſe erigere atq; vim ſuam recognoſcere, quoties Muſicam tanquam naturam ſui ſimilem perſenſerit. Ipſum quoq; Apollinem, cum boves Admeti cuſtodiret, ocii pertæſum fabulantur Muſicam inveniſſe, & ad mortales derivaſſe. Ovidius:

——per me concordant carmina nervis.

Data ſcilicet eſt Muſica hominibus tãquam lac animæ, & gratiſſimum ſolicitudinis lenimentũ, & laborum ſolatiũ, atq; remediũ ad inducendã humanarum calamitatum oblivionem, quibus vita hæc noſtra undiq; ſepta deprehẽditur. Quocirca Salomon: Vinũ & Muſica inq̨t, lętificãt cor: & ſuper utraq; dilectio ſapientię, Eccl. 40. Hoc ampliùs, abalienatos quoq; ſẽſus Muſica revocat, & malos Genios, q furioſos ſæpiſſimè cruciãt, divina harmonia fugat. Sic enim Saulẽ furentẽ mal⁹ Geni⁹ pulſata lyra deſeruiſſe dicitur. Et Eli-

Muſica lac animæ, & laborum lenimentum:

Dæmones pellit.

ſæus coram Judææ ac Samariæ Regibus oraculum editurus, cythariſtam acciri juſſit: ſimul enim cum ſuavitate concentus Numen hauſit. Ac cum Saul à Samuele initiatus eſſet, non priùs Prophetarum chorus ei cum cithara occurrit, quàm Numine afflari ac vaticinari cœpit. *Bodin. de Republ. lib. 5. cap. 1.*

Numine afflat.

In tantum enim honoris culmen apud Ethnicos quoq; Muſica proceſſit, ut non in cõviviis duntaxat, & Magiſtratuum epulis; ſed & in ſacris & Deorum pulvinaribus ea adhiberetur, ut Athenæus Dipnoſoph. *lib. 14. ca. 11.* & Macrobius *lib. 2. In Somnium Scipion.* teſtantur: & rationem ejus adſignat Natalis Comes *lib. 9. Mythologiæ cap. 7.* non ſolùm, quia compoſitos animos ſacrificantium, & ad Aras Deorum accedentium eſſe oportere ſignificabant: cum metro compoſitæ preces domo eſſent ad altaria afferẽdæ: Sed etiam, quia cum Deos corpora cæleſtia eſſe arbitrarentur, è numeris & harmonicis proportionibus Deos ipſos conſtare putarent. Sic igitur per hymnorum & inſtrumentorum, & ſaltationum rythmum Deorum naturam imitabantur, atque oblectabantur ſacrificantes; & dies feſtos agentes, conviviis ac Genio indulgentes, Deorumque ipſorum felicitatem aliquo pacto imitantes, pro viribus proximè ad Deorum immortalium naturam

Sacris adhibita.

Et quare?

turam accedebant. Non mirum igitur, moris apud Græcos fuiſſe, ut poſt cœnam lyra circumferretur: quàm cum recuſaſſet Themiſtocles, indoctior eſt habitus; Cimonq; & Epaminundas, quod fidibus ſcirent, antelati fuerunt: teſte Tullio in Thuſculan. & Alexandro ab Alexand. *libr. 2. Genial. dier. cap. 25. circa fin.* Nam ut Ariſtophanes auctor eſt, per citharæ callentem, Veteribus homo ſapiens, & Gratiis omnibus ornatus fuit indicatus: cumècontrà, qui nullũ Muſices ſenſum aut guſtum haberet; eundem vel inſenſatum eſſe, vel ſpiritus discordes & invicem repugnantes habere judicarent. Hinc facilè collectu eſt, quanta fuerit Antęi Scytharum regis ſtupiditas: qui jurejurando affirmavit, ſe aliquandò ſuavius Equum hinnientem audiſſe, quàm Iſmeniam tibicinem, ad cujus concentum cæteri plaudebant. adeò habebat ille aures à Muſis abhorrentes, & animam in præſepiis Equis, imò aſinis audiendis aptiorem. *Steph. Forcatul. libr. 6. de Gallor. Imper.* Muſicam certè ſuavem morum concinnitatem gignere, dubium non eſt. Nam & ipſum etiam Socratem, cum in ſumma ſeveritate cõſeneſceret, lyræ ediſcendæ navaſſe operam Athenęus ſcribit *lib. 14. cap. 11.* & maximam ſemper fuiſſe harmoniæ in Republica vim ac poteſta-

Etiam cõvivii.

Muſicus pro ſapiente.

ἄμουσοι.

Antæus Scytharum rex.

Muſica emollit mores.

Socrates.

tem poſt Platonem Ariſtoteles cenſuit *lib. 7. & 8. politic.* Etenim cum mirum omnibus viſum eſſet, quamobrem ex omnibus Arcadibus ſoli Cynethenſes tam feroces ac barbari eſſent: primus omniũ Polybius, ꝓpter deſertũ Muſicæ ſtudium id illis accidiſſe animadvertit: cum ſanctiſſimis Majorũ legibus accuratè caveretur, ut omnes cives ad añum usq; trigeſimũ in ea ſtudia diligenter incumberent, qua quidem ratione primi Legumlatores ſapiẽter Arcadiæ populos feroces ac barbaros, ut qui montes accolunt, ad humaniorem & mitiorẽ vitæ cultũ pertraxerunt. Bodinus *lib. 4. de Republ. cap. 2.* Hinc Orpheo & Amphioni id attributũ legimus à Poëtis, ꝙ ſuaviſonæ teſtudinis cõcentu, hoc eſt, placidis & aptè compoſitis verbis fera hominũ corda mitigarint, agreſtes mores expoliverint, & diſperſos vagosq; mortales in cœtum unum congregarint. De Orpheo enim (quẽ Virgilius *lib. 4. Georgicon,* deprædicat

Cynethenſes Arcadia.

Orpheus & Amphion cur feras, ſylvas, & ſaxa attraxiſſe fingantur.

Mulcentem Tigres, & agentẽ carmine quercus)

Horatius ita canit:

——Vocalem temerè inſequuta
Orphea ſylva.
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapſus, celereſq́; ventos,
Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.

& epiſt. 3. ad Piſones, ſive de Arte: *Syl-*

Sylveſtres homines ſacer interpresq́; Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus
Dictus ob hoc lenire Tigres, rabidosq́; leones.

Mox de Amphione addit:

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere, quò vellet.

non ꝗ vel hic vel ille flumina cantu ſtiterit, animalia ratione carentia, ſylvas, vel ipſa etiam ſaxa lyrâ attraxerit: nec quod ex Deucallonis & Pyrrhæ jactu lapidũ, poſt orbitatẽ diluvio inductam, lapideum emollitũ fuerit hominũ genus, cujus labes vix omnib⁹ undis cælo ꝓximis potuit aboleri, ut eſt apud Ovidium *1. Metamor.* ſed ꝗ affatus ſuavitate homines rupiũ incolas, & incultis moribus rudes, & gẽtes vel ſine rationis cultu barbaras, vel ſaxi inſtar im̃obiles ad ſenſum voluptatis canendo traxerint, & ad obſequii civilis pellexerint disciplinã: nẽ vago concubitu polluerẽtur, ſed in eadẽ mœnia coacti, cœleſtis ſe originis eſſe cognoſcerent, potiùs quàm ferarũ more in unã conjecti caveam, invicẽ diſcerperentur. quemadmodũ Solinus Polyhiſtor *cap. 13.* Macrobius prꝫallegato loco. & Steph. Forcat. *de Gallor. Imperio lib. 1.* rectè interpretantur: ut non inconvenienter hoc loco ad Muſices vim & poteſtatẽ accom̃odari poſſit, ꝗ de humaniorũ artium diſciplina Ovidius tanquam ex ſacro tripode edidit,

Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Diogenis dicterium in Muſicos.

Hinc eſt, quod Diogenes Cynicus carpere ſolebat Muſicos: qui cum Lyræ chordas cōgruenter temperarent, animi mores inconcinnos haberent. Similiq; mordacitate Iſidorus Cynicus Neronem transeuntem in publico clara voce corripuit, quod Nauplii mala benè cantitaret; ſua bona malè disponeret: neque ullum, in vitæ tenorem, temperamentum adhiberet. Fuit enim Nero fidibus oblectatus, ad inſaniam usque; & in theatris Muſica decertavit, non ſine Majeſtatis Imperatoriæ dedecore atque ignominia. Unde & Numos Lyræ notâ percuſſit, & ſtatuas ſibi citharædico habitu poſuit. *Johā. Pierius lib. 47. Hieroglyph.* Nec minus ſcitè adſcriptum columnis fuit, Neronem cantādo Gallos excitaſſe, poſtquam Galli atrocem ipſius molliciem faſtidientes, defeciſſent: ut quos puderet citharœdo, & quidem malo, obœdire, nactos jam nimirum publicæ libertatis aſſertorem Julium Vindicem, præſagio Romæ habito, paulò antè Nerone in Capitolio JOVI VINDICI pugionem dicante, quo ſe petitum comminiſcebatur, ut eſt apud Tacitum *lib. 15. in fin.* Usque adeò verò omnis habitus animæ harmonico concentu gubernatur, ut & ad bellum progreſſui, & item receptui canatur, cantu & excitante,

Iſidori in Neronem.

Nero citharœdus.

Muſicæ uſus etiam in bellis.

tante, & rurſus ſedante virtutem. Et, quod mirere magis, Lacedæmonii etiam ad Lyram cytharæque ſonum acies inſtruebant, ad eamque modulationem pugnam ſolebant inire. quo ipſo ſignificatum fuit, eos ſedatiore animo prælium aggredi conſueviſſe. Nam & Homerus ſtrepitum & tumultũ in congreſſu primo Barbaris dedit: cum Græcos ſenſim & taciturnos progredi dixerit. Achillem certè inter arma pulſaſſe lyram ferunt manibus Hectorem occiſuris, atq; inter claſſica horrentia. Et Alexander Magnus, Antigenide tibicine modulante, usq; adeò velut lymphatico impetu incitatus exarſiſſe dicitur, ut concuſſis armis prripiens è mediis epulis, man⁹ in aſtãtes intẽderet, illectus ſono bellico, & verũ eſſe oſtendens illud Laconicum: *Vrget enim ferrum ſcitè fidibus canere:* Nec ita multò poſt, molliori ſono & mitiori cithararum ictu ab armis ad epulas fuerit revocatus. *Plutarchus lib. 2. de Fortuna Alexan.* Sed & Pythagoram animi perturbationes lyra compoſuiſſe Seneca ſcribit lib. 3. de Ira, cap. 9. Sanè laborum quoddam ſolatium, ut initiò diximus, & lenimentum eſſe Muſicam, ecquis eſt, qui inficias ire poſſit? Nam &, ut ad minora accedamus, ipſi etiam agricolæ rudes & calloſi; æſtivo Sole intolerabiles alioquin labores, SylveſtriMu-

Achilles.

Alexander.

Pythagoras.

ſa & cantu attenuant: & ruſtica anus, quæ vel antelucanis horis nere aut lanam ducere nunquam ceſſat, cantando omnia leviora facit. Ipſa etiam Muſica poſt imbres & turbulentiſſimas tempeſtates fluctuantibus Nautis portus; peregrinantibus & feſſis meta ac requies; vinctis ac carcere concluſis, pro libertate eſt. Sed & ipſis etiam infantibus Muſices uſum à natura inſitum videas: cum horum vagitum ad Nutricis cantum ſedari certum ſit. De ejus verò utilitate, excellentia & laudibus plura videri poterunt apud Athenæum & Macrobium locis allegatis, & Chaſſenæum in Catalogo gloriæ Mundi *Parte 10. conſid. 51.* Philipp. Camerarium *Operar. ſucciſivar. cap. 18.* & Baldaſſ. Caſtilionium in ſuo Aulico *lib. 1.*

DE MUSICA MUTA: ET HYDRAULICA.

Muſica muta. *E*Rat *& alia Muſicæ ſpecies, quā* Mutam *nominabāt: quòd aquæ ſono, ſolis manuum, vultus, pedum geſtibus exercebatur: iidemq́ & intelligebantur, & mirabiliter populū oblectabant, actibus in ſcena intermediis. Qui verò hanc exercebant,*

cebant, Mimi & Pantomimi dicebantur: ut ex multis Auctoribus, ſingulariter verò Caſsiodoro deprehēditur, qui lib. 1. Variar. *ad Albinum ſcribens, in fine ait: Iſtā Muſicæ partem veteres nominarūt Mutā: quæ quibusdā geſtibus facit intelligi, quod lingua aut ſcriptura melius exprimi haud poſſet. Hæc quoq; Ars ivit in fumū: & nec ullū ejus exſtat veſtigiū. Id ꝙ magni faciendum non eſt: ſiquidem nullum alium fructū, præterquā delectationē adferebat: quæ ſanè homini Chriſtiano nō magnoperè curanda.* Cteſibius Barbarus, *tempore Ptolemæi, qui cognomēto Evergetes uſurpatur, in Alexandria AEgyti reperit Organum ex aquæ commotione ſonum edens. Erat aræ rotundæ ſimile, & canales ſive fiſtulas in aqua tenebat: qua per puerum motâ, illæ anima ſeu ſpiritu replebantur, nervulorum quorundam ſeu lingularum incluſarum medio: atque ita ſuaviſſimum edebant ſonum, ut tradit Athenæus * & de eo etiam Plinius diſſerit, * & Vitruvius.* Tertullianus lib. de anima cap. 5. ait: Inventorem hujus fuiſſe* Archimedem *Syracuſanū, ſummū Mathematicum:*

Cteſibius Hydraulici inventor.

Hydraulici organi deſcriptio.

* lib. 4. cap. 24.
* lib. 7. cap. 37.
* lib. 10. cap. 13.

Archimedes.

& addidit, Organum id multas habuiſſe tibiarum acies, & per earum unam Spiritum recepiſſe, ad inſtar Organorum noſtratium. Inſtrumentum hoc aqpellabatur Hydraulicū, q̃ à Græco deſcendit. Græcis enim ὕδωρ *aqua eſt, &* ἠχέω *ſono.* Hydraulici notatio. *Qui hoc utebantur,* Hydraulæ *nominabantur* Hydraulæ. *ut in l. hydraulæ. 4. C. de excuſat. muner. lib. 10. ubi Græci Hydraulas interpretantur Muſicos, qui cantabant organis, à folliculis quidem inflatis, ſed ab aqua tamen artificioſè mota. Tiburti, quod propè Romam eſt, itidem fons conſpicitur, ſimili cum arte ſonum movens. Sed haud credo, eum ita ſuavem eſſe, ut de veteri illo Hydraulico inſtrumento memoriæ eſt proditum.*

NOTÆ.

Verba Caſſiodori, quem Auctor noſter adducit, *lib. 1. Variar.* ſunt hæc: Hanc partẽ Muſicæ diſciplinę Mutam nominavere Majores: ſcilicet quæ ore clauſo manibus loquitur, & quibusdam geſticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua aut ſcripturæ textura poſſit agnoſci. *Muſica muta.* Qui verò hanc artem callerent, eos Pantomimos appel-

appellari ait *lib. 4. variar. Epiſt. ult.* Nos in tit. de Amphitheatris Chironomos eos & propriè & diſtinctè magis appellatos fuiſſe docuimus. Sic autem ſcribit *lib. 4.* Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen eſt, cum primùm in ſcenam plauſibus invitatus advenerit, adſiſtunt conſoni chori diverſis organis eruditi: tunc illa ſenſuum manus oculis canorum carmen exponit, & per ſigna compoſita quaſi quibusdam literis edocet intuentis adſpectum: in illaq; leguntur apices rerũ, & non ſcribendo facit, quod ſcriptura declaravit. Neronis quoq; tempore, Demetrius Cynicus cum Mimum ſpectaret, adulterium Martis & Veneris ſaltantem, ita exclamaſſe fertur, permultum admiratus: Audio, inquit, ô homo, quæ facis, « nec modo video: ſed & mihi videris manib' « ipſis loqui. Legimus etiam alicubi Re- « gem Ponti petiiſſe à Nerone, ut ſibi Mimum daret, quo uteretur apud exteros interprete. Mimus is ita geſtibus omnia exprimebat, eaque dexteritate ſe movebat, ut facilè & citò ab omnibus intelligi poſſet: quemadmodũ Claudius Minos refert ad Audomari Talæi præcepta Rhetor. Cæterùm Mutæ hujus Muſicæ mentionem quoque facit Lucas de Penna *in l. ſi qua in publicis. 4. C. de ſpectaculis libr. 11.*

Pantomimi; Chironomi.

Demetrius.

Cteſibius Hydraulica inventor.

Cteſibius) Hic paſſim laudatur ab hiſtoricis, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: quorum accurratiſſima deſcriptio exſtat apud Vitruviũ & Athenæum locis ſupra allegatis, & Adrian. Turneb. *lib.2. Adverſar. cap.22.* quibus ex locis Hydraulus valde ſimilis fuiſſe colligitur ei, ꝙ nunc cõmuni omniũ inſtrumentorum genere, *Organum* apellamus: niſi ꝙ in noſtro nullus eſt aquæ uſus. Hydrauli ſono præcipuè moveri Delphinum, hominis amicum animal, Plinius *lib.5. cap.8.* ſcribit. Hinc Organarii, qui hydraulos ſive hydraulica iſta inſtrumẽta tractabant *Hydraulæ* fuerunt dicti *l. hydraulæ. 4. C. de excuſat. muner. lib. 10*: quos, ut alios Muſicos civiliũ munerum im̃unitatem non habere ex textu illo ſatis ꝓbatur: ut Cujacius rectè annotavit in *l. 6. § 1. ff. de excuſat. tutor.* alio planè ſenſu, quàm Accurſius: qui per hydraulas eos ridiculè intelligit, qui aq̃ in aulam principis deferant, aut Imperialis aquæductus cuſtodiam habeant: quos Hydrophylacas Zeno appellat *in l. decernim'. 10. C. de Aquaduct. lib. 11.* Non negaverim ſanè, Hydraulas quoq; nominari, qui organis & machinis quibusdã, quarũ deſcriptio ſimiliter à Vitruvio expreſſa eſt *lib.19. cap.4.* aquas deducunt *Forcatulus in penu Juris cap. 14.* Sed Græci omnes, quos & Auctor noſter, & Cujacius

Hydraulo Delphini movẽtur.

Hydraulæ.

Accurſius.

jacius ſequitur, dictam L. 4. de Muſicis accipiunt, quæ ſententia haud dubiè vera eſt.

DE ACTIONE.

ALia quoq; Ars inſignis, & fundamentũ ac baſis omnis gratiæ in exilium ire juſſa, atq; ita proſcripta eſt ut nemo eam hodiè teneat, aut etiam tenere inveſtiget. Atq; haud ſcio, an hæc poſteà uſpiam magis viguerit. Eaq́; eſt Actio, *ſive commotio vultus & manuũ. Omnes quidem, cum loquimur, manus elevamus, & caput ac digitos movemus, dicendi vehementia impulſi: ſed absque ratione. Veteres addiſcendæ hujus gratia ſcholam conſultò & data opera accedebant: quemadmodum Ciceronem præceptoribus hac in parte uſum fuiſſe legimus Roſcio & aliis: qui geſtus verbis adaptantes, bis tervé dicebant, usque dum verba Actioni conſociata imprimerentur. Recitata itaq; ab Aeſchine Oratore, tùm cũ Athenis exſularet, oratione aliqua Demoſthenis, adverſarii ſui; eaq́; ab omnibus collaudata: Quid, exclãavit Aeſchines, dicturi eſſetis,*

Actio ſive pronunciatio.

Cicero.

Æſchines.

ſi ipſummet audiviſſetis dicentem? Quo ipſo inferre voluit, Orationem legere, nihil aliud eſſe, quàm eam mortuam videre: at vivam hanc veluti exſtituram, ſi dum recitatur, pulchra & idonea actio fuerit adhibita. Hujus tanta vis eſt & efficacia, ut inter omnia primas teneat. Demoſthenes *Demoſthenes igitur interrogatus: Quænam potiſsima & prima Oratoris pars eſſet? Pronunciatio, Reſpondit. Quæ ſecunda? itidem Pronunciatio. Quæ tertia? ſimiliter Pronunciatio, dixit: inferre inde volens, Omne Oratoris munus, in dicēdi gratia conſiſtere. Equidem hac in parte ſudavi nonnihil: & reperiſſe me actiones aliquas credo, quæ cum verbis ſuaviſsimè conjungantur. Singulas verò ut invenirem, factu mihi impoſsibile videbatur, habenti præſertim aliud, quod agam. In hac Actione Oratores omne ſuum ſtudium, in ſcena inprimis ponebant: & ab Auditoribus diligenter obſervabantur. Vnde Quintilianus infert, quod cum ſcenicus* Scenicus irriſus. *quidam,* O cœlum! *dicens, oculos in terram dejeciſſet: poſteà verò exclamans,* O terra! *celum ſuiſſet intuitus; univerſus populus*

populus ſatis eum deriſum, & ut fatuum de ſcena non abſque ſannis deturbârit. Ars iſta eſt deperdita. Nec enim literarum monumentis potuit comprehendi, ut nec ipſa pronunciatio. Ac tot numerò annis à tanta barbarorum multitudine vexata Italia, adſequi eam non potuit, & nec etiamnum adſequitur. Ideóqúe quaſi emarcuit, & ut dixi, amiſſa eſt. Debebat hæc à Concionatoribus potiſſimū excoli, qui & ocio abundant, & ſatis ſe movent, quanquam multum quandoque intempeſtivè, ſiquidem motio iſta non in brachii aut digiti, prout appetitus fert, ſublatione coſiſtit: ſed geſtus illos verbis cōvenienter adaptare oportet: nō ſecus atque is, qui choreas agit, ſono ſeſe accòmodat. ꝙ qui non obſervat, ineptus eſt. Atq; hæc quidem de Actione ſufficiant. Nunc ad Ritus, habitus & mores progrediamur. à Literis initium facientes.

NOTÆ.

Actio, quæ Chironomia Quintiliano *lib. 11. cap. 3.* dicitur, & ab heroicis usq; temporibus repetita, ab ipſo etiam Socrate pro- *Actio: Chironomia.*

Actionis præſtantia.

bata, & à Platone quoque in parte civilium poſita virtutum perhibetur; efficaciæ multò majoris eſt, quàm ulla vox eſſe poſſit. In iis enim omnibus, quæ ſunt Actionis, ineſt quædam vis à natura data. quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commoventur. Verba enim neminem movent, niſi eum, qui ejusdem linguæ ſocietate conjunctus eſt: ſententiæ ſæpè acutæ, non acutorum hominum ſenſus prætervolant. At Actio, quæ præ ſe motum animi fert, omnes movet. iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis & in aliis agnoſcunt, & in ſe ipſi judicant. Non abs re igitur Cicero » Oratorio tertio: Actio, inqt in dicendo una » dominatur. ſine hac ſummus Orator eſſe in » numero nullo poteſt: mediocris hac inſtru- » ctus, ſummos ſæpè ſuperavit. Hujus partes ſingulas accuratè exequutus eſt Audomarus Talæus in præceptis Rhetoricis. quibus adde, quæ de decenti hac geſtus conformatione ſcripſit Chriſtophorus Milæus *lib. 4. Vnivers. hiſtor.*

Ciceronis exercitium.

Roſcio & aliis) Cicero non minus quàm Demoſthenes in agendo elaboravit. Itaque dedit operã Roſcio Comœdo, & Æſopo Tragœdo hiſtrionib': q bus tam familiariter uſus eſt, ut res rationesq; eorũ ſua ſolertia tuere-

tur,

tur. Nam & in Oratione quadam, populum Rom. objurgavit, ꝙ Roſcio geſtũ agente tumultuaverit. Et ſatis cõſtat, contẽdere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, utrũ ille ſæpius eandẽ ſententiam variis geſtibus efficeret; an ipſe ꝑ eloquentiæ copiam ſermone diverſo ꝓnuntiaret. *Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 14.* Qua exercitatione tantum gratiæ eſt adept᷒, ut ipſum facundiæ, Latiarumque literarum parentem Dictator Cæſar appellarit, referẽte Plin. *lib. 7. cap. 30.* Illo enim eloquii ſui flore Rempublicã ab indagine & plagis Catilinæ extricavit: M. Antonium Triumvirum ꝓſcripſit: Octavium Cæſarẽ adoleſcentulũ ad diuturni Imperii faſtigium evexit, primus in toga triumphũ linguæq; lauream meritus omnium maximam, quantò plus eſt ingenii Romani terminos ꝓmoviſſe, quàm Imperii: & poſt mortem ab hoſte teterrimo Antonio illatã, præciſo gutture ac ſanguine atro fluente, ex quo nitidus fluxerat eloquentiæ rivus, adhuc incolumi fama vivere ſcriptis intelligitur, utiq; nunquam morituris. *Steph. Forcatul. libr. 6. de Gallor. Imperio.* Nec minor fuit Demoſthenis in hoc exercitii genere diligentia. Is enim ſpeculũ grande intuẽs, componebat actionẽ & geſtum corporis: & quamvis fulgor ille ſiniſtras imagines redderet; ſuis tamen oculis, quod efficeret, cre-

Eloquentia *Demoſthenis exercitatio.*

didit. Quin etiam Satyrum hiſtrionem ad eas artes magiſtrum adhibuit: à quo ut Plutarchus ſcribit, de oratoria facultate penè deſperans, utpote qui minimè placere poſſet ob vitioſam in dicendo actionem, non parum fuit confirmatus, recitatis aliquot verſibus Euripidis aut Sophoclis, tanta dignitate vocis, ut alii planè ipſi Demoſtheni viderentur. Itaq; jam inde putavit, nihil eſſe in Oratione laudis, nihilq; gratiæ, niſi ea commoda pronunciatione conformaretur. Verum quemadmodum in omnibus artibus nimis magnum ſtudium ipſas exornandi obeſt: Ita hoc inprimis Oratoribus quibusdam uſu venire Cicero *lib.3. de Oratore* oſtendit: qui cum intelligant geſtus corporis magnoperè adjuvare motus animi, ac debere eos, qui perſuadere volunt & efficere quod ſtudent, exprimere affectus omnes, tanta cura incumbunt in eam rem, ut meritò poſteà reprehendantur, & pro Oratoribus, hiſtriones fiant; videanturq; in ſcena verſari, non in foro, amiſſo omni decore, ac perſonæ ſuæ dignitate. qua de re videatur P. Victor *lib.31 Variar. lection. cap. 13.*

Nimietas reprehenſa.

DE CHA-

DE CHARACTERIBUS LITERARUM.

Veteres ſcribendo majuſculis duntaxat utebantur Characteribus, ut videre eſt in Marmoribus & Numis: in quibus minuſculæ literæ reperiuntur nunquam. Sed hæ tamen poſteà, celerius ſcribendi gratia fuerunt adinventæ. Idem & de Numeris judicandum eſt: quos illi quidem notis grandioribus ſignabant: verbi cauſſa I.V.X.L.C. poſteà numeri & characteres novi ſunt reperti, veluti 1.5. 10.50.100. quos Arabum lingua, à quibus eos originem ducere opinor, Algoriſmos appellant. Scribebant etiam veteres non quidem foliis diſſectis, & in quaterniones, quos dicimus, conſertis; ſed in altera tantum paginarum facie, perpetuo ad extremum usq; folium ductu: in quo, firmitudinis ergo bacillum ex cedro, ebore, aut ebeno adglutinabant: cujus capita argento aut auro, quandoq; etiam gemmis, ornatus cauſſa, præmuniebant. poſteà paginas inſtar ſpiræ convolutas complicabant: indeq; volumen dicebant à volvē-

Literæ majuſculæ.

Minuſculæ.

Numeri.

Vetus ſcribēdi mos.

Volumen.

*do, ut probat Iohan. Pierius lib. 34. tit. de Vmbilico. Notat etiam Suetonius, Iulium Cæſarem, nõ quidem ut Conſules aut Duces Romanos, transverſa Charta ſcriptas ad Senatum miſiſſe epiſtolas, de quo modo jam diximus; ſed paginam ad inſtar noſtratis cujusdam libelli, quo utimur, complicaſſe: ſeu, ut ipſe loquitur, epiſtolas ad paginas & formam memorialis libelli convertiſſe. Qui tenuioris erant conditionis, folia ſcribendo invertebant. Variè enim affectum ſe ait Cicero Tyronis ſui literis, valde priore pagina perturbatũ, paulùm altera recreatum. Solebant etiam Inſcriptionem & titulum operis Minio illuſtrare, & chartam cedreo oleo ſubtiliter fricare: ut & à carie immunem, & odoriferam eam redderent: teſte Vitruvio * de Architectura. Quo tamen in loco ſuccum illum non quidem ex* Cedro *arbore, quam Latini* Citrum *dicunt, & ex qua Citrea naſcuntur mala; ſed ex* Cedro*, quæ in monte Libano naſcitur, & Iunipero ſimilis eſt, exſtractum intelligit. Hujus multi mentionem faciũt, & inter alios quoq; Ovidius* I. Triſt. *ita canit:* Nec

Cæſar.

Titulus miniatus.

Charta Cedreo Oleo illita.

* *lib. 2. cap. 9.*

Il Cedro in Italica lingua & Cedrum & Citrum notat.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Ac cum quis doctè ſcripſiſſet, dicebatur

——— cedro digna locutus:

quaſi ea protuliſſet, quæ digna eſſent ut ad æternam diuturnitatem permanerent: ſiquidem res cedreo oleo perunctæ à tineis et carie ſoleant æternum adſervari. Eſtq; hic advertendum, Veteres ut plurimum in altero tantum Chartæ latere ſcripſiſſe: rarò autem in utroq;. Nam & Plinius Nepos ad Macrum ſcribit, Avunculum ſuum, inter alia opera, Electorum cōmentarios centum ſexaginta reliquiſſe Opiſtographos, h.e. utroq; latere intus & à tergo ſcriptos. Id quod dictu fuiſſet ſuperfluum, ſi quilibet hunc ſcribendi morem, obſervaſſet. Et Iuvenalis Tragœdiæ cujusdam longæ mentionem facit, quæ ab utraq; parte eſſet ſcripta. Ipſeq; adeò Martialis de libro ſuo diſſerens, Chartā utroq; latere ſcriptam ait. Quod ideò dicit, quia communis uſus erat in contrarium. Nec verò ratione carebat ſcriptura illa. Eo enim, quo diximus, modo ſcribentes, folia voluminis inſtar torquebāt. Poſſet hoc aliis quoq; ratio-*

* lib. 3. epiſt. 5. Opiſtographi.

nibus comprobari : ſed brevitatis cauſſa omitto. Diverſa etiam à noſtra erat Literarum inſcriptio. In illa enim nomẽ ponebatur & ejus qui ſcribebat, & ad quẽ ſcribebatur. Noſter modus plus ſecuritatis habet, ejus tantum nomine, ad quem ſcribitur, expreſſo. Poterat & de aliis quibusdam minutiis dici. Sed hæ non admodum magni momenti ſunt.

Epiſtolæ inſcriptiò.

Nec præteribo ſilentio, Poëtis in more poſitum fuiſſe, poëmata ſua recitare, invitatis ad audiendum amicis, ut Plinius innuit, dum Toto menſe Aprili nullum ferè diem fuiſſe ait, quo non recitaret aliquis poëtarum. Recitavit & Virgilius aliquos ſuos libros, tanta cum gratia, ut quidam ex Auditoribus exclamaret, Optare ſe illi os ſurripere. Quum recitaſſet Sextum, & ad illum deveniſſet verſum,*

Recitationes poëtarum. * *lib.1. Epiſt.19.*

Virgilii.

——ſi qua fatta aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.

tanto cum adfectu dixit, ut Octavia mater Marcelli defecerit quodammodò, & animi deliquium paſſa fuerit: poſteà denis ſeſtertiis pro ſingulis verſibus eum donârit.

nârit. Superiori ætate Bojardus poëma ſuum Ferrariæ recitavit: & quia diſtinctum erat in Cantus, qui recitando cantabantur, ideò Cantuum nomine fuit inſignitum. Fertur Aſinus Pollio primus hũc morem introduxiſſe: qui hodiè ceſſat. Bojardi. Aſinius Pollio.

Incipiebant etiam, vindemiis jam finitis, media de nocte ad ſtudia accedere: ut ex illo Juvenalis colligitur: Studendi tempus.

Poſt finem Autumni media de nocte ſupinum
Clamoſus juvenem pater excitat: Accipe ceras,
Surge puer, vigila.

*Plinius à Vulcanalibus, quæ 13. Auguſti erat lucubrare incipiebat, ſicuti Nepos ipſi⁹ in Epiſtola ad Macrum * ſcriptũ reliquit. Nunc ad veterum habitus & veſtes nos conferamus.* * lib. 3. Epiſt. 5.

NOTÆ.

De Literarum inventoribus ſatis controverſum eſt à ſcriptoribus. Communiter creditum eſt, à Phœnicibus primùm has fuiſſe inventas, ut Antonius Thyleſius Conſentinus refert *lib. de Coloribus cap. 13.* Idque non obſcurè innuere videtur Lucanus *lib. 3.* ubi ita canit: *Literatorum inventores Phœnices.*

Phœnices primi, famæ ſi creditur, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Plinius quoq; Syriphœnicibus quinque hæc eximia videtur accepta ferre: nempè Literas, ſiderum cognitionem, Navigãdi induſtriã, Militiæ diſciplinam, & frequentem Urbium exſtructionem. *lib. 5. cap. 12. & 19.* Nec verò negari poteſt, viros ex Syria vel Phœnicia, non ſecus atq; ex equo Trojano ꝓdiiſſe undiquaq; pſtantiſſimos. Nam ut Janũ, eruditiſſimũ & juſtiſſimũ Heroëm taceam, Syrus quoq; fuit Pherecydes Pythagorę magiſter. Fuit & Zeno ille, Stoicæ philoſophiæ princeps & fundator eximius. Cujus auditor Zenodotus aliquando: Si patria, dixerat, eſt Phœnix, q d tum? nam & Cadm⁹ ejusdẽ fuit originis, cui Græcia libros acceptos refert. Phœnicius quoq; fuit Alexan. Sever. Imper.

Janus. *Pherecydes.* *Zeno.* *Alexander Severus.*

Quem Syrum ſua detulit propago.

ut quidam poëta de illo ſcripſit: qui Iureconſultos à Conſiliis habuit Pomponium, Julium Paulum, Alphenum, Caliiſtratum, legum peritiſſimos, ſplendidiſſimi Papiniani auditores: Sed præ omnibus Jurisprudentibus honorificè dilexit Domitiũ Ulpianum Phœniciæ Syriæ Urbe natũ, ut ipſemet de ſe ſcribit *in l. 1. ff. de Cenſib.* Hunc Alexand. ꝓ tutore habuit, primùm repugnante matre, deinde gratias agente, quem ſæpè à militũ ira,

Dom. Ulpianus.

objectu purpuræ ſuæ defendit, ut Lãpridius tradidit. Itaq; nõ tantũ eum jam tum ſacrorum ſcriniorũ Magiſtrum, & Papiniani præfecti prætorii aſſeſſorẽ ad præfecturã ptorii evexit; ſed & amici *l. 4. C. de contrah. ſtipul.* imò parentis nomine fuit dignatus. *l. 4. C. de locato.* Eundemq; & Diocletianus prudẽtiſſimum *l. Divo Marco. C. de quæſtion.* Juſtinianus diſertiſſimum *l. ultim. C. de inſtit. & ſubſtit.* & ſummi ingenii virum *l. un. § ne autem. C. de caduc. toll.* Modeſtinus præſtantiſſimum, & cum Paulo ac Scęvola Juriſconſultorum Coryphæum ac principem appellat. *l. ſcire oportet 15. § Sed etſi. ff. de excuſat. tutor.* Xiphilinus auctor eſt, non modò pręfecturam prætorianorum ei ab Alexandro datam, ſed & cætera, quæ ad Imperii adminiſtrationem pertinerent, ſimul fuiſſe permiſſa. Cum autem Ulpianus, quæ non rectè à Sardanapalo facta erant, emendaſſet; *Vlpiani interitus.* ipſum non multò poſt à Prætorianis, qui de nocte eum invaſerant, interfectum eſſe: quanq̃ in palatium ad Imperatorem, ejusq; matrem confugiſſet, diſertiſſimus edicti prætorii interpres, ac verè Phœnix, ſcripturę æternitate reviviſcens ac perpetuò victura. Atque ita malè periit vir ille dignus meliore animo atque exitu. Nam cum 10. libros de officio proconſulis ſcriberet, impia jura *Impietas.*

contra pietatem ſinceram collegit, & libris ſeptem reſcripta principum nefaria contraxit, non quidem ad hiſtoræ cognitionem, ſed ad ſupplicionum acerbitatem: ut doceret nimirum, quibus pœnis affici oporteret eos, qui ſe Chriſti cultores profiterentur. *Lactantius lib. 5. cap. 11. Steph. Forcatul. lib. 1. de Imper. Gallor. Bodin. in Method. hiſtorica cap. 4.* quorum ſanctiſſimam fidem non erubuit Judaicam ſuperſtitionem quandoq; nominare. *l. generaliter. § fin. ff. de decurion.* Sed ut eò, unde digreſſi ſumus, revertamur, communiter placuit, Phœnices, ut optimarum artium & diſciplinarum quarumcunq;; ita etiam Literarum inventores eſſe. Scribit tamen Alexander ab Alexandro, Phœnices animalium figuras literarum loco inſcalpſiſſe lapidibus: per eaſdemq; & Ægyptios mẽtis ſuæ ſenſus effinxiſſe primum; & antiquiſſima monumenta mandaſſe literis. Quò etiam alluſiſſe videtur Lucanus *libr. 3.* illis verſibus:

Ægyptii.

Nondũ flumineas Memphis contexere biblos
Noverat, & ſaxis tantum volucreſq; feraq;,
Sculptaq; ſervabant magicas animalia linguas.

Alii Aſſyrios: nonnulli Jones: alii alios earum auctores faciũt, ut videre eſt apud Alexandr. lib. 2. Genial. dierum cap. 30. Illud ſanè conſtat, apud Ægyptios, antequã mo-

Literati Ægyptiis curæ.

res ipſo-

res ipſorum pollutionum contage contaminarentur, & à priſtina caderent diſciplina; primariam nobilitatem dignationemq; eorum fuiſſe, qui literas callerent: cum Literis non niſi locupletes operam darent. Quem morem & Athenienſes ab Ægyptiis acceptũ aliquandiu ſervavere, ut is primas in Republ. partes obtineret, qui & eruditione & ſapientia maximè præſtaret. Hinc artes honeſtiores omnes, & quæ literarum opera comparantur, Romani Liberales appellaverunt: quòd eorum doctrina ad Ingenuos ſpectaret. *Joh. Pierius lib. 38. Hieroglyph.* At hodiè eò deventum eſt, ut Nobilium natio indecoram eſſe Literarum cognitionem claris penatibus ortis exiſtimet: dum res conſentaneæ & mutua ope nexæ, Generis claritas & Literarum peritia, collidi inter ſe & diſſidere putantur. quo errore factum, ut diſciplinæ olim ingenuæ appellatæ, ad plebem jam diu tranſierint, non tantum à Nobilibus, ſed etiam (ô mores perditos!) à ſacricolis repudiatæ: ne non ſatis generoſus eſſe ordo Antiſtitum & præſulum putaretur: ut Budæus conqueritur *lib. 1. de Aſſe & ejus partibus. mihi fol. 14.* Indeque eſt, quod artes hoc tempore penè damnoſas eſſe autumat; olim non modò Romæ, ſed etiam in Aſia quæſtuoſas vel locupletatrices: quod multis docet auctori

Etiam Athenienſibus.

Artes cur Liberales.

Literæ Nobilibus quodammodo exoſa.

ctoritatibus *lib. 2. mihi fol. 45.* Tantum verò abeſſe, ut Equeſtrem dignitatem dedeceat Literarum cognitio, ut hac etiam exornetur illa magis & ſtabiliatur, Guazzus noſter eleganter oſtendit *lib. 2.* de civili converſatione.

Notula. *Idem et de Numeris, &c.)* De Notis numerorum videntur Guilielmus Budęus *lib. 3. de Aſſe & ejus partib. mihi fol. 56.* ubi Notularū hanc ſcribendi rationem, à veteribus exarādi compendia ſectantibus excogitatam, valdè lubricam fuiſſe, multis conjecturis probat. Nec dubium eſt, multos maximosq; Interpretes, vitio Librariorum per Notas ſcribentium, corruptis Codicibus, in fœdiſſimos errores prolapſos, ut Alciatus conqueritur, *in proœm. lib. 3. diſpunction.* Ac niſi ita eſſet, haud quaquam opus fuiſſet Juſtiniani lege prohibere, ne jus civile per notas traderetur. qua de re *in lib. 2. tit. De Notis.* commodius dicemus.

Bacillum adglutinabant) ad latitudinis modum ſcilicet, quo membrana præciſa erat. *Vmbilicus libri.* Eundemq; appellabant Umbilicum: cujus quidem capita volumine complicato hinc & inde proſtarent. Solebantq; ea ex argento vel auro, vel etiamnum gemmis ad ornatum præmuniri. Atque ea ſunt, quæ Cornua nonnulli vocitarunt. *Cornua.* Sic enim Ovidius in Triſtibus, elegia 1. librum alloquitur

Candida nec nigra cornua fronte geras.

hoc eſt, neq; ebore, neq; argento, aut nitida ulla gemma Umbilici capita præmuniantur, cujus facies atrata luctum præ ſe ferat. Martialis *lib. 11.*

Explicitum nobis uſq; ad ſua cornua librum.

quo ſenſu alibi ad Umbilicum ſe perveniſſe ait: *lib. 3.*

Ohe jam ſatis eſt, ohe libelle.
Jam pervenimus uſq; ad Vmbilicum.

Horatius carmen ad Umbilicum deductum appellat, *Epod. 14.*

Deus Deus nam me vetat
Inceptos, olim promiſſum carmen, Jambos
Ad Vmbilicum ducere.

quibus in locis Umbilicus pro fine ponitur: quia principium libri eſt, ubi à titulo incipit explicari: finis, ubi tota revoluta pagina perventum eſt ad Umbilicum: quemadmodum Pierius rectè interpretatur *lib. 34. Hieroglyphicon.*

Duces Romanos) Solebant etiam Imperatores Romani, re benè geſta, literas lauro revinctas mittere, victoriarum & lætitiæ núcias: quas Marcellinus Laureatas vocat. Senſit id Plinius, cum dixit: Laurus Romanis præcipuè læticiæ victoriarumq; nuncia, additur literis, & militum lanceis piliſque. Quò & Ovidius reſpexit, cum ita cecinit: *Literæ laureatæ.*

Non ego victrices Lauro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in æde morer.

(Minio illuſtrare) Hinc Rubricæ nomen apud Noſtros, pro epigraphe ſive tituli inſcriptione. Veteres enim titulorum inſcriptiones, vel capita Legum minio, vel alio colore rubro (quem Phœniceum nominat Antoni⁹ Thyleſius *lib. de Color. ca. 13.)* diſtinctionis facilioris cauſſa, qua memoria commodè juvatur, & inveniendi, quæ annotavimus, probetur facultas, conſignare ſolebant. De Rubrica Perſius *Satyr. 3.*

Rubrica titulorum.

Huius uſus.

Excepto ſi quid MaſurI rubrica vetavit.

Et in Legibus notandis, id quod diximus, obſervatum fuiſſe, Juvenalis innuit *Satyr. 14.*

——perlege rubras Majorum Leges.

Tradit id ipſum Petrus Gregorius Toloſanus in Præludiis optimi Jureconſulti *libr. 2. cap. 23. n. 11.* & Rainald. Corſus *lib. 2. Indagation. Juris cap. 2.* quanquam etiam videri poſſunt Veteres propterea Legum rubricis uſi, ut Majeſtas Legibus accreſceret, capitibus earum ſinopide aut cinabari notatis & inſignitis; & ſanguineum quiddam ac cruentũ fortaſſe etiam minantibus. Itaq; à Prudentio contra Symmachum *lib. 2.* ita ſcriptũ eſt:

——dicant, cur candida ſit Lex
Bis ſex in tabulis? aut cur Rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare Reos? quod ferrea fata
Cogunt ad facinus. Qua

Qua de re videatur Adrianus Turnebus *lib. 4. Adverſar. cap. 5.*

Cedro digna locutus) Proverbialis hæc eſt locutio, de eo uſurpata, cujus oratio propter verborum nitorem, ac gravitatem ſententiarum promeretur immortalitatem; ac ejusmodi judicatur, ut ad poſteritatẽ debeat transmitti. Quò haud dubiè Horatius alluſit, *de Arte*, cum ita canit: *Cedro digna.*

——animos ærugo & cura peculi
Cum ſemel imbuerit, ſperemus carmina fingi
Poſſe linenda cedro, & levi ſervanda cupreſſo?

Negat Poëta, poſſe animos avaritia imbutos ad fingenda digna carmina ſe convertere. Digna autem ea cenſeri, quæ conſcribenda ſunt chartis illinendis oleo cedrino, & contegendis utraq; cupreſſi tabella, ut diutius ſerventur, quemadmodum Johan. Baptiſta Pignea rectè interpretatur. Hinc Numæ libri tot infoſſi duraverunt annis, quod & cedri ſucco obducti, & cedrinis candelis eſſent obvoluti, ut ex Plinio colligitur: ne vel à tineis blattisvé attingerentur; vel ab aëre ambiente læderentur, corrumperenturvé. Curaverat ſcilicet Numa, antequam ex hac vita migraret, libros, qui ſecum humandi infodiendiq; erant, duplici munimento, cedri nempe ſucco, quod Cedrium eſt; & candelis ex eadem materia confectis circumda- *Numæ libri diu incorrupti ſervati.*

ri. Cedrio quidem: quo cōmodum & utile corruptioni interius genitæ remedium pararet. Candelis autem; quib⁹ exterius advenienti obviam iret. Cedrium enim cùm ob inſignem ſui amaritudinem, tum ob excellentem quam habet ſiccandi facultatem, nō ſolùm valet cauſſam corruptricem interiorē ad breve tempus cōpeſcere; verùm etiā rem ſemel ſibi creditam in im̄enſum tueri ac cōſervare. Teſtantur id medicata in Ægypto cadavera ante annos prope ter mille, Platoni jam olim in Phœdone celebrata, quæ ad hūc usq; diem non ſine magno inſpicientiū ſtupore incorrupta perdurant: vulgus Mumias appellat. Verùm ea funera conſueſſe farciri ſeu medicari Cedri ſucco, Melchior Guilandinus in egregio ſuo tractatu De Papyro, *membro 24.* ex Dioſcoride & Galeno probat: qui Cedriū à quibusdam vocari tradunt cuſtodiā mortuorū corporum, ſive particularū emortuarū. Id ipſum & Plinius confirmat *lib.16.cap.11.* ubi Cedrii tantā vim eſſe ſcribit, ut in Ægypto corpora hominū defunctorū eo pfuſa ſerventur. Et *lib.24.cap.5.* ait: Cedri ſucc⁹ defuncta corpora incorrupta ævis ſervat, vivētia corrumpit: mira differentia, cū vitā auferat ſpirantibus, defunctis ꝓ vita ſit. Numa itaq; libros, ut diximus, Cedri ſucco illevit, quò humiditati interius putreſcenti,

Cedrii vis. *Mumia.*

& in

& in nativũ calorem graſſanti, eundemque ſenſim exſtinguenti utile remedium pararet, & chartas à tineis blattisq; vindicaret, atq; tutas redderet. Cæterùm candelis Cedrinis ideò obduxit, ne aëri, q. adventitia, & exterior corruptionis cauſſa cẽſetur, facilis ad interiora via pateret: ſed ipſa quodam̃odò cãdelarũ undiq; arctè circumjacentiũ pinguitudo obſtaculũ eſſet, quo minus ſubſtantia chartarũ ab ambiente contingeretur, atque ejus injuriæ obnoxia fieret. Quod pluribus & evidentibus argumentis exſequitur doctiſſimus Guilandinus loco jam allegato. *Opiſthographũ.*

Opiſthographos) Opiſthographi quoq; mentionẽ facit Ulpian. *in l. chartæ 4. ff. de bon. poſ. ſec. tab.* ꝙ Accurſius ligneã interpretatur tabulã, in qua ſcripta erant debita: ab opib' & grapha, quaſi ſcripturã opum tuarum dicas, ſic appellatũ: Notatione planè inepta & ridicula: cum potius is in Opiſthog. teſtatus Ulpiano dicatur, q. tam à facie, quàm à tergo ſcripta exaravit, quemadmodũ & Opiſthog. charta ea intelligenda, quæ utrinque, atque ita etiã in tergo fuiſſet ſcripta, ab ὄπισθεν, hoc eſt, poſt ſive retrò, & γραφὴ ſcriptura. Veteres ſanè in adverſa tãtum chartæ facie ſcripſiſſe legimus: vel ꝑpter chartæ viciũ: Tradit enim Plinius *lib. 13. cap. 12.* de charta auguſta, nimiã ejus tenuitatẽ non ſuffeciſſe calamis. ad hoc transmittentem literas, litu-

Accurſius notatus.

Veterum communis ſcribendi mos.

ræ metum attuliſſe adverſis, id eſt, iis quæ in adverſa parte eſſent exarata: Vel ut è regione adjicere, quæ opus forent, liceret. Averſa enim pagina folii prioris, & adverſa ſequentis contra ſe poſitæ facilem & unum quaſi intuitum exhibent eorum, quæ utrobiq; ſcripta ſunt. Cum igitur, quod fiebat contra conſuetudinem, in aversâ quoque chartæ pagina ſcriberetur, hoc genus librorum, Græco nomine, Opiſthographos appellarũt, quaſi dicas, in tergo ſcriptos. Quæ ratio ſcriptionis, quia de uſu communi deflectebat, poëtis anſam præbuit, Opiſtographa, ceu ſcripta odioſa verboſitate prolixa exagitandi. Sic Juvenalis ſuæ tempeſtatis poëtas notans, Eos ait longitudine poëmatum & Opiſthographis ſuis tædium & moleſtiam auſcultatoribus attuliſſe. *Satyr. 1.* in prin.

Juvenalis explicatus.

——ſummi plena jam margine libri
Scriptus & in tergo, nec dum finitus Oreſtes.

Quibus verbis Tragici cujuſpiam fabulam prolixam & verboſam carpit, quippe cui nec Chartarum margo, nec terga, hoc eſt, paginę averſæ, quibus Opiſthographum notat, fuerint ſatis. Et Martialis *libr. 8.* Picentem quendam feſtivè irridet, quaſi & ipſum epigrammata in opiſtographis, puta longa aut multa, eaq; malè nata pangentem:

Martialis.

Scribis

Scribit in averſa Picens epigrammata charta,
Et dolet, averſo quòd facit illa Deo.

Hinc igitur Veterum libros in adverſa duntaxat & interiore chartæ pagella ſcribi ſolitos intelligimus. Unde & volumina dicta, quod ſic convolverentur, ut ſcripturam interiorem pars vacua & exterior incluſam cōtegeret. In averſa autem parte ſi quid nonnunquam exaratum eſſet, id præter morem factum, & in uſu ſæpè viliore habebatur, ut involucrorum & cucullorum. Itaq; Horatius caſus libro ſuo imminentes quaſi præſagiens canit, Eum, cum vileſcere cœperit, aut in exilium miſſum iri, aut Opiſthographum, hoc eſt, integumentum literarum, quæ peregrè mitterentur, futurum. Literas enim, ut añotat doctiſſimus Interpres, chartâ aliâ plerunque interius ſcriptâ, foris & in tergo vacuâ operire, inque ea parte titulum exarare, oſtendentem quò pertinerent; deinde lino vinctas obſignare conſueverant. atq; ita charta, qua literæ operiebantur, fiebat Opiſthographum. Sic igitur ille librum ſuum alloquitur:

Opiſthographa plerunq; viliora.

Pro literarum integumento.

Contrectatus ubi manibus ſordeſcere vulgi
Cœperis, aut tineas paſces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mittêris Ilerdam.

Idem propemodũ ſuo ominatur libro Mar-

tialis *libr. 4.* niſi docto Apollinaris judicio probetur:

Nec ronchos metues malignos,
Nec ſcombris tunicas dabis moleſtas.
Si damnaverit, ad ſalariorum
Curras ſcrinia protinus licebit,
Inverſâ pueris arandi chartâ.

Ea tamen Plinius cõmendat. Plinius tamen junior, tacita quadam commendatione Opiſthographos nominat *lib. 2. Ep. ad Macrum.* Ubi ſcribit, ab avunculo ſibi relictos Electorũ cõmentarios centum ſexaginta, & eos quidẽ Opiſthog. literis minutiſſimis exaratos, &c. Quam ſcribendi rationem videtur ſecutus vir ille πολυγραφώτατος, neceſſitate quadam adductus, ut nimis excreſcentem alioqui numerum voluminum Opiſthographis contraheret. His addãtur, ſi placet, quæ ab hoc loco non aliena ſcripta reliquerunt Alexander ab Alexandro *libr. 2. Genialium dierum cap. 30.* & Johan. Coraſius *lib. 1. Miſcellaneor. cap. 18.*

Virgilius. *Recitavit & Virgilius)* Servius Grammaticus auctor eſt, Virgilium poëtam tres libros Æneidis ſuæ Auguſto recitaſſe; ſecũdum, quartũ & ſextum. Sed ſextũ maximè ob Octaviam Auguſti ſororẽ, Marcelli matrem: quem Marcellum Auguſtus ſibi adoptaverat, qui periit añο decimo octavo, valetudine correptus. Hæc igitur Octavia cũ

recita-

recitationi intereſſet, & Virgili' ad carmina illa veniſſet, circa finem ſexti libri, quæ Marcelli luctum deſcribũt; defeciſſe illa dicitur, cum ad illud ventum eſt:

Heu miſerande puer, ſi quà fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.

Ægrè autem refocillata Octavia, ſilentium Virgilio imperaſſe fertur, & dena ſeſtertia pro ſingulis verſib' dari juſſiſſe: qui numero ſunt unus & viginti. Quod ſi eſt verum, Virgilius paucis verſibus ſupra quinq; millia aureorum meruit: ex ſupputatione Budæi *lib. 3. de Aſſe & ejus partib.* Cæterùm de hoc recitãdi ſive declamãdi ſtudio, habes apud Quinctilianũ in Inſtit. Orator. inprimis verò apud L. Annæum Senecam in Controverſiarum & Declamationum libris. Quibus non incommodè adjungi poterit, quod de Agone Capitolino ſcriptum reliquit eruditiſſimus ille, & ad Policleti normam planè efformatos Joſephus Scaliger *lib. 1. Auſon. lection. cap. 10.* Agonem enim iſtum Capitolinum inſtitutũ ait à Domitiano, ut die duodecimo ejus & Sergii Cornelii Dolabellæ conſulatu, cum poëtæ, tum hiſtriones, ſcenici, & omne gen' artifices in eo, ludorũ Olympicorũ exemplo certarent. In quo qui viciſſent, quercu coronabantur: quam Juvenalis Capitolinam vocat:

An Capitolinam ſperaret Pollio quercum?

Ab Octavia donatus.

Agon Capitolinus.

Victores quernâ coronâ donati.

Martialis Tarpejam, eodem planè ſenſu:

O cui Tarpejas licuit contingere quercus!

Qua & Olympia. Auſonius Olympiam vocat, quòd ut dixi ludorum Olympicorum exemplo Agon iſte eſſet inſtitutus: In eo quoniam Atticus Tiro Delphidius vix dum pubes quernam ſive capitolinam hanc coronã meruerat, hoc eſt, poëta coronatus fuerat; ita eum compellat:

Sertum coronæ præferens Olympiæ
Puer celebraſti Jovem.

Statius. Statium quoq; poëtam idem Scaliger ſcribit in eo agone poſt incredibilem totius Urbis exſpectationem, tandem Thebaidem ſuam recitaſſe; Sed, ut Juvenal. utamur verbis, *fregiſſe ſubſellia verſu*, hoc eſt, recitantem nõ ſtetiſſe, ſed excidiſſe, hoc eſt, nõ placuiſſe; atq; alios cõtra ipſum fuiſſe coronatos. *Laurea poëtarum.* Ex Capitolino porrò agone iſto, in quo poëtæ, Rhetores, aliarũq; profeſſionum homines coronabantur ab ipſo Imperatore; promanaſſe putat laureatorum poëtarum morem. de cujus conceſſionis liberalitate, ne facilitate dicam, forſan non injuſtè Juſt' Lipſius jam olim conqueſtus fuit in Satyra Menippea.

Media de nocte ad ſtudia accedebant)

Vigilantia. Pertinet enim ad diligentiam, ſomnum diſcutere. Quod ſi in ulla alia; certè in Legali diſciplina quàm maximè requiritur: cum prodi-

proditum ſit, Vigilantibus & non dormientib⁹ jura ſubvenire. *l. pupillus. ff. Quæ in fraud. creditur.* quæ vel ideò maximis cum vigiliis addiſcere par eſt, cum non niſi multis cum vigiliis facta ſint & cõſtituta. *§ quorum utrãque in procem. Inſtit. l. ſi quando. C. de inoff. teſtã.* Teſtatur enim Juſtinianus, ſe fuligines lucubrationum ebibiſſe, & pro diei luce intempeſtam noctem ſæpiſſimè uſurpaſſe, ut juxta id, quod maximè ſocietati hominum & juſticiæ expediret, jura promulgaret, & ſibi quodammodò vitam produceret *§ 1. Authet. Vt Judic. ſine quoquo ſuffrag.* quoniam prudentiſſimi vigiliam, vitam dixere; & ſomnum, mortis fratrem; imò Mortis imaginem, ut eſt apud Ovidium. *Juſtiniani vigiliæ.*

Stulte, quid eſt Somnus, gelidæ niſi Mortis imago?

Atq; his ſuis vigiliis id ſe effeciſſe idem Juſtinianus meritò gloriatur, quod ſuperfluis antiquorum ſanctionibus & præceptionib⁹ exploſis, precioſiſſima & optima quæque ſegregarit, elegerit, vulgarit, & talem prorſus fecerit permutationem, qualem apud Homerum omnis virtutis parentem ſapiens Diomedes, aurea arma pro æreis à Glauco Trojano accipiens, fecit. *§ ultim. in proam. ff.* Ipſum etiam Ariſtotelem ferunt, cum ſe ad quietem componeret, æream ſpheram manu *Ariſtoteles.*

tenuiſſe eo conſilio, ut cum diducta dextera dormientis excuteretur, in ſubjectam pelvim caderet, & ſono ipſum excitaret. *Diog. Laërtius lib. 5. de vita Philoſ.* Ideò Raphaël Fulgoſius in Scholares invehitur, q ad ſcholas mittebant libros per famulos, ipſi autem in lecto jacerēt. *in l. qui ſub prætextu. C. de SS. Eccl.* quos etiā Johañes Andreæ & Odofred' deteſtātur *in c. 1. de ſumma Trinit.* & Guilhel. Benedic. *in c. Raynut. verbo Adjecta impub. n. 39. de Teſtam.* atq; hos rectius facturos, ſi parentes inanibus ſumtibus nō vexarent, Hoſtienſis putavit *in c. 1. de Offic teſt. primicer.* Sed & Romani, præclariſſimo alioquin viro Scipioni ſomnulentiam exprobabant, ut eſt apud Plutarchū in problem. cum non oporteat conſultorem vel principem dormire totam noctem, ut Homerus ꝓdidit: qui ſæpè Agamemnonem vigilantem & inſomnem inducit, noctuq; cùm Principibus conſultantem. Sic Euripides in Iphigenia, inducit ſenem cum Rege noctu conſultantem, propter ſilentium & ſolitudinē, eo tempore ad conſiderandū & conſultandū de rebus gravibus idoneo. Et apud Plutarchum *in Symphoniacis,* Olim nocturnus conventus graviſſimorum virorū ſoleñis fuiſſe dicitur. Ipſe etiam Ariſtophanes fingit, Lyſiſtratam noctu mulierū conventū convocaſſe Athenis, ut de-

Scholares ſomnolenti.

Scipioni ſomnulentia objecta.

Conſultatio nocturna.

ut deliberarent de pace cum Lacedæmoniis componenda. Hinc Noctem poëtæ *Euphronim*, id eſt, ſapientem nominarunt: quia in ea multū ſapimus, ex Epicharmi ſententia. Si quid docti inquiris, ait, fac noctu ejus inveſtigationi vaces. Omnia præclara noctu, quàm die melius reperiuntur. Sed utra noctis pars ad vigilandum ſit commodior; matutina an veſpertina, dubitari poſſit. Et manè potius ſurgendum, quàm noctu vigilandum, Marſylius Ficinus quinq; rationibus concludit *lib. de Vita San. c. 7.* quibus & hæc addatur: quòd cùm ſpiritus fatigatione diuturna, maximè ſubtiliſſimi quiq; reſolvātur; nocte pauci craſſique ſuperſint, ſtudiis ineptiſſimi. Somno contrà recreati ſpiritus, & membra corroborata, cerebro ſerviant *Petr. Gregor. de Juris arte cap. 44.* Sanè Gallum ideò attributum Mercurio legimus, quod literati & negotiantes vigilare habeant neceſſe,

Surgendum manè.

Gallus cur Mercurio ſacer.

Nec totam fas ſit ſomno conſumere noctem.

ut eſt apud Lilium Gregorium Gyraldum ſyntagmate 19. hiſtoriæ Deor. Illud quoq; hîc monēdum putavi, fuiſſe olim ante ſcholæ auditorium, locum *Proſcholii* nomine, ab auditorio ipſo, velo tanquam intergerino pariete diſſeptum. Ibi pueros conveniſſe ejus loci præfectum, quem *Proſcholum* vocabant (Auſonius *Subdoctorem* reddit) à quo

Proſcholium

Proſcholus.

admonerentur officii, ut omni geſtu, inceſſu & veſtitu ſe componerent, antequam ad Magiſtrum reducto velo accederent vide Joſeph. Scaliger. Lection. Auſonianar. lib. 1. cap. 15.

DE HABITIBUS ET VESTIMENTIS VETERUM.

Iocalia ſive Crepundia.

Infantes in collo geſtabant Iocalia quædam aurea & argentea, quæ Crepundia *dicebant à Crepando, hoc eſt, tinniendo ſic nominata. Ejusmodi enim Crepitaculis infantes maximè gaudent, & exhilarantur. Hæc pro cujuslibet inventione & arbitrio variè effigiebantur. Plautus in Rudente, infantulæ cujusdam crepundia deſcribens, Enſiculum aureum fuiſſe ait, ſecuriculam item auream: in quibus patris & matris nomen fuerit inſculptum, ut deperdita olim filia parentes ſuos ſcire poſſet. Item duas connexas maniculas, & ſuculam argenteam.*

Chlamys.

Pueri usq; ad decimum tertium annum pallium gerebant, quod Aliculam Clamydem *vocabant, ut ex Vlpiano colligitur.* * *Eximum*

* *l. veſtiu 23. par. 1. de auro & arg. legat.*

Prætexta.

acta ætate hac, prætextam *ſumebant: quæ togæ genus erat, cujus ora & circuitus purpurâ prætexebatur, & quæ ſupra humerum dextrum fibula adſtringebatur, totumq; latus ſiniſtrum obtegebat, ut poſteà de virili toga dicemus. Vt plurimum etiam auream aut argēteam de collo ad pectus propendentem* Bullam, *& cordis formam repræſentantem gerebant, ut ſcilicet cor ſe habere meminiſſent, ſicuti Macrobius teſtatur lib. 1. Saturnal. cap. 6. Fuit hoc inſtitutū Tarquinii Priſci, Quinti* Romanor. *Regis. qui cū de Sabinis egiſſet triumphum, filium ſuum annos quatuordecim natum, quòd eo bello hoſtem manu percuſſerat, & pro concione laudavit, & prætexta ac bulla aurea donavit. quem habitum omnes poſteà adoleſcentuli induerunt. Poſteà cum ad annū decimum ſextum perveniſſent, depoſitâ prætextâ virilem ſumebant* togam, *à tegendo ſic dictam: quæ, ut diximus, totum tegebat corpus, & in dextro humero fibula connectebatur aurea aut argentea prout cujusq; facultates ferebant. Atq; hanc quidem magna cum pompa & ſolennitate*

Bulla.

Toga virilis.

poſuit: indictaq; decurſione prætorianis, ſcutū ſua manu prætuiit: exinde patri gratias in Senatu egit. Togam communiter portabant cæruleam, aut alterius coloris: nunquā vero atram vel pullam, niſi in funeribus: Albam autem tum inprimis, cū ad ſpectacula accederēt. quo colore & Senatores utebantur. Vnde & Ordo candidatus *dicitur;* & Gellius ait, P. Scipionem judicio poſtulatū veſte candida, quæ ſenatoria erat, uti non deſiiſſe. Nunc de fibula dicemus, qua Toga adſtringebatur.*

Toga, cujus coloris.

* *l. t. C. Theod. de habit. quo intr. Vrbi uti opert.*

N O T Æ.

Infantes in collo geſtabant) Crepundia pueros in collo geſtaſſe, vel Plauti docet Cario: qui Militi illi glorioſo eam corporis partem, quà Viri dicimur, abſciſſurus; Jamdudum, ait, geſtio mœcho hoc abdomen adimere, ut faciam quaſi pueroin collo pendeant crepundia. Hæc & Crepitacula dicta fuerunt, à crepando ſcilicet, quod ob frequentem crepitum in deliciis puerorum eſſent, & ad fletum ſedandum plurimum facerent. Martialis garrula ſiſtra appellat, *libro 14.*

Crepundia.

Si quis plorator collo tibi vernula pendet,
Hæc quatiat tenerā garrula ſiſtra manu.

Variè effigiata. Variè autem effigiebantur Crepundia: & in his parentum quoq; nomina inſcribebantur, ut amiſſis forſan liberis cognoſci poſſet. Plautus *Rudente*:

Pa. Sunt crepundia. Dae. Ecca video. Gr. perii in primo prælio.
D. Mane. ne oſtenderis. qua facie ſunt? reſpõde ex ordine.
P. Enſiculus eſt aureolus primùm literatus. D. dice dum;
In eo enſiculo literarum quid eſt? P. mei nomẽ patris.
Poſt altrinſecus eſt ſecuricula ancipes; item aurea.
Literata. ibi matris nomen in ſecuricula eſt.

Ex mox: *Poſt in ſicilicula argenteola, & duæ connexæ manicula,*
Et ſucula. Gr. quin tu i directa cum ſucula & cum porculis.

Aliculam Chlamidem) Ait Ulpianus: Puerilia veſtimenta ſunt, quę ad nullum aliũ uſum pertinent, niſi puerilem: veluti togæ prætextæ, aliculæ chlamides, pallia, quæ filiis noſtris comparamus. *l. veſtis 23. § puerilia. ff. de auro & arg. legat.* *Prætexta.* Prætexta igitur, toga puerorum erat. Unde puerilem ætatem paſſim videas prætextatam nominari. Unde & prætextatorũ nomen apud Gellium *lib. 1. cap. 26*, & Macrobium *libr. 1. Saturnal. cap. 6.*

Solebat

Solebat autem prætexta etiam purpura circumdari: ita tamen, ut plebeja purpura à patricia eſſet diſtincta. Erat enim fuſca & obſoleta, non murice & cocco; ſed herbarum ſuccis infecta. At vera purpura illis prætexebatur, quorum patres Magiſtratus civiles, & inſignes geſſerant honores, ut eſt apud Alexandr. ab Alexandr. *libr. 5. genial. dierum cap. 18.* Ideò verò purpurei coloris Prætextam fuiſſe Macrobius docet *lib. 1. Saturnal. cap. 6.* ut ex purpuræ rubore, Ingenuitatis pudore regerent, & admonerētur pueri, verecundiam in dictis factisq; omnibus adamandam. Quod ſi Nuptiarum ſolennitatibus, de quibus apud Catullum, adhiberentur ad aliqua petulantius dicenda: Prætextam in id tempus deponebant, ut ſcilicet prætextæ jure minimè violato, Feſcennina locutione, h. e. laſcivo ſermone atque licentioſo uti ipſis liceret. *Joh. Pierius lib. 40. Hieroglyph.* Porrò ut puerorum Prætexta purpurâ circumdabatur; Ita Tyronū veſtis pura, candida, ſine ulla erat purpura. Unde Papinius: *Cur purpurea?* *Tyronum veſtis alba.*

Nec ſaltem teneris oſtrum juvenile lacertis
Exſuit, albentiq; humeros induxit amictu.

Aliculæ autem Chlamides quæ dicantur, nō usquequaq; expeditum eſt: Sunt, qui eo in loco *aliculi* legant; alii *caligæ*, ſive *caligulæ*: *Alicula Chlamides.* *L. veſtis 23. par. puerilia ff. de aur. & arg. leg.*

alii aliter. Probatiſſima omnium eſt Florentina lectio, quæ habet, *aliculæ chlamides*: quas Cujacius *lib. 10. Obſervat cap. 18.* interpretatur Togas breves, ex Martialis auctoritate: qui, quam Brumæ diebus Aliculā miſſam dicebat ab Umbro, eandem alicubi brevem togam appellat:

—brevis gelidæ miſſa eſt toga tēpore brumæ.

In Umbrum autem feſtiviſſimo luſit Epigrammate. lib. 14.

Brumæ diebus, feriisq; Saturni
Mittebat Vmber aliculam mihi pauper,
Nunc mittit alicam. factus eſt enim dives.

Martialis explicatus. Taxat poëta Umbri avaritiam: qui olim, cū pauperioris eſſet cōditionis, *Aliculam* in Saturnalibus ſolebat mittere: nunc verò poſteaquam ad pinguiorem ꝑvenerit fortunā, mittat *Alicam*. *Alicula.* Alicula, veſtimenti vel togæ genus majoris quidē pretii erat, quàm *Alica.* Alica: quam ex tritico confici, & Zeam appellari Perotus monet in Cornucop. *lib. 1. ad Martial. epigr. 105.* Et tamen, quia ab Alica dicta videbatur Alicula; ideò exiſtimari poterat, hanc illâ minoris faciendam.

Bulla. *Propendentem Bullam)* Puerile geſtamen fuiſſe Bullam, Perſii verſus ad Cornutum oſtendunt:

Cum primùm pavido cuſtos mihi purpura ceſſit,
Bullaq; ſuccinctis laribus donata pependit.

Aper-

Apertius autem Cicero in Verrinis: Bulla, inquit, in toga prætexta erat ornamentum pueritiæ, indiciũ atq; inſigne fortunæ. Ingenuis enim Bulla in collo ſuſpendebatur aurea, quandoq; etiam argentea; libertinis verò & plebeiis ſcortea. Unde Juvenalis:

——— ſignum de paupere loro

nominat. Ideò verò Bullam Macrobius ex quorundam ſentẽtia in cordis figuram pueris ante pectus annexam fuiſſe credit, ut hanc inſpicientes, ita demum ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent. Alii vocis ſecuti ſignificatum ἀπὸ τῆς βουλῆς, id eſt, à Conſilio Bullam dici voluerunt; ideoq; datam pueris geſtandam, quòd ætas ea alterius conſilio ſit regenda. *Joh. Pierius lib. 41. Hieroglyphic.* Perotus inſaniæ hoc plenum exiſtimans, Bullam ad ſimilitudinem ejus, quæ Spiritu in aqua excitatur, pręcipuè dum bullit, pueris appenſam cenſet: ut admonerentur illius, quod dici ſolet: Homo Bulla. Nec ulla fieri potuit verior comparatio ad vitæ humanæ fragilitatẽ oſtendendam. Etſi autem Auctor noſter Tarquinii Priſci Filium, primum omnium ea ætatula Bulla donatum fuiſſe ait: proditum tamen eſt, etiam Herſiliæ filium adhuc infantulum, ab ipſo etiam Romulo, geſtamine eo fuiſſe decoratũ. Spoponderat ſcilicet Romulus, cum

Cur cordis figuram repræſentabat?

1.

2.

3.

Hac primum quis donatus.

Sabinas raptas conſolatum veniſſet, ſe ejus infanti, quæ prima ſibi civem Romanum eſſet enixa, illuſtre mun' daturum. ut eſt apud Macrobium.

Toga virilis. *Virilem ſumebāt togam)* Depoſita puerili prætexta, virilis induebatur Toga: quam puberes jam effecti ut plurimum accipiebāt, & in forum, indeque in Capitolium à patre proximiſque ducebantur. Unde Seneca:
» Tenes utique memoria, quantum ſenſeris
» gaudii, cum Prætextâ poſita ſumſiſti virilem
» togam, & in forum deductus es. Atque ii, *Tyrones.* qui in forum ita deducebantur, Tyrones; quemadmodum & dies, quo deductio fiebat, Tyrocinium dicebatur. *Adrian. Turneb. lib. 12. Adverſar. cap. 6.* Nullum autem *Quo tempore ſumta toga.* certum ſumendæ ejus tempus erat conſtitutum; dummodò poſt pubertatem id fieret. quippe Octavius Auguſtus annorum ſedecim; & Cajus Cæſar in undevigeſimo; Nero autem vix pubeſcens togam virilem ſumſit, quo maturior Imperio videretur. Divus quoque Antoninus Philoſophus, & ex Cæſaribus complures, in quintodecimo virilem ſumſere togam, tunc cum præceps & lubrica Juvenum ætas videbatur, ut eſt apud Suetonium, Dionem & alios; itemque Alexandrum ab Alexandr. *libr. 5. Genial. dier. cap. 18.* Singulariter verò notandum

eſt,

eſt, non infrequens eſſe, ut Heroum & principum liberi etiamnum adoleſcentuli ardua & conſulta negotia feliciter expleviſſe legãtur. Sunt quippe occulta quædam virtutum ſemina Regibus ingenita: quæ, ſi adoleſcere ſinantur, repentè fructum ferunt induſtriæ & gloriæ, ſupra aliorum mortalium facultatem, & ante tempus Naturæ legibus præſtitutum, quaſi præcoci fruge. Sic enim Achilles vix dum ſex años natus, feroces leones ſagittâ trucidavit & apros: adeò ut Dianæ & Minervæ mirabilis eſſet, feras ſine retibus & canibus, pedum velocitate, & manuum robore conficiens, & ſe Peleo Rege dignum exhibens, ſi Pindaro credimus in Nemeis Ode. 3. Alexandrum quoque cui poſteà ex rebus geſtis Magno cognomentũ fuit, juvenili adhuc ætate Macedoniæ regno ſucceſſiſſe, facilè ex ex conſtiterit, quòd cum magnas eluctat' itineris difficultates, ad delubrum Ægyptii Ammonis perveniſſet, Sacerdos eum puerum ſeu filiolum ſalutavit tam humanè, quàm audacter Demoſthenes appellare ſolebat adoleſcentulum: Contrà Alexander; pro Athenienſium muris (reſpondit) me virum præbebo. *Johan. Monach. in vita Alexandr.* Sed Ethnica iſta mittamus, & ad ſacram nos convertamus paginam. An non Salomon parvulus tum puer

Heroum liberi precocis ſunt frugis.

Achilles.

Alexander.

Salomon.

Sapientiam prudenter petiit à Deo, ut juſtè imperare poſſet? & immolatis mille hoſtiis ſenſit ſe litaſſe, & feliciter exoraſſe. Hunc Ignatius Martyr ſcribit *lib. Ep. cap. 3.* vix duodecimo ętatis anno regno potitum, terribile illud, & dijudicatu difficile de duabus mulieribus pro filio diſſidentibus judicium determinaſſe, & ſententia nō minus arguta, quàm æqua Controverſiam valdè ambiguam diremiſſe. *libr. 3. Regum cap. 3. c. afferte mihi gladium. Ex. de præſum.* Joſias certè octennis regnare cœpit, neque pedem à Juſticiæ & veræ Religionis via receſſit: Deorū vaniſſimos ritus & Sacerdotes exterminavit: altaria & Equos Soli cōſecratos ſubvertit, & lucos ſuccidit, in q̄bus verus cultus impia ſuperſtitione ꝓfanabatur, ut populus Deum verū, cœli & ſolis, & mundi totius auctorē cognoſceret ac coleret *4. Reg. 22. & 23.* Sed & Romanorū quoq; Imperiū in Octavium Auguſtū, ſatis adhuc Juvenē, translatū fuiſſe, ex M. Tullii, qui conatibus ipſius valdè faverat, epiſtola quadam, qua facti ſe pœnitere teſtatur, non obſcurè conſtat. Ego, inquit, Rempub. fefelli: Ego ipſe Senatū ſibi manus afferre coëgi, cum te Junōniū puerum, & matris tuæ partum aureum eſſe dixi. At te fata patriæ Paridem futurum prædicabant, qui vaſtares Urbem incendio, Italiam bello: qui caſtra in tem-

Joſias. *Auguſtus.*

in templis Deorum immortalium; Senatum in caſtris habiturus eſſes, ut ex Vell. Paterculo *lib. 2. Hiſtoriar.* retulit Steph. Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imper. & Philoſoph.* Auguſtum autem Cicero Junonium puerum dixit, tanquam Junone procreatum. quemadmodum & Plautus Militem ſuum glorioſum (ridiculè quanquam & jlocalariter) *Venereum nepotulum* indigitavit. Nam & doctiſſimus M. Varro utile regnis & civitatibus dixit, ut proceres, viri fortiſſimi, animi & corporis viribus præcellentes, ſe Diis genitos ſuaderent & crederent: ut ita humana mens cœleſtis ſtirpis fiducia res magnas moliretur, & ardentius cõficeret. Quo reſpexiſſe videtur Plato, dum in Cratylo cẽſet Heroas omnes ex Deorũ amore erga Mulieres, vel virorum erga Deas fuiſſe genitos, & nomen accepiſſe ἀπὸ τοῦ ἔρωτος, ab Amore. Hinc Æneas ille Trojan' Veneris fili' lepido commento habetur: Romulus, Martis & Rheæ Sylviæ Veſtalis proles. Et filii Dei, Moſe atteſtante, connubia mortalium mulierum elegerunt, quæ perpulchræ erant. Unde geniti fuerunt viri potentes & famoſi. *Geneſ. 6.* Sed eò tamen excrevit Alexandri Macedonis inſolentia & ambitio, ut non ſatis eſſe putans, ſe & virum eſſe, & Regem, & Magni nomen obtinere; nihil non egerit, ut Ammonis Jovis filius haberetur,

Junonius puer.

Heroum origo ad Deos relata.

Alexander, Iovis filius.

De quo queſta eſt ſæpiuſculè Olympia mater, quia ſe Junonis pellicem inſimulari doleret à filio, victoriis ingentibus & aſſentatorum blandimentis ſupra fidem elato. qua Alexandrum partu edente Dianæ Epheſiæ templum conflagraſſe fingitur, quòd ſcilicet Diana cum in partu adeſſe voluiſſet Olympiæ, abfuiſſet domo, referente Tullio libr. 2. de Nat. Deor. Verùm divinitatem hanc ipſius Philoſoph⁹ quidam ridens, cum Medicum videret ægrotanti ipſi juſculum quoddam præparare; Deus noſter, inquit, ſalutis ſuæ ſpem in juſculo habet repoſitam. quod eleganter recenſet *Guazzus noſter* in egregio ſuo tractatu, De converſatione civili. lib. I. quem ex Italico Latinum fecimus. quanquam non deſunt, qui inſimulatã hanc divinitatis affectationem non improbabiliter excuſent. Nam quod illi toties exprobratur, quod Deus videri voluerit; id apertè, reſponſo ejus veriſſimo leniri dicunt: ut qui in Ægypto Jovis filius ab Ammonis ſacerdote appellatus; Nihil mirandum, reſponderit. Jovem enim omnium naturâ patrem eſſe, & optimum quemque ſibi adoptare. *Plutarch. in Apophtegm. Alexandri.* A qua ſententia non abhorruiſſe videtur Apoſtol⁹, Aratum vatem de Jove loquentẽ imitatus: Ipſius enim, inquit, genus ſumus. A-

Olympia.

Alexander excuſatus.

ctor. 17. v. 28. Sed & cum aſſentator quidam divinitatem illi tribuiſſet valdè tunc ſaucio; Rex protinus digito oſtendens: Hoc (inquit) ſanguis eſt, non autem

Ille cruor, Divis qualis ſolet eſſe beatis.

quanquam id Anaxarcho quidā adſcribunt, ut eſt apud Laërtium in Anaxarcho. Sed impudentior tamen multo, & nequaquam ferendā fuit illius Monſtri hominum C. Caligulæ affectatio. qui præterquam quod ægerrimè tulit, quod *Juvenis Auguſtus* acclamaretur; non fortunas ſuas laudari inquiēs, quòd Juvenis id Imperium obtineret; ſed reprehendi ſe, qui ea ætate tantum principatum gereret: non tantùm Deum ſe vocari paſſus eſt, ſed & cum Luna ſe coire, & à Victoria coronatum eſſe videri voluit: mox Jovem ſe fingebat, ſæpè Juno, Diana, Venusque fiebat, mutato cum nomine etiam omni habitu. denique compoſitione veſtitus & ornatu impoſito ſibi ac circumjecto mirificè variabatur, quidvis potius quàm homo videri cupiens, ut eſt apud Dionem *lib. 59. Hiſtor. Roman.* Porrò quoniam virilem Togam à puberibus potiſſimum ſumi diximus: non alienum forſan à propoſito noſtro videri debebit, ſi de pubertate quædam hîc loci diſſeruero. Hanc non uno eodemq; modo æſtimatam fuiſſe à veterib',

C. Caligula.

Iureconſultorum circa pubertatem diverſa ſententia.

Ulpianus in fragmentis docet *Inſtit. tit. 11. § ult.* Aliam enim Caſſianorum hac de re fuiſſe ſententiam: aliam Proculejorum: aliam item Priſci. Puberem, ait Ulpianus, *Caſſiani* eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, hoc eſt, q generare poteſt. *Proculeii* autem eum dicebant eſſe puberem, qui quatuordecim annos expleverat. Verùm *Priſcus*; in quem utrumque concurrit, & habitus corporis, & annorum numerus, puberem definivit. Ac licet Ulpianus non exprimat, quænam ex his obtinuerit ſententia: Prævaluiſſe tamen Proculejos, non obſcurè innuit Tertullianus *libr. de virgin. veland.* Tempus, inquit, etiam „ Ethnici obſervant, ut ex lege naturæ jura „ ſua ætatibus reddant. Nam fœminas „ quidem à duodecim annis, maſculos verò à „ duobus amplius, ad negotia mittunt: pu„ bertatem annis, non ſponſalibus aut nuptiis „ decernentes: hoc eſt, ex annorum numero, non habitu corporis puberem judicantes. Idipſum & Macrobius confirmat *libro ſeptimo Saturnal. cap. 7.* Nam & ſecundum jura publica, inquit, duodecimus annus in fœmina, & quartus decimus in puero definivit pubertatis ætatem. Ubi & rationem addit, cur tempus fœmellis, duobus annis minus, quàm maſculis ſit conſtitutum: vel ut

Fœminæ cur ocius pubeſcãt.

ipſe-

ipſemet loquitur libro primo. In Somni Scipionis, fœmellæ maturius biennio liberentur: ob votorum ſcilicet feſtinationem, vel grande deſiderium, ac prævenientem naturæ vim. Celerius namque fœminas augeri atque pubeſcere, quàm mares, quòd naturâ humidiore ſolutioreque ſint, etiam Theophraſtus tradidit *libro primò de cauſſis plantarum*. Nam quòd citò admoventur generationi fœminæ, non nimii caloris, ſed naturæ infirmioris eſt: ſicuti exilia poma celerius matureſcunt, robuſta ſerius. ut poſt Ariſtotelem *libro quarto de generat. animalium capite ſexto.* idem Macrobius prodidit dict.cap 7. quibus adde Didacum Covarruviam *de ſponſalibus parte ſecùnda capite quinto*, Antonium Guibertum Coſtanum *tractatu de Sponſalibus & Matrimoniis, titulo de his qui nuptias contrahere poſſ. n. 16.* Sed quod ad Corporis habitum attinet, quem Caſſius ſolum; Priſcus unà cum annorum numero ſpectādum putavit: id Accurſius de obſcœna & impudica ipſius pubis, & earum partium, quæ deformem habent adſpectum, indagatione interpretatur. Quæ ſententia planè juvatur Juſtiniani auctoritate, qui nõ tantum caſtitate temporum ſuorum indignum exiſtimavit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum viſum eſt, hoc eſt,

Corporis habitus an pubis inſpectionem ICtis ſignificet.

inſpectionem habitudinis corporis, etiam ad maſculos extendere. § *1. Inſtit. quib. mod. tutel. finiat.* Sed & indecoram hanc obſervationem in examinanda marium pubertate reſecandam ſenſuit *in l. ult. C. quãdo tutor. vel curat. eſſe deſin.* Præterea, ſi minor Majorem ſe eſſe dixerit, ex adſpectu id probandum eſſe Diocletianus & Maximinianus voluere *in l. 3. C. ſi Minor ſe Major.* & quidem neceſſariæ partis, ut Cujacius interpretatur: ut ſcilicet ſciri inde poſſit, Utrum vigoris emerſerint veſtigia: quemadmodũ iidem Impp. loquuntur in *l. ſi frater. 4. C. qui teſtamen. fac. poſſ.* Ipſemet etiam Plato *libr. 11. de LL.* jubet ætatem ad Nuptias idoneam inſpectione nudi corporis æſtimari. Quo ſenſu ille apud Quintilianum, nudari filium, atq; in conſpectu Judicis conſtitui cogit. *declamat. 279.* Eaq; ſententia etiam Pontificibus placuit: quorum decretali epiſtola receptum eſt, Puberem (à pube ſcilicet, hoc eſt, pudẽtia corporis ita nuncupatum) eum eſſe, qui ex habitu corporis pubertatem oſtendat, & generare jam poſſit. *c. puberes 3. Ex. de deſponſat. impub.* qua de re pluribus diſputat Antonius Hotomanus *in Dialogo de Barba.* Quod etſi ita ſe habeat: tamen Jacobus Rævardus nullis rationibus perſuaderi ſibi poſſe putavit, tantam improbitatem Romanos unquã vel con-

Rævardi ſententia pia magis & æquior.

vel conniventibus oculis in ſua Republica toleraſſe. *lib. 4. Varior. cap. 10.* Ideoque Juſtinianum cum ſuo Triboniano tanquam omninò bardos & ſtupidos inreprehenſionem vocat, atque ita rem interpretatur, ut per habitum Corporis non inhoneſtam & inverecundam illam corporis indagationē aut inſpectionem; ſed potius univerſi corporis diſpoſitionem, formam & figuram, ſive aliquam ipſius ad liberorum procreationem naturâ prorſus idoneam cōmoditatem intelligat. Quæ interpretatio & pia eſt, & non parum juvatur eo, ꝙ Tullius *lib. 1. Offici or.* prodidit: Omnes qui ſana mente ſunt, ea, quæ natura occultavit, removere ab oculis, & quàm occultiſſimè dare operam ipſi neceſſitati. Quinimò priſca Romanorum verecundia non eſt paſſa, ut puberes filii cum parentibus irent in balneum. Et ubi ſecretior aliqua neceſſitas cogit pudendas corporis partes detegi; Leges Romanæ jubent, ut id quàm honeſtiſſimè fiat: nec niſi à matronis probatæ fidei & honeſtatis inſpiciantur verenda mulierum. Unde cum quidam Rutilius Severus poſtulaſſet, cuſtodes apponi Uxori, quæ ab eo diverterat, & negabat ſe prægnantem: Divi fratres reſcripſerunt, Commodiſſimum eſſe eligi honeſtiſſimæ fœminæ domū, in quam Ru- *Romanorum verecundia.*

tilii Uxor Domitia veniat: & ibi tres obſtetrices probatę & artis & fidei eam inſpiciant. *l. 1. ff. de ventre inſpic.* Ut taceam, humani corporis ſtructuram, fabricam eſſe & opificium ſum̃æ Trinitatis: ipsâ etiam divina ſcriptura diſertè pronunciante, Corpora fideliũ eſſe membra Chriſti, & templa Spiritus S. qui in eis habitet. Non ergò ſcurriliter, ſed graviter, ut juris & Juſticiæ ſacerdotes decet, de his philoſophandum: ut gravis eſt celeberrrimi JCti, Johan. Dauth, p̄ceptoris mei ſententia, in luculẽto illo tractatu, *De Teſtam. Tit. Qui teſtam. fac. poſſ. n. 146.* Planè maſculos añO 14. etiamſi generare non poſſent, ipſo tamen facto puberes olim fuiſſe declaratos, vel ex eo conſtat, quòd his ad 14. usq; annum comæ quidem nutritæ; at pubertatis tempore, hoc eſt, ſtatim elapſo decimo quarto anno fuerint præciſæ. Sic enim Acron illud Horatii *lib. 4. Ode 10.* interpretatur.

Impuberibus coma nutrita.

Inſperata tua cum veniet pluma ſuperbiæ,
Et q̃ nunc humeris involitãt, deciderint Comæ.

Impuberes igitur Martialis *Capillatos* vocat:

Unde capillati dicti.

Et pædagogo non jubente, laſcivi
Parére gaudent villico Capillati.

Perſius indetonſam Juventutem:

——quibus indetonſa Juventus
Invigilat ſiliquis, & grandi paſta polenta.

Perſarum mo

Refert autem Plato in Alcibiad. 1. Perſarum regibus

regibus pubeſcentibus, quatuor ſapientiſſimos viros, Regios pædagogos datos: quorũ primus Magicam Zoroaſtris doceret, Deorum cultus & inſtituta regia: Secundus, ut omni in vita Rex verax eſſet: Tertius, ne ulla cupiditate ſuperaretur, atq; ita liber viveret: Quartus, ut impavidus & ſecurus viveret. Herculem quoq; pubeſcentem (quod tempus á natura ad deligendũ quam quisq; vivendi viam ſit ingreſſurus, datum eſt) Cicero in ſolitudines exiſſe ſcribit, atque ibi ſedentem diu ſecum multumq; dubitaſſe, cum duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis; Utram ingredi melius eſſet. Is igitur in bivio ita conſtitutus, amœnam primò ac floſculis confeſtim perituris, voluptatis viam neglexit; & alterã clivoſam atq; aſperã prima frõte elegit, quia ad mirificas delicias & perẽnes perduceret. Quod etſi Cicero de Hercule illo intelligit, quem Jupiter per adulterium ex Alcumena ſuſtuliſſe fingitur: Id ipſum tamen de Ægyptio ſive Gallico Hercule, Oſiride parente ſato accipiendum eſſe, conjecturâ probabile facit Steph. Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imp. & Philoſoph.*

circa pubeſcentes liberos.

Hercules pubeſcens.

In bivio ſedens.

Ceterùm quis pubertati ꝓximus dicatur, id variè definitum videas à Juris noſtri Interpretibus. Aliter enim atq; itẽm aliter hac de re diſputavit Menochius *lib. 2. de Arbitrar.*

Pubertati proximus.

judic. quæſt. caſu 57. Joh. Coraſius *libr. 6. Miſcellan. cap. 23.* Antonius Gomezius *lib. 3. Variar. reſolut. cap. 1. n. 57.* Vigilius Zuichæmius *in § teſtes autem Inſt. de Teſtament. n. 11.* Didacus Covarruvias *in Clemen. ſi furioſus. in init. 3. part. n. 5. de Homicid. & lib. 4. Decretal. part. 2. cap. 5. n. 5.* Mihi ut ſimplicior, ita & verior videtur eorum opinio, qui rem omnem determinantes, Impuberum ſeu pupillaris ætatis tres eſſe partes dicunt: Infantiam; & eam quæ Infantiæ proxima eſt; & eam, quæ proxima eſt pubertati. Infantiam definiunt ſeptennio. Reliquum tempus, quod Infantiam ſequitur usque ad Pubertatem, rurſum in duas æquales partes diſtingunt: ut qui intra priorem conſiſtat, hic Infantiæ ſit proximus: qui hanc egreſſus conſiſtat intra poſteriorem, is incipiat verè dici proximus pubertati: quia revera huic ſit propior, quàm Infantiæ. Itaque pupillum Infantiæ proximum dicemus, qui ſeptem annis major conſiſtat adhuc intra annum decimum & dimidium: pubertati proximum, qui id tempus exceſſit. Similiter Pupillam infantiæ proximam definiem⁹, quæ Infantiam egreſſa conſiſtat intra annum nonum & dimidiũ: pubertati proximam, quæ exceſſit. Idque Accurſio placuit *in § pupillos. Inſt. de Inutil. ſtipulat.* & Bartolus probat *in l. 1. ff. de Novatian.*

Pupillaris ætatis tres partes.

quos

quos Hugo Donell' laudat *in l. ſi pupillus 127. de verbor. oblig. n. 10.* Sed ut ad Togam revertamur; Uſum ejus antiquiſſimum eſſe cõſtat: cum ipſemet etiam Romulus ea uſus fuerit, ut Plutarchus ſcribit. Ejus variæ fuerunt ſpecies. Nam & *Prætexta* toga puerilis erat, & Toga *virilis*, qua de utraq; hactenus diximus: Erat & *pura*, quam à Tyronibus ſumi, & albentem amictum Papinio nominari oſtendimus: *Toga antiquiſſimus uſu.* *Species.*

—— albentiq́; humeros induxit amictu.

poſtremò & Toga *picta* erat ſummorum Magiſtratuum. Usque adeò verò Toga Romanorum fuit propria (quemadmodũ Græcorum pallium) ut qui jure civitatis Romanæ donarentur, Togati eſſe inciperent. Per togam ſiquidem civis Roman' indicabatur. Quò pertinet illud Marciani, quo eos, qui ut cives Romani agere volebant, uſum togæ, accepiſſe ſcribit. *leg. 32. ff. de Jure fiſci.* Unde Virgilius, *Toga civium Rom. propria.*

Romanos rerum dominos gentemq́; togatam,

appellat. Deportatis contrà, & quibus Aqua & Igni interdictum erat, Togam fuiſſe ademtam, ex Plinio colligitur. Is enim *lib. 4. Epiſtol.* ſcribens ad Cornelium Minutianum, refert: Valerium Licinium, qui inter ſumos cauſſarum actores habitus fuerit; ob inceſti crimen exſulem, cum in Sicilia literas profi-

„ teretur, Græco pallio amictũ fuiſſe. Carent „ enim, inquit, togæ jure, quibus aqua & igni „ interdictum eſt.

Illud quoq; memorabile eſt, Veteres olim Chriſtianos pallio magis, quod erat ſimplex & frugale, quàm toga uti ſolitos. Tertullianus igitur, cum notaretur quòd indumenta Romana faſtidiret, pallioq; potius Vir tantus uteretur; homo minimè ambitioſus cauſam tuetur ſuam, Evitareque ſe eo habitu & impenſam & incommodum reſpõdet: cum toga, veſtis ſit admodùm oneroſa. Ait enim: Conſcientiam deniq; tuam perrogabo, quid te priùs in toga ſentias indutum anne onuſtum? habere veſtẽ, an bajulare? Sed & qui anteà togati erant, cum Religioni Chriſti nomen darent, togâ relictâ, pallium induebant. Inde natum illud dicterium: *A toga ad pallium.* de quo vide Tertullianum, *lib. de Pallio.*

DE FIBULA.

Fibula.

Ejus deſcriptio, & uſus.

E*T notatu, & cõſideratione digna eſt Fibula, qua Veteres togam ſubnectebant: & quandoq; etiam cingulũ. Fibula enim ſuperius annexa in ſinũ fundebat togam; inſtar veli vento inflati. Inferius & in ex-*

in extrema parte grãdiorem habebat acũ, cum æreo aut aureo filo: quo efficiebatur, ut illa absq; ulla difficultate quaſi fluctuās vagaretur, ipſius præſertim acus cuſpide in canalicula, quæ in altera Fibulæ parte erat, impreſſa. Facta erat potiſſimum in eum finem, ut togam ſupra dextrum humerum connecteret: in quo duæ illius partes ſubjectam acum in dicta canalicula ſtringebant. Nec enim adſuta panno erat Fibula, ſed duas togæ partes adſtringendo, non verò transfigendo ſubnectebat, Quapropter ſupra Fibulam nodus quidem conſpiciebatur ex toga, quæ cum venuſtate & elegantia dilatabatur. Eodem modo & Chlamydem connodabat, veſtem militarem. Dimicaturi enim, ad pectus eam cum fibula adſtrictam ſubnectebant, ut Plutarch' ſcribit in vita Coriolani. Quod ipſum & Virgilius intelligit, cũ ita canit:

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Non ait, Transfigit: *quia connectebat tantum & ſtringebat. Quandoq; etiam Cingulũ aut Baltheum connodabant: inprimis verò cum pharetram ſagittis plenā alligarēt. Quod Virgilius ſignificat in 5. ubi ita ait:*

—— lato quam circumplectitur auro
Baltheus, & tereti ſubnectit fibula gem̃a,

quo ipſo innuit, Cincturã illam, qua pharetra erat ligata, amiculum habuiſſe, lato vel multo auro ornatum: idq; connexum fuiſſe fibulâ, ex tereti ſive rotũda gemma, Subnectere enim propriè aggroppare *eſt. Et Ovidius lib. 8. Metamorph. dixit:*

Raſilis huic ſummam mordebat fibula veſtem.

quia nimirum veſtem mordere videbatur.

Varia ex materia. *Fibulam Nobiles & divites ex auro conficiebant, ut ex verſibus modò allegatis apparet. Mediocres, ex argento. Infimi, ex ære aut ferro. Milites argentea utebantur. Aurelianus tamen primùm illis auream conceſſit, teſte Vopiſco. Imperatores acum, & interdum etiam fibulam ipſam, gemmeam uſurpabant; cujusmodi illa fuit à Virgilio modò deſcripta, quæ Auguſti fuiſſe creditur. cum ſæpenumerò Regios ipſius habitus deſcribere ille ſoleat.* L. un. C. Nulli licere in fren. & equeſtr. ſell. *Multo verò melius ex Leonis Imperatoris Lege quadam id colligitur: Ubi Militibus earum quidem fibularum uſus conceditur, quæ ſolo auro & arte pretioſæ; non*

ſæ; non verò etiam, quæ gemmis ſint exornatæ. quandoquidem hæ ad ſolius Imperatoris cultum & ornamentum pertineant. Atq; inibi contravenienti quinquaginta librarum auri mulcta imponitur: quæ ſumma, quinquies mille & quingentos aureos noſtrates conficit. Solebant quoq; Duces Militibus, qui generoſo & virili animo pugnaſſent, inter alia præmia, & auream fibulam donare, ut Livius crebrò meminit. In veteri quodam ſepulchro aurea reperta fuit fibula, togam quandam ſubnectens: ſed Toga illa in cinerem fuit redacta; auro, quod incorruptibile eſt, integro manente. Ad ejus exemplum et ſimilitudinem hæc fuit effigiata, quam Sereniſſimæ Celſitudini Tuæ offero, Eandemq;, ut ſolita hanc benignitate, non tam muneris exiguitatem, quàm animum ad gratificandum ipſi & inſerviendum promtiſſimum ſpectans, dignetur ſuſcipere, ſubmiſsè rogo, & manibus humilliſſima cum ſubjectione & reverentia exoſculatis Ei me commendo.

Sub Toga omnes geſtabant tunicam breviorem, cujusmodi Diaconi & Sub-

diaconi utuntur: & olim à Græcis quoq; & Hebræis uſurpabatur. Eamq; cingebant omnes, exceptis Senatoribus, qui
Latus-clavus. *purpuream gerebāt tunicam, Latum-clavum dictam. Ejus enim latera globulis aureis connectebantur, quos Latini latos clavos dicunt. Ideoq; non cingebant tunicam. Atq; hoc veſtimenti genus inſi-*
Subucula. *gne erat Senatorium. Sub tunica habebant Induſium ex lana textum, quod Subucula dicebatur. Vnde Horatius:*

——rides, ſi fortè Subucula pexæ
Trita ſubeſt tunicæ.

Capitium. *Amiciebantur etiam Capitio: ut plurimum verò Induſiis laneis, ſi frigus inſtaret: ac ſubtus quoque faſciis ligabantur, quas Subligacula aut perizomata dice-*
Subligaculū. *bant.*

Lacerna. *Sub Togis, urgente præſertim frigore, induebantur Lacerna: quod pallii genus erat fimbriati, quo Equites utebantur, ut Iſidorus tradit: & Martialis lib. 14.*

Amphitheatrales nos commendamur ad uſus,
Cum tegit algentes noſtra Lacerna togas.

Penula. *Pluvio tempore, pro Pallio Penulam ſupra tuni-*

tunicam ſumebant, ex corio ac pellibus cõſutam, ut Martialis eodem in loco denotat. Ingrediebantur absque Tibialibus, ut in ſtatuis videre eſt. Ideoq́, cum pulvere inquinati eſſent, cotidiè lavabant. Idem & Quintilianus aſſerit. Plutarchus ſcribit, Ciceronem propterea toga uſum fuiſſe oblonga, ut varicoſos pedes tegeret. Sed & Pompejus tuberculum in crure exſiſtentem faſcia occultavit: ut per jocum quidam dixerit, Eum diadema illud in pede gerere, quod Reges geſtarent in capite. Exſtat etiam in Codice Theodoſiano Lex quædam, prohibens, Ne quis Romæ brachas portaret. Cum infirma uterentur valetudine, Tibialibus induebantur lineis: quæ in ima quoq; parte perforata erant, & faſciis conſtricta, quemadmodum in marmoreis quibusdam ſtatuis vidi. Eæq́ faſciæ, Crurules *dicebantur: eò quòd crura tegebant. l. argumento. 25. § faſciæ crurules. de auro & arg legato. Pedites tibialibus utebantur, quæ Latinis* Caligæ *dicuntur. Vnde & Milites* caligati *dicti,* * *Iidem &* Sagum *gerebant, & Chlamydem, quam ſub mento ſubne-*

Veteres absq; tibialibus.

Faſciæ crurules.

Caligæ.

L. à Caligato. C. d. Nuptiis.

Sagum.

ctebant quidem; at dimicaturi in utrunque humerum conjiciebant, & ut ad pugnā expeditiores eſſent, cingebant, quemadmodum Plutarchus recitat, & in antiquis monumentis cernitur. Quo igitur nos utimur habitu, quaſi cum peditum Romanorum caligis, Sago & pallio ſive chlamyde communis eſt. Nobiles &

Perones. *Equites* peronibus *induebantur coreaceis, ad genua usq; adſurgentibus. Inde*

Calcei. *ferro armabantur.* Calceis *utebantur ferè ad exemplum fratrum, qui Cappuccini dicuntur: niſi quod hi calceos reſti ligant: illi verè laneo cum funiculo adſtringebāt, ut in multis ſtatuis marmoreis cōſpicitur. Senatores Lunæ imaginem è purpura cal-*

Mullei, ſub Lunæ figura. *ceis adſuebant, quos* Mulleos *appellabāt.*

1. *Cauſſam hujus rei Plutarchus in problematis hanc fuiſſe tradit, ut admonerentur varietatis Fortunæ: quæ nunc quidem clara eſſet, mox obſcura: jam media,*

2. *modò plena. Alii ideò hoc uſurpatum dicunt, quod dimidiata Luna centenariū numerum repræſentet. Centum autem*

Veteres utrū calceati nec ne. *Senatores initiò fuiſſent creati. Dio refert, Senatores olim discalceatos fuiſſe, præter-*

præterquam ſi publicè conveniſſent. Multò magis igitur & alii absque calceis inceſſerunt. De quo vel propterea dubitandum minus, quod ipſum etiam Salvatorem Noſtrum maximam vitæ ſuæ partem diſcalceatum fuiſſe conſtat. Indeq́; eſt, quod ingreſſo ipſi Simonis leproſi ædes Magdalena pedes cum lachrumis lavit, & capillis ſiccavit: ſiquidem Simon lotionem iſtam omiſerat, quæ tamen adminiſtrari ſolebat hoſpitibus: qui, quoniam absque calceis ingrediebantur, lotione ea quàm maximè indigebant. Græci pallio utebantur, quod quaſi Chlamys quædam erat, collari tamen carens. Vtebantur pallio & Hebræi, ſed quod in ſummitate erat quadratum, ut apud Eſaiam, & in aliis Scripturæ locis legitur. Lactantius Firmianus ſcribit, Salvatoris Noſtri veſtem, quam milites inter ſe partiti ſunt, pallium fuiſſe. Tunicam autem inconſutilem, quæ adhuc Francoſurti adſervatur, integram remanſiſſe ei, cui ſorte obtigerat. Sorte, inquam, non verò talorum aut aleæ jactu, ut vulg⁹ opinatur: cum alia ſit Sortitio, alius talorum vel aleæ luſus.

Pallium Græcorum.

Hebræorum.

Tunica Chriſti.

Veteres utrū capite tecti, necné.

Hic magna naſcitur dubitatio, Vtrum veteres capitis tegmine, nec ne uſi fuerint: quandoquidem neq; in æreis Numis, neq; etiam in Statuis illud cernitur. Certè pileo, qui dimidium ovi corticem repræſentabat, non utebantur, ut in æneis videre eſt Numis. Dabatur enim hic iis, qui à Servitute erant manumiſſi, ut alibi à me dictum eſt. Præterà Suetonius refert, Juliū Cæſarem calvitiei deformitatem Obtrectatorū jocis obnoxiā expertum, deficientem capillū revocare à vertice adſueviſſe. Sed cum neq; hoc modo tegere calvitiē ſatis poſſet, jus laureæ coronæ ꝑpetuò geſtādæ uſurpaſſe. Quæ cura ſupervacanea fuiſſet, ſi capitis tegmen fuiſſet in uſu. E diverſò idem Suetonius auctor eſt, Auguſtū ne hyberni quidē ſolis patientē, domi quoq; non niſi petaſatum ſub dio ſpaciari ſolitum. Scribit etiam Plutarchus, quod cum Draco rigidiſſimas ſuas Leges recitaret, quib' etiam eum, q vel olera tantū ſurripuiſſet, capite plecti voluerat; populus iratus, petaſis & tunicis in ipſum cōjectis aufugerit. Hic dici poterit, populo adverſus Solem, petaſorum uſum fuiſſe. Idem quoq; Plutarchus

I. Cæſar calvus.

Auguſtus Petaſatus.

Draco.

tarchus ſcriptum reliquit, Syllam nemini adventanti adſurrexiſſe, neq; etiam caput denudaſſe, niſi cũ Pompejus veniſſet. Adde, quod & Varro aſſerit, more Majorum inſtitutum fuiſſe, ut veniente Magiſtratu quilibet caput aperiret. Idq; magis ſanitatis quàm honoris cauſſa. Equidẽ controverſiã iſtam nunc quidem nõ determino: ſed aliis campum hũc, in quo ſe exerceant, relinquo. Illud conſtat, quod anno 1170. & antè Bireti *uſus fuerit: quod tegminis genus nigrum erat & acutum, ad inſtar Pyramidis. Nicetas enim in vita Alexii Comneni, circa finem ſcribit: ꝙ cum Imperator creatus eſſet Andronicus Comnen⁹, pileolo, quem habuerat pullum & acutum ad formã pyramidis, detracto; ejus in locũ purpurea ſive rubra capiti ipſius mitra fuerit impoſita: Poſteà verò Imperio deturbatus, priſtinũ illud tegmen receperit, ꝙ ille Barbaricum appellat. Idem Nicetas refert, Balduinum & Richardum exercitus Latini Duces captos, & ad Iſaacum Angelum Conſtantinopolitanum Imperatorem ductos, detractis biretis, quæ pilei dicebantur honorem Imperatori habuiſſe.* Bireti uſus.

Imperatoret quoque ipſi, ut diximus, capitis tegmine utebantur.

Romani an raſi.

Romani omnes radebantur, & capillos gerebant altos digitos duos, & variis anulis intortos. Idq; ad Adriani usq; tempora, qui primus barbam aluit, ut ſub mẽto poſſet recolligi. quod & alii poſteà ſunt imitati, ut Dio refert. Ideoq; omnes Imperatores ad Adrianum usq; raſi; Reliqui verò barbati conſpiciuntur. Anni plus minus quinquaginta ſunt, cum barba ali cœpta, Antea enim omnes radebantur, & cæſariem ſeu comam nutriebant, ut me vidiſſe memini. Cum in luctu verſarentur, barbam et capillos demittebant, ut ex Vlpiano colligitur. Et Livius. decad. 1. libr. 6. ait: Conjecto in carcerem Manlio Capitolino, magnam partem plebis veſtem mutaſſe, & capillum ac barbam promiſiſſe. Gellius quoq; ſcribit, Scipionẽ Africanum, aliquando accuſatum, capillũ & barbam non promiſiſſe, nec etiam candidam exſuiſſe togam. Quod & D. Hieronymus ad ſeptimum Jeremiæ caput adfirmavit.*

Barbam Adrianus primus aluit.

Idq; & alii imitati.

In luctu præſertim.

* *L. item apud Labeonem par. generaliter 27. ff. de Injur.*

NOTÆ.

NOTÆ.

Magnus & frequens fuit Fibulæ, rei puta quàm maximæ neceſſariæ uſus. Unde & magnus quoq; in ipſo uſu luxus. Vetuſto tamen more in Romanis legionibus, ſolis Tribunis aureas habere fibulas; gregario verò aut manipulari baltheos aut phaleras argento decoratas ferre permittitur. At moribꝰ luxuriâ corruptis, Julius Cęſar, poſt magnam victoriam, milites tam cultos habuit, ut etiam auro & argento politis armis ornarit: atq; omnem inſuper laſciviendi licentiã paſſim eis permiſerit, jactare ſolitus, Milites ſuos etiam unguentatos benè pugnare poſſe. *Tranquill. in vita Julii Cæſaris.* Aurelianus certè gregariis militibus, ut per omne tempus militiæ, fibulas haberent aureas, privilegium dedit. Idemq; Leo Imperator militibus generatim conceſſit, ut in Chlamydibus uterentur fibulis, quæ tamen ſolo auro & arte precioſæ eſſent. *l. un. C. Nulli licere in fren. lib. 11.* Hoc ampliùs de Antiocho proditum eſt, Eum tam prodigæ lùxuriæ Exercitum duxiſſe, ut præter frena & monilia, phaleras & armillas, atq; ephippia, galeas & arma (quæ militum membra Cicero nominabat *1. Tuſculan.*) etiam clavos aureos, crepidis ſubjectos, & argentea vaſa ad ſpurciſſi-

Fibula. *Cæſaris militu.* *Aureliani.* *Leonis.* *Antiochi.*

moſ uſus; reliquamq; ſupellectilē ex argento auroq; intertextam, militibus ferre permiſerit. Longè aliter Spartacus ille, qui cum contra Romanos moliretur arma, omnem auri argentiq; uſum militibus interdixit. Et Fabricius Cenſor ſummos quoq; Duces plusquam pateram & Salinum ex argento in caſtris habere, edicto inhibuit. Peſcennius verò Niger, omni etiam argento ſummoto, in vaſis ligneis milites veſci juſſit: ſimul etiam vetuit, ne Zonam ad bellum, item aureos vel argenteos numos portarent, ne ad hoſtem aliquid prædæ perveniret: ſed Uxoribus & liberis ſervari volebat, ut eſt apud Spartianum *in vita Peſcennii.* Ut proinde mirum non ſit, Brutum in Philippis fibulas aureas Tribunis ut probrum objeciſſe, referente Alexandro ab Alexandr. *lib. 2. genial. dier. cap. 29.* Nec enim Militum ornamenta in auro & pictura atque lapidibus precioſis conſiſtunt: ſed in ſcuto divulſo, fracta galea, gladio hebete, facie vulnerata, & hujusmodi, ut eſt apud Vegetium. Quocirca comendatur gregarii illius militis continentia, qui cum Maximiani Cæſaris ætate, poſt Perſarum bellum, ſacculum Parthicum margaritis gemmisque plenum reperiſſet, abjeciſſe eum fertur, ac ſolo pellis nitore contentus abiſſe. Nec

Spartaci diſciplina militaris.

Fabricii.

Peſcennii.

Bruti.

Vera militum ornamenta.

vero

vero turpe ſibi putabat Polyſtrat' ille Macedo è Centurionibus Alexandri, ut cum Darium perſequeretur, è fonte ſiti penè exſtinctus aquam hauriret, ac biberet in galea. *Q. Curtius lib.* 5. Atqui Juliani Imperatoris tempeſtate Militum mores immutatos fuiſſe, Ammianus Marcellinus conqueritur *lib.* 22. Armato, inquit ſaxum non erat cubile, ſed pluma, & flexibiles lecti, & graviora gladiis pocula: Teſta enim bibere pudebat. tūc domos ac ædes marmoreas requirebāt: cum tamen ſcriptum ſit in antiquitiatbus, Spartanum militem acriter reprehenſum, ꝙ pro cinctus aliquando auſus ſit videri ſub tecto. Nec tamen ab omni honeſti cultus cura Militibus propterea abſtinendum putarim: cum Alexandri Severi inſtitutum laudari videam apud Spartianum in ipſius vita, quòd in Parthica expeditione milites ipſius honeſte fuerint veſtiti, calceati ad decorē, armati nobiliter, equis inſtructi, & ephippiis, ac frenis decentib⁹, prorſus ut Romanā Rempub. intelligerēt, quicunq; Alexan. viderēt exercitum. Hinc Cajum Grachum legimus primum Romę legē tuliſſe, de veſtibus publicè militibus dandis, ſine ſtipendiorum diminutione, ut Plutarchus aſſerit *in vita Grachorum.* Indeq; multo poſt tempore Imperatores Arcadius & Honorius ſingulis mi-

Polyſtratus.

Iuliani licentia.

Alexandri Severi exercitus.

Militibus veſtes ex publico collata.

litibus pro chlamydib9 ſuis ſingulos ſolidos dari præceperunt. *l. fortiſſimis. 3. C. de Militari veſte lib. 12.* ubi per chlamydem, non puerilis illa veſtis, ut apud Ulpianum *in l. veſtis. ff. de auro & argen. leg.* ſed militaris intelligitur, *ut in can. ſi quis. 51. diſtinct.* Exigebatur autem antiquitus pro militaribus veſtimentis publicũ ſalarium, hoc ſcilicet modo. In Thracia per tricena hominum capita veſtis una militaris ſolvebatur: Idem in Scythia & Myſia. In Ægypto & Oriente per tricena tria: Idem in Aſia & Ponto. Provinciæ autem orientales anno, quo aurum comparativum conferebant, cogi non poterant ad veſtem militarẽ: exceptis Osdroëna & Iſauria, quæ aurum non debebant. *l. 2. C. d. t. de Militari veſte.* Militares autem veſtes illæ ut ex publico ſolvebantur; ita & ex publico confici eas & ſarciri ſolitas ex eo conjicimus, quòd Honorius & Theodoſius voluerũt, quinq; partes ejus, quod collatum eſſet, militibus erogari: ſextam verò partem pro confectione ac textura Gynæciariis, abſque ulla vel ipſorum vel publica incommoditate præberi. *l. ult. C. eod. tit.* ubi per Gynæciarios Claudius Coteræus rectè intelligit eos, qui paños curabant, vel rudes adhuc tergebant, vel forfice incidebant: opus quidem, quod ferè à Mulieribus fieri ſolebat. Unde & Gynæceum

Militum veſtes ex publico.

Gynæciarii.

ceum appellatus fuit loc⁹, in quo opus illud fiebat. *Claudius Coteraus lib. 1. de Jure Militum cap. 33.*

Sed ut ad Fibulam revertamur; conſtat eam etiam Campeſtria ſive perizomata ſignificare; quibus Juvenes, qui nudi exercebantur in campo, uti conſueverunt, pudendis cooperiendis. At qui hoc cinctu ita tegebantur, Cinctuti videntur appellati fuiſſe. Luperci certè, qui nudi Lupercalibus per Urbem currebant, ſubligaculis ſubcincti quod eſſent, nomine hoc inſigniti fuerunt ab Ovidio *lib. 5. Faſtor*: *Campeſtria.* *Cinctuti.*

Semicaper coleris cinctutis, Faune, Lupercis.

Quos verò Ovidius *Cinctutos*; eos Papinius *Succinctos* nominat: *Succincti.*

Verbera ſuccincti formidavere Luperci.

quanquam non tam ad pudenda velanda, quàm ad Venereum coitum reprimendum Fibula adponebatur: ne qui ad Muſicã educabantur Citharœdi, itemq; Comœdi & hiſtriones, Veneri operam dantes raucedinem contraherent. Quam in rem exſtat Martialis Epigramma, *lib. 14:*

Dic mihi ſimpliciter, Comœdis & Citharœdis,
Fibula, quid præſtas? Charius ut futuant.

Mulieres enim in rem negatam pronæ, magno precio coitum ab hiſtrione conducebant.

Exceptis Senatoribus) Senatores Ulpiano ſpecioſæ & clariſſimæ perſonæ dicuntur *in l. ſpecioſas. 100. ff. de verborum ſignif.* ubi quæ Senatoria ornamenta vocat; alibi Magiſtratus inſignia appellat. *l. 1. § caſum. ff. de poſtuland.* negans cœcum utrisque luminibus orbatum poſtulare poſſe, eò quod inſignia Magiſtratus videre & revereri non poſſit. Inſignia hæc breviter à Prudentio collecta ſunt his verſibus:

——— nonné curſim transeunt
Faſces, ſecures, ſella, prætexta, toga,
Lictor, tribunal, & trecenta inſignia
Quibus tumetis?

Sub Toga (de aliis enim alibi, prout occaſio feret, dicemus) tunicam habebant Senatores, quæ Latus-clavus nominabatur. Nam & Auguſto ſumenti virilem togam, cum tunica Lati-clavi reſuta ex utraq; parte ad pedes decidiſſet, ominis loco quosdã interpretatos Suetonius tradit, futurum ut is Ordo, cujus id inſigne eſſet, ei quandoq; ſubjiceretur. Habebat autem Clavus Senatorius latiorem purpuram: & eo Senatores ab equeſtri ordine, cui Anguſtus-clavus conveniebat, diſtinguebantur: ut Plinius ſcriptum reliquit *libro trigeſimo tertio cap. 1. & lib. 9. cap. 36.* Discrimen hoc manifeſtè nobis oſtendit Cajus *in l. nuper. ff. de donat. int. vir. & Vxor.*

...natores.
...rum inſignia.
...tus-clavus.
...nguſtus clavus.

& Uxor. Valere dicens eam donationē, quæ honoris cauſſa fiat: verbi cauſſa, ſi uxor marito Laticlavii petendi gratia, vel ut equeſtris ordinis fiat, donet. Etſi enim inter Virum & Uxorem prohibita erat donatio, ne mutuo & tam honeſto amore invicem ſe ſpoliarent Conjuges, donationibus non temperantes; ſed profuſa erga ſe facilitate abutentes *l. 1. d. t.* quippe cum Majores conjugalem amorem ſolis animis æſtimarint, & famæ etiam conjunctorum conſuluerint, ne concordia precio, quemadmodum meretricii amores, conciliari videretur; nevé melior in paupertatem incideret, & deterior ditior fieret. *l. 3. ff. eodem.* ſiquidem gratuitum & ſpontaneum ut eſſet totum hoc amare & redamare, non autem mercenarium, veteres voluerunt: quibus etiam abſurdum viſum eſt, propter individuam Societatem quidquam inter Conjuges reperiri, quod commune non eſſet. ut eſt apud Plutarchum *in problematis*: Etſi inquam, ob hanc cauſſam Conjugalis prohibita erat donatio: Tamen, ut Cajus ait, Nuper ex indulgentia Principis Antonini recepta eſt alia cauſſa donationis, quam dicimus honoris cauſſa: ut ecce ſi Uxor Viro Laticlavii petendi gratia donet, vel ut Equeſtris ordinis fiat. Id ipſum, ante Cajum, etiam Ul-

Senatores ab Equitibus Latoclavo diſtincti.

Donatio inter Conjuges cur prohibita.

Quandoq; tamen permiſſa.

pianus tradidit *tit. 7. Inſtitution.* ubi principalibus conſtitutionibus conceſſum eſſe ait Mulieri in hoc donare Viro ſuo, ut is ab Imperatore Lato-clavo, vel Equo publico honoretur. Quibus in locis Senatorius ordo ab Equeſtri per Latum-clavum manifeſtò diſtinguitur. Unde etiam Laticlavii Senatores Suetonio dicuntur *in vita Auguſti. cap. 38.* & Alexandro Imperatori in *l. ſi Rufinus 4. C. de teſtam. milit.* Sed & Martialis per Latum-clavum intelligit Senatorium ordinem, cum Gelliam, quæ nobilitatem ſuam jactans Equitem contemnebat, & non niſi Senatori nubere ſe poſſe gloriabatur, ita irridet:

Laticlavii.

Dum proavos atavosq; refers, & nomina ma- (gna:
Dum tibi noſter Eques ſordida conditio eſt:
Dum te poſſe negas niſi Lato, Gellia, clavo
Nubere; nupſiſti, Gellia, ciſtifero.

Nupſiſti ciſtifero, hoc eſt, contemtiſſimo & deſpicatiſſimo homini, ut Turnebus interpretatur lib. 3. Adverſarior. cap. 21. & lib. 15. cap. 4.

Subucula.

Subucula) Ita veſtis appellabatur interior; quæ plerunq; ſolet eſſe vilior tunicâ ſuperimpoſitâ: quam precioſiorem eſſe conſtat. Unde Horatius Subuculam Tunicæ opponit, hanc *pexam* nominans; illam verò *tritam.* Quo modo & Martialis ait *lib. 2:*

Pexa-

Pexatus pulchrè rides mea, Zoile, trita.
Videtur tamen Hieronymus pexam tunicã accipere pro lacerata & vili, cum adverſus Jovinianum ita ſcribit: Tunc pexá tunica & nigra ſubucula veſtiebaris, ſordidatus & pallidus. Sed hunc ipſius errorem rectè notavit Philip. Beroaldus ad Apulejum *lib.2. Mileſiac:*

Amiciebantur etiam Capitio) Capitium Nonius pro capitis tegmine accipit: cum id pectori tegendo ſit Varroni, ab eo ſcilicet dictum, quod capiat pectus, id eſt, ut antiqui dicebant, indutu comprehendit. *lib. 4. Ling. Latin.* Idq; ex eodem Varrone *lib. 4. de vita Pop. Roma.* probatur his verbis: Neque id ab orbita Matrumfamilias inſtituti: quod eæ pectore ac lacertis erant apertis nec Capitia habebant. Uſæ quippe fuerunt ad vinciendum pectus Strophiis & faſciis. His non virginalis ſolummodò tumor papillarũ cohibebatur, ut eſt apud Martialem: *Capitium.* *Strophium, & faſcia pectoralis.*

Faſcia creſcentes Dominæ compeſce papillas;
& apud Turpilium: Me miſeram, quid agã? inter vias epiſtola excidit mihi: Infelix inter tuniculam ac ſtrophium collocãrã: & apud Catullum:

Non tereti ſtrophio lactentes vincta papillas:
Unde in mammoſam quandam Mammillare illud indumẽtum pelliceum apud Martialem:

Taurino poteras pectus conſtringere tergo:
Nam pellis mammas non capit iſta tuas:

Sed & humerorũ quoq; iis caſtigabatur ſuperfluus & quaſi luxurians habitus. Quo ſenſu etiam accipiendum eſt illud Terentii, de puellis, quas Matres ſtudent eſſe,

Demiſſis humeris, vincto pectore, ut graciles ſi-(ent.
Si qua eſt habitior paulò, pugilem eſſe ajunt,
deducunt cibum.

Faſciis enim illis, ut dixi, ὁμαλὰς & æquos humeros reddebant: cum contrà in pugilibus ſint toroſi. quas Ovidius propterea Ameletides, vel ut doctiſſimus legit Scaliger ad Varronem, Omeletides vocat:

Omeletides.

Conveniunt humeris tenues Omeletides altis.

quanquam *Vincto pectore* eſſe is quoque dici poteſt, q pectore eſt gracili & caſtigato. Unde & Feſtus Pompejus *lib. 19.* ait: Vinciȩ dicebantur cõtinentes: credo, quòd tales gracilioris & tenuioris ſunt abdominis, quàm incontinentes, quibus propendet aqualiculus. *Turneb. lib. 12. Adverſar. cap. 11.*

Pluvio tempore penulam ſumebant) Hinc Martialis: *Ingrediare viam cœlo licet usq; ſereno,*
Ad ſubitas nusquã ſcortea de-(ſit aquas

Penula Scortea. Scortum.

Penulam eam rectè appellat Scorteam, quaſi ex corio ac pellibus factam. *Pellem* enim Antiqui *Scortum* dicebant. Inde in aliquot

ſacris

ſacris ac ſacellis ſcriptum haberi Varro teſtatur *lib. 6. de Ling. Latin.* Ne quid ſcorteũ ad- " hibeatur, ne morticinum quid adſit. Quo " reſpiciens Ovidius ita canit:

Scortea non ulli fas eſt inferre ſacello,
Ne violent puros exanimata Deos.

A Scorteis iſtis pellibus Meretrices quoque Scorta fuerunt appellatæ, & pelles. Nam *Meretrices cur ſcorta dicta.* & in Atellanis licet animadvertere, Ruſticos dicere, ſe adduxiſſe pro ſcorto pelliculam, teſte Varrone, loco jam allegato. Et illud Levitici 15: Veſtem & pellem, quam ha- " buerit, lavabit aqua; Heſychius Hieroſo- " lymitanus de Meretricibus interpretatur: 1. vel, quod pellibus ſcorteis pro lecto utebantur: *Pierius libro trigeſimo quarto Hieroglyphicon. de pelle*: vel, quod ut pelliculæ ſubigantur, ut eſt apud Feſtum. 2. Unde Scortum ſcorteum *Scortum ſcorteum.* Apulejo *libro 1. Mileſiacar.* pro meretrice annoſa, & inſtar pelliculæ ac corii rugoſa. quæ propterea & *Strictipella* nominari poterat, quòd cutem ſtringat, & ru- *Strictipella meretrix.* gas in facie extendat, Tentipellio ad hoc uſa. Sic enim Titinnius:

—— tentipellium
Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ.

Id genus meretrices *Scranctiæ*, ſive *Scractiæ* dicuntur; vel, ut apud Feſtum & *Scranctia: Scractia.*

Nonium legitur, *Scraptæ*, hoc eſt, nugatoriꝫ ac deſpiciendæ mulieres: ductâ ab iis Metaphora, quæ quis exſcreare ſolet, quatenus id faciendo ſe purgaret. Titinnius in Prilla:

Scrapta.

Rectius mecaſtor Piculetæ Poſtumæ
Lectum hodiè ſtratum vidi, Scraptæ mulieri.

quanquam *Scrantiam* mulierem Scaliger ad Varronẽ, ſiccam intelligit, quæ tuſſiendo & exſcreando exhauſta ſit. Nam cum ſiccæ ſunt & arentes fauces magno & difficili ſtrepitu & roncho velut trocleâ ſcreatum trahimus. *Turnebus libr. 23. Adverſarior. cap. 18.* quam ariditatem in mulierum corporibus etiam Plautus notat *in Curculione:*

Tibi qui ſcreanti, ſiccæ, ſemiſonnæ adferat potionem.

Et in Epigrammate ita habetur:

Quæ ſucco caret, ut putriſq́ pumex:
Nemo viderit hanc ut exſcreantem.

Scrupedæ.

Eædem ob ariditatem & duritiem membrorum, etiam *Scrupedæ* dicuntur Plauto, apud Varronem, quaſi quæ duris & ligneis eſſent pedibus: ex doctiſſimi Scaligeri interpretatione. Et quis ſingula ad deſpicatum harum excogitata nomina com̃emoret? Plautus certè viliſſimas illas meretriculas & proſtantes, contemtim appellat Proſtibula, in Sticho:

Proſtibula.

Proſtibuli eſt, ſtantem ſtanti ſuavium dare.

quæ

quæ quoniam viliſſima mercede, duobus putâ obolis conducebantur, eidem dicuntur in Pœnulo: *Diobolares Meretriculæ.*

Servulorum ſordidulorum ſcorta diobolaria.

quo verbo & Pacuvius uſus fuerat apud Placiadem:

——non ego ita fui,
Vti nunc ſunt Meretrices diobolares, ſuam
Quæ numi cauſſa parvipendunt gratiam.

Recte, *Numi cauſſa*, dixit. quia meretricia baſia nihil aliud, quàm numos poſcunt. Unde Apulejus decenti & eleganti phraſi, Meretricum illa in lupanari jactata baſiola, Poſcinumia vocat *lib. 10.* ut non immeritò, ſuavis illa ſuaviatio inter Deos Amatori damnoſiſſimos enumeretur à Plauto in Bachidibus: quandoquidem eodem teſte, iſtarum *Baſia poſcinumia.*

Qui in amore præcipitat, pejus perit, quàm ſi ſaxo ſaliat.

Sed ut à Scortis ad Scorteam penulam revertamur, docuit Martialis, adverſus pluvias Eam uſurpari ſolitam. quem uſum & *Patavinæ tunicæ* ob craſſitiem præſtitiſſe videntur: quæ multa lana, & quidem triplici licio contextæ in tantam complebantur craſſitudinē, ut perinde ac tabulæ ſecari poſſe viderentur. Sic enim illud Martialis intelligo: *Patavinæ tunicæ.*

Vellera cum ſumant Patavinæ multa trilices,
Et pingues tunicas ſerra ſecare poteſt.

Gauſapina. Patavii quoq; , ex regionis illius Lanis, Penulæ texebantur *Gauſapinæ*: quæ, etſi villoſæ eſſent, & hyberno tempori deſtinatæ: tamẽ & æſtate oblectare potertam. Martialis:

Menſe vel Auguſto ſumere gauſapinas.

Et alibi:

Is mihi candor ineſt, villorum gratia tanta,
Vt me vel media ſumere meſſe velis.

Ex hoc villorum genere etiam tapeta ſive cubicularia Stragula texebantur, ut idem teſtatur Martialis:

Stragula purpureis lucent villoſa tapetis,
Quid prodeſt, ſi te congelat Vxor anus?

quaſi dicat, Gauſapina illa ſtragula, licet villoſa ſint; nihil tamen tibi proderunt ad calorem, adverſus vetulæ & frigidæ Uxoris tuæ gelu.

Eæq; faſciæ crurules) Faſciis in calceatu Faſciæ Crurules. uſos fuiſſe priſcos, monet Plinius *lib. 8.* ſcribens, Mures arroſiſſe Carboni Imperatori faſcias, quibus in calceatu utebatur: Idq; dirum fuiſſe oſtentum. Tales faſcias eleganti vocabulo Crurules Peduleſq; vocat Ulpian' *l. argum. 25. § faſciæ. ff. de auro & argent. legat.* Pedules. à cruribus ſcilicet & pedibus veſtiendis ſic dictas. Eodemq; in loco & Odonum ſive Udonum fit mentio: quos uſum calceamentorum præſtaſſe idem Ulpianus ait. Per *Vdones* Vdones. autem non tam laneos, quàm pelliceos

calceos intelligi, ex hirquinis putà pellibus confectos, Adrianus Turnebus *lib. 1. Adverſar. cap. 13.* ex illo Martialis probat *lib. 14.*

Non hos lana dedit, ſed olentis barba mariti.

quæ interpretatio ipſi etiam Cujacio *libr. 10. Obſervat. cap. 17.* nõ displicet, adducẽti ejusdem poëtæ, in Phœbum calvum epigramã:

Hœdina tibi pelle contegenti
Nuda tempora, verticemq; calvæ,
Feſtivè tibi, Phœbe, dixit ille,
Qui dixit caput eſſe calceatum.

Stephanus quoq; Forcatulus memorię prodidit, Edovardum III. Anglorum Regem, ſex & viginti Equitum præſtantiſſimorum perpetuum inſtituiſſe Collegium, ita ut in unius defuncti locum alius ſufficeretur, exiſtente Rege Principe Collegii cœruleo colore palliati. Caput verò illius fuiſſe, ut ſinguli Equites ligaculo aureo, gemmis refulgente, crus ſiniſtrum infra poplitem fibula vincirent: ſub hac inſcriptione: Ignominia dignum, quicunque male cogitet. Latére enim in nexu cruris honeſtiſſimam cohortationem, ne fugiendo prodigerent decus in conſtantia & magnanimitate ſitum. Tralaticium quoq; eſſe, equitatũ hunc cingulo regio inſignem, originem ſuam debere faſciolæ Heroidis Salberinæ, caſu illi è tibia decidentis, atque protinus *Cruris ligaculum.*

à Rege peramantæ collectæ. Sed & exigui hujus cinguli uſum fuiſſe veteribus principibus compertum ſe habere dicit, & quidem usq; ad luxum auri & ſerici. Idq; in Carolo Magno obſervatum fuiſſe, & in altero Magno, ſed Romano Pompejo. Cui dum Gn. Lentulus Marcellinus Cos. pro concione nimiam potentiam objectaret aſſenſu populi: invidioſæ quærelæ præſtò fuit Favonius, animadvertens eximii Ducis crus candida faſcia alligatum: Non refert, inquit, qua in parte corporis ſit diadema. Atq; ea cavillatione regias vires ei exprobravit. *Valer. Max. lib. 6. cap. 2. Stephan. Forcat. lib. 7. de Gallor. Imper.*

Pompejo faſcia cruralis objecta.

Latini Caligas vocant) Caligæ iſtæ, quę multiplicibus clavis munitæ erant, vulgare fuit vel infimi ordinis militum calceamentum. Inter hos infimæ notæ milites quia enutritus, & adſiduè verſatus erat C. Cæſar, qui Tiberio ſucceſſit in Imperio, ab eo calceamenti genere, quo ad concilianda vulgi ſtudia utebatur, *Caligulæ* nomen accepit; Vitellium ſcilicet imitatus: quem ob hoc laudatum ab Antiquis video, quòd tota vita caligatum quemq; militem obvium exoſcularetur, infimi ordinis militibus familiarem ſe præbens, ac benevolum, ut Tacitus, Dio, & Suetonius prodiderunt. Ab hoc porrò calcea-

Caligæ militares.

C. Cæſar cur Caligula dictus.

Vitellius.

calceamenti genere, ut Caligata militia *in l. 10. de excuſat. tutor.* Ita & Caligati milites, pro manipularibus, gregariis & vilioribus militibus fuerunt dicti. Nam Theodoſius & Valentinus Baſſo Præfecto prætorio ſcribentes, dum omnibus militibus liberam cum ingenuis mulieribus contrahendi conjugii permitterent facultatem, dixêre, A caligato milite usq; ad Protectoris perſonam id concedi: quaſi dicerent, ab infimis militibus ad Majores usq; *l. à caligat. C. de ſecund. Nupt.* Ubi tamen pro *Protectoris*, legendũ eſſe, *Præfecti cohortis*, Pratejus putat per context. *l. 2. ff. de his qui not. infam.* Idemq; & ex *l. de militibus. 9. ff. de cuſtod. reor. & l. omne. 6. § ſed & caligatus. ff. de re milit.* haud obſcurè colligitur. Juſtinianus certè incunctàter id aſſerit *in Auth. quib. mod. natur. effic. legit. c. illud quoq; melius 4. in fin.* Ubi Caligatos milites interpretatur viliores & obſcuriores, quanquã poſteà commune omnium qui in caſtris verſabantur, id calceamentum eſſe cœperit. Unde à Dione ϛρατιωτικὸν ὑπόδημα; à Tertulliano, ſpiculatoria caliga appellatur, *de corona Militis.* Et Julianum Centurionem caligas creberrimis atque acutis clavis, cæterorum militum more, fixas geſtantem, dum ſtrato ſaxeis cruſtis ſolo curreret, lapſum Joſippus refert *lib. 7, de Bello Judaico cap. 3* Milites ſanè

Caligati milites.

Caliga omnibus poſtea militibus communes.

Milites diſcincti. discinctos, veluti Ignavos, & militię minimè aptos: pcinctos verò, fortes & ſtrenuos judicatos fuiſſe, Alexander ab Alexandr. indicat

Præcincti. *lib. 1. Genial. dierum cap. 20.* Unde *Caligatum* Juvenalis pro audace uſurpat;

Adjutor gelidos veniam Caligatus in agros, id eſt, velut audax miles, adjutor Satyrarũ veniam, niſi illas mei pudet auxilii; ut Turne-

Cingulum militiæ ornamentum & inſigne. bus interpretatur *lib. 10. Adverſ. cap. 27.* Sanè qui inter Milites recipiebantur, hoc cingi cõſueviſſe ſatis colligitur *ex. l. filius familias. 43. ff. de teſtam. milit.* ubi ſcriptum eſt, Militia exornatos confeſtim cingi debere. Qui mos ex eo fluxit, q̃ qui militabant, omnes cingebantur. Erat quippe cingulum, primũ armorum inſigne, ac militiæ ornamentũ: quo

Cinguli privilegia. quamprimum cinctus quis fuerat, jure militari teſtabatur: nondum cinctus, eo jure teſtari non poterat *l. Titius, 25. l. quod dicitur. 38. § miles. ff. eod. tit.* Iniquum ſcilicet putabatur, Militum privilegiis eũm gaudere, qui non omnibus, nedũ primo militiæ ſigno, ac monimento eſſet ornatus. Cingulum igitur iſtud militi non tantum id tribuebat, ut militari jure teſtaretur: (unde in pcinctu facta teſtamenta, quæ, Feſto interprete, milites pugnaturi; vel, ut Plutarchus explicat, præſentibus commilitonibus nuncupabãt; qua de re exſtat *t. t. ff. C. de teſtam. milit:*) ſed præter

id, fori

id, fori quoq; afferebat præſcriptionē, ſi coram non ſuo judice in jus vocaretur. *l. ſi quis C. de pact.* Eundem tamen, ſi quid illicitè impetraſſet, quamvis cingulo militiæ, quavis etiam dignitate eſſet ornatus; impetratis carere debere placuit. *l. ſi quis. C. de Offic. Rector. prov.*

Cumq; Militi Cingulum unum ſatis eſſe Imperator perſpexiſſet, ſcitè admodum prohibuit, ne quis duas pluresvé militias affectet, nevé quis dignitatem aliquam cingulo alterius militiæ conjungat, niſi conjunctæ ſint, ac ſociali nexæ conſortio. *l. his quidem. C. qui milit. non poſſ. lib. 12. Claud. Coteraus de Jure Milit. lib. 1. cap. 4.*

Usque adeò verò Cinctos oportebat eſſe milites, ut nemo quiſquam in caſtris diſcinctus, ſine nota, verſaretur. quimò militaris ignominiæ genus erat, discinctum vel ſtare, vel opus facere militem. Qua ignominia plerunq; Milites ſuos adfeciſſe Auguſtū, Suetonius narrat. Sed & qui exauctorabantur, diſcingi ſolebant. ut eſt apud Herodian. *lib. 2.* Idq; pluribus oſtendit Barrab. Briſſonius *lib. 2. Selectar. interpret. cap. 7.* Dices: ſi omnes paſſim cincti, vel etiam caligati fuerūt Milites; q̄ igitur gregariorum & clariorū differētia? Scito, ex caligarū ornatu hanc facilè potuiſſe elucere. Clavis enim caligæ figebātur

Diſcincti ignominioſi.

Vt & exauctorati.

Caligarum diſtinctio.

iisq; vel ferreis, vel argenteis, vel aureis, ut quisq; luxu atq; opibus diffluebat. Id quod Hiſtoricorum probatiſſimorum auctoritate ꝓbat idem Briſſonius *lib. 2. ſelectar. interpr. cap. 5.* Planè cum Caligæ illæ Militum clavulis, ut dixi, eſſent confixæ; evenit inde, ut publicus curſus militibus conceſſus, *Clavularis* vocaretur. Ita enim Turnebus illud

Curſus clavularis.

„ Marcellini interpretatur: Cum familiis eos
„ ad Orientem proficiſci præcepit, Clavularis
„ curſus facultate permiſſa. *lib. 26. Adverſarior. cap. 34.*

Calceis utebantur) Calceis uſos fuiſſe Romanos, vel ex Tertulliano liquet: qui Togæ termentum proprium Calceos fuiſſe contendit, *lib. 6. de Pallio*, his verbis: Calceos nihil dico, propriũ togæ termentum, im̃undiſſimam pedum tutelam. quo in loco pro *Tormento*, quod ineptè omnibus paſſim obrepſerat exemplaribus, legendum eſſe *Termentum*, ubi ſcilicet Toga terminatur, vir doctiſſimus Johan. Ladislaus me monuit.

Tertulliani locus emendatus.

Sed calceis ii utebantur vel puris, vel mulleolis: utriſq; tamen ad medium usq; crus vel tibiam adſurgentibus. Sic enim Titinius:

Calcei vel puri & vel mullei.

——*jam cum mulleis*
Te oſtendiſti, quos tibiatim calceas.

Tibiatim, hoc eſt, ad mediam usq; tibiam. De utroq; verò calceamento ita Tertullian⁹

Impuro, inquit, cruri purum aut mulleolum "
inducit calceum. Ubi per Mulleolum, haud "
dubiè lunulatum intelligit calceum: per purum verò, Eum qui ex puro corio ſine lunula erat factus. quod poſterius calceamenti genus Perones appellabant. *Puri: qui & perones.* Mulleis verò, quos Feſtus à Mullando, id eſt, ſuendo; Turnebus à rubro mulli colore dictos putat *lib. 19. cap. 24.* Reges Albanorum primi, deinde patricii uſi ſunt. *Mullei.* Unde patricii calcei nominantur in ea inſcriptione: *Patricii dicti.* ÆDEM. HONORI. ET. VIRTUTI. FECIT. VESTE. TRIUMPHALI. CALCEIS. PATRICIIS. ut & patricia Luna apud Papinium:

——*patriciâ clauſit veſtigia Lunâ.*

quia ſcilicet Lunæ figura his erat adſuta. Juvenalis: *Lunam habebant adſutam.*

Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ:

vel fibula eburnea corniculans, inſtar Lunæ, ut Alexander ab Alexandro *lib. 5. Genial. dierum cap. 18.* interpretatur: *Et quare?* ſive ad commonendam Fortunæ varietatem & inconſtantiam, 1. quemadmodum Auctor noſter prodidit: ſive ad indicandam originis Romanorum vetuſtatem 2. ab Evandro & Arcadib⁹, qui ſtolidè ſe venditabant προσελήνους, id eſt, Luna antiquiores, ſicut Euſtachius putavit: quam in rem eſt illud Senecæ Tragici dicterium, in Hippolyto:

Sidus poſt veteres Arcades editum,
Currus non poterit flectere candidos.

3\. Vel, quod probabilius eſt, ad centenarii numeri notā, hoc eſt, C. literam hujus numeri primariam ſignificandā; quòd initiò patricii Senatores centum fuerunt, ex Romuli inſtitutione. *Iſidor. lib. 19. cap. 34. Briſſon lib. 3. ſelectar. interpret. cap. 17.* Quod igitur Ulpianus ait, calceatum debere præfectum vigilum coërrare l. nam ſalutem. 3. § ſciēdum. de Offic. præfect. vigil. id cum Tertuliano ad puros calceos ſive perones; non autem ad Mulleolos trahendum videtur, ex vera interpretatione Jacobi Rævardi *libr. 1. Varior. cap. 8.* tum quòd præfectus ille Magiſtratus curulis non ſit, qui ſolus inter reliquos Magiſtratus mulleis uti ſolebat, ut ex hiſce Catonis verbis à Feſto relatis probatur: Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos aluticinatos *(hoc eſt ex aluta factos;)* cæteri perones *(ſupple, gerebāt:)* tum quòd etiam intempeſta nocte per nives, per glaciem & imbres præfectus coërraret. Mulleoli autem ex alutis, hoc eſt, mollioribꝰ pellibus facti, lunulatiq́;, nulla ratione convenirent Vigilū præfecto,

——— *quem non pudet alto*
Per glaciem perone tegi.

ut illud Juvenalis *Satyra. 14.* hîc uſurpem. Quod ſi quæſieris, quid inter Magiſtratuum

Intell. L. 3. par. ſciendum. de Offic. præf. vigi.

& civium privatorum perones fuerit diſcriminis? dixerim cum Rævardo, Magiſtratuum perones fortaſſe lapillis quibuſdam, gemisq; precioſis fuiſſe exornatos. Cui rei haud dubiam fidem facit Tertullian', de habitu Virginis: Latent, inquit, in cingulis Smaragdi, & cylindros vaginæ ſuæ ſolus gladius ſub ſinu novit, & in peronibus uniones emergere de luto cupiunt. Nec verò prætereunda ſilentio ſunt duo illa calceamenti genera; *Cothurnus*, & *Soccus*. Cothurno Tragœdi utebantur, alto ſcilicet, ut ejus acceſſione Heroum, quos mira fuiſſe proceritate Philoſtratus aſſerit, magnitudinem æquatam proderent. Soccus humilior erat, & Comœdis in uſu primùm; poſteà & Viris & mulieribus communis paſſim fieri cœptus. De Viris manifeſtum exemplum habes apud Terentium, ubi Menedemus ex rure ſibi redeunti ſoccos à ſervis detrahi acuratè dixit. Sed & fidem huic rei facit Seneca *lib. 2. de Benefic. cap. 12.* C. Cæſar, inquit, vitam dedit Pompejo Pœno. agenti gratias oſculãdum porrexit ſiniſtrum pedẽ. Qui excuſant eum, negant id inſolẽtiæ cauſſa factum. Ajunt, ſocculum auratum, imò aureum deſtinatis margaritis oſtendere voluiſſe. Parum fœdè (ait) furioſeq; inſolens fuerat, qui de capite Cõſularis Viri ſoc-

Magiſtratuum & privatorum diſcrimen in peronibus.

Cothurnus.

Soccus.

Tam à viris uſurpatus.

catus audiebat, niſi in os Senatoris impegiſſet pigros ſuos, (hoc eſt, *lentos pedes*; vel, ut alii legunt, *pictos ſoccos.*) Mulieres verò ſoccos quoq; uſurpaſſe, teſtis eſt Suetonius in Vitellio: Petiit: inquit, à Meſſalina, ut ſibi pedes præberet excalceandos, detractumq; ſocculum dextrum inter togam tunicamq; geſtavit. Vidi etiam Italas, & inprimis Venetas mulieres altiſſimis ſoccis uſas: quamvis eos diminutiva & ſua voce *Zoccoli*, ſive Socculos dicant. Qua de re Joſephus Scaliger perfacetum patris ſui I. Cæſaris Scaligeri dictum refert *lib. 1. poëtices cap. 13*: Ejusmodi nempè Uxorum dimidio tantum in lectis frui maritos, altero dimidio cum Soccis depoſito. Quas ideò & Juvenalis irridere videtur Satyra 14. verſ. 504.

Quàm Mulieribus.

Zoccoli.

Scaligeri patris jocus.

——— *breviorq; videtur*
Virgine Pygmæa, nullis adjuncta cothurnis.

Parvam enim puellę ſtaturam exprimit, dum eam Cothurnis adjunctam ait: ſicut Cicero de genero ſuo: Quis meum generum alligavit gladio? ut eruditiſſimus Juvenis Gaſper Schoppius rectè explicat *lib. 4. Veriſimilium cap. 10.*

Salvatorem noſtrum diſcalceatum fuiſſe.) Idemq; & Apoſtolis præcepit Chriſtus, ne calceamentum pedibus inducerent. quod ita interpretatur Adamantius, ut ipſorum

Apoſtoli cur diſcalceati.

rum pedes, qui ad añunciandam feliciſſimæ vitæ perpetuitatem properabant, omni carerent mortalitatis indicio. Nam & Moſes cum exiret Ægypto, calceamẽta ex mortuis pellibus induxerat: quibus veluti quadam mortalitate conſtrictus erat. Cum verò cœpit per virrutẽ proficere, & ad montem Dei conſcendere, ibique immortalibus miniſtrare myſteriis: tunc ei præcipitur, ut lora calceamenti ſolvat: quia locus, in quo conſiſteret, Sanctus eſſet: hoc eſt, ut indicia mortalitatis, quæ in pelliceis calceis deſignatur, abjiceret. *Joh. Pierius lib. 15. Hieroglyph.*

Lotionem omiſit, quæ præſtari ſolebat hoſpitibus.) Admonendi hîc ſumus, quòd cùm aquam pedibus vel manibas poſcerent hoſpites aut convivæ; ſimpliciter, & nullo adjecto verbo dicere ſolerent: *Aquam pedibus, Aquam manibus.* Quod loquendi genus inprimis commendat Turnebus *libr. 1. Adverſar. cap. 14.* quandoquidem vetuſtatis quodam aucupio & lenocinio illiciat capiatque eos, qui orationis nitidæ & elegantis ſtudioſi ſunt. *Aquam manibus.*

Cum alia ſit Sortitio.) Sortis & Sortitionis cum hîc fiat mentio, operæ pretium me facturum arbitror, ſi quæ à Noſtris variè & confusè de Sortitione fuerunt prodita; quaſi *Sors: Sortitio.*

in faſciculum quendam breviter, pro ut inſtituti noſtri ratio expoſcit, collegero; celebrem hanc & diverſimodè agitatam quæſtionem explicaturus ſcilicet, An & quando ad judicium Sortis liceat recurrere? Qua in re ſciendum eſt, communi Dd. calculo receptum eſſe, Non cuivis hoc integrum eſſe paſſim, & indiſtinctè licere; ſed tum demum cum dubium de jure vertitur; factum autem certum eſt, *Accurs. in l. 1. verb. prohibebit. C. Vti poſſidet. Jaſon in l. ſi duobus 3. C. comm. de legat.* Nam ſi de ipſo quoque facto dubitaretur, ad Sortis arbitrium ideò deveniendum negant, quòd facta legitimè & plenè per eum probari debeant, qui intentionem ſuam in his habet fundatam. *l. ei qui. ff. de probat. l. actor. C. eodem tit. Jaſon in l. hujusmodi. 86. § ſi is cui. de legat. 1. n. 17. Angel. Aretin. in § Optionis. Inſtitut. de Legat. n. 2.* quod Zaſius diligenter & pulchrè explicat *in l. 2. § ex his. ff. de verbor. Obligat. n. 12.* Sed & de præjudicio tertii non agatur oportet, ſi Sorti locus eſſe debeat, ut Ang. Aretinus concludit *in § ſed ſi ex teſtamento. Inſtitut. de ſatisdat. tutor. n. 4.* quem Sylveſter Aldobrandinus ibidem ſequitur. *n. 24.* Caſus quoque iſtos, in quibus Sortem adhibere velis, à jure expreſſos eſſe oportere, Baldus affirmat *in l. meminimus. C. quando & quibus quarta*

Sorte quando uti liceat.

pars. libro 10. cui Alciatus *in l. Gallus. 29. ff. de lib. & poſthu. n. 65.* & Aldobrandinus *d. § ſed ſi ex teſtamento. n. 28.* ſubſcribunt. Sorte igitur res dirimetur, ſi plures, quibus optio legata eſt, diſcordes ſint in eligendo. *d. § optionis. Inſtitution. de legatis. l. ſi duobus. 3. in pr. C. comm. de legat.* Idem erit, ſi de deponendis apud aliquem inſtrumentis agatur, *l. ſi quæ. 5. in fin. ff. famil. herciſc.* aut dubitetur, quinám prior cauſſam dicere debeat. *l. ſed cum ambo. decima quarta ff. de Iudic.* Item, ſi de ſervis manumittendis quæſtio ſit. *l. generaliter. vigeſima quarta § quid ergò 17. ff. de fideicommiſſ. libertat.* aut de liberis dividendis, *Novell. 162. cap. 3.* aut de diviſione bonorum inter cohæredes facienda controvertatur. *l. 2. C. quando & quibus quart. pars. deb. lib. 10.* Quod ſi itaq; Sortis judicium adhibitum fuerit, ſtandum ei omninò erit, nec ulla inde dabitur provocatio: cum, ut Baldus dicebat *in d. l. meminimus.* Fortuna vel Sors ſuperiorem in hoc mundo non habeat. *Antonius Gomezius ad. l. 38. Tauri. n. ſeptimo. Rainald. Corſus libro 3. Indagation. juris cap. 11.* intantum, ut etſi per Sortitionem hanc etiam ultra dimidium precii læſus quis fuerit: læſio tamen illa reformari, aut ad æqualitatem reduci nequeat. *Johannes Sichardus in l. majoribus. 3. C. Comm. utriusque judici.*

A Sortis judicio cur non appelletur.

Ne quidem à læſo ultra dimidium.

licet Baldus ibi. & Alciatus *in l. ſi centum 117. de verbor. obligat. n. 5.* & Cagnolus in *l. 2. C. de reſcind. vendit. n. 60.* contrà ſenſerint quibus haud ſcio; an non hoc reponi poſſit, quod ubi par conventio, & par fortuna eſt, nemo lædi intelligatur. *arg. l. de fideicommiſſo. 11. C. de transact.* Potuit autem ob eventus incertitudinem adverſarius tuus, Sorte ita ferente, æquè ac tu lædi. At Eventus damni reſtitutionem nón indulget, ut ab Ulpiano graviter reſponſum exſtat *in l. verùm. 11. § ſciendum. ff. de Minorib.* Id tamen hoc temperamentum recipit, ſi utraq; pars conſenſerit, ut Sortis judicio controverſia dirimatur. Alterutra enim diſſentiente, nihil agi; Tiraquellus probat *de Jure primigen. quæſt. 17. Op. prima n. 94.* & Jacob. Menochius *de arbitrar. Judic. quæſt. lib. 2. cent. 5. caſu 442. n. 11.*

In Eccleſiaſticis ſortiri non licet. Planè in Eccleſiaſticis beneficiis Sortis uſus perpetuò eſt prohibitus. *c. ultim. Ex. de Sortileg. in fi.* Sortitione igitur eligi non poterit Epiſcopus. *l. ſacris 47. C. de Epiſcop. & cleric.* Multò minùs igitur Papa. Quia enim in his eligẽdis certa à jure præſcripta eſt forma. *c. quia propter. 42. Ex. de election.* nemini integrum erit ab ea recedere, ut Jaſon concludit *in d. l. hujusmodi. 86. § ſi is cui. de legat. 1. n. 15.* de quo tamen pluribus diſputatum eſt à Goffredo & Hoſtienſe in Summa Decre-

tal.

tal. *tit. de Sortilegiis.* Nec mirum eſt, Sortem ex cauſſis quibusdam prohiberi: præſertim ſi ad occulta quaſi miraculosè detegenda & revelanda uſurpetur. Quod enim Deus ſibi reſervavit, id homini absq; ſacrilegii impietate ſcrutari nõ licet. quemadmodum ex Thoma de Aquino Fernandus Vasquius refert *lib. 1. Illuſtr. Controverſiarum cap. 49. n. 19.* Etſi enim, finiente Auguſtino, Sors (in ſui natura & per ſe conſiderata) aliquid mali non eſt; ſed in humana dubietate divinã indicans voluntatem. *can. Sors 26. q. 2.* Tamẽ quia ob aſſiduum & frequẽtem ipſius uſum, homines in Idololatriam facilè labuntur. *Goffred. in d. Summa:* factum inde eſt, ut variæ & graves pœnæ in Sortilegos ſint conſtitutæ: de quibus *26. q. 2. 3. 4. 5. & tot. tit. Ex. de Sortilegiis, & apud Lucam de Penna in l. meminimus. C. quan. & quib. quart. pars. lib. 10.* De forma verò Sortitionis nihil hîc attinet dicere. Memorabile tamen inprimis videtur illud Sortitionis genus, quo Athlethæ olim ad pugnandum ducebantur. Nam calculis in urnam conjectis, binæ compares literæ inſcribebantur: quique eductis ſortibus pares ſortiti erant, invicem cõmittebantur. Veneti hodiè, ſi quid agendum eſt, ita ſortitionem efficiunt. Veluti ſi fingamus in Senatu de ratione belli agẽdum eſſe, neq;

Sors per ſe non mala.

Sortitio Athletharum.

Venetorum.

inter Senatores convenire, ad cujus Urbis expugnationẽ primùm debeat deduci exercitus (quod accidit temporibus Michaëlis Trigeſimi quinti Venetorum Ducis. *Hadrian. Barlan. de Ducib. Venet.*) ad divinas Sortes recurrendum cenſent. Nomina quidem expugnandarum Urbium in urnulam conjiciuntur: ea rudis quiſpiam puerulus manu miſcet: inde unam è chartulis, quæ ſingulæ ſingularum Urbium nomina continent, ad Principes defert, ab eaque oppugnanda bellum inchoari debet: ut ſcriptum reliquit *Claudius Coteraus, de Jure Militum lib. 3. cap. 8.*

Bireto ſeu pileo an veteres uſi fuerint?

Hic magna naſcitur dubitatio) Anceps eſt quæſtio, An veteres vulgari hoc capitis tegmine, quod Biretum ſeu pileum vocamus, fuerint uſi? Semel dicam, Eos hoc non uſos: ſed vel nudo capite fuiſſe, vel caput veſte velaſſe.

Negatur.

Itaque nulli in veteribus Romanorum ſtatuis; nulli in æneis quoque numis pilei viſuntur. Nulla quoque pilei vel cauſivę, ne apud Homerum quidem mẽtio: ut ita nudi capitis conſuetudo à priſca Græcia, cui capitis operimenta uſitata non fuêre, ducta videatur Turnebo *libro octavo Adverſar. cap. 4.* Idque Euſtachius Homeri interpres diſertè ſcribit. Sed miſſis Græcis, ad Romanos nos convertamus. Tranquillus certè de Julio Cæſare prodidit, Eum calvi-

calvitii deformitatem iniquiſſimè tuliſſe: ideoque deficientem capillum revocare à vertice aſſueviſſe, & ex omnibus decretis ſibi à Senatu populoque honoribus non aliud aut recepiſſe, aut uſurpaſſe libentius, quam Jus Laureæ coronæ perpetuò geſtandæ. Idque ad calvitium celandum. At verò minimè hanc tantoperè expetiiſſet, ſi Biretum aut pileus in uſu fuiſſet; longè ſcilicet aptior & fidelior ad diſſimulandum calvitium, quàm corona. Qua in re tamen inter Tempora & Homines diſtinguendum, quibus jus & uſus capitis tegendi. Temporibus Lipſius adnumerat ſacra, Ludos, Saturnalia, Peregrinationem, & Militiam. Sacrificia velato capite peracta fuiſſe, priſcò quodam & obvio ritu, omnibus notum eſt. Unde & Flamen Dialis, qui inter reliquos Flamines maximę dignationis erat, nomen videtur ſortit⁹: quòd in Latio capite velato erat, & caput filo lanæ præcinctū habebat: à quo Flamines, quaſi *filamines* appellabantur. Diales verò; ſive à *Diove*, quod eſt juvans Deus, ut ex Varrone *lib. 2. Rer. divinar.* Andreas Dominicu s Floccus interpretatur *lib. 1. de poteſtatib. Romanor. cap. 5.* Sive *à Dio*, à quo vita dari putabatur hominibus. *Robert. Vulturius. de Re militari lib. 8. fol. 158.* Sive quod ſub dio absq; apice

Diſtinctum tamen.

Ejus enim uſus 1. In Sacris.

Flamen Dialis.

1. 2. 3.

his eſſe non liceret. *Gellius libr. 10. Noctium Atticar. cap. 15.* Quibus mirabiliter convenit textus *in can. Cleros. § Sacerdos 21. diſt.* Sacerdotes gentilium (inquit Canon) in capite habebant pileum, in quo erat brevis virga deſuper habens lanæ aliquid, quod cũ propter æſtum ferre non poſſent, filo tantum capita religare cœperunt. Flamines igitur dicti, vel à geſtatione pileorum, quaſi *pileamines*; vel à filo illo, quaſi *filamines*; vel ab *infulis*, quas flammas appellabant; vel à *flammeis*, notiſſimo velaminis genere. Illud autem geſtaminis genus etiam Apex dicebatur. Sic enim Juvenalis:

Apex.

Et tollens Apicem generoſo vertice Flamen.

Et Valerius Maximus, Sulpitio inter ſacrificandum Apicem prolapſum ſcribit. de quo videatur Lilius Gregorius Gyrald. *Hiſtoriæ Deor. Syntagm. 17.* quanquam Numa Pompilius de Pontificalibus ſcribens; *Titulum* fuiſſe ait pallium, quo Sacerdotes caput tectabant, cum ad ſacrificium acceſſiſſent: de quo Virgilius:

Titulus.

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.

quod & à Roberto Vulturio relatũ eſt *lib. 8. de Re militari. fol. 159.* Planè feſtis diebus Sacerdotes filo depoſito, pileum imponebant, pro ſacerdotii eminentia, ut diſertè aſſerit textus *in d. can. Cleros. 21. diſt.* aut, ut Varro ſcri-

ro ſcriptum reliquit, album gerebant galerum: vel ideò, quod Jovi immolari albâ hoſtia opus eſſet, ut idem Vulturius explicat.

In Ludis quoq; Saturnalibus præſertim, hoc eſt liberrimæ vitæ diebus Pileus admittebatur, ſignum ſcilicet Libertatis. quo ſenſu Martialis Romam pileatam appellat: *2. Ludi.*

Permittis, puto, pileata Roma.

Eam verò Saturnalium feſtivitatem feſtivè deſcribit L. Accius, antiquiſſimus poëta. cujus lepidiſſimos verſus ex Annalibus ipſius hîc adſcribo: *Saturnalia.*

Maxima pars Grajum Saturno, & maximè
Athenæ,
Conficiunt ſacra, quæ Cronica eſſe iterantur ab
illis, *(omnes*
Cumq; diem celebrant per agros, Vrbesq; ferè
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; ſuos, noſtriq; itidem: & mos traditus
illinc, *(dem.*
Iſte, ut cum dominis famuli tum epulentur ibi-

quibus adde, quæ in hanc rem copioſè ſcripta ſunt à Macrobio & Lipſio *in Saturnalib.*

Sed & Peregrinatio capitis tegmẽ ſibi vendicabat, quod erat Petaſus, qui ad umbram faciendam marginatus erat, & adverſus pluvias, æſtus, ac ventos inprimis idoneus. Plautus certè peregrè euntibus aut venientibus petaſum ubiq; aptat. Sic enim *3. In peregrinatione.* *Petaſus*

iturientẽ deſcribit Militem: Opus eſt Chlamyde, & Machæra & Petaſo. Et Cicero: Tabellarios petaſatos venire ait, & comiter exſpectare ad portam. Et Auguſtus, Solis ne hyberni quidẽ patiens, domi quoq; non niſi petaſatus ſub dio ſpaciabatur, teſte Suetonio *in vita Auguſti.* Ubi verba illa, *Domi quoq;*, ſingularem habent Emphaſin: quaſi novum & in ſolens fuerit, ut alibi, quàm per viam petaſatus quis incederet. Petaſus autem Mercurio à poëtis & aliis ſemper fuit adſignatus, & quidem pinnulis utrinque adfixis. Plautus ſub Mercurii perſona: Ego has habebo usque in petaſo pinnulas. Et Apulejus in Apologia, Mercurium deſcribens: En vide, ut in capite criſpatus capillus ſub pilei umbraculo appareat, quàm lepidè ſuper tempora pares pinnulæ emineant: quàm autem feſtivè circa humeros veſtis ſubſtricta ſit, &c. Nec verò in petaſo tantum ſive galero; ſed & in talaribus pinnás habebat Mercurius: quia ſcilicet ſermo, cujus ille putabatur Deus, & quem per aëra ferre credebatur, velociſſimus eſſe ſoleat. Ideoque & Nuncius dictus: quoniam per ſermonem omnia cogitata enunciantur, ut Auguſtinus *7. de Civit. Dei* prodidit, & Lilius Gregorius Gyraldus *Syntagm. 9. Hiſtor. Deor.*

Cur Mercurio attributus. *Item pinna.*

4. In Militia. Denique in Militia quoque pileorum uſum

uſum fuiſſe, ſuadet Vegetius: Usq; ad præſentē, inquit, ætatem conſuetudo permāſit, ut omnes Milites pileis, quos Pannonicos vocant, ex pellibus uterentur. Hinc pilea Caſtori & Polluci antiquos dediſſe, Feſtus credit, quia Lacones fuerunt: quibus pileatis pugnare, in more poſitum: quò indomitum animum adverſus barbaros Reges & tyrannos ſignificatione libertatis oſtentarent: ut Pierius interpretatur *lib. 40. Hieroglyphic.* Auctor tamen eſt Suetonius, Jul. Cæſarem armorum & equitandi peritiſſimum, & laboris ultra fidem patientem, in agmine nonnunquam equo, ſæpius pedibus anteiſſe, Capite detecto, ſeu ſol, ſeu imber eſſet. Atq; hæc de Temporibus, quæ à cōmuni more excipi diximus. Excipiuntur & Homines certi: & ex his Liberti novi. Moris enim erat Servis, ſimulatque manumiſſi eſſent, capillos radere, & capiti calvo pileum imponere: ut eo quaſi ſymbolo tēpeſtatē ſervitutis videretur effugiſſe, ut naufragio liberati ſolent, De Naufragis ita Juvenalis:

Pileus cur Caſtori & Polluci.

Iul. Cæſar.

Pileum gerebant 1. Liberti novi.

——— *gaudent ibi vertice raſo*
Garrula ſecuri narrare pericula Nautæ.

At Manumiſſus ille apud Plautum ita ait:

Ego hodie raſo capite calvus accipiam pileum.

Hinc ad pileum vocati ſervi dicuntur Livio paſſim, & Senecæ *lib. 6. epiſt. 47.* quibus pro-

Ad pileum vocati.

Pilei impoſitio. miſſa conceſſavê libertas eſt. Eodemque ſenſu etiam pilei impoſitione libertos conſtitui legimus *in l. directis. 10. C. de teſtamentar. manum.* Ubi haud dubiè intelliguntur Servi, qui pileati funus defuncti ducebant; vel, ut habetur *in l. un. § ſed & qui. 5. C. de Latin. libert. toll.* *Pileati.* qui Domini fun[*] pileati antecedebant, vel in ipſo lectulo ſtantes cadaver ventilare videbãtur. Hos enim Libertatem conſequutos fuiſſe, & ex locis jam allegatis patet; & ipſemet etiam Dionyſius Halicarnaſſeus teſtatur, ſe Romæ complures de iſtis importunis & intempeſtivis liberalitatibus querimonias audiſſe. Scio equidem, inquit, nonnullos libertatem univerſæ familiæ ſuæ poſt mortem ſuum legaſſe, ut mortui liberalitatis & humanitatis laudem adipiſcerẽtur, & lectos, in quibus mortui deferrentur, magna pileatorum turba ſequeretur. quibus in funerum pompis nonnulli erant (id quod ab iis, qui explorabant, audire licebat) qui paucis ante diebus carcere emiſſi fuerant, ſcelerati, ſexcentas mortes commeriti. Iſtiusmodi nefarios pileos cum in civitate permulti aſpiciunt; discruciantur, atq; iſtam conſuetudinem vehementer damnãt: quaſi civitate rerum domina, terrarumq; Imperiũ ſibi vendicante, indignum ſit iſtiusmodi cives facere. Ob crebram hanc ſceleratorum

quoq;

quoque ſervorum, per pilei impoſitionem, conceſſam manumiſſionem factum opinor, ut qui inſigniter improbus venderetur Servus, ab impoſito pileo, Pileatus diceretur. Eo ipſo enim, quòd impoſito pileo venum iret, non tantum improbus eſſe & nequam, ſervus iſte innuebatur: ſed & venditor Dominus teſtatum faciebat, Nihil ſe ſuper eo policeri velle, quod poſteà ad præſtandum cogi poſſet: àtq; ita omni ſe vinculo exſolvebat, quo alioquin ad Redhibitionem trahi poterat. de quo videatur Gellius *lib. 7. Noct. Atticar. cap. 4.* Fuiſſe autem Pileum libertatis inſigne, non Perſius tantum docet illo verſu:

2. *Servi nequā, dum vendebantur.*

Pileus Libertatis inſigne.

Hæc mera Libertas: hæc nobis pilea donant.

Sed & veteres Numi. Nam in numo Tib. Claudii Cæſaris videre eſt ſigillum, quod dexterâ pileum tenet; Lævam, quàm latè poteſt, diſcapedinatam exporrigit, cum inſcriptione: Libertas Cos. IIII. ut eſt apud Pierium in Hieroglyph. *lib. 35. & 40.* Brutos quoq; Libertatis indicem monetam cudiſſe legimus, cum pileo duobus pugionibus impoſito. *Lilius Gregor. Gyrald. Hiſtoria Deor. Syntagm. 1.*

A communi porrò more capitis apertè gerendi excipiuntur etiam Ægri: quibus capitis firmandi gratia pileo uti licuit. Sic

3. *Ægri.*

enim Ovidius Amantem ſuum de morbo & pallore fingendo inſtruens, pileolum ei inter ſigna tribuit:

Arguat & macies animum, nec turpe putaris
Pileolum nitidis impoſuiſſe comis.

4. Senes. Idem & Senib⁹ licuiſſe, Nicephorus Gregoras oſtẽdit lib. 10. Ubi morem eum cum Romano Imperio Byzantium etiam translatum docens; De capitis tegmine, ait, moris apud Superiores fuiſſe, ut ætate provectiores Aulici pileis turbinatis uterentur, ſerico textis: Juniores autem omnes prorſus nudis eſſent capitibus.

5. Convivæ. Deniq; Convivas quoq; pileolos uſurpaſſe, ex Athenæo, quanquam fluctuans nonnihil probat Lipſius *libro de Amphitheatro cap. 19.* Extra memoratas ergò has perſonas, omnes nudo & aperto erant capite.

Objectionis pro pilei uſu diſſolutio. Nec me movet Plinii, Plutarchi, Salluſtii, Senecæ & aliorum auctoritas: qui viris dignitate præditis, & honore dignis, ſi quo caſu occurrerent, obvios caput aperire conſueviſſe, prodiderunt.

1\. Aut enim de iis intelligi hoc poteſt, qui operto capite aliqua ex cauſſa incederẽt, ut Milites caſſide, Sacerdotes flamine, Servi pileo, & omnes pluvio tempore galero; aut ſub Sole, petaſo & umbella. quemadmodum Alciatus reſpõdet *lib. 8. parerg. cap. 10.*

2\. Aut verò capitis illa tectio & aper-

apertio, non tam de pileo, quàm de Togæ lacinia erit accipienda. Laciniam enim iſtã in caput ſæpè rejiciebant, contra ventum, aut æſtum: eamq́; detrahebant, in honorati alicujus occurſu. quod ex Plutarcho ſatis docuit Lipſius. *de Amphith. cap. 20.*

Quanquam neq; hoc diſſimulandum eſt, capite palliolato incedere, hominum fuiſſe delicatorum & mollium. Sic enim Plautus Græcorum mollitiem taxat in Curculione, Scena, Date viam: *Capite palliolato eſſe, pro mollitie habebatur.*

Tum iſti Græci, palliati capite operto qui ambulant.

Sic Seneca de Mecœnate ſcribens; Hunc eſſe ait, qui in tribunali, in Roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio velaret caput, excluſis utrinque auribus, non aliter quàm in Mimo divite fugitivi ſolent. *lib. 20. Epiſtol. 115.* Illud planè ſingulare eſt, quod pilei umbellã Hippocratis imaginem tegi ſolitam tradunt. ut inde admonerentur homines, eam partem maximè curandam cuſtodiendamque, in qua tanquam certa ſede animus conquieſceret, & mentis Pontificiũ eſſet repoſitum. ut idem Alciatus interpretatur. Hinc Agathius Francos expoliviſſe crinem, unguentisque variis perfudiſſe ait, non odoris modò boni cauſſa; ſed quoniam mentis ſedes in capite ſit, quæ ſuavi fra- *Hippocratis caput cur pilei umbra tectum.*

grantia rapitur, & altiſſima quæque cerebro odoribus delibuto reducit. Quocircà nec Chriſtus cum eſſet Bethaniæ, repulit comminuto alabaſtro nardum puram effundi ſibi in caput à muliere, & ita totam domum odore impleri, perfuſa cœleſtis Regis coma decora, & Solis radiis pretioſiore. *Marci 14. Stephan. Forcatul. de Gallor. Imper. & Philoſoph. libro 5.*

Chriſtus nardo perfuſus.

Pilei forma.

Antiquam porrò pilei formam Lucianus in Dipſade, fuiſſe ait dimidium corticis alicujus ovi. Nam apud Garamantas ex Struthiorum ovis ſingulis in æquas partes diſſectis, bini fiunt pilei. Tanta ibi eſt ejus ovi magnitudo: eoq; capitis tegumento populi illi ſibi plurimum applaudunt: ſi verum eſt, quod Joh. Pierius prodidit *lib. 4. Hieroglyphicon.* In hoc igitur à petaſo diſtinctus pileus: quòd ille ad umbram faciendam marginatus; hic absque margine fuerit, quales dormitorii aut nautici pilei.

Draconis Leges.

Draco rigidiſſimas ſuas leges.) Tam aſper enim in puniēdo fuit Draco legislator Athenienſium: ut atroces ipſius Leges, ſanguine magis, quam atramento ſcriptas Demades; Herodicus verò non hominis, ſed draconis eſſe dicere ſolitus fuerit, ut Ariſtoteles in Rhetoricis meminit. Illis tam ſeverè quondam in fures fuit animadverſum, ut qui

ut qui olera, aut etiam bubulum ſterc', cauſ-ſa ſtercorãdi ſurripuiſſet, capitis pœnæ ſubjaceret. Cujusmodi quoque pœna in eum erat cõſtituta, qui tantulam ex alieno ficum ſuſtuliſſet. Unde *Sycophantæ* appellati, qui fures iſtiusmodi obſervarent, aut deferrẽt. & natum inde proverbiale convicium *Sycophanta*, in calumniatores, & de quacunq; vel minima cauſſa, litem moventes *Joh. Coraſius. lib. 1. de Arte juris. cap. 3.* Qua ſeveritate Draco tantum contraxit invidiæ, ut in theatro apud Æginam, populari tumultu omniũ conſpiratione, injectu multæ veſtis præfocaretur: & ejus leges, quæ videbantur impendio acerbiores, non decreto juſſoq; ; ſed tacito illiteratoq; conſenſu Athenienſium obliteratæ ſint. *Gellius lib. 11. Noct. Atticar. cap. 18.* Nec quidem injuria: cum in legib' ferendis, ipſius etiam poſſibilitatis, & facilitatis rationem habere deceat. Oportet enim, inquit Plutarchus *in vita Solonis*, ea quę jubentur, fieri poſſe facilè. Quo præcepto Salvator noſter Phariſæorum traditiones & dogmata improbavit. Alligant, inquit, onera gravia & importabilia humeris hominum: Ipſi autem digito movere nolũt. *Matthæi 23.* Et cum ageretur de circumciſione inter Apoſtolos, in Synodo prima; qui præerat, Nolite, dicebat, imponere jugum

Sycophantæ.

Leges debent eſſe poſſibiles.

ſuper vos, quod nec patres noſtri portare potuerunt *Actor. 15.* Quocirca ut in omnibus, puta contractibus, pactis, & judiciis; ita etiam & quidē maximè in jure, reſpondēdo nimirū, conſtituēndo & reddendo æquitatem ſectandam eſſe Paulus voluit *l. in omnibus. 90.* & ibi nobilis JCtus Hippolytus à Collibus. *ff. de regul. jur.* quo in loco Jus æquitati Paulus opponit, ut & Cicero ꝓ Cęcinna & in Bruto: hoc eſt rigorem juris, æquitati; jus ſummum & ſtrictum humanitati; ſubtilitatem benignitati. ut & *in l. 2. § quanquam ff. de Aqua & aq. pluv. arcend.* Hoc æquitas, ait, ſuggerit, licet jure deficiamur. Spectanda igitur erit æquitas, non ut hujus ſpecie jus tollatur; ſed ut, dum jus manebit, hinc interpretationem & modum accipiat: ne jus propter verba, etiam in quibus cauſſis iniquum eſt, præfractè retineatur. Ideò Celſus leges benignius interpretandas ait, quò earum voluntas conſervetur *l. benignius. 18. de LL.* Benignitate adhibita Leges non tollendas eſſe dicit; ſed interpretandas, hoc eſt, æquitate naturalis juris, quod ſemper æquum & bonum eſt, moderandas & temperandas. *l. non ſine. C. de bon. quæ lib.* ubi hæc idem valent, Æquitas & moderamen naturalis juris: benignè temperare, & æquitate ſeu naturalis juris moderamine tempe-

temperare. Hinc placuit in omnibus rebus præcipuam (hoc eſt potiorem, ut Antonius Auguſtinus interpretatur *libro quarto Emendation. cap. 8.*) eſſe juſticiæ æquitatisque, quàm ſtricti juris rationem. *l. placuit. 8. C. de judic.* Id hanc habet ſententiam, ut ſi jus generalibus verbis ſcriptum, in quibusdam cauſſis æquum non ſit ut ſervetur; utpote quod à juſticia & æquitate diſſideat: ſequamur potius, quod juſtum & æquum, quàm quod ſtrictum eſt: quia ſtrictum jus, quod nihil habet Auctoris, præter verba, efficit, ut ſit maximè contra ejus ſententiam & voluntatem. At verò ſententia non verbis adſtringenda eſt: ſed verba potius ſententiæ atque adeò æquitati ſervire debent, quam ſervari eſt ex mente legis. *Hugo Donellus lib. 1. Commentar. Juris civil. cap. 13.*

Æquitas ſtricto juri quomodo præferenda.

Verbi cauſa: Lex eſt, ut ſi quis muros tranſcenderit, capite puniatur. cujus Legis primus violator Remus à Romulo fratre interemptus eſt. *l. ultima ff. de rer. divis.* Finge igitur, Hoſtes civitatem cum oppugnarent & murum aſcendiſſent: Civem muros tranſcendentem, ſtrenuè eos depuliſſe. Si ex præſcripto legis petatur ad ſupplicium, nonnè ex bono & æquo defendetur? cum ſervandæ patriæ aut civitatis cauſſa muros tranſcendere vetitum intelligi non debeat.

Sic

hîc quamvis lege Bononienſi cautum ſit, ut qui ſanguinem in palatio fuderit, vita mulctetur: non tamen hac comprehendetur Chirurgus, qui cucurbitula, vel ſecta vena ægrum in palatio juvit. Quis enim exiſtimet, medicam manum, quæ potius præmio invitanda erat, ulla penitus pœna afficiendam? & eam legem non interpretetur ex ſubjecta materia, ut de ea ſanguinis fuſione intelligatur, quæ in ſpeciem delicti cadat? *Andr. Alciatus lib. 1. de verbor. ſignif. n. 14.* ſequutus Salycetum & Alexandr. *in l. omnes populi. de Juſtic. & Jure.* Boni igitur & æqui viri erit legis mentem, non verba ſequi. *Bald. in l. ſi defunctus. C. de ſuis & legitim.* Etſi enim verborum in omni cõtroverſia & cauſſę examine prima habetur ratio, quando ea clara ſunt & perſpicua *l. Labeo 7. § id Tubero. ff. de ſupell. legat.* ut in univerſum Paulus reſpõderit, Non admittendam eſſe voluntatis quæſtionem, cum in verbis nulla eſt ambiguitas. *l. ille aut ille. 25. de legat 3.* nec aliter ex Marcelli ſententia à verborum ſignificatione recedi oporteat, quàm cum manifeſtum eſt, aliud voluiſſe loquentẽ *l. non aliter. 69. d. t.* quia tamen jura non vocabulis, ſed vocabula juri ſubjiciuntur explicanda *l. omne verbum. 2. in fi. C. Comm. de legat.* quibus conſtat hominũ vel loquentium vel ſcribentium injuriam

Statutum Bononienſe.

Legis mens, non verba ſequenda.

non

non infrequenter abuti: diſcreti erit JCti, diligenter perpenſis omnibus circumſtantiis, non minorem, imò majorem quandoque voluntatis, quàm verborum rationem habere. Etſi maximè, ait Modeſtinus, verba legis hunc habent intellectum: tamen mens Legislatoris aliud vult. *l. ſcire oportet. 13. verſ. aliud. ff. de excuſat. tutor.* Juſtum autem eſſe voluntatem magis, quàm cõceptionem verborum inſpicere, Juſtinian' monuit *l. ult. C. quæ res pign. dar. poſſ.* quod latius proſequutus ſum in explicatione *L. 2. part. 1. C. de in jus vocan.* Nam ut eleganter Cicero pro Cecinna ait: Scriptum ſequi, calumniatoris "
eſt: boni autem judicis, voluntatem ſcripto- "
ris, auctoritatemq; defendere. Id vero non "
in civilibus duntaxat cauſſis: ſed etiam in delictis & quidem quàm maximè erit obſervandum, ut ſcilicet humaniorem ſententiã ſequamur. *Humanior ſententia.* In pœnalibus certè cauſſis, ut Paulus ait, benignius erit interpretandum. *In pœnalibus præſertim.* *l. factum. 155. § ult. de Reg. jur.* Et Interpretatione legum pœnæ molliendæ potius, quam aſperandæ; ſicuti Hermogenianus reſpondit *l. pen. ff. de pœn.* Quod non ita accipiendum eſt, ut cum de delicto conſtat, benigni' habeantur malefactores: cum Reip. interſit, ut ſuppliciorum acerbitate & exemplo minuatur facinorum frequentia. *Certo tamen modo.* *l. aut facta. de*

pœn. l. ita vulneratus. 51. §. 2. vers. quod ſi quis ad L. Aquil. l. 3. C. de Epiſcop. aud. Sed ita, ut ſi vel de crimine, vel criminis ſpecie, non ſatis aperta ſit ꝓbatio, jam tum potius vel nullum delictum, vel quod inter plura min⁹ infame ſit, cōmiſſum interpretemur. *l. hæc quidem. de ſuſp. tut.* Quo ſenſu exaudio id quod Trajanus Aſſiduo Severo reſcripſit: Satius eſſe, impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentē damnare. *l. abſentem 5. ff. de pœn.* non ꝙ nulla adverſus facinoroſos pœna conſtituta ſit exſequenda: cum & malum è medio tollere æternus Legislator ſuadeat; & Reipublicæ interſit, provinciam malis hominibus purgari, adeò ut etiam cōtaminari animadverſum ſit gaudia læticiamq; cōmunem, ſi facinoroſi impunes dimittantur. *l. 3. C. de Epiſcop. audient.* ſiquidem facilitas veniæ incentivū tribuat delinquendi. *can. eſt injuſta. 23. q. 4.* Sed quod in dubio, & cum liquidò de delicto non conſtat, vel ut eſt in antiqua formula Non paret; proniores eſſe debeamus ad abſolvendū, quàm condemnādum. Quò ꝑtinet, quod ex notabili Abbatis deciſione *in c. Eſtote Ex. de Reg. jur.* Udalr. Zaſius retulit *conſ. 16. in fin.* quod cum facta referri ad delictum, & non delictum poſſint; debeant in eam trahi partem, quæ delicto caret: cum & quilibet præſumatur bonus, donec

Intellectus L. 5. ff. de pœn.

donec cōtrarium probetur. *c. dudum. de præſumt.* & generaliter alioquin ab Ulpiano reſponſum ſit: In ambiguis rebus humaniorē ſententiam ſequi nos oportere. *l. ſi fuerit. 10. § 1. de reb. dub.* Cum quo planè cōvenit, quod idē Ulp. alibi ꝓdidit: ſemper in obſcuris, ꝙ minimū eſt ſequimur. *l. ſemper. 9. de R. J.* & Cajus: ſemper in dubiis benigniora p̄ferenda ſunt. *l. 56. d. t.* vel ut Paulus loquitur, id agendū eſt, ut quàm tutiſſimo loco res ſit *l. ubi eſt 21. ff. de reb. dub.* Hinc Æquitatem Cyprianus juſticiam definit illam quidem; ſed dulcore miſericordiæ temperatam, ut ex Archidiacono *in can. jus generale. 1. diſtinct.* refert Lucas de penna *in l. in ſacris. duodecima C. de proxim. ſacror. ſcrin.* qua de re plura à me dicta ſunt *in l. ſemper. 9. ff. de Reg. jur.* quibus adde, quæ de Clementia elegāter & copiosè ſcripta reliquit Lucas de Penna in *l. placet, 8. C. de excuſat. muner. lib. 10. l. duos. 13. C. de ſuſcept. præpoſ. & arcar. eod. lib. & in l. his quidem 5. C. qui militar. poſſ. vel non. libro 12.* Viderint igitur Draconiſtæ illi (ſic enim rigidos judices qui ꝓpemodū expertes omnis humanitatis, nimisq; indulgentes affectibus nil niſi ſanguinem, cædes, gladios, & ignem ſpirare videntur, Henricus Steph. appellat in p̄fatione libelli, cui titulū fecit: *Juris civilis fontes & rivi*) ne, dum ad cōſilia adhiben- *Draconiſtæ.*

tur, affectione mala vel aſſentatione Cæci, inſontes pro nocentibus damnent magis, quàm abſolvant: quandoquidem in eam plerunq; propenſiores eſſe ſoleant ſententiam, in quam principis animum vident eſſe „ proclivem. Meminerint potius, tutius „ eſſe propter miſericordiam reddere rationem, quàm propter crudelitatem: atq; inſuper ſibi quoq; dictum putent à Regio propheta; Viri ſanguinarii & doloſi, ne dimidiũ quidem tempus ætatis ſuæ vivendo complebunt: cujus rei varia exempla recenſet Philippus Camerarius, divini humaniq; juris, ac hiſtoriarum callentiſſimus, *cap. ult. Operar. Succiſivar.* Iſtud quoq; ob legum auctoritatem diſſimulandum non eſt, quod Cæſar *lib. 6. de bello Gallico* prodidit, Druidas Leges & diſciplinas ſerias literis mandare, nefas putaſſe. Idq; duabus de cauſſis: quod neque in vulgus diſciplinam efferri voluerint; neq; eos, qui diſcunt, literis confiſos, minus memoriæ ſtudere. quod ferè videmus plerisque accidere, ut præſidio literarum freti, diligẽtiam in perdiſcendo, memoriamq́; remittãt. Cui non abſimile forſan fuit Lacedæmoniorum inſtitutum, ut Leges ſine ſcripto hominum memoriæ deponerent. *§ ex non ſcripto. Inſt. de Jur. nat. gent. & civ.* Sed nec Romani Leges permiſerunt paſſim vagari terique: ſed

Philippus Camerarius.

Leges olim cur literis non mandata.

Lacedæmonii.

Romani.

ſed apud Pontificum Collegium eas, earumque actiones, quæ circa fori ſolennia verſarentur, eſſe decreverunt, tam ſcientia, quàm interpretatione: nec niſi certas & ſolennes, imò anxiè graves edi palam paſſi ſunt: ne populus, ut ait Pomponius, prout vellet, inſtitueret. *l. 2. ff. de orig. jur.* Populo enim Legem terrori & miraculo penè eſſe, utiliſſimum eſt habitum: cum Lex omnis ſit invẽtum ac munus Dei, decretum prudentum hominum, &c. *l. 2. ff. de legib.* Nam quo magis humanis mentibus Leges figerentur, & plus dignitatis ac venerationis haberẽt; Reges prudẽtiſſimi, & alii primæ notæ Legumlatores, ad Deum aliquem eas retulerunt. Sic enim Minos Cretenſium Rex colloquio Jovis frui ſe aſſerebat, & Leges ex illius reſponſo dare. quas Lycurgus, poſtquam in Creta didiciſſet, domũ reverſus, ab Apolline acceptas finxit. Moſes certè Tabulas duas Legum ſacrarum à Deo Opt. Max. ſibi in monte Sinai traditas teſtatur. Cujus facies, ex divino colloquio, cornuta (radiatã dixeris verius) apparuiſſe putatur, emiſſis radiis magno terrore ſpectantium, ita ut velamine injecto populum alloqueretur. Exod. 3. Cornu enim auctoritatis & excellẽtiæ notam eſſe liquidò conſtat. Imò pro Rege ipſo id in divinis literis poſitum inveniri, Pierius

Legum auctoritas.

Divina orig.

Minos.

Lycurgus.

Moſes.

Cornu, quid in ſacris.

aſſerit *lib. 41. Hieroglyph.* Sic enim David à Saulis & aliorum inimicorum manu liberatus, pæana canit Deo, eumque vocat clypeum & aſylum ſuum, & cornu ſalutis. *2. Regum. 22.* Et alibi ait: Cornu ejus exaltabitur in gloria. *Pſalm. 111.* Unde cum in capite Genitii Cippi Prætoris ſubitò veluti cornua emerſiſſent, reſponſum fuit à vatibus Romanis, Eum Regem fore, ſi in Urbem revertiſſet. *Val. Max. lib. 5. cap. 6.* Quocirca & Bachus corniger, & taurina facie ab Antiquis effingebatur, ob victorias & ingeniorum incitabulum vino adſcriptum: eò quòd potatores taurinum quiddam aſſequantur, animos nimirum, ferociam, & pugnacitatem; & neque dicto, neq; facto parcant ulli: ſed ut animalia, quæ cornibus prædita ſunt, ad feriendum ſeſe paratiores oſtendant: ut rectè dixerit Horatius: Ebrietatem ad prælia vel inermem trudere. Ob eandem hanc animi impotentiam & ferocitatem M. Craſſus fœnum in cornu habere vulgò dict' eſt. Nam cum Sicinius quidam, effuſiſſima dicacitate omnes carpſiſſet quidē; uni autem M. Craſſo peperciſſet: ac, cur uni huic parceret, fuiſſet interrogatus; Fœnum eum in cornu habere, reſpōdit: arguens nimirum inſolentiam ejus, quæ ex nimia pabuli ubertate & opibus reſultaret;

Bachus cur corniger.

M. Craſſus.

Fœnum in cornu.

atq;

atq; dignum eum ſignificans indicio fœni, quod boum cornibus ſolebat alligari. Mos enim fuit Romanis, Cornupetarum boum cornua fœno circumligare: ut obviam prodeuntes cavendum ſibi admonerētur. Quò reſpexit Horatius, cum ita cecinit:

Fœnum habet in cornu: longum fuge.

Longè alia fuit Andronici Conſtantinopolitani Imperatoris, luxu & libidine perditi intentio. qui cornua cervorum, quos venatus erat, inſignia, & rari aliquid habentia in porticibus fori ſuſpendebat, ſpecie quidem oſtentandæ magnitudinis ferarum, quas cepiſſet: cum revera Civitatis mores, & Uxorum, quas ipſe corrumpebat, laſciviam notaret: Sicuti Nicetas prodidit *lib. 2. de Imperio Andronici Comneni.* Atque hinc in multas gentes promanavit opinor, ut qui malitia degenere, vel injuria ſuas Conjuges adulterari ſinerent, probroſo ſanè convitio *Cornua ferre*, & *Cornuti* dicantur. Verū hiſce valere juſſis (nolo enim generi illi hominū quos unquam Sol vidit, miſerrimo eſſe acerbior: ne jam ante ſatis adflictis iſtis Bonis hominib⁹ cōmentatione hac mea adflictionem addere videar) rurſum ad Leges nos cōferamus: quarum & cæleſtem originem, & myſticū atq; occultum, nec cuilibet obvium ſenſum eſſe diximus: ut hinc appareat, fru- *Cornuti.*

ſtra conqueri Polydorum, quòd Edovardi Leges idiomate Northmanico vix Anglis Galliſvé intelligibili eſſent perſcriptæ: neſciens fortaſſis, Principũ placita, & Legislatorũ ſanctiones eſſe digna ſingulari & inuſitato ſermone, quo magis vulgo ſint admirationi. Gaudent enim ſanctæ res abſtrudi, & à communi intelligentia ſemoveri. Hinc Decemvirales tabulæ dicendi genus exoletũ & auctoritate venerandum uſurpârunt, ut ex Cicerone *lib. 3. de LL.* refert Steph. Forcatulus *lib. 7. de Gallorum Imper. & Philoſoph.* ut perperam omninò faciant, qui ut eſt in proverbio, Eleuſina ſacra in vulgus proferunt; ſive, ut Chriſti verbis utar, margaritas ante porcos abjiciunt. Prometheus certè ob id in Caucaſo monte prægelidis rupibus alligatus pœnas pẽdere fingitur, quòd cœleſtem ignem Diis immortalibus furto ſurreptum cum mortalibus communicârit. Quare illi redivivum pectus

Triſti advolatu, aduncis lacerans unguibus
Jovis ſatelles, paſtu dilaniat fero:

ut Cicero *lib. 2. Tuſcul.* ex Æſchylo reddidit. Planè in divina quoq; lege quædam occulta eſſe voluiſſe æternum Legislatorem, non dubitavit Gregorius Nazianzenus affirmare *lib. 1. Theologiæ.* Vult, inquit, Legem tabulis ſolidis lapideisq; utrinq; inſcribi, propter manife-

Leges cur inuſitato ſermone plerunq; conſcripta.

Prometheus.

Etiam in divina Lege quædam occulta.

manifeſtum ejus atque occultum: hoc quidem multis, & humi repentibus hominibus; illud verò paucis, & in ſublime evadentibus. Id ipſum nō auctor modò quarti libri Eſdrę, *cap. 14:* ſed & Hilarius *ſuper Pſalm. 2.* & Origenes *homilia 4. in Num.* non obſcurè teſtantur, dum Moſem dicunt non legem ſolum, ſed ſecretiorem legis enarrationem in monte divinitus accepiſſe. Præceptum autem ei à Deo, ut Legem quidem populo ſcriberet; Legis autem occulta myſteria ipſe miniſtro ſuo Joſuæ; hîc deinceps ſuccedentibus Sacerdotum primoribus, magna ſilentii religione revelaret. Enarravi ei, inquit Eſdra, mirabilia multa, & oſtendi ei tempora ſecreta, & finem: & præcepi ei dicens: Hæc in palàm facies verba: & hæc abſcondes. Et paulò poſt: Ea ubi perfecta fuerint, alia palàm facies, alia clam trades ſapientibus, de quo videri poterit Melchior Guilandinus *in tract. de papyro. membro 3.*

Romani omnes barbam radebant, & capillos gerebant.) De Barba & Capillitio videantur, quæ ex variis hiſtoricorum hortulis decerpſit, & veluti in penum quandam repoſuit Philipp. Camerarius *Operar. ſucciſivar. cap. 36.* Fuit autem civium Romanorum ac Principum conſuetudo, ut mentum raderent. Qui mos ad Adriani usq; tem- *Romani mentum radebant.*

pora (qui primus barbam nutrivit, teſte Xiphilino Dionis Epitomatore, in Trajano) invaluit; ſolo *luctus* vel *reatus* tempore excepto: quo barbam ſolebant demittere, & capillum ſubmittere. De luctu fidem facit Seneca: qui Cajum principem barbam & capillum ſubmiſiſſe refert, audita Sororis morte, *in Epiſtola ad Polybium.* Et de eodem Suetonius loquens; Rediit, inquit, barba capilloq; promiſſo. Ulpianus certè inter luctus cenſet indicia, ſi quis veſte utatur lugubri aut ſqualida: ſi barbam demittat: vel capillos ſummittat. *l. item apud Labeonem. 15. § generaliter. 27. ff. de Injur. Steph. Forcat. Necyomant. dial. 58. n. 3.* Idem erat, ſi quis in Reatu eſſet, hoc eſt, inter Reos relatus: quod tum fiebat, quando Judex rejectis exceptionibus dilatoriis declinatoriiſque pronunciabat, ad ulteriora procedendum. Poſt hujuſmodi enim Interlocutionem, quæ vim cujuſdam litis conteſtationis habebat: qui accuſatus erat, incipiebat in Reatu eſſe, hoc eſt, ſtatu & conditione, in qua Rei ſunt, antequam vel abſolvantur, vel condemnentur. Reorum autem olim certum ſtatum fuiſſe, vel Plinius *in Epiſtola ad Surã* teſtatur: ubi, Moris ait Reis fuiſſe, ſubmittere capillum, quem non ante fas fuit reſcindere, quàm omnium ſententiis abſolverentur.

Niſi cum in luctu eſſent:

Aut Reatu.

Reorum ſtatus.

Erant

Erant igitur Rei ſqualore & illuvie confecti, promiſſa barba, habitu ſordido, pannoſo, &, ut Budæus inquit, miſericordiæ aucupatore. Qui ſtatus, Reatus dicebatur. quæ vox Ciceronis & aliis Antiquis inuſitata, primumq́; á M. Meſſala conficta eſt, ut Quintilian. *lib. 8. Oratoriar. Inſtit.* prodidit. Ea tamen & Martialis uſus eſt:

Si det iniqua tibi triſtem fortuna Reatum,
Squalidus hærebo pallidiorq́; Reo.

& Modeſtinus *in l. ſi diutino. 26. ff. de pœn.* *Si* diutino, inquit, tempore aliquis in Reatu fuerit, aliquatenus pœna ejus ſublevanda erit. quod ita Noſtrates interpretantur, ut qui in com̄iſſo delicto diu impunè egit; vel, qui poſt longum tempus, puta decem vel viginti an̄os alicujus facinoris accuſatus eſt; mitius puniri debeat, quàm q recens crimē patravit. Quæ ſententia & ridicula eſt; & ratione caret: cum ſatis Reo eſſe debeat, tanto tempore impunè egiſſe: & ideò tarditas vindictæ, ſupplicii gravitate cōpenſanda ſit, ut ex Val. Maximo Alciatus reſpondet *lib. 2. parerg. cap. 10.* Nec enim per Reatum Modeſtinus crimen ipſum intelligit: ſed ſtatum & habitum illum Reorum, de quo modò diximus: ut ſit ſenſus, Pœnam ejus temperandam nonnihil, qui diu fuit in Reatu, hoc eſt, in cultu ſolito Reorum, in cōſpicua

Intellect. L. ſi diutino. 26. ff. de pœnis.

& miſeranda illa calamitate, in qua Rei olim erant, capillo videlicet ſubmiſſo, promiſſa barba, habitu pannoſo, ſordibus & illuvie confecti (Unde & *Sordidati* nuncupati) donec vel abſolverentur vel condemnarentur. Veteribus enim, nec injuria, viſum eſt, conſpicuam hanc & diuturnam calamitatem debere criminis pœnam minuere. *Joh. Coraſius libr. 2. Miſcellan. cap. 20. & libr. 4. de Arte juris cap. 28.* Quæ ſententia juvatur quoq; Ulpiani reſponſo *in l. 3. § quod pater. ff. de Munerib. & honor.* Ubi Reatus à Crimine diſertè diſtinguitur. Quod pater (inquit Ulpianus) in reatu criminis alicujus eſt, filiis impedimento ad honores eſſe non debet: quemadmodum nec crimen ipſum, ſive patris delictum, innocenti filio pœna eſt. *l. 2. § nullum. ff. de Decurion.* Sed & qui in Reatu decedit, integri ſtatus decedit. *l. ult. ff. ad L. Jul. Majeſtat:* & ideò nec ſibi, nec hæredibus præjudicat: niſi mortem, nulla præcedente cauſſa, ſibi conſciverit. *l. fin. § ult. ff. de bon. eor. qui ante ſentent.* Sed nec Reos ipſos duntaxat; verum etiam affines eorum & cognatos, libertos & familiares omnes veſtem mutare, capillumq; ſubmittere conſueviſſe, Manlii Capitolini exemplo, quod Auctor noſter ex Livio adducit, ſatis probatur. Eum tamen morem poſteà coarctatum nonnihil fuiſſe, Venu-

Sordidati.

Etiam Reorum cognati Sordidatam uſurpabant veſtem.

Id tamen poſteà limitatum.

Venulejus indicat *l. veſtem. 39. ff. de Injur.* Veſtem ſordidam, ait, Rei nomine in publico habere, capillumvé ſubmittere nulli licet: niſi ita conjunctus ſit affinitate, ut invitus in Reum teſtimonium dicere cogi non poſſit. Non obſcurè enim innuit, cuivis non eſſe permittendum, Rei nomine ſordidam veſtem (quam Valerius *lib. 6. cap. 4.* obſoletam; Ulpianus ſqualidam appellat *in l. 13. § 27. de Injur.*) in publico habere, capillumvé ſubmittere, niſi cognatis tantum & affinibus, iisq; proximioribus: cum id anteà libertis, & cuivis ex populo ſine fraude liceret: quēadmodum ex Livio & Plinio probat Jac. Rẹvardus *lib. 3. Varior. cap. 6.* Solum tamen P. Scipionem Africanum legimus, cum Reus eſſet, eiq; à Claudio Aſellio Tribuno plebis dies dicta eſſet, ad populum neque barbam radere, neq; candida veſte uti deſiiſſe; minimeque fuiſſe cultu ſolito Reorum: ut eſt apud Gellium *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 4.* *Scipio.*

Fertur quoq; Rullius, quo truculentior eſſet, capillatior & barba majore fuiſſe. Ad terrorem certè hoſtibus incutiendum, Indi & Arabes in prælia ituri, ex proprio capillo cornua & cincinnos ſibi nectere dicuntur; formidabiliores ſcilicet inde apparituri. Sed & Philoſophos barbam prolixiorem, & capillis longiorem geſtare ſolitos, ſapientiæ *Rullius.* *Indi & Arabes.* *Philoſophi barba cur prolixa.*

argumentum & inſigne, plus quàm manifeſtum eſt. Inde enim Horatius Barbam ſapientem appellat *lib. 2. Satyr. 3.*

Barba ſapiens.

——— tempore, quo me

Solatus juſſit ſapientem paſcere barbam.

quam Juvenalis *Satyr. 10.* gravem dixit, Hinc Philoſophos Perſius barbatos appellat *Sat. 4.*

Rem populi tractas? barbatũ hoc crede Magiſtrum

Dicere, ſorbitio tollit quẽ dira cicutæ.

ubi Domitium Neronem minùs idoneum oſtendit populi Rectorem & Paſtorem: qui nihil unquam ſtudio percẽpiſſet, audiſſet, didiciſſet. Ob id Juvenalis *Satyr. 4.* docet, Liberos molli educatione, indulgẽtia & pravis parentum moribus perdi, ut vix ac ne vix quidem inde ad meliorẽ frugem poſſint revocari,

Barbatos licet admoveas mille inde Magiſtros.

Quanquam ut nec habitus Monachum, nec cathedra Sacerdotem facit; & nec locus aut habitus ſanctificat hominem, ſed homo locum & habitum *can. ult. 40. diſtinct.* Ita etiam neque promiſſior barba, nec veſtis pertrita Philoſophum facit. Hinc enim illud è Græco converſum epigramma:

Barba non facit philoſophum.

Si prolixa facit ſapientem barba: quid oſtat,

Barbatus fiat quin Caper ipſe Plato?

Quapropter cum ad Herodem Atticum cõſularem virum, ingenioq; amœno & Græca facun-

facundia celebrem, palliatus quiſpiam & crinitus, barbaq; propè ad pubem usq; porrecta adiiſſet, ac petiiſſet æs ſibi dari εἰς ἄρτους emendos ſcilicet: atq; Herodes interrogaſſet, quiſnám eſſet? Tum ille vultu ſonituq; vocis objurgatorio, Philoſophũ ſe eſſe dixit: & mirari quoq;, addidit, cur quærendũ putaſſet, quod videret. At Herodes: Video, inquit, barbam & pallium: Philoſophum non video. ut eſt apud Gellium *lib. 9. Noct. Atticar. cap. 2.* Sentiebat nimirum Atticus, Non fucum; ſed mores & ſcientiam genuinũ Philoſophum oſtentare. *Joh. Coraſ. Epiſtol. quæſtion. cap. 24. n. 4. & 5.*

Oſirim quoq;, cum totum orbem terrarũ peragraturus eſſet, decreviſſe dicunt, crines non tondere, antequam in patriam rediiſſet. Indeq; promanaſſe hanc conſuetudinem, ut peregrinantes capillos nutrirent, donec domum reverterentur. *Natalis Comes lib. 5. Mytholog. cap. 13.* *Oſiris. Peregrinantes comam alunt.*

Singularia iſthæc ſunt quibusdam forſitã viris. At fœminis in univerſum hoc familiare eſt, ut circa Comarum nutritionẽ quàm ma-ximè occupentur. Nec injuria fortaſſis, quandoquidem Capillamenti decorem adeò fœminas decere Apulejus putavit, ut ſi vel ipſa Venus calva foret, & comæ honeſtamento viduata, haudquaquam placeret, ſed imò inamabilis fieret; *Mulierum cura in alenda coma.* *Capillamenti muliebris laus.*

Si cujuslibet, inquit, eximiæ pulcherrimæq́; fœminæ caput capillo ſpoliaveris, & faciem nativa ſpecie nudaveris: licet illa cœlo dejecta, mari edita, fluctibus educata; licet inquam Venus ipſa fuerit; licet omni Gratiarum choro ſtipata, & toto Cupidinum populo comitata, & baltheo ſuo cincta, cinnama fragrans, & balſama rorans, calva proceſſerit: placere non poterit, nec Vulcano ſuo. Et paulo poſt: Tanta deniq; eſt Capillamẽti dignitas, ut quamvis auro, veſte, gemmis, omniq́; cætero mundo exornata mulier incedat: tamen niſi capillum diſtrinxerit, ornata non poſſit videri. *Capillorum color* Ejus verò varii colores ibidem paulò antè commendantur. Inter quos Galenus capillos flavos & rubentes, criſposq́;, bonam corporis conſtitutionem ſignificare putavit. Cujusmodi fortaſſis fuerunt Poppeæ capilli, *Poppea capilli.* quos Domitius Imperator à ſuccini colore, qui in melle cognoſcitur, ſuccinos appellavit. Apulejus noſter, aurum coruſcantes in mellis lenem deprimi umbram, eleganter dixit. | quanquam nigricantis quoq; coloris capillus non parum expeti videatur à matronis, nigritia illa ſatis venuſtante faciem candicantem. Idem Galenus ſcriptum reliquit, *Morbus ex nimia capillorum curatione.* vidiſſe ſe mulieres compluſculas im̃odica capillitii curioſitate defunctas, eo quod caput

caput pharmacis & medicamentis hujuſcemodi lethifera frigiditate vexarint: immemores ſcilicet, quod capillus interdum inordinatus incompoſitusque, & ut cum Terentio dicam, circa caput rejectus negligenter, in formoſo corpore decentior eſt, & gratior, quàm operoſus, hoc eſt, multa opera concinnatus: quemadmodum in ſimili,

Pulchra fœmina nuda, eſt purpurata pulchrior.

ut Plautus rectè putavit. quem Apulejus noſter ſequutus; Pleræq; mulieres, inquit, indolem gratiasque ſuas probaturæ, lacinias omnes exſuunt, amicula dimovent, nudam pulchritudinem ſuam præbere geſtiunt, magis de cutis roſeo rubore, quàm de veſtis aureo colore placituræ. Cæteroquin fœminas capillos nutrire, ipſa Lex jubet, ad caput videlicet velandum, & in memoriam ſubjectionis: intantum, ut ſi comam ſibi amputaverit mulier, anathemate feriatur. *can. quæcunq. diſtinct. 30. & can. mulier. 33. q. 5.* eo quod jus ſubjectionis hoc modo conetur reſolvere. *d. can. quæcunq.* ad quod tamen erat adſtricta: quandoquidem ſubditas fœminas viris, & penè famulas Lex eſſe voluerit uxores. *can. ſatis. 33. q. 5.* ut non immeritò Juſtinianus reſcripſerit; Et corpore, & ſubſtantia, & omni Uxoris vita maritum fungi. *l. aſ-*

Fœmina nuda Pulchrior.

Mulier comam nutrire debet.

In ſubjectionis ſignum.

ſiduis. C. qui potior. in pign. hab. qua de re prolixius à me dictum eſt *in l. ultim. C. de in jus vocan.* Illud mirêre magis, etiam à viris cum affectatione quadã & cura Capillos ſtudioſè fuiſſe cultos, & ad lenocinia decoris promiſſos. Hos Seneca dicebat ſolicitiores eſſe de capitis ſui decore, quàm de ſalute: quippe qui inter ſpeculũ pectinemq; occupati ſint: qui cõcinniores eſſe malint, quàm honeſtiores: qui Rempublicam ſuam turbari minus curent, quàm comam: ſi ſcilicet

Capilli etiam à viris culti.

Effœminati.

Unus de toto peccaverit orbe comarum
Annulus, incerta vix benè fixus acu.

ſicuti de molli & effeminato quodam Martialis luſit: quo hominum genere nihil quicquam aut nequius, aut turpius eſſe, Cicero rectè pnunciavit. *3. Tuſcul.* Hinc Archeſilaũ Philoſophum Plutarchus refert, vehementi verbo uſum eſſe, de quodam nimis delicato divite, qui incorruptus tamen & perinteger dicebatur. Nam cum vocem ejus infractam, capillumq; arte compoſitum, & oculos ludibundos, atq; illecebræ voluptatiſq; „ plenos videret: Nihil intereſt, inquit, quib' „ membris Cinœdi ſitis, poſterioribus an prioribus. quod Gellius refert *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 5.* In more tamen poſitum fuit Francis ſive Gallis, ut comam alerent elegan-

Archeſilai in effœminatus dicterium.

Franci aluerunt comam.

elegenter, & cæſariem inſignem ac copioſam lubenter oſtentarent:

—— tum flava repexo

Gallia crine ferox, evinctaq; torque decoro.

ut Claudianus *in 2. Panegyrico canit*. vel ideò fortaſſis, quod Franci quaſi Liberi potiſſimum nominarentur. Liberorum autem ſive ingenuorum eſt, comatos eſſe: cum ècõtra coacta detonſio jugum ſervile innuat. Ex quo manavit vetus illa apud Suidam parœmia: δῦλος ὢν κόμην ἔχεις, hoc eſt, Servus cum ſis, comam habes. Indeque antiquiſſimũ Celticæ gentis morem fuiſſe, Annonius ſcribit *lib. 1. de geſt. Francor. cap. 20.* ut cujus barbam comiter tangerent, eum haberent parentis loco, adoptionis propè imagine. Cujus moris ignarus M. Papyrius Romanus Gallo promiſſam ejus barbam permulcenti, ſcipionem eburneum in caput victoris incuſſit. ut hinc quoque probabile quodammodo fiat, etiam tum temporis Romanos barba uſos fuiſſe prolixiore. Sed magno ſtetit Papyrio iſthæc percuſſio. Inde enim cædis initium à Gallis factum, patribus miſerè & ſine cæde trucidatis, ac Senatu penitus exſtincto: ſicuti ex Livio Stephanus Forcatulus retulit *lib. 2. de Gallor. Imper. & Philoſoph.*

Coma, Ingenuorum.

Galli barbam demulcent.

M. Papyrius.

Etſi autem proditum eſt, Mulieres re-

Mulieres an calveſcant. gulariter non calveſcere: eò quòd natura harum ſimilis ſit puerorũ naturæ, ut princi- Medicorum placuit Hippocrati: Negari tamen non poteſt, etiam fœminis quandoque capillos defluere: non quòd natura harum immutata ſit; ſed vita, & victus ille temperatior, ut Beroaldus *ad Apulejum* annotavit.

Venus calva. Planè calvam quoque Venerem à Romanis cultam fuiſſe conſtat: & quidem ab eventu. Nam Urbe à Gallis occupata, obſeſſi in *Ex mulierum comis tormenta.* Capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta feciſſent, ædem Veneri calvę, in matronarum honorem conſecrarunt: quemadmodum ex Vegetio & Lactãtio Lilius Giraldus retulit *Hiſtor. Deor. Syntagm. 13.* & Joh. Nevizanus *in ſylva Nuptiali lib. 4. n.19.* Romanis tamen mulieribus iſtis forſan non inferiores judicandæ erunt Maſſilienſes fœminæ, quæ Maritis ad claſſis inſtructionem *Item funes.* comas ſuas conferebant, quia funes deficerent. Maluerũt enim pudicæ fœminæ, deformato ad tempus capite reparare exarmata navigia, & liberè vivere, quàm venuſtate integra hoſtibus cedere, hisque ſervitum ire. *Frontin. lib. 1. Stratag. c. 7. Veget. lib. 4. cap. 9.*

Occaſio calva. Occaſionem quoq; calvam fuiſſe effictã invenio. Eam Græci maſculo nomine Καιρὸν nuncupabant. De hoc Pythacus Mitylenus, unus ille ex ſeptem Græciæ ſapienti- *Græcis maſcula.*

bus

bus illud uſurpabat γνῶθι καιρὸν, hoc eſt, Noſce tempeſtivitatem ſive occaſionem, quæ rerũ omnium potiſſima eſt; & ſi ſemel præterfugerit, amplius apprehendi non poterit. Rectè enim Livius: Si in Occaſionis momento, ait, cujus prætervolat opportunitas, cunctatus paulum fueris; nequicquam mox omiſſam queraris. Ideò enim calva poſteriori parte fingitur Occaſio, & ei Comes additur *Metanœa*, id eſt, Pœnitentia. Quod *Metanœa.* & Poſidippus & Auſonius lepidiſſimis verſiculis expreſſerunt: quorum ille quidem Καιρὸν *ſive Cærum* maſculo nomine, Græcorũ ſc. more; hic *Occaſionem*, ex Latinorum ſuperſtitione, fœminei ſexus Deam deſcripſit. Eleganter mehercule uterq;. Poſidippi igitur de Cæro Deo Epigramma à Lilio Giraldo è Græco converſum ita habet: *Carus Poſidippi.*

Vnde hic eſt plaſtes? [illegible]ius. Ede agè nomen.
Lyſippus. Tu quis? Cærus ego, omne domans.
Cur ſummis inſtas pedibus? ſemper rotor. Alas
Cur plantis geſtas? ut levis aura feror.
Cur dextra eſt inſerta novacula? Signum homini hoc eſt,
Vis conferri aciè quod mihi nulla poteſt.
Cur coma fronte jacet? venientem ut prendere poſſis.
Parte eſt cur calvum poſteriore caput?

Quod poſtquam levibus præceps effugero pennis
Ne valeat, tergo qui revocare queat.
Talem, vos propter, me plaſtes finxerat Hoſpes,
Præ foribus poſitus qui documenta darem.

Occaſio Alciati. Id ipſum & Alciatus non minori cum gratia, dicam, an felicitate in hunc modũ expreſſit.

Lyſippi hoc opus eſt, Sycion cui patria. Tu quis?
Cuncta domans capiti temporis articulus.
Cur pinnis ſtas? Vsq; rotor. Talaria plantis
Cur retines? paſſim me levis aura rapit.
In dextra eſt tenuis dic unde novacula? Acutum
Omni acie hoc ſignum me magis eſſe docet.
Cur in fronte coma? Occurrens ut prandar. At heus tu
Dic cur pars calva eſt poſterior capitis?
Me ſemel alipedem ſi quis permittat abire,
Ne poſſim a[illegible]ſo poſtmodo crine capi.
Tali opifex nos arte, tui cauſſa, edidit Hoſpes:
Vtq; omnes moneam, pergula aperta tenet.

Auſonii. Occaſionem deniq; Auſonius, carmine ſatis venuſto & docto depinxit: niſi quod primã φειδίας ſyllabam corripuit. Id verò placuit ſimiliter hîc adſcribere.

Cujus opus? Phidiæ, qui ſignum Pallados, ejus
Quiq; Jovem fecit, tertia palma ego ſum.
Sum Dea, quæ rara & paucis Occaſio nota.
Quid rotulæ inſiſtis? Stare loco nequeo.

Quid

Quid talaria habes? volucris ſum. Mercurius
Fortunare ſolet, tardo ego, cum volui. (qua
Crine tegis faciem. Cognoſci nolo. ſed heus tu,
Occipiti calvo es. Ne tenear fugiens.
Quæ tibi juncta comes? Dicat tibi. Dic rogo, quæ ſis.
Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipſe dedit.
Tu modò dic, quid agat tecum. Si quando volavi,
Hæc manet, hanc retinent, quos ego præterii.
Tu quoq; dum rogitas, dum percunctando moraris,
Elapſam dices me tibi de manibus.

Cæterum quàm ignominioſum olim fuerit calvitium, Longobardis præſertim, qui comam & barbã alebant; vel inde liquet, quod pœnæ genus ipſis fuerit Comæ detonſio, in vilipendium ſcilicet atque opprobrium delinquentis conſtituta. *Alvarotus in § ſi quis quinq;. De pace tenend. in Uſib. feudor.* Eo quippe jure ſancitum legimus, ut forcipe & ſcopis in damnatos animadvertatur, hoc eſt, ut tonſi virgis cædantur. Si quis enim minus quinq; ſolidis fuerit furatus, ſcopis excoriatur (hoc eſt, ut ego interpretor, virgis cæditur) & forcipe tõdetur. *d. § ſi quis quinq;.* Quo ſenſu etiam accipio conſtitutionẽ Juris Saxonici: ut ſi quis in villa interdiu furtum, quod tamen tres ſolidos non excedat, commi-

Coma detonſio Longobardis pœna.

ſerit; eo ipſo dic puniri poſſit in cute & crinibus. *Specul. Saxon lib. 2. cap. 13.* vel ut articulus vigeſimus octavus loquitur, ejus crines & cutis tormentis ſubjiciantur: hoc eſt, virgis cæſus tondeatur. Sic, qui literas Imperiales deſpexerit, Longobardico jure nudus ad palatium vapulet, & capilli ejus tondeantur. *l. 1. Si quis liter. noſtr. deſpexerit.* Et, ſi Servus ignem in ſylva comminarit, Dominus eum ad flagellandum, & caput tondendum tradat *l. ult. De damno in via dato.* Sic Mulieres, quæ rixam, & ſuper alios aggreſſionem fecerint, tondeantur, ac per vicos civitatis verberētur. *l. relatum. de aggreſſion. in via fact.* quam pœnam etiam adulterii damnatæ Mulieres apud Germanos luebant. Ita enim Tacitus de Moribus Germanorum ſcribit: Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicū verbere agit. Ut mirum non ſit, quod feudali jure proditum legimus; Non pro levi, imò majori injuria aſtimandum eſſe, ſi quis alteri crines aut barbam expilaſſet, quàm ſi pugno vel manu eum percuſſiſſet. *§ ſi quis aliquem. De pace tenenda & ejus. In Uſib. feudor.* Hinc docuit Baldus *in l. Reos. C. de accuſat. n. 6.* barbam in homine membrum eſſe: & ob id, incidētem barbam teneri pœna, qua plecti ſolet, qui membrum alicui abscidit *Jacob. Meno-*

Adulterium quomodo à Germanu punitum.

Crinium aut barbæ expilatio.

Barba pro membro.

Menochius lib. 2. de Arbitr. Judic. centur. 4. caſu 392. n. 32. Inter Philoſophos tamen, quos barbam & comam nutriiſſe modò diximus; ſoli Stoici vel ad cutem usq; tondebantur. De quibus accipiendum eſt illud Juvenalis *Satyra 2.*

Atq; ſupercilio brevior Coma.

qua ratione Perſius ſectæ iſtius aſſeclas Detonſam juventutem appellat. *Satyr. 3.*

—— *inſomnis quibus & detonſa juventus.*

Ita enim pro Indetonſa legendum putat Adrianus Turnebus *lib. 23. Adverſar. capit. 23.* Alexandri ſanè temporibus inventum fuiſſe apud Græcos, ut mentum raderetur, cum prius non raderentur, Chryſippus teſtatur. Cum itaq; quendam mentum ita habere vidiſſet Diogenes; Nunquid naturam accuſas, dixit, quia te virum, non autem mulierem fecerit? ut eſt apud Athenæum *lib. 13. Dipnoſoph. cap. 6.* *Diogenis dictũ in barbam radentem.*

Tonſuræ autem toties cum jam facta ſit mentio, hoc quoq; addendum putavi: Tonſores nimirum à Plutarcho garrulitatis non obſcurè inſimulari, dum Tonſorum genus benè loquax eſſe pnunciat. Solebant enim in Tonſtrinas, quæ Tonſorum Officinæ ſunt, ſpermologi nullius rei, niſi rumorem mutuò colligendi, ac poſteà differendi ſtudio ducti, confluere. Terentius Phormione: *Tonſores cur garruli.*

Tonſtrina erat quædam. hîc ſolebamus plerunq; eum opperiri, dum inde iret domum. Intereà dum ſedemus, &c. ubi Donatus Tõſtrinam eſſe ſedem ocioſis aptam annotat: quemadmodum & Scholiaſtes Ariſtophanis in Pluto: Tonſtrinæ, inquit, officinæ ſunt, in quibus qui volebant, capillos capitis ac barbæ tonſos, id in ipſo diſceſſus puncto, ubi diutius, quàm deceret, commorati eſſent, & ocioſi diem conſumſiſſent, faciundum curabant. Ex multo igitur illo in Tonſtrinis deſidentium ſermone, Tonſorum loquacitas. quibus tamen hac in parte non multum fortaſſis concedunt Lippi: qui cum ob oculorum imbecillitatem plurimum à rebus gerendis habeant ocii; rumoribus audiendis & diſſipandis ſe ſolent dedere. Inde iſtud proverbium apud Horat. *lib. 1. Satyr. 7.*

Omnibus & lippis notum, & tonſoribus.

Barbitonſor Principis. Quærunt nonnulli, an Barbitonſor, principis lateri adhærens, nobilis efficiatur? Et poſt Angelum, ipſum etiam Jaſonem concludere video *in l. omnium. C. de Teſtam. n. 1.* eo ipſo quem nobilitari, quod Principis lateri adheret. *arg. l. 1. C. de præpoſ. labor. lib. 12.* ibi, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat. Ubi illuſtrare pro nobilitare, vel nobilem efficere accipitur, quemadmodum & ſi quis circa latus principis militaverit *l. ultim. C. de*

excu-

excuſat. tutor, aut etiam Principis purpuram contingere dignus fuerit exiſtimatus. *l. 1. C. de domeſtic. & protector. lib. 12.* Vide tamen Jacob. Menochium *lib. 2. de Arbitrar. Judic. cent. 1. caſu 68. n. 38.*

DE HABITU IMPERATORUM.

Imperatores Romani Paragauda *aut* Palmata *utebantur : quæ Toga erat purpurea, auro & margaritis intertexta. His ut plurimum quoq; inſertæ erant cum propriæ, tum Majorum imagines, ut Auſonius Gallus tradit in panegyrico ad Gratianum : ubi palmatæ mentionem facit, cui Conſtantii Principis imago fuerit intexta. Erat hæc quoq; veſtis triumphantium. Nam & Plutarchus Paulum Aemilium in ejusmodi veſte triumphaſſe ſcribit. In libro, de Noticia dignitatis Imperii Romani, in inſigni Militum, qui Felices Valentiniani dicuntur, ſub Magiſtro peditum cernitur Imperator veſte purpurea, quæ anteriori quoq; parte operta eſt,* Paragauda, Palmata.

& ad media uſq; crura pertingit, ac maniculata eſt. Ac quantum comprehendi poteſt, effigies illa Valentinianum Imperatorem repræſentat. Gladios portabant inauratos, & in eburnea vagina abditos, teſte Virgilio:

Imperatorum gladij.

—humero ſimul exſuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptarat eburneâ.

Et in principio lib. 11. idem ait:

—enſem collo ſuſpendit eburneum.

ubi Servius. Mediæ vaginæ inſcribebant ſtellas ex Iaſpide, ut ex eodem probatur Virgilio, lib. 4:

—illi ſtellatus Jaſpide fulva
Enſis erat.

Imperatrices.

Imperatrices ſimili veſte induebantur, Virgilius enim lib. 1. Aeneid. Liviæ veſtem deſcribens, appellat

—pallam ſignis auroq; rigentem

Mulieres regulariter togis utebantur & pallijs, ac inſuper veſte longa induebantur, quam Pallam dicebant. Sed ut ad Imperatores redeam; Conſtantinopolitani calceos gerebant purpureos, authore Niceta in

Imperatorum calcei.

in vita Alexij Comneni: Vbi Andronicum Comnenum Imperatorem creatum, in ſolio inaurato, in quo Imperatores ſedere conſueverant, collocatum; & purpureum biretum ei impoſitum; Idq́ eum Imperio dejectum, unà cum purpureis calceis depoſuiſſe refert. *Imperatores Græci pallio utebantur purpureo, gemmis ornato: quemadmodum Valentiniani Imperatoris galeam fuiſſe ſcribit Ammianus Marcellinus.* Pallium. *Zonaras in vita Iuſtiniani, conſuetudine introductum fuiſſe dicit, ut ad Imperatorem & Auguſtã acceſſuri, in terram honoris cauſſa prociderent, Idq́ à* Gelimero *Gothorum Rege factitatum, deducto ad Iuſtinianum à Beliſario generali Duce ipſius: qui Gothis devictis magnam Italiæ partem recuperârat.* Imperatores, qua ſolennitate accedebantur. Trabea *quoq́ toga erat, tota ex purpura contexta, qua Conſules amiciebantur.* Trabea. Prætexta *autem Proconſulũ erat & Prætorum, ut alibi diximus: quod tædij vitãdi gratia non repeto.* Prætexta. *Hodie unà cum Magiſtratibus omnia illa veſtimenta in deſuetudinem iverunt.*

NOTÆ.

Paragauda. *Paragauda aut palmata utebantur)* Paragaudas, veſtes fuiſſe auratas & ſericas, auro intertextas; omnibus, & quidem viris in primis prohibitas (niſi quibus hæ propter imperiale miniſterium conceſſæ fuerunt) & ſoli principi, ejusq; domui dedicatas, diſertè colligitur ex *l. 1. 2. & 4. C. de veſtib. holober. lib. 11.* Scribit tamen Vopiſcus, Aurelianum Imperatorem primum paragaudas veſtes militibus dediſſe: cum antea non niſi rectas purpureas accepiſſent. Et quidem Paragaudæ illæ ꝑ lororum ſive filorũ aureorum intextorum numero, *Monolores, dilores, trilores, usq; ad pentalores* dicuntur eidem Vopiſco in Aureliano: à loris fortaſſè, quorum latitudinem faſciæ illæ æquarent, & ſimularent ſpeciem. *Paragauda & veſtem denotat & faſcias.* Etſi enim Paragaudæ veſtes quoq; ipſas denotabāt: Sic n. Vopiſcus paragaudæ veſti purpureā rectam opponit, quæ nec clavata erat, nec prætexta: eas tamen Turnebus putat propriè faſcias fuiſſe vel aureas vel ſericas, auro ornatas, quæ veſtibus intexerentur. *Paragauda [e]tatio.* Idq; verbi ex Græco & Latino ei videtur compoſitum, ut quoddam ornamentum & gaudium veſtis intelligatur: vel quòd limbo Paragauda & margini eſſet vicina,

vicina, velut παρὰ caudam, id eſt, juxta caudam & extremitatem, & oram veſtis. *Turneb. lib. 9, adverſar. cap. 11.*

Palmata autem, quæ & Triumphantium veſtis erat, palmam habebat intextam. *Palmata.* Tertullianus de Corona Militis: „Hic eſt habitus victoriæ noſtræ: hæc palmata veſtis. Palma enim victoriæ Symbolum in certaminibus habebatur. *Palma victoriæ ſymbolum.* Cujus rationem Plutarch[9] in 8. ſympoſiac. ita explicat: Si (inquit) ſupra palmæ arboris lignum magna pondera imponas, ac tam graviter urgeas oneresque, ut oneris magnitudo ſuſtineri non queat: non deorſum palma cedit, nec in terram flectitur; ſed adverſus pondus reſurgit, & ſurſum nititur, recurvaturq;. quale eſt Victoris ingenium, quod urgentibus opprimentibusq; non cedit, ut eſt apud Gellium *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 6.* Hinc palmarum ramos triumphantes geſtaſſe proditum eſt, Unde Victoriam Apuleius palmarem Deam *lib. 2. Mileſiac. &* palmam, vocat victricem *lib. 11.* Ubi Lunæ ſive Iſidis calceos ex palmę foliis contextos adferens; Pedes, inquit, ambroſios tegebant ſoleæ, palmæ victricis foliis intextæ. Plinius tamen non meminit, palmarum folia in uſu calceorum fuiſſe: qui ea tantum ſcribit in uſu eſſe ad funes, vi- *Palmarum folia.*

tiliumq; (hoc eſt eorum, quæ ad vinciendũ ligandumq; accommodata ſunt) nexus, & capitum umbracula. Veteres tamen palmarum foliis ſcriptitaſſe ex Plinio probari videtur *libro 13. capite 11.* Unde φοινίκια γράμματα Phœniciæ dicebantur literæ. φοῖνιξ enim Græcis palma eſt. quanquã Phœniciæ illæ literæ non á Phœnice ſed à Phœnicæa dictæ videri poterunt. quæ etſi à multis, præſertim verò Matthiolo, nominũ ſimilitudine decepto confundũtur, dum cõmuniter perhibent, Phœnicem à Plinio Phœnicæam dici: eas tamen ex diametro diſtare Melchior Guilandinus *in ſuo de papyro tractat.* ex effectu & contraria ipſarum vi probat: Si quidem Phœnicæa trita ex vino pota præclarè menſes cieat, quos fluentes Phœnix ſtrenuè etiam ſupprimat, ſi Dioſcoridi credim'. Proinde apud Plinium in *Palmarum* locum, vocem *Malvarum* ſubſtituendam cenſet: ut ſenſus ſit, in Malvarum foliis primò ſcriptitatum fuiſſe. Cur non ergò & in palmarum foliis? Eius verò varias rationes ibi recenſet: tum quod apud neminem Varrone (quem Plinius citat) antiquiorem compererit, palmarum folia ad uſum ſcribendi aliquando accomodata fuiſſe: tum quòd vel Suetonio teſte natura aſperiora durioraq; ſint, quàm ut commodè in eum uſum recipi queant: tum

Phœnicia litera.

Plinius emendatus.

In Palmarum foliis ſcriptum olim an fuerit?

tum quod arundinea paſſim obvia ſubrogari præſtabat: tum quod Malvarum folia rectius opponantur arborum libris, quàm folia Palmarum, quæ & ipſæ arbores ſunt: tum quod Cinna antiquus poëta, cuius Catullus & Servius meminêre, in Malvarum foliis ſcriptitatum indicet iis verſib. qui ab Iſidoro referuntur *lib. 6. Etymol. cap. 12.* *Cinna poëta.*

Hæc tibi Areteis multum invigilata lucernis
Carmina, queis ignes novimus aereos,
Lævis in aridulo malvæ deſcripta libello,
Pruſiaca vexi munera navicula.

Ut ſuſpicari liceat, huc reſpexiſſe Pythagoram, qui *μαλάχης*, id eſt, Malvæ folium ſanctiſſimum eſſe dicebat, ut refert Aelianus *libro. 4. de varia hiſtor. cap. 17.* Cæterum Paragaudam ſive Palmatam veſtem illam Auctor noſter purpuream fuiſſe autumat. Idq; non obſcurè probari videtur *ex l. temperent 4. C. de veſtib. holober. lib. 11.* Purpurata quippe veſtis, ornamentum fuit regium, & Maieſtatis inſigne; hoc rubicundo colore iiſinuans ſanguinis imperium, & necis inferendæ poteſtatem. Quo fortaſſis ſenſu Horatius Tyrannos appellat purpureos. *1. Od. 35.* *Paraganda & palmata cur purpurea.* *Tyranni purpurei.*

Purpurei metuunt Tyranni,
Injurioſo ne pede proruas
Stantem columnam. ———

Et ob hanc Majeſtatem Deus haud dubiè *Sacerdotis veſtis purpurea.*

Sacerdotis veſtem fieri juſſit purpureã *Exod.* *Item Chriſti.* 39. Sed & unicus ſalutis noſtræ inſtaurator Chriſtus, cum à profligatis militibus per ludibrium Rex ſalutaretur, purpurea veſte indutus fuiſſe legitur. ut rectè Lactantius purpuram inſingne regiæ dignitatis aſſumtæ fuiſſe ſcribat *lib. 4. de vera ſapient. cap. 7.* Iuventũ *Purpurea tinctura origo.* autem hoc lanæ purpurâ inficiendæ Iulius Pollux non tam ad Hetruſcos, quam ad Tyrios refert: dum ab Hercule primum, Lanã hoc colore intinctam affirmat, canis admonitione, qui Purpuras in litore maris cum ediſſet, labra purpurarum cruore intincta habuerit. quibus adde, quæ de Purpura, *ſupra cap. 1.* à me copioſius dicta ſunt.

Conſtantius. *Conſtantii Principis imago)* Sic enim Auſonius in Panegyrico Gratianum loquẽtem introducit: Palmatam tibi miſi: in qua Divus Conſtantius parens noſter intextus eſt. Poſteà ſubdit: Geminum in uno habitu radiat nomẽ Auguſti. Conſtantius in argumento veſtis intexitur: Gratianus in muneris honore ſentitur.

Uxores fulgent honore mariti. *Imperatrices ſimili veſte inducbantur)* Splendent enim honore mariti Uxores *l. fœminæ 8. ff. de Senator, l. mulieres. 13. C. de dignitat lib. 12.* Et cum duo ſint in carne una *c. debitum Ex. de bigam. can. admonere. 33. q. 2.* ſociiq; divini & humani juris dicantur. *l. adverſus C. de*

crim. expil. hæredit. l. 1. ff. de rit. nupt. l. 1. Rerum amotar. l. 1. § ſi vir. ff. ad SC. Sylan: indignum Lex exiſtimavit, Marito in altiſſimo dignitatis gradu conſtituto, Uxoris dignitatem pariter non concreſcere. *l. ſi liberam. C. de Nupt.* præſertim cum nihil tam humanum ſit, quam fortuitis caſibus, proſperis vel adverſis conjugis participem Conjugem fieri. *l. ſi cum dotem § ſi maritus. ff. ſolut. matrim. Vveſenb. conſ. 43. n. 148.* Quo fit, ut quamvis Auguſta Legibus ſoluta non ſit, ſed ut reliquum hominum genus iis obſtringatur, ceſſantibus quippe in Auguſta rationibus, quæ tantam dederũt principi auctoritatem, condendę præſertim Legis; quæ in ſolo principe locũ habet. *l. fin. C. de LL.* aliis autem omnibus denegata eſt, Mulieribus maximè quæ Legibus cõdendis ne quidem intereſſe poſſunt *l. 1. ff d. tit. Johã. Coraſ. lib. 2. Miſcellan. c. 25. n. 6.* Princeps tamen eadem illi privilegia tribuat, quæ & ipſe habet. *l. princeps. ff. de Legib. l. fiſcus. § fin. de jure fiſci.* Unde quemadmodũ princeps ab omniũ vectigalium præſtatione immunis eſt *l. licitatio. § fin. ff. de public.* & donatio ab ea procedens, vel in eã collata inſinuatione nõ eget. *l. ſancim, cũ Auth. ſeq. C. de dona.* & facta inter Auguſtum & Auguſtam donatio cõſtante matrimonio, rata eſt. *l. donatiõ, quas*

Auguſta Legibus non ſoluta.

Principis tamẽ privilegiis quibusdam gaudet.

Divus.C.de donat.int.vir, & *uxor.* ac q bus donantur cubicularii principis privilegiis;donati quoq; intelligi debent, qui apud Auguſtam eodem munere fungũtur. *l. cubicularios. 3. C. de præpos. ſacr. cubicul. lib. 12. Ioh. Coras. lib. 2. Miſcellan. cap. 25. n. 8.* quibus adde, quæ Lucas de pennâ ſcripſit *ad l. Mulieres. 13. C. de dignitat. lib. 12.*

Palla. *Ac inſuper veſte longa induebantur, quam Pallam dicebant)* Palla Varroni inde dicitur, quòd palàm & foris exſtet, ad veſtigia usq; demiſſa. Prælongã eam fuiſſe Virgilius innuit *lib. 11. Æneid.*

—— pro crinali auro, prò longæ tegmine pallæ,
Tygridis exſuviæ per dorſum à vertice pendent.

Pallam trahere. Hinc *pallam trahere* eidem Varroni dicuntur Citharœdi, qui ſpacioſam veſtem longo ſyrmate terram verrentem gerere ſolebãt. *Turneb. lib. 30. cap. 9.* Etſi autem hæc Citharœdis etiam quandoq; in uſu fuit: propriam tamẽ fœminarum fuiſſe teſtatur Nonius *cap. 14.* ubi Pallam honeſtæ mulieris veſtimentum eſſe adſerit, hoc eſt, tunicæ pallium. Ei gemmas in ordinem adfixas fuiſſe Iſidorus ſcribit. Ideoq; & pallam dictam ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id eſt à nobilitate, quæ eſt circa finem hujusmodi indumenti: ſive quod rugis vibrantibus ſinuata criſpetur. *lib. 19. cap. 25.* Pallæ notatio. Similiter Ulpianus inter muliebria veſtimẽta etiam

ta etiam pallam enumerat *in l. veſtis 23. § muliebria. ff. de auro & arg. legat.* Ibi enim pro *palla*, pallæ legendum putat P. Faber *lib. 1. ſemeſtr. cap. 15.* Idem quoq; Ulpianus inter Mundum & Ornatũ muliebrem diſtinguit *in l. argumento. 25. § ornamenta. d. t.* quòd hoc Mulier ornetur; illo verò mundior fiat. Poteſt autem, inquit, Mulier eſſe munda, quæ tamen ornata non ſit: ut ſolet contingere in his, quæ ſe emundaverint lotæ in balneo, neq; ſe ornaverint. & contrà, eſt aliqua ex ſomno ſtatim ornata, nec tamen commundata. Sed an Mundus atq; ornamenta illa, quæ corporis ornandi cauſa parata à Marito habet Uxor, præcipua Uxoris fiant; an verò à Mariti defuncti hæredibus repeti poſſint? meritò dubites. Et quidem, ſi vivente adhuc marito revocata ea non fuerint: crediderim, Mulieri ea cedere: quandoquidem non ſolum, quæ Maritus Uxoris gratiâ emerit, aut quovis modo comparârit; ſed & quæ eidem donaverit, morte confirmari rectè dicantur, ſi expreſſè non fuerint revocata. *l. cum his ſtatus. § 1. de donat. int. vir. & Vxor. l. ſequens quæſtio, 68. ff. de legat. 2. Luc. de penna in l. mulieres 9. C. de incol. & ubi quis domic. hab. vid. lib. 10.* Idq; beneficio affectionis & pietatis, quam Mariti debent Uxoribus. *l. Vxorem 41. de legat. 3.* Quod ſi Sacer-

Mundi & ornatus muliebris diſtinctio.

Mundum & ornamenta an Mulier habeat præcipua.

dotibus convenire dicitur Dei templum, cui ſcilicet deſponſati ſunt, honore congruo ornare, ut cultu aula Dei reſplendeat: *can. pulchra. 86. diſt.* non abſurdum erit dictu, ipſis etiam Uxoribus de cultu & ornamentis à Marito eſſe proſpiciendum. Siquidem qui Uxorem ornat, ipſum ſe ornare; & qui hanc diligit, ſemet diligere dicitur, *ad Ephes. 5.* Itaq; ſi maritus Uxori pecuniam in unguenta dederit, ut his ea cultior fieret: vix eſt, ut ullam eius repetitionem habeat *l. quod autem 7. § 1. de donat. int. vir. & uxor.* Unde & matrimonialia ornamenta ipſis Mulieribus à lege conceſſa eſſe legimus *l. nulli liceat. C Nulli licere in fren. lib. 11.* Qua tamen in re placuit Bartoli & ſequacium opinio, inter ornamenta, ſive Iocalia, ut vocant, magni ac parvi precii diſtinguentium. ut hæc quidem Uxori cedant; illa non item. *Bart. in l. pen. § 1. n. 3. v. tertio opinio. ff. Solut. matrim.* quippe cum hæc quidem in cotidianum uſum Uxori donata; illa verò non tam Uxoris, quàm mariti contemplatione, ut ipſius honoris gratia cultior & ornatior incedat fœmina; atq; ita Utenda duntaxat data cenſeantur. *Ioh. Sichard. in l. cum te. 9. C. de donat. ante nuptias.* quod enim tradentis gratia datur, non tam donationem ſapit, quàm commodatum *l. ſi ut certò. 5. § interdum plane, ff. Commod.*

Temperamentum.

Atq;

Atq; ab hac ſententia in praxi nequaquam diſcedendum eſſe Iul. Clarus monet, hoc præſertim tempore, quo infelices Mariti obſequentes Uxorum ambitioni, plus expendunt in earum ornamentis, quàm pro dote recipiant. *Clar. lib. 4. ſententiar. § Donatio. quæſt. 10. v. ſucceſſivè.* Sed quæ pretioſæ dicantur veſtes aut ornamenta, id ſapiens judex pro perſonarum conditione & qualitate rectè conſiderabit. *Iac. Menochius de Arbitrar. Iudic. quæſtion. lib. 2. cent. 3. caſu 218.* *Veſtium pretioſitas in judicis arbitrio.*

Ac quoniam fœminas & imbecillitas mentis, & graviorum operum negata affectatio omne ſtudium ad curioſiorem ſui cultum hortatur conferre, ut Valer. Maximus ſcriptum reliquit *lib. 9. cap. 1.* Ideò ruenti harum luxuriæ in ipſo mox introitu obſiſtendum. Cæteroquin futurum, ut inſoliti ſive inſolentis cætus pertinax ſtudium quotidiè aliquid novitatis ſumtuoſius ſit adjecturum. Quocircà ſolis Maritis permiſſæ ſunt fœminæ ornari, ſecundum veniam, non ſecundum Imperium. Sic enim habet Canon: Fucari pigmentis, quò vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia eſt: qua non dubito etiam ipſos Maritos ſe nolle decipi: quibus ſolis permittendæ ſunt fæminæ ornari, ſecundum veniam, non ſecundum imperium. Nam ve- *Mulieres circa cultum curioſæ.*

rus ornatus, maximè Chriſtianorum & Chriſtianarum non tantum nullus fucus mendax; verùm ne auri quidem veſtisq; ſed mores boni ſunt. Execranda autem ſuperſtitio ligaturarum(in quibus etiam inaures virorum, in ſummis ex ima parte auriculis ſuspenſæ deputantur) non ad placendum hominibus; ſed ad ſerviendum Dæmonibus adhibetur. *can. fucari. diſt. 85.* Adhibenda igitur eſt mundicia, ut Cicero dicebat, non odioſa, neq; exquiſita nimis: ut non quærantur colores fictitii, aut fucati. Nam ut gravis eſt Innocentii exhortatio: Abſit, ut alterius color comparabilis ſit nativo. quinimò cum facies adulterino colore fucatur, os abominabili fœtore corrumpitur. Unde vanitas, omnis homo vivens. quid enim vanius, quám crines pectere, planare cæſariem, tingere genas, ungere faciem, producere ſupercilia? quandoquidem fallax ſit gloria, & vana ſit pulchritudo. Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, quaſi flos agri. Sed ad hanc tamen luxuriam ardere & inſanire ſtudia matronarum Hieronymus ad Demetriadem conqueritur. Et in vita B. Marcellæ ita de Romanis matronis diſſerit: Illæ ſolent purpuriſſo & ceruſſa ora depingere, ſericis nitere veſtibus, ſplendere gemmis, aurum portare cervicibus,

vicibus, & auribus perforatis rubri maris precioſiſſima grana ſuſpendere, fragrare muſco murc, maritos ita plangere, ut tandem dominatu corum ſe caruiſſe lætentur. De hiſce inauribus loquitur Seneca, cum cujusdam locupletis domus cenſum auribus geſtari ſcribit *in lib. De vita beata.* *Et lib. 7. cap. 9.* de Beneficiis, in ſericarum veſtium ſubtilitatem tenerrimam ita invehitur: Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil, quo defendi aut corpus, aut pudor deniq; poſſit, quibus ſumtis mulier parum liquidò nudam ſe non eſſe jurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium accerſuntur, ut matronæ noſtræ ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant. Intelligit nimirum ſericas illas veſtes, in Coo inſula è filo ſubtiliſſimo, tenuiſſimo ac delicatiſſimo textas, ut inſtar vitri pellucerent, atq; ita Corporis partes ſub aſpectum facilè ſubiicerent. Hinc Horatius *lib. 1. Satyr. 2.* Cois ait, hoc eſt, tenuiſſimis illis in veſtibus

Inaurem.

Sericarum veſtium tenuitas.

———penè videre eſt
Vt nudam, ne crure malo, ne ſit pede turpi:
Metiri poſſis oculis latus. An tibi mavis
Inſidias fieri, preciumq; avellier antè,
Quàm mercem oſtendi?

Indeq; Varro, veſtes illas, vitreas appellat to-

gas, id eſt, oculatas vel ocellatas. Suidas tuniculas interlucentes dicit, & viſu facilè penetrabiles. Cujusmodi ornamenta Eſaias *cap.3.* Mulierum impudicarum eſſe innuit. At Chriſtianarum mulierum verus ornatus graphicè à Tertulliano ita deſcribitur, libro de Cultu fœminar. Prodite vos jam medicamentis & ornamentis exſtructæ Apoſtolorum, ſumentes de ſimplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos verecundia, & Spiritus taciturnitate, inſerentes in aures ſermonem Dei, annectentes cervicibus jugum Chriſti. Caput maritis ſubiicite, & ſatis ornatæ eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plusquàm in auro placebunt. Veſtite vos ſerico probitatis, byſſino ſanctitatis, purpurâ pudicitiæ Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem. Planè Muliebribus veſtimentis, virum ſine vituperio uti non poſſe, non tantum Ulpianus prodidit *l. veſtis. § 1. ff. de auro & arg. leg*, Sed & divina ſanctione id inhibitum legimus *Deuteron. 22.* Non induetur Mulier, inquit Dominus, veſte virili: nec vir utetur veſte fœminea. Abominabilis enim eſt apud Deum, qui facit hoc. Et in Gangrenſi concilio, Mulier anathemate ſcritur, quæ virilibus utitur veſtimentis. *can. ſi qua mulier. 30. diſt.* Unde notatus

Verus Mulierum ornatus.

Muliebri veſte vir non utatur: & contrà.

fuit

fuit C. Caligula, quod inverecundiſſimè muliebres ſtolas indueretur, concinnaretq; capillos anulis & cincinnis, aliáq; multa faceret, quæ ad ornatum cultumq; muliebrem pertinerent. *Sueton. in Caligula.* Cumq; talis eſſet, audebat nihilominus aliis fœmineos cultus exprobare. *Ioſeph. lib. 19. Antiquit. Iudaic.* Sceleſtorum hominum more, qui quo callidius ſua tegant facinora; vitiorum, quibus ipſi ſcatent, acerrimi ſunt reprehenſores: & plerunq; ut Cicero dicebat *Philipp. 1.* Severitate judiciorum, vitæ ſordes eluere tentant. *Ioh. Coraſius Epiſtol. quæſtion. cap. 24.* Intelligebat nimirum Principem veluti ſpeculum eſſe publicum, in quod adverſum ſe vulgus proſpiciat. Ideoq; prorſus nitidum ac terſum id eſſe debere, ut integram viri optimi & circumſpecti perfectè reddat imaginem. *Steph. Forcat. lib. 3. de Gallor. Imper. & Philoſoph.* Unde non diſſimili mollitie amictus muliebris & delicati Sulpitium Gallum notàvit P. Africanus Pauli F. quòd manuleata tunica & ad pedes usq; promiſſa uteretur. Qui in conviviis, inquit, adoleſcentulus cum amatore, cum chirodota tunica inferior accubuerit: qui non modò vinoſus, ſed viroſus quoq; ſit: Eumne quiſquam dubitet, quin idem fecerit, quod Cinœdi facere ſolent? ut Gellius refert *lib. 7.*

Caligula.

Princeps inſtar ſpeculi.

Sulpitius à Scipione notatus.

Viri molles mulierum veſtes uſurpantes.

cap. 12. Pertenues certè veſtes illas, quas Coas nominari diximus, Plinius conqueritur, non puduiſſe etiam viros uſurpare, levitatem propter æſtivam: intantum à lorica gerenda diſceſſere mores, ut oneri ſint etiam veſtes. *Plin. lib. 11. cap. 23.*

Euclides, muliebri veſte utens.

Longè autem diſſimile fuit Euclidis Socratici inſtitutum; qui cotidiè ſub noctem priusquàm adveſperaſceret, è domo ſua Megaris Athenas ad Socratem audiendum commeabat, tunica longa muliebri indutus, & pallio verſicolore amictus, & caput & ora velatus, ut vel noctis aliquo tempore conſiliorum ſermonumq; ejus fieret particeps: Rurſusq́; ſub lucem millia paſſuum amplius viginti, eadem veſte tectus redibat: quoniam decreto Attico cautum fuerat, ut qui Megaris civis eſſet, ſi intuliſſe Athenas pedem prehenſus eſſet, ea res ei homini capitalis eſſet. *Gellius lib. 6. Noct. Atticar. cap. 10.*

Agnodice, veſte virili.

A quo non multum diſcrepat Agnodice illa Attica, quæ Hierophilo medico ſe in diſciplinam dedit, ſexum mutans. Nam cum edixiſſent Athenienſes, Ne ſervus, neve mulier medicinam diſceret, aut faceret: Agnodice autem, poſtquam ſedulò & multum profeciſſet ſtudiis, mulieres ægras clam curaret, ſexum illis detegens ſuum: Evenit, ut Medici (juxta Heſiodi proverbium) medi-

coinvidentes, Agnodicen tanquam Juvenem glabrum & imberbem corruptorem inſimularent coram Areopagitis. A quibus propè fuit, ut damnaretur Agnodice, niſi ſuum ſexum & alienam calumniam patefeciſſet, & cauſſa cognita obtinuiſſet, ut inpoſterum ingenuæ fœminæ aliis impunè medicarentur. *Iul. Hygin. Auguſti libertus lib. 1. cap. 174.* Iam quid dicam de rara utiq; & auditu jucunda verſutia, famæ & ſcriptorum teſtimonio jam pridem ventilata Iohannis VII. Pontificis Rom.? Is Anglicus cognomento, ſed revera & domo Maguntinus, ſexum mentitus in adoleſcentia Athenas profectus eſt unà cum docto viro: cui fœmina pro mercede diſciplinæ pudicitiam permutaſſe putatur, ac brevi perfeciſſe, ut antiquo Urbis ſplendori jam cladibus infuſcato, doctrinæ excellentia reſponderit: Ita ut Romam reverſa omnium in ſe oculos converterit, præſertim ſacrarum literarum noticia & explanatione: quæ non parum ei profuit, ut Leone IIII. defuncto, pro Mare habita ex ingenio, cultu, & veſtitu, Pontifex crearetur, anno Chriſti 583. *Platina in Iohanne. VII.* Qui ſanè dolus & verſutia laudanda fortaſſis fuerat, niſi malè deſiiſſet, ipſo ſcilicet Pontifice, poſt adeptum Pontificatus honorem biennio, menſe uno, & die-

Ioh. VII. Pon. Rom.

Mulier Papa.

bus quatuor elapſis, puerperii ſeu abortus doloribus, qualis eſſet, revelante, & moriente. Inde factum aiunt, ut nemini liceat eſſe Pontifici Romæ, priusquam in Lateranenſi Baſilica ſex⁹ fides explorata fuerit; vel ad hoc, ut ſe hominem ſacer Pontifex meminerit pro caſtimonia adverſus naturæ ſtimulos luctatarum. Quanquam autem de audaci illo & plusquam muliebri facinore concors eſt multorum ſatis Auctorum traditio, ne ipſis quidem id inficiantibus Pontificiis: non deſunt tamen, qui hos quadatenus excuſare fuerint conati. Inter quos miror, ipſum etiam Stephanum Forcatulum, Iureconſultum ſanè, ut & Hiſtoricum ac Philologum eximium, reperiri. Is enim *lib. 7. de Gallorum Imper. & Philoſoph.* Iohanni iſti accidere fortè potuiſſe ſuſpicatur, ut ſexum mutarit: quemadmodum aliquibus cum mulieribus tum viris obtigiſſe ex Livio, Plinio, & Auſonio probat. quibus & effœminantem Salmacis undam poterat addere, ut eſt apud Ovidium. Subjungit poſteà, Lothi Uxorem in ſalem verſam, nec oblitum Deum mira facere: quippe, qui fœminis quibusdam Spiritus viriles, imò divinos potius incluſerit. Quæ qualia ſint, ſapiens æſtimabit Lector. Ipſe quidem, qui ea partim fabuloſa, partim vera quidem, ſed ad rem minus

Pontificis puerperium excuſatum.

minus accommodata, atque inſuper etiam ſcio, de Dei potentia ad voluntatem ipſius quemadmodum & à ſingularibus exemplis quibusdam temerè & indiſtinctè argumentandum non eſſe; tanti facienda non arbitror, ut eorum ſua alioquin ſponte corruentium refutationi pluribꝰ ſit inſiſtendum.

Sed quoniam circa veſtes etiamnum occupamur, nequaquam ſilentio prætereundum videtur, quod in benè conſtitutis Rebuspublicis ſemper impudicæ mulieres habitu & ornamentis diſtinctæ fuerint à Matronis, & aliis honeſtis fœminis. Ideoq; inter matronas atq; proſtibula nullum eſſe diſcrimen in habitu, Tertullianus conqueritur *in Apologetico.* Nec obſcure id ex *l. Mima. 5. C. de Epiſcop. audient.* colligitur, ut ab Interpretibus ibi eſt adnotatum. Fuit autem Meretricia veſtis apud Athenienſes florida, hoc eſt, ut Suidas opinatur, varia aut ornata & nitida. Apud Romanos impudicæ mulieres flavo crine, veſte variegata, eaq; ſubductiore à cæteris mulieribus diſcriminabantur. *Hiero. in Helvidium.* Thamar quoq; à Juda pro meretrice ex habitu dijudicata eſt. *Genes. 38.* Id quod Tertullianus *de Cultu fœminar.* ita explicat: Thamar illa, inquit, quia ſe expinxerat & ornaverat, idcirco Iudæ ſuſpicioni viſa eſt quæſtui ſedere: adeò quia

Meretrices ab honeſtis mulieribus habitu diſtinctæ.

& quo illo

ſub velamento latebat habitus qualitate quæſtuariam mentiente, & fecit ut quæſtuariam & voluit, & compellavit, & pactus eſt. Et mox: Cur non mores meos habitus pronunciat, ne ſpiritus per aures ab impudentia vulneretur? Liceat videri pudicam: certè impudicam non licet, Sapienter itaq; à
" ICto pronunciatum legimus: Si quis virgi-
" nes appellaſſet, hoc eſt, blãda oratione pudi-
" citiam earum attentaſſet; Si quidem mere-
" tricia veſte fœminę, non matrum familiarum veſtitæ fuiſſent; minus hoc caſu peccari, atq; adeò ceſſare Injuriarum actionem. *L item apud Labeonem. 15. § ſi quis virgines. ff. de Injur.* Nec enim contemnit pudicitiæ Leges, qui eam quam impudicam ex habitu credebat, vel certè pudicam probabiliter ignorabat, compellaverit: quandoquidem talis quis judicari ſoleat, qualis extrinſecus videtur. *l. ſi ignorans. 50. ff. Locati.* & ſibi id imputare debeat mulier, quæ meretricia veſte fuerit uſa. *arg. l. ſi mulier. 21. ff. quod met. cauſſ.* ut rectè Quintilianus ſcripſiſſe videatur, Juſti erroris excuſatione crimen poſſe deprecari, qui in lupanari, cum aliena Uxore fuerit deprehenſus. Sed nec habitu tantum; verum etiam loco & habitatione Meretrices ab honeſtis Mulieribus olim jure fuerunt ſeparatæ: ne ſcilicet Meretricũ tur-

Item loco & habitatione.

pitudo

pitudo pudicitiam probarum inficeret: neve illarum contagio in caſtas ſerperet. Rectè enim Hermione apud Euripidem *in Andromach.* ita conqueritur:

Malarum mulierum me conſuetudo perdidit,
Quæ me verbis captantes, hujusmodi inſpiraverunt ſermones.

Et rurſum:

Sed nunquam, nunquam (nec enim ſemel dico)
Oportet mente præditos, quibus eſt Uxor
Domi, pati ad eas commeare ſæpè
Mulieres. Ipſæ enim ſunt malorum artifices & præceptrices.
Qarum illa quidem lucrum captans, violat thorum:
Hæc autem repudiata alias ſecum corrumpi deſiderat.

Quo fit, ut è vicinia expelli, & in Lupanaria relegari debeant Meretrices. *Luc. de Penna in l. ſi qua in publicis. 4. C. de ſpecta. lib. 11.* imò ipſa Urbe ac civitate exterminari, non ſecus atq; Lenones ipſi: quos tanquam peſtiferos & communes caſtitatis vaſtatores extra Civitatem ferri Iuſtinanus ſeriò mandavit. *Auth. de Lenonib. § ſancimus.* quandoquidem horum, ut & Meretricum, non aliter atq; cloacarum purgatio ad ſalubritatem civitatum & tutelam pertinet: cum econtrà cœlum peſtilens minentur earum immundi- *Meretrices à vicinia expellendæ.* *Cloacis comparata.*

tiæ. *l. 1. § curavit. ff. de Cloacis.* Hoc amplius etiam locator nondum finito locationis tempore inquilinum ex ædibus poterit expellere, ſi meretricem hic induxerit: ſiquidem malè hoc caſu in ædibus conductis verſari dicatur *arg. l. æde. C. Locati.* Quod Menochius verum arbitratur, inſpecta quidem vicini, non etiam perſona locatoris, qui inquilini conditionem ſcivit. *Menoch. lib. 2. de Arbitr. Iudic. queſt. lib. 2. caſu 78. n. 9, & 10.* Quid enim, ſi ſchoraris fuerit ædium conductor? Et ob hoc, quod Meretricem in conclavi habuerit, cum expelli poſſe negat Bolognetus *in Auth. Habita. C. Ne fil. pro patre.* Præcogitare enim Locator debuerat, Scholares luxurioſos eſſe, & naturâ ſuâ affectare Mulieres. *Bald. in l. deſiderium. C. Depoſiti.* quandoquidem contractus intelligantur ſecundum qualitates perſonarum. *l. plenum. § Equitii. ff. de Uſu & habit.* Unde ſi fœminæ alicujus domum Scholaris frequentârit, Meretricem eam præſumi Baldus putavit, pro Italorum & gentis ſuæ genio atq; ingenio ita fortaſſis concludens *in l. neq; natales. C. Unde legitimi.* Cum non ſit veriſimile, quod dicat *Pater noſter.* Quò pertinet illud à gloſſa uſurpatum *in l. ſi verò non remunerandi. § ſi tibi. ff. Mandati.*

Scholares Mulieres affectant.

A Iuvene & cupido credatur reddita virgo?

Sed

Sed hanc tamen præſumtionem ceſſare putant in Clerico Mulierem amplexante. Id enim benedictionis gratia fieri, gloſſa interpretatur *in can. abſit. 11. q. 3.* Ridiculè: cum haud ſciam, utrum hoc hominum genere quidquam ſoleat eſſe luxurioſius dicam, an libidinoſius? & ipſemet etiam Canon cum complexum, tum confabulationem clerici in deteriorem interpretetur partem. *can. nec aliqua. 27. q. 1.* & in tantum incontinentiæ vitio quosdam clericorum laborare fateatur. *c. Clericorum. Ex. de vita & honeſt. cleric.* ut vix à matre, amita, aut ſorore ita ſibi temperare poſſint, quin & in illis ſcelus perpetratum reperiatur. *c. 1. Ex. de cohabit cleric. & mulier.* Ut rectè dixerit Angelus: Ab iſta Clericorum benedictione libera nos Domine. *in tract. Malefic. in verb. Che mi hai adulterato la mia donna. Alciatus in c. cum non ab homine. Ex. de judiciis. n. 25. circ. fin.*

Clericus mulierem amplexans

Clericorum incontinentia.

Negari tamen non poteſt, antiquiſſimo, ſed depravato more Romanorũ proſtibula & lupanaria permiſſa fuiſſe, ut innuit Tacitus, ita *in Annalib.* ſcribens: Viſtilia, familia prætoria genita licentiam ſtupri apud Aediles vulgaverat, more inter veteres recepto: qui ſatis pœnarum adverſus impudicas, in ipſa profeſſione credebant flagitii. Et Cicero *pro M. Cælio.* Verum, inquit, ſi quis

Lupanaria apud Romanos.

eſt, qui etiam meretriciis amoribus interdi-ctum Iuventuti putet, eſt ille quidem valde ſeverus &c. Quocircà Ulpianus tradit; Etiam in prædiis multorum honeſtorum virorum lupanaria exerceri *l. ancillarum 27. ff. de hæredit. petit.* Suetonius etiam narrat, C. Cæſarem Caligulam, illud humani generis portentum, vectigal ex capturis proſtitutarum accepiſſe, quantum uno concubitu quæq; mereret: additumq́; ad caput Legis, ut tenerentur publico, & qui meretricium, & qui lenocinium feciſſent. *in Caligul. cap. 40.* Et paulò poſt *cap. 41.* de eodē ita ſcribit: Ac ne quod non manubiarum genus experirēt, lupanar in palatio conſtituit: diſtinctisq́; & inſtructis pro loci dignitate cōpluribus cellis, in quib' matronę ingenuiq́; ſtarent; miſit circum fora & baſilicas Nomenclatores ad invitandas in libidinem Juvenes ſenesq́; : præbita advenientibus pecunia fœnebris, appoſitiq́; qui nomina palâm ſubnotarent, quaſi adjuvantium Cæſaris reditus. Omitto coitus certamina, ab ipſa etiam Auguſta Meſſalina, Claudii Cæſaris Uxore inſtituta: quæ regium putabat in eo vincere. De hac enim Plinius *lib. 10. cap. 36.* ita ſcribit: Meſſalina Claudii Cæſaris conjunx, hoc regalem exiſtimans palmam, elegit in id certamen nobiliſſimam è proſtitutis ancillam

C. Caligula.

Meſſalina Auguſta.

mercenariæ ſtipis, eamq; die ac nocte ſuperavit quinto ac viceſimo concubitu. Piget etiam referre, Romanos rerum dominos, illum gentium victorem populum, & totius dominatorem orbis, cui fœdera, leges & ſacra exteris dare nationibus imperium fuit, Floralia ſacra, in Floræ nobilis illius ſcorti honorem inſtituere non erubuiſſe: In quib' fœminas, quæ vulgato corpore quæſtum faciebant, neceſſum erat denudari, & pudendis obſcœnisq; invelatis, per luxum & laſciviam currere, & impudicos jocos agere. quibus etiam (ô tempora, ô mores!) Aediles cicer, fabas & miſſilia plebi ſpargere aſſuêrant, leporesq; & capreas, aliaq; mitia animalia ludis admittere, quos in vico patritio aut proximo celebrabant: noctuq; accenſis facibus cum multa obſcœnitate verborum per Urbem vadere, & ad tubæ ſonitum convenire ſolebant: ut Alexander ab Alexandro retulit *lib. 6. Genial. dier. cap. 8.* Flora autem illa, cum magnas opes ex arte meretricia quæſiviſſet, Populum Rom. ſcripſerat hæredem, certamq; pecuniam reliquerat, cujus ex annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur, editione ludorum, quos (ut dixi) *Florales ſive Floralia* appellabant. Quod quia Senatui flagitioſum videbatur, ab ipſo nomine argumentum ſumi placuit;

Floralia.

Flora meretrix.

atq; ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Floram finxerunt eſſe Deam, quæ floribus præeſſet; eamq; oportere placari, ut fruges cum arboribus, aut vitibus benè proſpereq; floreſcerent: ut ex Lactantio refert Lilius Gyrald. *Hiſtor. Deor. Syntagm. 1.* & hiſtoriam hanc copioſius explicat Valerius Maximus *lib. 2.* Floralia autem iſta quarto Calend. Maij celebrabâtur, & Calendis ipſis. Unde inſtitutum adhuc viget ubiq; ferè gentium, ut eo Calendarũ die florib⁹ & frondibus Majumas celebrent. • Nam, ut Suidas auctor eſt, Majuma erat feſtivitas quædam quæ Romæ Majo menſe fiebat. Romani enim Hoſtiam maritimam Urbem adeuntes, inter aquas voluptatibus & deliciis vacabãt, atq; alii alios in marinas aquas coniicientes invicem ſe invadebant. Quæ ſolennitas poſtea ſublata fuit propter elationem provincialiũ, ut ait gl. *in l. un. C. de Majuma. lib. 1.* quo quidem in loco Impp. Arcadi⁹ & Honorius ſtatuunt, ut ipſis provincialib⁹ Majumæ læticia reddatur: ita tamẽ, ut ſervetur honeſtas, & verecũdia caſtis morib⁹ perſeveret.

Flora, Dea.

Floralia quando celebrata.

Majuma.

Honeſtas in ludis ſervanda.

Neq; enim ita generati à natura ſumus, ut ad ludum & ocium facti eſſe videamur: Sed ad ſeveritatem potius, & ad quæcunq; ſtudia graviora atq; majora. Ludo autem & joco uti quidem illo licet, Sed ſicut ſomno

& qui-

& quietibus cæteris, tum cum gravibus ſeriiſq; rebus ſatis fecerimus. Ipſumq; genus jocandi non profuſum, nec immodeſtum; ſed ingenuum & facetum eſſe debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus; ſed eam, quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena; Sic in ipſo joco aliquid probi ingenii lumen eluceat, quod Tullius in Officiis pluribus proſequitur. Ac notiſſima eſt illa de Catone Hiſtoria. qui cum theatrũ, in quo ludi in honorem Floræ Deę à meretricibus nudis celebrarentur, ingreſſus fuiſſet; ac Mulieres tanti viri gravitate & authoritate permotæ nudare ſe noluiſſent: monitus fuit à Favonio, ut diſcederet. Id ipſum diſertè tradit Seneca, *lib. 16. epiſt. 98.* ubi Catone ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare Florales jocos nndandarum meretricum. Eodemq; reſpexit Martialis *lib. 1. Epigram.* dum in epiſtola libro illi præfixa ita ſcribit: Epigrammata illis ſcribuntur, qui ſolent ſpectare Florales. Non intret Cato theatrum noſtrum: aut, ſi intraverit, ſpectet. Hinc illi hoc natum Epigramma:

Cato Floralia ſpectaturus.

Noſſes jocoſæ dulce cum ſacrum Floræ.
Feſtoſq; luſus, & licentiam vulgi:
Cur in theatrum, Cato ſevere, veniſti?
An ideò tantum veneras ut exires?

Idem verò theatrum illud, idem & proſti-

bulũ Iſidorus putavit, eò quod poſt ludos exactos meretrices ibi proſternerentur. *lib. 18.* ut Tertullianus non absq; ratione eas tanquam publicæ libidinis hoſtias in ſcena proferri dicat. *lib. de ſpectacul. cap. 10.* Tanta porrò animorum inſipientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, ut omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immiſceri, ac pudendis genitalibus ſacrum facere, quòd procreationis ſeminarium forent, nefas non putarent: ita ut Britannis longo tempore mos inoleverit: Conjuges & Nurus nudas, & ſucco herbarum delibutas ad templa ducere, & ita ſupplicare, ac captivorum ſanguine Diis litare: Et Corinthi ſuper mille proſtitutas in templo Veneris aſſiduò degere, & inflammata libidine quæſtui meretricio operam dare, & veluti ſacrorum miniſtras Deæ famulari, quemadmodum idem Alexander ſcriptum reliquit. *lib. 6. cap. ult.* Proſtitutas autem

Meretrix qua dicatur

ſive Meretrices (quas Lucas de Penna inde dictas arbitratur, quod merendo terantur) eas intelligimus, quæ quæſtus cauſſa, vel etiam ſine quæſtu, paſſim, h. e. ſine delectu ſe

Iureconſulto.

proſtituunt. *l. palàm. 43. de rit. nuptiar.* vel ut Canon loquitur, quarum turpitudo publicè venalis eſt. *can. meretrices. 32. q. 4.* & quæ multorum libidini patent. *can. vidua. 34. diſtinct.*

quod

quod Gloſſa ibi pro clericali forſan honeſtate & ſanctimonia, de ea ridiculè ac nugatoriè interpretatur, quæ plures, quàm 23000. hominum; vel quæ 40. absq; tamen mercede admiſerit. Honeſtius multò Abbas *in c. cum decorem. Ex. de vit. & honeſt. cleric.* etiam, quæ vel duos tantum, nec plures, quæſtus tamen cauſa admittit, Meretricem eſſe exiſtimat. Cujus tamen ſententia, Ulpiani auctoritate, qua ille nititur, diſertè refutatur. *d. l. palàm 43.* Item, ait Ulpianus, quæ cum uno & altero ſe, pecunia accepta, commiſcuit; non videtur palàm corpore quæſtum facere. Minus ergò defendi jure poterit Lucæ de Penna *in Conſtitut. Neapolitan. tit. 43. lib. 3.* ſententia, exiſtimantis vel eam quoq; fœminam pro meretrice habendam, quæ etiam unicum tantum, quæſtus cauſa admiſerit. Idq; probari putat *per tex. in l. mariti. § quæſitum. ff. ad L. Iul. de adulter.* qui tamen textus in marito lenocinium committente, & quæſtum ex hoc faciente loquitur: quo caſu ſat eſt, vel ſemel quæſtum accepiſſe. qua de re videatur Didac. Covarruvias *de Sponſal. & Matrim. part. 2. cap. 8. § 11. n. 5.* Meretricem planè Suidas Græcis πόρνην dictam putat, quòd coitũ vendat, vel quod mentem excœcatam habeat. Non mirum igitur, ipſamet excœcata cum ſit, quod om-

Gloſſa. *Abbati.* *Luca de Penna.* *Suida.*

nia amatoribus ſuis bona, prout Antiſthenes dicebat, præter unam mentem atq; prudentiam comprecetur. Eo prætereà eſſe ingenio Suidæ dicitur, ut Amatores, cum non habet, alliciat; eos, quos habet, abiiciat. Quinimò inter multos ſe dividit, ut nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: quemadmodum Seneca ſcriptum reliquit *lib. 1. de Beneficiis. cap. 14.*

Magi Perſarum.

In terram prociderunt.) Idem etiam Magos Perſarum factitaſſe, ſacra prodit pagina. Hi enim unicum ſalutis noſtræ inſtauratorem Jeſum Chriſtum, Deum ac hominem, & Regem omnium Regum ſalutaturi non prociderunt tantum, ſed & triplici munere cohoneſtarunt, offerentes illi, ut Juvencus ait,

Aurum, thus, myrrham, Regiq́; Deoq́; Hominiq́;.

Perſæ non adeunt Regem absq; munere.

Eſt quippe hæc Perſarum diſciplina, ut nemo Regem absq; munere adire audeat: adeò ut Sinætas ruſticus obviam factus Artaxerxi, cui cognomen Mnemon, metu legis aquam utraq; vola è Cyro flumine protinus hauſtã obtulerit, jucundiſſimus tenui officio, donoq́; phiola aurea excepto: ut Aelianus *lib. 1. Var. Hiſtor.* ſcriptum reliquit.

Beliſarius Iuſtiniani Dux.

A Beliſario, generali Iuſtiniãi Duce.) Beliſarium, fortiſſimum Ducem, non ipſemet

met tantum Juſtinianus Imperator; ſed & hiſtorici quam plurimi dignis virtute ipſius laudibus prædicarunt. Præterquam enim quòd militaris diſciplinæ peritiſſimus commendatur; tanta quoq; comitate fuiſſe perhibetur, quanta dux ætatis illius nullus. Exegit hic à Militibus ſeverè abſtinentiam, ut ne ex humili quidem plebe pateretur violari quenquam, nec militaribus viis & arboribus fruges pomave decerpi. Sic enim de eo ſcribit Suidas: Beliſarius Dux corporis cum pulchritudine, tum proceritate ac faciei formoſitate facilè omnes ſuperabat; facilem & acceſſibilem unicuiq; ſe præbens allocuturo: adeò ut pauperi & inglorio cuiq; ſimilis eſſet. Amor ejus in milites & agricolas inexpugnabilis: in Milites quidem omniũ maxima ſui temporis dona largiebatur (unde omnium mortalium in milites beneficentiſſimus fuiſſe eidem Suidæ dicitur: ſi quidem eorum, qui infeliciter pugnaverant, vulnera multis pecuniis ſolabatur: & qui proſperè; eis armillas & torques præmia donabat.) In agricolas tanta parcimonia ac providentia utebatur, ut bellante Beliſario, nullum unquam violari contigerit. Vendebantur enim ab ipſis omnia venalia juxta ſententiam, ſegetibus verò florentibus diligenter cavebat, ne alicujus præteriens ju-

mentum eas depaſceretur. Fructus autem in arboribus maturos exſiſtentes nulli omninò tangere licebat. Taceo de ſingulari ipſius prudentia & fortitudine: cujus non leve argumentum atq; exemplum fuerit, quòd octo circiter Græcorum millia, ejus ductu, ducenta ferè Gotthorum millia ex Italiæ poſſeſſione propemodum dejecerunt, quinimò Beliſarii magnitudine & laboribus totam Africam à Vandalis recuperatam, & limites ipſius in antiquum ſtatum reductos fuiſſe, ipſemet quoq; Juſtinianus fatetur in egregia illa ad Beliſarium Militum magiſtrũ per Orientem epiſtola, quæ habetur *in l. 2. C. de Offic. præfecti Urbi.* Prudentiæ quoq; ipſius & magnanimitatis non vulgare indicium eſt gravis illa, quantumvis brevis & conciſa verbis epiſtola, quam ad Totilam Gotthorum Regem de Urbe Roma evertenda cogitantem ſcripſit, ut eum à tam nefando conſilio averteret. Si hoc bello (inquit) victoria ad te declinabit, Romamq; deleveris; rem haud ſanè alienam, ſed tuam perditum ibis. Sin victus eris: ſervata Urbe, gratias immortales; deleta verò, humanitatem nullã à victore expectare debes. Quã quidem epiſtolam refert Procopius, Totilam ſæpè perlegiſſe, æquoq; animo ejus admonitionem accepiſſe, & ab incepto diruendæ

Beliſarii ad Totilam epiſtola.

endæ

endæ Urbis opere deſtitiſſe. Talis tantusq; cum eſſet Beliſarius: conſtat tamen eum poſt multas victorias & peractos triumphos, exitum tandem habuiſſe magnis plerunq; viris, & optimè de Republ. meritis communem. Feruntenim, Eum Juſtiniani juſſu, ſive Triboniani ejus Cancellarii, cujus prima apud ipſum principem erat auctoritas, odio & invidia, adde etiam, calumnia affectati Imperii ſatellitio & ſtipatorib' ademtis mulctatum, & domi cuſtodiri juſſum, eiusq; mortui opes fiſco addictas. *Zonaras tom. 3. Annal. in Iuſtinian.* Alii ſcribunt, Eum luminibus privatum, & tam gravi tamq; iniqua oppreſſum fortuna, tuguriolum ſibi prope viam conſtitui feciſſe, in quo reliquum vitæ tranſigeret, victum quæritans, & hoc ſubinde prætereuntib' dictitans: Date ſtipem Beliſario, quem rerum proſperè geſtarum magnitudo extulit, & nec error, ſed livor, & inimicorum invidentia excœcavit. *Procopius & Crinitus de Honeſt. diſcipl.* Id tamen nec credibile, nec tam generoſo Duci conveniens putat Stephanus Forcatulus, ut nimis humile: Sicut illud Oedipi nimis acerbum, qui in Tragœdia Senecæ Beliſarii exitus.

——attollit caput,
Caviſq; luſtrans orbibus cœli plagas,
Noctem experitur, quicquid effoſſis malè

Dependet oculis, rumpit, & victor Deos
Conclamat omnes.

Beliſarius in ſuſpitionem venit regni affectati.

Si quid verò eſt, quod colorem addat Juſtiniani Beliſarium plectentis ſeveritati, id unum erit præcipuè, quod Vittige Gotthorum Rege ſuperato, Urajas ejus ex ſorore Nepos, calculis omnium electus, quanta potuit modeſtia, repulit principatum. Similiter Theudibaldus Vitigothus, qui parére, quàm de ſumma rerum periclitari maluerat, ſuaſit ut Beliſarium potius Regem, ſicut victorem ferrent & amplecterentur. Cui Ravennæ agenti Legati protinus rem omnem detegunt, hortanturq; ne voluntarius ſervus magis, quàm Heſperiæ rex eſſe velit.
„ Tum ille ex tempore reſpondit, Nunquam
„ ſe commiſſurum, ut vivente Juſtiniano Rex
„ appellaretur: ut ex Procopio, qui ſub Beliſario militaverat, Zonaras refert *lib. 3. Annal. mihi fol. 95.* Id reſponſum malevoli apud Juſtinianum cavillati fuerunt ſcilicet, ac ſi ipſo mortuo Beliſarius haudquaquam regium munus recuſaturus, atq; interim proclivius mortem Juſtiniani captaturus eſſet, feſtinatione regnandi: cum tamen etiam de privatorum viventium hæreditatibus pactionē iniri, tanquam periculoſi eventus pleniſſimam Leges non permittant *l. quidam. 29. § ult. ff. de donat.* & ipſemet quoq; Juſtinianus prohi-

Prohibeat *in l. ult. C. de pactis.* Suo itaq; experimento Beliſarius, fallaciter vel certè incautè loquutus docuit In linguæ manibus mortem ſæpè verſari: & nihil nimium cupere ex Chiionis Philoſophi Lacedæmonii præcepto, partem eſſe ſapientiæ non minimam, & ſecundis in rebus ſervare modum, nec efferre ſeipſum, futuræ ſortis initium. *Steph. Forcat. lib. 3. de Galler. Imper. & Philoſ.* Poſt Beliſarium Exercitui præfectus fuit Narſes, Eunuchus ille quidem, cæterum vir ſtrenuus, & rei militaris probè gnarus, atq; iis, qui rerum potiebantur, familiaris, ut â Zonara commendatur. De hoc Narſete dictum legitur per jocum, Mirum videri, *Gallum contra Gallos* tũ vehementer belligerare: tracto ſcilicet joco à Gallis Cybeles ſacerdotibus Eunuchis; qualis Narſes ferebatur. Cybeles enim ſacerdotes virilia ſibi amputaſſe; & ob id Gallos atq; ſemiviros fuiſſe nuncupatos, paſſim ex poëtis conſtat. Sic enim Picus in hymno ad virginem:

Mors in Linguæ manibus.

Narſes.

Iocus in Narſetem.

Cybeles ſacerdotes Galli.

> *Semiviri jam non ululata ad Dindyma Galli*
> *Nec Cybeles gemini coëũt ad frena Leones.*

De his ita Lactantius: Ab hoc, inquit, genere ſacrorum, non minoris inſaniæ judicanda ſunt publica illa ſacra: quorum alia ſunt Matris Deûm: in quibus homines ſuis

ipſivirilibus litant. Amputato enim ſexu, non viros ſe, nec fœminas faciunt. Quo reſpexit Tibullus, cum ita cecinit:

Idaæ currus ille ſequatur Opis,
Et ter centenas erroribus impleat Urbes,
Et ſecet ad Phrygios vilia membra modos.

Id quod iisdem penè verbis expreſſit Ovidius, cum ait:

Cadunt jactatis vilia membra comis.

Rectè, jactatis comis: quia capitis jactatione, & afflatu furoris bachabundi vaticinabantur. Unde & à furore illo Cybele, cui ſemiviri iſti Galli inſerviebant, Enthea quádoq; fuit appellata. Martialis:

Cum ſectus ululat matris Enthea Gallus.

Narſes. Scripſit tamen Claudius Coteræus *lib. 1. de Iure milit. cap. 13.* Narſetem non tam Eunuchum, quàm Spadonem fuiſſe. Poſſe

Spado militare poteſt. autem Spadonem militare, dubium non eſt: cum & matrimonium poſſit contrahere *l. ſi ſerva. 39. § fin. ff. de jur. dot.* & matrimonii cauſſa manumittere *l. alumnos. 14. in fi. ff. de manum. Vind.* & adoptare. *l. 2. ff. de adopt.* & poſthumum hæredem ſcribere. *l. Sed eſt quaſitum 6. ff. de lib. & poſth.* & id genus alia, à quibus omnibus caſtrati atq; Eunuchi arcen-

non item Eunuchus. tur: præſertim verò à Militia. Nam ſi exſectis membris auferatur ab aliquo viriditas illa, quæ homini naturaliter inſita eſt: quantum

tum virium vel roboris in bello habiturum cenſes Eunuchum? Quomodo autem lacertis, ac viribus pugnabit, cum teſtes, à quib⁹ diffunditur eliciturq; virilis pars hominis, ablati ſunt? Eam ob rem Domitianus & Nerva Immpp. ſapienter legem tulêre, ne ullo pacto mares caſtrarentur. *Tranq. in vita Domitian. & Dio in vita Nervæ.* Voluitq; Conſtantinus, ut ſi quis in orbe Romano Eunuchos feciſſet, capite puniretur. *l. 1. C. de Eunuchis,* quanquam ſupplicium iſtud in alias pœnas poſteà videatur immutatū à Juſtiniano *in Auth. de his, qui Eunuch. fac.* & à Leone *in Conſt. 60. Qua pœna Caſtrator. affici deb.* Planè, in Rhetoris quoq; officium eligi poſſe Eunucho, Lucianus negat. Et Suidas refert, Antiocho Præpoſito edictum propoſitū eſſe per Theodoſium Imperatorem, ne inter Patritios eſſent Eunuchi. Quid ergo, ſi quis uno tantum teſticulo natus ſit, vel alterutrum amiſerit? Jure hic militabit, ſecundum Divi Trajani reſcriptum. Nam & Duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuiſſe naturæ. *l. qui cum 4. ff. de re milit.* Atq; illum quidem neq; morboſum eſſe, neq; vitioſū debere cenſeri, non magis atq; ſpadonem ipſum Ulpianus ex Pomponii ſẽtentia reſpondit in *l. Pomponius. 6. in fi. ff. de ædil. ed.* Porrò de ſpadonum ſpeciebus, ut

Pœna in Caſtratores.

Vnoculi.

ſunt Thlaſiæ & Thlibiæ, videatur Alciatus, Brechæus & alii *in l. Spadonum 128. ff. de verbor. ſignif.*

Trabea. *Trabea quoq;.)* Trabea triplicis fuit generis. Unum Diis conſecratum, ſola purpurâ intexebatur: Aliud regium ex purpura, immixto albo; quam Reges Conſulesve induebant. Tertia Auguralis fuit, quæ ex purpura & cocco fiebat: quo genere Augures uti aſſuêrant, dum auguria captabant. *Alex. ab Alexandr. lib. 5. cap. 18.* Primus autem Romulus trabea uſus fuit. Unde & Trabeatus dicitur Ovidio, illo hemiſtichio: *Romulus trabeatus.*

——*trabeati cura Quirini.*

ubi *Cura Quirini*, pro Quirino ſive Romulo ponitur: ut *ſententia Catonis*, pro Catone, apud Horatium; *ſententia Democriti*, apud Lucretiũ, pro Democrito ipſo: & *tumor cuſtodum*, apud Propertium, pro cuſtodibus tumidis & ſuperbis: ut pluribus exemplis demonſtratum eſt à doctiſſimo juvene Gaſpare Schoppio *lib. 4. Veriſimil. cap. 6.*

QVOMO-

QUOMODO SALUTATI FUERINT IMPERATORES.

QVi Imperatores ſalutabant, non exoſculabantur illis genua, ut hodiè uſurpatur; nec etiam manus: Sed congenulati, aut genubus flexis purpuream ipſorum veſtem tangebant. Atq; hi ſacram dicebantur purpuram adorare. l. 1. C. de Apparit. præfect. Prætor. lib. 12. & l. ſi quis ſervum. 7. C. qui milit. poſſ. eod. lib. Quidam hodiè quorumlibet veſtes exoſculantur, quibus inſignem aliquē honorem haberi volunt. Sacram purpuram adorare.

NOTAE.

Salutare veteribus idem fuit, quod adorare. Adorare autem propriè eſt, ad os admovere. Obſervatum hoc in Deorum ſalutatione. Multi enim eminus ſtantes, quòd Deos ore profano tangere verebantur, manum porrigebant, eamq; ad os ſuum relatam ſaviabantur. ut Lipſius admonuit *lib. 2. Elector, cap. 6.* & Muretus *Variar. lection. lib.* *Salutare: adorare.*

Unde Plinius: In adorando, inquit dextram ad oſculum porrigimus. *lib.28. Hiſtor. natural. cap.2.* Atq; hinc promanavit, opinor, ut iis, qui ſalutabantur, ſimul etiam oſcula darentur. Quæ ſalutationis & exoſculationis poteſtas, etſi quandoq; ſummi honoris loco fuit habita, in tantum, ut ſolummodò Domeſtici & protectores principis ſalutantes vicarios & præfectum, ipſos oſculari potuerint, ſicuti ab Impp. Valentiniano & Valente reſcriptum exſtat *in l.1. C. de domeſtic. & protect. lib.12.* Conſtat tamen, etiam Tiberii tempore adeò frequentia & familiaria fuiſſe oſcula, ut edicto ea prohibuerit, quippe quæ paſſim darentur, à primis quibusque occurrentibus. quanquam parum eo edicto profeciſſe Tiberium legamus apud Suetonium *in Tiber. cap.34.* Eujusmodi autē oſcula ori, genis, & ipſis etiam oculis imprimebantur: quos cum oſculamur, ait Plinius *lib.11. cap.33.* animum ipſum videmur attingere. Sic Cicer. Tyroni: Ego tuos oculos in medio foro diſſuaviabor. Porro ex priſco illa adorationis ritu fluxiſſe etiam credo Manus baſiandæ ſive exoſculandæ conſuetudinem, Italis etiamnū inprimis familiarem. quanquam eum honorem ſolis potentioribus, tanquam demiſſionis notam, & propriē ferè dominis à ſervis delatum conſtat. Nec

Oſcula olim ſummi honoris.

prius tamen valde frequentia.

& non ori tantum, genis atq; oculis impreſſa.

Sed & manibus.

ceptum habent, ut pro genuina ſcilicet ſedis Apoſtolicæ ſervis ſervorũ Dei conveniente humilitate, & plusquam paterna erga dilectos filios charitate, pedes ſalutantibus oſculandos præbeant.

Oſculorum autem tria potiſſimum genera ſtatuta eſſe video. Aut enim officioſa ſunt: aut Charitativa: aut Luxurioſa. De *Officioſo* oſculo dictum eſt hactenus. De *Charitativo*, quod & pudicorum eſt affectuum, & propriè Baſium dicitur Grammaticis; etiam illud Apoſtoli accipio: quo jubet, ut alii alios oſculo ſancto ſalutemus. *1. Corinth. 16. v. 20. & 2. Corinth. 13. v. 12.* Rectè ait, *Sancto*: nec enim laſcivũ id, quod libidinis eſt incentivũ *can. nec aliqua. 27. q. 1.* ſed caritatis eſſe debet, & juſtæ dilectiõis. quale eſt id, quod à patre filio infigitur. *can. non oſculatur. 5 q. 5.* De quo ita Ambroſi⁹: Quid loquar de oſculo oris, quod pietatis & charitatis eſt ſignũ? Oſculantur ſe & columbę. ſed quid ad humani oſculi venuſtatem: in quo amicitiæ inſigne humanitatisq; pręfulget: in quo plenę charitatis exprimitur affectus. Unde per oſculũ caro carni, & ſpiritus ſpiritui conjungi dicitur. ut ex Archidiacono *in can. pacem igitur. de conſecrat. diſt. 2.* refert Lucas de Penna *in l. 1. C. de domeſtic. & protector. lib. 12.* *Luxurioſum* verò oſculum, libidinum vel amorum eſt, & à Grãmatico-

Oſculorum tria genera.
1. Officioſum.
2. Charitativum.
3. Luxurioſū.

rum grege Suavium nuncupatur. quod non abſq; ſuavitate & gratia Amator amicæ ardenter infigit: quo labella labellis ferruminantur: quod Venus

quinta parte ſui Nectaris imbuit:

quod libidinis eſt ſuſcitabulum, atq; ſubantis antiludium. *Beroald. ad Apulejum lib. 2.* Id verò quandoq; etiam non abſq; molli labellorum morſu infigi ſolitum, ex poëtis abundè colligitur: qui in Venereis deliciis id quoq; numerant, labella interſaviandũ teneris morſiunculis leniter ſtringere. Catullus:

Quem baſiabis? cui labella mordebis?

Horatius:—— *Sive puer furens*

Impreſſit memorem dente labris notam.

Et Plautus, Pſeudolo:

Jocu', ludus, ſermo ſuavis, ſaviatio,
Compreſſiones arctæ amantum compares,
Teneris labellis molles morſiunculæ. &c.

Flora. Itaq; Flora meretrix, cui cum Cn. Pompeio ſtupri conſuetudo fuerat, ita eum commendabat, quod nunquam potuiſſet ab eo non morſa diſcedere. De hoc oſculi genere forſan exaudiri debet Canon, quo Monachis, quos puriſſimos eſſe decet, omnino interdictum legimus, ne fœminas oſculentur. *c. Monachi. de Conſecrat. diſt. 4.* Hiſce addo quartum oſculandi genus, *proditorium* illud & hypocritium: quale fuit Joabi Amaſam ſub

Monachis oſcula interdicta.

4. Proditorium oſculum.

ſub oſculationis ſpecie trucidantis, *2. Reg. 20.* Item Iudæ Iſchariotis Chriſtum magiſtrum ſuum nefariè prodentis. qua de re exſtat in Hiſtoria Evangelica.

De eo quoq; non parum controverſum eſt, An ſicut propter adulterium Mulier amittit dotem; Ita etiam ob oſculum amittere hanc debeat? Et putavit hoc Baldus *in c. tua. de procurator.* quandoquidem inter adulterii prœmia, etiam Oſcula enumerentur vulgari illo verſiculo: *Oſculo an dos amittatur.*

Viſus & alloquium, tactus, poſt oſcula factum:

qui verſus ab Accurſio refertur *in l. quod ait. 23. ff. ad Legem Iuliam de adulter.* Sicuti enim percuſſio, præparatorium eſt homicidii: Ita & colloquium, & amplexus, & oſcula, libidinis quaſi quædam anticœnia eſſe Angelus putavit *in l. 2. col. fin. ff. de privat. delict.* Unde rythmus ille ab Hoſtienſi uſurpatus in ſumma Decretal. *Tit: De eo qui cogn. conſang. Uxor. ſuæ. § 1.* *Oſculum adulterii proœmium.*

Ni fugias tactus, vix evitabitur actus.

Unde P. Mænius filiæ mandabat, ut non tantum virginitatem illibatam marito; Sed & oſcula ad virum ſincera perferret. *Ioh. Næviz. in Sylva Nuptiali. lib. 4. n. 76. 77. 78.* Oſculo enim pudicitiam mulierum delibari, veteres crediderunt. Hinc Ovidius:

Oſcula qui ſumſit, ſi non & cætera ſumſit,
Hæc quoq; quæ data ſunt, perdere dignus erat,

ut ita ex hiſce præparatoriis arguatur præparatum, & inferatur adulterium. Sed hanc tamen Baldi ſententiam improbari video Decio *in rubr. Ex. De Judiciis.* quem & alii poſteà ſecuti ſunt. Nec enim pœna, quam delicto conſummato Lex imponit, ad attentationem producenda eſt: quandoquidem Conſilium alicujus rei habuiſſe non noceat, niſi & factum ſequutum ſit. *l. ſæpe. 53. in fi. ff. de Verbor. ſign.* & poſſit oſculum etiam citra ſtupri deſiderium concedi: Sic enim elegans illa puella apud Theocritum, oſculo accepto, inſidiantem ſibi amatorem affatur:

Baldi ſententia à Decio improbata.

Ne Satyriſce tume, rem ajunt eſſe oſcula inanem,
Et faciæ abluta tolluntur & oſcula ſputo.

Lexq; eam tantum dote mulctet, quæ adulterii cauſſa interdicta attētaverit. *l. conſenſu. 8. § vir quoque. juncta. l. ult. § fin. C. de repudiis.* ubi præter cauſſas ibi enumeratas, nihil ad dotis amiſſionem validum eſſe debere Juſtinianus diſertè ait. Cum itaq; in relatis conſtitutionibus Oſculū, tanquam legitima cauſſa dotis amittendæ non reperiatur, conſequens nimirum erit, pro legitima

id

id nequaquam eſſe cenſendum. quod potiſſimum eſt Menochii argumentum *lib. 2. de arbitr. Judic. centur 3. caſu 287. n. 8.* Proinde etiam Hieronymo Cagnolo dubia videtur hæc Baldi concluſio, *in rubr. C. de Edendo. n. 31. cum ſequent.* Et Didacus Covarruvias non aliter eam admittit, quàm ut oſculationem iſtam interpretetur judicium & argumentum adulterii: ex quo ſuſpecta quidem uxor valde fiat, & gravis ducatur adulterii ſuſpitio: non tamen ut hinc de adulterio convinci queat fœmina, etiam ad hunc effectum, ut dote privetur. *Covar. lib. 4. Decretal. part. 2. cap. 7. § 6. n. 3.* Nec enim verè adulterii rea dici poteſt fœmina ex ſola ſuſpiciõe: ſed alia & quidem urgentia indicia accedant oportet: adeò ut quandoq; etiam Lex velit, Uxorem cum adultero in ipſa turpitudine; vel ut Pomponius ait, in ipſis rebus Venereis; & ut Solon ac Draco dicebant, ἐν ἔργῳ fuiſſe deprehenſam. *l. quod ait lex. 23. ff. de adulter.* Locũ itaq; Baldi ſententiæ fore Alciatus putavit *lib. 4. parerg. cap. 10.* ſi ex aliis conjecturis adulterium convinceret, & ex qualitate loci, temporis, perſonę haudquaquam præſumeretur mulier intra fines oſculi ſtetiſſe: cujusmodi circumſtantiæ ſuſpicionis violentæ & certæ exprimuntur *in c. literis, 12. Extra. de præſumt.*

Adulterium ex ſola ſuſpitione non convincitur.

Baldi ſententia locum habet.

Qua tamen in re integrum erit Mulieri probare, ſe intra oſculi fines ſtetiſſe, neque ultra fuiſſe progreſſam. ut Decius recte concludit *in rubr. Ex. de Judic. col. 1.* Ad quod oſtendendum, vel iis in locis admittetur magis, ubi

Perq; vias dantur baſia, perq; domos.

(ut Petrus Lotichius Secundus, nulli poëtarum Germaniæ ſecundus eleganter cecinit) atq; ubi conſtantiores ſunt fœminæ quæ paſſim amicos & hoſpites oſculo excipiunt. *Gallorum mos.* Noti enim ſunt humaniſſimi Gallorum mores, qui paſſim oſcula tanto ſtudio colunt, ut honori ſibi ducant, quod adveniens hoſpes Uxorem, ſorores, filias etiamnum virgines, oſculo adhibito ſalutaverit, & in amplexum acceperit, & in gremium ſibi adſidere juſſerit. de quibus atteſtatur Ioh. Pierius *lib. 2. Hieroglyph.* Sed & tum quoq; Baldi concluſionem probabilem cenſet Alciatus, cum criminis conjectura ex eo ſavii genere intenderetur, quod Græci, & ex his Ariſtophanes, ob mutuam fortaſſis & alternatam linguarum inſertionem, κατὰ γλώττισμα; Latini, Columbarum oſculum nominarunt. de quo ſub tertia Oſculi ſpecie diximus. Id enim juſtam maritis Zelotypis repudii cauſſam daturum eſſet. Quæ tamen aſſertio dubia non nihil reddi poſſe

videtur

videtur eo, quod ex Menochio, Oſculum dotis amittendæ legitimam cauſſam eſſe negante, modò adduximus.

Illud expeditum eſt, Beneficiarium clientem ſive vaſallum beneficio aut feudo privari, ſi Domini Uxorem per laſciviam auſus fuerit oſculari. Lex enim privari vaſallũ feudo ait, ſi graves & inhoneſtas injurias Domino intulerit. *c. 1. §. porro ſi Dominum. Quæ fuit pri. cau. benef. amit.* Item ſi Dominum cucurbitaverit, hoc eſt, cum Uxore ejus concubuerit, vel concũbere ſe exercuerit: aut cum ea turpiter luſerit. *c. 1. Quib. mod. feud. amitt.* Ubi per cucurbitationem, ſtupri illationem intelligi, ſatis apparet. Et quidem Legibus Longobardicis *Corbita* pro ſtupro vel infamia uſurpatur. Unde *Cucurbitam* dicebant, Uxoris adulterio infamem, ut Hotomanus docet *in explicatione verbor. feudal.* Turpem autem luſum, quẽ alium intelligemus, quàm pudicitiæ attentationem. *leg. attentari. 10. ff. de injur.* vel alienarum nuptiarum ſollicitationem? *ut in l. 1. ff. de extraord. crim.* quod ſit (ut cum Longobardica lege loquar) vel cum manus in ſinum, aut ad pectus ejus mittitur, vel ad alium locum, unde turpe eſſe poteſt *l. ſi quis à modo. Tit. Qualit. ſe quis defend. Jure Longobard. lib. 2.* vel cum impudicum & luxurioſum illud osculum, quod libidinis incen-

Cucurbita.

Turpis luſus.

tivum dixi, infigitur. Nam & hoc modo ſallus turpiter cum Domini vxore luſiſſe; & gravem atq; inhoneſtam injuriam Domino intuliſſe putabitur, ut Alciatus concludit *lib.4.parerg.ca.10.* quem Menochius laudat & ſequitur *lib.2.de Arbitr.jud.cent.3.caſu 277.n.3.*

Oſculans alienā mulierem.

Quid ergò, ſi quis al:⁹ Uxorem alienam, aut fœminam quācunq; turpiter oſculatus fuerit? Et quamvis Boſſus *tit. De extraord. crimin. n.3.* referat, in Gallia quendam ſecuri fuiſſe percuſſum, quòd nuptā mulierem, per vim fuiſſet oſculatus: putavit tamē Jul. Clar', pro oſculo ſive violento, ſive absq; vi illato, pœnam mortis nequaquam irrogandam; ſed rē omnem pro facti & perſonarum qualitate, Judicis arbitrio eſſe committendam *lib.5.Sentent.§.fin.q.83.verſ. Oſculum inferens.* Cui ſententiç & Menochius multis eam auctoritatibus confirmans, ſubſcribit. *lib.2.de Arbitrar. Jud. caſu 287. in pr.*

Sponſus oſculans ſponſam.

Planè ſi Sponſus ſponſæ ſuæ oſculum intulerit, & vel morte, vel qua alia cauſa, absq; tamen alterutrius culpa matrimonium non fuerit ſubſequutum: placuit, eum dimidium ejus quod Sponſæ donaverat, perdere: qui tamen integrum eſſe repetiturus, ſi ab oſculo ſibi temperaſſet: quēadmodum & ſponſam omne id, quod ſponſo donavit (quanquam rarò hoc ſit, ob innatam Mulieribus, avariſsimo hominum generi

meri tenacitatem *gl. 1. l. ſed ſi ego. 4. in fin. ff. ad S.C. Vellejan.)* recipere conſtat, nulla etiam oſculi, utrum id intervenerit nec ne, ratione habita. *l. ſi a ſponſo. C. de donat. ante nupt.* Cur ita? quia ſponſa, cui oſculum infigitur, ſponſi affectui & cupiditati obſecundans atque hanc gratiam faciens, dare id videtur; ſponſus verò accipere. Non mirum igitur, ſi viciſſim ſpōſus, pro accepto oſculo, aliquid etiam doni, dimidiam ſcilicet partem rependat: quam rationem Iohan. Sichardus ibi adſignat. Illud quoq; extra omnem ferè eſt cōtroverſiā, quod ſi Juvenis, præ nimio amore, oſculum puellæ dederit, tum ſi non ab omni pœna immunis eſſe, ſaltem mitius puniri debeat. Amor enim quidam quaſi furor eſt, ſi Ariſtoteli credimus *7. Ethicor. cap. 7.* quem cohibere, perfectæ philoſophiæ eſſe ipſemet etiam Juſtinianus putavit *§ illud. Authentic. Quib. mod. natur. effic. ſui.* Cui accedit, quod Amori, qui terræ mariq; præeſt, omnia ſubjaceant: vnde altera manu flores, altera piſcem tenere fingitur: ſicuti Alciatus Emblemate hoc eleganter expreſſit:

Amoris vehementia an ab oſculo excuſet.

Nudus amor viden' ut ridet, placidumq; tuetur?
Nec faculas, nec quæ cornua flectat, habet?
Altera ſed manuum flores gerit, altera piſcem;
Scilicet ut terræ jura det, atq; mari.

Si quis igitur Amoris vi & imperio cogente,

tale quid commiſerit, meritò erit excuſand': ſiquidem culpa carere dicatur, qui ſuperioris mandato obtemperat. *l. is damnum dat. §. 1. ff. de Reg. jur. Jac. Menoc. lib. 2. de Arbitr. Judic. caſu 328.* Atq; ejus rei egregium exemplum eſt apud Valer. Maximum *lib. 5. cap. 1.* Ubi Piſiſtratus Athenienſium tyrannus, cum adoleſcens quidam amore filiæ ejus virginis accenſus, in publico obviam ſibi factam oſculatus eſſet; hortante vxore, ut ab eo capitale ſupplicium ſumeret, reſpondit: Si eos,

Piſiſtratus.

" qui nos amant, interficimus: quid his facie-
" mus, quibus odio ſumus? Cui non abſimile eſt, quod de Mundo adoleſcente, Paulinã Romanam in templo Iſidis, præ amoris violentia corrumpente, ex Joſepho *libro 18. Antiquitat. cap. 6.* Joh. Borcholten refert in tractatu de Feudis *cap. 8. n. 101.* Eam ego hiſtoriam, quoniam & lectu jucunda, & ob ſacrificulorum fraudem atque avaritiam notatu digna, & præſenti negotio planè accommodata eſt, ita ut apud Zonaram habetur, hîc loci inſerendam putavi. Romæ (ait) Paulina quædam, & generis ſplendore, & morum integritate præſtans, & opibus abundans, vultu ad hoc venuſto, & ætate integra, ac modeſtia ornata, nupta erat Saturnino, viro nullo bonorum genere ipſa inferiori. Hujus amore captus Decius Mundus

[illegible] & Paulina.

dus, inter Equites dignitate præſtans, mulieris pudicitiam munerib ſolicitabat, 200. millia drachmarum Atticarum pro uno cõcubitu pollicens; eaq; recuſante, magis inflammabatur, adeò ut abſtinentia ciborum necem ſibi conſciſcere inſtitueret. Habebat autem paternam libertam nomine Iden, omnis generis malorum peritam. Ea adoleſcentem ſic affectum verbis confirmat, & pollicitationibus refocillat, ac ſibi duntaxat quinquagies mille drachmis opus eſſe dicit ad rem conficiendam: quibus acceptis, cum illam pecuniâ nõ expugnari poſſe cerneret, ſed cultui Iſidis (ea tum à Rom. pro Dea colebatur) eſſe deditiſſimam: quosdam falſæ illius Deæ Sacerdotes convenit, pecuniam offert, ut Paulinam quibus poſſint dolis circumventam, Mundo ſui copiam facere cogant. Illi pecunia deliniti, facinus aggrediuntur: eorum natu maximus Paulinam ſeorſim convenit, ſe ab Anubide, ipſius amore capto, miſſum eſſe profitetur, ut eam accerſeret. Mulieri ea verba optatiſſima acciderunt, ſi à Deo amaretur: & nuncium illum cum marito communicat, qui gnarus modeſtiæ conjugis, eam abire ſinit. Cum in lucum veniſſet ſub ſomni tempus, mulieri in ipſa æde lectus paratur, lucernæ exſtinguuntur. Mundus jam antea ibi abditus, per

totam noctem ſub Anubidis nomine libidine ſui expleta, diſcedit. Illa reverſa, Anubidis apparitionem marito narrat, apud familiares de congreſſu Dei gloriatur. Sed tertio poſt id facinus die, Mundus ei obviam factus; Paulina, inquit, & ducenta millia habeo, & tu mihi gratis geſſiſti morem. Tua verò erga Mundum injuria me non attigit, qui Anubidis nomen ipſe mihi fecerim. E quibus verbis mulier intellecto facinore, veſtibus laceratis, marito inſidias indicat. Is apud Tiberium conqueritur: Imperator, facinore comperto, Sacerdotes & Iden in cruces tollit, Ædem diruit, Iſidis ſimulachrum in Tiberim demergit, Mundum in exilium agit, pœnam graviorem ob amoris vim clementia moderatus. *Zonaras Annal. tomo 1.* Atque hinc liquidò conſtare poteſt, pœnam ob vehementem Amoris affectum, mitigari ſolitam. Idque & ab Areopagitis, graviſſimis alioquin delictorum cenſoribus obſervatum fuiſſe, Ariſtoteles teſtatur *libr. 1. Magnorum Moralium cap. 16.* cujus verba in hunc ſenſum Alciatus refert *libro ſeptimo. pareng. cap. 25.* Ferunt, inquit, olim quandam mulierem poculum cuidam amatorium dediſſe; qua potione mortuus ille fuerit; Eamque mulierem hoc crimine in Areopagũ pertractam, judi-

Areopagitæ.

judicum ſententiis abſolutam fuiſſe, ex ratione, quòd id futurum minimè prævideratt. Amoris ſiquidem cupidine occœcata id fecerat; non ea mente, ut hominem perderet, ſed ut ſibi ſoli ſervaret. Ubi ergò animus delinquendi non eſt, ibi nec pœnam aut ſupplicium eſſe debere: cum ea dútaxat crimina puniantur, quæ ſint voluntaria. Sed huic argumento ſatisfacit Paulus ICtus *in leg. ſi quis aliquid. 38. §. qui abortionis. ff. de pœn.* ubi non quidem negat in ſuppliciis irrogandis, ipſius delinquentis voluntatem & intentionem cum primis inſpiciendam eſſe: Sed ideò tamen extra conſiderationem omnem nequaq; ponēdum, q; amatorii poculi propinatio res mali ſit exempli: quippe cum hoc Lucretius poëta à Lucillia uxore in furorem pertractus, ſua ſibi manu mortem conſciverit. *Petr. Crinitus de poet. Latin. cap. 19.* & ipſe etiam Lucullus poculo itidem amatorio aſſumto vitam finiverit. *Plinius libr. 25. Hiſtor. natur. capit. 3. in fin.* Malum autem exemplum in cauſſa eſſe ſolet, ut gravius delictum puniatur. *can. præcipuè. 11. quæſt. 3. gl. in can. nemo. 32. q. 3.* Siquidem plus quandoq; exemplo, quàm peccato noceatur, ut Tullius ait *lib. 3. de Legib.* Ideoque, qui abortionis (ait Paulus) aut amatorium poculum dant; etſi dolo non faciant, *Poculum amatorium.*

tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum; honeſtiores in inſulam, amiſſa parte bonorum, relegantur, quod ſi eo Mulier aut Homo perierit, ſummo ſupplicio adficiuntur *dict.* §. *qui abortionis leg. 38. ff. de pœn.* Ex quo tamen textu minimè efficitur id, quod ab omnibus ferè colligi inde video: ac ſi per disjunctam iſtam orationem *Mulier aut Homo*, Iureconſultus ita inter

Mulier, an homo.

Mulierem ac Hominem diſtinguat, ut Hominis appellatione maſculum ſexum duntaxat, non verò etiam fœmineum contineri velit. Quam interpretationem falſiſſimã eſſe tam perſpicuè, niſi vehementer fallor, oſtendam, quàm certum eſt, Solem hunc

Intellect. parag. qui abortionis. l. 38. ff. de pœn.

nobis lucidiſſimam lucere lucem. Agit ibi Paulus de pœna illi infligenda, q abortionis aut amatorium poculum propinavit: Et quidem, ſi eo Mulier aut Homo perierit, propinantem ſummo ſupplicio afficiendum eſſe ait. Abortionis poculum, quod datur, ut partus conceptus abigatur, ſoli mulieri propinatur: cujus uti proprium eſt concipere; ita & conceptum tueri, ut abortus evitetur *l. quæritur. 14. de ædil. edict.* Ut conceptio; ita & abortio in nullos viros, ſed ſolas cadit fœminas. Solis ergò his abortionis poculum datur. At amatorium poculum, ut ad excitandum amorem vel viri vel fœminæ

confi-

conficitur: ita tam viro, quàm fœminæ propinari poteſt. Utrunq; igitur poculum Paulus in propoſita quęſtione conjungens, diſtinctionis fœdere utitur, & negotium illud ita decidit, non quidem ut Mulierem & Hominem invicem opponat; ſed ut ſingulis poculis ſingulos per relationem ſubjiciat: poculo ſcilicet abortionis Mulierem, quam ſolam abortire poſſe conſtat; poculo amatorio Hominem, utrunque ſexum comprehendentem: cum certum ſit, utrique ſexui hoc propinari poſſe. Tantum igitur abeſt, ut Hominis appellatione Mulier non veniat, ut contrarium indubitanter Cajus aſſeruerit *in l. hominis. 152. de verbor. ſign.* & generaliter à Juliano pronunciatum ſit, ſemper ſexum maſculinum etiam fœmininũ continere. *l. qui duos. 62. in fin. de legat. 3.* non quidẽ extenſivæ interpretationis beneficio, ut poſt Albericum de Roſate *in leg. quicunq;. col. 3. in fi. C. de ſerv. fugit.* Bartolum *in l. ſi quis in tantam, C. Unde vi.* & Baldum *in l. ult. col. 6. verſ. Item impropria C. de hæred. inſtit.* Jaſon voluit *in l. qui filiabus. nu. 18. & 21. de hæredib. inſtit. & l. ſi quis. 7. de Juriſd. omn. Jud.* & Sylveſt. Aldobrandin' *in §. ult. Juſt. qui teſtam. tut. dar. poſſ.* Sed maximè vi & proprietate ſermonis. quod plurib. exſequutus ſum *in L. 2. part. 1. C. de in jus vocando.*

Google

DE DIADEMATE.

Diadema. DIadema erat pileolus, inſtar dimidiatæ pilæ luſoriæ grandioris: qui capiti impoſitus, candida ligabatur faſcia, ut ab Hieronymo ad Fabiolā deſcribitur. Eo utebantur Reges in capite, ornatus gratiâ, quemadmodum & Imperatores. Cui non abſimiles ſunt noſtrates coronæ, quas in toreumatibus & Numis expreſſas videmus: de quibus infra dicemus. Sed Diadema quoq; ivit in deſuetudinem.

Cingulum. Cingulum enſis Imperatores gemma quadam adſtringebant, ipſo etiam cingulo gēmis ornato: ſicuti à Charino factum legimus, qui etiā calceis gemmas adſuit. Maximinus Iunior thorace indut⁹ fuit argentea & aurea: qualis primum & à Ptolomæis fuit uſurpata. Aureos quoque & argenteos fecit enſes: ut & galeas gemmis diſtinctas, quemadmodum Capitolinus recitat. Idem quoque Galienus factitavit. Herodianus lib. 5. prodidit, Macrinum primum fuiſſe ex Imperatoribus, qui aureo & gemmato cingulo uteretur. Et

Thorax.

Enſes.

Galeæ.

lib. 8.

lib. 8. ſcribit: Ante Imperatores portatum fuiſſe ignem, & faſces laureos, praeuntibus hominibus proceris & magnaſtatura. *Ignis: Faſces.*

NOTÆ.

Diadema Suidæ regale eſt geſtamentum, cujus inventionem Plinius Libero patri adſcribit *lib. 7. cap. 56.* Id propria notatione valet redimiculū, à διαδέω quod eſt, circumligo. Erat enim faſcia cādida, quæ capiti Regis ſive Reginæ circumligabatur. Hinc celebrata vox illius, qui dixit: *Faſciam ſolve; quātum mali ſub illa latet.* ubi Faſcia nihil aliud ſignificare poteſt, quàm diadema & inſigne illud, quo regis caput cingebatur: quod & *Anadema* dicitur Lucretio, *libro quarto.* *Diadema.* *Faſcia.* *Anadema.*

Et bene parta patrū fiunt Anademata mitræ.

quale etiam fuit Citaris, illud Perſarum Regum inſigne. de quo videatur Philipp. Camerarius Operarum ſucciſivar. *capit. 61.* Sanè Faſciâ Romanos pro diademate uſos fuiſſe vel inde liquet, quod Pompejum Magnum, ut ſupra quoque attigi, affectati imperii inſimulatum videam ex eo, quod ulceris in crure exſiſtentis tegendi gratiâ crus colligatum haberet: quandoquidem nihil intereſſet, in qua corporis parte

dema gereretur. Qua de re Marcellinus
„ *lib. 17.* ita ſcribit: Nec non etiam in Pompe-
„ jum obtrectatores iniqui multa ſcrutantes,
„ quum nihil, unde vituperari deberet, inve-
„ niretur, duo hæc obſervaverunt ludibrioſa
„ & irrita, quod genuino quodam more caput
„ digito vno ſcalpebat: quodq; aliquandiu te-
„ gendi ulceris cauſſa deformis, faſciola candi-
„ da crus colligabat: quorum alterum factita-
„ re, ut diſſolutum: alterum, ut novarum re-
„ rum cupidum aſſerebant; nihil intereſſe ob-
latrantes, argumento ſubfrigido, quam partem corporis redimiret Regiæ majeſtatis inſigni. Quo in loco Faſcia pertinet ad ſuſpicionem affectati regni: Scalpere autē caput uno digitulo, ſpectat ad hominis mollitiem: quā cum Pompejus omni corporis habitu ac & inceſſu p̄ ſe ferret; factum eſt, ut in puerilis amoris venerit ſuſpicionem. Vnde & à Cinna poëta hoc nomine ita fuit perſtrictus:

Caput ſcalpere.

Pompejus.

Faſciolâ qui crura tegit, digito caput uno
Scalpit: quid credas hunc ſibi velle? virum.

Nam & pueri muliebris patientiæ, & Pædicones illi, qui molles victu, inceſſu, ore & aliis; dicebantur Virum quærere: ut doctiſſimus Scaliger explicat *lib. 1. Auſonian. lection. cap. 27.* Cujus nefandi criminis ipſe etiam Jul. Cæſar non diſſimulanter inſimulatus fuit à

Virū quærere.

ità Catullo, acri & virulento iſto Epigrammate: cujus initium

Quis hoc poteſt videre? quis poteſt pati?

quo etſi perpetua ſibi ſtigmata impoſita non diſſimulaverat Cæſar: tā leni tamen ingenio eum fuiſſe Suetonius ſcribit *in ipſius vita c. 73.* ut Catullum ſatisfacientē ſibi (h. e. ut Muretus interpretatur, teſtibus præſentibus affirmantem, pœnitere ſe, quod ea ſcripſiſſet) eadem die adhibuerit cœnæ; hoſpitioq; patris ejus, ſicuti conſueverat, uti perſeverarit. Id genus Nebulonum, perverſa & poſtica Venere utentium Auſonius eleganti locutione Feles pullarias appellat; quemadmodum & Plautus Lenonem, Felem virginalem indigitavit. In Rudente, Scena, Exi è phano:

Tune hic feles virginalis, liberos
Parentibus ſublectos habebis?

Feles enim ſcimus eſſe furaces & rapaces. Proinde felis vel feles virginalis appoſitè nūcupatur Leno, quòd virgines ſurripiat: ſicuti Pædico, felis pullaria, à puerorum ſurreptione. Pueros enim Veteres pullos dicebant. Sic enim & Caligulam, illud humani generis portentum, pullum & puppum fuiſſe nūcupatum Beroaldus aſſerit ad Apulei. lib. 8. Hinc & pullaria manus Plauto, à tentandis palpandisq; pullis, id eſt pueris: qualis erat

Cæſar.

Felis pullaria.

Pullus.

Pullaria manus.

Pædiconum protervorum manus, qui pullariam facere dicebantur. *Turneb. lib. 2 cap. 11.* Eaq; pugna Oſculana eſt Feſto, hos Titinii verſus citanti:

Oſculana pugna.

Hæc quidem quaſi Oſculana pugna eſt, nō ſecus.
Quia, hinc qui fugere impulſi, ſpolia colligunt.

Ita enim verſus iſtos doctiſſimus Scaliger reſtituit. Auſonii autem in Marcum pullariam felem, Epigramma tale eſt:

Pythagora Euphorbi, reparas qui ſemina rerum,
Corporibusq; novis das reduces animas:
Dic, quid erit Marcus jam fata noviſſima functus,
Si redeat vitā rurſus in aëream?
Quis Marcus? Feles nuper pullaria dictus:
Corrupit totum qui puerile decus:
Perverſæ Veneris poſtico vulnere feſſor:
Lucili vatis ſubulo, pulliprema.
Nō Taurus, non Mul' erit, non Hippocamelus,
Nō Caper, aut Aries: ſed Scarabæ' erit.

Alloquitur poëta Pythagoram, eundemq; Euphorbum appellat, eò quòd hujus animam in corpus ſuum tranſiiſſe Pythagoras aſſeruerat. Fuit autem Euphorbus Panthi & Phrontidis fili', quem Menelaus interfecit *Iliad. 17.* Pythagoras igitur, qui cum animarum immortalitatem doceret, eas prioribus mortuis corporibus in alia commigrare dicebat, teſte Ovidio *15. Metam.* & Diogene Laërtio:

Pythagoræ μετεμψύχωσις.

Laërtio: Euphorbum illum Trojano bello ſe fuiſſe aſſerebat: quo mortuo, animam ipſius in Hermotini corpus tranſiiſſe: ab illo, in Pyrrhum Delium piſcatorem: à Pyrrho, in Pythagorā. Conſtat autē Pythagoram, deſultoriam hanc animorū migrationē non niſi tertiam ſtatuiſſe. Nam ſi perenni ſerie animas in alia atq; itē alia corpora transſcripſiſſet; quis locus fuiſſet Elyſiis campis, aut cœli ſedibus? Unde Pindarus: Quicunq;, inquit, ter in utraq; vita à vitiis alieni fuerunt, viam ſibi à Jove deſtinatam adiere ad Saturni Urbem: Ubi beatorum inſulam Oceanides auræ circumflant, & flores aurei fulgēt. *in Olymp. Ode. 2.* Id verò dogma longè ante Pythagoram ipſimet etiam Druidæ quodam̄odo amplexi videntur: non tamen ut illam animæ vitam ſpirantis transmiſſionem ſtatuerint; ſed ſpiritus nihil niſi cœleſte & divinū ſapientis: qui, velut novus hoſpes, nutu Dei, in alios atq; alios transferatur homines: ſicuti Eliæ ſpiritus in Eliſeum fuit translatus, & in eo quievit. 4. Reg. 2. & à Moſe manus imponente Spiritus migravit in Joſuam. Deuteron. 34. v. 9. quod pluribus exſequitur Stephan. Forcatulus *lib. 1. De Gallor. Imperio & Philoſophia.* Sed ut ad poëtam noſtrum redeam: negat Auſonius, *Druidæ.*

Marcum illũ pædiconem, poſtquam fatis jã conceſſerit, in Taurum, aut Mulum aut Hippocamelum, aut Caprum, aut Arietem trãsmigraturum; ſed Scarabeum tandem futurum: ſiquidem id genus animalis fimo & ſtercore, in quo delicias quærit, gaudeat. Cæterum quàm deteſtandum & abominabile ſit crimen iſtud, argumẽto eſſe poſſunt Sodomiticę illę civitates, igni & ſulphure à Deo ſubverſæ *Gen. 9.* Unde & in eos, qui impiæ hujus actionis, quam ne in brutis quidem animantibus admiſſam reperire eſt, cœno inquinati ſunt, pœnam mortis conſtitutam videmus. *Auth. Vt non luxurientur contra natur. & Auth. De his qui luxur. contra natur.* Quo pertinet Lex Scantinia, quæ puerorum amplexus impios, & præpoſteram atq; abominandam Catamitorum ſuſtulit Venerem, concubitoribus gravi ſupplicio impoſito, ut ait Lætus *in Legibus Romanis.* Atq; in hos Conſtantinus etiam & Conſtans Impp. gladium diſtringi jubent, cum in hæc verba reſcribunt: Cum vir nubit in fœminam viris porrecturam (ita enim legendum eſſe potiùs quàm *viros parituram*, Gothofredus rectè monet: ſiquidem porrigere fœminarum eſt proprium, uti Arrigere maſculorum) quid cupiatur, ubi ſexus perdidit locum? ubi ſcelus eſt, id quod non proficit ſcire? ubi

Pœna in Sodomitas.

ubi Venus mutatur in alteram formam? ubi amor quæritur, nec videtur? Iubemus inſurgere leges, armari jura gladio ultore, ut exquiſitis pœnis ſubdātur infames, qui ſunt vel futuri ſunt rei. *l. cum vir. 31. C. ad L. Jul. de adult.* Nec minuitur hæc ſupplicii irrogatio, etiamſi ex utriusq;, tam concubitoris, quam pathici cinędi conſilio atq; animo delinquatur. Nam & Cajus Feſcennius Triumvir C. Cornelium fortiſſimæ militiæ ſtipendia emeritum, virtutisq; nomine quater honore Primipili ab Imperatorib. donatum: quòd cum ingenuo adoleſcentulo ſtupri commercium habuiſſet, publicis vinculis oneravit. A quo appellati Tribuni, cum de ſtupro nihil negaret, ſed ſponſionem ſe facere paratum eſſe diceret, Si non adolescens ille palam et aperte corpore quæstum factitasset: interceſſionem ſuam interponere noluerūt. Itaq; Corneli⁹ in carcere mori coact⁹ eſt. Rectiſſimè enim placuit, nulla ex cauſſa hoc maſculoſum nefas excuſari poſſe: quia quod natura legibus & moribus ſit prohibitum, nequedum in volentem committi oporteat. Sed & M. Lectorio Mergo Tribuno militari Cominus Tribun⁹ plebis diem ad Populum dixit, quod Corniculariū ſuum ſtupri cauſſa appellaſſet. Is judicium non ſuſtinuit: &

ſibi mortem attulit. C. Mari⁹ quoq; Imperator Cluſum ſororis ſuæ filium Tribũum militũ à Plocio jure cæſum pronunciavit, quia eum de ſtrupro compellare auſus erat. ut ex Val. Maximo *libro 6. capite primo.* Petrus Aerodius recenſet *libro 2. Decretorum tit. 46.* Planè qui muliebria paſſus fuit, cum à prætore à ſubſelliis removeri Ulpianus teſtatur *in l. 1. Paragr. removet ff. de poſtulando.* tantaque hujus rei turpitudo eſt, tantum dedecus, ut mortem poti⁹ eligendam, quàm tale quid patiendum Paulus reſpondeat *in l. iſti quidem 8. ff. de eo quod metus cauſſa.* De quo infando crimine, propter quod ira Dei venit in filios diffidentiæ. *ad Ephes. 5. & ad Coloſ. 3. c. ut clericorum, Ex. de vit. & honeſtate clericor c. Clerici. Ex. de exceſſib. prælator.* & quo ipſa ſocietas quæ cum Deo nobis eſſe debet, violatur: cũ eadem natura cujus ipſe auctor eſt, libidinis perverſitate polluitur. *c. flagitia 32. q. 7.* nihil dicam ampli⁹: cum vel ſolum ipſius nomen chartas quodammodò inficiat, Videri tamen poterit Iul. Clarus *lib. 5. Sent. § Sodomia & Iac. Menoch. lib. 2. de Arbitr. Iudic. cent. 3. caſu 286.*

Faſces. *Faſces laureatos.)* Inter inſignia Magiſtratus etiam faſces numerantur & ſecuris. Novella 25. cap. 5. De quibus ita Plutarchus in Romaicis quæſtio. 82. Cur Pretorũ

faſces

faſces colligati fuerunt appenſis ſecuribus? *Cur colligati?* An id ſigno eſt: iram Magiſtratus non debere eſſe in proclivi & ſolutam? an ſolutio faſcium, quæ paulatim ſit, moram aliquam iræ inicit & cunctationem,& nonnunquam fecit, ut ſententia de ſupplicio exigendo mutaretur? Sic enim & Theodoſius legem tulit,ut poſt reſcripta ſua differantur ſupplicia capitalia dies triginta, ne Rei injuſta ira rebus non ſatis inquiſitis interficerentur: Si vindicari, inquit, in aliquos ſeverius contra noſtram conſuetudinē, pro cauſſæ intuitu, juſſerimus; nolumus ſtatim eos aut ſubire pœnam,aut excipere ſententiā: ſed per dies triginta ſuper ſtatu eorum ſors & fortuna ſuſpenſa ſit. *l. ſi vindicari. 20. C. de pœnis.* Quam conſtitutionem ſuaſit Ambroſius Theodoſio in Eccleſiæ ſinum rurſum recepto,unde eum prius excluſerat, quòd non inquiſitis ſontibus promiſcua cæde ſævitum ab ipſo in turbam iñocentem & ſontes. Rapuerat enim Auriga gubernator ludorū circenſium adoleſcentem ad ſtuprum. hunc aurigam præfectus vir honeſtus incluſerat carceri. Quia verò populus induſtria hujus Aurigæ delectabatur,poſcit, ut impunit⁹ dimittatur: quod cum denegaret Præfect⁹,per ſeditionē occiſus eſt. Impator igitur rei huj⁹ indignitate motus, ſeptē millia hominū per

Pœna differenda.

L. 20. C. de pœnis.

Digitized by Google

cohortes interficit, qua de re prolixius diſſerit Dn. Philippus Melanchton *in Chronic. lib. 3.* Cur autem faſcibus inſertæ fuerint Secures: id idem Plutarchus ita explicat: Lam cum vitiorum, inquit, alia ſint ſanabilia, alia inſanabilia, virgis corrigebantur, quæ emendari poterant: Securibus ſecabantur immedicabilia. Faſces autem illi prius fuerunt Hetruſcorum Regum inſignia: quum duodecim lictores ſibi præire juberent, duodecim faſcibus virgarum, & totidem ſecuribus illis involutis ſeptos: ut ſi quis rei capitalis damnatus eſſet, primùm ſpoliatus cæderetur virgis, deinde ſecuri percuteretur. Sed Tullius Hoſtilius Quintus Romanor. Rex eos, ut & ſellam Curulem, Togam & prætextam ab Hetruſcis ad Romanos tranſtulit: ſicuti Gualtherius adnotavit *ad Horat. Lib. 1. Ode 12.* Faſces illos ex Betulla arbore gallica, quæ mirabili candore atq; tenuitate fuerit, Plinius deſumi ſolitos ſcribit *lib. 6. cap. 18.* atque etiam lauro fuiſſe decoratos. *Plin. lib. 15. cap. 30.* Etſi autem Conſules Romæ XII. fruebantur faſcibus, lictoribus totidem prægradientibus: Proconſules tamen non amplius, quam ſex faſcibus uſos fuiſſe Ulpianus teſtatur *in l. proconſules. 14. ff. de offic. proconſul.* Ubi Accurſius *ſex faſcibus*, pro *ſex menſibus* ineptè exponit, ac ſi Proconſulatus eſſet ſemeſtris

Faſcibus cur ſecures inſerta.

Faſces Hetruſcorum.

Conſulares XII.

Proconſules VI.

ſtris Magiſtratus: cum tamen magiſtra lectione doceamur, proconſulare Imperium fuiſſe annuum: quod interdum ad ſecundum & tertium annum propagabatur: Sicuti Beroaldus rectè notavit apud Apuleium *lib.10. Mileſiacar.* quibus adde quæ appoſitè ad hanc rem ſcripſit Juſtus Lipſius *lib. 1. Electorum cap. 23.*

DE EQVIS.

EQui etiam melius ornabantur & ſplendidius, quàm hodie. Etſi enim Sellas & Stapedes non habebant veteres: nihilominus tamen Equos tapetis, purpura, auro & aliis coloribus intertextis inſternebant. Vnde Virgilius in 7. Equorum ornatus.

Inſtratos oſtro alipedes, pictisq; tapetis,
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.

Præter tapeta, ait, eos habuiſſe monilia, ut erant roſæ, tintinnabula, & alia ornamẽta aurea. Atq; is erat Equorum Auguſti ornatus, quem ibi deſcribit: licet Regis Latini Equis eum attribuat: quo tamen tẽpore ſatis erat, ſi corio ꝓbè eſſent ornati. Tapeta.

Digitized by Google

Phaleræ.

Habebant & phaleras, quæ vel ſcuta erant minora, vel roſæ aureæ, quibus tā in fronte, quàm aliis corporis partibus Equi adornabantur. Eademq; adeò venuſtæ erant, ut verbum hoc etiam ad orationes elegantes, quas phaleratas dicebant, fuerit trāslatum.

Frenum aureum.

Vt plurimum etiam aureum conficiebant frenum, ut Virgilius loco anteà allegato innuit, his verbis.

> Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

Ac de frenis & aureis illis ornamentis equeſtribus idem Virgilius lib. 8. *differit:*

> Frenaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.

De iisdem ornamentis intelligendū quoque eſt ICti reſponſum. * *Nec prætéribo hîc loci ſilentio, Sabinam Poppæam Neronis uxorem dilectiſſimam, & mulas, quibus agebatur, habuiſſe aureis funibus ſubligatas, ut Xiphilinus tradit in Vita Neronis; & delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoq; induere ſolitam ut Plinius meminit lib. 33. cap. 11.*

* l. ædiles. 38. in pr. & parag. vēdēdi ff. de ædil. edict.

Mulæ Poppææ.

Soleæ aureæ.

NOTAE.

NOTÆ.

Corn. Tacitus *libro de Situ, Moribus & populis Germanorum*, memoriæ prodidit, Germanorum equos non forma, non velocitate conſpicuos, ſed nec variari gyros in Romanorum morem doceri: At in rectum, aut uno flexu dextros agi, ita conjũcto orbe, ut nemo poſterior ſit. quib' verbis haud obſcurè iñuit, contrarium hũc morem fuiſſe Romanis, ut in utrũq; lat°, ſive in utranq; buccam ſuos equos in converſionibus flectere conſueverint. Hodie haud facilè diiudices, Utrum Italis equitandi, & equos vel dextrà vel ſiniſtrà tantum flectẽdi, quemadmodum & in circulum vel orbem agendi, aut etiam in rectum curſum dirigendi peritia Germani noſtri quidquã cedant. Apud quos etiamnum conſuetudo equeſtris invaluit, qua equi peculiari quadam induſtria eriguntur, tanquam in adverſum nitentes, & in orbem quàm breviſſimũ, uno quaſi ſaltu circumaguntur. Sed & ita Equos ab ipſis eruditos videas, ut in ipſo quantumvis concitatiſſimo curſu, ad leviſſimum ſeſſoris frenorum lora moderãtis nutum ſubitò conſiſtãt, ac ne latum, quod dicĩt unguem, ulterius nitãtur. *Michael Beuterus in ſuo ad Tacit. de Morib. Germanor. comment.*

Germanorum equi.

Equitandi peritia.

Equorum docilitas.

Suam enim Equis etiam docilitatem eſſe, & ipſa rerum magiſtra docet experientia; & probatiſſimorum Autorum monumentis eſt proditũ. Dio certè ſcripſit, Parthos Trajano Imperatori Equum, inter cætera munera adduxiſſe, ita edoctum, ut Regem adoraret. Nam pedes anteriores in morem ſuppiicantis flexit, caputq; pedibus ejus, qui proxim' eſſet ſubjecit. Cujus & Julius Cæſar Scaliger meminit *De ſubtilitat. adverſ. Cardanum Exercit. 209.* Sed & Sybaritas eo deliciarum veniſſe legimus, ut Equos in convivia introducerent, ita inſtitutos, ut audito tibiæ cantu, ſtatim ſe tollerẽt erectos, & pedibus ipſis prioribus vice manuum geſtus quosdã Chironomię, motusq; ederent ad numerum ſaltatorios. Accidit autem, ut tibicen ibi quispiam contumelia affectus transfugeret ad Crotoniatas hoſtes, paulò ante prælio ſuperatos à Sybaritis, & quod è Repub. foret eorum, polliceretur (ſi fidem modo haberẽt) ſua opera Sybaritorum cunctorum equites in ipſorum venturos poteſtatem. Credita res & belli Dux creatus à Crotoniatis tibicẽ, convocat omnes, quotquot ejusdem forent in Urbe artificii; modulamentumq; iis indicat, atq; ubi viſum tempeſtivum procedere in hoſtem jubet. Sed enim Sybaritæ faſtu præturgidi, quòd Equitatu ſuperabant,

Equus prĩcipem adorat.

Equi Sybaritici ſaltantes.

cunt

eunt contrà, prælium que conferunt. Hic autem repentè dato ſigno tibicines univerſi conſpirant. Ecce igitur confeſtim modulamine agnito, cantuq; illo vernaculo, tollunt eriguntq; ſeſe in pedes equi Sybaritæ, ſeſſoribus excuſſis; & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ita capti omnes Equites, ſed humi jacentes: omnes equi, ſed tripudiantes, quemadmodum Ang. Politianus refert *in Miſcellan. cap. 15.* ex Athenæo *lib. 12. Dipnoſoph. cap. 6.* Nec memorabile minus eſt, quod Iohannes Lopez Hiſpanus, quem Nicolaus Boërius citat *Decis. 318. n. 2.* à fide digno homine audiviſſe ſe refert, qui ſuis id viderit oculis, quod generoſiſſimus Equus propter inceſtum cum matre ſua comiſſum, ad quem committendum arte & unguentis pellectus fuerat, cognito crimine, morſu ſibi ipſi genitalia, magna cum admiratione adſtantium, abſciderit. Quid dicam de Bucephalo Alexandri Magni equo? Is ſive ab adſpectu torvo, ſive ab inſigni taurini capitis armo impreſſi ſic dictus, cum ornatus erat armatusque ad prælium, dorſo ſuo inſidere nullum alium patiebatur: Regem verò cum vellet adſcendere, ſponte ſua genua ſubmittẽs excipiebat, credebaturq; ſentire, quẽ veheret, ut Quint. Curtius ſcriptũ reliquit lib. *6. De geſt. Alex.*

Equus ductus pœnitentiâ inceſtus.

Bucephalus Alexandri.

andr. Mag. Id etiam de iſto Equo memoratum eſt: quod cũ in eo inſidens Alex. bello Indico, & facinora faciens fortia, in hoſtium cuneum, non ſatis ſibi providens imiſiſſet, conjectisq; undiq; in Alexandrum telis, vulneribus altis in cervice atq; in latere equus perfoſſ⁹ eſt: Moribundus tamen ac propè jã exanguis, ê mediis hoſtibus Regem vivaciſſimo curſu retulit: atq; ubi eũ extra tela extulerat, ilicò cõcidit: & Domini jam ſuperſtitis ſecur⁹, quaſi cum ſenſus humani ſolatio animã expiravit. Tum Rex Alex. parta ejus belli victoria, oppidum in iisdẽ locis condidit: atq; ob Equi honores Bucephalõ appellavit, ut Gelli⁹ refert *lib. 5. Noct. Attic. c. 2.* Ubi etiam emtum Bucephalum Cares ſcripſit talentis XIII. & Regi Philippo donatum: æris noſtri ea ſuma eſt, inqt, HS. CCCXII. de qua ſupputatione, cum Plinii præſertim æſtimatione conciliata videatur Budæ⁹ *l. 3. de Aſſe & partib. ej⁹*. Diomedem Thracem quoq; Diodor⁹ & poëtę tradũt Equos habuiſſe feritate notabiles, quos carnib⁹ humanis paſcere ſolebat. Erant equorũ prȩſepia ænea, ferreis ipſi cathenis vinciebantur: caro hoſpitalis erat pro pabulo. hos Hercules ex Thracia Argos ꝑduxit, occiſo Diomede, quẽ ſuo ipſius exemplo eq̃s mandendũ appoſuit: non ſecus atq; Phalaris Sicul⁹ tyrannus Perillum tauro ſuo æneo incluſit. Perillus enim, ut Phalaridis crudelita-

Ei oppidum extructum.

Ejus æſtimatio.

Equi Diomedis.

Perilli taurus aneus.

tem aleret, æneum fecerat taurũ, in quo pariter ſontib' atq; inſontibus impoſitis, igneq; ſuppoſito, ex clamore & ſonitu vocis, mugit' pecudis, non hominis gemit' eſſe appareret. Itaq; vel ab iniquiſſimo atq; injuſtiſſimo tyraño extorſit hic Perilli nõ hominis, ſed bruti ſævior anim', juſtiorem ſævitiam. Etenim Phalaris inventorem ipſum & artificem cruciatũ experiri juſſit: ut eſt apud Plin. *l.34.c.8.*

——nec enim Lex juſtior ulla eſt,
Quàm necis artificem fraude perire ſua.

Hinc Diomedis illos Equos Apulei' ferinos „ appellat *l. 7. Mileſ.* ubi ita ſcribit: Sic apud „ hiſtoriã de Rege Thracio legeram, q miſeros „ hoſpites ferinis eqs ſuis lacerãdos devoran- „ dosq; porrigebat. Adeò prępotens ille tyrañ' „ ſic parcus ordei fuit, ut edacium jumentorũ „ famem corporum humanorũ largitione ſe- „ daret. Atq; ex eo Equorũ genere famigeratum illum Equum Sejanũ progenitum fuiſſe Beroaldus ibidem notavit. *Equus Sejanus.* Illud planè fabuloſum eſt, quod de Pegaſo equo alato, *Pegaſus.* qui ex Meduſæ ſive Gorgonis capite amputato à Perſeo fingitur procreatus, poëtæ cominiſcuntur. Unde & à Plinio inter fabulas refertur. *l. 10. cap. 49.* Eo adjutus Bellerophon preclara patraſſe facinora, atq; adeo ipſam etiam Chimęram, triforme illud monſtrũ, quod & Leonem, & Caprã, & Draconem *Chimæra.*

repræſentabat, interemiſſe dicitur. quamquam Solinus Chimæram montem eſſe ſcribit in Lycia, unde noctu fumidus ignis exhalat. Atq; hunc montem Monſtro iſti triformi nomen dediſſe, ipſemet etiam Servius aſſentitur ad illum Virgilii verſum, Aeneid. 6.

Horrendùm ſtridens, flammisq; armata
Chimæra.

Eſt, inquit, Chimæra mons Lyciæ, cujus hodieq; ardet cacumen, juxta quod ſũt Leones: Media autem paſcua ſunt: jma verò ſerpentibus plena. Hunc quia Bellerophon habitabilem fecit, Chimæram dicitur occidiſſe. Sed memorabile tamen inprimis, & adverſus temeritatem notandum eſt, quod de Bellerophonte ex Pegaſo equo decidente fertur. Pegaſum enim œſtro ſtimulatum finguntBellerophontem ſeſſorem in cœlum ſubvolare conantem excuſſiſſe ex aëre in terram: in qua ſolùm equitare debuerat; non verò etiam in cœlum ferri, quod tot victoriarum obtentu, & tot monſtris domitis videbatur affectare. Unde Horat. *lib. 4. od. 11.*

Bellerophon.

Terret ambuſtus Phaëthon avaras
Spes: & exemplum grave præbet ales
Pegaſus, terrenum Equitem gravatus
Bellerophontem.

Forſan

Forſan eo haud minus falſum eſt Hippocentauri figmentum. Hunc enim in rerum natura non eſſe, ac ne quidem eſſe poſſe Claud. Galenus non obſcurè ſignificat, dum *lib. de uſu partium 3.* in Pindarum invehitur, qui ex hominibus & Magneſiis equis Hippocentauros naſci poſſe finxerat, inferna quidem parte matri, ſuperna verò patri ſimiles: atq; ideò eos eſſe ferociſſimos. Id verò fieri poſſe Galenus recte negat: cum quidem Lupi, Canes, Vulpes, quandoq; per Venerem commiſceantur, & pariant Vulpicanes ac Lyciſcos: at ut ex homine prægnans reddatur Equa, id verò eſſe impoſſibile. Proinde & Celſus ICtus: Si ita (inquit) ſtipulatus fuero, te ſiſti? & niſi ſteteris, Hippocentaurum dari? perinde erit, atq; ſi te ſiſti ſolummodò ſtipulatus eſſem. *l. ſi ita ſtipulatus. 97. de verbor. obligat.* Inutilem enim pœnalem illam ſtipulationem futuram, ejus præſertim rei adjectione, quæ in rerum natura non eſſet; non ſecus ac ſi homo mortuus in ſtipulationem fuiſſet deductus. *§ 1. Inſt. de inutilib. ſtipulat. l. 1. §. ſi id quod. ff. de oblig. & act.* Cui ſententiæ & Cicero ad ſtipulaſ; Quis Hippocentaurum ait, aut Chimæram fuiſſe putat? Et Lucretius:

Hippocentaurum.

Sed neq; Centauri fuerant, neq; tempore in ullo

Eſſe queant, duplici natura, & corpore bino.
Ex alienigenis melius compacta poteſtas?
Sed hoc eſſe contra fidem hiſtoriæ aſſeverat Ioh. Coraſius *lib. 5. Miſcellan. cap. 2.* eo quod Plinius Claudium Cæſarem ſcribat memoriȩ ꝓdidiſſe, Hippocentaurũ, hoc eſt, ſemihominem & ſemiequum in Theſſalia natum, eodem die interiiſſe. Et nos, addit Plin. principatu ejus allatũ illi ex Aegypto in melle vidimus. *l. 7. c. 3.* Divus quoq; Hieronym' refert, ejusmodi animal alicubi ab Antonio Eremita viſũ: cujus hac de re hiſtorica narratio recenſetur à Didaco Covarruvia *l. 4. Variar. reſolut. cap. 2.* Et cur Hippocentauros, ait Coraſius, ex equo & homine commixtos fuiſſȩ negabimus? cum Satyros, quales poëtȩ & pictores fingunt, ex capra videlicet & homine permixtos fuiſſe Plinius *d. lib. 7. cap. 2. & lib. 6. cap. 30. & lib. 8. cap. 54.* & Plutarchus in Sylla ſcribant: atq; adeò Conſtantini tempore in Urbem Alexandriam perductum Satyrum, ejusq; cadaver deinde ſale conditum, & in Antiochiã fuiſſe allatum, ut ab Imperatore videretur; memoriæ ſit proditum; *Philipp. Camerar. Operar. ſucciſivar. cap. 71.* Quæ etſi vera, non autem pro falſis aut fabuloſis, ut poſt Alciatum *lib. 9. parerg. cap. 13.* Covarruvias rectè putavit, habenda eſſent: cenſuit tamen Hotomanus *in § 1. Inſt. de*

Satyri

inutil.

inutil. ſtipul. vel ideò inutilem futuram Hippocentauri ſtipulationem, quod ejus generis portentorum atq; monſtrorum veluti naturæ quodam peccato genitorum ratio ſit habenda nulla. Propius vero eſt, fabulæ huic cauſſam dediſſe Centauros prope Pelium Theſſaliæ montem habitantes: qui primum Equos aut ſubegerint, aut ad equitandum domuerint. quod nō diſſimulanter innuit Natalis Comes *Mytholog. lib. 6. cap. 16. & lib. 7. cap. 4.* ubi Tauros agreſtes in Theſſaliam venientes, fruges devaſtaſſe ſcribit: Ideoq; juvēes fortes equos aſcēdentes in tauros impetū feciſſe, ac ſtimulis pupugiſſe. Cum verò agreſtes ſive ruſtici hos procul fuiſſēt conſpicati, exiſtīmaſſe, eos ſuperna parte homines, inferna equos eſſe: quia nemo ante id tempus Equum conſcendiſſet. Et quia tauros illos pungentes viderant, Centauros; indeq; Hippocentauros appellaſſe ἀπὸ τῶ κεντεῖν τοὺς ταύρους, à pungendis & ſtimulādis tauris. Cui ſententiæ & Didacus Covarruvias accedit *l. 4. Variar. reſolut. c. 2.* duct' auctoritate Diodori Siculi *l. 5.* & Palephati *l. 1. Incredibiliū, vel de non credend. poëtar. fabulis.* Legimus tamen apud Lucianum, *dialogo, qui Zeuxis inſcribitur,* Zeuxin Hippocentauros plures, matrem, infantes, maritum, humana & equina forma, ſumma arte atq;

Rurſum de Hippocentauris

diligentia pinxiſſe. Atq; annotaſſe ſe in Græcis auctoribus, Alciatus ſcribit, à Chirone Centauro Achillem, alioſq; Regios filio eruditos fingi, quòd ſoleant Doctores conſultoreſq; Principum naturâ quidem feri eſſe, & promtum ad aſperiora ingenium habere; humanitatem verò in ſpeciem tantum præ ſe ferre. *Alciat. lib. 9. parerg. cap. 13.* Cujus etiam in Conſiliarios principum tale exſtat Emblema.

Chiron Centaurus Achillis præceptor.

Heroum genitos, & magnum fertur Achillem
In ſtabulis Chiron erudiiſſe ſuis.
Semiferum doctorem, & ſemivirum Centaurum,
Adſideat quiſquis Regibus, eſſe decet.
Eſt fera, dum violat ſocios, dum protegit hoſtes:
Eſtque homo, dum ſimulat ſe populo eſſe pium.

Hinc igitur haud dubiè apparet, falſum eſſe illud de Hippocentauris, biformi animali excogitatum figmentum: non ſecus ac falſam opinor Actæonis in cervum, & Lycaonis in lupum commutationem. quanquam hanc non omninò fabuloſam Pauſanias putavit *In Arcadicis ſeu lib. 8.* cum & alii ex hominibus Lupi facti ſint in Jovis Lycei ſacris; qui decimo tandem anno, ſi humana carne abſtinuiſſent interim, figuram hominis recupe-

Dictæon.

Lycaon.

ſuperarint: alioquin veſcentes ea lupi perpetuo futuri. quod & D. Auguſtinus referre non dubitavit, neſcio an credere. Marcum enim Varronem laudat authorem, hujusmodi præſtigias de Arcadibus ſcribentem. Nam & nos, inquit, cum eſſemus in Italia, audiebamus mulieres quaſdam imbutas malis artibus, in caſeo dare ſolere nonnihil videlicet maleficum, quo viatores ilicò in jumentum verterentur, ſervata mente humana, & ſarcinas portarent; rurſ' ad ſe redirẽt', opera perfũcti. *lib.18. De.Civit. Dei c.17.& 18.* Nec deſunt, qui Nabuchodonoſorem Regem Babylonium revera Bovem factum putent: quorum in numero eſt Dorotheus Tyri Epiſcopus *In Synopſi de Prophetis*, qui capite bubulo eum effingit, poſteriore parte corporis leonina, tum ob voracitatem, tum ob violentiam: quibus expiatis formæ ſuæ redderetur. Ioſephus contrà nihil accidiſſe Regi exiſtimat, præter ſeptennem Imperii privationem, quæ illum ab auguſto Majeſtatis gradu dejectũ ac miſerum bruto exæquarit. Nam cum brutis eum pabulantem & rore cœli conſperſum iri, & fœnum ut Bovem comeſturum, quoad reſipiſceret, ac Regem cœleſtem cognoſceret omnium excellentiſſimum; ac tum demum priſtinam faciem ſive auctoritatem eum recepturum Da-

Nabuchodonoſor in Bovem.

niel prædixerat cap. 4. At ubi quis potentum non ſit, qui fuerit; tum quidvis eum potius, quàm hominẽ vitalem haberi ſolere; poſt Ioſephũ *lib. 10. Antiquitat. cap. 11.* Steph. Forcatulus rectè cenſuit *lib. 5. de Gallor. Imper. & philoſoph.*

Hippona. Iam cum ex Galeno ſupra oſtenſum fuerit, ex homine & equo generari nihil poſſe; falſum utiq; erit, quod de Hippona & Onoſcelia memoriæ eſt proditũ. Narratur enim de Fulvio quodã, quòd Equæ amore capt⁹, cum ea rem habuerit. Unde nata ſit puella formoſiſſima, quam ex re Hipponam cognominarint. quo nomine etiam Equorum & ſtabuli Deam à priſca ſuperſtitione cultam fuiſſe Tertullianus docet *in Apologetico*, & Lucius Apulejus *lib. 3. de Aſino aureo, ſive Mileſia.* Atq; hæc etiam Hippò à Juvenali videtur appellari, cum ita ſcribit:

——jurat

Onoſcelia. *Solam Hippò & facies olida ad præſepia pictas.*

Onoſceliam verò quod ſpectat, dicunt, Nobilem quendam juvenem Epheſium, cum muliebrem ſexum eſſet exoſus, noctu ad paterna armenta profectum cum aſina fuiſſe congreſſum, atq; ex ea puellam procreaſſe pulcherrimam, Onoſceliam ob id nuncupatam. ut ex Stobæo & aliis retulit Lilius

Gregor.

Gregor. Gyraldus, *Hiſtoriæ Deor. Syntagm.1.* Sane ex Aſino & Equa; ac rurſum ex Equo & Aſina Mulos generari, extra controverſiã eſt. Atq; illos quidem ꝓpriè Mulos, hos verò Hinnulos appellari Varro tradit *l.2. de Re ruſtica.* Proditum & illud eſt, ex Onagro, qui aſin' ſylveſtris eſt, manſuefacto, & equa, mulas generari veloces in curſu, duritia eximia pedum: Onagro & aſina genitum Mulum, omnes antecedere. Mulas autem ad progenerandum ineptas ob id auctores tradũt, ꝙ animalia quæcunq; tertii ſunt generis, diverſis quippe generibus prognata, non gignant. Hinc Mularum partus in Añalibus aliquãdo obſervati, oſtenti loco fuerunt habiti. Bonũ verò an malum portenderent, in ambiguo eſſe facit eventorum varietas: Siquidem C. Valerio M. Herennio Coſſ. cum mula in Apulia peperiſſet, totum annum domi foriſq; tranquillũ fuiſſe comperimus; ſiniſtra tamẽ quædam obnunciata. Sed quod omniũ perniciosiſſimum Rom. Reip. fuit, inter Cæſarẽ & Pompejum exorta bella mulæ partu edito, L. Paulo, M. Marcel. Coſſ. multi prodiderũt. Cumq; alia Romæ ad XII. portas pepiſſet M. Lepido, Munatio Planco Coſſ. ſubſequutæ ſũt non nullæ ſociorũ direptiones, dum bella per Brut. & Caſſ. in provinciis gererentur. At nihil quicquam tale evenit L. Scip. C. Læ-

Muli.

Cur ſterdeq

Mularum partus portentoſi.

lio Coſſ. cum identidem mula Reate peperiſſet. ut à Iohanne Pierio adnotatum eſt *lib.* *Mularum voluptuaria Ven⁹.* *12. Hieroglyphic.* Eadem Mularum ſterilitas in cauſa eſt, ut Voluptaria illa venus, qua homines laſcivi non ad prolem, ſed ad voluptatem tantum atq; ſpurcitiem utuntur, per Mulum qui Equam ſaliret, vel Mulam ſurrecta cauda prurientem Hieroglyphicè deſignaretur. Huic enim generi, quamvis, ad progenerandum inepto, genitalia tamen ad voluptatem natura conceſſit: quemadmodum idem Pierius docuit adverſus eos, qui animalia rationis expertia, nullo neq; voluptatis, neq; iraſcentiæ, neq; cupiditatis ſenſu affici contendunt, moveriq; ad hujusmodi incitationes naturę quodam impulſu, ut vel ſe ſoſpitent, vel ſpecies propagentur. Neq; quidem dicendum aſſerunt, Leonem audentem animoſumq; eſſe, neq; quidem Cervum pavidum, ſed quodammodo pavidum, illumq; quodammodo animoſum: perinde ac ſi dicerent, animalia hæc neq; cernere, neq; audire, ſed quodammodo cernere, audireq; quodammodo: neq; vociferari, ſed quodammodo vociferari: atq; ut ſemel dicam, ea non omnino vivere, ſed quodammodò vivere. Nec abs re puto, *Muli Mariani.* hîc quoq; de Mulis Marianis pauca diſſerere: de quibus ita apud Frontinum legimus lib. 4. Strata-

4. Stratagemat. C. Marius (inquit) reciſdendorum impedimentorum gratia, quibus maximè exercitus agmen oneratur, vaſa & cibaria militum in faſciculos aptata furcis impoſuit, ſub quibus & habile onus, & facilis requies eſſet. Unde & in proverbium tractum eſt, *Muli Mariani.* Aliam hujuſce proverbii cauſſam refert Plutarchus *in Mario:* qui id quoq; memorat, quod ſcilicet Marius Imperator eadem ferebat obibatq; onera in re militari, quæcunq; militibus imperabat. quare poſt hæc cum labores & juſſa Imperatoris milites libenter ſubirent, *Muli Mariani* vocabantur. Vulgus hodieq; hinc, ut Beroaldus *ad lib. 1. Apuleii* opinatur, ducta origine, *Caballos Marianos* apellat homines, qui pedibus ſuis ambulantes, ſe in equo ſedere & vehi mentiuntur in ludicro ſpectaculo. Illud planè ridiculum eſt & joculare, quod Auſonius machinarios equos appellat *Tripedes caballos*, illis verſibus:

Caballi Mariani.

Tripedes Caballi.

Cui ſubjugabo de molarum ambagibus
Qui machinali ſaxa volvunt pondere,
Tripedes caballos, terga ruptos verbere.

Machinarios enim equos intelligit; q. quoniam malè ſemper accipiuntur, & omnium jumentorum ærumnoſiſſimi ſunt, propterea vocat terga ruptos verbere, item Tripedes. Contingit enim ſæpè, ut crus unum illis

frangatur: vel, vt claudicantes & inutiles Equi, piſtrino dedantur. ut Joſeph. Scaliger contra Angelum Politianum rectè explicat *lib. 2. Auſonian. lection. cap. 8.*

Sabinam Poppeam) De hujus luxu Plinius *lib. 31.* ita ſcribit: Vaſa coquinaria Calvus orator fieri queritur: at nos carrucos ex argẽnto cælare invenimus. Noſtra quoq; ætate Poppea conjunx Neronis principis delicatiorib⁹ jumẽtis ſuis ſoleas ex auro quoq; inducere ſolebat. Eas verò ſoleas, ex Plauto, etiã ſola appellare poſſis: Qui auro (inquit) habet ſuppactum ſolum, h. e. infimũ pedis calcaneum, & calceamenti ſoleam. Lucreti⁹:

Poppeæ luxus.

Avia Pieridum peragro ſola, nullius antè
Trita ſolo.

De Poppea porrò ita ſcribit Plinius *lib. 11.* Poppeã certè Domitii Neronis conjunx aſinas quingentas fœtas per omnia ſecum trahens, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens. De qua etiam illud ejuſdem Plinii *l. 12.* accipio, cũ ita ait: Periti rerũ adſtruxerunt, non ferre thũris tantum annuo fœtu Arabiam, quantum Nero Princeps noviſſimo pompæ ſuæ die concremavit. Ibi enim ꝓ *pompa*, legendũ eſſe *Poppeæ*, Guilhelmus Budæus rectè monuit *l. 4. de Aſſe & ejus part.* Loquitur enim de funebri ſumtu in Poppeæ mortuæ

Obitus.

mortuæ juſtis & exſequiis. De cujus morte Tacitus *lib. 16.* Poſt finem ludicri, ait, Poppea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta eſt. Corpus non igni abolitum, ut Roman' mos; ſed Regum externorum conſuetudine differtum odoribus conditur, tumuloq; Juliorum infertur, ductæ tamen publicæ exſequiæ.

DE TESTUDINE.

Teſtudo, de qua in præſentia loquimur (de noto enim nobis Teſtudinum genere nunc non agitur) eſt anguis quædam putamine ſive cortice operta, candidiſſima & parva; quæ in Lydo Arabico reperiebatur; & corticem habebat candidiſſimam ſimul & ſplendidiſſimam, inſtar nitidæ alicujus margaritæ. Hanc in laminas ſecabant, iiſdemq; menſas & lectos, non ſecus atq; olea & ebore veſtiebãt. Hodiè videre hanc non cõtingit, niſi quod in Indias Orientales navigantes reperiſſe ſe eam dicunt. Teſtudineorũ tamen hujuſmodi operum fit mentio in multis Legibus, præſertim verò in L. Labeo. 7. ff. de ſupell. legata, & in l. hæres 100. ff. de legat. 3. Teſtudo.

quidem & ſua & Majorum ſuorum inſignia & egregia facta inibi inſculpebant, ut Virgili⁹ 1. Aeneid. demonſtrat, ubi Didonis vaſa Argentea commemorat, Auguſti ſupellectilem per ea intelligendo:

Ingens argentũ menſis cęlataq; in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum
Per tot ducta viros, primaq; ab origine gentis.

Antequam Romani ad tantam pervenêre majeſtatem, pauca habebant vaſa argentea. Cornelium enim Rufinum duobus Conſulatibus, & Dictatura ſpecioſiſſimè functum, ideò in Senatorio ordine retentum non fuiſſe Valerius Maximus lib. 2. cap. 9. prodidit, quòd decem pondo vaſa argentea comparaſſet. Plinius quinque pondo meminit. Primus argentea vaſa pondo mille habuit Scipio Allobricus, ob Allobroges ſubactos, qui hodiè Sabaũdi ſũt, ita nominatus; frater alioquin Africani. Eaq; decem millia aureorum referebant.

Argentea vaſa Romæ olim pauca.

Corn. Rufin⁹.

Scipio Allobricus.

Tandem in tantam Roma prolapſa eſt luxuriam, ut quingentæ lances, quarũ quæ-

Lances argenteæ.

libet centenis libris conſtaret, fuerint facta: quæ ſumma quinquies centena millia aureûm conficit: Et addit Plinius, multos ob eas proſcriptos, dolo concupiſcentium. quod & Tertullianus tradit lib. De pallio. Hinc conjectura adſequi non difficile eſt, quot numero Lances, pelves, orbes, & alia vaſa minoris precii, quàm centenarum librarum ibi fuerint. Erant haud dubiè innumerabilia, & ad multa centena millia aureorum accedentia. Noſtro ſanè ſeculo raras è centenis argenteis libris lances reperias. Ideo autem Lances iſtas adeò amplas & capaces faciebant, ut iis minores quoq; patinæ continerentur. Sed nihili hæc facienda ſunt, ſi cum aliis conferas. Claudii enim principatu, ſervus ejus Druſillanus nomine Rotundus, quingenariam lancem habuit, quæ quinq; millibus aureorum fuit æſtimata: Atq; huic fabricandæ peculiarem officinam prius ædificavit: & comites ejus (quarum octingentæ fuerunt) ſingulas octo quinquaginta librarum. Illud non omittam, quòd capta Carthagine, in tota illa Vrbe plus argenti repertum non fuerit, quàm

Cur adeò capaces?

Druſillani Rotundi lanx quingenaria.

quàm quater millies CCCCLXX. M. pondo. Vtebantur etiam poculis argenteis, quibus imagunculæ quædam & gemmæ erant inſertæ. ut ex Virgilio lib. 5. deprehenditur: Pocula argentea.

Cymbiaq; argento perfecta, & aſpera ſignis.

Pocula enim iſta, Navis formâ erant effigiata, quam Latini cymbam dicunt. Et Signa nominat imagines, ut in illo loco:

Cratera impreſſum ſignis.

Idq; ex multis Iuris civilis legibus colligitur. Quod verò gemmas habuerint inſertas, ex eodem auctore lib. 1. manifeſtum fit.

Hic Regina gravem gemmis, auroq; popoſcit.
Implevitq; mero pateram.

Imò habebant pocula in totum gemmea, ut ex L. 1. & 3. ff. de ſupell. legat. liquet. Ejus generis pocula non niſi apud pauciſſimos hodiè reperias. Id quod laudem vel ideó meretur, quoniam modeſtiæ & temperantiæ præbet argumentum.

NOTÆ.

Rara olim Auri mentio.

Argenteam ſupellectilem) Rectè ait argenteam. Raram enim auri mentionem apud Antiquos reperias, non modò pro eo, quantæ priſcæ ætatis opes celebrantur ab Auctoribus; ſed rariorem etiam, quàm pro noſtri temporis opulentia, & contrà quàm hodiè mos inolevit. Quotus enim quiſq; in commemorandis opibus, hodiè præſertim ingentibus, argenti mentionem facit? Nam in votis temerariis, quibus ſurdum numen Fortunam identidem fatigamus, primo quoq; verbo aurum nuncupari ſolet: tametſi in rationibus publicis ac privatis, argenteis ſummis omnia transiguntur. alioquin & ſponſionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerunq; per ora hominũ fertur. At verò apud Antiquos Argentũ hominum celebrati' ſermone fuit; quemadmodũ Budæus obſervavit *lib. 3. de Aſſe & partib. ejus.* Ubi & Lances argenteas memorabili precio recenſet; & magnificam cælaturæ æſtimatricem ætatem eam fuiſſe concludit, quia L. Craſſi vaſa cælata in ſingulas libras ſenis ſeſtertiis fuerint æſtimata, id eſt, centenis & quinquagenis aureis ſive coronatis: adeò ut ipſe-

Cælaturæ æſtimatio.

L. Craſſus.

Ipſemet etiam Craſſus confeſſus fuerit, nunquam ſeiis uti propter verecundiam ausum, ſi Plinio credimus *lib. 33. cap. 11.* Nullum tamen omninò aureorum vaſorum uſum fuiſſe veteribus Romanis, nemo dixerit; ſed rariorem. At apud Medos & Perſas nihil auro frequentius: cum ſcriptum ſit, Cyri domum in Ecbatanis Urbe præcipua Mediæ à Memnone lapidibus candidis & variis, vel auro etiam vinctis fuiſſe exſtructam. Sed & auream vitem in cubiculo Perſarum Regum ſtare ſolitam perhibent, lapillis precioſis ornatam: quam ſcribit Amyntas racemos ex precioſiſſimis calculis confectos habuiſſe: & non longè craterem aureum, opus Theodorii Samii. *Julius Higinus lib. de Interpretat. fabular. cap. 223. Athenaus lib. 12. Dipnoſoph. cap. 3. & Philipp. Camerarius Operar. ſuccisivar. cap. 20.* Fuit autem hic Cyrus, qui Crœſum, à quo bello impetebatur, prælio victum pyræ impoſuit. Sed cum hic rogo ita impoſitus Solonem exclamando atq; ingeminando ingemiſceret crebrius; atq; Cyrus rei hujus cauſſam per Interpretes fuiſſet edoctus, ſe quoq; hominem, & fortunæ telis ſimiliter expoſitum reputans, ſolvi ac deponi de arſura lignorum ſtrue Crœſum juſſit. Addunt præterea pluviam repentè ad exſtinguendum rogum decidiſſe, qui mi-

Auri frequens uſus apud Medos.

Cyri domus aurea.

Vitis aurea.

Crater aureus.

Crœſus rogo impoſitus

Solonem inclamans ſolvitur.

ſeri Regis lacrumis poterat utcunq; ſiſti antea felicis, ut ſibi quidē videbatur, & prædivitis: adeò ut *Crœſi Lydi opes* proverbio notatę ſint. *Steph. Forcatul. lib. 4. de Gallor. Imperio* Monuerat autem Solon Crœſum divitias & potentiā ſuam oſtentantem, atq; adeò Mortalium omnium beatiſſimum ſe deprędicantem; *Neminem ante obitum Beatum dici poſſe.* quam ſententiam elegantiſſimè expreſſit Ovidius, cum ita canit:

——Sed ſcilicet ultima ſemper
Expectanda dies homini eſt; diciq́; Beatus
Ante obitum nemo, ſupremaq́; funera debet.

Aſſaveri regia. Sed Cyri domum iſtam longè ſuperavit Aſſaveri ſive Artaxerxis Regia, qui ab India ad Aethiopiam viginti ſeptē provinciis jura dans, & Suſis in Perſidis metropoli delectum virginum elegantium habens, cūctis cò Medorum & Perſarū heroinis edicto regio vocatis, *Eſther.* Eſther Hebræam genere, parentib⁹ ac fortunis orbatam, Mardochæi patrui alumnam, ſed formæ ac morum candore, nec nō pudicitia ſingulari mirificè excellentem, omnib⁹ aliis prætulit, atq; vxorē duxit, Vaſthi ob contumaciā repudiata *Eſther c. 1. & 2.* In ejus igitur Regia videres aulęa hyacinthina & byſſina arcubus argenteis impendentia, & pavimēta varii emblematis ornatu diſtincta ex lapide Pario, & vaſa ex auro fabrefacta,

facta, quæ vel eſurientem aurum hominem ſatiare quirent. Recti' multò Salomon, qui immenſos ejusmodi ſumtus divino Numini cõſecravit, magnificentiſſima æde exſtructa. Idq; & ab Ethnicis multis factitatum legimus; qui & ipſi Divos in ære ſuo habuerunt, templis luculentè ædificatis, atqs adeò ſplendidè, ut Cœlitũ nemo Cœli deſiderio tangeretur, cum illic coleretur magnificè. Longè aliter Xerxes: qui Magis Perſarũ auctoribus templa Græciæ inflammavit: quia includi Deos parietib' nefas putarent, quibus omnia eſſent libera & patentia, & quibus mundus totus domus eſſet. quod utinam ii perpenderent, qui ſacroſanctum Chriſti corp', quod ſupra omnes cœlos evectum, & ad dexterã Dei omnipotentis collocatum, præeunte verbo divino rectè credimus, & cujus inde è cœlis reditum ad extremum judiciũ læti atq; erecto capite præſtolamur, Euchariſtico pani, vi & efficacia obmurmuratæ conſecrationis ſuæ, quam vocant, includi poſſe, cum ſibi, tum aliis nugatoriè & impiè perſuadent. *Xerxes Deorum templa incendit.*

Verum porrò aureorum vaſorum, & aliarum rerum precioſarum uſum nos Cœleſtinus docuit, qui aurum gemmasque in ædium Sacrarum ornamenta tran- *Auri vertùs uſus. Cæleſtinus.*

ſcripſit ille quidem, ſed tanquam in arcam communem pauperum, ſi quando annonæ caritas ea ſuaderet venundari. Quo nomine & Exuperius Epiſcopus, quo nemo in famelicos & egentes largior fuit, aut humanior, domeſticis opibus erogatis donaria templorum, & vaſa aurea atq; argentea ſacrificiis deſtinata, pro alimonia pauperum in ſumma annonæ caritate diſtraxit: ne viva Dei vaſcula pro inanimis intercíderent. Cumq; aureus Pontifex calice vitreo aut ligneo rem divinam faceret, Deo plauſibilior, quàm qui vitreo aut ligneo pectore in auro ſacrificant: Rogatus, quonam ſacras divitias amandaſſet; *Apud pauperes ſe depoſuiſſe* reſpondit: magno Reipublicæ commodo id factum oſtendens, & juxta Chriſti voluntatem, qui puſillos atq; inopes tantoperè commendavit, centuplum redditurus ad fidem menſæ cœleſtis, ubi theſaurus & ærarium nulli furi pervium; præterquam quòd humi etiam liberales & miſericordes fortunat, ita ut id potiſſimum habeant, quod piè donaverint. Largæ ſanè compenſationis iſtius illuſtre exſtat exemplum in Tyberio Byzantino Imperatore, qui Juſtino Illyrico ſucceſſit. Hic enim, cum inopiam populi beneficentia incredibili ſublevaſſet, atq; eo pacto contigiſſet fiſcum exinaniri,

Exuperius.

Tyberius Byzantin. Imp.

naniri,

naniri, & illum ab uxore Anaſtaſia frequenter increpari: tandem cogitabundus in palatio ambulans, demiſſa facie, vidit inter teſſellas pavimenti vermiculati tabulā marmoream Crucis ſculptæ nota inſignem: & qui vetitum noverat Theodoſii & Valentiniani Auguſtorum conſtitutione venerandam crucem vel in ſolo, vel in ſilice, vel in marmoribus humi poſitis inſculpi vel pingi; ſed, quodcunq; reperiretur ejusmodi ſignum, tolli, graviſſima pœna mulctando eo, qui contrarium tentaſſet. *l. un. C. Nemin licere ſignum Salvator. Chriſti &c.*: Juſſit ſedulò tabulam revelli, & rurſus aliam atq; aliam ſimili ſigno claram, donec tribus ſublatis magnam vim auri reperit, exercitui alendo, nedum pauperibus abundè ſuffecturi. Adeò illi Chriſtus expenſum ſanctiſſimè multa cum fœnoris acceſſione rependit! ut poſt Gregor. Turonenſem Steph. Forcatulus refert *lib. 6. de Gallor. Imper. & philoſoph.* Et quis ocioſarum iſtiusmodi divitiarum uſus eſſe poteſt? forte ut hoſtes & inſidiatores alliciant verius, quàm arceant? cum ne ab iis ipſis quidem perpetuò tutæ ſint, quorum cuſtodiæ, fidei ac ſilentio creduntur: ut teſtificatur Aegyptium ærarium Rhamniſiti, qui Proteo ſucceſſerat in regno, & miram pecuniæ vim in eo condiderat,

Theſaurorū inſidiatores.

Aerarium Aegyptium.

ædificium molitus lapideum inacceſſibile: præterquam quod ſtructor callidè lapidem unum forinſecus exemtilem poſuerat, duobusq; liberis ſuis id commentum indicarat: qui patre mortuo multum pecuniæ abſtulerunt, repetito frequenter peculatu, donec ad Regis noticiam veniret. Tandem alterum è furibus laqueo contigit innodari potius, quàm cognoſci: cum frater ei caput amputaverit, ne detegeretur, & lepidiorem expilationem poſteà peregerit, quàm Herodot⁹ tradit *in Euterpe.* Taceo theſaurum Venetum, quem in D. Marci æde feſtis diebus publicè expoſitum non abſq; ſtupore ſemel atq; iterum vidi, & cujus ſimilem in Europa non reperiri, multi opinantur. Eum enim Stematus quidam, ut natione, ita & aſtutia Græcus, per noctem in æde illa latitans invaſit, ſubtractâ è ſacrario, in quo theſaurus erat conditus, marmorea tabulâ: Unde tantum auri abſtulit, quanto vix exportando ſufficeret. qua de re videatur Sabellicus *Hiſtor. Venet. decad. 3. lib. 6. & Philipp. Camerar. Operar. ſucciſiv. cap. 64.* Ob varias ejusmodi inſidias theſauris ſtructas, interrogatus Diogenes, cur Aurum pallens eſſet? reſpondit: quia multos haberet inſidiatores. Hinc forſan eſt, quod nulli apud Turcas ſint Quæſtores ac Præfecti ærario,

Venetium.

Aurum pallens.

Quæſtores Turcici inteſtabiles.

rio, niſi virilibus omninò exſectis: more Perſarum ac veterum Græcorum, ut Plutarchus *in Demetrio* prodidit. Prudenter id quidem: nam qui nec liberos habent, nec ullis blandiſſimarum dominarum illecebris capi poſſunt, minimè verendum eſt, ut publicas opes capitis ac famæ periculo diripiant. *Johannes Bodinus libro 6. de Republica, cap. 2.* Eſt quidem nervus rerum benè gerendarum pecunia; ſed ſine viribus, conſilio & exercitatione enervis: ut ſatis commendari non poſſit Gratiani ſententia, Melius à privatis poſſideri divitias, quàm intra unum fiſci clauſtrum ſervari. Nec verò animus mihi eſt, aut propoſitum, de Aeruſcatoribus illis quicquam hîc dicere, quibus nulla religio eſt, vel omnem hominem natum, ut Archilochus dicebat, decoriare; principis ſaltem ſui, cui placere hoc pacto ſtudent, fiſcum ut adaugeant; & nec minus tamen prædam in ſinum ſuum conferant, ut eſt apud Lampridium. Et tamen hi in precio habentur: qui tamen novis illis tormentorum, hoc eſt, tributorum, vectigalium, portoriorum, quib' miſera plebs dilaniatur, excogitatis generib' digni erant, ut Perilli taurum æneum experirentur, *P. Aerod. lib. 2. Rerum judicat Tit de Extraordin. crimin.* Quos ego Mro- *Aeruſcatores.*

boniam abire optem. Eumn. in locum Laverniones & Grypos iſtos vel ipſis etiam felibus rapaciores ablegari video à Lipſio *lib. 4. de Republ. cap. 11.*

Poculum Herculis. *Pocula iſta Navis formâ erant effigiata)* Tale etiam fuit illud, quod Hercules ex Jovis & Alcumenæ adulterio procreatus, à Sole donatum accepit, tantæ capacitatis, ut in eo tam navigare, quàm etiam bibere ex eo poſſet; dign⁹ tali munere vel propterea, quòd Lepreum Pyrgei filium in voracitatis certamen provocans, vel ut eſt apud Pauſaniam in Eliacis, à Lerpeo laceſſitus verbis & crapulæ oſtentatione, bovẽ epulaturus occiderat. *Trulla.* Iſti porrò poculorum generi non abſimiles fuiſſe videntur Trullæ, quarum & Scævola meminit *in l. Seia. ff. de aur. & arg. leg.* Eas enim pateras vinarias interpretatur Alciatus, quæ profundiores fuerint & oblongiores ac naviculæ inſtar. *Alciat. lib. 7. parerg. cap. 3.* Atq; has etiam ex auro fieri ſolitas, Juvenalis monet,

——laudare paratus
Si Trulla in verſo crepitum dedit aurea fundo.

quo & adulatorem perſtringit, & bibacitatem divitis exprimit Trullam exhaurientis, & labellorum crepitu id teſtantis.

Pocula in totum gemmea) Hinc Seneca *lib.*

ca *lib. 7. de Benefic. cap. 9.* Video iſtic cryſtallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos ipſo, quod eos fugare debet, periculo creſcit. Video Murrhina pocula. parum ſcilicet luxuria magno fuerit, niſi, quod vomant, *capacibus inter ſe gemmis* propinarent.

DE CIBI CAPIENDI MODO VETERIBVS Uſitato.

Controverſum non parum eſt, utrum veteres bis ſingulis diebus cibum, Veteres an pranſi etiam fuerunt. *nec ne ceperint. quandoquidem* Cœnæ *quidem ſemper;* prandii *verò nunquam fiat mentio. Affirmativè tandem concludendum eſt: cum Cicero Tuſculanarum q. 5. Platonem, cum in Italiam veniſſet, admiratum dicat, quòd Itali bis die manducarent. Et celebris eſt Alexandri Magni ſententia, qua Modicum prandiũ Cœnæ dixit obſonium. Controvertitur quoq; apud Medicos, utrum melius ſit cœnare an prandere parum. Vt manifeſtũ*

hinc ſit, bis eos comedere ſolitos: aliter tamen, quàm nos. Matutino enim tempore nihil quidquam coquebant; & nec qui in iisdem alioquin commorabantur ædibus, ſimul manducabant, ſed quo cuilibet libitum erat tempore: atq; eo victitabant, quod in penu erat repoſitũ. Satis enim vel in integrum ſibi annum proſpicientes, non modò caſeos, olivas & ſalſamenta; verum etiam varia reponebant condimenta. Varias quippe herbarum ſpecies Columella enumerat, quas conficiebant, & in penum condebant. Veſperi autem Cœnæ apparatum inſtituebant. Eſt enim Cœna, *Græca dictio, id quod commune eſt, ſignificans. Plinius Nepos avunculum ſuum interdiu cibum levem & facilem, veterum more ſumſiſſe ſcribit: veſperi cœnaſſe melius. Cœnæ hora erat Nona, hoc eſt, vigeſima prima, cum dies Nocti æqualis eſſet. Vnde Martialis:*

Penu.

Cœnæ hora.

Imperat exſtructos frangere Nona thoros.

Hyeme circa primam horam Noctis cœnabant, ut ex Plinii Nepotis ad Macrũ epi-

ſtola

ſtola colligitur. Matutino tempore quilibet manducabat, quandocunq; appetitu alliciebatur. Nec enim uſpiam legitur, quemquam ad prandium etiam invitaſſe alterum; ſed ad cœnam duntaxat.

Difficile quoq; intellectu eſt, quomodo diſcumbẽdo Menſæ ſe accommodarint: ac niſi ex tricliniis marmori inſculptis id deprehenderetur, minimè poſſet intelligi, opinor. Comedebãt ad menſam rotundã, cujus dimidietatem tres lectuli tribus aliis fulcris exilibus, & auro, argento, teſtudine, atq; aliis ornamentis ſplendidis ſuſtentati occupabant. Atq; his ſtragula purpurea, & tapeta pretioſa inſternebãt: iisdemq; lectulis inſidebant, pedibus quidem pro lecti lõgitudine extenſis; corpore verò ſive thorace ad menſã, quæ ſatis ampla erat, erecta. Quilibet lectus duos commodè capiebat: alterũ quidem cubantem, quod virorum; & ſedentem alterum, quod fæminarũ erat: ut ex Val. Max. deprehenditur. * *Quia verò ad quamli. Menſã tres ſolummodò lecti ſtrati erant; ideò locus ille* Triclinium *nominabatur. quod n. Græcis* κλίνη, *id Latinis Lect⁹ eſt. Ac monet Mar-*

Menſæ accubitus.

Lectuli.

* lib. 5. cap. [illegible]

Triclinium.

tialis, novem duntaxat uni menſæ potuiſſe adſiſtere, quæ literam C. quod Sigma Græcum dicitur, repræſentabat. Quilibet orbe ſuo in gremium poſito, manducabat. Nec ad alium uſum deſtinata erat menſa, quàm ut cibus & potus in ea collocaretur.

Menſarum precium. Menſæ iſtæ maximo comparabantur precio. Scribit enim Plinius* M. Ciceroni emtam fuiſſe menſam XI. libris auri, hoc eſt, mille ducentis aureis. At Tertullianus, libro De Pallio ſcribit, DM. HS. minoribus; qui forent quinq; millia aureor. Tanti & Aſinii Pollionis menſa conſtitit. Menſæ illæ rotundæ erant, & Citriæ. Sunt, qui eo has compararint precio, quo latifundia & ampliſſima prædia mercari potuiſſent. Nos Servatorem noſtrum ſequuti, more Hebræorum manducamus ſedentes. Honoratior Menſæ ſedes erat ad parietem. Primo enim Regum cap. 20. legitur, quòd cathedra Regis Saul fuerit juxta parietem; è cõſpectu verò ſedes Ionathæ, primogeniti Regis: poſteà aliorum ordine ſubſequentium. Patinæ ſive ſcutellæ, quæ menſæ, imponebantur, alia quoq;

lib. 13. cap. 15. Ciceronis.

Aſinii Pollionis.

Hebræorum cœnandi mos.

Patinæ.

quoq; vaſa, quibus ſuſtinerentur, ſub ſe habebant. Nam & Iavolenus tradidit, Vaſis Corinthiis legatis, Baſes quoq; collocandorum iſtorum cauſſa paratas, ſimul legatas cenſeri. Et ab Vlpiano reſponſũ eſt: Si cui vaſa ſint legata, non ſolum ea contineri, quæ aliqd in ſe recipiant edendi bibendiq; cauſſa paratum: Sed & quæ aliquid ſuſtineant.* Cœnabant januis apertis, in Atrio, de quo ſuprà dixi. quod locus quidã erat ſatis ſpacioſus, mox poſt ingreſſum patens, antequam ad ambulacra ſeu porticus deveniretur. Vnde Virgilius:*

Baſes.

* L. heret. too. § Corinthia. de l. gat. 3.

——Vocemq; per alta volutant
Atria &c.

Idemq; & Macrobius refert, ut ſcilicet prætereuntes Cenſores animadvertere poſſent, utrũ ſumtu Legibus conceſſo, aut eas excedente victitarent. Quibus inter alia ſancitum erat, Ne quid volucrum menſæ apponeretur, præter unam Gallinã, quæ non eſſet altilis, ut Plinius recenſet. Item, Ne quis in ſingulas cœnas plusquàm centenos æris inſumat. Lex deinde Licinia rogata eſt, quæ ſingulis diebus ſtatuit, æris*

* L. cum aurum 19. § ſed cui vaſa 10. de auro & arg. leg.

Atrium.

Leges ſumtuariæ.

* lib. 10. cap. 50

Licinia.

quidem Numos tricenos; carnis verò aridæ & ſalſamenti certa pondera. Idq́ ideó, ut eſſet, unde publicis neceſſitatibus ſubveniri poſſet: ſicuti poſt Gellium Macrobius prolixè diſſerit. [a] *Cæterum Leges iſtas pauci obſervarunt. Clodius enim Aeſopus, tragicus hiſtrio, cum opimos feciſſet quæſtus, conviviū exhibuit, in quo ingens avium copia humanam vocem inſtar Pittaci imitantium, & magno emtarum precio devoraretur. Inſumſit in has, ſecundum Tertullianum lib. de Pallio, aureos mille; ſecundum Plinium, quatuordecim millia. Hujus filius hæres luxuriæ paternæ Cœnam dedit, in qua poſt cibum jam ſumtum Corolarii loco cuilibet Convivarum margaritam aceto ſolutam, ſorbillandam præbuit. Hortenſius Orator pavonem cibi gratiâ primus occidit. Saginare primus inſtituit M. Aufidius Lurco: exq́; eo quæſtu reditus Seſtertiûm ſexaginta M. habuit. Sed vereor, ne veterum iſtam luxuriam noſtra hæc etiam excedat. Honoratior medium in menſa occupabat locum, quod Virgilius innuit, cum ait:*

[a] Lib. 2. cap. 25.

Cl. Aeſopus.

Hujus filius.

Hortenſius.

[L]ocus menſę [h]onoratior.

—aulæis

——aulæis tum ſe Regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſpondâ, mediamq; locavit.

Id quod & ex Saluſtio, quem Servius laudat, deprehenditur. Ait enim Conſulem in media ſediſſe menſa: reliquos verò utraq; ex parte ordine fuiſſe ſubſequutos. Dabatur etiam aqua manuum lavandarum gratia: & panis ſimul adſerebatur in caniſtris; quod idem oſtendit Virgil.

——ſtratoq; ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli lymphas manib', Cereremq; caniſtris
Expediunt, tonſiſq; ferunt mantilia villis.

Poſteà dapes adponebantur. Eſtq; notandum, Mantilia ipſorum piloſa fuiſſe, non ſecus ac holoſericum villoſum: Idq; ideò ab ipſis factitatũ, ut manus eo melius ſiccarentur. Primo loco duo ova recentia ſorbillanda propinabantur. Vnde natum proverbium: Ab ovo uſq; ad mala: quia ſcilicet mala ſive poma ultimo dabãtur loco. Cum ovis autem cuilibet apponebatur Lactuca: quam primum qui- Mantilia villoſa. Ova. Lactuca.

dem ſub Cænæ finem ſolebant comedere: poſteà verò ſub ipſo initio hanc manducabant. Vnde Martialis:

Claudere quæ quondam Lactuca ſolebat avorum,
Dic mihi, cur noſtras inchoet illa dapes.

Cochleę. *Cum lactuca adſerebantur ternæ cuilibet Cochleæ. quod Plinius in epiſtola ad Septicium, his verbis innuit: Paratæ erant lactucæ ſingulæ, cochleæ ternæ, ova bina,* Alica. *alica cum mulſo & nive. Alica potus genus erat, (ut Cereviſia) ex Zea factum: quod cum vino ex malis ſive pomis confecto, & à nive, cui in menſa vini & mulſi vaſa immittebantur, refrigerato bibebant. Athenæus ſcribit, Romæ tabernas proſtitiſſe, quibus Nix per integrum* Nivariç tabernæ. *adſervabatur annum. Sub terram ea mittebatur in paleam, & cuilibet vendebatur: eaq; vinum reddebatur frigidiſſimum. quo refrigerandi modo & Græci utebantur. quanquam ſtomacho noxium dicit Macrobius. Vinum in ipſam ponebant menſam, quemadmodum etiamnum Venetiis uſu venit, Atq; hæc quæ*

jam

jam dixi, ante ipſam fiebant cœnam. Poſt, varia carminum genera adſerebantur, pro cujuslibet convictu & facultate. Plinius loco ſuprà citato Oſtrea, & vulvas porcarum appoſitas ait; quæ in magnis habebantur deliciis. Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 13. memorabilem deſcribens Cœnam: Quo die, inquit, Lentulus Flamen Martialis inauguratus eſt, tria lectis eburneis ſtrata fuerunt triclinia. Ante cœnam Echinos appoſuerunt, oſtreas crudas, quantum quisq; vellet, peloridas (quæ erat conchæ marinæ ſpecies) turdum: Subtus, gallinam altilem, alteram patinam oſtrearum, balanos nigros & albos; glycomaridas (quod dulce quoddam erat edulium, hodiè penitus incognitum) ficedulas, lumbos, murices & purpuras. In ipſa Cœna, ſumina, ſinciput aprugnum, patinam piſcium, patinam ſuminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia aſſa, & panes Picentes. Additq; idem Macrobius, Cincium populo obieciſſe, quod porcum Trojanum menſis inferat. quo ſignificare voluit, quemadmodum ex Equo Trojano multi egreſſi fuerint, qui Trojam

Oſtrea. Vulvæ porcarum.

Porcus Trojanus.

deſtruxerint: ita Romanos menſis inferre porcum tot incluſis animalibus gravidum, quæ ipſos internecioni ſint datura. Vera namq́; eſt Senecæ ſententia, quæ habet; Plures interire crapula, quàm gladio.

Duplices Menſæ.

Apparabant Veteres duas menſas, ut & nos: alteram ex carnibus, & ex fructibus alteram. Expeditis enim cibariis ſive eduliis, primam menſam removebant; & ſecundam adornabant. Ita enim illum Virgilii locum quidam interpretantur:

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; remotæ.

Menſæ ſecundæ.

In hac altera ſive ſecunda menſa, uti diximus, adponebant poma, uvas, ficus & nuces. Sic enim Horatius 2. ſermon. Satyra 2.

——tum penſilis uva ſecundas
Et Nux ornabat menſas cum duplice ficu.

Vuæ purpureæ.

Vuæ, quibus in Menſis ſecundis utebantur, erant purpureæ; Lombardi Roſſare *dicunt, ſuntq́; dulciſſimi ſaporis. Vtebantur & Duracinis, quæ ſolidam habent*

Duracinæ.

carnem

carnem; humorem exiguum: eaq; in perticis ſuſpendebantur, ut menſæ poſſent apponi, teſte Galeno lib. 2. de Aliment. compos. In menſa enim Uvas *comedi ſuiſſe ſolitas, ICtus Paulus teſtatur in L. qui fundum. 205. ff. de verbor. ſign. Vbi Pomi appellatione etiam Nuces, ficus, & uvas duntaxat duracinas & purpureas, & quæ ejus generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus; quas Græci* τρωξίμυς *hoc eſt, comeſtibiles vocarent; recepta videri ait.*

Uvæ *quoq; Bumaſtæ in ſecundis adhibebantur menſis, teſte Virgilio Georgicorum 2.* Bumaſta.

> Non ego te Diis, & menſis accepta ſecundis
> Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſta racemis.

Græci hoc Vuæ genus ideò βέμαςον *dicunt, quod inſtar bovillæ mammæ intumeſcat,* βȣ̃σ *enim bovem ipſis ſignificat,* μαςὸσ *mammam. Manducabant & Rhodiam, quæ tamen hodiè ignoratur: niſi ea forſitan fuit, quam* zibebam *dicimus.* Bumaſta.

Porrò cum Vvis ſimul omne fructuum genus in ſecundis apponebatur menſis: & hoc amplius quoq́, Scriblita. Hinc Martialis,

Scriblita,

——menſis Scriblita ſecundis.

Athenæus ſcribit, In convivits magnis additos fuiſſe & lepores, & turdos cum obſoniis muſtelis, & olivo. Olivis in principio & fine Cœnæ utebantur. Sic enim Martialis:

Olivæ.

Inchoat, atq; eadem finit oliva dapes.

Tertullianus lib. De Anima, ſcribit, Eos æſtatis tempore cœnam finiiſſe aſſatura. quod alibi non reperio.

Omnia iſta edulia, de quibus diximus, nō quidem confusè; ſed ſingulis ſingulæ lactucæ, ova bina, & quatuor olivæ apponebātur, ut annis plus minus 50. fuerat obſervatum. Honoratioribus plus cæteris propinabatur. Nam ut Homerus commentus eſt, Achilles Agamemnonis menſæ accumbens, duplo plus cibi in orbe ſuo habuit, quàm alii. Idem & Hebræi primogenitis largiebantur. Advertendum quoq́ eſt, Eos qui ovis aut cochleis veſcebantur, Cochlearibus ſuiſſe uſos. Vnde Mar-

Honoratioribus plus cibi.

Cochleare.

de Martialis de Cochleari loquens:

Sum cochlei s habilis, ſed nec minus utilis
ovis;
Nunquid ſcis, potius cur Cochleare
vocer?

*Adhibebant & aliam vanitatem, qua pretioſiores dapes menſis inferentes, ſolenni quadam pompa tibicinibus utebantur. Ita enim cœnante Severo Imperatore obſervatum fuiſſe Macrobius ſcribit,** *ut cum inter alios cibos lautos & pretioſos* Acipenſer *piſcis adponendus eſſet, non niſi à coronatis miniſtris, cum tibicinis cantu inferretur. Ac quoniam in Imperatores ſermo jam noſter incidit, non omittam hoc loco commemorare, ipſos ſuis manibus corticem pomis exemiſſe. Nicetas enim lib. 6. memoriæ prodidit, quòd cum* Manueli Comneno *Imperatori cibum capturo, & malum Perſicum cultello purganti nunciaretur, Perſas in frumentatores feciſſe impetum; ipſe pomo abjecto, & armis properè ſumtis, Equo conſcenſo fuerit egreſſus. Nec prætereibo ſilentio, Nobilem illum liquorem, à veteribus tantoperè celebratum: cujus*

Tibicines ante dapes.

* *lib. 3. Saturnal. c. 16.*

Acipenſer.

hodiè ipſum etiam nomen ignoratur. Liquamen ἀνόνυμον. *Erat autem liquamen ex piſcis Gari primum, poſteà etiam Scombri inteſtinis ſale maceratis productum. Vnde liquor promanabat, quo illa toto anno incorrupta aſſervabantur, & tanquam precioſum condimentum ſive edulium adponebatur menſæ. Plinius tradit, Nullum liquorem penè, præter unguenta, majore in precio eſſe cœpiſſe, adeò ut ſuo tempore ſingulis millibus numûm (hoc eſt decem aureis) congii penè duo fuerint permutati. Conſtabat autem Congius XII. pondo.* Muria. *Erat & alius quidam liquor, iſti non abſimilis, quem Muriam nominabant. Hic ex thynno ſale macerato eliquabatur, & quantivis cenſebatur pretii. Vtriusq; uſus erat, ut his panis intinctus comederetur melius: quemadmodum Vlpianus declarat in Lege tertia in pr. ff. de penu legat. Eſſe enim ait quoſdam liquores, qui eſui potuique non ſint; Sed in quibus eſſe, hoc eſt, edere ſoleamus: ut oleum, garum, muriam, mel. Horum vicem alia liquamina,* Bottarghe Bottarghe

&Ca-

& Cavario *appellata, jam ſupplent, ut poſteà dicemus.* *In conviviis ſolennibus ſolebant vel* Lyriſtem, *vel* Comœdum *ſub finem cœnæ introducere, à quibus oblectarentur invitati: ut ex Plinii Nepotis ad Septitium Clarum epiſtola colligitur.* & Cavario.

N O T Æ.

Convivia quidam ex Athenæo *Dipnoſoph, libro octavo, capite 12.* & Euſthatio *in 1. Odyſſ.* ita diſpertiuntur, ut Elapinem ſtatuant, quod ſplendorem apparatusq; magnificentiam habeat. Gamon, in quod pecuniarum plusculum erogetur. Et Eranon, quod pluribus diſſertim accumbentibus fiat; Sed ita, ut ferat ſibi unusquisque quod edat. Quæ res Heſiodo poëtę arriſiſſe videtur, quòd impendii parum, jucunditatis multum ineſſet, ſingulis quippe afferentibus, quod ederent, aut biberent. Atq; hic mos non hodiè tantum apud Gallos; ſed & olim quoque apud Romanos viguit: quibus etiam probroſum cenſebatur, alienis veſci. Hinc tollendæ ignominiæ cauſſa, Romulus quod enutritus foret & educatus à Lau-

Conviviorum tria genera.

Eranon: collativum convivium.

Brumalia. rentia, Brumalia inſtituit, quibus convivio excipiebatur Senatus: cum neceſſarium diceret, ab Rege ſuo ali Senatum hyemē nullis obſtrepentibus bellis. Ad ejusmodi collationem etiam Scævola alluſiſſe videtur *in l. creditor. 102. ff. de Solution.* Ubi qui oblatam à debitore pecuniam, ut alia die accepturus, diſtulit, ideò non agnoſcit ejus pecuniæ periculum, ſi poſteà quaſi *Er anos* juſſu præſidis ſublata ſit. Quo in loco Alciatus. *lib. 2. Diſpunct. cap. 25.* Eranon intelligit collationem, vice cujusdam tributi indictam: ut ſit ſenſus, periculum Creditoris tunc non eſſe, cum in uſum Reipublicæ numerata eſt. Nam & tantundem debitor erat exſoluturus, quoniam vice tributi, ejus pecuniæ collatio indicta fuerat. Sanè verbi illius hoc ſignificatum eſſe, ex Trajani quoq; epiſtola ad Plinium Secundum ita ſcribentis colligitur: Amaſenis (ait) conceſſum eſt Eranos habere, ſi tali collatione non ad turbas, nec illicitos cœtus, ſed ad ſuſtinendam tenuiorum inopiam utantur. Sed magis eſt, ut in illo Scævolæ reſponſo, pro *Eranos*, legamus *Aeroſa*: eo ſcilicet ſenſu, quòd ſi pecuniam oblatam Creditor, juſta ex cauſſa, cum nō offerretur opportuno & commodo tempore, diſtulerit; eaq; poſteà quaſi æroſa, cujus uſus è Republica ſublatus erat, à

Intell. L. creditor. de ſolut. 1.

2.

Magi-

Magiſtratu reprobata fuerit; non debeat ea Creditoris periculo ſive damno perire. Eſt autem *Aeroſa pecunia,* quæ ſubærata eſt: quæ aurea vel argentea videtur, & habet in ſe æris plurimum. quemadmodum & Feſtus *æroſam Cyprum* dixit, quod in ea plurium æris naſcatur. Quæ vera eſt Iohannis Coraſii ſententia *lib. Miſcellan. cap. 9. n. 5.* quam & Cujacio probari video *ad Africanum tract. 8. mihi fol. 569.* *Aeroſa pecunia.*

Veſperi cœnabant melius) Sed & largius quoq; veſperi potabatur. Nam ut Plinius dicebat, dimida periculi pars eſt noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentibus: Somnus ſiquidē ad deſpumandam diſcutiendamq; vinolentiam adjumento eſt. Et ſolet alioquin etiā in ſympoſiis meridianis celerius temulentia homines corripere, quàm ſi eadem in cœnam differantur. Etſi autem parcius prandendum eſſe, conſentiens habet Medicorū ſchola: cum ut Alexandr Magnus dicebat, Modicum prandium quaſi Cœnæ ſit opſonium: non conſultum tamen putatur, diu & quidem in prandium usq; jejunum perſiſtere: tum quod ita jejunantibus appetentia evaneſcat, calore vel flaccido, vel tantum non exſtincto: tum quod collapſis occluſiſq; meatibus, per quos deferri alimentum debet, in mediis ſpatiis hæreat, ſeriusq;,

In prandio citius inebriamur, quàm in cœna.

Non diu jejunandum.

in venas rapiatur: tum deniq; quòd propter diutinam inediã ſtomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus cibum reſpuat, citoq; ſatietur: ut Lævinus Lemnius docuit *lib. 2. de Miraculis occult. Natur. cap. 21.*

Triclinium.

Tres lectuli) A tribus illis lectis dictum fuit Triclinium: quo verbo & Paulus utitur *in l. fiſtulam. 19. ff. de ſervit. urban. prædior.* & Ulpianus *in l. ſi ut certo. 5. §ſi de me. ff. Commodati*: Eoq; locus & conclave ſignificatur, in quo convivio accepti diſcumbebant cœnando. Nam Veteres, qui jacendo cœnabant (ut & Turcæ hodié etiamnum facere commemorantur) tres menſas convivio adhibebant, & totidem lectos, quos inter ſe contiguos ſternere ſolebant. *Joh. Coraſius lib. 6. Miſcellan. cap. 10. n. 4. & 5.* Lectos cum dico, nõ Cubicularios illos intelligo, in quibus dormiebant & cubabant: ſed diſcubitorios, qui à numero in ipſis accubantium, etiam Triclinares dicuntur, in quib⁹ diſcumbebant cœnantes. De utroq; genere ita Lampridius: Hic ſolido argento habuit lectos & Triclinares & Cubicularios. In ſingulis porrò lectis diſcubitoriis, terni videntur accubuiſſe. quod planum facit Saluſtius, cum ita ſcribit: Igitur diſcubuere,

Lecti cubicularii & diſcubitorii.

cubuere, Sertorius inferior, in medio N. ſuper cum L. Fabius Hiſpanienſis Senator. Ex proſcriptis, in ſummo Antonius, & infra ſcriba Sertorii Verſius, & alter ſcriba. Mecœnas in imo, medius inter Tarquinium & Deatium. Ubi hæ voces *Summus* vel *ſuper*, & *infrà*, includunt Medium: ut & in Naſideni cœna, quam Horatius. *lib 2. Satyr. 8.* deſcribit: Ubi itidem novem convivę commemorantur. Hinc M. Varro in Satyra Menippæa, quæ incipit: *Neſcis quid ſerus veſper vehat:* de apto convivarum numero differens; dicit Convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Muſarum, id eſt, proficiſci à tribus, & conſiſtere in novem: ut cum pauciſſimi convivæ ſunt, non pauciores ſint, quàm tres: cum plurimi, non plures, quam novem. Nam multos, inquit, eſſe non convenit, quod turba plerunq; eſt turbulenta. Et Romæ quidem id conſtat: ſed & Athenis. Nuſquam autem plures cubabant, ut Gellius refert *lib. 13. Noctium Atticar. cap. 11.* Sanè priſcis olim temporibus hunc accumbendi morem in uſu non fuiſſe, multis teſtimoniis confirmari poteſt. Nam & Homerus ait *Odyſſ. 10.*

Convivarum numerus.

Accumbendi mos an olim in uſu.

Sedebamus ſumentes multas carnes, & vinum ſuave.

Et Athenæus *lib. 8.* Dipnoſoph. ſcribit: Neq; mos erat antiquorum, ut reclinato corpore recumberent; ſed ut ſedentes comederent. Et Servius ad illum Virgilii locum,

——hic ariete cæſo

Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis:

Majores enim noſtri, ait, ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus, ut Varro docet *lib. De pop. Rom.* Sed ad hanc morum diſſenſionem conciliandam, duæ erunt Majorum ætates conſtituendæ: & in priore dicemus, ſummam fuiſſe continentiam vitæ, ſummam duritiem, & ſeveritatem, quæ qualibet ſeſſione facilè contenta erat ad parcè duriterq; vivendum: In altera verò maximam luxuriam, mollitiem & ingentes delicias, ubi quæſita eſt hæc mollis accubatio poſt balnea ad delicatius molliusq; epulandum. *Gualtherius ad Horat. lib. 1. Saty. 4.* Fiebat autem hæc Accubatio ita, ut truncus corporis paululum inflexus in cubitum incumberet, & crura jacerent aut porrecta, aut leviter inflexa. Unde Horatius. *lib. 1. Ode 27.*

Accubatio qualis.

Et cubito remanete preſſo.

Et alibi:

Languidus in cubitum jam ſe Conviva reponet.

Ejus verò typum atq; formam graphicè depinxit,

depinxit, & oculis ſubjecit Lipſius *lib. 1. Saturnal. ſermon. cap. 6.*

Menſæ rotundæ erant & Citriæ) Menſis citreis nihil precioſius fuiſſe Plinius ſcribit; in tantum, ut Cethegus olim menſam citream permutaverit fundi taxatione: eandemq; auro prætulerit Martialis in Apophoret: *Menſæ citreæ.*

Accipe felices, Atlantica munera, Sylvas:
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Citreæ menſæ præcipua dos fuit in vena criſpæ: quam Tigrinam & Pantherinam vocari idem Plinius notat. Unde Martialis menſam Acernam, quæ precioſitate ad Citream proximè accedebat, ita introducit loquentem: *Acerna.*

Non ſum criſpa quidem, nec ſilvæ filia Mauræ:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Citrearum iſtarum menſarũ pedes ex Ebore fiebant, ob id dixit Plinius: Eodem ebore Numinum ora ſpectari, & menſarum pedes. Hinc Apulejus *lib. 2. Mileſiac.* precioſam deſcripturus menſam, nominat opiparos citro & ebore nitentes lectos aureis veſtibus intectos. Martialis: *Pedes eburn.*

Tu Lybicos Indis ſuſpendis dentibus orbes.

Dentibus Indis, hoc eſt, Elephantinis, quale eſt ebur. Orbes verò cum dicit, orbicu-

larem ſive rotundam menſarum formam innuit; ut & Juvenalis:

——latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur.

Alia quoq; vaſa, quib⁹ ſuſtinerentur &c.) Hinc ab Ulpiano reſponſum legimus: Si cui vaſa ſint legata, non ſolum ea contineri, quę aliquid in ſe recipiant, edendi bibendiq; cauſſa paratum: ſed &, quæ aliquid ſuſtineant. & ideò ſcutellas, vel promulſidaria contineri. Repoſitoria quoq; (ait) continebuntur. *l. cum aurum 19. § ſed cui vaſa 10. ff. de auro & arg. leg.* Quo in loco per Repoſitoria intelligit fulcra, ſive baſes illas, quas vaſorum collocandorum gratia paratas Javolenus ait *in l. hæres 100. § cui Corinthia. de legat. 3.* Solebant enim ſuper antiquorum menſas repoſitoria poni, ad fercula collocanda: quæ ſubinde cum ipſis repoſitoriis afferebantur & auferebantur. Sed ea, bibente conviva, aufferri, ominoſũ fuiſſe Plinius ſcribit *lib. 28. cap. 2.* Bibente conviva, inquit menſam vel repoſitorium tolli, inauſpicatiſſimum judicatur. Atq; ea teſtudinum quoq; laminis quandoq; veſtita fuiſſe idem retulit *lib. 19. cap. 10.* his verbis: Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſq; & repoſitoria his veſtire Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.

Repoſitoria in menſa.

Ut

Ut prætereuntes Cenſores animadvertere poſſent.) Pertinebat enim ad Cenſorum officium, luxuriantium ſumtum cohibere. Unde C. Fabricius Lucinus, & Q. Aemylius Papus Cenſores, Pub. Cornelium Rufinũ, qui II. Cos. & Dictator fuerat, Senatu moverunt, cauſſamq; iſti notæ ſubſcripſêre, quod eum comperiſſent argenti facti cœnæ gratia decem pondo habere. *Gellius lib. 17. Noct. Atticar. cap. 21.* Cenſores autem Varro ideò dictos putat, quod ad illorum cenſionem, id eſt, arbitrium populus cenſeretur: vel, ut Feſto placuit, quòd rem ſuam tanti quisq; ſolitus ſit æſtimare, quantum illi cenſuerint. Nec enim liberum olim fuit Negotiatoribus tanti res ſuas æſtimare, quanti vellent: ſed quantum Magiſtratus ille cenſuerat. Eaq; Cenſio, hoc eſt æſtimatio, *annona fori* de iis rebus dicebatur, quæ ad annonam pertinebant. quod multis probat *Jac. Ravardus lib. 3. Varior. cap. 17.* De Cenſorũ porrò numero, de poteſtate, atq; auctoritate, de tempore gerendi hujus Magiſtratus, Cicero *3. de L L.* hæc ex Legibus 12. tabb. commemorat: *Cenſores.* *Annona fori.*

Cenſores populi ævitates, ſoboles, familias, pecuniasq; cenſento.

Urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor, populiq; partes in tribus diſtribuunto.

deſtruxerint: ita Romanos menſis inferre porcum tot incluſis animalibus gravidum, quæ ipſos internecioni ſint datura. Vera namq; eſt Senecæ ſententia, quæ habet; Plures interire crapula, quàm gladio.

Duplices Menſæ.

Apparabant Veteres duas menſas, ut & nos: alteram ex carnibus, & ex fructibus alteram. Expeditis enim cibariis ſive eduliis, primam menſam removebant; & ſecundam adornabant. Ita enim illum Virgilii locum quidam interpretantur:

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; remotæ.

Menſæ ſecundæ.

In hac altera ſive ſecunda menſa, uti diximus, adponebant poma, uvas, ficus & nuces. Sic enim Horatius 2. ſermon. Satyra 2.

——tum penſilis uva ſecundas
Et Nux ornabat menſas cum duplice ficu.

Vuæ purpureæ.

Vuæ, quibus in Menſis ſecundis utebantur, erant purpureæ; Lombardi Roſſare *dicunt, ſuntq; dulciſſimi ſaporis. Vtebantur & Duracinis, quæ ſolidam habent*

Duracinæ.

carnem; humorem exiguum: eaq; in perticis ſuſpendebantur, ut menſæ poſſent apponi, teſte Galeno lib. 2. de Aliment. compos. In menſa enim Uvas *comediſuiſſe ſolitas, ICtus Paulus teſtatur in L. qui fundum. 205. ff. de verbor. ſign. Vbi Pomi appellatione etiam Nuces, ficus, & uvas duntaxat duracinas & purpureas, & quæ ejus generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus; quas Græci* τρωξίμυς *hoc eſt, comeſtibiles vocarent; recepta videri ait.*

Uvæ quoq; Bumaſtæ in ſecundis adhibebantur menſis, teſte Virgilio Georgicorum 2. Bumaſtæ.

> Non ego te Diis, & menſis accepta ſecundis
> Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſta racemis.

Græci hoc Vuæ genus ideò βέμαςον *dicunt, quod inſtar bovillæ mammæ intumeſcat,* βȣ̃ς *enim bovem ipſis ſignificat,* μαςὸς *mammam. Manducabant & Rhodiam, quæ tamen hodiè ignoratur: niſi ea forſitan fuit, quam* zibebam *dicimus.* Bumaſta.

Porrò cum Vvis ſimul omne fructuum genus in ſecundis apponebatur menſis: & hoc amplius quoq; Scriblita. Hinc Martialis,

Scriblita.

—menſis Scriblita ſecundis.

Athenæus ſcribit, In convivijs magnis additos fuiſſe & lepores, & turdos cum obſoniis muſtelis, & olivo. Olivis in principio & fine Cœnæ utebantur. Sic enim Martialis:

Olivæ.

Inchoat, atq; eadem finit oliva dapes.

Tertullianus lib. De Anima, ſcribit, Eos æſtatis tempore cœnam finiiſſe aſſatura. quod alibi non reperio.

Omnia iſta edulia, de quibus diximus, nõ quidem confuſè; ſed ſingulis ſingulæ lactucæ, ova bina, & quatuor olivæ apponebãtur, ut annis plus minus 50. fuerat obſervatum. Honoratioribus plus cæteris propinabatur. Nam ut Homerus commentus eſt, Achilles Agamemnonis menſæ accumbens, duplo plus cibi in orbe ſuo habuit, quàm alii. Idem & Hebræi primogenitis largiebantur. Advertendum quoq; eſt, Eos qui ovis aut cochleis veſcebantur, Cochlearibus ſuiſſe uſos. Vnde Mar-

Honoratioribus plus cibi.

Cochleare.

de Martialis de Cochleari loquens:

Sum cochlei s habilis, ſed nec minus utilis ovis;

Nunquid ſcis, potius cur Cochleare vocer?

Adhibebant & aliam vanitatem, qua pretioſiores dapes menſis inferentes, ſolenni quadam pompa tibicinibus utebantur. Ita enim cœnante Severo Imperatore obſervatum fuiſſe Macrobius ſcribit, ut cum inter alios cibos lautos & pretioſos* Acipenſer *piſcis adponendus eſſet, non niſi à coronatis miniſtris, cum tibicinis cantu inferretur. Ac quoniam in Imperatores ſermo jam noſter incidit, non omittam hoc loco commemorare, ipſos ſuis manibus corticem pomis exemiſſe. Nicetas enim lib. 6. memoriæ prodidit, quòd cum* Manueli Comneno *Imperatori cibum capturo, & malum Perſicum cultello purganti nunciaretur, Perſas in frumentatores feciſſe impetum; ipſe pomo abjecto, & armis properè ſumtis, Equo conſcenſo fuerit egreſſus. Nec præteribo ſilentio, Nobilem illum liquorem, à veteribus tantoperè celebratum: cujus*

Tibicines ante dapes.

* *lib. 3. Saturnal. c. 16.*

Acipenſer.

hodiè ipſum etiam nomen ignoratur.
Liquamen ἀνώνυμον. *Erat autem liquamen ex piſcis Gari primum, poſteà etiam Scombri inteſtinis ſale maceratis productum. Vnde liquor promanabat, quo illa toto anno incorrupta aſſervabantur, & tanquam precioſum condimentum ſive edulium adponebatur menſæ. Plinius tradit, Nullum liquorem penè, præter unguenta, majore in precio eſſe cœpiſſe, adeò ut ſuo tempore ſingulis millibus numûm (hoc eſt decem aureis) congii penê duo fuerint permutati. Conſtabat autem Congius XII. pondo.*
Muria. *Erat & alius quidam liquor, iſti non abſimilis, quem Muriam nominabant. Hic ex thynno ſale macerato eliquabatur, & quantivis cenſebatur pretii. Vtriusq; uſus erat, ut his panis intinctus comederetur melius: quemadmodum Vlpianus declarat in Lege tertia in pr. ff. de penu legat. Eſſe enim ait quoſdam liquores, qui eſui potuique non ſint; Sed in quibus eſſe, hoc eſt, edere ſoleamus: ut oleum, garum, muriam, mel. Horum vicem alia liquamina,* Bottarghe
Bottarghe
& Ca-

& Cavario *appellata, jam ſupplent, ut poſteà dicemus. In conviviis ſolennibus ſolebant vel* Lyriſtem, *vel* Comœdum *ſub finem cœnæ introducere, à quibus oblectarentur invitati: ut ex Plinii Nepotis ad Septitium Clarum epiſtola colligitur.* & Cavario.

N O T Æ.

Convivia quidam ex Athenæo *Dipnoſoph. libro octavo, capite 12.* & Euſthatio *in 1. Odyſſ.* ita diſpertiuntur, ut Elapinem ſtatuant, quod ſplendorem apparatusq; magnificentiam habeat. Gamon, in quod pecuniarum plusculum erogetur. Et Eranon, quod pluribus differtim accumbentibus fiat; Sed ita, ut ferat ſibi unusquisque quod edat. Quæ res Heſiodo poëtę arriſiſſe videtur, quòd impendii parum, jucunditatis multum ineſſet, ſingulis quippe afferentibus, quod ederent, aut biberent. Atq; hic mos non hodiè tantum apud Gallos; ſed & olim quoque apud Romanos viguit: quibus etiam probroſum cenſebatur, alienis veſci. Hinc tollendæ ignominiæ cauſſa, Romulus quod enutritus foret & educatus à Lau-

Conviviorum tria genera.

Eranon: collatitium convivium.

Magiſtratu reprobata fuerit; non debeat ea Creditoris periculo ſive damno perire. Eſt autem *Aeroſa pecunia,* quæ ſubærata eſt: quæ aurea vel argentea videtur, & habet in ſe æris plurimum. quemadmodum & Feſtus *æroſam Cyprum* dixit, quod in ea plurium æris naſcatur. Quæ vera eſt Iohannis Coraſii ſententia *lib. Miſcellan. cap. 9. n. 5.* quam & Cujacio probari video *ad Africanum tract. 8. mihi fol. 569.* *Aeroſa pecunia.*

Veſperi cœnabant melius) Sed & largius quoq; veſperi potabatur. Nam ut Plinius dicebat, dimida periculi pars eſt noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentibus: Somnus ſiquidē ad deſpumandam diſcutiendamq; vinolentiam adjumento eſt. Et ſolet alioquin etiā in ſympoſiis meridianis celerius temulentia homines corripere, quàm ſi eadem in cœnam differantur. Etſi autem parcius prandendum eſſe, conſentiens habet Medicorū ſchola: cum ut Alexandr Magnus dicebat, Modicum prandium quaſi Cœnæ ſit opſonium: non conſultum tamen putatur, diu & quidem in prandium usq; jejunum perſiſtere: tum quod ita jejunantibus appetentia evaneſcat, calore vel ſlaccido, vel tantum non exſtincto: tum quod collapſis occluſiſq; meatibus, per quos deferri alimentum debet, in mediis ſpatiis hæreat, ſeriusq;, *In prandio citius inebriamur, quàm in cœna.* *Non diu jejunandum.*

in venas rapiatur: tum deniq; quòd propter diutinam inediã ſtomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus cibum reſpuat, citoq; ſatietur: ut Lævinus Lemnius docuit *lib. 2. de Miraculis occult. Natur. cap. 21.*

Triclinium. *Tres lectuli)* A tribus illis lectis dictum fuit Triclinium: quo verbo & Paulus utitur *in l. fiſtulam. 19. ff. de ſervit. urban. prædior.* & Ulpianus *in l. ſi ut certo. 5. §ſi de me. ff. Commodati*: Eoq; locus & conclave ſignificatur, in quo convivio accepti diſcumbebant cœnando. Nam Veteres, qui jacendo cœnabant (ut & Turcæ hodié etiamnum facere commemorantur) tres menſas convivio adhibebant, & totidem lectos, quos inter ſe contiguos ſternere ſolebant. *Joh. Coraſius lib. 6. Miſcellan. cap. 10. n. 4. & 5.* Lectos

Lecti cubicularii & diſcubitorii. cum dico, nõ Cubicularios illos intelligo, in quibus dormiebant & cubabant: ſed diſcubitorios, qui à numero in ipſis accubantium, etiam Triclinares dicuntur, in quib° diſcumbebant cœnantes. De utroq; genere ita Lampridius: Hic ſolido argento habuit lectos & Triclinares & Cubicularios. In ſingulis porrò lectis diſcubitoriis, terni videntur accubuiſſe. quod planum facit Saluſtius, cum ita ſcribit: Igitur diſcubuere,

cubuere, Sertorius inferior, in medio N. ſuper cum L. Fabius Hiſpanienſis Senator. Ex proſcriptis, in ſummo Antonius, & infra ſcriba Sertorii Verſius, & alter ſcriba. Mecœnas in imo, medius inter Tarquinium & Deatium. Ubi hæ voces *Summus* vel *ſuper*, & *infrà*, includunt Medium: ut & in Naſideni cœna, quam Horatius. *lib 2. Satyr. 8.* deſcribit: Ubi itidem novem convivę commemorantur. Hinc M. Varro in Satyra Menippæa, quæ incipit: *Neſcis quid ſerus veſper vehat*: de apto convivarum numero differens; dicit Convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Muſarum, id eſt, proficiſci à tribus, & conſiſtere in novem: ut cum pauciſſimi convivæ ſunt, non pauciores ſint, quàm tres: cum plurimi, non plures, quam novem. Nam multos, inquit, eſſe non convenit, quod turba plerunq; eſt turbulenta. Et Romæ quidem id conſtat: ſed & Athenis. Nusquam autem plures cubabant, ut Gellius refert *lib. 13. Noctium Atticar. cap. 11.* Sanè priſcis olim temporibus hunc accumbendi morem in uſu non fuiſſe, multis teſtimoniis confirmari poteſt. Nam & Homerus ait *Odyſſ. 10.*

Convivarum numerus.

Accumbendi mos an olim in uſu.

Sedebamus ſumentes multas carnes, & vinum ſuave.

Et Athenæus *lib. 8.* Dipnoſoph. ſcribit: Neq; mos erat antiquorum, ut reclinato corpore recumberent; ſed ut ſedentes comederent. Et Servius ad illum Virgilii locum,

——hic ariete cæſo

Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis:

Majores enim noſtri, ait, ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus, ut Varro docet *lib. De pop. Rom.* Sed ad hanc morum diſſenſionem conciliandam, duæ erunt Majorum ætates conſtituendæ: & in priore dicemus, ſummam fuiſſe continentiam vitæ, ſummam duritiem, & ſeveritatem, quæ qualibet ſeſſione facilè contenta erat ad parcè duriterq; vivendum: In altera verò maximam luxuriam, mollitiem & ingentes delicias, ubi quæſita eſt hæc mollis accubatio poſt balnea ad delicatius molliusq; epulandum. *Gualtherius ad Horat. lib. 1. Saty. 4.* Fiebat autem hæc Accubatio ita, ut truncus corporis paululum inflexus in cubitum incumberet, & crura jacerent aut porrecta, aut leviter inflexa. Unde Horatius. *lib. 1. Ode 27.*

Accubatio qualis.

Et cubito remanete preſſo.

Et alibi:

Languidus in cubitum jam ſe Conviva reponet.

Ejus verò typum atq; formam graphicè depinxit,

depinxit, & oculis ſubjecit Lipſius *lib. 1. Saturnal. ſermon. cap. 6.*

Menſæ rotundæ erant & Citriæ) Menſis citreis nihil precioſius fuiſſe Plinius ſcribit; in tantum, ut Cethegus olim menſam citream permutaverit fundi taxatione: eandemq; auro prætulerit Martialis in Apophoret: *Menſæ citreæ.*

Accipe felices, Atlantica munera, Sylvas:
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Citreæ menſæ præcipua dos fuit in vena criſpæ: quam Tigrinam & Pantherinam vocari idem Plinius notat. Unde Martialis menſam Acernam, quæ precioſitate ad Citream proximè accedebat, ita introducit loquentem: *Acerna.*

Non ſum criſpa quidem, nec ſilvæ filia Mauræ:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Citrearum iſtarum menſarũ pedes ex Ebore fiebant, ob id dixit Plinius: Eodem ebore Numinum ora ſpectari, & menſarum pedes. Hinc Apulejus *lib. 2. Mileſiac.* precioſam deſcripturus menſam, nominat opiparos citro & ebore nitentes lectos aureis veſtibus intectos. Martialis: *Pedes eburn.*

Tu Lybicos Indis ſuſpendis dentibus orbes.

Dentibus Indis, hoc eſt, Elephantinis, quale eſt ebur. Orbes verò cum dicit, orbicu-

larem ſive rotundam menſarum formam innuit; ut & Juvenalis:

——latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur.

Alia quoq; vaſa, quib⁹ ſuſtinerentur &c.) Hinc ab Ulpiano reſponſum legimus: Si cui vaſa ſint legata, non ſolum ea contineri, quę aliquid in ſe recipiant, edendi bibendiq; cauſſa paratum: ſed &, quæ aliquid ſuſtineant. & ideò ſcutellas, vel promulſidaria contineri. Repoſitoria quoq; (ait) continebuntur. *l. cum aurum 19. § ſed cui vaſa 10. ff. de auro & arg. leg.* Quo in loco per Repoſitoria intelligit fulcra, ſive baſes illas, quas vaſorum collocandorum gratia paratas Javolenus ait *in l. hæres 100. § cui Corinthia. de legat. 3.*

Repoſitoria in menſa.

Solebant enim ſuper antiquorum menſas repoſitoria poni, ad fercula collocanda: quæ ſubinde cum ipſis repoſitoriis afferebantur & auferebantur. Sed ea, bibente conviva, aufferri, ominoſū fuiſſe Plinius ſcribit *lib. 28. cap. 2.* Bibente conviva, inquit menſam vel repoſitorium tolli, inauſpicatiſſimum judicatur. Atq; ea teſtudinum quoq; laminis quandoq; veſtita fuiſſe idem retulit *lib. 19. cap. 10.* his verbis: Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſq; & repoſitoria his veſtire Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.

Ut prætereuntes Cenſores animadvertere poſſent.) Pertinebat enim ad Cenſorum officium, luxuriantium ſumtum cohibere. Unde C. Fabricius Lucinus, & Q. Aemylius Papus Cenſores, Pub. Cornelium Rufinū, qui II. Cos. & DICTATOR fuerat, Senatu moverunt, cauſſamq; iſti notæ ſubſcripſêre, quod eum comperiſſent argenti facti cœnæ gratia decem pondo habere. *Gellius lib. 17. Noct. Atticar. cap. 21.* Cenſores autem Varro ideò dictos putat, quod ad illorum cenſionem, id eſt, arbitrium populus cenſeretur: vel, ut Feſto placuit, quòd rem ſuam tanti quisq; ſolitus ſit æſtimare, quantum illi cenſuerint. Nec enim liberum olim fuit Negotiatoribus tanti res ſuas æſtimare, quanti vellent: ſed quantum Magiſtratus ille cenſuerat. Eaq; Cenſio, hoc eſt æſtimatio, *annona fori* de iis rebus dicebatur, quæ ad annonam pertinebant. quod multis probat *Jac. Ravardus lib. 3. Varior. cap. 17.* De Cenſorū porrò numero, de poteſtate, atq; auctoritate, de tempore gerendi hujus Magiſtratus, Cicero 3. *de L L.* hæc ex Legibus 12. tabb. commemorat: *Cenſores* *Annona fori.*

Cenſores populi ævitates, ſoboles, familias, pecuniasq; cenſento.

Urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor, populiq; partes in tribus diſtribuunto.

Exin pecunias civitatis ordines partiunto.
Equitum peditumq́, prolem deſcribunto.
Cœlibes eſſe prohibento.
Mores populi regunto.
Probrum in Senatu ne relinquunto.
Bini ſunto.
Magiſtratum quinquennium habento.
Reliqui magiſtratus annui ſunto, eaq; poteſtas ſemper eſto.

Cenſorum poteſtas.

Ex quibus perſpicuum fit, Cenſores non de cenſu modò neq; de reb⁹ civiū vel ſingulorū, vel ad Remp. pertinentium agitaſſe: ſed in ſingulis etiam civium ordinibus, in ſingulos cives jus animadverſionis habuiſſe. Propterea Aſconius in divinat. Ciceron. regendis moribus Civitatis ſcribit Cenſores quinto quoq; anno creari ſolere, & Cives ſic notare, ut qui Senator eſſet, Senatu moveretur: qui Eques Romanus, equum publicū perderet: qui plebeius, in Ceritum tabulas referretur, & Aerarius fieret. Eſt autem in tabulas Ceritum referri idem, quod eſſe ſine lege, & ſine ullo ſuffragio. Cerites enim populi à Romanis victi conditionem hanc ſubire coacti ſunt, ut nunquam Leges conderent, nec unquam leges haberent: id quod ignominioſum valde fuit, ut Claud. Prevotius *in commentar. de Magiſtratib. pop. Rom.* docuit, ex Gellio fortaſſis, qui primos

In tabulas Ceritum referri.
Cerites.

ait

ait Municipes, ſine ſuffragii jure, Cerites eſſe factos; conceſſumq; illis, ut Civitatis Romanæ honorem quidem caperent; ſed negotiis tamen atq; oneribus vacarent, pro ſacris bello Gallico receptis cuſtoditisq;. Hinc tabulæ Cerites (inquit) appellatæ verſa vice, in quas Cenſores referri jubebant, quos notæ cauſſa ſuffragiis privabant. *lib. 16. Noct. Atticar. cap. 13.* Plebeius ergò ſic affectus à Cenſoribus ex albo ſuæ Centuriæ eximebatur, ut jam Civis nõ eſſet, verum *Aerarius*, hoc eſt, pro capite ſuo tributi nomine Aera penderet. Poterant prætereà Cenſores Ordinibus notas ignominiæ inurere, ut teſtatur Livius *lib. 20.* Patrum (inquit) memoria inſtitutum fertur, ut Cenſores motis à Senatu adſcriberent notas. Id verò cum ſæpè leves ob cauſſas fieret, locum obtinuit in proverbio, *Cenſoria gravitas & ſeveritas*: ut rectè Cicero *in orat. pro A. Cluentio*, cenſores moribus dicat eſſe præfectos, magiſtros veteris diſciplinæ & ſeveritatis. Et Livius *Decad. 3.* Q. Cæcilium Metellum ita concionantem introducit: Non obliti ſumus, Cenſores, vos paulò ante ab univerſo populo Romano moribus noſtris præpoſitos eſſe; & nos à vobis & admoneri, & regi; non vos à nobis debere. Exactam verò & plus nimio accuratam diligentiam Cen-

Aerarius.

Cenſores Moribus præfecti.

Cenſorum ſeveritas.

ſores in Perſonarum ac Rerum cenſionibus adhibere plerunq; ſolitos fuiſſe, plurima apud Gellium & alios exempla demonſtrãt: quale fuit Equitis illius, qui pinguis & obeſus, ſtrigoſũ nimis & malè habitum equum habebat. Is propterea, quod Cenſoribus parum reverenter reſpondiſſet, quærentibus, *Cur ipſe eſſet, quam Equus, curatior? Quoniam* inquit, *ego me curo, Equum Statius ſervus:* non impune evaſit; ſed relatus fuit in Aerarios. Is quoq;, qui ad Cenſores ab amico advocatus erat, & in jure ſtans, clarè nimis ac ſonorè oſcitaverat, prope fuit, ut plecteretur: tanquam illud indicium vagi animi foret & hallucinantis, & fluxæ atq; apertæ ſecuritatis. Sed cum ille dejeraſſet, invitiſſimum ſeſe ac repugnantẽ oſcitatione victum, teneriq; eo vicio, quod Oſcedo appellatur, tum notæ jam deſtinatæ fuit exemtus, ut Gellius memoriæ prodidit *lib. 4. Noct. Atticar. cap. 20.* Et alibi ſcribit, nimis pingui & corpulento Cenſores equum adimere ſolitos; ſcilicet minus idoneum ratos eſſe, cum tanti corporis pondere, ad faciendum Equitis munus. Præterea non omninò inculpatum, neq; indeſidem videri poſſe, cujus corpus in tam immodicum modũ luxuriaſſet exuberaſſetq;. *lib. 6. cap. 22.* Sed & eos quoq; à Cenſoribus fuiſſe notatos, qui

qui præſentibus ipſis intempeſtiviter laſciviſſent, idem Gellius tradidit *lib. 4. cap. 20.* his verbis: Cenſor agebat de Uxoribus ſolenne jusjurandum. Verba erant ita concepta: ET TU EX ANIMI TUI SENTENTIA UXOREM HABES? Qui jurabat, cavillator quidam, & canicula, & nimis ridicularius fuit. Is locum eſſe ſibi joci dicendi ratus, cum ita, uti mos erat, Cenſor dixiſſet: Et tu ex animi tui ſententia uxorem habes? *Habeo equidem*, inquit, *uxorem: ſed non herclè ex animi tui ſententia.* Tum Cenſor eum, quòd intempeſtivè laſciviſſet, in Aerarios retulit, cauſſamq; hanc joci ſcurrilis apud ſe dicti ſubſcripſit. Atq; hoc quidem Catoni cenſori à L. Portio Naſica obtigiſſe, Cicero *lib. 2. de Oratore* diſertè ſcribit. Solenne autem juramentum Gellius appellat, quod annis ſingulis, à maritatis civibus Romanis ſingulis, de Uxoribus, earumq; moribus exigebatur. Docet id Tacitus, *lib. 16. Annalium*, ita de Thraſea ſcribens: Quin & illa (inquit) objectabat, principio anni vitare Thraſeam ſolenne jusjurandum, nuncupationibus votorum non adeſſe, quamvis Quindecimvirali ſacerdotio præditum. Eoq; viſus eſt reſpexiſſe Paulus, qui de pacto dotali diſſerens, ait conveniri non poſſe, ne de Moribus agatur: ne publica coërcitio

Solenne juramentum.

L. 5. ff. de pact. dotal.

privata pactione tollatur *l. illud. 5. ff. de pact. dotal.* ubi per publicam coërcitionem, haud dubiè cenſorium judicium intelligit. Nam cum ſolenne iſtud juramentum exigebatur, tunc ſi ex animi ſententia uxorem ſe nō habere; aut Uxori juſſiſſe, propter ejus mores pravos, Res ſuas ſibi habere, Cenſoribus reſponderet Maritus: videtur ad judicium cenſorium etiam pertinuiſſe, de moribus Uxoris inquirere, cognoſcere, & ſi res ita poſtulare videretur, pronunciare, imò etiam uxores coërcere. Sed nec de uxorum tantum, verum etiam Maritorum moribus olim apud Cenſores litigari conſueviſſe, dubium non eſt. De mutua certè morum accuſatione, ita Papinianus; Viro (inquit) atq; uxore mores invicem accuſantibus, cauſſam repudii dediſſe utrumq; pronunciatum eſt. *l. viro. 39. ff. ſolut. matrim.* Pronunciabant ergò & Cenſores Cenſorio illo Morum judicio. At quo effectu? Id verò Ulpianus optimè explicat *in fragment. tit. 6.* Morum (ait) nomine, graviorum quidem ſextæ retinentur; leviorum autem octavæ. Graviores mores ſunt adulteria: leviores omnes reliqui. Eoq; referri poteſt *l. cum mulier. 47. ff. ſol. matrim. & l. miles. 11. § fin. ff. ad L. Iul. de adulter.* Igitur ſi moribus uxoris divortium factum eſſe à Cenſoribus pronuncia-

Iudicium de moribus tam uxoris,

Quàm Mariti.

Ejus effectus,

nunciaretur; tunc Maritus ſextam aut octavam dotis partem retinebat, tanquam diſcidii pœnam. Ita enim hanc Paulus appellat *in l. non ut 8. in fi. ff. de capti. & poſtlim. reverſ.* Sin contrà Mariti moribus accidiſſet, ut à Marito diverteret ad amicos uxor: nihil cauſſæ fuiſſe puto, quo minus pari rátione rerum propter nuptias donatarum certam aliquam partem & Uxor conſequeretur. Si autem viro & uxore mores invicem accuſantibus, utrumq; cauſſam dediſſe repudii, pronunciarent Cenſores: eo caſu, neq; ex mariti bonis vxor, neq; ex bonis vxoris Maritus quicquam capiebat: cum ſoleant paria delicta, mutua compenſatione diſſolvi. *l. viro. 39. ſol. matri.* & non poſſit Maritus vxoris improbare mores, quos ipſe aut antè corrupit, aut poſteà probavit. *l. cum mulier. 47. d. t.* Eaq; vera eſt *d. l. 39.* interpretatio, facta à Iacobo Ræyardo *lib. 4. Varior. cap. 13.* Cæterum non Romani tantum, verum etiam Græci ſua habuêre Cenſoria judicia. Athenis enim celeberrimum hoc fuit inſtitutum, à Solone (ut Herodotus ait) traductum ex Aegyptiorum moribus, ut otium & inertia in judiciũ vocarentur; ſingulisq; annis omnes omninò cives adeſſe corã Magiſtratu tenerentur, reſponſuri qua arte, quibus opibus ipſi ſuiq; vitam tranſigerent.

Diſcidii pœna.

Etiam Græcis Cenſoria judicia.

Atq; Areopagitarum hæc inprimis cura ac ſolicitudo fuit, qui Morum atq; diſciplinæ publicæ cuſtodes tum meritò ab Iſocrate appellari potuerunt. Eos Cleanthem, Menedemum & Aſclepiadem novos Philoſophos, & qui in nullis erant facultatibus, evocaſſe atq; interrogaſſe memoriæ traditur; Quî fieri poſſet, cùm toto die operam Philoſophiæ navarent, ac nihil penitus poſſiderent, eorum corpora nihilominus tam benè ſe haberent? Atqui Philoſophos juſſiſſe adduci molitorem quendam, & alium item hortulanum, victus ſui optimos teſtes: qui dicerent, uti apud ſe ſingulis noctibus aqua nunc haurienda, nunc volutatione rotæ, atq; piſtrini, pro opera duas drachmas lucrifacerent. Itaq; magnoperè admiratos Areopagitas, non ſolum Cleanthem, Menedemum & Aſclepiadem innoxios dimiſiſſe; ſed & ducentarum drachmarum munere donaviſſe. Cleanthes accipere noluit. Narratur & apud Corinthios hunc morem fuiſſe, ut ſi quem cernerent ſplendidius obſonari, hunc interrogarent, Unde ille ſumtus ei competeret, quidve ageret? Quod ſi huic vitæ generi ſumtus ſuppeterent, frui ſinebant: ſin autem ſumtus facultates excederent, jubebant in poſterum moderatius uti: ni parerent, mulctam impone-

Corinthiorum mos.

ponebant. quod ſi, nihil cum haberet, attamen ita ſplendidè & opiparè viveret, necandum carnifici tradebant: quia aut hunc furem eſſe, aut noctibus ſpoliare, aut cum furibus participare, aut falſa teſtari, aut accuſare neceſſe eſſet. Idq; P. Aerodius ita retulit Decretorum ſive Rerum judicat. *lib. 2. tit. 1.* ex Atheneo *lib. 4. cap. 20. & lib. 5. cap. 2.* & ex Diogene Laërtio. *lib. 7.* Hactenus de Perſonarum cenſionibus. Sed & in Rerum quoq; animadverſionibus Cenſores accuratæ diligentiæ fuiſſe perhibentur: Verbi cauſſa, ſi quis agrum paſſus fuiſſet ſordeſcere, quem indiligenter curaverat, ac neq; araverat, neq; purgaverat: ſive arborem ſuam, vineamq; habuerat derelictim: non is ſine pœna fuit: ſed erat opus cenſorium, Cenſoresq; Aerariũ faciebant. Item ſi quis Eques Romanus equum habere gracilentum, aut parum nitidũ viſus erat; impolitię, hoc eſt, ut Gellius *lib. 4. cap. 12.* interpretatur, incuriæ notabatur. Sed nihilo tamen minus ediverſo nimiam quoq; lauticiam veteribus crimini fuiſſe, multa paſſim obvia docent exempla. Nam M. Aemilium Porcinam à L. Caſſio accuſatum crimine nimis ſublimè exſtructæ villæ in Allienſi agro, gravi mulcta Populus Rom. affecit. Videlicet his antiquæ probitatis ac frugalitatis ho-

Impolitia.

Luxuria M. Aemilii Porcina.

minibus placebat unumquenq; non ſolum publicè, ſed etiam privatim continentem, frugi, parcum; ac non modo Civem bonũ, ſed & patremfamiliâs optimum eſſe oportere. Ex privata luxurie, abundantia, atq; nimio ſplendore æſtimari quæ publica eſſet cujusq; de cæterorum civium vita, bonis ac fortunis adminiſtratio. quia vita nimium ſplendida & copioſa, nunquã à bonis alienis abſtineat: ſed & perpetuò tyrannicum aliquid præ ſe gerat. Etenim in ea Civitate maximè, quæ Populi ſuffragiis aut paucorum arbitrio regitur, alium alii civi, fortunis & opibus magis, quàm virtute antecellere, nunquam ſuſpicione caruiſſe. Ideoq; *Val. Publicola.* Valerio Publicolæ domum in Palatio conſtructam, crimen affectatæ tyrannidis attuliſſe: & apud Græcos populos exilium id, quod *Oſtraciſmum* appellabant, idcirco inſtitutum. Deniq; Reipub. intereſſe, neminem re ſua malè uti: nõ ad ſuperbiam & prodigalitatem. *Aedificiorum modus.* Itaq; Rutilium Rufum, modum ædificiis attuliſſe: Lycurgum Lacedæmone, ut tecta domus non alio inſtrumento, quàm ſecuri; tabulata, quàm dentato perficerentur. Hinc & Leges Oppias, ſumtuarias, veſtiarias, de minuendis dotibus, de ſumtibus funerum, aliaq; innumera hujusmodi, quæ hominum libido, potentio-

tentiorum atq; primariorum exemplum, in omni Rep. ſemper abrogavit. qua de re videri poterunt Val. Maximus *lib. 8. cap. 1.* Suetonius *in Auguſto*, Plutarchus *in Sylla*, Plinius ſecundus *lib. 8. cap. 45.* P. Aerodius *lib. 2. Decretor. tit. 4.*

At verò tametſi gravis eſſet nota Cenſorum: judicii tamen vim nullam habebat: animadverſionesq; illas cenſorias præjudicia tantum fuiſſe conſtat, non judicia. Nam qui à Cenſoribus notati aut præteriti fuerant: poſteà poſtulari ad ſubſellia poterant: ubi niſi damnarentur, pro nihilo erat Cenſoria animadverſio: Ignominioſa nihilominus erat. Cicero *lib. 4. de Repub.* Cenſoris (inquit) judicium nihil ferè damnato adfert præter ruborem. Itaq; quod omnis ea judicatio verſatur tantummodò in nomine, animadverſio illa *Ignominia* dicta eſt. *Brechæus in l. cenſere. 111. ff. de verbor. ſignif.* Ignominiam autem certum eſt plurimum diſtare ab Infamia, quæ non niſi Magiſtratuum ſententiis ac judiciis, & quidem iis infertur, quib' ex Lege irrogat l. infamē. 7. ff. de publ. jud. Nam ſi eſſet Ignominia idem quod infamia, fruſtra Prætor edictis perpetuis infamia notaſſet eos, qui ab Imperatore cum ignominia dimiſſi eſſent *l. de his. ff. qui not. infam.* De iis qui à cenſoribus notarentur, ni-

Nota Cenſoria auctoritas.

Notati à Cenſoribus, num infames?

hil edicto comprehenſum eſt. Non igitur infames ſunt Ignominioſi, ut infamium ac damnatorum pœnis teneantur. *Ioh. Bodinus lib. 6. de Republ. cap. 1.*

Cenſorum creatio. Creati ſunt primum Cenſores ex patrib': ſed poſteà indifferenter ex omni ordine. Quòd ſi eorum alter moreretur, nefas erat in demortui locum ſufficere alium. Sed qui ſuperſtes erat, abdicare ſe magiſtratu cogebatur, ut duo Cenſores ex integro crearentur. Hujus inſtituti cauſa fuit, quod quo anno Galli Romam ceperunt, altero ex Cenſoribus mortuo, alter in mortui locum fuerit ſubſtitutus. Itaq; ominoſū id fuit, & pro lege, ne id amplius fieret, obſervatum eſt.

Luſtratio. Solebant Cenſores quinto quoq; anno populum luſtrare, hoc eſt, purgare. Idq; ex Servii inſtituto, qui primus inſtructum *Suovetaurilia ſacra.* exercitum *ſuovetaurilibus* luſtravit, id eſt, ad luſtrandum populum Suē, Ovem, Taurum immolavit. quod poſteà Cenſores exſequuti ſunt. Inde & Luſtrum nominatum, & ejus appellatione Quinquennii ſpacium ſignificatum: quod, ut dixi, quinto quóque anno Luſtratio illa peragеretur. Luſtrare autem agrum ita oportere, M. Cato *de re ruſtica* docet: Imperans Solitaurilia *(ita & Feſtus legit : pro ea*

tamen

tamen dictione non ineptè forſan ſubſtituere poſſis Suovetaurilia) circumagi cum Divis volentibus, quodq́; benè eveniat, mando tibi Mani, ut illa Solitaurilia, fundum, agrum, terramq́; meam quota ex parte ſive circumagi, ſive circumferenda cenſeas, uti cures luſtrare; & cætera.

Cenſores deniq; peracto Magiſtratu ſuo *Acta Cenſoria.* in tabulis publicis acta Cenſoria deſcribebant, quæ in æde Nympharum ſervabantur. Unde Cicero *pro Milone*, de Clodio loquens: Eum, inquit, qui ædem Nympharum incendit, ut memoriam publicam incenſis tabulis publicis impreſſam aboleret, &c. Sane Cenſorium hunc Magiſtra- *Cenſorum neceſſitas.* tum rectè inſtitutis Rebuspublicis perquam eſſe neceſſarium, nemo probæ mentis & judicii ibit inficias. Idq; Ioh. Bodinus ſatis evidenter docet *lib. 6. de Republ. cap. 1.* ut mirum ſit, nusquam eum hodiè inveniri: cum ea quæ ad avaritiam pecuniarumq; æruſcationem pertinent officia, mirum in modum coaluerint, ubiq; laqueos tendentibus Satrapis, hallucinantibus Theologis, adulantibus Iuriſconſultis, perſuadentibusq; omnia Principib' licere, ſummamq; eorum & liberam eſſe poteſtatem. quæ gravis eſt Alciati querela in *l. cenſere. 111. ff. de verborum ſignificatione.*

Lex Fannia.

Plus quàm centenos æris inſumat.) Intelligit auctor Fanniam legem, à C. Fannio latam: qua quidem commentariorum in Lucilium ſcriptores putaverunt, perpetuos in omne dierum genus centenos æris ſtatutos. Sed in hoc eos erraſſe Gellius docet *lib. 2. cáp.24.* quandoquidem centum æris Fañius conſtituit, feſtis quibusdam diebus, puta ludis Romanis, item ludis plebeiis, & Saturnalibus &c. Aliorum autem dierum omnium in ſingulos dies ſumtus incluſit intra æris aliâs tricenos, aliâs denos: ut Gellius interpretatur. De hac Lege Samnonicus Serenus ita refert: Lex Fannia ſanctiſſimi Auguſti ingenti omnium ordinum conſenſu pervenit ad populum. Neq; enim Prætores aut Tribuni, ut pleraſq; alias, ſed ex omnium bonorum conſilio & ſententia ipſi Conſules pertulere: cum Reſpublica ex luxuria conviviorum majora, quam credi poteſt, detrimenta pateretur. Siquidem eò res redierat, ut gulâ illecti pleriq; ingenui pueri pudicitiã & libertatem venditarent: pleriq; ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de Reipublicæ ſalute conſulerent.

Q. Remmius Fannius Palæmon.

Fannii autem fuêre plurimi. Inter quos etiam emicuit Q. Remmius Fannius Palæmon, celeber Grammaticus: quem Tran-

quillus

quillus *in libello de illuſtribus Grammaticis* ſcribit, officinas promercalium chartarum veſtiumq; exercuiſſe. Ita namq; locum illum legendum arbitratur Melchior Guilandinus; non quemadmodum Volaterranus *libri 18. Vrbanor. Commentarior. principio*, Carnium veſtiumq;. Idem Tranquillus Vicentinum fuiſſe ait, mulieris quidem vernam, ſed manumiſſum docuiſſe Romæ, ac principem locum inter Grammaticos tenuiſſe: quanquam infamem omnibus vitiis, palamq; & Tiberio, & mox Claudio dicentibus, Nemini minus inſtitutionem puerorum vel juvenum committendam. Arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem *porcum* appellaret: *ſecum & natas & morituras literas* jactaret. *Nomen ſuum in Bucolicis non temerè poſitum; ſed præſagiente Virgilio fore quandoque omnium Poëtarum ac poëmatum Palæmonem judicem.* Gloriabatur etiam latrones quondam ſibi propter nominis celebritatem parſiſſe. Luxuriæ ita indulſit, ut ſæpius in die lavaretur; nec ſufficeret ſumtibus, quanquam ex ſchola quadragena annua caperet, ac non multò minus ex re familiari, cujus diligentiſſimus erat. Sed maximè flagrabat libidinibus in mulieres, usq; ad infamiam oris: dictoq; non infaceto notatum ferunt cujusdam, qui cum in turba oſculum

Ejus arrogãtia.

Luxuria.

ſibi ingerendem, quanquam refugiens, devitare non poſſet: *Vis tu*, inquit, *Magiſter, quoties feſtinantem aliquem vides, abligurire?* Exſtat adhuc de multis ingenii ſui monumentis fragmentum quoddam imperfecti carminis, de ponderibus & Menſuris: quod aliquandiu ſine titulo proſtitit inter Priſciani ſcripta. Unde ejusdem Priſciani opus eſſe multi putârunt. *Guilandin. in tract. de Papyro. membro. 13.*

Cl. Aeſopi, patris & filii luxuria. *Clodius enim Aeſopus*) Hujus filium non ſolum perditæ, ſed etiam furioſæ luxuriæ Juvenem Val. Maxim⁹ appellat: quem conſtat cantu commendabiles aviculas, immanibus emtas pretiis, in cœna pro ficedulis ponere ſolitum *lib. 9. cap. 1.* patrem ſcilicet imitatum; de quo ita Plinius *lib. 10. c. 51.* Maximè inſignis eſt, inquit, in hac memoria, Clodii Aeſopi Tragici hiſtrionis patina, ſexcẽtis H-S. taxata: in qua poſuit aves cantu aliquo, aut humano ſermone vocales, millibus ſex (ita enim pro *numis* Budęus legendum eſſe probat *lib. 2. de Aſſe*) ſingulas coëmtas: nulla alia inductus ſuavitate, niſi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæſtus quidem ſuos reveritus illos opimos & voce meritos: Dignus prorſus filio, à quo devoratas diximus margaritas; tanquam amaram aliquam ſarcinam quàm celerrimè

Patina.

celerrimè abiicere cupiente, ut ex Valerio hunc Plinii locum ita ſuppleamus. Hanc verò Aeſopi patinam longè etiam exſuperavit luxus Vitellii: quod idem Plinius docet *libro 35. cap. 12.* Nam nos (ait) cum unam Aeſopi Tragoediarum hiſtrionis in natura Avium diceremus ſeſterſtiis D C. ſtetiſſe; nõ dubito indignatos legentes. At Hercules Vitellius in principatu ſuo decies ſeſtertiûm condidit patinam: cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris conſtent, quàm Murrhina. Quo in loco primum pro *C. ſeſtertiis, ut* perperam ibi erat poſitum, legendum eſſe *DC.*; & rurſum pro *CC ſeſtertiis, Decies ſeſtertiûm*, doctiſſimus Budæus evidenter docet, ut ſcilicet Vitellii patina quadringenta ſeſtertia, hoc eſt, aureorum decem millia, ad patinam Aeſopi addat. *Bud lib. 4. de Aſſe.* Sed & de Vitellii hujus patina, & luxuria, quã accuſare aliquanto facilius eſſe, quàm vituperare Valerius Maximus putabat, ſatis etiam atteſtatur Suetonius; qui Vitellium ait luxuriæ ſævitiæq; deditum, epulas trifariam ſemper, interdum etiam quadrifariam diſpartitum fuiſſe: in jentacula, & prandia, & Cœnas Comeſſationesq;, facilè omnibus ſufficientẽ, vomitandi conſuetudine. Indi-

Vitellii luxus.

Patina.

cebat autem (inquit) aliud alii eadẽ die: nec cuiquam minus ſinguli apparatus quadringenis millibus numûm conſtiterunt. Famoſiſſima ſuper cæteras fuit Cœna ei data adventitia à fratre: in qua duo millia lectiſſimorum piſcium, ſeptem avium appoſita traduntur. Hanc quoq; exſuperavit ipſe dedicatione patinæ, quam ob immenſam magnitudinem *Clypeum Minervæ* dictitabat.

Clypeus Minervæ.

In hac Scarorum jecinora, phaſianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, Murenarum lactes, à Carpathio usq; fretoq; Hiſpaniæ, per Navarchos ac triremes petitarum commiſcuit. *Suet. in Vitellio n. 13.* Tantam autem luxuria iſthac ſua invidiam ſibi conciliavit, ut eam non niſi morte contumelioſiſſima expiare potuerit.

Vitellii interitus.

Per viam enim ſacram, ut noxii ſolent, reducta coma à capite, ut viſendam præberet faciem, cœno oblitus, inter convitia diſtractus, apud Gemonias minutis ictibus dilaceratus & confectus, unco tractus eſt in Tiberim: *Sueton ibid. n. 17.* parum felicior Heliogabalo, qui à ſcurris per cloacas tractus, ſimiliter in Tiberim fuit demiſſus: quanquam ad pretioſam etiam mortem ſe compavaverat. Prævidens enim ſe Imperatorem Romano populo inviſum, intortos ſerico & cocco parârat funes; quibus, ſi neceſſe

Heliogabali interitus.

ceſſe eſſet, vitam finiret; & gladios aureos, quibus ſe occideret; & venena in ſmaragdis & hiacynthis; mortem etiam ſuam pretioſam eſſe oportere dicens: ut eſt apud Lamprid. *in Heliogabalo.*

Lactucam ſub Cœnæ finem manducabant.) Quod ipſos non citra rationem factitaſſe cenſet Lemnius. Cum enim Lactuca frigidæ humentisq; ſit naturæ: à cœna aſſumta efficacius ſomnum conciliat, viniq; fervorem reprimit, atq; ebrietati obſiſtit inducta cerebro humiditate. Noſtra verò ætas ſalubrius exiſtimat, ab ejus eſu Cœnam auſpicari. Siquidem cum ex prolixiori prandio exigua ferè eſſe ſoleat ad cibum aviditas, mos inolevit, ut in ipſo ſtatim accubitu faſtidienti ſtomacho lactucis oleo acetoq; conditis appetentia excitetur. quin & illum uſum Lactuca præbet, ut ante omnem cibum in venas delata ſanguinis fervorem reprimat, atq; epatis cordisq; calidam intemperiem mitiget, adeò ut immodicus ejus uſus Venerem coërceat, ac concumbẽdi deſiderium exſtinguat. qua de re videatur Lævinus Lemni⁹ *de Miraculis occultis Naturæ, lib. 2. cap. 42.*

Lactuca poſt cœnam:

Ante cœnam ſumta.

Mulſi vaſa.) Ea Ulpianus Promulſidaria appellat *in l. 19. § 10. de aur. & arg. legat.* à promulſide ſic dicta: quod cibi genus fu-

Promulſidaria. *Promulſis.*

iſſe putat Turnebus *lib. 28. Adverſar. cap. 23.* quod initio vel prandii vel cœnæ ſumebatur, loco Mulſi: quod caput & principium olim Cœnæ erat, ut ex Horatio intelligimus *lib. 2. Satyr. 4.*

Mulſum.

Aufidius forti miſcebat mella Falerno,
Mendoſè. quoniam vacuis comittere venis
Nil, niſi lene, decet: leni præcordia mulſo
Prolucris melius. &c.

Habebant veteres Romani mulſum in deliciis, & in triumpho milites ab Imperatore eo donabantur. Plautus in Bachidibus Scena, Atridæ:

In deliciis olim.

Sed ſpectatores vos nunc ne miremini
Quod non triumpho, pervolgatum eſt, nihil moror:
Veruntamen accipientur mulſo milites.

Sic Livius eo exemplo & more ſignificat Culleonem in Africani funere renovata memoria triumphi ejus pileatum dediſſe mulſum, aut triumphi imitatũ liberalitatem & imaginem hoc feciſſe, dum ait, Eum ad portam Capenam mulſum proſecutis funus dediſſe. Ita enim locum iſtum Turnebus interpretatur *lib. 14. Adverſar. cap. 11.* Martialis Mulſum è Maſſico vino & melle Attico cum primis commendat illo diſticho:

Mulſum è vino & melle.

Tam

Tam benè rara ſuo miſcentur cinnama nardo:
Maſſica Theſeis quàm benè vina favis.

Et alibi Mulſum, hoc eſt, vinum melle temperatum tanti facit, ut Ambroſias ornare dapes id poſſe cenſeat: quippe quod dignum ſit, ut à Ganymede Jovis pocillatore in cœlo propinetur:

Attica Nectareum turbatis mella falernum.
Miſceri decet hoc à Ganymede merum.

Præſtātiſſimum verò Mulſum è vetere vino auſtero & bono melle confectum Dioſcorides putat *lib. 5. cap. 16.* Cujus rei cauſſam explicat Macrobius *lib. 7. Saturnal. cap. 12.* Cur, inquit, ita mel & vinum diverſis ætatibus habentur optima? mel quod recentiſſimum, vinum quod vetuſtiſſimum? Unde eſt & illud proverbium, quo utuntur Gulones: *Mulſum, quod probè temperes, miſcendum eſſe novo Hymettio, & Falerno vetulo.* Propterea, inquit ille, quia inter ſe ingenio diverſa ſūt. Vini enim natura humida eſt; mellis arida. Nam quæ udanda ſunt corporis, vino foventur: quæ ſiccanda ſunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate temporis de utroq; aliquid exorbente, vinum meracius fit; mel aridius. Et ita mel ſucco privatur, ut vinum aqua liberatur.

Et quidem vino vetere, melle recenti.

Vino ex malis ſive pomis confecto) Ita verba illa, *Vino melato*, Latinè reddidi, properanter & incautè; verborū *Mele & Melo* ſimilitudine deceptus; quorum illo, Mel; hoc Pomum ſive Malum Italis denotatur. Hîc igitur emendo: & verba illa *Vino melato*, interpretor *Vinum mellitum*, hoc eſt, dulciſſimum, & melle temperatum: quale veteribus fuit Oenomeli ſive Mulſum illud, de quo modò diximus, & cujus etiam Ulpian[9] meminit *in l. ſi quis 9. ff. de tritic. vino vel oleo legat.* licet ibidem Oenomeli à Mulſo videatur diſtinguere, illud quidem vini appellatione contineri aſſerereņs; hoc verò non item: contra Dioſcoridem & Plinium, quibus Mulſum & Oenomeli ſunt eadem. de quo videatur Alciatus *lib. 9. parerg. cap. 2.*

Oenomeli.

Vino nive refrigerato.) Solebant Veteres cribella argentea habere foraminulenta, unde nivem colare poſſent, quam æſtatis tempore diligenter ſervatam refrigerandis vinis, cum potaturi erant, immitterent. Plini[9] *lib. 19. cap. 4.* Hi nives, illi glaciem potant, pœnasq; montium in voluptatem gulæ vertunt. Servatur algor æſtibus, excogitaturq; ut alienis menſibus Nix algeat. &c. Id vaſculum *Colum nivarium* appellabatur: quod ad præparationem bibendi comparari ſolitum Pomponius docet *in l. in argento. 21. ff.*

Colum nivarium.

L. 21. de auro & arg. leg.

21. ff. de aur. & arg. leg. In argento potorio (inquit) utrum id duntaxat ſit, in quo bibi poſſit, an etiam id, quod ad præparationem bibendi comparatum eſt, veluti Colum nivarium, & Vrceoli; dubitari poteſt. Sed propius eſt, ut hæc quoq; inſint. Quo in loco Accurſius *Columnarium* legit, & Angleſteriam, ſive ut Alciatus legit, Engaſteriam exponit, quæ inſtar columnæ collum habeat. Malè: cum hujusmodi potorium vas potius ad bibendum, quam ad præparationem bibendi pertineret. Magis igitur eſt, ut Haloandri & antiquorum Codicũ lectionem ſecuti, *Colum nivarium* legamus, & cribella illa, de quibus diximus ad vini refrigerandi præparationem idonea, cum Alciato intelligamus *lib. 8. parerg. cap. 4.* Pauperiores non argento ad hanc rem; ſed lineo ſacco utebantur. Martialis de Colo Nivario:

Setinos moneo noſtra nive frange trientes:
Pauperiore mero tingere lina potes.

quibus verſib᷒ non obſcurè ſignificat Poëta, cola, ꝑ quę Nives vini refrigerandi & diluẽdi gratia colabantur, lautiorib᷒ ſervire ſolita, & majoris, quam lineos ſaccos precii fuiſſe. Unde idem de Sacco Nivario: *Saccus nivari᷒.*

Attenuare Nives nôrunt & lintea noſtra:
Frigidior colo non ſalit unda tuo.

Sed & ipſa quoq; vina ſacco transmittebant *Saccare vinum.*

Veteres, ut defecata meracius biberentur. Idq; Saccare dicebant. Martial:

Cecuba ſaccentur, quaque annus coxit Opimi,
Condantur parco fuſa falerna cado.

ubi pro *Siccentur*, legendum eſſe *Saccentur*, rectè obſervavit Turnebus *lib. 17. cap. 18.* & *l. 23. cap. 25.* Hinc per ſimilitudinem non inamœnam, in re tamen parum honeſta, factum eſt, ut cum veſica coli vinarii vel ſacci ſpeciem habeat, Urina liquoris transmiſſi, Lotium ſaccatum diceretur. Illud enim Samnonici,

Quod facit ex Aſino ſaccatus corporis humor;

idem Turnebus lutum ex aſini lotio factum interpretatur. *lib. 13. cap. 14.* ſiquidem veſica lotium transmittebat, non aliter atq; ſaccus vinarius vinum.

Potus refrigeratio an commoda.

Etſi autem potionis ex Nivis colatione cauſſata refrigeratio non veteribus tantum in uſu fuit; verum etiamnum hodiê à multis uſurpatur: Eam tamen noxiam inprimis eſſe, concors eſt Medicorum ſententia: aſſerente præſertim principe horum Hippocrate, Frigidum inimicum eſſe oſſibus, dentibus, nervis, cerebro, ſpinali medullæ &c. Ex cujus aliubi diſciplina, Frigida, qualis Nix & glacies,

pectori

pectori inimica tuſſes movent, & ſanguinem & deſtillationes: quas & longè deteriores affectus ſequi conſueverunt. Nam & phreneſin, & Anginam, & Febres acutas, & Phtiſin, itemque Dyſenteriam & Hydropiſin, cum aliis morbis propé infinitis ex frigidæ potione ſcaturire, firmiſſimis argumentis probat Antonius Perſius in docto & eleganti tractatu, quem ſua, id eſt, Italica lingua conſcripſit, *Del bever caldo coſtumato da gli antichi Romani. capite 12. & 13*: Calidæ potionem contrà longè utiliorem & commodiorem eſſe evidentibus ſimiliter rationibus demonſtrans. *cap. 14. & 15.* Et quidem non apud Romanos tantum veteres, ſed & Græcos quoque ipſos Calidum potum in uſu, atq; adeò etiam in deliciis fuiſſe, ſi probatiſſimorum ſcriptorum auctoritatibus comprobavero, non omnem me operam fruſtrà collocaſſe putabo. Apud Græcos ſanè morem hunc viguiſſe, ut Calida biberetur aqua, Pliſtonicus ſuæ ætatis Medicus ſatis celebris, apud Athenæum *libro primo capite 2.* liquidò oſtendit: dum inter alia præcepta ad commodam ſtomachi diſpoſitionem facientia ſuadet, ut Aqua bibatur, tanquam utiliſſima; hyeme quidem & Vere calida; Aeſtate autem frigi-

Oſtenditur, Calidam potionem tam Græcis, quàm Romanis in uſu fuiſſe.

da. Et *lib. 3. cap. 3.* quærit Heraclides Tarentinus in Sympoſio; Nunquid poſt ficus calida, an frigida aqua ſit bibenda? Atq; eam quæſtionem in utramq; diſputans partem, haud obſcurè innuit, Utriusq; potionem in uſu fuiſſe. De quo clarius etiam atteſtatur idem Athenæus *eod. lib. cap. 21.* Ubi Veteres calidam aquam uſurpaſſe probat ex Eupolide *in Populis:*

Ahenum calefacere nobis aliquem, & aquã
Jube decoquere, viſceribus ut auxiliemur.

quo loci advertendum eſt, Aquam uti in aheno coctam; ita etiam actualiter calidam, non verò etiam frigefactam (ut quidam locum illum cavillando interpretantur) potatam fuiſſe: ſiquidem refrigerata vel frigefacta iſta aqua plus etiam damni, quàm utilitatis, ventriculo & inteſtinis fuiſſet allatura. Lucianus quoq; *in Aſino;* prope lectum ait menſam ſtetiſſe, atq; in ea poculum & aquã tam frigidam, quàm calidam fuiſſe collocatam. Atq; in hunc quoq; modum à doctis exauditur ille L. Apuleii locus *lib. 2. Metamorph:* Et calices bini jam infuſo latice ſemipleni, ſolam temperiem ſuſtinentes. Pro *boni* enim, quod ineptè ibi erat poſitum, Lipſius & Colvius *bini* rectè & emendatè legunt: ut duo intelligantur calices: quorum uno calida; altero frigida aqua miniſtraretur.

tur. Eandem verò & Romanorum fuiſſe conſuetudinem, ut Calidum biberent, fidem faciunt multi probi auctores. Varro certê *lib. 4. de Lingua Latina*, Calicis, quod perpetuum & quotidianum bibendi inſtrumẽtum eſt, Etymologiam aſſignans; Calix, inquit, à caldo: quod in eo calda puls (Turnebus *plus* legit) apponebatur, & calidum eo bibebant. Paulus ICtus quoq; inter Cacabum (quod eidem Varroni vas eſt, in quo cibus coquebatur) & Ahenũ, in quo Aqua bibendi gratia calefiebat, diſtinguens nonnihil: Nec multum (ait) refert inter cacabos & ahenum, quod ſupra focum pendet. Hoc enim aqua ad potandum calefit: in illis pultarium ſive pulmentarium coquitur *l. cum de lanionis. 81. § Item caçabos. ff. de inſtructo & inſtrum. leg.* quia enim inſtrumenta hæc diverſis uſibus erant deſtinata; diverſa quoque nomina habebant, & diverſas figuras. Sed & Iul. Pollux *lib. 9.* Ahenum appellat vas illud, in quo aqua calida præparabatur ad bibendum. Seneca etiam *lib. 1. de Ira. cap. 12.* Calidæ aquæ, cujus tum temporis uſus fuerit, mentionem facit: Iraſcuntur, ait, boni viri pro ſuis injuriis. Sed idem faciunt, ſi calida non benê præbeatur, ſi vitrum fractum, ſi calceus luto ſparſus eſt. Et *lib. 2. cap. 25.* ſcribit; Parum agilis eſt puer,

aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita: ad iſta concitari inſania eſt. Quibus ex locis colligitur, non tepidam, ſed benè calidam aquam in conviviis fuiſſe poſtulatam. Quod & Lucrio, Plautinus ille puer *in Milite Glorioſo*, innuit, dum negat ſe ob caliditatem nimiam bibere potuiſſe, ſed abſorbuiſſe tantum:

PA. Neq; tu bibiſti? LV. Dii me perdant ſi bibi,
Si bibere potui. PA. Qui jam? LV. quia enim abſorbui.
Nam nimis calebat: amburebat gutturem.

Calidiſſimam quoq; potionem iſtam fuiſſe, ex Plinio *lib. 7. cap. 53.* colligitur, dum M. Ofilium Hilarum, Comœdiarũ hiſtrionẽ admonitũ fuiſſe ſcribit, ut biberet, antequam potio tepeſceret. Verba illius hæc ſunt: Is
» cum populo admodum placuiſſet Natali
» die ſuo, conviviumq; haberet: edita cœna
» calidã in pultario popoſcit: ſimulq; perſo-
» nam ejus diei acceptam intuens, coronam
» è capite ſuo in eam tranſtulit, tali habitu ri-
» gens nullo ſentiente, donec accubantium
» proxim⁹ tepeſcere potionẽ admoneret. Docet id ipſum etiam Martialis, dum in Cæcilianum invehitur, quod nimis properanter

calidam

calidam popoſciſſet potionem, cum nondum ſatis ea eſſet præparata:

Caldam poſcis aquam: ſed nondum frigida venit.

Alget adhuc nudo clauſa culina foco.

Aquam enim duplicem in Menſæ initio ſtatim poni mos erat, Calidam & Frigidam. Unde Juvenalis: *Duplex aqua in Menſa.*

——quando ad te pervenit ille?

Quando vocatus adeſt calidæ gelidæq; miniſter?

Et Martialis Urceolos miniſtratorios, ſive vaſa illa, tam frigidam quàm calidam aquã miniſtrantia, in hunc modũ introducit lib. ult. cui Apophoreta nomen inditum:

Frigida non deſit, non deerit calda petenti:

Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

Duplicis hujus Aquæ in menſa propinari ſolitæ illuſtre teſtimoniũ exſtat apud Corn. Tacitum *lib. 13. Annal.* Neronis parricidium in Britannicum fratrem, quem veneno in frigida dato interemerat, ita deſcribentem: *Neronis parricidium in Britannicum fr.* Mos habebatur, inquit, principũ liberos cũ cæteris idem ætatis nobilibus ſedentes veſci in aſpectu propinquorum, propria & parciore menſa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus dilectus

ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut utriusq; morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico. Dein poſtquã fervore aſpernabatur, frigidâ in aqua affunditur venenum; quod ita cunctos ejus artus pervaſit, ut vox pariter & ſpiritus ejus raperentur. Etſi autem incertum putat Lipſius *lib. 1. Elector. cap. 4.* Utrum calida illa potio, cujus jam meminimus, mera & ſolitaria, an verò cũ vino mixta fuerit: Mixtã tamen eam fuiſſe, non improbabiliter, nec absq; ratione concludit Antonius Perſius, quem proximè laudavi. Sane mixtam illam, hoc eſt calidam aquã vino infuſam Gulonibus maximè expetitam & laudatam fuiſſe, ipſemet etiam agnoſcit Lipſius. Unde Martialis de ſuo libro loquens:

Calida vino mixta.

Me conviva leget, miſto quincunce, ſed ante
Incipiat poſitus quàm tepuiſſe calix.

Vult enim librum ſuum à conviva legi; ſed eo, qui vinum cum aqua etiamtum calida mixtum biberit. Quo nomine ſolicitus etiam Horatius *lib. 2. Odar. ait:*

Quo chium pretio cadum
Mercemur? quis aquã temperet ignibus?

Et Martialis Sextilianum, ſtrenuũ potatorem notat, quòd adeò ſe potu ingurgitârit,

ut

ut niſi ſolitarium ſive merum bibiſſet merum, ipſa alioquin Calida aqua Miniſtros eam adportantes fuiſſet defectura.

Iam defeciſſet portantes Calda miniſtros,
Si non potares, Sextiliane, merum.

quibus verſibus Mixtionem diſertè probari, conſtat. Sed clarius multò id atteſtatur *L. Apulejus lib. 2. Mileſiacar:* Et ecce Fotis mea, jam domina cubitum reddita, jacta proxima roſa ſerta, & roſa ſoluta in ſinu tuberante, ac me preſſim deoſculato, & corollis revincto, ac flore proſperſo, arripit poculum, ac deſuper aqua calida injecta porrigit ut bibam &c. Ex quo loco, præter calidæ aquæ cum vino mixtionem, obſervare etiam licet, in deliciis olim potionem ejusmodi fuiſſe. Nam & apud Athenæum *lib. 8.* Stratonic' Cythariſta Rhodios delitiis exſolutos, & calidum bibentes contemplatus; albos Cyreneos nuncupavit; Rhodumq; oppidum, civitatem procorum: Rhodios quidem à Cyreneis colore diverſos autumans; at ob luxus ſimilitudinem, & proclivitatem eandem in voluptates, cum procis Urbem illorum comparans. Et Philo *in vita Theoretica ſive contemplativa*; iis duntaxat, qui lautè viverent, calidam apportatam fuiſſe ſcribit. Ammianus quoq; inprimis expetitam fuiſſe calidam aquam docet; dum *Olim in deliciis.*

gravius ob hanc tardius allatam ſuccenſuiſſe ſervo herum ſcribit, quàm ſi homicidium ille perpetraſſet. Sic enim *lib.28.* Ita autem pauci inter eos ſeveri vindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis adfligi verberibus jubeatur: Si hominem occiderit, dominus hactenus exclamet, *Quid faciat manioſus & nequã?*

Thermopolium. Hinc apud Plautum Thermopolii mentio, cum hilarior invitatio deſcribitur aut ſolutio lux⁹, In Curculione enim ita de Græculis ebrioſis:

Quos ſemper videas libentes eſſe in thermopolio,
Ubi quid ſurripuère, operto capitulo calidum bibunt,
Triſtes atq; ebrioli incedunt.

Et in Trinummo Staſimus dolet, quòd calida potione guttur plus juſto calefaciens, anuli in caupona oblitus fuerit. Sic igitur apud ſe:

Ecce hominem, Staſime, nihili? Satin' in Thermopolio
Condalium es oblitus, poſtquam thermopotaſti gutturem?

Et in Rudente Neptunum incuſat, quòd neq; Balneatorem, neq; Cauponem bonum agat, frigidam & ſalſã potionem exhibendo:

Aedepol,

Aedepol, Neptune, es balneator frigidus,
Cum veſtimentis poſteaquam abs te abii, algeo:
Nec thermopolium quidem ullum ille inſtruit,
Ita ſalſam præbet potionem, & frigidam.

Quibus in locis Thermopolia nihil aliud ſunt, quàm Cauponæ, in quibus Calida hæc potio veniret. Nam quod Turnebus *lib. 20. Adverſar. c. 10.* per Thermopolia, tabernas putat intelligi, in quibus non quidem calida iſta pura puta, de qua hactenus diximus; ſed potiones neſcio quæ dulces & confectæ vendebantur: id & Lipſio rectè diſplicet *l. 1. Elector. c. 4.* & ab Antonio Perſio ſolidè confutatur *in d. tr. de Bever caldo &c. c. 4.* Hinc eſt, quòd Thermopolia Romę ſuſtulit Claudius, & calidam in cauponis proſtare ſeriò interdixit. Ita n. de hoc ſcribit Dio *lib. 60.* ſuſtulit tabernas potorias, & voluit, ut nullibi venderetur caro cocta, aut aqua calida: & aliquos, qui non obtemperabant, propterea caſtigavit. Idque Ampelius Præfectus apud Ammianum Marcellinum *libro 28.* imitatus, ſtatuit, Ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neq; aquam vulgariam calefaceret quiſquam. Ea re Ca-

Claudius

Ampelius

Mm 4

jus Caligula Cauponem quendam interfecit, quod per dies funeris Druſillæ calidam vendidiſſet; quaſi hominem impiũ, & laſciviæ adminiſtrum in publico luctu: ut eſt apud Dionem *lib. 59.* Quin etiã *lib. 57.* Druſum, Tiberii filium, adeò ebrietati deditum fuiſſe ſcribit, ut aliquandò cum Prætorianis ad ignem reſtinguendum è convivio excitatus, Aquam illis poſcentibus, calidam infundi juſſerit: nimirum quaſi convivii res eſſet, non incendii. Eandemq; ob cauſſam de Tiberio Suetonius ſcriptum reliquit, quod in caſtris Tyro etiam tum, propter nimiam vini aviditatem, pro Tiberio *Biberius*: ꝑ Claudio *Caldius*, pro Nero *Mero* fuerit vocat᷒. Caldius ſcilicet, à frequenti calidæ potu. Inſtrumentum autem illud, ſive vas, in quo aqua iſta, bibendi gratia, calefiebat; Miliarium quoq; fuit appellatum. Sic enim Ulpianus: Certè ſi cacabos argenteos habebat, vel Miliarium argenteum, vel ſartaginem, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an Eſcario contineantur. & hæc magis cocinatorii inſtrumenti ſunt. *l. cum aurum. 19. § ſi cui. 12. ff. de auro & arg. legato.* quo loco Accurſius, Beroaldus, alii Miliarium, ridiculè exponunt vas, in quo Milium coquebatur: imemores illius Senecæ, qui *lib. 3. Quæſtion. natural.* ita ſcribit: Facere ſolemus Dracones

C. Caligula.

Druſus.

Nero.

Miliarium, vas aquæ coquendæ.

nes & Miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus per declive circumdatas: ut ſæpè eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpacii, quantum efficiendo calori ſat eſt: frigida namq; intrat, effluit calida. Ejus verò formam diligenter deſcripſit Antonius Perſius, *cap. 10.*

Acipenſer apponendus eſſet) De hac ſolennitate prolixè ſcribit Macrobius *lib. 3. Saturnal. cap. 16.* Et ex Plinio *lib. 9. cap. 71.* colligere promtum eſt, Acipenſerem quondam magno in precio fuiſſe: ſed nullo in honore, Plinii ætate, quod tamen dubium quodammodo reddit Martialis, æqualis ejus, ut volunt nonnulli, *lib. 13. Epigram.* *Acipenſer.*

Ad Palatinas Acipenſera mittite menſas:
Ambroſias ornent munera rara dapes.

ubi à poëta vides luxum ætatis ſuæ objurgari, & tacitè reprehendi, transferentis piſcem tam precioſum in privatos uſus, quem menſæ Divorum & Imperatorum requirerent: Eamq; ob rem dictus eſt ἱερὸς ἰχθὺς *ſacer piſcis.* Sed & de Acipenſere paucorum hominum exſtat apud Ciceronem de Fato in fragment. Acipenſerem hunc Romanum Athenæus *lib. 8.* putat τὸν γαλεὸν muſtellam eſſe. Sed Appion Grammaticus apud eundem Athenæum *lib. 7.* & Gellius *lib. 7. cap. 16.* videntur τὴν ἔλλοπα Ῥόδιον, ſimilem facere

Romano Acipenſeri, quanquam τὸ ἔλλωψ epitheton eſt omnium piſcium commune. Heſiodus.

> Ἀργύρεοι Δελφῖνες ἐθοίνων ἔλλοπας ἰχθῦς.
> *Splendidi Delphines vorabant mutos*
> *piſces..*

Piſces muti.

Cujus vocis rationem reddit Gualterius *in 2. Satyr. libro 2.* ex Plutarcho *Sympoſ. libro 8. probl. 8.* quo in loco dicebat, taciturnitatis hoc præmium eſſe, piſces vocare mutos; quaſi vinctam vocem & impeditam habentes. Inde & diverbium, Piſce magis mutus. De auditu autem & odoratu piſcium non improbabiliter forſan dubites, cum auditus nec membra habeant, nec foramina, ut Plinius ſcribit *libro 10. capite 70.* Sed utrumque tamen, id eſt, auditum & odoratum piſcibus eſſe, incunctanter idem affirmat *libro 9. cap. 7.* adeò ut miretur, quosdam exiſtimaſſe, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. *d. libro 9. capite 42.* cum tamen certum ſit, in piſcinis Cæſaris genera piſcium ad nomen venire; quosdam ſingulos *lib. 10. cap. 70.* Et Hierapoli (inquit) Syriæ, in lacu Veneris, æditiuorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes ſcalpuntur: ora hiantia manibus inſerendis præbent. *lib. 32. capite 2.* Ex hominis enim manu veſci

An audiant, & olfaciant.

piſces

piſces etiam *libro 9. cap. 8.* docet, exemplo Delphini, qui è pauperis cujusdam pueri, ex Bajano Puteolos in ludum literarium itantis manu paſtus dorſum præbebat aſcenſuro, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo revehens pluribus annis: donec morbo exſtincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoq; (quod nemo dubitaret) expiravit. Delphinus.

Liquamen ex piſcis Gari, & Scombri inteſtinis) De Garo, Muria, & aliis liquaminibus commodius dicemus *libro 2. capite ultimo.*

Solebant vel lyriſten, vel comœdum introducere.) Proponebant etiam gryphum aut ænigma: quod qui ſolverat, pro præmio carnes auferebat. Auſonius ad Theonem: Ænigmata in convivii.

Toſtam trado tibi, ſimulq; & agnam.

qui verſus dupliciter poteſt interpretari; vel ut per *toſtam & agnam*, intelligamus *toſtam agninam:* quemadmodum illud Virgilii,

——pateris libamus & auro:

pro, pateris aureis. Vel ut *Toſtam* ſimpliciter interpretemur carnem, aut carnium toſtarum portionem, quæ daba-

turGryphi enodatori; *Agnam* autem, quia hæc poëtarum erat præmium: Unde & ἀρνῳδοὶ dicebantur. *Ioſeph. Scalig. Auſonianar. lection. lib. 2. cap. 28.*

Item Larvæ. Solebant etiam veteres in convivium medium Larvas ſive perſonas proiicere, quæ ſic aptæ & coagmentatæ erant, ut articuli ejus vertibulæq; quibus commiſſe erant, in omnem partem flecterentur, & figuras omne genus exprimerent. Ex illis igitur larvis eas figuras convivii Rex exprimebat, ut mutationis & brevitatis vitæ Convivas commonefaceret; & propterea bibendum eſſe diceret, ut nihil de fructu hujus vitæ pereat. Docet hoc Petronius Arbiter in convivio Trimalcionis: Potantibus ergò, & accuratiſſimê lauticias nobis admirantibus, larvam argenteam attulit nobis ſervus, ſic aptam, ut articuli ejus vertebræq; locatæ in omnem partem flecterentur. Hanc cum ſuper menſam ſemel, iterumq; abjeciſſet, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adjecit:

Heu heu nos miſeros: quàm totus homuncio nil eſt!

* * *

Sic erimus cuncti, poſtquam nos auferet Orcus

Ergò vivamus, dum licet eſſe benè.

quæ

quæ Petronii verba, ab ipſo etiam Lipſio uſurpata *lib. 1. Saturnal. cap. ult.* Ioſephus Scaliger primus edidit, ut ipſemet atteſtatur *lib. 2. Auſonia. lection. cap. 26.* Quod ſi Larvæ iſtiusmodi copia non erat, cranium ſive caput hominis mortui vel in menſa apponebant, & manibus verſabant; vel è triclinio ſeu ſtibadio ſuſpendebant: ut eo uterentur, mutuò ſe cohortantes, *Vivendum* eſſe: nam vitam properare, mortem imminere. Quod non ineleganter expreſſiſſe videtur optimus Germaniæ poëtarum Petrus Lotichius Secundus, cum ita canit:

Et cranium ſive caput hominis mortui.

Vivendum.

Vivamus, dum fata ſinunt, & amemus amici.
Quis ſcit, an hæc unquam ſit reditura dies?

Id verò ab Aegyptio ritu promanaſſe putatur, quo σκελετὸν ipſum mortui convivio inferri ſolebat, cum monitione, Ita brevi omnes futuros. Propterea tanquam jam morituri bibebant, & tanquam nunquam id amplius facturi. Plautus in Sticho:

Volo nos pro ſummo bibere, nulli relerimus poſtea.

Ejusmodi porrò Larvam ſive craniũ in ipſo tholo ſive Cœnatione aut ſtibadio Domitiani Cæſaris veriſimile fuit pependiſſe, quod mortis admoneret. Sic enim Martialis:

Larva, ſeu cranium in tholo ſuſpenſum.

Mica vocor. quæ ſim, cernis. Cœnatio parva.
Ex me Cæſareum ſuſpicis inde tholum.

Frange thoros, pete vina, roſas cape, tingere nardo.
Ipſe jubet mortis te meminiſſe Deus.

Cœnatio. Cœnaculum.

Quo loco parvam illam Cœnationem, ob exiguitatem, *Micam* appellat. Cœnationi autem non multum fortè diſſimile fuit Cœnaculum: quod erat Conclave in ſuperiori contignatione domus Nobiliũ, quod inquilinis elocabatur, nec aliunde ad id, quàm per ſcalas extra domum poſitas aſcenſus dabatur. Ita namq; apud Livium, Conſul rogat ſocrum, ut aliquam partem ædium vacuam faceret, quò Hiſpala immigraret. Cœnaculum ſupra ædes datum eſt, ſcalis ferentibus in publicum obſeratis, adituq́; in ædes verſo &c. Inde eſt, quod Cœnacula quandoq; *ſcalæ* fuerint appellata. Sic enim illud Iuſtiniani *in Novella 159.* erit accipiendum, ubi legatum legitur fuiſſe Hierio ſuburbium cum omnibus prætoriis, & omnibus ſcalis. *Prætoria* quæ dicantur Ulpianus explicat *in l. Vrbana. 198. ff. de verbor. ſign.* At per *Scalas*, Cœnacula intelligi, vel ipſe etiam Iuvenalis docet, Satyr. 7.

Scalæ.

——quo tibi lapſo
Figantur virides, ſcalarum gloria, palmæ.

Habitabant enim Cauſidici & Oratores in Cœnaculis propter paupertatem, ut ipſe ibi conqueritur; ut & de ſe Martialis ſcribit:

Et ſcalis

Et Scalis habito tribus; ſed altis.

Quam in rem exſtat jocoſum Lucilii epigramma, ita ab Alciato latinè redditum:

Heſternà ad cœnam fuerim cum luce vocatus,
Cœnacli ad ſummum demum hodiè applicui.
Longum adeò in Scalis iter eſt: nec ſcandere quiſſem
Denique nunc, aſini me niſi cauda trahat.

Porrò qui Cœnacula iſta elocabant, ii & *Cœnaculariam facere*, & *Cœnacularii* in jure noſtro dicuntur. *l. ſi verò 5. § 1. ff. de his qui dejec. vel effud. l. ſolutum. 11. § ſolutam. ff. de pignor act.* Quod nomen iis quoque accommodari poterit, qui Sholaſticis conclavia dant, & inſuper eis curant obſonia coqui, ligna & ſal præbentes: quomodo Parochi Magiſtratibus iter facientibus, ſicuti illud Horatii, *Cœnaculariam facere. Cœnacularii.*

——*& Parochi quæ debent ligna ſalemq;,*
Alciatus interpretatur *libro quarto parerg. capite 12.*

DE IIS, QVI OLEVM, VINVM, ET ALIA LIQVAMINA AD MENSURAM VENDEBANT.

VEndebant Romani oleum, vinum, acetum, mel, & alios liquores ad menſuram, in cornu quodam, unam, duas, aut tres libras continente. Idq́ꝫ foris circumeunte ſignabant linea, quæ libram denotabat. In medio verò Uncias *menſuræ & non ponderis ſignabant. Metiebantur enim liquamina, non verò librâ aut unciatenus ponderabant: ut Galenus tradit lib. 1. de Compoſit. medicam. ſecund. ſpeci. iſtud in tota* Urbe Roma *ita uſurpatum fuiſſe dicens. Quo pertinet illud Horatii lib. 2, Sermon. Satyr. 1.*

——Cornu ipſe bilibri
Caulibus inſtillat veteris nō parcus aceti.
ubi Acron.

NOTÆ.

Cornu bilibri.) Intelligit capſulam è cornu factam, & duas libras continentem: vel

vel ut alii volunt, Sextarium. Similiter cornu contentum fuit oleum illud, quo Salomonem à Sadoche Sacerdote unctum legimus 3. Reg. 1. vers. 39. quemadmodum & pater ipſius David à Samuele unctus prius fuerat, *1. Reg. 16. vers. 13.* & ante hunc quoq; ipſemet Saul *1. Reg. 1.* Atq; ejus quidem Olei ſancti, quod in tabernaculo adſervabatur, præparationem Deus Opt. Max. præſcripſit *Exodi 30. v. 23. & ſeqq.* & nec immeritò id inter ſanctiſſima myſteriorum à Iuſtiniano recenſetur *in l. certiſſime. 34. §3. C. de epiſcop. audient.* Et ſi autem hic inungendi ritus proprius Regibus Iudæorum diu perſeveravit, ut ait Lactantius *lib. 4. de vera ſapientia cap. 7.* adeò ut Reges illi omnes Chriſti, id eſt, uncti fuerint appellati (ut *Pſalm. 104.* Nolite tangere Chriſtos meos) à Chriſto videlicet, qui Rex regum eſt, & Dominus dominantium. *Apocalyps. 19.* quem Deus unxit oleo læticiæ abundantius, quàm conſortes ipſius; quoniam dilexit juſtitiam, & odio habuit iniquitatem *Pſalm. 44.* Mos tamen iſte ad alias quoq; gentes poſtea dimanavit. Nam & Ulyſſem reducem ab Eurynome domi ſuę primum lotum, deinde oleo unctum fuiſſe, priusquam perpulchrè veſtiretur, Homerus indicat, cum ita canit:

Oleum ſanctum

Regibus Iudæorum ungendis proprium.

Poſt & ad alios derivatum.

Εὐρυνόμη ταμίη λοῦσεν καὶ χρῖσεν ἐλαίῳ.

Reges cur uncti. Etenim χρίσειν, eſt Unxit. Unde & Chriſma deduxere veteres, ſoliti à lotione ſalutifera Reges ungere, & tanquam ſtellarum rore caput linire, ſapientiæ ſedem oleo dignam, quod Minervæ iidem conſecrarunt. quanquam Unctionis iſtius etiam alia dari poteſt ratio, quòd Regem non modò adverſus hoſtes, ſed etiam domi contra ſcelera & inſidias pugnare deceat. Ideoq; par ſit, cum oleo inungi veluti obluctantem & arduum athletam in ſacris priſcorum ludis, qui Jovi vel alii cuipiam Numini, aut Manibus per inferias edebantur. Unde apud Virgilium.

Exercent patrias oleo labente paleſtras
Nudati ſocii.

Stephan. Forcatul. *lib. 6. de Gallor. Imper. & Philoſoph.* Ac quoniam de Oleo hic nobis ſermo eſt: non diſſimulandum putavi, quod licet in ſtricti juris judiciis Uſuræ regulariter non debeantur, niſi & per ſtipulationem, & ſub certa quantitate fuerint promiſſę: ne quidem ſi in continenti interpoſita fuerit conventio *lege, prima & tertia C. de Uſuris l. lege ſi tibi decem. de pactis.* (quæ alioquin incontinenti ſubſequuta actionem parit. *lege, Juris gentium 7. § quinimò. d. t.*) cum rei per ſe odio-

ſæ obli-

ſæ obligationem ſine magna cautione admittendam eſſe, Veteres non putârint: Oleo tamen ut & frumento mutuo dato, contrarium videamus conſtitutum. In his enim rebus, in quibus uſura pro uſu intervenire poteſt, ut eſt oleum, atque frumentum, graviores, quam in cæteris, uſuras ſtipulari permittitur: propter incerti pretii rationem iſtarum rerum, quæ mutuæ dantur. Aliter enim vix fiat, ut non aliquo incommodo afficiatur Creditor, qui pro magni pretii rebus cogatur interdum accipere alias minoris multò precii, niſi adverſus hoc periculum cautione majorum uſurarum proſpiciatur. *lege, oleo. C. de Vſuris.* Sed & omnem in his acceſſionem ex nudo etiam pacto præſtandam eſſe placuit *lege, frumenti. C. dicto titulo.* Favetur enim Creditori frumentum vel oleum mutuanti, ſi aliquid accedere velit ſupra ſortem, ne damno aliquo afficiatur, dum propter variam commutationem æſtimationis earum rerum accidere poteſt, ut minori æſtimatione eas poſteà recipiat à debitore, quamvis eâdem menſura. At verò rerum earum quàm varia ſint precia, non modò per ſingulas civitates, & regiones; ſed etiam iiſdem in regionibus, per ſingula propè

Oleo mutuò dato graviores uſuras licet ſtipulari.

Et omnis acceſſio præſtatur, etiam ex nudo pacto.

momenta, omnibus notum eſt. Quamobrem etiam in iis Arbitraria actio De eo quod certo loco, inducta. *l. ideò ff. de eo quod certo loco.* Hugo Donellus *tract. De Uſuris. capite 3. & 4.*

DE MORIBUS IN BELLO Usurpatis.

Vexillum Equitum cœruleum.

IN expeditione exercitus, Veteres duo duntaxat habebant vexilla: alterum pro Equitibus, coloris cærulei: quo in Neptuni, Maris Dei honorem utebantur: eò quod Athenis nomen impoſiturus, Equorum uſum mortalibus incognitum introduxerit. Ideoq́ eo tinxerunt colore, qui maris undæ quàm ſimilimus eſſet. Alterum, quod Peditum erat vexillum, roſeum repræſentabat colorem, ut Servius docet ad principium lib. 8. Aeneid. quia ſcilicet Roſa in terra naſceretur, & odorifera eſſet. Vexilla iſta non eam habebant formam, quam noſtra ſigna militaria: ſed erant quadrata: quoniam in quatuor Legionibus peditum ſenis millibus plus

Peditum, roſeum.

Vtrumq; quadratum.

plus minus conſtitutis, ut Plutarchus refert, in vita Romuli. Atq; hoc vexillum erat argenteum: quanquam Dio ex auro fuiſſe ſcribit. Idq; operiebant quandoq;, in ligneā immittentes ædiculā, ne à nimbo offēderetur: Cæteroquin in haſtæ ſummitate ad Crucis noſtræ formā factæ id gerebant: quod Legionis Chriſtianæ ſignum eſt militare. Inventum id fuit à C. Mario primum: poſteà pro armis ſive inſignibus Imperii uſurpatum. Cujuslibet Legionis decem erant cohortes: harum ſingulæ, 555. Peditum: prima tamen excepta, quæ 1105. peditibus conſtabat. Vnde & Millenaria *dicta. Aquila in hac ferebatur cohorte: & qui hanc ferebat,* Aquilifer *dicebatur, quem nos corrupto verbo* Alfiero *nuncupamus. Reliquæ Cohortes militaria habebant ſigna ad ſimilitudinē Lychnuchorum ſive Ceroferariorum; qui cereos ferentes crucem comitantur: (Candelas enim Cruci ſuper imponimus, militantem Chriſti Eccleſiam denotantes) & haſtis illis* Dracones *ex argentea tela textos habebant impoſitos: qui vento à tela cōcepto, quaſi moveri videbantur. Qua-*

Ligno opertum.

Crux.

Legionis Cohortes.

Millenaria cohors.

Aquila.

Alfiero.

Draco.

*dam,*Leonis,Vrſi, *aut alterius cujusdam animalis caput habebant inſertum: quædam dexteras mutuò conjunctas,quæConcordiam exercitus ſignificabant. Noſtri ex coloribus & inſignibus vexilla excogitarunt. Nec enim militaria iſta ſigna amplius in uſu ſunt,niſi quod in templis veſtigia horum conſpiciantur. Imperator* Labaro *utebatur, quod vexillum militare quadratum erat, undiq; contextum; & haſtæ alligatum, ante Imperatorem geſtari ſolebat. Quemadmodum enim hodiè cornicinibus conſpectis;ita tũ temporis Labaro viſo, non procul abeſſe Imperatorem, conjiciebatur.*

Leo: Vrſus.

Dexteræ conjunctæ.

Labarum.

N O T Æ.

Neptuni & Minervæ concertatio

Neptunus Athenis nomen impoſiturus, Equorum uſum introduxit.) Sic Servius ad Virgil.*1.Georgic.* Litem ait fuiſſe inter Neptunum & Minervam, de nomine Athenienſium Urbi imponendo. Itaq; Diis duodecim præſentib. Jove medio, Neptunum tridente ſaxa percuſſiſſe: indeq; exſiliiſſe equũ. Pallada poſteà ſua quoq; cuſpide terram percuſſiſſe; atq; inde olivam cũ baccis prodiiſſe: quæ

quæ quoniam utilior Diis viſa eſſet, Minervam Deorum judicio Civitatem ſuo nomine nũcupaſſe Athenas. *Minervam* enim Græcis *Athenam* dici. At Servium reprehendit Baptiſta Pius, graviſſimè eos labi aſſerens, qui in contentione illa Equum enatum putant: cum non Athenis, ſed in Theſſalia, aut in terra Thracia Neptunus (ut Lactantius ſcribit) cum ignotus eſſet Equorum uſus mortalibus, & horum animalium naturâ egeret terra, tridẽte terram percuſſerit, equiq; duo ſubitò proſilierint, Scyphus & Arion. Atq; eò reſpexiſſe Virgilium, credendum eſt, cum Neptunum ita invocat.

——tuq; ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridente,
Neptune.

In quam ſententiam etiam conceſſiſſe videtur Lucanus *lib. 6.* de bello civili:

Primus ab æquorea percuſſis cuſpide ſaxis
Theſſalicus ſonipes, bellis feralibus omen
Exiliit, primus Chalybẽ, frenoſq; momordit
Spumavitq; novis Lapithæ domitoris habenis.

Sanè Neptunum equos domuiſſe, artemque equitandi ab eo traditam, ex quo *Hippicos* ſit appellatus, Diodorus Siculus prodidit, *lib. 6.* At quod in ſua illa cum Minerva cõtentione Equũ ꝑduxerit Neptunus, id verò pernegat

Neptunus equũ domitor.

Baptiſta Pius; lacum ſalſum contrà ab ipſo in Arcem immiſſum ſcribens. Emanante (inquit) in Athenarũ arce aquarum ſcaturigine, eodemq; fortè loco enatâ oliva arbore, certi fuerunt à Cecrope Rege miſſi homines, Apollinis oraculum ſciſcitaturi, ut ſi quid illo oſtento Dii minitarentur, rationẽ ediſcerent. Quibus reſponſum eſt: non ad alicujus calamitatis ſignificationem factum oſtentum; ſed Deorum duorũ inter ſe certantium, uter eorum Athenis nomen imponeret. per undam enim, Neptunum; per oleum, Minervam ſignificari. Quare liberum & integrum eſſe Athenienſibus, utrius Dei nomine nuncupandam vellent civitatem, decernere. Quæ cum à Legatis Cecropi renunciata eſſent; & mares & fœminas (nam tum & mulieres publicis conſultationibus intererant) ad ferenda ſuper hoc ſuffragia convocavit. Maribus igitur pro Neptuno; fœminis pro Minerva in ſuffragia euntibus, cum plures eſſent fœminæ, vicerunt: Et quod uſu venire videmus, vicit meliorem partem numeroſior. qua de re indignatum Neptunum, tantam aquarum vim effudiſſe ferunt, ut Athenienſium terarm omnem occuparit maris facies. quem ut placarent, triplici mulieres ſunt affecto ſupplicio: primum, ut ne quis Athenas eas vocaret: tum

Mulierum triplex ſupplicium.

tum deinde, ut nulla fœminarum poſthac ferret ſuffragia: deniq;, ut nullus nascentium materno nomine cenſeretur. Aquarum illam ſcaturiginem ſignificaſſe quoq; videtur Ovidius *6. Metamorph.* illis verſibus:

Stare Deum pelagi, longoq; ferire tridente
Aſpera ſaxa facit, medioq; è vulnere ſaxi
Exiliiſſe fretum, quo pignore vindicet urbē.

Nam pro *fero*, quod depravatè & corruptè ibi erat poſitum, *fretum* legendum eſſe, Ioh. Coraſius rectè obſervavit *lib. 1. Miſcellaneor. cap. 15. n. 4.* ut eo ſignificetur, Neptunum lacu ſalſo in Arce edito, poſſeſſionem ſuam vindicaſſe. Cæterum quod hanc nominis impoſitionem attinet, non debet alicui mirum videri, quod Divę nomen Urbi adſcriptum fuerit: cum Herodotus, hiſtoriæ parens, tripartiti orbis nomina à totidem fœminis ſumta tradiderit. Aſiam, ab Uxore Promethei: Europam, à Tyria puella Jovi grata: Lybiam, à muliere indigena. Ad hæc Eurotas Myletis filius, fluvio in juſtum alveum coacto, Laconum Urbi Spartæ nomen indidit, à Spartes filiæ ſimilitudine. *Pauſan. in Lacon.* Sed & ipſam quoq; Romam à nobili captiva Romana, quæ Rome diceretur, nuncupatam fuiſſe quidam aſſerunt; aut ab Æneæ nepte, Aſcanii filia: quemadmodum & Lavinium, ab Æneæ conjuge Lavinia nomē

Urbibus mulierum nomina impoſita.

acceperat. Idq́ue aliis quoque Urbibus poſteà obtigiſſe, Stephanus Forcatulus oſtendit *libro 2.* de Gallor. Imperio & Philoſoph.

Militiæ verbũ & Equitib. & peditib. commune.

Equitum, Peditum) Tot enim militiæ partes ſunt, Equitatus ſcilicet & Peditatus. Nam & Equitum & peditum Magiſtri, generaliter Magiſtri militum dicuntur. *leg. 1. C. de Offic. Magiſtr. milit.* & qui apud Magiſtros equitum ac peditum militiam ſunt ſortiti, eos ordinis militaris eſſe legimus *in l. 1. & 2. C. de Apparit. Magiſtror. milit. lib. 12.* Sumtum id fuit à Romuli inſtituto: qui tres Equitum centurias cõſcribens, eas à ſuo nomine *Ramnenſes*; à Tito Tatio, *Tatienſes*; & à Luci communione, *Luceres* appellavit. Equites item armatos trecentos, qui *Celeres* vocarentur, tũ pace, tum bello ad ſui corporis cuſtodiam ordinavit: & Tribunum, qui his præerat, nuncupavit. Reliqua multitudo Regem in bellum euntem ſequebatur pedes. Univerſos autem *Milites* appellabat: ut ex Livio ſatis colligitur *lib. 1. Decad. 1.*

Equitum centuriæ Romuli.

Notat tamen Adrianus Turnebus, quaslibet centurias illas geminatas fuiſſe. Erant enim (inquit) Luceres primi, ſecundiq́; : ac ſic quoq́; Tatienſes & Ramnenſes geminati erant: quib. qui præerant, *Seviri* Equitum Romanorum vocabantur: Idq́; ex veterum monumentorum

Trigemina.

Seviri.

rum

rum inſcriptionibus probat *lib. 11. Adverſar. cap. 9.* Horum autem Equitum bona pars, ſi Æliano credimus, *de inſtruend. acieb.* in Romanorum exercitu armis tota obſepta erat. & hinc *Cataphractorum* nomen, qui non ſua tantum corpora, ſed & equos ferro ſive lorica undique muniebant. Partis verò non Cataphractæ alii *Haſtati* erant, qui manus conſerebant, & cominus haſtâ decertabant: alii *Ferentarii*, qui eminus ſolebant dimicare: quorum alii jaculis, alii arcu utebantur. Ferentarios certè Varro *lib. 6. de Ling. Latin.* eos putat dictos, qui ea modò habebant arma, quæ ferrentur, ut Jaculum. cujusmodi equites pictos ſe vidiſſe ait in Æſculapii æde vetere, & Ferentarios adſcriptos. De Haſtatis verò videatur Turneb. *lib. 30. Adverſar. cap. 33.*

Cataphracti. *Haſtati.* *Ferentarii.*

Equitum porrò multis jam ſeculis, imò quamprimum Equum in bellũ ituri de publico acceperunt, ob utilitatem ſummam, ſũma ſemper fuit auctoritas, &, ut cum Livio dicam, præcipua gloria: quippe quos in Sabinenſi prælio utrinque à cornibus poſitos, pulſa jam media peditum ſuorum acie, ita incurriſſe ait à lateribus, ut non ſiſterent modò Sabinas regiones ferociter inſtãtes cedentib. ſed ſubitò averterent. Julio Cæſari quoq; Equites tàm firmo fuére præſidio, ut inpri-

Equitum gloria.

mis Equitatui ſtuduiſſe commemoretur *lib 7. de Bello Gallico.* Nec enim dubium eſt, Equites tum hominis prudentia manibusque, tum equorum velocitate & viribus, ſi velint, uti poſſe: ut nulli planè animalium, quàm Hippocentauris (ſi modò uspiam fuerint) rectius eos comparare queas, qui nunc Equitis, nunc peditis vicem ſuſtineant, ubiq; ſtrenuè dimicantes. Nihil itaq; mirum, quod Equitibus, etiamſi filiifamiliâs adhúc, & in patris poteſtate ſint conſtituti, hoc à Jure cõceſſum videamus, ut ubi primum equeſtri militia exornati fuerint, & in comitatu principum retenti, & cingi confeſtim juſſi, teſtamentum de caſtrenſi peculio facere poſſint. *l. filiusfamilias. 43. ff. de teſtam. milit.* Sed & Equites conſtat, cum Equeſtri militia mitterentur, in Equeſtrem ordinem dignitatemq; fuiſſe aſſumtos: atq; ita hos Senatorio ordini, inter quem & plebem, medii erant conſtituti, dignitate quàmproximos exſtitiſſe. Ex Equeſtri quippe ordine ad Senatorium fuit tranſitus. Unde Alexander Romanor. Imperator dicere ſolebat, *Seminarium Senatorum* equeſtrem locum eſſe. quinimò tanta affinitate uterque ordo fuit conjunctus, ut C. Grachus Tiberii frater, & non multò poſt Livius Druſus Tribun. plebis utrumq; confundere decreverint. Nec alia cauſſa eſt, cur

Equites Hippocentauris aſſimulati.

Senatoribus proximi.

cur Equites fuerīt *Judices* vocati, quàm quod ex Equeſtri ordine Judicum decuriæ deligerentur, ut Budęus annotavīt *ad l. ult. ff. de Senator.* Quo etiam ſenſu Varro ſcribit, Equites quosdam appellatos fuiſſe Pedarios, *in Satyrá Menippea*: quibus eos ſignificare videtur, qui nondum á Cenſoribus in Senatum lecti, Senatores quidem non erant: ſed quia honoribus populi uſi erant, in Senatum veniebant, & ſententiæ jus habebant. Hinc apud Ciceronem ad Atticum *lib. 1. epiſt. ultim.* Raptim in eam ſententiam Pedarii jerunt. Et notæ ſunt locutiones illæ: In ſententiam ire, In ſententiam pedibus ire. de quibus videatur Gellius *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 18.* Nec tamen omnes, qui Equites Romani erant, judicabant; ſed qui ex equeſtri ordine condecuriabantur, ut Budæus doctè explicat *ad l. ult. ff. de Muneribus. & honor.* Iudices. Pedarii.

Sed ab Equitibus ad Pedites nos convertamus: qui etſi dignitate & ordine Equitibus pares non ſunt, ut ex illa Ducis ad Equites apud Livium facta cohortatione colligitur, *Agite juvenes, præſtate virtute peditem, ut honore atq; ordine præſtatis:* Negari tamen non poteſt ita Peditatum adjunctum eſſe Equitatui, ut alter ab altero ſeparari nequeat. Quam in rem celebris eſt Iphicratis, nobilis illius Athenienſium ducis ſentētia: qui Pedites ma- Pedites.

nibus ſimiles eſſe dicebat; Equites pedibus; ipſam aciẽ pectori; capiti autem Imperatorẽ. Peditatus autem, auctore Æliano, *de inſtruend. acieb.* in tres ordines diſtribuebatur: in Armatos, Velites, & Peltatos. *Armati* graviſſimis armis utebãtur: ſcutum ampliſſimũ, & rotundum gerebãt, & haſtam longiorem. *Velites* omnium leviſſimè armabantur, non loricam induti, nõ ocreâ muniti; non clypeum, aut ſcutum grave gerentes: telis tantũ, aut ſagittis utebantur, jaculis, lapide, aut ex funda, aut ex manu. *Peltati* locum inter Armatos & Velites tenebant: armaturæ genus levius, quàm Armati; & gravius, quam Velitis. Pelta enim ſcutum parvum & leve erat: conti eorum longè ſariſſis breviores. Reliquas verò ſpecies, ſive peditum, ſive equitum hic ut recenſeam, inſtituti mei ratio non poſtulat, exſtante præſertim non indiligẽti harum deſcriptione apud Robertum Valturium *libro octavo. de Re Militari*, & Guilielmum Choul, quem ex Gallico Latinum fecit Ludovicus Camerarius. Eos, præter Lipſium, accurratè quoq; de his diſſerentem Lector adire poterit. Illud hîc loci diſſimulandum non putavi, quod alia in Equites delinquentes pœnâ; alia item in pedites videam animadverſum. Illi enim *Gradus dejectione*; hi *Militiæ mutatione* ple-

Armati.

Velites.

Peltati.

plectebantur. Gradu dejicitur, qui ex loco digniore in minus dignum tranſcribitur. Ecce enim Claudius Imperator Equeſtres militias ita ordinaverat, ut poſt Cohortem, Alam; poſt Alam, Tribunatum Legionis daret. *Suetonius in ipſius vita.* Eos ego militiæ gradus ita accipio, ut qui Cohorti præerat, minor eſſet eo, qui Legioni; atq; ita, qui à Pręfectura Legionis in Cohortem traducebatur, gradu dejectus dici poterat. Gradus enĩ honorē impartitur. Iſto planè modo latũ eſt Romæ ex Appii Claudii ſententia Senatusconſultũ, quo omnes, qui à Pyrrho Rege Epirotarũ capti & poſteà ab eo ultro remiſſi erãt; ii quidē, qui Equo meruiſſent, Peditũ numero militarent: qui Pedites, Funditorũ auxiliis adſcriberentur. Sic à Modeſtino reſponſum legimus, Eum qui ſtationis munus derelinquit, pro modo delicti aut caſtigãdum, aut gradu militię dejiciendum *l. deſertorem. 3. §. qui ſtationis. ff. de re mil.* qui aliena arma ſubripuit, gradu militiæ pellendum. *d. l. 3. §. qui alie.* Ita & Arrius Menãder reſpondit; Equitem qui in pace deſeruit, gradu diſturbandum eſſe *l. non omnes. 5. §. 1. ff. d. t.* ſi plures deſeruerint, deinde intra certum temp' reverſi fuerint, gradu pulſos in diverſa loca diſtribui debere: ſed tyronibus tamē in hoc parcēdũ, qui ſi iterato hoc admiſerint, pœna com-

nè abſimilis eſt: at gravius tamen aliquantò punitur, qui militiam mutare cogitur, quàm qui gradu dejicitur. *Coteraus.d.l.3.c.16.* Ideoq; ſi quis capite plecti meruerit, ac judex cum eo humanè velit agere, militiam tantum mutabit. verbi cauſſa, qui agmen exceſſit, capite punitur: at ſi ex cauſa; vel fuſtib. cæditur, vel mutare militiam ſolet. *d. l. deſertorem. 3. §. in bello. ff. de re milit.* Sic qui in bello arma amiſit, vel alienavit miles, capite plectitur: humanè militiam mutat. *d.l.3..§.miles.* Idem erit, ſi pedes in pace deſeruerit. *l.non omnes 5. §. 1. ff. eod.* Sed & per vinum aut laſciviam lapſis capitalis pœna remittenda eſt, & militiæ mutatio irroganda. *l. omne delictum. 6. §. per vinum. ff.d.t.* At cur militis lapſum vino commiſſum tam ſeverè punitum putem? cum tamen Imperiali reſcripto is, qui temulentia turbulentus Imperatori maledixerit, non tantum nullæ pœnæ ſubjugetur, verum etiam miſeratione digniſſimus judicetur, *l. un. C. ſi quis Imperat. maledixer.* & alioquin etiam ebrietatem conſtet veniæ facilitatem indulgere: ſiquidem per ebrietatem delinquens non tam propoſito, quam impetu deliquiſſe videatur. *l, perſpiciendum. 11. §. delinquitur. ff. de pœnis.* non ſec' ac furioſus *l. infans. §. ſanè. ff. ad L. Cornel. de ſiccar. l. illud. §. ſanè. de Injuriis.* qui nō intelligit, quod agit, *§. furioſus, Inſt. de inutilib. ſtipulat.* &

Ebrietas an pœnam mitiget.

cujus nulla voluntas eſt. *l. furioſi. de Reg. jur.* ut non immerito damnum ab eo datum non aliter æſtimandum ſit, ac ſi quadrupes id feciſſet. *l. Sed & ſi §. 1. ff. ad L. Aquil.* aut caſu aliquo absq; facto perſonæ contigiſſet. *l. ult. in fi. ff. de adminiſtr. tutor.* quod pluribus diſputat Fernandus Vasquius *lib. 3. Illuſtr. Controverſiar. cap. 96. n. 31.* Julus Clarus *lib. 5. Sentent. §. fin. verſicul. Prætereà quæro.* Antonius Gomezius *lib. 3. Variar. Reſolution. cap. 1. n. 73.* Didacus Covarruvias *in Clem. ſi furioſus. de homicid. part. 3. n. 3. & 4.* Jacobus Menochius *de Arbitr. Judic. lib. 2. cent. 4. caſu 326.* Equidem hoc in bello & militia ſingulariter ita conſtitutum credo: ut cum ſobrietas eo tempore quàm maximè neceſſaria ſit, Ebrietatem jura nequaquam impunitam eſſe voluerint: cotidiana præſertim plusquam ſatis, & quidem non absque ſummo Reipubl. incommodo atteſtante experientia, Eos qui meracius & amplius biberint, & audacius loqui, & caſtrenſia ſecreta facilius reſerare: ut verè Theognis dixerit, Aurum igne, hominis ingenium vino detegi ac deprehendi. quibus adde, quæ ſuprà à me commemorata ſunt, Tit. de Cellis, *fol. 153.* Hinc Carthaginenſium lege cautum fuiſſe, Plato ſcribit *lib. 2. de Legib.* ut nemo militum in caſtris guſtare vinum auderet; ſed tantum aquam expeditionis tempore biberet. Hoc ipſum

Vinum militibus interdictum.

pſum & Peſcennius Niger Imper. edixit, Ne quis miles in expeditione vino uteretur: ſed omnes aceto cōtenti eſſent. Idē piſtores ſequi militiam prohibuit, buccellatum panē (quē hodiè vulgo *Biscotto* ſive biscoctum dicimus) exiſtimans ſatis eſſe. *Spartian. in vita Peſcennii.* Liberalior hoc paulò fuiſſe videtur Conſtantinus Imperator, qui milites ſuos ab antiquo conſueviſſe ait pcipere duob. dieb⁹ frumentū buccellatum, tertio die panem; uno die vinū altero acetum; uno die laridum, aliis duobus carnem vervecinam. *l. 1. C. de erogat. mil. annon. li. 12.* Ubi buccellatū haud dubiè intelligitur id, quod ad uſus diuturnitatem excoctum eſt, à bucca, quod fruſtulum panis denotat, ſic dictū. Divus quoq; Adrianus fertur inter Manipulares vitam militarem egiſſe, ac cibis caſtrenſib. in ppatulo libēter uſus, h.e. Larido, caſeo & poſca: exēplo Scipionis Aemiliani, & Metelli, itemq; auctoris ſui Trajani; ut idē Spartianus in vita ipſius prodidit: cui *Poſca* potus erat aceto & aqua permixtus: quo maximè remiges utuntur. Tantum igitur abeſt, ut accurationes conviviorū & apparat⁹ Militibus permiſſi fuerint, ut ipſimet etiam nobiliſſimi Duces tenuiſſimè victitârint. Nam & Scipionem & Alexandrum ſimplici pane in itinere cū amicis contentos fuiſſe tradunt: & Maſiniſſam Pop. Rom. amicum, cente-

Peſcennius Niger. *Conſtantinus.* *Buccellatum.* *Adrianus.* *Poſca.* *Veterũm in victu militari facilitas.* *Scipionis, & Alexandri.* *Maſiniſſa.*

ſimum vitæ annum agentem, ſtantem vel ambulantem meridie ante tabernaculum ſolitum cibos ſumere novimus.

Pompeji. Pompejus verò cum adverſa valetudine laboraret, & ut turdo veſceretur Medicus ſuaderet, illumq; Sui fruſtrà quærerent (erat enim præter anni tẽpus:) ac diceret quidam, fore ut apud Lucullum, penes quem integrum annum alerentur, turdi invenirentur: Ergo, inquit, ni Lucullus ſtuderet delitiis, vivere Pompejus non poſſet? ac dimiſſo medico paratu, facilimis vilibusq; cibis uſus eſt.

Cæſaris. Pompejum in hoc quoq; viciſſe videtur Jul. Cæſar: cui tanta circa victum fuit facilitas, ut cum adpoſitis aſparagis prò oleo unguentum inſtillaretur, quamprimum id animadvertiſſet, facilè commanducarit, atq; eum increpuerit qui moleſtè hoc tuliſſet. *Robertus Valturius, de Re militari. lib. 7. cap. 17.*

Carini. Frugalitatis verò maximè illuſtre exemplum exhibuit Syneſi⁹ in Carino Romanorum duce adverſus Arſacidam contumelioſum in Romanos belligerante: qui cum Armeniam ſuperaſſet; priusquam adoriretur regionem hoſtilem, cibi eum capiendi cupiditas inceſſiſſe dicitur. Adveniſſe tum tradunt Legatos hoſtium: atq; hos arbitratos fuiſſe, adventum primum ſuum delatum iri in congreſsũ eorum, qui plurimum apud Imperatorem vale-

valerent; atq; adeò occurſuros ſe clientibus & interpretibus horum aliquibus, ut Legatis poſt multos vix dies reſponſum daturus eſſet Imperator. Incidiſſe autem eos in ipſum fortè Imperatorem epulantem. Nondum enim (ait Syneſius) tantum ab reliqua expeditione ſejunctum erat ſatellitium, quidam exercitus eximius, juvenes univerſi, univerſi grandes, flavo & prolixo capillo,

Atq; caput nitidi ſemper, faciemq; venuſti,
Geſtantes clypeos argento, & haſtas auro inſignes. Quos quoties cernimus, ſignum nobis datur, adeſſe Imperatorem, quemadmodum, ut videtur, ſplendore antecedente, ſolis ortus ſignificatur. Sed tum omnes ordines ſuo officio fungentes, ſatellitium erat & Imperatoris & Imperii. Illorumq; Imperatorum ſimplex erat habitus, qui non ornatu, ſed animo ſe eſſe Imperatores declarabant, & à multitudine bonis differebant interioribus. Externa autem ſimilitudinem cum gregariis præ ſe ferebant. Quo habitu & Carinum à Legatis illis conſpectum fuiſſe perhibent. Tunica erat puniceа: ipſe ſuper gramine accumbebat: dapes erant pulmentum futile piſi, inq; hoc fruſta ſalſamenti carnis ſuillæ, vetuſtatis valdè conſcii. Imperatorem autem Legatos conſpicatum, neq; exiliiſſe neq; commutaſſe quicquam ferunt:

accerſitisq; illis dixiſſe, ita ut aſſederat, ſcire ſe, quòd ſe convenire vellent, ſeq; Carinum eſſe: nunciarent adoleſcenti Regi ſuo, illo die ni frugi eſſe vellet, expectandum ipſi, ut aſpiceret cuncta nemora, cunctosq; campos una nocte læviores factos, quàm eſſet Carini caput; interq; hæc verba ſimul exhibuiſſe caput, detracto pileo, in quo nihilo plus pilorum eſſet, quàm in galea appoſita. Quod ſi eſurirent, concedere ipſis, ut unà ſecum manum in ollam injicerent: ſin hoc ipſis opus non eſſet, jubere ſe eo ut momento diſcederent, & extra Romanum vallum ſe reciperent, cum jam perfuncti eſſent Legatione. Atq; his relatis ad multitudinem hoſtium & Ductorem ipſum, quæq; vidiſſent, quæq; audiiſſent, horrorem & formidinem invaſiſſe univerſos accepimus: Dimicandum eſſe cum talibus, quorum Imperator is eſſet, qui & Imperator & Calvus non vereretur appoſita olla convivas invitare. Et territum illum glorioſum Regem, cùm tiara & ornatu Perſico adveniſſe tum ajunt, paratum facere omnia, quæ imperaſſet ille in vilis lanæ tunica cum pileo. Quæ ex Syneſii oratione *ad Arcadium Theodoſii filium, de Regno, id eſt, officio Imperatoris ſive Regis*, quam ocellus Eruditorum, & Germaniæ noſtræ lumen Joachimus Camerarius pater ex Græco

Joach. Camerarius.

in

in Latinum traduxit ſermonem; huc adſcribenda putavi, quòd veteris illius continentię & frugalitatis verum exemplum & fructum ſimul repræſentare videbantur. Quibus non abſimilia ut adjungerem plura, in proclivi quidem erat, ni vererer, ne ob profligatam hodiè & à caſtris exſulantem militarem diſciplinam parum momenti eſſent habitura; obrepente præſertim, & velut ſuccidanea ſubſtitutâ libidine atque omnis generis luxu, præſentiſſima Militiæ peſte: quæ omnium ferè animos ita occupavit, ut nulla propè ope, nulla vi rurſum exſtirpari poſſe videatur. Lubet tamen doctiſſimi Germanorum poëtæ Epigramma adſcribere, quo ille Militum hujus ſeculi perditiſſimos mores graphicè depinxit, & deteſtatus eſt: *Militaris diſciplina laxata.*

Pudor Deorum, opprobriumq; ſeculi,
Peſtis, luesq; militaris ordinis,
Qui perciti furore mentis ebriæ,
Licentiaq; perditorum temporum,
Abominandis involuti veſtibus,
Fas omne rumpunt, eruunt Rempublicam.
Heu dira imago! heu barbarum ſpectaculum!

Vexillum cæruleum & roſeum) Deſumta hæc ſunt ex Servio, qui ad Virgil. *lib. 8. Æneid.* tria olim fuiſſe tradit militiæ genera: Sacramentum, Tumultum & Evocatio- *Militiæ tria genera.*

Sacramentum. nem. Sacramentum, legitima erat militia, cum ſinguli milites jurabant. *Tumultus.* Tumultus erat, verbi cauſſa, bellum Italicum vel Gallicum: in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus: & quoniam ſingulos interrogare non vacabat, qui convenerant, ſimul jurabant: & dicebatur iſta militia Conjuratio. Qui enim ducturus erat exercitum, ibat ad Capitolium; & exinde proferens duo vexilla; (unum *Roſeum*, quod pedites evocabat; & unum *Cæruleum*, quod erat Equitum) dicebat: Qui Rempublicam vult ſalvam eſſe, me ſequatur. *Evocatio.* Erat & Evocatio: cum ad diverſa loca diverſi cogebantur exercitus. Servium laudat & explicat Gulielmus Budæus *ad L.1.§.1.ff. Depoſiti.* quem vide.

In quatuor Legiones exercitum dividebant.) *Legio.* Imò ſub Jul. Cęſare triginta Legiones fuiſſe videntur in Romana Republica: quarum diverſa ſigna expreſſit eleganter ex Numiſmatibus antiquiſſimis Hubertus Goltzius, in eo libro, quem de C. Julio Cæſare fecit. Quælibet autem Legio decem habebat cohortes. *Militaria cohors* Primam cohortem *Militariam* fuiſſe teſtatur Vegetius, in quam cenſu, genere, literis, forma, virtute pollentes milites mittebantur. Reliquæ cohortes, inquit idem Vegetius, prout Principi placuiſſet, à Tribunis, vel à Præpoſitis regebantur.

In

In prima autem cohorte ſingularum Legionum Aquila conſtituebatur. Quot igitur Legiones, tot Aquilæ. Unde manavit Ciceronis jocus poſt pugnam Pharſalicam, cum jam Pompeius fugiſſet. Nonio enim quodam dicente, ſupereſſe adhuc *novem Aquilas* (hoc eſt, totidem Legiones) hortanteq; ut bono animo eſſet: Benè, inquit Cicero, moneres, ſi nobis bellum foret cum graculis. *Plutarch. in problem.* Sed & A. Hirtius, cum Pompeii acies tredecim Aquilis conſtitutas ſcribit; tredecim Legiones intelligit. Nam ut Joſephus *lib. 3.* prodidit, Aquila omni legioni apud Romanos præeſt, quod & uni- » verſarum avium regnum habeat, & ſit va- » lentiſſima. Unde etiam imperii ſignum » ipſis eſt, & velut omen victoriæ, in quoſcunque eunt. Adeò autem Aquilæ Romanis in uſu fuêre, ut has notas, & propria Romanorum ſigna dicat Lucanus:

Hujus ſignum, Aquila. In qualibet Legione.

Aquilæ an Roman. propria.

Ut *notæ fulsêre Aquilæ, Romanaq; ſigna:*

Sive quod ipſimet Aquilæ, ut & Lupi, Minotauri, Equi, Apri (cujuſmodi rapacia animalia in pugnas aut raptum nata bello conveniunt) effigies, de quibus poſtea dicemus, & primi in ſigna adſumſerint & prætulerint: ſive quod vicinorum exemplo id fuerint imitati. A primordio namq; Orbis (ut rem altius paulò repetam) conveni-

entes ſimul homines ex ſylveſtri vita, primū carnibus humanis veſcebantur, belligerabanturq; invicem, eo cui plus virium inerat ſuperante: tum injuriis potentiorum imbecilles urgente neceſſitate edocti, acie facta ſignum animalis ſibi ex his, quæ poſtea conſecrata fuerint, præpoſuêre aliquod; poſtmodum congregati infirmiores, adverſus aliorum injurias ſe tuebantur: quo factum eſt, ut animali, quod ſalutis cauſſa fuiſſe putabatur, honores tribuerentur. Sic Ægyptios veteres, apud quos nulla militaris erat diſciplina, quum à vicinis ſæpius bello vexarentur, excogitaſſe ferūt, aliquod inſigne, quod Milites ſequerentur. Figuras igitur animalium, quæ nunc colunt tabulis fictas, Duces eorum in bello tuliſſe: eaq; ex re cognito ſervatoq;, ſub quo quiſque militaret ordine, victoriam conſequutos. *Robert. Valturius de Re militari lib. 10.* Sunt, qui ipſum etiam Jovem ſcribant Aquilam militiæ inſigne habuiſſe. Nam & Cæſar in Arato refert, Aglaoſtem dicere, Jovem cum ex inſula Naxo adverſus Titanas proficiſceretur, & ſacrificium faceret in litore, Aquilam ei in auſpicium advolaſſe, quam victor bono omine acceptam tutelæ ſubjugârit, Et Diodorus auctor eſt, Thebæos Aquilam in primis honorare, tum quod regia videatur avis, tum quod

Aquila Iovi uſurpata.

Thebais in honore.

quod Jove digna putetur. Stephanus Forcatulus Aquilæ caſtrenſis inventum Cyro Perſarum Regi incunctanter attribuendum cenſet; ut pote qui pro ſigno potiſſimo eam auream in longa haſta extenſam habuerit: & ſua ætate in Perſide talem à ſe viſam in magnis expeditionibus Xenophon commemorat *libr. 7. de Cyripædia. Forcatul. lib. 6. de Gallor. Imp. & Philoſoph.* Quo loco notandum eſt, Aquilam illam Cyri aureā fuiſſe Xenophonti: ut & Romanorum, Arriano in Diſſertationibus Epicteti: Signa ſelecti exercitus (id eſt, Legionum, ut Lipſius interpretatur) Aquilæ, imagines principum, vexilla, omnia aurea, extenſa in haſtis argentatis. quanquā negari nō poteſt, eadem etiam quandoq; ex argento fuiſſe. Sic enim Portius Latro *in declamatione contra Catilinam:* Aquilam, inquit, argenteam præferri continuò juſſiſti, præclaram auſpicem ac gubernatricem furoris tui. Et argentea quidem ſigna veteribus uſitatiora fuiſſe Plinius ex eo oſtendit, quòd color argento clarior eſſet magisq; diei ſimilis: & ideò (inquit) militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget. Aquila igitur illa, ſive aurea ſive argētea, ſummæ haſtæ inſiſtebat, pinnas extendenti ſimilis, ut Curtius deſcribit *lib. 3.* Quandoq; etiam ædicula ſive ſacello occulebatur, ut Au-

Cyro etiam pro ſigno.

Aquila aurea.

Item argentea.

Tectæ ſive haſtæ inſidens.

In ædicula.

ctor noſter monuit, ex Dione fortaſſis, qui *lib. 40.* de Craſſi expeditione differens: Aquila, inquit, exigua quædam eſt ſacelli effigies: inq; ea Aquila aurea eſt collocata. Qui locus etſi dubium nonnihil & fluctuantem facit Lipſium *lib. 4. de Milit. Roman. cap. 5.* putat tamen aut mutatam fuiſſe Aquilæ formam, infimo illo Dionis ævo: aut aquilam, cum in hibernis eſſet, in ſacello fuiſſe repoſitam, atq; inde motam cum educenda. Quam ſanè ſignorum repoſitionem in uſu fuiſſe, conſentientibus multorum auctoritatibus confirmat. Haſtam verò illam in caſtris terra figi ſolitã, idem Dio monet his verbis: Eam aquilam haſtæ impoſitã unus quidam vir portat: cujus haſtæ pars ima præacuta eſt, ut in ſolum defigi poſſit. Inprimis verò ominoſum putabatur, ſi difficulter ea è terra refigeretur. Id quod Craſſo obveniſſe idem Dio prodidit: cum quo una ex Aquilis Euphratem tranſire noluit; ſed perinde ac ſi terræ adnata eſſet, ita infixa hæſit, donec tandem à multis circumſtantibus vi evulſa fuit, invitaq; comitata eſt ſuos. Præter Aquilam, Romanos etiam Lupos, Minotauros, Equos, itemq; Apros pro ſignis uſurpaſſe, Plinius docet *lib. 10. cap. 4.* De quibus ſingulis videamus. Et quidem Lupi effigiem inter ſigna militaria propterea exſtitiſſe putatur, ſive

Terræ quoq; infigebatur.

ſive quod lupæ lacte Martii pueri nutriti ſunt, ut eſt apud Livium: ſive quod in tutela Martis id animal fuerat, eiq; dedicatum. Etenim Lupus, rapax animal, vorax, ſuapte natura ablata conſumens, maximeq; id tempus aptum rapiendo pecori, quod milites in diripiendis urbibus ſolent, obſervans; quod eſt antelucanum. Reddunt & aliam cauſſam animalis hujus Ægyptii, fabuloſiorem tamen. Nam cum Iſis unà cum filio Oro contra Typhonem eſſet bello dimicatura, ferunt Oſiridem lupi forma ab inferis auxilio & uxori & filio veniſſe. Victores itaq; Typhone interfecto, honorem ei animanti impendiſſe, cujus interventu ſubſidioq; victoria parta eſſet. Nec deſunt, qui agros Ægyptiorum incurſantes Aethiopes dicant, à lupis facta acie uſq; ad civitatem Elephãtiam repulſos: qua ex re ſit & locus ille dictus Lycopolis, & eis belluis honos à poſteris habitus. Delphis quoq; cultum fuiſſe lupum vel ideò tradunt, quòd aurum ſacrum è fano lectum ablatumq;, & in monte Parnaſſo defoſſum, indicio ſuo detexerat, dum fortè terra veſceretur. *Ælian. lib. de animalib. 12. cap. 40.* quod illi crebrò accidere in ſumma fame, Plinius aſſerit *lib. 8. cap. 22.* Præſertim verò Lupocervario, qualem è Gallia deductum Pompejus Magnus in Arena plauſibiliter ex- *Lupus.*

hibuit, arduam feram, & Marti cõſecratam. Quid, quod & AthenienſesLupum in Apollinis gratiam coluiſſe feruntur, & damnationis lege promulgata ſanxiſſe, ut qui forte animal id interfeciſſet, ea pararet, quæ ei funerando forent neceſſaria? ut ita Magiſtratus, quod ſui juris eſſet, officium executi viderētur, & religione Reſpublica ſolveretur. Eam hujuſce cultus cauſſam nonnulli memorant, quòd Latona prægnans per duodecim dies in lupum tranſmutata, Delum ſe contulerit, ubi illi facultas pariundi fuit. quapropterLupas certa anni dimenſione omnes intra dierum XII. ſpacium parere. ut Johan. Pierius prodidit *lib. 11. Hieroglyph.* forſan ut tot pariundi, quot coeundi dies iis conſtitutos intelligamus. Siquidem Plinius dies Lupis, quibus coëant, toto anno, non amplius XII. eſſe ſcribit *d. lib. 8. cap. 22.* quo loci tamen monet, Homines in lupos verti, rurſumq; reſtitui ſibi, falſum eſſe, confidenter exiſtimare nos debere, aut credere omnia, quæ fabuloſa tot ſeculis comperimus. quanquam *nullum tam impudens mendacium eſt, ut teſte careat.* Et poterunt hanc in rem videri, quæ ſupra *ad Tit. de Equis*, diximus. Atque hæc quidem de Lupis. Minotaurum verò quod attinet: ſciendum eſt, ejus effigiem tunc efferri ſolitam, cùm ſecretò & tacitè rem gerendam

Minotaurus.

tendam admonerentur. Oſtendebat enim Hieroglyphicum id, conſilia Ducum nõ minus occulta eſſe debere, quàm fuerit Minotauri ſedes, quippe Labyrinthus, quæ ratio à Feſto adſignatur, *dictione Minotaurus*. Hinc ille ſapiens eorũ Imperator Q. Cæcilius Metellus Macedonicus, percunctantibus Tribunis, quonam Exercitum huc illuc agitaret? Si putarem, inquit, tunicam meam meorum eſſe conſiliorum conſciam, eam actutum abſcinderem, combureremq;. Tutiſſimũ enim, ait Vegetius, in expeditionibus creditur, facienda neſciri. quod Joh. Pierius retulit *lib. 5. Hieroglyph.* Quæ quidem bellè dici putat Lipſius; ſed unde ruſticulis illis Romanis Minotaurus, & fabella hæc innotuerit, dubitat. Unde veretur, ne non *Minotaurus*, ſed *Taurus* fuerit, robuſtum ac ferox animal, atq; aptum pugnę, & bellicoſis viris maximè congruum, propter ingenium dimicationẽ amplectens. Sparſa ſiquidem in altum arena, eoq; ſtimulo ardeſcẽs de Imperio certat, cornib. in procinctu manentibus, dum adverſarius accingitur duello, ut Stephan. Forcatulus explicat *lib. 6. de Gallor. Imper. & Philoſoph.* Supereſt ut de Equo & Apro dicamus. Equi igitur effigiem in ſignis prætuliſſe Romanos arbitror, quòd per hujuſmodi animantis ſpeciem, cum bello interſit, plurimumq; valeat,

Pro Minotauro, Taurus.

Equus.

Martis commoditatem deſignare voluerint: tum quia præſagit hoc animal pugnam, & gloriæ atq; victoriæ cupidum eſt: tum quia armatos vehit: tum quia velox non nunquam eſt, ut Martem decet, ac impetu ac furore maximè plenum. Marti autem ſacrum inprimis eſſe Equum, ex eo conſtat, quod Decembr. Idibus illi Equus, qui à dextra victor fuiſſet, immolabatur. Dextera enim maſculina cenſeri, alibi traditur, & mares animos Marti paſſim videmus attributos. Unde apud Horatium,

Tyrtæusq; mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit.

Decet enim eos, qui Marti ſe conſecrarunt, maſculum & virilem animum gerere, neque muliebriter quicquam meditari aut facere.

Aper: porcus. Apri denique, ut Plinius ſcribit, vel, ut Feſtus, porci effigies inter militaria ſigna locum obtinebat: quia confecto bello, inter quos pax fieret, cæsâ porcâ fœdus firmari ſolebat: à quo qui reſiliret, non aliter ac porca lapidibus crudeliter obruta, necaretur. Unde & inſtructæ aciei rationem figuramq; quandam, *Porcinam frontem* appellabant, ut Joh. Pierius prodidit *lib. 9. Hieroglyph.* Sed quatuor iſta ſigna, Lupos ſcilicet, Minotauros, Equos & Apros C. Marius in totum abdicavit, ſola Aquila retenta: quam Romanis Legioni-

gionibus in ſecundo conſulatu ſuo propriè dicavit, ut Plinius ſcribit *lib.10.cap.4.* Legimus tamen Romulum etiam fœni manipulos repentino tumultu excitatum haſtis illigaſſe, & pro ſignis habuiſſe: req; benè geſta, boni inde ominis cauſſa Manipulos inſtituiſſe. Docet hoc Ovidius, cum ita canit: *Manipulus fœni.*

Illa quidem fœnum: ſed erat reverentia fœno,
Quantam nunc Aquilas cernis habere tuas.
Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Unde Maniplaris nomina miles habet.

Monet etiã Auctor noſter, quãdoq; dexteras mutuò cõjunctas in exercitu pro ſignis fuiſſe habitas, atque eas exercitus concordiam denotaſſe. In eo tamen typo, quem Juſtus Lipſius, & ante hunc Gulielmus Choul exhibuit, non quidem conjunctas manus, ſed dexteram explicatam video: quo ipſo fœdus ſignificatũ fuiſſe puto, ut in illo Pythagorico; Non eſſe unicuiq; dexteram porrigendam, hoc eſt, non temerè quempiam in amicitiæ familiaritatiſq; fœdus admittendum. Id enim ſymbolum in hanc ſententiam Plutarchus citat in commentario, quod de multorum amicitia conſcripſit: & Solonis dictum illud inprimis fertur: „Amicos ne citò compares: quos autem acquiſieris, ne re- „jicias, contemnaſvé. Quia verò fides in fœderibus quàm maximè expetitur, receptũ *Dextera manus.*

inde eſt, ut per dexteram & fides ſignificaretur. Ita enim apud Virgiliũ Dido exclamat:

—— en dextra fidesq́;,

Quem ſecũ patrios aiunt portare penates, &c.

Atque hoc eſt, quod Achimenidi Anchiſes,

Dat dextrã, atq; animũ præſenti pignore firmat.

quanquam in militaribus quoq; allocutionibus, ſublata manus, conſenſus & approbationis Hieroglyphicum eſſe Joh. Pierius docuit. *lib.35.* Sed hæc quidem de Peditum ſignis dicta ſint. Nunc ad vexilla devenio: quæ & Flamulæ dicuntur, & propriè Equitum fuerunt. Erant autem modica quædam vela, & quadra, ad haſtam expanſa. Docet id Georgius Cedrenus his verbis: *Vexilla, paſſim panni ſeu vela è purpura & auro, in quadratam formam effecta. Hæc adaptantes longis haſtis, circum Principes in orbem euntes eos tegunt. Sunt autem illa, quæ nunc Flamulæ dicuntur, &c.*

Vexilla Equitum.

Dracones.

Tale etiam fuiſſe videtur Draconis ſignum: quod purpureum Ammianus Marcellinus vocat, & ſummitati haſtæ longioris aptatum fuiſſe ſcribit, velut ſenectutis pendentis exuvias. Et pompam deſcribens, quam Conſtantius Imperator Urbem ingrediens duxit; Erant (inquit) & Dracones haſtarum aureis gemmatisq; ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflabiles; & iidem velut ira perciti ſibilantes, caudarumq; volumina relinquentes

quentes in ventum. Hinc Claudianus in panegyrico III. Conſulatus Honorii ita canit:

Hi volucres tollunt Aquilas: hi picta Draconum
Colla levant: multusq; tumet per nubila ſerpens
Iratus, ſtimulante Noto.

Et in VI. conſulatu ejusdem dubitat,

—— quid fiſſa Draconum
Ora velint, fluitent ventis, an vera minentur
Sibila, ſuſpenſum rapturi dentibus hoſtem.

ubi pro *fixa*, *fiſſa* etiam Alciatus legit *libr. 5. parergon. c. 13.* Picti igitur in velis ferebantur Dracones: quorum rotundum & inane corpus erat, ita textum, ut vento per oris hiatum & guttur admiſſo turgeſceret. Id pulchrè explicat & veluti oculis ſubjicit Sidonius, illis verſibus:

—— jam textilis anguis
Diſcurrit per utramq; aciem, cui guttur adactis
Turgeſcit Zephyris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem; pannoq; furorem
Aura facit, quoties craſſatur vertile tergum
Flatibus, & nimiū jam non capit alvus inane.

De origine autem & cauſſa, ex qua Dracones in militaribus vexillis haberi cœperunt, variè diſputant Robertus Valturius *lib. 10. de Re militar.* & Juſt. Lipſius *lib. 4. de Milit. Romana cap. 5.* quos vide. Sanè non in ſignis tantum Dracones ſive ſerpentes militibus

Serpentium uſus in bellis. uſui fuiſſe conſtat; ſed& vivos etiam pugnatoribus ſociis auxilium non contemtibile præſtitiſſe. Legimus enim Annibalem monſtraſſe Antiocho navali prelio pugnaturo, ut in hoſtium claſſem vaſcula jacularentur viperis plena: quarum metu perterriti hoſtes à dimicatione & nauticis miniſteriis impedirentur. Idem cum Pruſias, jam cedente claſſe ſua feciſſet, victor evaſiſſe dicitur. *Johan. Pierius lib. 15. Hieroglyph. ſub Serpente.* Sed ad vexilla revertamur. In his igitur præcipuum Romanis, inferioris tamen

Labarum. ſeculi ſignum fuiſſe dico *Labarum:* quod Imperatorem præceſſiſſe, & à militibus adorari conſuetum, Sozomenus auctor eſt *libr. 1. hiſtor. Eccleſ. cap. 3. & 4.* idq; Conſtantini Magni juſſu gemmis ad Crucis effigiem decoratum, ſimul atq; ipſi contra Maxentium bellaturo in ſomnis de cœlo Crucis ſignum affulſiſſet, voce ſimul audita, victoriam pollicente. *Nicephor. lib. 7. cap. 29.* Addit Euſebius, ſe audiſſe à Conſtantino dejerante, paulò poſt meridiem viſum ſibi idem trophæum in cœlo latè ſplendore circumdatum: eo fretum cunctationem exſuiſſe, & cum Maxentio Herculii filio conflixiſſe ad pontem Milvium: quo, Deo permittente, repentè ſoluto, merſus toto flumine, eodemq; ſepultus, ſævus juſticię & pii Cæſaris hoſtis intercidit.

For-

Forcatulus lib. 6. de Gallor. Imper. & Philoſoph. Labari etiam apud Prudentium mentio *lib. 1. contra Symmachum*, hoc verſu:

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat Labarum.

Eodemq; verbo & Ambroſius utitur: & Septimius Florens in Apologetico *cap. 16.* ita ſcribit: *Sipara illa vexillorum & Labarorum ſtolæ Crucium ſunt.* Et Arnobius: & ſigna ipſa (ait) & cantabra, & vexilla caſtrorum, quid aliud, quàm inauratæ Cruces ſunt & ornatæ? quo tamen loco pro *cantabra* legendum eſſe vel *contabra* à conto ſic dicta, vel potius *Labara*, Adrianus Turnebus non improbabiliter conjicit *lib. 15. Adverſ. cap. 16.* Vexilli autem varius fuit uſus. Nam & pugnandi ſignum eo dabatur, & in repentino tumultu prælii inopinati, ad arma concurrendi. ſic apud Cæſarem *libr. 2. de Bello Gallico*: Cæſari omnia uno tempore erant agenda, vexillum proponendum, quod erat inſigne, cum ad arma concurri oporteret, ſignum tuba dandum. Tollebat & ſignum, quod vexillum erat, qui rapidè celeriterq; milites contrahebat. *Virgil. lib. 8.* *Vexillum tollere.*

Ut belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit.

Sed & ad præſidium comparandum, & ſpem oſtendendam, confirmandoſq; animos ſi-

gnum tolli, Cicero pro Marcello innuit his verbis: Et his omnibus, ait, ad benè de omni Republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti. Illud quoq; à veteribus conſtitutum video, ut ex Donativo, quod milites conſequebantur, dimidia pars apud ſigna ſequeſtraretur, ibidemq; militibus ſervaretur, ne à contubernalibus per luxum abſumi poſſet, inaniumq; rerum comparationem, & ut interim annona publica ſuſtentati, eorum fieret locupletius caſtrenſe peculium: ſcientesq; fortunarum ſuarum partem apud ſigna ſua depoſitam, de deſerendo nihil cogitarent; ſed magis diligerent ſigna, & pro illis in acie fortiter dimicarent, more humani ingenii, ut pro illis habeant maximam curam, in quibus ſuam vident eſſe poſitam ſubſtantiam. Denique decem folles, hoc eſt, decem ſacci, per cohortes ſingulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur enim ſaccus undecimus, in quem tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa. Et ideò ſigniferi non ſolùm fideles, ſed etiam literati homines eligebantur, qui & ſervarent depoſita, & ſcirent ſingulis reddere rationem, quæ ex Vegetio *lib.2. cap.20.* Budæus refert *in l. ult. ff. de Iure immunit.* Quemadmodum autem annonę illius militaris, ut & armorum, equorum

Sequeſtratio apud ſigna.

Signiferi, literati.

rum

rum, veſtium curam ad Pręfectum Legionis pertinuiſſe idem Vegetius teſtatur: Ita & militaris æris cura ad Primipilarem ſpectabat, ſimulatq; pecuniæ publicæ, & ſtipendiorum militum: ut ea pro cujusq; meritis Primipilaris (quem, eum Veteranus miles ad id munus ſemper eligeretur, veriſimile fuit ſingulorum militum virtutem perſpicuè noviſſe) diſtribueret. Horum omnium rationem reddere cum Imperatori oportebat: ex qua ſi debitor Reipublicæ ſupererat, voluit Lex publicis favens neceſſitatibus *l.1.C.de condict.ex lege.* ob recepta militum ſtipendia & æs militare (quod omne apud ſe Primipilarem habuiſſe, ambigendum non eſt) obnoxia eſſe in ſubſidium non dotalia tantum uxoris bona *l. ſatis notum.4.C.in quib.cauſ. pignus tacit. contr.* quæ tamen quodammodo ipſius mariti ſunt: *l. doce ancillam. C. de rei vindicat.* ſed & liberorum quoq; facultates, etiamſi heredes partis non exſtiterint, pro illis fiſco teneri *l.4.C.de Primipilo li.12.* cũ tamen alioqui nec filius pro patre, nec uxor pro marito conveniatur. *t.t. C. Ne filius pro patr. & Ne uxor pro marit.* At hoc caſu ideò: quoniam fraudatio hęc Primipilaris ad toti' Rep. everſionem quodammodò ſpectare videtur, privatis ſuis ſtipendiis militibus, quorum opera Reſpub. defenditur, permanet, & conſervatur. *Iohan.*

Primipilarb.

Uxoris & liberorum bona fiſco pro Primipilari obligata.

Et quare.

Coras. lib. 5. & Miſcellan. cap. 4. cum exploratum ſit, ſolere Primipilaris neglectum aut interverſionem vel minimam, maximas interdũ in Militibus corporum & animorum remiſſiones facere: ut non immeritò Primipilaris cura & adminiſtratio omnibus rebus potior & antiquior eſſe debeat. *Hugo Donellus in tr. de pignorib. cap. 5.* Atq; ex his non obſcurè deprehenditur, quantæ auctoritatis ſigna olim fuerint: quippe apud quæ magna ſtipendiorum, & potiſſima ęris militaris pars (ut dixi) fuerit depoſita, & in quæ tanquam ſacroſancta Milites juràverint. Non leve igitur crimen fuit ejus, qui ſigna deſeruiſſet. Antiqui certè Romani fuſtuarium mereri dicebãt eos, qui ſigna reliquiſſent. *Livius lib. 5. Decad. 1.* Et anno ab Urbe condita 283, Centurionibus, quorum Manipuli fugerant, & Anteſignanorum quicunq; ſigna amiſiſſent, ſecuribus colla abſciſſa ſunt: & alii fuſtibus percuſſi periere: & decimus quiſque quem ſors popoſciſſet, coràm aliis moriebatur, Ea enim erat Romanis in Deſertores aciei, ſignavé abjicientis patria punitio. *Dionyſ. Halicarnaſ. lib. 9. Antiquit.* Marcellus contra Annibalem pugnans, cum turbata tota acies prorſus fuſa eſſet, centuriones Manipulorum, quorum ſigna amiſſa fuerant, diſtrictis gladiis diſcinctos deſtituit: & Cohortibus,

Signa deſerere.

quæ

quæ ſigna muliebriter amiſerant, hordeum dari juſſit. *Livius 7. decad. 3.* At Appius Claudius in Volſcos populos miſſus, ſigniferos, qui ſigna amiſerant, & Ordines reliquerant, virgis cæſos ſecuri percuti juſſit. *idem Livius lib. 2. Decad. 1.* Cur igitur vel ſigna reliquiſſe (quod durius eſt) vel arma perdidiſſe (quod tolerabilius) graviſſima non ſint crimina? cum Paulus JC. decidat, grave admodum crimen eſſe, ſi quis arma alienaverit: in quo minor culpa ineſſe videtur. Verum ea Deſertioni exæquata eſt. Et ſi non tota alienaverit, ſed partem eorum, idem eſt. *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re militar.* quinimò jure cautum legimus, Militem, qui arma amiſerit vel deſeruerit, capite puniendum, quanquam ſi humanius cum eo agatur, militiam mutabit. *l. deſertorem. §. miles. ff. d. t.* Hinc non immeritò Spartani Archilochum poëtam civitate expulerunt, quòd melius eſſe ſcripſiſſet, Arma abjicere, quàm mori. Verſus Archilochi ſic habent:

Arma perdere vel alienare.

Archilochus.

At caruiſſe armis, quàm mortē occumbere præſtat,
Aegide pro jacta mox melior dabitur.

De quo Plutarch. in Apophthegm. & Claud. Coteræus, *de Jure Militum. lib. 3. cap. 9.*

DE MORIBVS EXERCITVS.

EXercitus cornua tubaſq́ aeneas inflabant, ut ait Vegetius, & Virgilius:

Æreaq; aſſenſu conſpirant cornua rauco.

Buccinæ. Vſurpabant etiam Buccinas, circa orificium quidem, per quod vox immittebatur, anguſtas; in ima verò parte, ex qua ſonus egrediebatur, latas. Erantq́ oblongæ, ad ſimilitudinem Buccini, quod purpuræ genus eſt. Vnde & cauſſa nomini. Noſtri tympanis utuntur: quæ & Gallis in uſu erant, & in ſacrificiis Bachi frequentabantur. Tympana. Vltima ætate Imperii Romani cohortes egregium quoddam dictum Scutis habebant inſcriptum: de quo in libro de Scuta. Magiſtratibus Imperii Romani, prolixè diſſerui. Antiquitus etiam Ducum nomina inſcribebantur. Nam, ut Zonaras ait, præſidiarii Cleopatræ nomen ipſius ſcutis ſuis inſcripſerant. Idemq́ & haſtis inſcriptum fuiſſe, Plutarchus in vita C. Marii tradit. Thoraces quoq́ ex lino, vino acri macerato & cocto faciebant, ut ab omni Thorax. ictu immunes eſſent, quemadmodum Nicetas in vita Angeli Iſaaci Imperatoris

Græci

Græci ſcribit. Horum & magna utilitas; & nec ita graves, neq; etiam impedimento illis erant, ut ferrei. Sed hi quoq; in deſuetudinem iverunt. Geſtabant autem eos tantum muniendi pectoris ergò. Ideoq; thoraca dicebant: qui Grecis pectus ſignificat, Servio illum Virgilii locum lib. 11. Aeneid. ita interpretante:

—— thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis.

Conficiebant veró hos, duobus aut tribus anuletis, quos inaurabant, filo connexis: ſubtus verò unam atque alteram pellem taurinam gerebant. Vnde Virgilius in 5.

—— quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro
Suſtinuit.

De Arietibus, Catapultis, Pluteis, Vineis, & Baliſtis *fulminantibus nihil dicam: quandoquidem, tanquam res minus neceſſariæ, non amplius in uſu ſunt, ſubſtitutis harum in locum* Bombardis, *& tormentis bellicis. Sed nec* Currus falcati *hodiè fabricantur, dum commodiores his creduntur æneæ illæ cannæ, & ſclopeti, quibus procul ferire poſſis.* Machinæ bellicæ.

N O T Æ.

Cornua, tubas, buccinas &c.) Horum ſingulorum, ut & lituorum forma graphicè à Lipſio deſcribitur, & eorum ſimul differentia indicatur *lib. 4. de Milit. Roman. cap. 10.* Inter claſſica autem illa inſtrumenta primas tenuit Buccina; quippe quæ in ſemetipſam æneo circulo flexa, ornamentum erat (ut Vegetius ait) totius legionis ingreſſu conflictus, & ejus reditu. Hinc tralatione eleganti Buccinator uſurpatur pro Laudatore, ac præcone. Sic enim Cicero filius ad „ Tyronem patris libertum: Quod policeris, „ te buccinatorem fore exiſtimationis meæ, „ firmo id conſtantiq; animo facias licet. Poëtæ buccinatorem Neptuni fingunt Tritona, buccino (quod Conchæ genus eſt Plinio *lib: 9. cap. 36.*) canentem, & immani tubæ clangore aquas increpantem. Virgilius in Ætna:

Buccina.

Triton Neptuni buccinator.

Nam veluti reſonante diu Tritone canoro
Pellit opes collectus aqua, victusq; movetur
Spiritus, ut longas emugit buccina voces.

Quod & Ovidius imitatus, ita exprimit, Metamorphos:

Cæruleum Tritona vocat, conchaq; ſonanti
Inſpirare jubet, fluctusq; & flumina ſigno
Jam revocare dato.

Quo

Quo tamen in loco pro concha *ſonanti*, legendum eſſe *ſonaci* Phil. Beroaldus notat: idq; elegantius, terſius, nitidius eſſe ait. qua dictione & L. Apulejum uſum eſſe video *lib. 4. Transformation.* ubi ita ſcribit: Jam paſſim maria perſulcantes Tritonum catervæ, hic " concha ſonaci leniter buccinat; ille ſerico " tegmine flagrantiæ ſolis obſiſtit inimici; ali- " us ſub oculis Dominæ ſpeculum prægerit; " currus bijuges alii ſubnatant. Tubæ autem " ſive buccinæ illius forma apud eundem habetur Ovidium:

—— cava buccina ſumitur illi
Tortilis, in latum quæ turbine creſcit ab imo.

Concham enim illam curioſè contemplantibus, figura apparet turbinatiore. Tiberio principi nunciavit Olyſſiponenſium legatio, viſum auditumq; in quodam ſpecu concha canentem Tritonem, qua naſcitur forma: cujus *Tritonis forma.*

Frons hominem præfert, in piſtrin deſinit alvus.

Romani in Saturniæ ædis faſtigio Tritonas tubicines imponebant, caudis abditis & abſconditis; id ſcilicet eo hieroglyphico ſignificantes, quòd hiſtoria geſtarum rerum ab Saturni commemoratione ad noſtram uſq; ætatem in obliteranda celebritate, nota, clara, & quaſi vocalis eſſet: quę verò ante Saturnum geſta fuerint, obſcura & incognita in *Hieroglyphicum.*

tenebris deliteſcere. *Johan. Pierius lib. 47. Hieroglyph. ſub Tuba.* Marti autem claſſica illa inſtrumenta conſecrata fuiſſe mirum non eſt; cum perpetuus hic quaſi mos fuerit in acie

Ære ciere viros, Martemq́ accendere cantu.

Muſici concentus quanta vis. Cantùs enim ille, modulis ſuis & numeris, non tantum inſtitutio erat ad ingenuos animi mores ratione moderandos: ſed & ſtimulus quidam ad eum concitandum, & ad impetum quaſi furentem atq; ſtrenuum inducendum. Non improbabiliter enim creditum eſt, audientium animos ad quoslibet Muſicorum concentuum modos diſponi: ad alios quidem compoſitè & mediocriter, ut ad *Doricum*, quem fatentur omnes conſtantem ac firmum eſſe, moremq; continere virilem prudētiæ ac caſtitatis auctorem: ad alios violenter, ut ad eum qui *Phrygius* eſt, qui & ita excitat, diſtrahit, rapitq; animum ad pugnas, votumq; furoris inflammat, ut vix apud ſeſe videatur: quemadmodum de Pythagora ſcriptum eſt, qui violentos ac debachāter adoleſcentes ſub hujusmodi ſono incitatos, Spondæo ſuccinente, ad compoſitę mentis tranquillitatem redegerit. *Pythagoras.* Nam cum mulieris cujuſpiam dilectæ domum vellent amburere, foresq; perfringere: ubi Pythagoras intellexit tibiarum Phrygiiq; modi ſono ado-

no adoleſcentes raptos furere, & multorum perſuaſionibus cœptis nolle deſiſtere, mutari modum præcepit, atq; ita tarditate modorum furentem illorum petulantiam conſedaſſe. Quod pluribus exemplis demonſtrat Robertus Valturius *lib.2.de Re milit. cap.4.* & à nobis quoque oſtenſum fuit in Tit: De Muſica, *fol.256.& 257.* Cæterum Tympanorum uſum Romanis fuiſſe nullum, Auctor noſter rectè monuit, & Lipſius probat *d.lib.4.cap.10.* Horum deſcriptio apud Suidam exſtat: qui Tubarum loco Indos flagellis uti ait, quibus aërem & tympana verberantes, horribilem quendam bombum edunt. Et in verbo *Tympana* ſcribit: Indi Tubæ loco flagella quatiebant, habebant & tympana horribilem quendam bombum edentia: quę ſic confecta erant. In abietis (Lipſius, *palmæ arboris*, interpretatur) ſtipitem excavatum nolas ſive tintinnabula ex orichalco inſerebant, & os deinde vaſis taurino corio obtegebant: atq; ita tympanum id in altum ferebant, concutiebantq; in acie. Tum quæ in eo erant tintinnabula, & multa & magna, atque intus in operto ſonantia, obſcurũ & inconditum edebant ſonum, mugitui non abſimilem. Fuit ergo tympanum illud infrà rotundum, ſuprà planum, atq; ibi corio obductum, quod bacillis pulſabatur: qualia *Tympana.*

ſunt hodiè equeſtria noſtra tympana. quanquam etiam ligno cavo ex utraque parte pellem obductam fuiſſe ſcribat Iſidorus, id tamen inſtrumenti genus non tam tympanum, quàm *Symphoniam* appellans. Illud non immeritò mirari poſſis, quod ſi altera pars tympani lupina; altera ovilla pelle obducta fuerit; tum pulſo tympano ilico rumpatur ovilla: & quod magis eſt, ſi duo fuerint tympana, alterum lupino corio, & ovillo itidem alterum obtectum: Lupino enim illo ſeparatim percuſſo, ovillum planè obmuteſcere, Alciatus putavit, in eleganti illo Emblemate, quod adſcribo:

Symphonia.

Antipathia inter Lupum & Ovem.

Cætera muteſcent, coriumq; ſilebit ovillum,
Si confecta lupi tympana pelle ſonent,
Hanc membrana ovium ſic exhoreſcit, ut hoſtẽ,
Exanimis quamvis, non ferat exanimem.
Sic cute detracta Ciſchas in tympana verſus,
Bohemos potuit vincere Pontifices.

tanta quippe inter utrumq; iſtud animal eſt antipathia, ut ne morte quidem finiatur, ſed vel tum quoque lupus Ovi formidoloſus exſiſtat.

Ne morte quidem finitur.

Scutis habebant inſcriptum.) Scuta à Clypeis diſtincta fuiſſe vel Livius docet *lib. 8.* his verbis: Clypeis autem Romani uſi ſunt: deinde poſtquam facti ſunt ſtipendiarii, Scuta pro clypeis fecere. Quo ex loco niſi quis mani-

Scuta à Clypeis diverſa.

manifeſtam utriuſq; differentiam deprehenderit, neceſſum fuerit, eum ab ipſo ſenſu aberrare. Erat autem Clypeus rotundus, ut *Clypei rotundi.* Virgilio auctore colligi poteſt, qui *3. Æneid.* prægrandem Cyclopis oculum Clypeo Argolico comparat:

Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar,

Oculi autem figuram rotundam eſſe, ecquis inficiabitur? Scutum contrà formæ oblongæ erat, & majus clypeo: quippe quod & clypei & loricæ loco eſſet, & totum corpus protegeret. Unde idem Poëta *lib. 8.* *Scuta oblonga.*

——*Scutis protecti corpora longis.*

& Scutum Græci θυρεὸν vocant, quod referat ſimilitudinem forium, quæ longiores ſolent eſſe, quàm latiores. *Turneb. lib. 11. Adverſar. c. 27.* Apud Majores fortium virorum picta erant ſcuta: è contrà inertium & tyronum pura erant. Hinc ille apud Virgilium, *Quandoq; picta.*

——*parmaq́; inglorius alba.*

id eſt, non picta. Scutis etiam, qualibus apud Trojam pugnatum eſt, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum; non ut perverſa Grammaticorum ſubtilitas voluit, à cluendo. Cluere enim antiqui pugnare dicebant. *Plin. lib. 35.* Clypeorum autem ſive ſcutorum facturam etiam ex materia commendari videas. Pœni enim ex auro factitavere. M. Aufidius docuit, majores *Ex materia varia.*

ſuos argenteos clypeos habuiſſe. Alexander Judæorum Rex octo millia pugnatorum Ptolomæo oppoſuit, quos Hecatomachos appellabat, quaſi contra centum pugnantes, eò quòd clypeis æneis uterentur. Numidæ è coriis elephantorū ſcuta feciſſe traduntur, impenetrabilia quidem jaculis: ſed quæ caſu tamen inutilia fierent, quandoquidē corii ea natura ſit, ut imbrem Spongiæ modo ebibat: quo pondere preſſa circumferri nequeant. Commendantur & lignea ſcuta. Sed iis faciendis præſtare dicuntur ligna frigida, aquis innutrita, ac levia: quorum plaga contrahit ſe, protinusq; claudit ſuum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrū: *Robert. Valtur. lib. 10. de re Militar. cap. 3.* Planè tantæ olim dignationis Scutum fuit habitum, ut qui id alienaſſet, non tantum grave commiſiſſe crimen, ſed & Deſertori ſimilis judicaretur. *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re militari.* Sic & Græcorum Leges mulcta damnabant militem, non tam qui enſem aut lanceam; quàm qui clypeum amittebat: cum oporteat Militem magis curare, ut non accipiat, quàm ut det incommodum. *Plutarch. in vita Pelopid.* Videas etiam paſſim ignominiosè notatos milites, qui plus ſalutis & ſpei in clypeo, quàm in gladio poſuiſſent. Et notum eſt Scipionis dicterium, cum militē, qui

Scutum plurimi factum.

clypeum

clypeum elegantiùs ornaverat, ita allocutus fertur: Non miror, quod clypeum tanta ornaris cura, in quo plus præſidii ſtatuas, quàm in gladio. Exprobat ei ſcilicet, quod potiorē clypei integrè ſervandi, quàm gladii adverſus hoſtem fortiter ſtringendi curam habuerit. Lacedæmonii ſanè populorum omnium bellicoſiſſimi ac ſtrenuiſſimi, ex Lycurgi ſui legibus pueros in ſcutis aluiſſe dicuntur, & turpiſſimum exiſtimaſſe, ſi quis clypeum in prælio amiſiſſet. Hinc Lacedæmonia illa mater filium, in bellum euntem, clypeo tradito ita fertur allocuta. Τέκνον ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τᾶς, id eſt, Fili, aut clypeum hunc è pugna referto, aut in eo tibi ſalvo ipſe refertor, morte pro patria fortiter oppetita. Id quod Auſonius eleganter expreſſit iſto Epigrammate: Lacedæmones.

Mater Lacæna clypeo obarmans filium,
Cum hoc, inquit, aut in hoc redi.

Magnanimitatis verò & Laconicæ fortitudinis egregium nobis exemplum prębet Thraſybuli pater, filii mortem conſtantiſſimè ferens, quod idem Auſonius Epigrammate iſto celebravit:

Excipis adverſo quod pectore vulnera ſeptem,
Arma ſuperveheris quod Thraſybule tua:
Non dolor hic patris: Pitanæ ſed gloria major,
Rarum, tam pulchro funere poſſe frui.

Quem poſtquam mæſto ſocii poſuêre feretro,
Talia magnanimus edidit orſa Pater.
Flete alios, natus lachrumis non indiget ullis,
Et meus, & talis, & Lacedæmonius.

Thorax. *Thoraces quoq;,)* Thorax munimentum erat pectoris: in quo defendendo & muniendo non immeritò laborarunt veteres, qui ſapientiæ ſedem in eo ſcirent collocatam. Quia igitur Thorax univerſum corpus ambiens, vitalia defendit; rectè pro munimento & invictis uſurpatur armis. Poſſunt quidem enſis & clypeus excuti atque amitti: at pectoris ſive ſapientiæ arma firma ſunt & ſtabilia. Adeò autem in pectore ſedem habet ſapientia, ut pro hac pectus ipſum aliquando ponatur. Sic enim Horatium intelligo, de Tibullo ita ſcribentem:

Sapientia ſedes in pectore.

Non tu corpus eras ſine pectore.

Lorica. Thoraci non abſimilis fuit lorica, quam Mydas Meſſenus reperiſſe dicitur: quæ propriè erat tegmen de loro factum, quo Majores dolo uti conſueverant. Varroni *lib. 4. de Lingua Latina,* dicitur Lorica à loris, quòd de corio crudo pectoralia faciebant, poſteà ſuccuderunt Galli è ferro ſub id vocabulum ex anulis ferream tunicam. Hæc tantum pectora primùm, poſteà univerſum corpus tegebat. Hinc apud poëtam.

—— triplici ſervantur pectora ferro.

& ali-

&alibi: *Nam tergò tunc nullus erat metus.*
Et Lucanus *lib.7.* ita canit:

Quærit iter, qua torta graves lorica cathenas
Oppoſuit; totoq́ latet ſub tegmine pectus.

Loricæ autem pro divitiis, materia vel opere precioſæ erant: ut Maximiani adoleſcentis, & Ptolomæorum Regum aureę: quædam æneæ; communes, ferreæ.

De Arietibus, Catapultis &c.) De Machinis, tormentis bellicis & telis exſtat doctiſſimus commentarius ad hiſtoriarum lucem editus à Juſto Lipſio, quem Poliorceticῶν nomine indigitavit. Scripſit eadem de re & Robertus Valturius *lib. 10. de Re militari, cap.4.* Eos ſi Antiquitatis ſtudioſus lector perlegerit, non exiguum operæ faciet precium. De Bombardis vero & Sclopetis noviter excogitatis lib.2. à me dicetur. *Machinæ bellicæ.*

DE CORONIS QVAE DABANTUR MILITIBUS.

STrenuis *Militibus variæ dabantur Coronæ. Prima & nobiliſſima erat* Civica, *ſeu querna: quæ ei dabatur, qui è manibus hoſtium vitam civis eripuiſſet. Fie-* Corona civica.

bat ea ex quercu Iovi ſacra, & glandes proferente, quibus veteres victitaſſe, fama

Muralia. *eſt.* Murali *corona, quæ aurea erat, donabatur, qui primus murum ſubierat, inq; oppidum hoſtium per vim aſcenderat. Idcircò quaſi muri pinnis decorabatur.* Vallaris,

Vallaris. *itidem aurea, ei dabatur, qui primus*

Roſtrata. *hoſtium vallum fuiſſet ingreſſus.* Roſtrata, *ſimiliter aurea, ei qui primus hoſtium Naves conſcendiſſet, conferebatur: eaq; Roſtri navis formam repræſentabat. Qui horum aliqua coronatus erat, perpetuò ea uti poterat. Ludos ineunti ſemper adſurgi, etiam ab Senatu, in more erat: ut & ſedendi jus in proximo Senatui: Vacatio deniq; munerum omnium, ut Plinius recitat lib.16. cap.4.*

NOTÆ.

Civicam coronam etiam quernam dici vi-

Corona civica. deo: quòd ex quercu fieri ſolebat. Cujus inſtituti plures enumerantur cauſſæ. Alii Arcadibus honorem hunc attributum dicunt, quos Oracula ſolita ſint ob vetuſtatis honorem glandiphagos appellare. Alii ea de cauſſa, quòd facilem & promtuarium cibum

Quer-

Quercus militibus adferre conſueverit. Alii, quia Jovi ſacra ſit, in cujus tutela ſunt Civitates; congruensq; haberi, ut qui civem ſervaſſet, ea coronaretur fronde, quæ civitatum omnium tutelari Deo dicata eſſet. Nec verò temerè dabatur civica; ſed his demum Legibus: ut Civis, qui ſervatus eſſet, ſervatum ſe eſſe fateretur: aliter teſtes in eo negotio nihil proderant: neq;, ſi quempiam alium quàm Romanum civem ſervaſſet, quantumvis Regem. Ciceronem civica donãdum L. Gellius cenſuit, quòd ejus opera eſſet atrociſſima Catilinæ conjuratio detecta vindicataq;; atq; ita non civis unus, ſed univerſa Romana civitas ſervata: meritoq;, ut ait ille, *Quomodo data.*

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et quidem ſingulari commemoratione vel ob hoc dignus judicari debet Antoninus Pius, qui, ut Capitolinus auctor eſt, Scipionis recolendam ſententiã crebrò uſurpabat, dictitans, ſe malle unum civem ſervare, quàm mille hoſtes occidere. Hanc verò cõſuetudinem cives corona decorandi Athenienſes introduxerunt, honorẽ illum, quod uberrimũ virtutis alimentum eſt, Pericli primùm cõferentes, quem dignum cenſuerunt, à quo talis muneris dandi poſteritas potiſſimum initiũ caperet. *Valer. Maxim. lib. 2. cap. 6, nu. 5.*

Muralis, Vall. & Roſtratæ coronę deſcriptionẽ *Muralis.*

Auctor noſter deſumſit ex Gellio: qui tamen Vallarem etiam Caſtrēſem vocat; quod hac eum Imperator donabat, qui primus hoſtium caſtra pugnans introiverat. Ea corona inſigne valli habebat. Roſtratam autem Gellius Navalem appellat, quod ea donari ſoleret, qui maritimo prælio primus in hoſtium navem vi armatus tranſilierat. Erat & *obſidionalis* corona, quam ii, qui liberabantur obſidione, ei Duci dabant, qui liberaverat. Ea corona graminea erat; obſervariq; ſolitum, ut fieret è gramine, quod in eo loco generatum eſſet, intra quem clauſi erant, qui obſidebantur. Hanc S.P.Q.R. Fabio Maximo dedit bello Pœnorum ſecundo, quòd Urbem Romam obſidione liberaſſet. Plinius *lib.22. cap.4.* rationem adfert, cur Graminea corona nulli à Senatu decerneretur; ſed ab univerſo Exercitu ſuprema deſperatione ſervato. Cæteras Imperatores dabant: hanc ſolam Imperatori milites, viridi è gramine decerpto inde, ubi obſeſſos ſervaſſet aliquis. Namq; inquit, ſummum apud antiquos ſignum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc eſt, terra & altrice humo, & humatione etiam cedere. quem morem etiam tum apud Germanos duraſſe fatetur. Ipſe etiam Pompejus Feſtus notat, Herbam ab eo dari ſolitam, qui ſe victum fateretur: quod eſt, inquit,

Vallaris, ſive caſtrenſis.

Roſtrata, quæ & Navalis.

Obſidionalis.

Cur graminea.

Herbam porrigere.

quit,

quit, antiquæ & paſtoralis vitæ indicium. Nam qui parato curſu, aut viribus contēdebant; cum ſuperati erant, ex eo ſolo, in quo certamen erat, decerptam herbam adverſario tradebant. Nemo enim poterat dici victor, niſi prius is, quem viciſſet, ſe victum fateretur, & victorem agnoſceret. Unde Ennius, ut eſt in fragmentis Servii:

Qui vicit, non eſt victor, niſi victus fatetur.

Erat denique & *Hederacea* corona (nam de Triumphali & Ovali poſteà commodius dicetur, *Tit. de Triumphis*) quæ poëtis conferebatur, non ſecus atque querna in Agone illo Olympico, de quo ſupra diximus *fol. 287. 288.* ita tamen ut hedera unà cum lauro coronam iſtam perficeret. Cujus rei cauſſa fuit, non tam perpetuus utriuſq; viror, qui duturna poëtarum opera ſignificaret; quàm ut oſtenderetur, Eos qui digni hederis evaſiſſent, Lauream q; meruiſſent, & ingenio & arte præcelluiſſe. Per Laurum enim inſitam utriusq; vim, ac venæ fecunditatem Apollinis irradiatione locupletem intelligebant: per hederam verò artem & induſtriam pervigili labore partam. Cujus rei id eſt indicium, quod hedera ſuapte vi admodũ imbecilla humi ſemper reperet, neq; ſe unquam attolleret: pertinaci tamen labore, artificioſoq; conatu pervincit, ut vel arboribus vel

Hederacea.

Cur Lauro conjuncta.

parietibus adhæreſcens, paulatim irrepens ſupra omnium faſtigia victrix evadat, & ſupremo in vertice dominetur. Utroq; enim opus eſt, ſi quis velit excellere: niſi verò excelluerit, nihil quicquam proficiet; quia

——Mediocribus eſſe poëtis
Non homines, non Dii, non conceſſere columnæ.

Quare ſapienter ait Horatius,

——ego quid ſtudium ſine divite vena
Nec rude quid poſſit video ingeniũ: alterius ſic
Altera poſcit opem res, & conjurat amicè.

Quibus planè congruit, quòd Poëtæ non fieri, ſed naſci quidem dicantur: quod ſi tamen ad naturam ars & exercitatio acceſſerit, tum neſcio quid præclarum, imò divinum ſoleat provenire, qua de re videatur Cicero in Oratione pro Archia poëta. Inq; hanc ſententiam Pindarus hymnorum ſuavitatem & elegantiam per mel candido lacte cõmixtum intelligi voluit in Nemeis: ubi Lac, quod à natura eſt, genium & venam indicat: Mel verò artem & diligentiam, quoniam hoc non abſq; magno Apum labore conficiatur. Unde ipſemet de ſe teſtatur Horatius, quod

Mel lacti commixtum.

——Apis matinæ more modoq;,

ſcribundis verſibus laborem & diligentiam ſoleat adhibere. Et contra reprehendendum eſſe ait carmen illud,

——quod non

Multa

Multa dies & multa litura coërcuit, & quod
Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.
Idq; pluribus exſequitur Johan. Pierius *lib.26. Hieroglyph. ſub Ape. & lib.51. ſub Hedera.*

DE ARMAMENTARIIS, QVAE HODIE ARSENALI DICUNTUR.

HAbebatur *Romæ publica quædam Aula, multijugo armorum genere inſtructa, ut cum neceſſitas ita exigeret, aut tumultui eſſet occurrendum, populus armari inde poſſet, teſte Cicerone in Orat. pro C. Rabirio. Cujus rei cauſſa Venetiis quoq; ampliſſimum Armamentarium exſtat, quod vernacula lingua* Arſenale *nuncupatur.* *Armamentarium.* *Arſenale.*

NOTÆ.

Laudabile fuit Veterũ inſtitutũ, q in benè munitis Urbib. certum ſibi locum elegerunt, in quo cujuslibet generis arma eſſent diſpoſita: ut ſi vel in expeditionẽ adverſus hoſtem progrediundum, vel intra mœnia exorto tumultui occurrendum eſſet, haberent unde & arma depromere, & ubi, bello atq; tumultu iſto ſedato rurſum ea poſſent recondere.

Arma privatim habere, an utile.

Ut verò domi ſuæ quilibet arma haberet pro arbitrio; id è re & utilitate Civium eſſe, nequaquam putarunt. Et revera enim unde tot Civium cædes? unde tot opidorum, urbium, Rerumpublicarũ everſiones, niſi ex promiſcua armorum libertate atq; licentia? cum præſertim faciliùs quodammodò ſit, vel ipſi Herculi clavum, quàm furioſæ plebi ſemel capta arma extorquere: quæ ut rationis plerumq; eget, ita & ratione non facilè gubernatur,

——ſi quando coorta eſt
Seditio, ſævitq; animis ignobile vulgus,
Jamq; faces & tela volant: furor arma ministrat.

ut eſt apud principem poëtarum Virgilium. Saluberrima itaque ſanctio illa putanda eſt, qua omnibus armorum uſu, inſcio principe, interdictum legimus. Nulli prorſus (ait Imperator) nobis inſciis atq; inconſultis, quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur. *l. un. C. Ut armor. uſus inſcio princip. interdict. ſit lib. 11.* Rectè ait, Nobis inſciis: Solet enim quandoque cauſſa cognita nobilioribus viris, quorum maximè explorata fides eſt, armorum uſus concedi. *arg. l. ult. C. de Præpoſit. ſacri cubiculi lib. 12.* quem tamen ſi cuilibet permiſeris, futurum eſt, ut promtiores ſint animi hominum ad bella, ad ſeditiones,

nes, ad cæteras calamitates, quibus vel affliguntur civitates, vel corruunt. Eſt enim manifeſtum, nullam tam pernicioſam peſtem eſſe, quæ non homini ab homine naſcatur. Idcirco ſapienter Romani eum lege Julia de vi publica teneri voluerunt, qui arma, tela domi ſuæ, in agróve, aut villa, præter uſum venationis, vel itineris, vel navigationis, coëgerit, aut promercii cauſſa habuerit, hæreditateve ei obvenerint. *l.1.& 2.ff. ad L. Jul. de vi publ.* Neq; verò antiquatam eam legem putes: ut pote quæ Romæ, Venetiis, ac tota penè Italia tam religioſè obſervetur, ut nonnunquam videas hujuſmodi arma ferentes nunc in carcerem conjici, nunc in quæſtionem tolli; nunc auro argentóve numeratis pœnam ita redimere, ut ſummum Jus ſummam eſſe injuriam perſpicias. Quod ſi hæc Armorum prohib[illegible] quos vocant, incunctanter ver[illegible] .cò magis in Clericis obtinebit: quorum arma, non pila ferrea, non alia item munimenta dicuntur: ſed dolor, fletus, orationes & lachrymæ. *can. non pila. & can. conveniet. 23. q. 8.* Quo fit, ut Clerici arma portantes excommunicentur. *c.2. Extr. de vita & honeſtate Cleric.* & de privilegio clericorum nullum debeant habere ſubſidium, præſertim, ſi à prælatis ſuis tertiò commoniti militaria noluerint arma depo-

Clericis armorum uſus interdictus.

nere. *c. audientia. 25. & c. contingit. 45. Ex. de ſent. excomm.* Debent enim Clerici exemplum Chriſti imitari: qui in Ægyptum ab Herodis metu fugiens, & lapidibus Judæorum cedens, non arma armis, ſed fugam perſequentibus docuit opponi. *23. q. 3. §. 1.* Et decet Eccleſiam, cum à paganorum & incredulorum furore impugnatur, corporalia neſcire arma, ſed ſolum Dominum & propugnatorem ſuum, quando ei placuerit miſereri, patienter exſpectare. *can. porrò. 16. q. 3. Luc. de Penna. ad rubr. C. Ut armor. uſus inſcio princ. interdict. ſit, lib. 11.*

Armorum fabrica.

Porrò ut non omnibus ſine differentia permittunt Leges arma portare: ita etiam non cuivis curam, opusvè fabricandorum armorum Juſtinianus conceſſit, *in Auth. de Armis.* Nam ad id operis vel potius artificii eos ſolos vocari vult, qui publicis, ut dicunt, fabricis alligati erant, quos à fabricandi peritia, ac non vulgari induſtria conficiendorum armorum, *Fabricenſes* appellat: quorum etiam brachiis notas vel ſtigmata infligenda Arcadius & Honorius cenſuerunt *in l. ſtigmata. 3. C. de Fabricenſ. lib. 11.* fortè ut, ſi cæterorum Artificum eſſet in Republica confuſio, horum tamen aliquod exſtaret diſcrimen, quo periti ab imperitis, induſtrii à minus eruditis diſcernerentur. Nam quis neſcit, inter Artifices longam eſſe differentiam & ingenii, & natu-

Fabricenſes. Stigmate compuncti.

ræ, &

ræ,& doctrinæ, & inſtitutionis? *l. inter artifices.31.ff.de ſolution.*tum armorum confectionē, quibus ſe ipſa tuetur civitas & obfirmat, quis imperito committendam cenſeat? Quis non Piſtiam Athenienſem, quo cum diſputaſſe memoratur Socrates, arma tam ſolerter fabricantem, eaque inconcinno corpori tam concinnè aptantem, ut nihilominus expeditus miles videretur, etiamſi modò curvari, modò erigi eſſet neceſſe, imperito cuivis Artifici aut è vulgari plebe quæſito non præferat? Itaque ſi Civitatis commoda, ſi utilitatem, ſi decus quęſieris: nemini dubium, quin optimos Artifices, quo longius abſis à periculo, quo tutior ſit Reſpublica corpusq; tuum munitius, pręeligas. *Xenoph.lib.3.Memorabil.factor.& dictor. Johan. Coteraus.lib.3.de Jure Milit.cap.25.* Cæterum ferream fabricam Cyclopes inveniſſe Plinius ſcribit *lib.7.c.56.* non modò ad belli uſum, ſed etiam ad agriculturam. Mortales enim, ut ait Lucretius

Fabricenſes optimi eligendi.

Fabrica ferrea inventores.

Ære prius terras tractabant, æreq; belli
Miſcebant fluctus.

Teſtatur & Homerus paſſim, ærea fuiſſe Heroum arma. quanquā potentiores etiā auro ſe quandoque muniebant, ex eo arma ſibi fieri curabant, ut ſplendidius morerentur. Sic enim Turnus ille Virgilianus

Arma ærea, & aurea.

——auro ſqualentem, alboq; orichalco
Circumdat loricam humeris. Et alibi:

—— rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſq; incluſerat auro.

Ferrum tam prodeſt, quàm obeſt.

Nec verò eruti ferri nomine, quod Natura ſolers [illegible]ruſerat, Cyclopes propterea inſimulandos putem, quòd certiſſima peſtis humano generi inde proveniat. Nam & auro, quod nihil inviolatum ſinit, ſed omnia penetrat, non corporibus tantum, ſed & animis dira vulnera infligi certum eſt: nec quiſquam ibit inficias, ſuam etiam ferro utilitatem eſſe, & tam id prodeſſe, quàm nocere mortalibus: quibus nihil uſq; adeò boni Natura elargita eſt, quod aliquando non ſit noxium: ne Sole quidem excepto, dum plantas & ſegetes nimius exurit, aut tabem & ægritudines ferventes alit. Præter ea ſanè, quæ de ferri commoditate & neceſſitate diximus *ſup. in Tit. de Azzalo Indico fol. 53.* conſtat utiq; ex Caſſiodori ſententia *lib. 7. Variar.* arma in bellis neceſſaria eſſe, in pace decora, ac denique imbecilles, fragileſq; mortales cunctis belluis efficere fortiores. Et quidem arma benè conſtruere, eſt ſalutem hominum velle cuſtodire: quia prima facie ipſis terretur inimicus, & incipit animo cedere, ſi ſe cognoſcit ſimilia non habere: aliàs ita fiat, ut non de pugna, ſed de fuga cogitent, qui in acie nudi exponuntur ad vulnera *Vegetius libr. 1. de Re militar. cap. 20.* Atqui nec nudi decernere,

Armorum commendatio.

nere, nec inermes inimicis nos debemus exponere. *can. oportet. 3. q. 2. cap. 1. De reſtitut. ſpoliator. in 6.* etſi nudos olim pugnaſſe Gallos accepimus, patefactis artubus, gladiatorio ritu, quaſi in palæſtra certandum eſſet, oleo delibutis, non in campis ad cædem patentibus. *Forcatul. lib. 3. de Gallor. Imp. & Philoſoph.* Quid, quod armis omnia parêre, & in armis jus dicitur eſſe poſitum? Docent id ſimulachra armis ornata: à Græcis præſertim, qui Deos omnes in univerſum ferro accinctos fingere cõlueverunt, ut auctoritatẽ atq; vim armorum eo indicarent. Hinc etſi Milites ſive arma propter Leges in tuto collocantur: ipſas tamen Leges armorum præſidio conſervari Juſtinianus putavit *in epiſt. de Juſtinian. Codice confirm.* quanquam parum proficient Arma, quæ per ſapientiam non fuerint adminiſtrata. Nam ſtulto præcipitiq; ingenio Imperatores, quot & quantas cum ſibi, tum Reipublicæ calamitates attraxerint, ut alia diſſimulem, clades illæ inſignes ad Trebiam, ad Thraſimenum, ad Cannas acceptę, facilè oſtenderunt. Hinc Pallas armata, aut haſtam in manibus gerens, quid aliud, quàm ingenii vim atque promtitudinem innuit? Unde apud Martianum legas:

Galli nudi pugnarunt.

Leges, armis, arma legibus conſervantur.

Arma ſapienter adminiſtranda.

Haſta etiam vibrans penetrabile monſtrat acumen,

Et magnanimiter. Sed & præter ſapientiam illam etiam audacia ſive animi magnitudo adſit oportet. Niſi enim præſens atq; ardens adfuerit animus, *Arma abſque animo nulla.* omnem tunc apparatum bellicum fruſtratorium & inanem fore, multi rectè putarunt. Idq; per cervum magnis inſurgentem cornibus adumbrari cenſuerunt. Naturam enim, *Cervus.* inquiunt, Cervo animali admodum degeneri cornua magnitudinis adeò ſpectandæ, ac aſperitatis horrificę contribuiſſe, ut argumẽto eſſet, eos qui audacia & fiducia ipſi nullâ forent, fruſtrà ullũ apparatum & inſtrumenta bellica cõparare. *Antiſthenes.* Antiſthenes dicere ſolebat, Bona omnia à Diis optanda eſſe hoſtib. pręter unã Fortitudinẽ. Illa enim, quotquot eſſent, non eſſe poſſidentium; ſed eorum qui armis præſtarent, & viribus pollerent. Nam niſi ad opes & potentiã præſens acerq; anim adjiciatur, facilè vel ipſam Fortitudinem infringi. *Chabriæ.* Hinc egregium illud Chabrię Athenienſium Ducis dictũ, quod & Philip. uſurpare ſolitus: Formidabiliorem eſſe Cervorum exercitum, Leone duce; quàm Leonum, duce Cervo. Tantum is animorũ vigori, quo Dux ipſe polleret, tribuebat: idq; multis ſtratagematum exemplis apud Rerum ſcriptores paſſim verum comperiri Joh. Pierius refert *lib. 7. Hieroglyph. ſub Cervo.* Quibus planè convenit, quod Vegetius *d. c. 20.* ſcriptum reliquit; Neceſſum

ceſſum eſſe, ut dimicandi audaciam quoque ſumat, qui munito capite & pectore non timet vulnus. *fac.tex.in l.ſi ſervus.4.§. Sed ſi armorum fiducia. C. de his qui ad Eccleſ. confug. Luc.de Penna ad rubr.C.de Fabricenſibus lib.11.*

Cæterum ad Armamentarium non modò peditum Equitumq́; ad certũ numerum tela & arma; itemq́; tormenta, machinæ, pulvis, & quæ talia juvandis viribus hæc aut prior ætas invenit, referenda ſunt: Sed & Naves & inſtrumentum omne nauticum; ſi Regio illa maritima & portuoſa. Nam ſubitò iſta ægrè parantur: & ſemel parata non ſolùm in bellum valent, ſed ne ſit bellum. Nemo enim provocare audet aut facere injuriam ei regno aut populo, quem intelligit expeditum atque promtum ad vindictam. Et qui deſiderat pacem, præparet bellum, ut eſt apud Lipſium *libr.5.Politicor.cap.6.* Quam ob rem meritò commendari debet Venetorum illud Armamentarium, ſive *Arſenale*, ut ſua vocant lingua. *Arſenale Venetum.* Præterquam enim quod obarmando terreſtri exercitui, quovis armorum & machinarum genere ſatis eſt; videas ibi Triremium & aliarum Navium quarumlibet tantum apparatum claſſicum, ut inſtructiſſimum & pulcherrimum totius orbis Navale mecum, id rectè æſtimaturi

ſint, quibus ejus perluſtrandi facta fuit copia. Inter alia autem videre ibi eſt prægrandem & amplam, atque vectorum Illuſtrium magnificentiæ convenientem illam Navem, *Bucentaurum* quam vocant. Eam quotannis die feſto, qui eſt Chriſto in cœlum plauſibiliter aſcēdenti ſacer, & ideò magis triumphis idoneus, dux Venetus magno procerum comitatu ſtipatus, unà cum Urbis Præſule ſcandit, & per eam ita apparatu luculento & lætitiâ cumulatam, velut ex compoſito ventis ſuaviter ſpirantibus, in intimum mare delatus, annulum aureum in medias undas projicit, verbiſque conceptis eo munuſculo mare in manum ſibi convenire, juſtæ ſponſæ loco, veteri ritu declarat: cum Annulus arrhæ loco ſæpè daretur, & vir atque uxor invicem ſe coëmerent. Ad quem coëmendi ritum reſpexiſſe videtur Virgilius, ita Auguſtum alloquens, 1. Georgic.

Bucentaurus.

Dux Venetus mare ſibi deſpondet.

—— *tibi ſerviat ultima Thule*
Teq; ſibi generum Thetis emat omnibus undis.

Sed anniverſariam illam annuli jactandi cæremoniam non eſt, quod oſtentationi, aut fortunæ ludibrio ſervire putes: qualis fuit Polycratis Samiorum tyranni jactus, qui nihil unquam triſte paſſus, ſed aſſiduo gaudio diffluens, navigio in altum provectus, Annulum

Polycrates.

nulum merſit Sardonyche gemma incluſa precioſum, quem poſteà piſcis eximiæ magnitudinis, eſcæ vice raptum ad oſtentum fortunæ inſidiantis in præcordiis, domino, cujus cœnæ parabatur, retulit: quem beatulum jactatorem annuli Orontes Darii prætor paulò poſt in crucem egit, & pari cruciatu præteritam læticiã abundè penſavit. *Plin. lib.37.cap.1.& Cic.lib.5.de Finib.bonor.in fin.* Verùm precioſi iſtius jactus, quem à Veneto Duce quotannis fieri dixi, & cujus feſtivam ſolennitatem anno 87. magnificè peractam, ipſummet me Gundolæ (navicula ea uſitatiſſima eſt,qua hinc inde commeari ſolet) tum inſidentem coràm inſpectaſſe memini; hanc rationem adſignari poſſe Forcatulus cenſet, quòd circularis annuli formam Mare appoſitè referat, ut pote quo univerſa terra ſit circumdata: quæ non minus,quàm Venetia, inſula dici mereretur, undique cincta Oceano. Idq; & Homerum innuere, cum Achillis clypeum deſcribit, Oceanum Vulcani artificio in margine habentem. *Stepha. Forcat.lib.3.de Gallor.Imper.& Philoſoph.* De Navali autem bello, & quæ ad nauticum apparatum,ac maritimam expeditionem ſunt neceſſaria,accuratè & diligenter ſcripſit Robertus Valturius lib.11.de Re Militari, quem cupidus Lector adire poterit.

DE TRIVMPHIS.

Primus triumphaſſe dicitur Bachus: *Romæ verò* Romulus, *qui miſſis ante ſe hoſtibus, ipſemet eos pedes ſequebatur: ipſum verò Exercitus.* Tullus Hoſtilius *eques triumphavit:* L. Tarquinius Priſcus *currum conſcendit quadrigis actum.* M. Curius Camillus *quatuor equis albis fuit uſus: quod poſteà omnes ſunt ſequuti. Die illo triumphali feſtum per totam agebatur Vrbem, templis omnibus apertis, & Nobilibus ita Menſas inſtruentibus, ut de cibo & potu Militibus inde ſuppeteret: Senatus triumphanti obviam procedebat uſq; ad portam Capenam, per quam ille ingrediebatur: poſteà in Capitolium ſe conferebant. Sequebantur tubicines & buccinatores, Claſsicum, ut in conflictu uſurparant, occinentes. Poſteà ducebantur Currus ſpoliis hoſtium devictorum onuſti. Ferebantur & ſtatuæ, & tabulæ æneæ aut eburneæ: Item turres & ſimulachra Vrbium expugnatarum, ipſo etiam modo, quo cum hoſtibus conflictum erat, repræſentato.*

Triumphi ſolennitates.

10. *Dein ſequebatur Aes, argentum & aurum hoſtibus ereptum, unà cum ſtatuis, menſis, patinis, orbibus, candelabris, pelvibus, & aliis vaſis ex auro aut argento conflatis: Item Gemmæ, purpura, veſtes auratæ & precioſæ: coronæ aureæ & argenteæ triumphanti donatæ. Tum omne armorum genus hoſtibus ereptum: verbi cauſſa gladii, lanceæ, ſecures, ſcuta, thoraces, galeæ, brachialia, & id genus alia. Poſteà donaria ferebantur, aurum puta & argentum, ab aliquot hominum millibus collatum. Inde alii tubicines: quos ad ſacra facienda, quinquaginta aut centum plus minus boves ſequebantur, ſertis ornati, & cornua inaurati. Hos pueri, argentea & aurea vaſa ad ſacrificiorũ uſum portantes comitabantur. Miniſtri omnes veſtibus auro, ſerico & purpurâ textis erant induti. tum agebantur currus Regum aut Ducum devictorum, armis & diadematibus eorũ onuſti. Ponè ſequebantur ipſi Reges aut Duces, cum liberis, Vxoribus, fratribus, & aliis cognatis ac familiaribus: itemq; alii hoſtes capti, manib. poſt terga ligatis, quorum, & quidem nobilium duntaxat &*

honoratiorum, multa erant millia. Tandem ipſe Triumphator aureo inſidens curru, inſtar turris fabricato, quatuor candidis vehebatur equis. Hic purpuream gerebat veſtem, auro intertextam: dextera manu ramum è Lauro; ſiniſtra ſceptrum eburneum tenebat. Hunc antecedebant Lictores purpurati, cum faſcibus & ſecuribus. Quaqua verſum ſuaviter canebant tibicines & Citharœdi, aureas in capite coronas geſtantes, & purpura veſtiti. quorum in numero quidam aurea ad talos uſq; indutus veſte, ſcurriles jocos & ſcommata in hoſtes conjiciendo, riſum populo movebat.

Triumphanti ſumigationes fiebant, & ſuaviſſimi adurebantur odores: ac ſervus publicus aureā coronam gemmisq; ornatā ſuſtinebat, hoc etiam atq; etiā ſubinde ſubjiciens: Reſpice futura, & hominem te eſſe cogita. *Ideoq; in curru iſto campanula & flagellum pendebat, ut meminiſſet Triumphans, poſſe ſcilicet in ea ſe incidere tēpora, quibus & ipſe flagellis cædi, aut etiam capite plecti poſſet. Qui enim decapitandus erat, campanulam gerebat appenſam,*

ne

ne tanquam ſacer & contaminatus à quoquam tangeretur! Filii in patris triumphantis curru, ut & fœmellæ quandoq; ſedebant: proximi verò cognati equis adhærebant, eoſdemq; interdum quaſi triumphaturi conſcendebant. Triumphum agente Auguſto, Marcellus dextrum conſcendit equum, Tiberius ſiniſtrum. Reliqui conſanguinei juxta equos incedebant. Soli parentes equis vehebantur: præter hos, alii omnes pedites ingrediebantur. Currum ſequebantur Triumphantis miniſtri, & ſcutiferi: poſteà omnes Duces cum exercitu ordine incedebant, ramum è Lauro in manu, & Lauream coronam in capite habentes. Si quis verò præmiũ aliquod, verbi cauſſa, aureas coronas, armillas, haſtas, ſcuta & id genus alia obtinuerat, tum ea manu præ ſe ferebant; in Triumphantis laudem pæana canentes, & multa ſimul ridicula immiſcentes.

Poſtquam hac cum pompa in forum deventum eſſet, Triumphans potiſſimum quendam captivorum internecioni dandum, carceri mancipabat. Inde in Capitolium, Senatu & magiſtratu univerſo co-

mitante, adſcendebat. poſt annunciatâ captivi illius, & in carcerem nuper detruſi morte, tauros ſacrificabāt, Iovi ſpolia quædam conferentes: Exin ſub ipſis Capitolii porticib. cœnabāt, uſq; dū adveſperaſceret. Tū enim tibiis & variis inſtrumentis Muſicis Triumphantem domum comitabātur, atq; ita feſtivam iſtam ſolennitatem finiebant. Durabat quandoq; duos aut tres dies Triumphus ille, amplis præſertim ſpoliis reportatis. Idq; à T. Flaminio, L. Paulo, Cn. Pompejo & Auguſto factitatum legimus.

Triumphus cui decretus.

Nulli triumphandi poteſtas decernebatur, niſi qui vel millia quinq; hoſtium ſaltem profligaſſet & occidiſſet, atq; inſuper Imperium quoq; Romanum adampliaſſet. Solennitas & pompa iſta ex Dionyſio Halicarnaſſeo colligitur lib. 2. & 5. Valerio Maximo lib. 2. c. 8. Ioſepho de Bello Iudaico lib. 7. cap. 24. Plutarcho in vita Pauli Æmilii, Appiano Alexand. de bello Lybico, & aliis.

Triumphabant & illi, qui mari victoriam reportarant, præmiſſis ſcilicet Naviū & Triremium captarum roſtris, anchoris, & aliis inſtrumentis maritimis. Omne iſtud aurum, argentum, & ſpolia populi Ro-

li Romani erant, & in Aerarium deponebantur, deductis tamen expenſis Triumphi.

Illi, qui hoſtes fugaſſent abſq; ſanguinis effuſione; aut etiam inferioris ſtatus homines, ut ſervos, viciſſent; ovabant, hoc eſt, Vrbem Romam equo ingrediebantur, Equitibus, amicis & exercitu comitati: & purpureâ togâ, auro intertexto veſtiebantur: & mactatis ovibus in Capitolio ſacrificabant. Atque hic minor appellabatur Triumphus. Ovatio.

Numerantur trecenti quinquaginta triumphi & ovationes à Romulo uſq; ad Beliſarium, qui poſtremum ſub Iuſtiniano Imperatore Conſtantinopoli triumphavit. Cæteroquin paucis ſub Imperatoribus triumphandi poteſtas fuit conceſſa, quãquam triumphalia ornamenta iis fuerint conſervata, verbi cauſſa, Laurea, Trabea, & Sceptrum eburneum: quibus publicis in locis utebantur. Triumphalia ornamenta.

NOTÆ.

De Triumphandi ſolenni ritu, jure & privilegiis, diligenter & ordine pertractavit Rob.

Valturius *lib.12.de Re Militar.* quem adire, Lector, è re tua fuerit. Interea autem, ne te vacuum planè & inanem hinc dimittam, paucula hæc ad textus noſtri explanationem, ex optimis Auctoribus carptim libata, en accipe. Primus autem triumphaſſe dicitur Bachus, poſt Indos devictos, multis jam ſpoliis in patriam reverſus. Unde & θρίαμβος ſive triumphator dicitur Diodoro Siculo *li.4.Rerum antiquar.cap.2.* ἀπὸ τοῦ θροεῖν, quod accinere ſive acclamare eſt; καὶ ἰαμβίζειν, id eſt, maledicere: quòd in bellicis triumphis conviciantes multis Anapæſtis uti conſueverant, ut Lilius Gregor. Giraldus interpretatur *Syntag.8.Hiſtor. Deor.* De Acclamatione illa etiam Varro atteſtatur *lib.5.de Lingua Latin.* Ubi Triumphare appellatum ait, quod cum Imperatore milites redeuntes clamitant per Urbem in Capitolium eunti, *Io triumphe, Io.* De Conviciatione verò fidem facit Zonaras: quanquam à Thriis, quæ ficulna folia ſunt, Triumphi nomen factum putat. Priusquam enim perſonas Scenici excogitaſſent, ficulnis foliis facies velati dicteria verſibus Jambicis proferebant. Eandem (inquit) & Milites in victoriæ feſtivitate licentiam, eodem ornatu in victores uſurpabant: atque hinc Triumpho nomen eſſe factum autumant. Alii verò ex eo, quod tribus conſtet ordini-

Bachus primum triumphavit.

Triumphi notatio.

bus,

bus, ſenatu, populo, & Militibus unà incedentibus, literarum in Græco vocabulo θρίαμβος nonnulla mutatione facta. *Zonaras tom.2. Annal.* Etſi autem & Iſidorus à tripartito illo judicio, quo ſolitum erat eum qui triumphans Urbem ingrederetur, ab Exercitu primum, deinde à Senatu, tum denique à Populo honorari; Triumphum fuiſſe nominatum ex Tranquillo cenſet *libr. 18. cap. 2.* Grçcam tamen & priorem illam notationem magis ſibi placere Gualtherius fatetur *ad Horat. lib. 4. Od. 2.* Et quidem in more fuiſſe poſitum conſtat, ut à Militibus & abjectiſſimis quibusque triumphalem currum ſequentibus, diverſis Triumphantes conviciis inceſſerentur: ne proſpera illa fortuna plus juſto inſoleſcerent. Hinc enim illud in Cæſarem triumphantem dicterium: *Triumphantes conviciis excipiebantur.* *Cæſar.*

Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem.

Item illud: Romani ſervate Uxores, Mœchum calvum adducimus. Sic & Ventidium Baſſum, humili quidem loco natum, & comparandis mulis atque vehiculis præbendis Magiſtratibus, qui ſortiti provincias forent, ægrè ac ſordidè victum ſibi quærentē prius, poſt verò in altiſſimum dignitatis gradum evectum, & de Parthis, quos tribus jam præliis fuderat fugâratq;, triumphantem convitiantibus hiſce Jambis impetitum fuiſſe legimus: *Ventidius Baſſus.*

Concurrite omnes Augures, Aruſpices:
Portentum inuſitatum conflatum eſt recens,
Nam qui fricabat Mulos, Conſul factus eſt.

de quo videatur Gellius *libr. 15. Noct. Atticar. cap. 14.* Nec deſunt huic rei exempla propè infinita: quib. manifeſtum fit, præſtantiſſimos quoſque viros, quo altiori in gradu fuerint collocati, eò magis quoq; Invidorum malevolentiæ fuiſſe expoſitos. Ea enim Livoris natura eſt, ut velut ignis ardua & alta ſemper petat, ut eſt apud Petr. Crinitum. Adeò verum eſt, quod Ovidius cecinit:

Livor.

Summa petit Livor, perflant altiſſima venti,
Summa petunt dextrâ fulmina miſſa Jovis.

Livoris amuletum Bulla in pectore.

Indeq; factum opinor, quod Triumphantes, non ſecus atq; prætextati pueri, Bullam à pectore cordetenus dependentem, & cordis figuram habentem geſtarent, tanquam amuletum quoddam Invidiæ. Bulla ſiquidem iſta in ſe ea continebat remedia, quæ adverſus Livoris ſtimulos & Invidiæ morſus arbitrarentur maximè profutura. quanquam ſatis eſſe debet præclaris Viris conſcientia rectè factorum, cum & Deum multi ſugillent, interdum etiam nefariè diffiteantur. Attamen ipſe beatus ſempiterno & dulci ævo fruitur, nec pro meritis impios ulciſcitur, aut gigni prohibet. Quo fit, ut ad Dei culmẽ quàm proximè accedentes Imperatores facta ſibi

convicia, & maledicentiam quàm facilimè tuliſſe legamus. Theodoſius certè tantæ erga omnes humanitatis fuit, ut ad Rufinum præfectum prætorio Conſtitutionem ſuo & filiorum Cæſarum nomine emiſerit: qua ignoſceret iis, qui improbo petulantiq; maledicto Imperatorũ nomina laceſſiſsēt: Quoniam, inquit, ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt: ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum: ſi ab injuria, remittendum, *l. un. C. ſi quis Imp. maled.* Quod poſtremum verbum etſi Accurſius *ibi*, & Aymo Cravetta *Conſil. 6. n. 71.* & alii ita accipiunt, ut injurioſus ejuſmodi obtrectator ad ipſummet Imperatorẽ remittendus ſit: ne ab ordinario Judice loci vel pro verbis durius ille plectatur, vel ob pœnam forſan molliorem occaſio præbeatur aliis, Imperatoriam majeſtatem contemnendi: Sed potius, ut ipſe qui læſus fuit Imperator, de hoc etiã ſtatuat: Magis tamen eſt, ut quod Cujacius & Menochius, duo illa theoriæ & praxis lumina, rectè putarunt, verbum illud Remittendum perinde interpretemur atque *Condonandum*, vel nullam rationem Maledicentiæ illius habendam eſſe. *Cujacius. in paratit. C. eod. & Menochius de Arbitrar. quæſtion. Judic. centur. 4. caſu 377. num. 9.* Et quidem hanc verbi hujus Remittendi genuinam ſigni-

I. telleã. L. un. C. ſi quis Imper. maled.

ficationem eſſe ICtus docet *in l. omne delictum §. per vinum. ff. de Re militari*, & in promtu ſunt cum Imperatorum, tum Regum, principum, aliorum exempla illuſtria. Inprimis verò celebre eſt illud Davidis, impunitatem Semei ſceleratiſſimo homini promittentis. *Samuel. 19.* Sic Antigonus Aſiæ Rex audiens à Militibus convitia in ſe jactari, qui eum abeſſe putabant, patefacto virgâ tentorio: Flebitis, inquit, niſi longius remoti poſthac malè nobis dicetis. Antiſthenes quoq; Philoſophus apud Laërtium ait: Regium eſſe, malè audire, cum benè feceris: quod tamen dictum etiam Alexandro Magno quidam adſcribunt: quemadmodum & patrem ipſius Philippum eodem ferè ſenſu dixiſſe ferunt, Principum eſſe, benè & malè audire. Sed & Auguſtum ita Tiberio reſcripſiſſe legimus: Noli ætati tuæ, mi Tiberi, in hac re indulgere, & nimium indignari, quenquam eſſe, qui de me malè loquatur. Satis enim eſt, ſi hoc habemus, ne quis nobis malefacere poſſit. Nec obliteranda, ſed potius aureis literis conſignanda videtur Titi *apud Xiphilinum* ſententia: Nemo, inquit, me injuria adficere, aut inſequi contumelia poteſt, propterea quod nihil ago, quod reprehendi mereatur: Ea verò, quæ falsò de me dicuntur, prorſus negligo. Nam ut Seneca dicebat, Magnanimi eſt proprium, placi-

Maledicentia non curata. *Davides.* *Antigonus.* *Antiſthenes.* *Alexander M.* *Philippus.* *Auguſtus.* *Titus.* *Seneca.*

placidum eſſe tranquillumq́;, & injurias atq; offenſiones ſemper deſpicere. Hinc Demetrius, Calumniantium & Imperitorum voces non magis ſe ęſtimare jactitabat, quàm crepitum ventris. Nihil enim ferè intereſſe, utrum ſurſum an deorſum ſonus turpiter emittatur. Quod dictum ego Obtrectatoribus meis velim repoſitum, inprimis verò naſutis quibusdam Ariſtarchis, & horum palponi (*Morioni penè dixeram*) cuidam nupero, novitio, muſteo: muſteo, inquam, non tam ætate quidem, quàm eruditione & ſcientia, quam ſatis teneram & adhuc in herba ei eſſe mecum fatebuntur, qui hominem norunt. Ii igitur cenſoriam ſumentes virgulam, qua tamen ob inſcitiam rectè uti nequeunt, ſubſecivos hoſce, ut & alios labores meos carpere, & Theonino dente arrodere nimis immaturè, & pręcoci ſanè ingenio fuerunt aggreſſi; nulla quidem, ut par erat, ſubjecta ratione; nulla quoq; judicii, quo in hoc ſtudii genere deſtituuntur, dexteritate adhibita; ſed calumniandi potius vitio, quo laborant & tantum non toti ſunt inquinati. Quorum tamen nomina non diſſimularem, ni vererer, ne vel ipſi inde innoteſcere, vel mea hæc pagina obſcurari hoc modo magis poſſet. Quod ſi quis iis, *ut aſino illi Æſopico*, Leonis pellem vellet detra-

Demetrius.

In Curiones & Aculeones.

here; nullo ferè labore effecturum eum crediderim, ut Midæ aures illæ latitantes ilicò in propatulo, & omnium conſpectu ſint futuræ. Et cur in Midæ familiam eos non tranſcribam? cùm dictus putetur Midas, quaſi μηδὲν εἰδὼν, hoc eſt, nihil ſciens: quem perperam judicaſſe ferunt contra Apollinem, ſponſione facta cum Marſya de tibiarum melo certantem: Ideoque aſininis eum auribus inſignitum, quarum tamen notam ſoli tonſori patefeciſſe fingitur:

Midæ aures aſininæ.

Sic commiſſa ferens avidus reſerare miniſter,
Fodit humum, Regisq́; latentes prodidit aures.
Concepit nam terra ſonum, calamiq́; loquentes
Invenêre Midam, qualem conceperat index.

quos Petronii Arbitri ſanè quàm elegantis poëtæ verſus doctiſſimos invenias apud Fulgentium, *libr. 3. Mytholog. cap. de Apolline.* Omninò, quemadmodum Solon eos demum benè imperare exiſtimabat, qui ipſi ſerviiſſent: Ita & ii de eruditis rectè pronunciare putandi ſunt, qui ipſi vel æquè benè, vel melius compoſuerint. Nam qui nihil aliud, quàm merus Criticus eſt, is ex Alciati ſententia, ut phreneticus meritò inſputatur. *Alciat. in proœm. lib. 2. Diſpunct.* Sed ceſſo Triumphatoribus iſtis, ſi Diis placet,

tet, plura occinere. Saltem Anticyras eos navigare velim, ut pectoribus Elleboro purgatis, & depoſito craſſo illo ignorantiæ atq; obtrectationis morbo, ad ſaniorem tandem, Aeſculapio favente, mentem redeant. Sicuti ego ad propoſitam Maledicis pœnam (qua de agendum erat) me nunc converto. Neque enim eſt, ut ob ſingularem Imperatorum ac Regum, quos diximus, facilitatem illam quiſquam maledicæ ſuæ linguæ in Principes vibratæ impunitatem policeri ſibi debeat. Nam & Theodoſius *in d. l. un. C. Si quis Imper. maled.* non ſimpliciter ait, crimen illud REMITTENDUM, id eſt, condonandum eſſe: ſed addit, Unde integris omnibus hoc ad noſtram ſcientiam referatur, ut ex perſonis hominum dicta peſemus, & utrum prætermitti, an exquiri debeat, cenſeamus. Quibus ex verbis manifeſtò colligitur, integrum eſſe principi in Maledicos iſtiusmodi ex arbitrio animadvertere: quantumvis Judici coram tribunali per ſententiam non liceat. Atque eam quidem animadverſionem non in ipſorum duntaxat Principum perſonis; ſed & in Conſiliariis, & aliis ordinariis Magiſtratibus obtinere cenſent Tib. Decianus *libr. 7. Tractat. Criminal. cap. 50. num. 36.* Jac. Menochius *de arbitr. Judic. quæſtionib. libr. 2. centur. 3. caſu 263.*

Rurſum de intellectu L. 2. C. Si quis Imper. maled.

& Julius Clarus *lib.5. Sententiar.§. Læſa Majeſtatis.n.5.* Et quidem graves atq; prægnantes ſubſunt cauſſæ, ob quas neque iis, qui ex propoſito & per injuriam, neq; etiam aliis, q ex levitate & linguæ lubrico Principib. ſuis, aut etiam præcipuis horum Cõſiliariis & Magiſtratui obtrectant, ignoſcendũ. Præterquã enim, quod obtrectatio & Maledicentia iſta verbo divino expreſsè eſt prohibita. *Exod.22. & Actor.23.* Diis non detrahes, & Principi populi tui non maledices; conſtat etiam Magiſtratum injurias & maledicta ejuſcemodi tolerando, duas illas potiſſimas Imperii habenas, Amorem ſcilicet & Timorem amittere. Niſi enim quis Magiſtratum odio haberet, benè potius, quàm malè de illo loqueretur. Ac ſi eundem metueret; vereretur utique malè de ipſo loqui. Cui conſequens eſt, quod ſi Magiſtratus & officiales in nulla auctoritate ſunt, nullius quoq; momenti futura ſunt ipſa Mandata. Si Mandata flocci fiunt; ipſum etiam imperium haudquaquam poterit conſiſtere, ſed omnia peſſum eant oportet. Ut taceam, quod ex hujusmodi contemtu, in diſſitis præſertim provinciis, facilè quivis motus & ſeditiones poſſint exoriri. Si quis enim cum iis converſetur ſubditis, qui ſeditionem alunt in pectore; nulla ei cõmodior offerri poteſt occaſio, aliorum quoque

Cur Maledicentia in principes impunita eſſe non debeat.

Amor & Timor habenæ Imperii.

que

que animos explorandi & commovendi, quàm ſi quoſdam ex his gravia jactare palàm audierit maledicta. Tum enim animum ipſius hæc ſubit cogitatio: ſi licitum huic eſt, Magiſtratum ſuum palàm & abſq; pœnę metu maledictis proſcindere; audebit hic utiq; maledica & ſeditioſa ſua verba, occaſione data in effectum aliquando deducere. Sic eveniet, ut facilè in ſuas eũ partes poſſit attrahere. Proinde ut pernicioſiſſimo huic malo tẽpeſtivè occurratur, prudẽter monuit Gregori⁹, homilia quadam in Ezechielem; his verbis: Hi, quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent ſi poſſunt, detrahentium verba compeſcere. Etſi enim lubricum linguæ ad pœnam facilè trahi non debet. *l. famoſi. 7. §. hoc tamen. ff. ad L. Jul. Majeſtat.* quæ tamen ex certa animi deſtinatione proficiſcitur convitiandi temeritas, compeſcenda omninò eſt, ut pœna illius aliis terrorem incutiat. *c. 1. Ex. de Maledic.* Quibus non ineptè accommodari poterit, quod Leo Imperator reſcripſit *conſtit 96.* Quæ delicta, ait, ſola animi nequitia committuntur, nullaque naturali neceſſitate excuſantur, his neq; venia tribuenda, neq; inferendæ pœnæ effugiũ concedendum eſt. Quocirca etiam ſinceriores Theologi factum Davidis maledico illi Semei impunitatẽ jurantis nequaquam

Num David rectè impunitatem Semei promiſerit.

probant. Inter alios enim P. Martyr. *ad 19. c. Samu.* ita ſcribit: Promittere homini ſcelerato, qui legem Domini violavit, impunitatem, non eſt juſtum. Quod ergò juravit David, præſtare non debuit. Sunt enim hęc de genere illarum rerum, quæ malum ſemper exitum habent, quocunque te vertas. Si non præſtas, malè juraſti: ſi præſtas, Bis Peccas. Mirum igitur non eſt, ſi poſteà monuit Solomonem, ut hoc malum corrigeretur. Sed in delicto tamen hoc puniendo princeps clementiæ & miſericordiæ, in verbo divino tantoperè commendatæ nequaquam obliviſcatur. Propè enim eſt (inquit etiam Seneca) ut iniquè puniat, qui nimis. Et: Nulli Regi gloria eſt ex ſæva animadverſione. Elephantes & Leones tranſeunt, quæ impulerunt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet Regem ſæva nec inexorabilis ira. Item: Excogitare nemo quiſquam poterit, quod magis decorum regenti ſit, quàm clementia: quocunq; modo is, & quocunq; jure præpoſitus ſit cæteris. Et æterna ſanè commemoratione dignum circumfertur Diocletiani Imperatoris dicterium; qui Juſticiam ſine miſericordia crucem eſſe dicebat. Verè enim furentis & ſanguinem humanum anhelantis eſt, præcipitem in ſupplicia ferri: qua de re videantur, quæ Marius Salomonius

Clementia ratio in pœnis habenda.

Diocletianus.

monius prodidit *li.3.de Principatu*, & quæ à me ſcripta fuerunt *ſub Tit. de Fibula. fol. 367.368.369.*

De Romanorũ autem morib. in triumphis peragendis adhibitis (nã ex diverticulo tandem in viam nobis redeundum cenſeo) conſentanea Auctor noſter ſcripſit iis, quæ Zonaras *lib.2. Annalium*, de Triumphi ſolennitate literis commendavit. Quod autem Triumphantes purpurea indutos veſte ait; id non de ſimplici purpura, ſed palmata intelligo. Palmatam enim, quæ palmam, certiſſimum victoriæ ſymbolum, habebat intextam, Triumphantium veſtem fuiſſe oſtẽdi ad Tit. de Habitu Imperator. *fol.397.* Hanc verò etiam pictam fuiſſe nuncupatam, ex Plutarcho & Macrobio *libr.3. Saturnal. cap. 13.* probat Adrian. Turnebus *lib.5. Adverſar. ca.9.* Addit Auctor, Triumphantem quoque ramum è lauro manu dextera tenuiſſe. Sed & laurea eum redimitum fuiſſe ſcribit Zonaras. Cujus rei variẹ adſignantur rationes, vel quia inter armatos hoſtes Laurus quietis indiciũ, Romanis præcipuè læticiæ victoriarumque nuncia fuerit: vel quia perpetuò vireat: vel quia pacifera: vel quia in gremio Jovis optimi maximiq; deponeretur, quoties læticiam nova victoria attulliſſet: vel, quæ potior videtur ratio, quod ſpectatiſſima in monte Parnaſſo; ideoq; & grata Apollini, adſuetis eò

Triumphantes purpurâ induti.

Palmata,

Sive picta.

Et lauro redimiti.

dona mittere jam & Regibus, & Romanis, teſte L. Bruto: fortaſſis etiam in argumentum, quòd ibi libertatem publicam is meruiſſet, lauriferam tellurem illam oſculatus ex reſponſo: & quia manu-ſatarum receptarum in domos fulmine ſola non jacitur. Nec obſcura ſunt arboris hujus circa Auguſtum eventa, digna memoratu: ob quæ etiam triumphis hanc uſurpatam credideris. Namq; Liviæ Druſillæ gallinam conſpicui candoris ſedenti Aquila ex alto abjecit in gremium illæſam. Intrepideq; miranti acceſſit miraculum, quoniam teneret roſtro laureum ramum baccis ſuis onuſtum. Aſſervari hanc alitem & ſobolē juſſere Aruſpices, ramumq; eum ſeri ac ritè cuſtodiri. quod factum eſt in villa Cæſarum fluvio Tiberi impoſita, juxta nonum lapidem via Flaminia, quæ ob id vocatur Ad Gallinas candidas: mireque ſylva provenit. Ex ea triumphans poſteà Cæſar laurum in manu tenuit, coronamq; capite geſſit; ac deinde Imperatores Cæſares cuncti: traditusq; mos eſt ramos, quos tenuerunt, ſerendi. Et durant ſylvæ nominibus ſuis diſcretæ, fortaſſis ideò mutatis triumphalibus, Plinius *lib. 15. cap. 11.* Atq; hæc fortaſſis Gallina ea eſſe potuit, cui Livia (Plinius Juliam Auguſtam vocat *lib. 10. cap. 55.*) prima ſua juventa Tiberio Cæſare ex Nerone gravida,

Gallina cum lauri ramo.

vida, cum parere virilem ſexum admodum cuperet, ovum incubanti ſubduxiſſe fertur, exploratura ſcilicet, an eſſet marem paritura. Hoc enim uſa dicitur puellari*(quid ſi pullari legas?)* augurio, Ovum in ſinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per ſinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò, ait Plinius, augurata proditur. quanquam pullum illum inde excluſum non tantum ſexum in Tiberio portendiſſe, quàm etiam ſalacitatem & procacitatem eam, qua ille mox famoſiſſimus fuit, Johan. Pierius cōjecturatur *lib. 24. Hieroglyph. de Gallo.* Quia igitur lauru redimiri ſolebant Triumphantes; factum inde eſt, ut laurea illa corona Triumphalis fuerit dicta. De qua Tertullianus *li. De corona Milit.* Laurea iſta Apollini vel Libero ſacrata eſt: illi, ut Deo telorū; huic, ut " Deo Triumphorum. Primum enim triumphaſſe Bachum ſive Liberum, in principio " hujus Tituli ſignificavi. Sed de corona hac idem Tertullianus clarius ibidem diſſerit, cum ita ſcribit: Triumphi laurea foliis ſtruitur: hanc adverbis lemniſcis: inauratur lamnulis, unguentis delibuitur &c. Quo in loco quid ſibi velit verbum *Adverbis*, Beatus Rhenanus ingenuè fatetur, ſe neſcire. Cogitabam, an non *Adumbras* legi poſſit. Erant enim Lemniſci faſciolæ, ut Sextus ait, colorię,

Triumphalis corona laurea.

Lemniſci.

dimiri ſolere. Veneris enim myrtum matris »
Æneæ (*ſubaudi eſſe*) non laurum, etiam ami- »
culæ (*hoc eſt amaſiæ*) Martis, per Iliam & Ro- »
mulos Romani. Sed ego Venerem non cre- »
do ex hac parte cum Marte Romanā, quâ pellicis dolor eſt. Quorum verberum ſanè ſubobſcuriorum, hic ſenſus eſt: Non eſt mirum, Romanos milites myrto coronari ſolitos olim, quum hæc arbor Veneri ſit conſecrata; quæ non ſolū Trojana eſt, propter ſilium Æneam ex Anchiſe conceptum; verū etiam Romani Martis amica, qui Romuli & Remi ſit pater. Verùm ego, jocās inquit Tertullianus, non arbitror Venerem eatenus eſſe valdè Romanam, ſive amare Romam, quatenus pellicis Iliæ dolor eſt. Fit enim veriſimile, Venerem, quæ ſola amaſio ſuo Marte potiri cupiebat, non parum offenſam Iliæ cōcubitu, unde Romulus & Remus progeniti conditores Urbis Romæ. Sic enim textum iſtum rectè emendavit & interpretatus fuit Rhenanus. Nec verò ignorandum eſt, Ovalem illam Coronam ab ovatione ſic appellatam: & hanc ab Ovium mactatione, quæ in ovationis ſolennitate peragebatur, nomen fuiſſe ſortitam. At in ſolennibus & majoribus Triumphis Boves immolabantur, cornua inaurata præferentes. Hinc Virgil. *10. Æneid.*

Ovalis ab ovatione.

Ovatio ab ovium mactatione.

In triumphis immolabantur Boves.

Et ſtatuam ante aras aurata fronte Juvencum
Candentem.

Ovidius indutam cornibus aurum victimam appellat

—— blandis induta cornibus aurum
Conciderant icta nivea cervice Juvenca:

quas Juvenalis frontem coruſcare dixit, propter ſcilicet cornua aurata. Atque hic mos etiam Græcis fuit uſurpatus. Nam & Homericus ille Neſtor, Minervæ rem divinam facturus accerſiri jubet Laërcem aurificem, ut Bovis cornibus aurum circumfunderet, priuſquam ad ſolenne epulum iretur. Obſervatum quoque fuit ſacrificantibus, ut quæ

Hoſtibus à domitis Hoſtia nomen habet,

Non reluctantes. adducta ſiſteretur nihil reluctans: alioquin amovenda, tanquam invito quoque Deo offerretur: ſi quando ſcilicet

—— diſcuſſa fugit ab ara
Taurus.

ut eſt apud Lucanum. Idq; Ammianus diſertè docet, cum *lib.34.* ita ſcribit: Abundè ratus poſt hæc Julianus proſperitate ſimiles adventare, complures hoſtias Marti parabat Ultori: & ex Tauris pulcherrimis decem, ad hoc perductis nondum aris admoti voluntate ſua novem procubuere triſtiſſimi: decimus verò, qui diffractis vinculis lapſus, ægrè reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtravit.

ſtravit. Aliud tamen in hoc fuit Lacedæmoniorum inſtitutum: qui, dum, vi aperta hoſtem ſuperaſſent, Marti gallum ſacrificabant; dum Imperatoris arte, dolo aut perſuaſione, Bovem. Etſi enim bellicoſiſſimum genus apud omnes fuerint habiti: ampliora tamen magisq; homine digna judicabant, quæ ratione ac prudentia, quàm quæ vi aut fortitudine patrabantur. *Plutarch. in Inſtitut. Lacon.* Atque eò haud dubiè alluſit Atticus Socrates apud Platonem in Phœdone, in fin. dum cicuta epotâ moriturus, poſt apertum certamen contra vitæ illecebras & Judicum malignitatem mandavit Critoni, ut Gallum Æſculapio debitum redderet: perinde ac ſi victorem ſe innueret ac prædicaret cœlo vitam redintegraturum. Jam enim ſanitatem ſe recuperare putabat, cùm exiret è corpore, à quo omnes animi morbos ſcatere pullulareque intelligebat. Cæteroquin Marti ſacrum fuiſſe Gallum, indubitatum eſt: vel propter militum vigilantiam: (ſolet enim pervigil Gallus ſurgenti Soli quibuſdã quaſi hymnis applaudere, & reditum ejus prænunciare: unde & à Sybaritis, gẽte ad omnes mollitudinis numeros nata in Urbe eſſe fuit prohibitus, ne nocturni ſomni quietem interpellaret): vel propter pugnacitatem, cum in confeſſo ſit, Gallum pugnæ amore nulli

Lacones Gallum ſacrificabant.

Socratis gallus.

Gallus Marti ſacer.

1.

2.

cedere; ſæpe etiam in ea commori: adeò ut de redintegrantibus certamen proverbiali uſurpetur ſententia, *Gallus inſultat*; atque ideò Martis pullus dicatur ab Ariſtophane in Avibus: vel deniq; propter Alectryonis fa-
3. bulam, Martis ſatellitis, in eam avem converſi: ut in ejus nominis feſtivo libello Lucian. ſcribit, & Auſon. poëta uno ferè verſu attigit:

—— ter clara inſtantis Eoi
Signa canit ſerus deprenſo Marte ſatelles.

Triumphalis cœna. *Exin ſub ipſis Capitolii porticibus cœnabant.*) Triumphator quidem ipſos etiam Conſules ad hanc cœnam de more invitari faciebat, ſed poſteà rogari, quo minus venirent: ne celebritatis illius diei majore quiſpiã imperio fructum ſive locum ſibi præoccuparet. Aliis autem omnibus domi conviviorum inſtructi erant apparatus: ſicq; omnium plauſu ultra omnem conſuetum honorandi modum, hunc fauſtum & felicẽ diem ob Rẽp. auctam, Imperiumq; Populi Rom. propagatum, & malorum civilium finẽ Urbs Romana celebrabat. Illud admiratione dignum, quod non tantũ in cœnę triumphalis unguẽta mi-

Minium. nium additũ, ſed & triumphantiũ corpora eo illita fuerint, ut ætherei coloris viderẽtur. Sic n. Camillũ triumphaſſe ſcribit Plin. *lib.33.c.7.*

Nulli triumphandi poteſtas &c.) Quoniam Triumphus rerum omnium militariũ ſupre-

ſupremus habebatur honos; ideò non paſſim aut indiſtinctè cuilibet decernebatur; ſed iis demum, qui non minus, quàm quinq; millia hoſtiũ una acie ſuperaſſent. quod ſi qs ſuper interfectorum numero mentiretur, in hunc pœna à Lege erat conſtitura. Ideò Triumphantes Urbẽ ingreſſi, de Veritate apud Cenſores jurabant. Oportebat etiã eum, qui triumphare volebat, vel Dictatorem, vel Prętorem, vel Conſulem res geſſiſſe; & non inſtauraſſe tantum, ſed & Imperiũ auxiſſe; & regionem inſuper, de qua triumphaturus erat, ſucceſſori pacatam reliquiſſe. De quibus conditionib. videre eſt apud Dionem *lib.37.* & alibi paſſim, præſertim verò Chaſſenęum in Catalogo Gloriæ Mundi *part.1. conſider.30.* ubi etiã plurimi enumerantur, quib. Triumphus fuerit decretus. Paucis enim hunc, ſub Imperatorib. pręſertim, cõceſſum fuiſſe Auctor noſter ſub finẽ hujus tituli rectè monuit. Nam cum omnia bella Principis auſpiciis gererentur; Legatis, p̃toribusq; vel Ducibus, qui hoſtes ſuperaſſent, Triumphus decerni nõ poterat: quia alienis auſpiciis vicerãt. Unde repertũ ut ſaltem triumphalia ornamẽta, quib. in publico uti poterãt, iis decernerẽtur: verbi cauſſa, Laurea, Trabea, Tunica palmata ſeu picta, ſceptrũ eburneũ, & cętera: de quib. apud Suetoniũ & alios. Conceſſit tamen Beliſario Juſtinia. ut de Parthis triumpharet, quãvis nõ

Triumphi decernendi conditiones.

Triumphalia ornamenta.

ſuis auſpiciis viciſſet. Alciatus *ad l. ſpecioſas. 100. in fin. ff. de verbor. ſign.* Zonaras *lib. 3. Annal. fol. 95.*

DE LEGATIS.

Legati annulo aureo honorabantur.

VEteres Legatis viaticum, hoc eſt, viæ ſumptus, & aureum annulum de publico largiebantur. Annulum illum in publico gerebant; eoq́ poſteà depoſito, ferreo intra domos utebantur, ut Plinius memorat lib. 33. cap. 1. Sed hoc primis quidem Reipub. annis ita fuit obſervatum: quo tēpore nemo præter Legatos, quos diximus, aureos geſtavit annulos. Poſteà & Senatores geſſerunt. à quibus ad Equites; & inde ad omnes Ingenuos uſus hic promanavit. Cùm Principem aliquem Legati accēderent, ipſis juxta ſe poteſtatem ſēdendi, honoris cauſſa faciebat: quemadmodum Nicetas refert in vita Angeli Iſaaci Imperatoris.

NOTÆ.

Legati ſancti.

In ore ferè eſt omnium, ſanctos & inviolabiles eſſe Legatos. Id oſtenſurus Marcianus ICtus, rem altius repetit *in l. ſanctum. 8 ff. de*

ff.de rer.diviſ. Sanctum ait dictũ eſſe à ſagminibus, herbis quibuſdam, quas Legati populi Romani ferre ſolebant, ut argumentum eſſent, eos Legatos eſſe; itaque conſequerentur jure Legationis, ne quis eos violaret. Quomodo & Cicero pro Archia poëta ſcripſit, Enniũ jure ſuo ſanctos appellare poëtas: quod, inquit, quaſi Deorum aliquo dono atque munere commendati nobis videantur. Deorum dono, quaſi imperio & ſanctione; commendati, ut ſint nobis inviolabiles. *Hugo Donellus lib.4. Comment.jur.civil.cap.1.* Marciani etymologiam confirmat Feſtus, qui ſagmina vocari ait verbenas, id eſt, herbas puras: quia ex loco ſancto arcebantur à Cõſule, Prætorevé Legatis proficiſcentibus ad fœdus faciendum, bellumq; indicendum. Cum quo planè conſentit Servius, qui ad illum Virgili verſum *12. Æneid.* *Sagmina: Verbena.*

Velati lino, & verbenâ tempora cincti,

Verbenam ait propriè eſſe herbam ſacram, ſumtam de loco ſacro Capitolii, qua coronabantur Fetiales, & Pater patratus fœdera facturi, vel bella indicturi. Ex quibus omnibus apparet, Sagmina & Verbenas idem ſignificare. Idq; ex Nævio Feſtus probat, his verbis: *Struppos atq; verbenas ſagmina ſumſerunt.* Quo in loco etſi vulgares Codices habent *Scabos vel ſcapos*: Melchior tamen Guilán-

Struppi. dinus vir doctiſſimus *Struppos* rectè emendavit. vocabantur enim Struppi, eodem Feſto auctore, in pulvinaribus faſciculi de verbenis facti, qui pro Deorum capitibus ponebãtur. Plinius quoq; Sagmina & verbenas promiſcuè uſurpat *lib.22.c.2.* cum ita ſcribit: Auctores imperii Romani conditoresq;, immẽſum quiddam & hinc ſumſere: quoniam non aliunde Sagmina in remediis publicis fuêre, & in ſacris Legationibusq; verbenæ. Certè utroq; nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramẽ ex arce cum ſua terra evulſum: ac ſemper & Legati cùm ad hoſtes, clarigatumque mitterentur, id eſt, res raptas clarè repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.

Verbena, etiam Verbenaca. Verbenam verò idem etiam *Verbenacam* appellat *lib. 25. cap. 9.* Verbenaca, inquit, eſt quam Legatos ferre ad hoſtes indicavimus. Hac Jovis menſa verritur, domus purgantur luſtranturq;.

Sagminum aut verbenarum uſus. Sagminum autem ſive Verbenarum veterem illum uſum, in feriendis præſertim fœderibus, Livius docet *libr. 1. ab Vrb. cond.* Jubesné me Rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Jubente Rege: Sagmina, inquit, te Rex poſco. Rex ait: puram tollito. Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: ita poſteà Regem interrogavit: Rex, facisné me tu regium nuncium, populiq; Romani Quiritium, vaſa, comites-

comitesq; meos? Rex reſpondit: Quod ſine fraude mea, populiq; Romani Quiritium fiat, facio. Et *lib.10. ad finem ſecundi belli Punici* ſcribit: Ut privos lapides ſilices, privasq; verbenas ſecum ferrent: uti Prætor Romanus his imperaret: ut fœdus ferirent: ſibi illi Prætorem ſagmina poſcerent. Herbæ id genus ex arce ſumtum, dari Fetialibus ſolet. &c. Hinc ſagmina illa à ſanciendo quoque, id eſt confirmando dicta putat Feſtus ex Nævio: Jus ſacratum Jovis jurandum ſagmine. Atque ex his liquidò conſtare poterit, cur Legati dicti fuerint ſancti; à ſagminibus ſcilicet ſive verbenis illis: quib. non herbæ tantum puræ ſive ſacræ ut modò diximus; ſed & ſacræ frondes, Servio auctore ſignificantur, ut eſt laurus, oliva, myrtus &c. Ejusmodi igitur frondes ſive virgulas Legati ad hoſtes ferentes, argumento eo fidem faciebant, ſe Legationis jure hoc conſequutos, ut ſacri eſſent & inviolabiles. Unde ſancta Legatorũ corpora Varro nominat *li.3.de Lingu. Latin.* Quod ſi quis Legatos pulſaſſet, contra jus gentium id commiſiſſe exiſtimabatur. Itaque hoſtibus, quorum illi Legati erant, is dedebatur ex Q. Mutii ſententia, quam Pomponius laudat, *in l. ultim. ff. de Legation.* Qua ſeveritate etiam in Manlium & Minucium, pòſt & Fabium atq; Sem-

Legati inviolabiles.

Hos violantiũ pœna.

pronium animadverſum legimus. Hos enim Romani vinctos hoſtibus dediderunt, quòd vel minimùm Legatos violaſſent. Qua igitur pœna plectendi erunt, qui Legatos nō pulſarunt tantum; ſed & nefariè ac crudeliter occiderunt? Id quod à Tyriis factitatum conſtat, dum Alexandri Tyrū obſidentis legatos, ad pacem ineundā ipſos adhortantes, contra jus gentium occiſos ex alto præcipitarunt. *Q. Curtius lib. 4.* Crudelior tamen his etiam Achillas ille, qui Dioſcoridem & Serapionem Cæſaris Legatos, cùm in conſpectum ejus veniſſent, priuſquam eos audiret, aut cujus rei cauſſa miſſi eſſent, cognoſceret; corripi ac interfici juſſit. *Cæſar lib. 3. Belli civil.* Sed fœditate illa & perfidua omnes ferè ſuperavit Helena Ruſſiorum regina: cujus nuptias cum Rex Prutenorum peteret, ipſa Legatos viventes ac ſpirantes terra obrui juſſit: ac priuſquam ad hoſtes fama perveniret, digniores Legatos ad ſe mitti petiit. quod cum obtinuiſſet, hoſtiū quinquaginta principes, ac ſummæ inter ipſos auctoritatis ad ſe miſſos uno cremari & eodem incēdio mandavit. Poſt etiam pacta matrimonium, convivii ſpecie, hoſtium quinq; millia, quos inebriari curaverat, trucidari juſſit: poſtremò ſeipſam aquarum voragine immerſit. *Johan. Bodin. lib. 5. de Repub. cap. 6.* At quot civita um

Violarunt autem Tyrii.

Achillas.

Helena Ruſſiorum regina.

Rurſum de pœna.

perfidia & juris gentium violatio peperit; id vero exemplis numero quàm multis docent Hiſtoriæ. Corinthum certè ideò à Romanis everſam, quod Legati Romanorū à Corneliis durius appellati fuiſſent, Cicero refert *in Orat.pro L. Manilia.* Idemq; eo nomine Romanos hortatur, ut Pompejum eligant adverſus Mithridatem, à quo Legati Romani qui inter hoſtes incolumes eſſe debuerant, fuiſſent occiſi. Sed & Illyricis bellum aliquando indictum legimus, propter unum ex Legatis, quem Romani ad eos miſerant, occiſum. *L. Florus Epit. 20.* Taceo, quod Suidas adnotavit, Lacones peſtilentia conflictatos, quòd Xerxis Perſarum Regis Legatos, aquā & terram poſtulantes Urbe expuliſſent, & civium aliquem, qui Regi parêre ſuaſerat, lapidibus obruiſſent. Nec verò etiam vulgaris honor iis exhibebatur, qui Legatione obita interiiſſent. Nam, qui ab hoſtibus populi Romani occiſi erant Legati, iis ſtatuæ in publico erigebantur, ut per interitum in honorem æternum venirent. Sic enim quatuor illorum Legatorū, quos Laërtes Tolumnius Rex Vejentum interemerat, ſtatuas in Roſtris longo poſt tempore ſtetiſſe, Cicero teſtatur *in Philip. 9.* non ſecus ac ſi in acie mortui fuiſſent, aut pro Republica cecidiſſent: qui in perpetuum per gloriam vivere intelligun-

Legatis violatis ſtatuæ erectæ.

Pro patria mori.

tur. *§. filii autem Inſt. de Excuſat. tutor.* ut verum adeò ſit, quod Horatius cecinit,

Dulce & decorum eſt pro patria mori:

quippe quæ rebus omnibus, imò etiam charitate librorum parentibus Romanis antiquior fuiſſe dicatur *in l. poſtliminium. 19. §. filius. ff. de captiv. & poſtl. reverſ.* cum ex Platonis ſententia non nobis ſolum nati ſimus, ſed ortus noſtri partem patria vendicet, partem amici. Nec verò abſq; ſumma ratione: cum certum ſit, quod everſa domo, Reip. ſtat' manere ſæpè ſoleat; at verò Urbis ruina penates omnes ſecum trahat. Quam in rem exſtat elegans Epigramma Johan. Girardi ICti & poëtæ feſtiviſſimi:

Non ſolum nobis natos nos, dicimus omnes
Patria præcipuum vendicat iſta locum.
Pro patria facio, quod me feciſſe neceſſe eſt:
Pro patria vivo: pro patria morior.
Quid dixi, morior? Mors hæc clariſſima vita eſt.
A morte æternum vivere Muſa facit.

Legatorum officium. Sed admonendos tamen Legatos Bodinus cenſet, ne ſecuritate publica Legationis ſpecie abutantur: néve principum ac populorum majeſtatem, verborum arrogantia violare ſibi fas eſſe putent. Nec enim omnibus fortaſſis integrum aut impune erit, eam audaciam dicam an temeritatem uſurpare, qua Pompil. Romanorũ legatum uſum fuiſſe Livius ſcribit. Is

bit. Is enim ad Antiochum magnum Aſiæ Regem, ut Ptolomæum armis laceſſere deſineret, miſſus, cum ei populi Romani mandata explicaſſet; virga locum, in quo Rex ſtabat, circumſcripſit, ab eoq; reſponſum, priuſquã pedem inde moveret, exigere non dubitavit. Et prius, inqt, quàm hoc circulo excedas, da reſponſum, Senatui quod referã. Hîc Livius; *Obſtupefactus eſt Rex tã violento imperio.* Ne tamen Pop. Rom. cujus anteà poteſtatem fuerat expertus, offendere videretur; cum hæſitaſſet parumper, Faciam, inquit, quod cenſet Senatus. *Livius Decad. 5. lib. 5. & Val. Maxim. lib. 6. cap. 4.* Nec immeritò videtur Philippus Macedonum Rex, Romanorum legatum liberius quàm decebat, ſe alloquẽtem increpuiſſe. Cum enim Legatus Philippum interrogaſſet, Num Abydeni (inquiens) tibi intulerũt arma? inſueto vera audire ferocior oratio viſa quàm quæ habenda eſſet apud Regem, Hîc Philippus: Ætas, inquit, & forma, & Romanum nomen te ferociorẽ facit. Et quidẽ temeritatis ac petulantiæ punitæ exemplũ nobis illuſtre præbẽt Legati Perſici ad Amyntam regem Macedonicum à Dario Aquam & terram petitum miſſi. Nam cũ Amyntas Perſicam potentiã metuens, placidè reſpõdiſſet, & Perſas in convivium vocaſſet: tum Barbari ſuperbè petierũt, etiam nobiles mulieres ad-

Legatorum temeritas & laſcivia punita.

duci, & inter convivas collocari: Iidemque ebrii jam & baſia dabant honeſtis mulieribus, & attrectabant ſinus. Hæc cum non injuriâ ægrè ferrent pater Amyntas, & filius Alexander; filius patrem hortatur, ut ex convivio diſcedat dormiturus. Qui cum abiiſſet, ſimulabat hilaritatem Alexander, ac aliquanto poſt hortatur, concedant Mulieribus, ut aliquantiſper ſurgant. Mox enim redituras ait. Mulieribus itaque dimiſſis jubet adoleſcentes nobiles totidem induere earum veſtes, & gladios ſumere abditos ſub veſtibus; & cum Perſæ eos attrectarent, ipſos confodere. Atque ita laſciviæ & petulantiæ pœnas Legati juſtas dederunt. *Philippus Melanthon lib. 2. Chronicor. ſub Dario.* quibus adde quæ in hanc rem doctè & ſapienter ſcripſit Johan. Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. 6.* Monet etiam Claudius Coteræus, in Legationibus illud inprimis animadvertendum eſſe, ut eos maximè mittamus, qui vel aſtu, vel multarum rerum cognitione, hoſtium integumenta & callida conſilia poſſint evolvere. *lib. 2. de Jure Militum. cap. 23.* Quibus non diſſimilia ſcribit Nicephorus Gregoras *libr. 4. Hiſtor. Roman.* ſub Patriarcha Johanne Sozopolitano: ubi Eos, qui Legati ad exteras nationes proficiſcuntur, non tantum oportere ait rerum uſum habere; ſed & prudentiæ doctri-

Legati quales mitti debeant.

doctrinæq; copia tam divinarum quàm humanarum rerum, Græcarumque literarum cognitione excellerent: ut linguis ab omni parte inſtructi, in quovis diſputationum genere palmam obtineant. Sed & Legatorum quoq; dignitas quàm maximè erit inſpicienda. Hannibal enim Romanos pacem reſpuere dixit, quòd parum dignitatis in Legatione eorum conſpiceret. eaq; de cauſſa ipſe pacem curioſius appetebat, ut eſt apud Livium *libr. 10. ſecundi belli Punici.* quinimò Lucas de Penna *in rubr. C. de Legation. lib. 10.* viginti requiſita ſive virtutes recenſet, quibus præditum vult eſſe Legatum. 1. ut gratus & acceptus ſit ei, ad quē mittitur. 2. ut fidelis vel integræ fidei. 3. ut Orator, & prudens. 4. ut juſtus. 5. ut verax. 6. ut diſcretus & doctus. 7. ut ſobrius. 8. ut ætate provectus. 9. ut fortis & laborum tolerans. 10. ut eloquens & facundus. 11. ut nobilis, vel amplis uſus honoribus. 12. ut non indignus eo, ad quem ablegatur. 13. ut in verbis & actionibus circumſpectus. 14. ut ſolicitus & ſolers. 15. corpore benè compoſitus. 16. moderatus. 17. plurium linguarum gnarus. 18. moribus gravis. 19. benignus & jucundus. 20. & deniq; auri non cupidus. Quæ ſingula diligenter examinavit Luc. de Penna: quem qui volet, conſulere poterit.

Viaticum Legativum.

Viaticum, hoc eſt viæ ſumptus.) Viaticum id è publico ærario Legatis erogari ſolebat. Unde & Legatiuum id dicebatur. *l. ult. §. Legati. 12. ff. de muner. & honor.* & iis præſertim adnumerabatur, qui gratuitam ſuſceperant legationem. *l. 2. in fin. ff. de legation.* cujus quidem contemplatione prohibitum non erat, eundem plures ſimul legationes ſuſcipere & obire, ſi ſcilicet viatici ſive ſumtuum ratio & itineris compendium hoc fieri ſuaſiſſet, hoc eſt, ut Budæus interpretatur, ſi minore diſpendio plures ſimul obiri legationes, quàm ſeparatim & ſigillatim poſſent. *l. eundem. 16. ff. d. t.* Viatici verò privilegium eſt, ut ſi quis in munere legationis, antequam ad patriam revertatur, deceſſerit, ſumtus qui proficiſcẽti ſunt dati, non reſtituantur, ſed ad Legati hæredes tranſeant. *l. Legatus. 10. in fin. ff. eod. tit.* Quid autem ſi quid Legatis dono à Principibus, ad quos mittuntur, datum fuerit; num proprium hoc ipſorum erit, an verò Dominis id cogentur reſtituere? Et quanquam Legati in Legationis actu non privatas ſuas perſonas, ſed Dominum à quo mittuntur, repræſentare videntur: unde & his non ſecus atq; Domino mittenti honor exhiberi ſolet, non tam Legatorum, quàm mittentium ratione habita. *arg. c. poſtulaſtis. Ex. de conceſſ. præbend.* atq; ita donatio illa Legationis

Utrum Legatus ſibi donata Domino teneatur reſtituere.

contem-

contemplatione interveniſſe putanda eſt, & exinde Domino reſtituenda. *argu. l. evicta. ff. de petit. hæredit. & l. ſi fortè. ff. de caſtr. pecul.* Putavit tamen Bartolus *in l. ſi vero. §. item quicquid. ff. ſolut. matr.* id quod Legatus etiam Legationis contemplatione dono cepit, reſtituere eum non teneri. Idque ſatis probari ait *per text. in l. ſocium. 60. in fin. ff. pro Socio.* ubi etſi quid donatur ſocio ſocietatis occaſione; quia tamen perſonæ & non ſocietati facta fuit illa donatio; reſponſum eſt, id quod donatum fuit, ſoli donatario cedere, non verò etiam ſocietati: ſicuti ecõtrà ſi ſocius ejuſdem ſocietatis contemplatione damnum feciſſet, ſibi id ſoli, non verò & ſocietati poſſet imputare. Ergò nec compendium (ait Pomponius) quod propter ſocietatem ei contigit, in medium venire debet: veluti ſi propter ſocietatem hæres fuerit inſtitutus, aut quid ei donatum ſit. *d. l. Socium. 60. in fin.* Quæ ſententia & eo juvatur, quod Legationis munus perſonale cum ſit, ab invito etiam quandoque ſuſcipiatur. *l. ult. §. Legati. de muneribus. & honor.* atque exploratum ſit, Legatos interdum ſæva incurrere pericula, & vitæ quodammodò renunciare. *l. Principes. C. de Princip. agent. in rebus. libr. 12.* quod vel tum quoque fieri intelligitur, cum vel navigandum illis eſt, vel per inſidioſa loca eun-

dum, aut etiam ætate feſſi ſunt. Hæc enim omnia inſtans periculum demonſtrant *l. 3. 4. 5. 6. ff. de mort. cauſſ. donat. l. ſi non fuerint. 29. §. ita coiri. ff. pro Socio.* Ideoq; remuneranda hæc eorum pericula, quinimò & præmiis exhortanda meritò placuit. *l. ſemper 5. §. Negotiatores. ff. de jure immunit.* tantum abeſt, ut donis illis Legati ſint defraudandi; ut potius, cum ex una parte graventur inviti, ex altera in hoc relevandos eos putem, ut quod donatum habent, reſtituere non cogantur *argu. l. eum qui 30. in pr. ff. de Jurejurando. Luc. de Penna in l. 1. C. de caſtrenſi peculio milit. lib. 12.* Sed in hac tamen re ipſius Donantis mens erit inſpicienda, utrum donatam rem ipſis Legatis, an verò Domino mittenti præcipuam eſſe voluerit. Id verò ex qualitate rei donatæ facilè dijudicari poſſe Panormitanus cenſuit *in c. poſtulaſtis. Ex. de conceſſ. præbend.* & Petr. Coſtalius probat *in l. qui proprio. 46. §. procurator. ff. de procurat.* Sanè hiſtoriarum monumentis laudabilitur prędicantur Q. Fabius Gurges, C. N. Fabii Pictores, Q. Ogulnius: qui Legati ad Ptolomæum regem miſſi, munera quæ ab eo privatim acceperant, in ærarium & quidem prius, quàm ad Senatum Legationem referrent, detulerunt: De publicó ſcilicet miniſterio, nihil cuiquam, præter laudem benè adminiſtrati officii, accedere debere judicantes.

dicantes. Nam, ut Cicero dicebat, nihil præter laudem bonis innocentibus, neq; ab hoſtibus, neque à ſociis reportandum *lib.3.de Legibus.* Et talia quidem exempla virorum illuſtrium, quæ memoratu & ſcriptura digna exiſtimata fuerunt, ſunt etiam imitatione digniſſima. Quia demum ii penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu facilè ſteterit, ubi minimum viriũ Veneris pecuniæq; cupido ſibi vendicaverit. Nam quò iſtæ generis humani certiſſimæ peſtes penetraverint, ibi injuria dominatur, infamia flagrat. Sed tamen data ſunt Legatis (ait Valerius) quæ in ærarium repoſuerant, non ſolum Patrum conſcriptorum decreto; ſed etiam populi permiſſu: eaq; Legatis Quæſtores promtè unicuiq; diſtribuerunt. Ita in iiſdem Ptolomæi liberalitas, Legatorum abſtinentia, Senatus ac Popul. Romani æquitas debitam probabilis facti portionem obtinuit, ut graviter ſcribit Valerius Maximus *libr. 4. cap.3. in pr. & nu.9.*

Aureum annulum,) Annuli originem quidam ad Promethea referunt, quem Saturni lege perpetuis vinculis ab Jove damnatum, quòd Parcarum ſortem de Thetidis filio, qui patre major & clarior futurus eſſet, patefeciſſet, atq; ita Jovem ab ejus congreſſu deterruiſſet, ne ſe præſtantior filius naſcere- *An ulorum origo.*

tur, ea mox conditione liberatum ferunt, ut inde annulum lapide & ferro compactum geſtaret, ne omninò exſolutus pœna videretur: Indeq; annulorum uſum propagatum. Sed hoc fabuloſum videtur Plinio, qui *lib. 33. cap. 1.* Peſſimum (inquit) vitæ genus fecit, qui annulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit, traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror. quanquam illi quoque ferreum annulum dederit antiquitas; vinculumq; id, non geſtamen intelligi voluerit. Rectè ait *vinculum*: quandoquidē tota Annuli originatio ab An particula, quæ Circum ſignificat, deſumatur: atq; ideò Annulus vinculum denotet, aut compedum manicarumvé oppreſſionem. Quò pertinet Pythagoræ ſymbolum illud, quo nos arctum annulum geſtare vetat. Eo ipſo enim, ex D. Hieronymi interpretatione, non eſſe anxiè vivendum admonet: quippe cavendum, ne nos in eam ſervitutem conjiciamus, quæ dura ſit & incommoda. *Johan. Pierius libr. 36. Hieroglyph.* Sed quæcunq; ſanè Annuli origo ſit: conſtat utiq; Veteres eo ferreo fuiſſe uſos: Longo ſanè tempore, ait Plinius, ne Senatum quidem Romanum habuiſſe aureos, manifeſtū eſt. Docet id Juvenalis illis verſib.

Annulus, cur vinculum.

Arctum annulum ne gerito.

Annulus primum ferreus.

—— ille fruatur
Vocibus obſcœnis, omniq; libidinis arte,

Qui

Qui Lacedæmonium pityſmate lubricat orbem: hoc eſt, qui lubricat annulum ſputo. Per hunc enim ditiorem quendam intelligit,

Per cujus digitos currit levis annulus.

ut Martialis ait. Et ſcilicet ditiorum mos, dũ otioſi ſedent, annulos volvere, eosq́; ſæpè extrahere & reponere; digitosq́;, ut id factu ſit facilius, ſputo irrorare. Ptyſma autem, ut & pityſma ſputum ſignificare, à πτύζειν quod ſpuere eſt, ſic dictum, Perottus docet. Lacedæmonium verò orbem cum dicit, ferreum ſignificat annulum: ſiquidem ſuo etiam tempore Lacedæmonios ferreo tantum uſos fuiſſe idem Plinius teſtatur, illud etiam addens, Romæ non fuiſſe aurum, niſi admodum exiguum, longo tempore, ſiquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, Annuli publicè dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neq; aliis uti mos fuit, quàm qui ex ea cauſſa publicè accepiſſent: vulgoq́; ſic triumphabant, quanquam hi quoq;, qui ob Legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis: intra domos verò ferreis. Mox adeò promiſcuũ id eſſe cœpit, ut cũ ſervitiis quoq; cõmunicaretur. Cõſtat n. ſervos non ferreo tantũ, ſed & aureo, cui ferreũ ineſſet capitulũ, fuiſſe uſos. Idq́; Annulorũ genus Samothraciũ nuncupabant. Sic n. Lucre-

Pityſma.

Annulus Legatorum aureus

Samothracius annulus.

tius *libr. 6.* de Magnete ferrum alliciente diſſerens, ait;

Exultare etiam Samothracia ferrea vidi.

Samothracia dicebantur à loco. In Samothrace enim id genus inventum, quo ferrum cingebatur auro, ut ferrum loco gemmæ eſſet. Sed nec auro cingebatur tantum, verum etiam totum è mero fabricabatur auro. Plinius hoc docet *d. lib. 33. cap. 1.* his verbis. Nec non & ſervitia jam ferrum auro cingunt: alia per ſeſe mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipſo in Samothrace id inſtitutum eſſe declarat. E mero autem ferro Samothracia quoque fuiſſe, ex allegato Lucretii verſu ſatis probat Adrianus Turnebus *lib. 20. Adverſ. c. 20.* Sed ferreũ tamẽ annulum deponebant ſervi, aureo aſſumto, cum ingenuitatis jura conſequebantur. quod fiebat, cum ſervitute liberati, jus aureorum annulorum ab Imperatore impetraſſent. Tunc enim & pro Ingenuis, ſalvo tamen patronatus jure habebantur, & Equeſtrem dignitatem, vel beneficium equeſtri dignitate compar cenſebantur adepti. Nam cum hos geſtare nulli, quàm equeſtris ordinis hominibus fas olim eſſet, quippe qui iis pro inſigni, quo à plebe diſtinguerentur, utebantur, ut ex Plinio docet Gulielmus Budæus *ad L. ult. ff. de Senator.* meritò conceſſa aureorum annulorum

Aurei annuli conceſsio Libertis Ingenuitatem conferebat.

rum

rum uſurpatione, ipſam quoque ordinis dignitatem Princeps conceſſiſſe videbatur. facit *tex. l. falſa demonſtratione. 33. §. ſed ſi cui. ff. de condit. & demonſtr.* ubi ſi quis annulos ab Imperatore acceperit, honorem ejus augeri ICtus reſpondit. Libertinis igitur dato jure annulorum aureorum, Equeſtris dignitas collata cenſetur. quæ res efficit, ut in multis juris partibus donati annulis Libertini pro Ingenuis habeantur. Tacitus certè, Equeſtri dignitate donare, & anulis honorare promiſcuè uſurpat *lib. 18. Annal.* Poſtulante exercitu, inquit, ut libertum ſuum Aſiaticum equeſtri dignitate donaret, honoravit annulis. Et Lampridius ſcribit, Alexandrum Severum Libertinos nunquam in equeſtrem locũ redegiſſe, id eſt, nunquam honoraſſe annulis aureis: ne equeſtris ordo Libertinis commacularetur, ut eſt apud Suetonium. Idq; Cujacius pluribus exſequitur *libr. 7. Obſervat. cap. 14. & ad tit. ff. de Jure aureor. annul.* Cæterum de ferrei iſtius annuli depoſitione atteſtatur Papinius *lib. 3.* *Vel equeſtrem dignitatem.*

Atq; idem, in cuneos populos cũ duxit equeſtres,
Mutavitq; genus, lævaq; ignobile ferrum
Exſuit.

Rectè ait, Lævæ exſuit. Etſi enim annulus olim geſtabatur, ut quiſque vellet, quacunque manu, quolibet digito: poſteà tamen, *Annulus cur in ſiniſtra manu.*

cum uſus luxuriantis ętatis ſignaturas precioſis gemmis, quæ aureis inſerebantur annulis, cœpit inſculpere; & certatim hęc omnes imitatio laceſſivit, ut de augmento precii, quo ſculpendos lapides paraſſent, gloriaretur: factum inde eſt, ut uſus annulorum exemtus dexteræ, quæ multũ negotiorum gerit, in lęvam relegaretur, quæ ocioſior eſt: ne crebro motu & officio manus dexteræ, precioſi lapides frangerentur. *Macr. li. 7. Saturnal. c. 13.* Eandemq; ob cauſſam digitũ quoq; ſiniſtrę manus, qui minimo ſit proximus, tam veteres Græcos, quàm etiam Romanos elegiſſe, atq; ei annuli geſtandi munus (unde & *Annularis* fuit nuncupatus) demandaſſe ferunt, ne aurũ tam facilè obtereretur. Ignaviſſimum n. eſſe eum inter omnes digitos; & ſine aliorũ comitatu exporrigi non poſſe certum eſt. Quo fit, ut cum attritui minus ſit obnoxius, ad auri & gemmarum incolumitatem aptior videatur. *Joh. Pier. lib. 41. Hieroglyph.* Alii hujus rei hanc cauſſam dicunt, quòd in ſectis apertisq; humanis corporib. ut mos in Ægypto fuit, quas Græci ἀνατομὰς appellant, repertum eſt, Nervum quendã tenuiſſimum ab eo uno digito, de quo diximus, ad cor hominis pergere ac pervenire. Propterea non inſcitũ viſum eſſe, eum potiſſimũ digitum tali honore decorandum, qui cõtinens & quaſi cõnexus eſſe cum principa-

Et digito, qui minimo proximus.

1\.

2\.

principatu cordis videretur, Gell. *lib.10.Noct Atticar.c.10.* Macrobius *d.c.13.* Alciatus *lib.8.parerg.c.10.* Porrò non plus quàm unicum tantum annulum habere olim licebat: quamvis laudatiſſimũ illum morem, ſuccreſcẽte poſtmodum luxu & divitiarum oſtentatione, delicioſi populi labes violarit. Scimus n. invidioſum Sergio cuidam, nobili alioquin viro, *Orata* cognomen indutum, quòd duob. annulis aureis & grandibus uteretur. Vulgus n. Aurum pronunciabat orum, ut Pierius notavit. Sed & obſervavit Turnebus, eò veterum excreviſſe luxuriam & mollitiem, ut annulos habuerint duorũ generum; æſtivos & hybernos: & hybernos quidem majoris pōderis; levioris autem, æſtivos. Hinc Juvenalis Satyr. 1. *Annulo tantũ unico uti licebat.* *Orata.* *Annuli æſtivi & hyberni.*

Ventilet æſtivum digitis ſudantibus aurum;
Nec ſufferre queat majoris pondera formæ.

Et Satyra 7. Annulos ejuſmodi æſtivos, atque hybernos, quos Paris hiſtrio vatibus largiebatur, Semeſtres vocat:

Semeſtri vatum digitos circumligat auro.

Turnebus *lib.2. Adverſar.cap.2.* At verò primitus neq; in deliciis; neq; ornatus cauſſa; ſed tantum in obſignandi uſum Annulus habebatur. Unde & *Signatorius* fuit appellatus: quem Paulus negat inter ornamenta contineri. *l. Signatorius. 74.ff. de verbor.ſignif.* & Ulpianus *in l. argumento. 25.§. ornamenta,* *Annulus olim ſignandi cauſſa habebatur.*

Annulus Augusti. *ibi, præter ſignatorios. ff. de auro & arg. leg.* Legimus Auguſtum Sphyngis notam inter initia Imperii annulo ſignatorio impreſſam habuiſſe, donec lepôre non infacceto eorum, qui quæ Reſcripta & Edicta acciperent, Ænigmata vocabant, eò perductus eſt, ut Alexandri Magni imagine ſignaret. *Mecœnatis.* Mecœnas Ranam ſculptam ſibi habuit: at in publicis annulo regio haud dubiè utebatur. Creditur enim Auguſti fuiſſe Cancellarius: ut ejus *Mecœnas Augusti Cancellarius.* familiaris Horatius innuit, à frequente amico rogatus, ut apud Mecœnatem ſuffragaretur:

Inprimat his, cura Mecœnas, ſigna tabellis.
Dixeris, Experiar, ſi vis, potes.

Dio Caſſius addit, Auguſtum promiſcuè ſigillum præcipuum credidiſſe Mecœnati & Agrippæ; & tantum tribuiſſe ambobus, ut literas ad Senatum ſcriptas vel aliò, impunè relegerent & immutarent. *lib. 51.* Planè Mecœnate mortuo conſtat Auguſtum ægrotantem in XI. Conſulatu, deplorata ſalute, ut credebat, poſtquam de Republica multa graviter diſſeruiſſet, Calpurnio Piſoni Conſuli collegæ libellum dediſſe, in quo ſcriptæ erant copię & reditus civitatis, tradito Agrippæ annulo, tanquam ipſi obſignandorum reſcriptorum & libellorum curam injungeret, & Juſticiæ ſolicitum præ cæteris judicaret. *Xi-*

ret. *Xiphilin.in Auguſto.* adeò magnum habebatur, Regium cuſtodire annulum! id eſt, poſt Principē in publica gubernatione proſtare: quò nihil poteſt eſſe ſublimius. Ideoq; Aſſuerus Rex infenſus protervo Aman, ademit ipſi annulum, transferens in Mardochęum Eſther conjugis ſuæ patruum, anteà ipſi Aman tantoperè inviſum & deſpicatum. *Eſther.cap.8.* De Cancellariatus autem, quo Mecœnatem functum fuiſſe diximus, ſummo honore, & dignitatis excellentia videatur Stephanus Forcatulus *lib. 7. de Gallor. Imper.& Philoſoph.* *Aſſueri annulus.* *Cancellariatus dignitas.*

DE NVPTIIS.

LONgùm nimis foret, ſingulas gentilium ceremonias recenſere, in Nuptiis obſervatas. De præcipuis tamen dicam. Primùm ab avibus prætervolantibus augurium quis Sponſi nomine captabat, num ex re ipſius futura eſſet conjunctio. Isq; Paranymphus *dicebatur. Atq; id ab alio quoque Sponſæ nomine itidem fiebat. Vocabantur Sponſus & Sponſa,* Cajus & Caja; *à C. Cæcilia, celeberrima matrona, quæ* Nuptiarum augurium. Paranymphus. Cajus, Caja.

Vu

in lana facienda & domu curanda parem habuit nullum.

Aquæ & Ignis tactio. *Moris quoq; erat, ut uterq; cōtrahentiū* Aquam & Ignem *tangeret: quo ipſo ſignificabatur, omnia inter ipſos ita debere eſſe communia, quemadmodum duobus illis elementis ad vitæ hujus ſuſtentationem neceſſum haberent. Atq; id veluti ſignū & arrha erat matrimonii contracti, quemadmodum hodiè annulus.*

Zona Lanea. *Sponſa* Zona *cingebatur Lanea & innodata, quam præter Maritum, nemo poterat ſolvere. quo denotabatur, ipſos debere conjugatos perpetuo nodo eſſe connexos.*

Fax accenſa. *Cum ad Maritum deduceretur Sponſa, accenſa fax præferebatur, Ipſam ſcilicet Vxorem Mariti ſplendorem eſſe ſignificans.*

Pedes ſublati. *Ingreſſuram primùm Mariti ædes ſublevabant, ne limine tacto pedibus ipſa impingeret, & malū inde caperet augurium.*

Ianuæ cardines uncti. *Vngebant etiam Ianuæ cardines, ne ſtrepitum ederent.*

Nuces ſparſæ. *Intrante ea Sponſi cubiculum, Nuces ſpargebant, hoc ipſo innuentes, Eos ſub Iovis tutela eſſe, cui Nux erat conſecrata. Alii ideò eas ſpargi ſolitas dicunt, ut admonerentur novi Conjuges, ſe non amplius eſſe pueros,*

qui-

quib. integrũ eſſet, Nucibus ludere. Denīq; haſtâ diſcriminabāt capillos Mariti, docētes hoc modo, mortē, ipſi ſubeundā potius, quā committendum, ut Matrimoniū ſeparetur. Capilli haſtâ diſcreti.

NOTÆ.

De Nuptiarum ritu & ſolennitatib. dictu-rus, Tres earum dies legitimos conſidero. Primus à Græcis dicebatur προαύλια: Scaliger pater *Deſponſalia* reddidit: In eo enim deſpondebatur Virgo. Veteribus enim ſtipulari & ſpondere uxores futuras, moris erat. Hinc à ſpondendo Sponſi ſponſæque nomen: ut & Sponſalia ipſa, quæ Florentino ſunt mutua repromiſſio (ita enim pro *mentio & promiſſio* doctiſſimus Hotomanus legit) nuptiarum futurarum *l.1. & 2. ff. de Sponſalibus.* Eaq; fiebant auſpicatò: optimè à Turture & Cornice, ſi par integrè apparuiſſet: quia utrūque animal adeò ſui Conjugis ſive comparis ſtudioſum, ut eo morte affecto, ſuperſtes nullius præterea appetat conjunctionem. quin ēt dum in vivis ſunt, mas nullā aliam adit, q̄ eam unam, qua cum ſemel conjunctus fuerit: & identidem fœmina ſuū ipſa marem unum tātum agnoſcit. Quod quidem ex eo majorē affert admirationē, quod nullus adhuc hominum, neq; quidem ipſe Paul', auſus eſt legem

Tres nuptiarum dies legitimi.

I. Dies. Deſponſalia.

Sponſalia auſpicatò fiebant. Turtur: Cornix.

Viduitatis præſcribere: & tamen una inveniatur avicula, quæ nos ſponté in continentiæ moribus antecellat. Hinc Baſilius: Audiant, inquit, Mulieres ipſæ, ut animalia rationis expertia viduitatis honeſtatem indecoro iterati connubii anteponant, ſi hæc avicula, recordatione conſortis, conjugium alterius abnuit, ſua contenta ſolitudine. Sic

Columba. & Tertullianus Columbam vocat avem non innocuam tantum, verùm & pudicam, quam unam unus maſculus novit. *lib. de Monogamia.* In argumentum autem & pignus con-

Arrha. tractorum Sponſalium à ſponſo ſponſæ dabantur arrhæ, ut ex *l. ſi quis officium. 38. ff. de rit. nupt. & l. 3. C. de Sponſalib.* colligitur: cujusmo-

Annulus pronubus. di erat annulus, quem Tertullianus propterea pronubum vocat *lib. de cultu fœminar.* Aurum, inquiens, nulla norat, præter uno digito quem ſponſus oppignoraſſet pronubo annulo. Inde Pontifex, ſponſam per digitum fidei annulo inſignitum deſponderi ait. Et annulum à ſponſo ſponſæ dari Iſidorus ait relatus à Gratiano *in can. fœmina. 30. qu. 5.* vel propter mutuum fidei ſignum; vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Etſi autem annulum iſtum Tertullianus etiam aureum fuiſſe innuit:

Ferreus. eundem tamen ferreum, & quidem ſine gemma ſponſæ mitti ætate ſua conſueviſſe Plinius

auctor

auctor eſt *lib. 33. cap. 1.* Gemma aberat, ut rei deſcriberet ſimplicitatem. Materia ad conſtantiam, ſpectabat. Forma annuli ad perpetuam vinctionem. *Scaliger.* Poſt auſpicia iſta, quæ dixi, ſacra fiebant Diis Deabusq; pluribus: Sed *Et abſq; gemma.*

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ: *Juno matrimonii præſes.*
ut Virgilius canit *lib. 4. Æneid.* Hæc enim jungendis & conciliandis matrimoniis præeſſe cenſebatur. Hinc Papinius:

—— dat Juno verenda
Vincula, & inſigni geminat concordia tæda.

Et Ovidius in epiſt. Medeæ:

Conſcia ſit Juno, ſacris præfecta maritis.

& in Phillidis:

—— thoris quæ præſidet alma maritis.

Unde Hypſipile, apud eundem:

Non ego ſum furtim tibi cognita: pronuba Juno
Adfuit.

In ſacris autem iſtis faciendis, Hoſtiæ exemtum fel circa aram projici ſolitum: Cæteræ partes adoleri: quod exſpectationem faceret futuræ inter conjuges tranquillitatis. Fel enim iracundiæ & bilis putabatur ſedes. Virgilius *8. Æneid.* *Hoſtiæ fel exemtum.*

Hic verò Alcidæ Furiis exarſerat atro
Felle dolor:

ubi tamen atrum pro ſubnigreſcente poni

Gualtherius notavit: quandoquidem atra bilis vix incendatur, ſed facilè ſudet.

II Dies. Decubatio. Secundus dies dicebatur ἀπάυλια: Latinè *Decubationem* non ineptè dixeris. Eo die *Paranymphus.* ſponſus in domum Soceri deducebatur à *Paranympho*, quaſi Aſſeclam ejus dicas. Hoc ita: ſi futura uxor Virgo eſſet. Sin vidua: dedu- *Nymphagogus: Promneſtria.* cebatur mulier ad ſponſum à *Nymphagogo* ſeu *Promneſtria*, quam Latini Pronubam nominant. In limine domus Ignis & Aqua pone- *Ignis & Aqua tur a Sponſis tacta.* batur: Utrumq; ſponſus & ſponſa manu tãgebat: ipſaq; nupta ejuſdem aquæ adſperſione luſtrabatur. Hinc Uxor aqua & igni accepta apud Scævolam *in l. Sjea. 66. §.1. ff. de donat. int. vir. & uxor.*

1. Cujus rei ea potiſſima videtur ratio, quòd priſci putarent Aquam rerum omnium elementum eſſe, Ignem verò formam. Quæ ſententia & Varroni placuiſſe videtur, dum *lib.4. de Lingu. Latin.* Igitur, ait, cauſſa naſcendi duplex, Aqua & Ignis &c. ut ita Rerum formas ex aqua per admixtionem Ignis produci Veteres rectè exiſtimarint; & exinde Ignis atq; aquæ ſacramento nuptiarum fœdera auſpicatiſſimè ſanciri.

2. Sunt, qui ex aquæ atq; Ignis tactione Conjugii cõmoda ſignificari putent, quæ ex uxoria conſuetudine & unanimi concordia percipiuntur: cum nihil ferè ſit in rerum natura Igni jucundius, nihil utilius aqua. quare A-

quam

quam Pindarus optimam, Homero etiam comprobante, nuncupavit, Igneum etiam ardorem auri pari elogio perſecutus, *Johan. Pierius lib.46.Hieroglyph.* Taceo, de Elementorum iſtorũ neceſſitate: quandoquidẽ ſine his vita hæc ſuſtineri nequeat. Inde enĩ aqua & Igni interdictum fuiſſe damnatis, Feſtus notat. quod & Ovidi' amplexus eſt 4. Faſtor: 3.

An quod in his vita cauſſa eſt, hac perdidit exul!
His nova fit Conjunx; hæc duo magna putant?

quanquam tactu illo etiam participationem & communionem bonorum & fortunarum omnium inter conjuges adumbratam fuiſſe, non improbabiliter quis dixerit: ut ſcilicet aliarum rerum omnium, non ſecus atq; ipſius Aquæ & Ignis uſus commuuis ipſis eſſe debeat. Videtur id idem Feſtus quodammodo innuiſſe, cum ita ſcribit: Aqua adſpergebatur nova nupta, ſive ut pura caſtaque ad virum veniret: ſive ut Ignem & Aquam cum viro COMMUNICARET. Juſtinianus certè Nuptias definit viri & mulieris conjunctionem, individuam vitæ conſuetudinem continentem. *Inſt. de patr. poteſt.* Modeſtinus hoc amplius etiam conſortium omnis vitæ, & divini ac humani juris cõmunicationem vocat *l.1.ff. de rit. nupt.* Et Gordianus Uxorem rei humanæ atque divinæ domus ſociam appellat *in l. adverſus.4. C. de crim. expil. hæ-* 4.

redit. Et quid enim tam humanum eſt, quàm fortuitis caſibus ſive proſperis ſive adverſis, Mulieris maritum, vel Uxorem Mariti participem eſſe? ut gravis eſt Ulpiani ſententia *in l. ſi cum dotem. 22. §. ſi maritus. ff. ſolut. matrim.* Indeq; opinor eſt, quod Uxori facta à conjuge donatio non valeat: cum vitæ illa ſocietas hanc Rerum mariti dominam quodammodo faciat. *l. 1. ff. Rerum. amotar.* quod alibi diligentius ſum proſequutus. Et quidem de ritu illo Ignem atque Aquam tangendi, aliquando in amici cujusdam Nuptiis hoc luſi Epigrammate, quod in ipſius gratiam adſcribo:

Quærebã nova cur Nupta olim tangere flãmam
Ardentem, & liquidam juſſa fuiſſet aquam?
Quærenti triplicem ſenior mihi Scævola cauſſam
Reddidit, attollens triſte ſupercilium.
Igneus humori mixtus calor omnia gignit,
Quæ terra, & pontus, vaſtus & æther habent.
Tangit Aquã, rutiloſq; Ignes nova Nuptaq; tãgit,
Fiat ut auſpicio hoc fertile conjugium.
Ignis & ut purus cenſetur, puraq; Lympha:
Sic purum ingreditor fœmina pura thorum.
Tum, velut uſus Aquæ nobis cõmunis, & Ignis:
Sic commune bonum fœmina virq; tenent.
Scilicet omne bonum hoc melius, communius eſt
Id quondam juris quod docuêre Sophi. (quo,

Sita-

Si tamen invitos nullos Communio cogit,
Cogimur Uxores *cur retinere* Malas?

Sed cætera videamus. & quidem de ſponſæ cultu primum. Hujus comam haſtâ diſcriminabant, quam Feſtus *Celibarem* vocat, quæ in corpore gladiatoris ſtetiſſet abjecti, occiſiq;: ut quemadmodum illa conjuncta fuerit cum corpore Gladiatoris; ſic ipſa cum viro ſit: vel quia Matronæ Junonis Curitis in tutela ſint, quę ita appellabatur à ferendâ haſta, quæ Curis dicta fuit veteribus; teſte Ovidio. 1. Faſtor: *Sponſa comebatur haſta celibari.* *Curis.*

Sive quod haſta Curis priſcis eſt dicta Latinis.

Atq; hunc morem etiam Arnobius perſtringit. *libr. 2. adverſus Gentes*; veteres quoſdam ritus deſuetudine ſublatos recenſens: Cum in „ matrimonia, inquit, convenitis, toga ſternitis „ lectulos, & maritorum genios advocatis, „ Nubentium crinem celibari haſtâ mulcetis. „ Quo & Ovidius alluſit, ita canens:

Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas haſta recurva comas.

Poſthæc virginis facies velo, quod *flammeum* dicebant, tegebatur. Unde & nuptiæ dictæ: ab obnubendo ſcilicet, quod velare ſignificat, ut conſentiens in unum omnium Grammaticorum fert opinio. Id lutei erat coloris, ut ne virginis pudor proderetur; aut ſi quid animadverteretur in facie ruboris, is *Velebatur flammeo.* *Luteo.*

è velo color, non è genis emicare videretur. Hinc Claudianus *lib. 2.* de Raptu Proſerpinę.

——vultibus addunt

Flammea ſolicitum prævelatura pudorem.

Et Martianus Capella *libr. 9.* de Nuptiis Philolog.

Flammea virgineum quæ obnubere ſueta pudo-
Regina deme pronuba. (*rem.*

Lutei verò coloris flammeum fuiſſe Lucanus docet *lib. 2.*

Non timidum Nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus.

Induebatur toga recta. Togâ novæ nuptæ induebantur rectâ, qualem primum Caja Cæcilia texuit, ut Plinius ſcribit *libr. 8. cap. 48.* Atque id ex felici textricis, optimæ matrisfamilias conjugio in uſum veniſſe dubitandum non eſt: cum & nomen hujus in nuptialibus ritibus, boni ominis cauſſa uſurpatum fuiſſe conſtet: ſiquidē hæc ſolennia in nuptiis verba ſponſa proferebat: *Vbi tu Cajus, ego Caja.* *Vbi tu Cajus, ego Caja.* Et Cajam in omnibus ſpeciebus poni, ubi de Muliere agatur, auctor eſt Cicero *in Orat. pro Murena.* Johan. Coraſius *lib. 5. Miſcellan. cap. 14. num. 4.* & Viglius Zuichemius *in §. nominatim. Inſtit. de Exhæredat. liberor. nu. 5.*

Cingebatur Nupta cingulo laneo. Cingebatur inſuper nova nupta Cingulo, quod & ex lana ovis erat contextum (ut ſicuti illa in glomis ſublata, conjuncta inter ſe-

eſt;

eſt; ſic vir ſuus ſecũ vinctus cinctusq́; eſſet, ut Feſtus interpretatur) & eo nexum nodo qui *Id Herculano nodo nexum.* Herculanus vocabatur: propterea quòd Heros ille fœcundiſſimus ab antiquis creditus ſit: quippe cui ſeptuaginta liberi ſuperſtites fuiſſent: quippe qui ſeptem diebus quinquaginta Theſtiæ filias è virginibus mulieres feciſſet. Exornata hoc modo virgo, ferreum à ſponſo, ut dixi, accipiebat annulum: & *Annulum accipiebat, & tres expendebat aſſes.* trium illorum aſſium, quorum unum in manu, alterum in pede, tertium in ſacciperio ferebat, primum ſponſo dabat, quaſi eum ſibi illo precio coëmtum eſſet habitura; alterum in focô Diis Laribus deponebat, quem & igni luculento & corollis ſua manu (aliâ non licebat) plexis, ut ait Plautus, augebat. Tertium in vicino compito fodiebat. Inde convivium & nuptialis cœna apparabatur: mox *Cœna.* Hymeneus. dicebatur cum choreis. quanquam Thalaſſionem quoque in nuptiis Romanos non ſecus, atque Græcos Hymeneum inclamare conſueviſſe conſtat. *Hymeneus. Thalaſsio. Chorea.* Atque eum morẽ inde inoleviſſe Livius putat, quòd in Sabinarum raptu, virgo una longè ante alias ſpecie & pulchritudine inſignis, à globo cujuſdam Talaſſii rapta fuerit: multiſque ſciſcitantibus, cuinam eam ferrent deducendam, ne quis eam violaret; Talaſſio ferri clamitatum. Qua de cauſſa Talaſſionis vo-

cem, nuptialem factam, & ad poſteros quoque inde manaſſe, præter Plutarchum in Romulo, etiam Martialis innuit, iis verſibus:

Quid ſi me jubeas Talaſſionem,
Verbis dicere non Talaſſionis.

Sponſa à pronuba vel pueris ducebatur ad genialem thorum.

Finita nuptiali illa Cœna, & ubi ſatis jam eſſet & cantuum & ſaltationum, Pronuba ſponſæ manu apprehenſa ad genialem lectum eã ducebat. Alii pueris patrimis & matrimis id attribuunt. Nam ut Feſtus ait, Patrimi & matrimi pueri prætextati tres nubentem deducunt: unus qui facem præferret ex ſpina alba, quia noctu nubebant; duo, qui nubentem tenerent. Unde Catullus:

Mitte brachiolum teres,
Prætextate puellulæ.

Præeuntibus faciferis.

Pompam igitur hanc antecedebat prætextatus puer Facifer, facem ex ſpina (alii pinu legunt) præferens: quæ, ſi Plinio credimus, nuptiarum facibus auſpicatiſſima fuit habita. Hinc Catullus:

Pelle humum pedibus, manu
Spineam quate tædam.

Spinæ certè arboris eam naturam eſſe Scaliger ait, ut ignem emittat neutiquam olidum fumiferumq;: quanquam miſera admodum flamma inde eliciatur. Veriſimile igitur eſt, plures adhibitas fuiſſe faces. Suadet hoc Claudiani carmen de Nuptiis Honorii & Mar:

—alii

—— alii funalibus ordine ductis;
Plurima ventura ſuſpendunt lumina nocti.

Et Papinius, Nuptiarum ſolennitatem quãdam deſcribens:

Fronde virent poſtes, & fervent compita flãmis.

Faciferos iſtos comitabantur alii duo, qui colum cum lana,& fuſum ferrent cum ſtamine; tanquam operis, in quo futura eſſet, auſpicia. Erant & alii, qui Mundum muliebrem & alia, quæ præter dotẽ dicuntur ICto *in l.donation.31.§.1.ff. de donation.* & parapherna *in l.ſi ego 9.§.cæterum.ff.de jure dot.* Quæ autem ad mundum muliebrem pertineant, ea diligenter enumerata ſunt ab Ulpiano *in l. argumento. 25. §. ornamenta. ff. de auro & arg. leg.* ubi inter Mundum & muliebria ornamenta eleganter diſtinctum videas: ſicuti etiam inter ipſam mulierem Mundam & Ornatam. Poteſt enim (inquit Ulpianus) mulier eſſe munda, non tamen ornata: ut ſolet contingere in his, quæ ſe emundaverint lotæ in balneo, neque ſe ornaverint. Et contrà, eſt aliqua ex ſomno ſtatim ornata, non tamen commundata. *d.§.*ornamenta. Quam in rem exſtat lepidum Johannis Girardi Tetraſtichon, quod ob venuſtatem adſcribere placuit.

Et aliis, colum ac fuſum præferentibus.

Sicut & mundum ac parapherna.

Munda & ornata fœmina.

Quædã non ornata quidem, ſed fœmina munda;
Immunda ornata eſt fœmina quædam alia.

Quæritis, ô Cives, quæ gratior? illa, vel illa?
Diſplicet ut mundus, ſic mihi munda places.

Sponſa à Sponſo detecta. Ad hunc igitur modum deducta Sponſa, à Sponſo detegebatur: à quo etiam ejus detectionis cauſſa dona accipiebat, de quibus apud Cujacium in Feudis. Mox Pronuba, accepta una ex facibus, Lucernam conjugalem *Lucerna pervigil & pernox.* pervigilem, pernoctemq; futuram accendebat: & cum dicto faces exſtinguere mos erat. Eas verò ne ſub lecto conderent, nevé ſervatas ad rogum ſtruendum deferrent, pro auſpicatiſſima lege habebatur. Solebat etiam tum Pronuba ſive Promneſtria cunctabundæ puellæ zonam ſive cingulum illud, quod ex ovis *Pronuba Zonã ſolvebat.* Lana textum diximus, duobus digitis ſolvere, atq; Dianæ, ob id Cinxiæ cognominatæ, *Imò ſponſus ipſe.* dicare. quanquam cingulum id à Sponſo in ipſo lecto ſolutum fuiſſe, Feſtus ſcribit. & Arnobius confirmat *lib. 3. adverſus Gentes*: Niſi virginalia (inquit) vincula jam ferventes diſſolverent atq; imminentes Mariti. Citaturq; à Nonio Marcello hic Varronis verſus *Novus maritus is ſolvebat cingulum.* Ubi omnes diſceſ- *Cuſtodes foribus additi.* ſiſſent, Sponſus clauſa janua diſponebat cuſtodes foris, quorum opera muliercularum importuna vel pietas, vel ſimulatio à foribus arceretur, ſi qua commoveretur virginis clamore, quum intus vim pateretur. Quemadmodum & in hũc finem nuces à novis ma- *Nuces ſparſa.*
ritis

ritis jaci & pueris ſpargi conſueviſſe putant, quod jactæ illę quaſi tripudium faciant, & earum ſtrepitu virginis gemitus in illa vi obrui poſſe fuerit creditum. Hinc Virgilius:

Sparge marite nuces: jam deſerit Heſperus Oetam.

Et Catullus in Nuptiis Juliæ & Manlii.

Da nuces pueris, iners
Concubine: ſatis diu
Luſiſti nucibus.

Alii hunc morem ideò obſervatum tradunt, quòd, Nuces putamine, cute, teſta, corio medullam tegunt: uti pari munimento à Conjugibus protegantur fœtus. *Plinius lib. 15. cap. 22.* Alii, quos Scaliger ſequitur, ea id gratia factũ opinantur, ut ſe puerilibus omnibus ludis renũciare, & juvenilia cuncta ludicra relinquere maritus eo indicio teſtaretur. Proinde Perſius per illa verba:

——& nucibus facimus quæcunq; relictis
Cum ſapimus patruos:

oſtendit è primori ætate egreſſionem: & omittendas animi Laxationes, novaq; Oeconomiæ ſtudia auſpicanda. Inter hos ſtrepitus verſus mollicie ac laſcivia diffluentes, impuni licẽtia occinebantur, ẽt à pueris p̃textatis, depoſita tamen in id tempus prætexta, ut ſuperius annotavi *Tit. de Habit. & veſtiment. veter. fol. 295.* Atq; hi verſus Feſcennini vocaban- *Feſcennini verſus.*

tur, ſive quod ex Urbe Feſcennina allati eſſent; ſive quod faſcinum arcere putabantur. Catullus:

Ne diu taceat procax
Feſcennina locutio.

Seneca in Medea, choro primo:

Hinc illinc, Juvenes, mittite carmina.
Feſta dicax fundat convitia Feſcenninus:

Hinc apud Horatium *libr. 2. Epiſt:*

Feſcennina per hunc invecta licentia morem.

Atque hæc de ſecundo Nuptiarum die. Supereſt, ut de Tertio & ultimo quoq; videamus. Eum Græci dicebant ἐπαύλια: Latini à novis atque iteratis epulis *Repotia*. Eo namque die ſponſi affines convivium inſtaurabant: eodemq; uxor in domum mariti deducebatur. Qua in re obſervatum fuit, ut Nupta paterna domo egrediens pedes tolleret, ne limen attingeret. Religioni quippe habebatur, ſi in transgrediendo Mulier limen contigiſſet. Unde Catullus:

III. Dies. Repotia.

Nupta ad Mariti domum deducebatur.

Non tangebat limen.

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.

Et apud Lucanum Matrona deducta in domum Mariti;

Tranſlata vitat contingere limina planta.

Cujus rei variæ traduntur rationes à Plutarcho, Varrone, Iſidoro, aliis: Mihi Scaligeri propior vero videtur, & ad rem quoque accommo-

Quæ ritus hujus ratio.

commodatior: ne Magicis pharmacis lædi poſſet, quæ ſub limine ad deſtruendam Cõjugum vel concordiam, vel vim genitalem, defodi ſolent à veneficis. Hinc fortaſſis eſt, quod Caſina ſuſpenſo gradu limen admonetur transgredi apud Plautum;

Senſim ſuper attolle limen pedes, nova Nupta:
Soſpes iter incipe hoc, ut viro tuo ſemper ſis ſuperſtes.

Ditiores etiam curru nuptiali ad mariti domum vectas fuiſſe video. Et in eo quidem tres tantum vectari ſolitos Pauſanias tradit; Sponſam ſcilicet, quæ ſederet in medio, tum ſponſum, & deniq; Parochum; quẽ Paranymphum vocari, ſupra oſtendi. Ac in more fuit Græcis, ut nuptialis illius currus ſive Rhedæ axis pro forib. combureretur; argumento conſtantiæ atq; moderationis: ne conjunctionis alienæ, néve novi conjugii fluctuantem animum occuparet cogitatio; nevé hac illac evagandi, quod vitium maximè eſt fœminis familiare, caperet impetus. Conſtitutæ ita in Mariti domo novæ Nuptæ non tantum munera à cognatis & propinquis mittebantur: quæ ob id Nuptialia munera dicuntur Jureconſultis *in l. 1. §. praeterea. ff. de Tutel & ration. diſtrah. leg. tutor. 13. ff. de admin. tut.* ſed & Claves ei mox dabantur à Marito, vel ut intelligeret, quod jus in mariti familia eſ-

quandoq; & curru eò vehebatur,

ejus tamen axis combuſtus.

Munera nuptialia ei offerebantur:

& Claves.

dibus faceſſat. Apulejus: Tu confeſtim thoro meo divorte, tibiq; res tuas habeto. Petronius: Quia fidem ſcelere violaſti, & cõmunem amicitiam, res tuas ocius tolle, & alium locũ, quem polluas, quære. Plura de Nuptiarum ſolennitatibus videri poterunt apud Antonium Guibertum Coſtanum *in tr. de Matrimõ.* Jul. Cæſar Scaligerum *lib.1. Poëtices. cap. 101.* & Barrabam Briſſonium de Ritu Nuptiarum, libro ſingulari. quorum ex ſcriptis fertiliſſimis, & vel ipſis hortis Alcinoi floridioribus, amœniora hæc pleraq; delibavimus.

DE VETERVM LVDIS.

G*Ræci in Arcadia intra Piſam, & Elidem Græciæ oppida, in regione Olympia,* Ludos Olympios *in honorem Iovis inſtituerunt: quibus & Equi & Currus certatim in ſtadio decurrebant: & ipſi etiam pugiles ſeu palæſtritæ cum ceſtibus pugnabant. Erat autem* Ceſtus *nihil aliud, quam lorum ex corio bubulo manibus circumvolutum; plumbo inſuper etiam adſuto,* Olympia. Ceſtus.

& ferro addito: hoc enim in altum ſublato pugnabant, ut Virgilius libr. 5. deſcribit. Certabant etiam Saltu;*eo victore pronunciato, qui quàm maximè ſaliiſſet.* Saltus. *Victores & olea coronabantur, cujus ferax & fertilis erat ea regio: & à civilibus onerib. erant exemti: prætereà & Salarium ipſis, quoad viverent, de publico erat conſtitutũ, ut Tertullianus eo prodidit libro, quem Scorpiacum indigitavit.* Victorum præmium. *His non abſimiles ludi in Iſthmo & apud Argos exercebant: eaq́; exercitia* Iſthmia Nemea & Pythia *dicebant: & in effectu eadem erant cum illis, de quibus modò diximus.* Iſthmia; Nemea: Pythia. *Quidam* jaculis; *alii* disco *exercuiſſe ſe illos dicunt. Romani ludos excogitarunt magis horribiles. In amphitheatro enim homines invicem pugnantes cõmittebant: quod poſteà ab Imperatorib. Chriſtianis fuit prohibitum.* Gladiatorum pugna. *Voluerunt etiam, ut illi, præſertim verò ad mortem condemnati, cum Leonibus, Vrſis, Pardis, & aliis beſtiis certarent.* Ad beſtias damnati. *Atq; ad hoc mortis genus multi Chriſtiani nominis, interq́; hos etiam Ignatius fuit condemnatus. Inſtituerunt etiam currnum curſum in Circo Maximo, ut ſupra* Curſus.

ſupra dixi: qui circum Metas ſeptem acti, per duodecim immittebantur portas, quemadmodum prolixè Caſsiodorus refert: & à me de ſingulis illis ludis alibi dictum eſt copioſius. Ideoq; hìc non repeto: ne & prolixior ſim, & aliis tædium pariam.

N O T Æ.

Fuerunt apud Græcos quatuor certaminum & ludorum genera præ cæteris maximè celebrata & frequentata, Pythagorica diſtributione à quadruplici eorum fine deſumtâ, ut ex Græco apparet epigrammate, quod Auſonius ita Latinum fecit: *Græcorum ludi quatuor.*

Quatuor antiquos celebravit Achaja ludos:
Cælicolûm duo ſunt, & duo feſta hominum
Sacra Jovis, Phœbiq;, Palæmonis, Archemoriq;
Serta quibus pinus, mâlus, oliva, apium.

Sed præter iſta præmia cuiq; certamini propriè deſtinata, omnibus Victoribus etiam palma tribuebatur, & magni prætereà deferebantur honores. Sic enim Vitruvius *lib.4.* Nobilibus athletis (inquit) qui Olympia, Pythia, Nemea & Iſthmia viciſſent, Græcorum Majores ita magnos honores inſtituerant, ut hi non modò in conventu ſtantes cũ palma & corona ferant laudes; ſed etiam cũ *horum præmia.*

reverterentur in ſuas civitates cũ victoria triumphantes, quadrigis & in mœnia & in patrias invehantur, & vectigalibus, à Republic. toto vitæ ſpacio conſtitutis fruebantur. Quinimò parum abfuit, quin Victores in Deorum quoque gentem & familiam transſcriberentur. Euſebius certè *libro 5. de preparat. Evangelic.* ſcribit, Veteres cò ſuperſtitionis atque inſaniæ perductos, ut victores, ſive pugiles, ſive Athletas, ſive alios concertatores in ordinem Deaſtrorum retulerint. Unde Horatius *Ode. 1.* de Victoribus loquens, eos ait

——metaq́; fervidis
Evitata rotis, palmaq́; nobilis
Terrarum Dominos evehit ad Deos.

Romani omnes nationes Ludorũ generibus exſuperârunt.

De ſingulis autem iſtis ludorum generibus videantur quæ ex recondito divinæ eruditionis ſuæ penu deprom ſit & literarum monumentis conſignavit Jul. Cæſar Scaliger *lib. 1. poëtices. cap. 23. 24. 25. 26.* Nec verò Græcis tantum; ſed & Perſis, Ægyptiis, Gallis, & Hiſpanis ſui fuerunt ludi. quos tamen omnes ita ſuperarunt Romani, ut in hac una re cum reliquis omnibus contendiſſe meritò videri poſſint. Hinc varia illa apud Plutarchum ludorum genera: plura etiam apud Tacitum, Lampridium, Julium Capitolinum, Spartianum, alios. Hinc etiam Pentathlum ſive Quin-

Quinquertium iſtud, quod Curſu, Lucta, Saltu, Jactu & Pugilatu cum Ceſtu conſtitiſſe diximus Tit. de Palæſtris. *fol. 160.* Erant autem Ceſt⁹ lora (κεςὸν enim cingulum Græcis eſt) brevia initiò; mox ne excuſſa exſuerentur in ictibus, tum cubito, tum humero alligabantur. poſtremò ferrum plumbumq́; aſſutum eſt ſæviſſimo ſpectaculo. Cerebrum enim ac guttur facilimè elidebant. Idcircò aurium munimenta induebant. Tota ars, ictum vitare non fugâ, ſed corporis inclinationibus & flexionibus. Tum autem excipere ictum ictu, ſi ſit fortior. Poſtremò ne inferre ictum fruſtra: concidebant enim plumbi onere præcipites acti, ſi impenſius niterentur verberare. Ceſtuum illorum luculenta deſcriptio exſtat apud Virgilium: *Ceſtus.*

In medium geminos immani pondere Ceſtus
Projecit, quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroq́; intendere brachia tergo.
Obſtupuêre animi, tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroq́; rigebant.

Virgil. imitatus Papinius ita Ceſtus deſcribit.

—— ac dum nigrantia plumbo
Tegmina cruda boum non mollior ipſe lacertis
Induitur.——

Cæterũ Roman. ludos ingenioſè & doctè explicat Jul. Cæſ. Scaliger *li. 1. Poët. c. 28. 29. & ſeqq.*

ex cujus, ut & Joſephi Filii doctiſſimorum ſcriptorum lectione diligenti, magnam ſtudiis tuis, Lector, acceſſionem feceris. Nec verò diſſimulandum eſt, Juſtinianum inſuper etiam quinq; Ludos alios inſtituiſſe: Comonovolon, Comodauiomolo, Regindala, Cempon, Reipuſara. *leg. ult. C. de Religios. & ſumtib. funer. & alea Luſu & aleator.* Quæ ludorum genera Alciatus *lib. 1. Prætermiſſorum.* verbo *Luſum aleæ*, nusquam ſe legiſſe fatetur, & nec eas quidem voces in aliquo ſignificatu. Proinde ſalebroſiſſimum illum locum ita emendandum conjecturatur: & quidem pro *Comonovolon*, legendum *Corycovolon*, quod jactum pilæ ſignificat. κορύκον enim pilam eſſe eruditiores conſentiunt; & hoc nomine Follis luſum ſignificari etiam Turnebus putat, de Coryci ludo refertos eſſe Medicorum libros aſſerens. *lib. 27. Adverſar. cap. 33.* Unde proverbium, Coryco exerceri, de eo qui in caſſum fatigatur. Erat enim pila coriacea, inſtar utriculi, quæ inflata vénto plerunq; luſorem malè afficiebat. Quod ſequitur *Comodaulomolo*, pro eo legi poſſe putat Alciatus *Comodiaulion*, quaſi κῶμον δίαυλον, hoc eſt, luſum curſorium: ſuadente imprimis Suida, octo eſſe certaminum genera, inter quæ δίαυλον, cū per duo ſtadia curritur. Rurſus *Regindala* intelligit *Baſilinda*; cum ducta ſorte aliquis fit Rex,

L. ult. C. de religioſ. &c.

Corycovolon.

Coryco exerceri.

Comodiaulion.

Baſilinda.

Rex, & is aliquid laborioſum miniſtro, qui ſorte pariter obtigerit, imperat. Turnebus *Phrygindâ* legit, & cum intelligit ludum, quo *Phrygindâ.* teſtulis levibus & politis inter manus ſiniſtræ digitos poſitis, dextrâ numeroſè teſtulas pulſabant. Sequitur *Cempos*: pro qua dictione forſan *Catampo* ſubſtituendum: quo Feſtus *Catampo.* ludum quidem denotari ſcribit; ſed qualis ille fuerit non explicat. Supereſt *Reipuſara*: Turnebus *Empuſa* legit, & ſpectrum interpre *Empuſa.* tatur formas variè mutans, & aliam atq; aliam ſubinde induens: & nihil vetare ait eo nomine Ludum fuiſſe. Alciatus dictionem illam corruptam eſſe, & ῥέπειν ληϊστέρας ſcribi debere contendit, à decurſu latrunculorum, hoc *ῥέπειν ληϊστέρας.* eſt, calculorum. Sed hæc omnia tamen, ut dixi, per conjecturam ab Alciato referuntur, nihil certi ſe habere ingenuè fatente: atque ipſomet etiam Turnebo non minus candidè affirmante, ſi quis quid commodius excogitaverit, ſe omnium primum & Laudatorem & approbatorem illius futurum. Alciati tamen ſententiæ etiam Ant. Contius ſubſcribit. Cæterum Ludis illis permiſſis, etiam *Ludorum expenſa.* expēſarum erogationem permiſſam eſſe cōſtat, in tantum ut & Ludorum artifices multis privilegiis ſeu prærogativis videamus eſſe ornatos. *l. un. C. de expenſis Ludor. & toto tit. C. de Spectacul. & ſcenic. lib. 11.* Hinc Arcadium

& Honorium ita reſcripſiſſe legimus: Ut profanos ritus jam ſalubri lege ſubmovimus: ita feſtos conventus Civium, & communem omnium lætitiam non patimur ſubmoveri. Unde absq; ullo ſacrificio atq; ulla ſuperſtitione damnabili exhiberi populorũ voluptates, ſecundum veterem conſuetudinem, miniſtrari etiam feſta convivia, quando exigunt publica vota, decernimus *l. ut profanos. 4. C. de paganis.*

Homines invicem pugnantes.) Intelligit Auctor Gladiatores illos Romanos: de quorum generibus & pugnæ commiſſione explicatè & doctè ſcripſit Juſtus Lipſi' in Saturnalib. qui ſanè liber non tantũ lectu digniſſimus eſt, ob hiſtoriam, quæ triſti admodum & funeſto ſpectaculo fidẽ confirmat dicti Syneſiani: *Calamitates gentiũ, epulũ eſſe malorũ Demonũ;* ſed & ob plurimos optimorũ Auctorum locos rectè intelligendos cumprimis utilis, & tantũ non neceſſarius meritò judicatur. De miſerrimo autem illo omniũ, qui unquam ſub ſole fuerunt, hominum genere, veriſſimè aptiſſimeq; uſurpari poteſt Epigramma Palladæ, ꝙ legitur Anthologias ſub titulo εἰς θάνατον lib. I. Id Iohannes Ladiſlaus, ab excellenti doctrina, & judicii acrimonia laudatiſſimus ita Latinum fecit:

Lipſii Saturnalia.

Gladiatorum miſeria.

Ioh. Ladiſla'.

Omnes

Omnes ſervamur letho, lethoq; nutrimur,
Porcorum ut temerè Grex jugulate cadis.

Quanti autem facienda ſint ſpectacula illa, Tertullianus docet, univerſam eorum paraturam ex idololatria conſtare & immodeſtã ipſorum licentiam multum civium moribus obeſſe ſcribens: atq; adeo ab ipſo etiam Diabolo ſpecta‸ula iſta mutuata adſerens. quibus meritò adnumeratur, & cum ad mortem damnati, Beſtiis objiciuntur: qui ob hoc ad beſtias damnati Modeſtino dicuntur *in l. ad beſtias. 31. ff. de pœnis.* Ex quo textu jam olim creditum eſt, propter ſummam peritiã artis, ſontibus quamvis jam damnatis, pœnam relaxari. Ad beſtias damnatos, inquit Modeſtinus, favore populi Pręſes dimittere non debet: ſed ſi ejus roboris vel artificii ſint, ut dignius Populo Rom. exhiberi poſſint, principem conſulere debet. Verbum enim illud *Exhiberi*, Oldradus, Albericus & alii interpretantur, *per gratiam relaxari*: atq; hinc adnotandũ exiſtimarunt, ob excellentem alicujus virtutẽ favore populi id petentis, Principi pro criminis pœnæq; abolitione eſſe ſupplicandũ, & interim exſecutionem à Præſide ſuſpendendam. Quæ interpretatio etiam Jaſoni probatur *in l. jubemus. C. de Judiciis. nu. 15.* ob hominis excellentiam à communi jure recedi affirmanti *argument. leg. ſed & reprobari. §. hoc.*

Spectacula gladiatorum.

Damnati ad beſtias.

Intell. L. 31. ff. de pœnis.

Excellentia & peritia damnati an pœnam mitiget.

amplius. ibi, ſanè valdè doctos. *ff. de excuſat. tutor. & c. de multa. 20. in fin. Extra de præbend.* Ac ipſemet etiam Dynus gloriatur, ſe ex textu *d. l. ad beſtias.* mitiorem veniam impetraſſe cuidam fabro, ob artis ſuæ peritiam: cui alioquin manus ex ſtatuto erat amputanda. *Jul. Clar. lib. 5. ſententia. §. ult. q. 60.* Ob idq; etiamnum Bononiæ conſtans fama durat, Azonem magnum Juris noſtri interpretem, cujus adeò illuſtre nomen fuit, ut Fons legum, Vas electionis, Lucerna juris appellaretur; & qui Legum ænigmata mortalibus aperuiſſet, obſcura retexiſſet, dubia declaraſſet: Eum, inquam, Azonem ferunt, cum in diſputatione ab Antiſophiſta quodam ſuo provocatus cultro eum appetiiſſet, in carcerem protractum, & capitalis criminis damnatum, *Ad beſtias, ad beſtias,* ſæpius exclamaſſe, ſignificaturum ſcilicet ex Legis illius principio, ſe propter excellentem juris peritiam venia dignum. Cæterum Judices, ſe ab eo tanquam beluas inſimulari credentes, ideoq; iratos non deſtitiſſe, donec Azo ſummo ſupplicio afficeretur. Alciatus *lib. 9. parerg. cap. ult.* & Joh. Coraſius *de Arte Juris parte 4. cap. 18.* quanquam, ſi verum amamus, nihil in conſtitutione illa de pœnæ allevatione tractatur, ſed ſolum de Rei damnati transductione. Cum enim ad beſtias ex delicto damnati, ſine permiſſu Principis

pis ex provincia in provinciam traduci non poſſent: in ipſismet provinciis, ubi judicati erant, beſtiis objiciebantur, & dilaniabãtur: nec ad preces populi execution ẽ Præſes provinciæ morari debebat: niſi tamen ejus roboris eſſent atque artificii, ut in ſpectaculis, quæ Romæ fiebant, digni eſſent, qui exhiberentur. quo caſu Principem conſulendum ICtus monet, An velit eos damnatos Romã mitti, ut in populi Romani muner ib. beſtiis objiciantur, atque ita dignius præbeant ſpectaculum. quæ vera eſt Alciati interpretatio *li. 2. parerg. capit. 28.* quam & Johan. Coraſius ſequitur *dict. loco.* & Didacus Covarruvias *lib. 2. Variar. reſolut. cap. 9. nu. 6.* qui tamen exiſtimat, etiam ipſum Judicem poſſe proprio judicio & ſententia ob perſonæ dignitatem & excellentiam, pœnam Legis ordinariæ minuere, & in mitiorem commutare. Quod ut verum quandoq; eſſe haud illubenter largimur: ita ex Modeſtini lege *ad beſtias 31.* id probari nequaquam concedimus. Illud inde collegeris rectius, Eos qui ad beſtias damnati ſunt, etiamſi unam aut alterã beluam ſuperaſſent, non tamen dimiſſos, hoc eſt, pœna fuiſſe ſolutos. Singulare igitur planè eſt, quod Gellius *lib. 5. cap. 14.* ſcribit, Androdum Conſularis cujusdam viri ſervum rei capitalis damnatũ, cum ad beſtias datus eſſet; & à Leone

Damnati ad beſtias, etiamſi unam ex his ſuperaſſent, nõ tamen ideò liberabantur.

Androdus.

atrociſſimo ſervatus incolumis, cunctis petē- tib. dimiſſum fuiſſe, & pœna ſolutum; Leonemq; ei ſuffragiis populi donatum. Reguláriter ergò, ſi Androd᷒ pœna ſolutus dimiſſusq; favore populi non fuiſſet, Leone illo atrociſſimo educto; alia confeſtim belua in conſeptum caveæ immiſſa fuiſſet. *Jacob.Ravardus lib.2. Varior.cap.14.*

Curſum in Circo Maximo.) De hoc dictum fuit ſuprà ad Titul. de Circo Maximo. *fol. 89. & ſeqq.* quibus adde, quæ de duodecim portis Circi ſcripſit Joſeph.Scaliger *li.1. Auſonian.lection.cap.25. & lib.2.cap.23,24.* Ac quoniam Agitatorum ibi facta à me fuit mentio; nō diſſimulandum putavi, in Circenſibus illis ludis ſive ſpectaculis, quæ à Romulo propter felicem Sabinarum raptum antiquitus erant inſtituta; & in quibus quadrigæ ſeptimo currebant circuitu, atq; equos adverſæ partis fregiſſe victoria erat; uſitatum fuiſſe Agitatoribus, dæmoniacis quibusdam imprecationib᷒ adverſariorum equos impediiſſe, & ſuos ad curſum incitaſſe. Indeq; eſt, quod capitis pœnam in Maleficos ejusmodi agitatores videamus conſtitutam. Nam ut Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius reſcripſerunt: Si quis ex Agitatoribus alium quempiam aurigam ſive agitatorem maleficiorum labe pollutum

Agitatores quidam malefici.

ſutum audierit, deprehenderit, occupaverit: ilico ad publicũ pertrahat, & Judicum oculis communis hoſtem ſalutis oſtendat. Quod ſi quiſquam contra hoc interdictum venire tẽtaverit, aut clandeſtinis ſuppliciis etiam manifeſtum Reum maleficę artis oppreſſerit; ultimum ſupplicium non evadat *l.ult.C.de Malefic. & mathemat.* de quibus videatur Jacobus Rævardus *lib.5. Varior. cap.14.*

DE DAMNATIS IN METALLUM.

Moris erat, Delinquentes, quos ultimo ſupplicio nolebant adficere, ad effodiendum metallum, ſulphur & gypſum condemnare. Effodiendum autem ut plurimum id erat in Proconneſo, *ut eſt in Jure civili, * & apud Nicephorum lib.11. Hiſt.Eccl. Eratq́ insula Propontidis, hodiè* Marmora *dicta, & metallorũ in primis ferax. Condemnabantur etiam in inſulam Gypſum, mare rubrum & alia loca.* Damnati in metallum.

* § quod autem. In Auth. de Nuptiis.

Et erat id pœnæ genus admodum miſerabile, ut Divus Cyprianus Epiſtola 25. Damnationis in metallum pœna miſerabilis.

conqueritur. Nunquam enim Solis lumen intuebantur, nec uſpiam niſi in terra cubantes dormiebant, ac quaſi transformati ferè incognoſcibiles evadebant. Multi Chriſtianorum, perſequutionem paganorum experti, pœnam hanc ſubierunt: quæ tamen in uſu poſteà eſſe deſiit. quandoquidem Principes hodiè non amplius in metallum, ſed ad Triremes *condemnant Reos. Id quod Romani nunquam factitarunt, qui ſervorum remigio uti noluerunt. Emebant quidem Servos ad neceſſaria ſibi munia expediunda: Sed antequam eos remigationi adhiberent, libertate donabant. quemadmodum factum ab ipſis legimus, cum Remigibus adverſus Carthaginenſes indigerent. Prudenter ſanè. Sæpè enim numero Servi & mancipia noſtra victoriam hoſtibus conciliarunt. Eſt quidem introductus hic uſus minoris ſumtus faciendi gratia; ſed non absque ingenti periculo. Ideoq; Veteres Servorum opera nunquam in Triremibus uſi fuerunt: tantum abeſt, ut ad remigandum eos coëgerint.*

cui ſucceſſit damnatio ad Triremes.

Servi à Romanis Remigio non adhibiti.

NOTAE.

N O T Æ.

Metallorum Græca videtur eſſe denominatio : cum dictum eſſe poſſit Metallum, quia *ἄλλον μετ' ἄλλον*, hoc eſt, aliud poſt aliud inveniatur. Id quod Plinius ſenſiſſe videtur *lib.33. capit. 6.* Ubicunq; , inquit, una inventa vena eſt, non procul invenitur alia: hoc quidem & in omni materia: Unde metalla Græci videntur dixiſſe. *Metalli notatio.* Metalli autem nomine generaliter continetur, quicquid è terra gignitur & eruitur, æs, alumen, creta, marmor. *l. ſed ſi pecun. 3. §. fi. ff. de reb. eorum qui ſub tutel.* ibi: Si lapidicinas, vel quæ alia metalla pupillus habuerit, ſtypteriæ (*id eſt, aluminis, παρὰ τὸ στύφειν, quod potentiſſimè adſtringat*) vel cujus alterius materiæ: vel ſi cretifodinas, vel argentifodinas, vel quid aliud huic ſimile. *ejus genera.* *Stypteria.* Sulphur quoq; , quod Apulejus vivax metallum appellat *lib. 9. de Aſino aureo*; Ulpianus metallis diſertè admunerat, non ſecus atq; aurum, argentum, æs, ferrum, & cætera *in l. aquiſſimũ. §. proinde. ff. de Uſufructu.* quemadmodum & Calcem *in l. aut damnum. 8. §. in calcariam. ff. de pœnis.* In calcariam quoq; (ait) vel ſulphurariam damnari ſolent: ſed hæ pœnæ Metalli magis ſunt. *Sulphur.* *Calx.* Quo in loco *Calcaria* (ſpreta Accurſii ridicula interpretatione, exiſtimantis per hanc opus calcandi terram intelligi, ad *Calcaria.*

faciendum murum) Ulpiano locus eſt, ubi calx coquitur. Sed & lapis precioſ' foſſilis Plinio Metallum dicitur *li.18. c.9.* cui ẽt omnium Metallorum potiſſimum aurũ eſt: colore autẽ argento inferius *li.38.c.3.* quoniã (ait) argẽtum ad diei colorẽ magis accedit. Quæ tamen ratio Forcatulo *Necioman. dial.6.n.5.* diſplicet: eò quod cauſa diei ſol eſt, cujus Aurum colorẽ repræſentat. Atq; cauſſa effectu eſt nobilior: Atq; hanc auri nobilitatem & illud oſtendit, quòd quãto igni magis excoquitur, tantò magis eniteſcit & fit purius. Unde & Obryzi i.e. multoties excocti nomen invenit *l. un. C. de veteris numismat. poteſtate lib. 11. & leg. un. C. de Oblat. votor. li.12.* Id enim ita excoctum, omnes ſplendores oſtendit, ſi Pindaro credimus *in Nemeis, hymno 4.* vel ut cum Plinio dicam, aurum id igni probatum, ſimili colore, quo ignis rubet. Quod autem damnatos in metallum attinet, de quibus hoc noſtro tractatur titulo: ſciendũ eſt, aliud pœnæ genus eſſe in Metallum damnari: & rurſum aliud, in opus metalli. Inter eos, inquit Ulpianus qui in metallũ; & eos, qui in opus metalli damnãtur, differẽtia in vinculis eſt: quod qui in metallũ damnabantur, gravioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, levioribus. *l. aut dam. 8. §. inter eos. ff. de pœnis.* Sed unde hæc vinculorum differentia? Forte an, quia in Metallum damna-

Aurum potiſſimum metallũ.

Obryzum.

L. 8. §. inter eos. ff. de pœnis.

damnati, fodinis inhærere cogebantur, Metalla effodientes. quod cum fieret, non erat neceſſum, ipſos divagari, ſed in illo, cui inhærebant loco, operari: Ideoq; absq; laboris impedimento gravioribus vinculis onerabantur. At qui in opus Metalli damnabantur, proptereâ levioríb. adſtringebantur vinculis, quod in maſſam Metalla reducerent, & circa varia exercitia eſſent occupati: quippe qui non aſſiduè in fodiendo morabantur, ſed modò ad exportandum metallum, modò ad coquendum, reducendum & alia hujusmodi ſervitia præſtanda adigebantur: in quibus ob graviorum vinculorũ onus facilè potuiſſent impediri. *Sylveſt. Aldobrandinus in §. Jus autem. Inſtitut. quib. mod. jus patriæ poteſtat. ſolvat. n. 68.* Quanquam non in vinculis tantum, ſed & in pœna differentiam iſtam (quantumvis ea exigua & non diverſa admodum Calliſtrato videatur *in leg. cognitionem, quinta. in fin. ff. de Variis & extraordinar. cognition.*) conſiſtere certum eſt. Refugę enim ex opere Metalli, in Metallum dantur, vel ut Calliſtratus loquitur, pœnæ metalli ſubjiciuntur: At qui ex Metallo fugerint, gravius, h.e. morte coërcentur. Hanc enim interpretationem Ulpiani reſponſum *in d. l. aut dam. 8. §. inter eos. ff. de pœn.* à Calliſtrato capit. *in d. §. fi. l. 5. de var. & extraord. cognition.* Longè verò mitius etiam pœnæ

Damnati in metallum.

in opus metalli.

genus erat eorum, qui in metallicorum, hoc eſt, damnatorum in metallum Miniſterium condemnabantur. Quamvis enim hi idem, quod in opus damnati, operarentur; nullis tamen omninò vinculis conſtringebantur. Et huic quidem Miniſterio etiam fœminas quandoq; mancipatas fuiſſe Ulpianus docet *in d. l. 8. §. in miniſterium.*

In Miniſterium metallicorum.

Cæterum iſta in Metallum, ſive in opus Metalli damnatio commutata hodiè eſt in Damnationem ad Triremes, ſive Galeras, ut vocant: quam qui ſuſtinent, eos vivos videntesq; dicas eſſe mortuos. Utris certè eos adnumeres, Vivis an mortuis, non immeritò dubites; cum certum ſit, Eos vel mille expoſitos mortibus, vix tandem mori tamen: ut non absq; ratione Vita ipſis ſupplicium; Mors ſolatium videri poſſit. *arg. l. quisquis. 5. §. 1. C. ad L. Jul. Majeſtat.* Rectè tamen hoc loco obſervavit Auctor noſter, Romanos Servis in Remigatione uſos non fuiſſe. quibus etiam indecorum viſum eſt, ſervum ad Statoris, vel, ut alii legunt, *Stratoris* munus admittere. Nam ut Ulpianus ait: Nemo proconſulum Statores ſervos habere poteſt. *l. obſervare. 4. ff. de Offic. proconſ. & Legati.* Sic enim eo in loco Antonius Goveanus legit *libr. 1. Variar. lect. capit. 42.* quanquam Jacobus Rævardus non *Servos*, ſed *Suos*, hoc eſt, dome-

Damnatio ad Triremes.

Servi olim non remigabant.

nec ſtatoris aut ſtratoris officio fungebantur.

domeſticos legendum eſſe contendat *libro 1. Varior. cap.12.* Quam lectionem &ſi & Cujacius *libr.11. Obſervat. cap.1.* veriorem putat; nihilo tamen minus Suorum nomine non Domeſticos tantum, ſed & Servos contineri ait, *ut in l. videamus. 11. ff. Locati.* ubi Suis, hoc eſt propriis & domeſticis, ſive etiam Servis, Hoſpites manifeſtò opponuntur. Erant autem Statores, iidem qui *Apparitores:* per quos Budæus intelligit Magiſtratuũ nuncios, ſive Miniſtros apparituram Magiſtratibus facientes; dum iis præſtò ſunt ad imperia capienda & exſequenda. quaſi dixerit Ulpianus: ſi quò Proconſuli exeundum ſit, nullos habebit domeſticos Apparitores; ſed milites ante eum ambulabunt. Quæ ſententia tum quoq; erit integra, ſi pro Statoribus cũ Cujacio legas *Stratoribus*. Nam & Stratores dicebantur, qui caſtra præibant, ut loca accommodatiora ad exercitum traducendum facerent. Atqui ejuſmodi actibus Servos immiſceri, Veteres noluerunt *l. generali. 3. C. de tabulariis, ſcrib. lib. 10.* quemadmodum & ab omni militia eos à Marciano videmus prohibitos *in l. ab omni. 11. ff. de re milit.* Cum Servis quoq; pari in cauſa conſtituit Menander eos, qui de libertate ſua litigantes, nec dum ſententia lata, militiæ ſe dederunt. *l. qui de libertate. 29. ff. de liberali cauſ.* Et Ulpianus ſcripſit, Eos,

Apparitores.

Stratores.

Servi non militabant.

qui ſtatus controverſiam patiuntur, licet re-
vera liberi ſint, nõ debere ꝑ id tempus nomen
militiæ dare, maximè lite ordinata: ſive ex li-
bertate in ſervitutẽ, ſive cõtrà petātur. Ac neç
ii quidem qui ingenui bona fide ſerviunt. Sed
neč, qui ab hoſtibus redemti ſunt, priusquã ſe
luant. *l. qui ſtatus. 8. ff. de re mil.* Sed quæ pœna
militantium ſervorum pœna. infligebatur ſervis, qui in militiam ſe adſcribi
patiebantur? Et quia grave crimen habetur,
dare ſe militẽ cui non licet: atq; idipsũ quoq;
crimẽ dignitate, gradu, ſpecie militię augetur.
l. 2. in fi. ff. d. t. non mirum, quod capite id puni-
endũ Marcianus reſpõderit *in d. l. ab om.* Quod
ita tamen temperandum cenſet Trajanus a-
pud Plinium *lib. 10. Epiſt. 39.* ut ſcire referat, u-
trũ ſervi inter milites reperti, voluntarii ſe ob-
tulerint, an lecti ſint, vel etiam vicarii dati.
Lecti ſi ſunt, (inquit) Inquiſitor peccavit: ſi
Vicarii dati, penes eos culpa eſt, qui dederũt:
Si ipſi, cum haberent conditionis ſuæ conſci-
entiã, venerũt; animadvertendũ in illos erit.
Neq; n. multum intereſt, quod nondũ ꝑ nu-
meros diſtributi ſũt. Ille enim dies, quo pri-
mum probati ſunt, veritatem ab his originis
Neceſſitas tamẽ ſervos quandoque admiſit. ſuæ exegit. Veruntamen in hoc Belli neceſſi-
tatem excipio. Nam & M. Antoninus Imp.
Servos ad militiam paravit, quos *Voluntarios*,
exemplo Volonũ appellavit, teſte Iulio Capi-
tolino *in vita Ant.* Atq; ipſum etiam Sextum
Cæſarem, cum civilia prælia eſſent inter Ita-

los & Romanos, civitates adverſantes obſediſſe, & multos ſervos militiæ adſcripſiſſe Appian' ſcribit *lib.1.de bello civil.* Quod tamen ita interpretor, ut anteq̃ militiã ſortirentur, Servi illi manumiſſi, & ꝓ ingenuis fuerĩt habiti, ut ex Eutorpio *li.3. de geſt. Rom.* colligitur. Idq; vel tum maximè procedebat, cum Dominis ſcientib. militiæ nomẽ dederint ſervi. Eo ipſo enim hos ingenuos fieri Juſtin. voluit: quemadmodum è diverſo ſervos, qui dominis ignorantib. militiam meruerint, ſpoliatos militia à Dominis in Dominiũ ſuũ retrahi poſſe ſancivit, *l. ſuper ſervis. 6. C. qui mil. poſ. li. 12.* Cæteroquin, ſi cuilibet ſervorum integrum fuerit arma capere, & militiæ ſeſe accĩgere; quid aliud Dominis ſperandum inde erit, q̃ pernicioſiſſimæ cõjurationes, & ſervilia bella perpetua? *Bella ſervilia* quæ quãto olim terrori & formidini fuerint, vel inde conjectura fit probabile, quod ne Romanorum quidem potentia, ſine maxima civiũ clade coërceri ea potuerint. Eodẽ enim tempore in omnib. Italiæ Civitatibus præter Meſſanam, ſervi adverſus Reſpub. conjuraverant: Poſt ẽt Spartaco Duce ſexaginta circiter millia ſervorũ arma ceperant, ac Romanorũ tres exercitus fregerant. *Oroſius & Plutarchus in Craſſo.* Nam ubiq; ſervorũ numerus decies major fuit, quàm liberorum. Et quidẽ Athenis cenſa fuerunt, uno tempore, peregrinorũ *Servi plures, quàm liberi.*

decem millia: Civium viginti: Servorum autem CCCC. millia. Unde cum aliquãdo in Senatu Romano ageretur de commutandis ſervorum veſtibus, ut à liberis hominibus notâ quadam ſecerni poſſent: Senator aliquis interceſſit, ne ſi ſeipſos ſervi numerare cœpiſſent, exitium Dominis intentarent. ad quod eos alioquin proclives videmus, præſertim ſi aut durius ab his habiti, aut Syllam aliquem dictatorem fuerint nacti. Syllam enim dicunt libertatem ſervis Dominos prodentibus, mercedis nomine propoſuiſſe in ſingula capita eorum, quos ipſe proſcripſiſſet. Quo in metu Cives ſatis diu ſanè fuerũt, quoad cæſis ſexaginta Civium millibus, & quodammodo pacata Republica, ſervus aliquis ad extremum Domini caput ad Syllam detulit: qui pactam libertatẽ dedit, ſed manumiſſum de rupe Tarpeja præcipitem dari juſſit. *Joh. Bodinus. lib. 1. de Repub. cap. 5.* Adeò verum id fuit, quod proverbiali circumfertur ſententia, *DOMI TOT HOSTES ESSE, QVOT SERVOS.* Ac ne infinitus ſim, ſatis nobis fuerit, vel unicum ſaltẽ ſingularis perfidiæ, qua ſervus de Domino vindictam ſumſit, exemplum commemorare. Servus, cũ acerbius tractaretur, Domino abſente oſtia concludit: uxorem domini contumelioſè affectam vinculis conſtringit, ac tres ejus filios

Servis proditoribus Dominorũ, libertas propoſita.

Tot hoſtes, quot ſervi.

Memorabile exẽplum ſervilis vindictæ.

filios comprehendit. Ubi dominum videt redeuntem, unum è tribus ex altiſſimo ſolario præcipitem dat; deinde ſecundum. Pater tanta rei atrocitate obſtupefactus, precibus & lachrumis ſervum exorare, ac modis omnibus placare conatur, ut tertium morti eripiat. Servus paciſcitur ſalutem filii ea lege, ut dominus ſibi ipſi nares præcidat. Naribus ex pacto amputatis, ſervus cum tanta clade & contumelia Dominum ultus eſſet, tertium quoque dejecit: ac poſtremò ultionem, de ſeipſo, quam dominus cogitabat, præcipiti caſu cepit. Ita ex Pontano recenſet Joh. Bodinus *lib. 1. de Repub. cap. 5.*

DE EXEQVIIS MORTUORUM.

SI quis, præcipui nominis diem functus eſſet, ſeptem dies domi detinebatur, octavo comburebatur, factis exequiis ſolennibus, quas Virgilius in 6 deſcribit:

Principio pinguem tædis, & robore ſecto, &c.

ubi ait, ſtruem lignorum erectam fuiſſe ex pinu & robore: quæ frondibus ornabatur, poſteà erecta Cupreſſus ſplendidis de- Pyra. Cupreſſus armis induta.

functi armis induebatur. Ipſum vero corpus aqua ad ignem calefacta lavabant, & odorifero ungebant oleo. Inde plangebant defunctum, lecto imponebant, & pulcherrimis ac precioſiſſimis, quæ habuerat veſtimentis amictum, ſuper rogum intrinſecus vacuum & benè compoſitum ferebãt ſparſo prius in eum thure & oleo. Immittebant & Canem, Equum, aut Servum, quẽ præ aliis charum habuerat. poſtea ardentibus facibus undiquaque rogum averſi incendebant. Die nono, cum jam uſtum eſſet Corpus, & ut ait Virgilius:

Corpus lotũ & unctum.

rogo impoſitum.

cum animalibus quibusdam & ſervo.

Rogus ab averſis incẽſus.

> Præterea ſi nona diem mortalibus almum
> Attulerit:

colligebant oſſa, & vino lota in æneam aut fictilem condebant urnam. Dein ramo oleæ in aquam immerſo circumſtantes adſpergebant, credentes ſcilicet, Eos hoc modo purificatos iri. Mortuo verò ultimum illud VALE, & I, LICET, ingeminabant. Qui non urebantur, eos unguentis fricabant, odoriferis & gratis factis ſuffitibus. Nobiles teſtamento man-*

Oſſa collecta.

adſtantes purificati.

Conclamatũ.

* L. & ideò. 7. §. illud ff. de in rem verſo.

mandabant, ut Liberti monumento aſſiduam lucernam accenderent, & ſepulturam cuſtodirent. * *Eodem die nono, poſtquam fatis jam conceſſerat defunctus, in memoriam ejus ludos edebant, quos Novendiales nuncupabant. Unde Horatius,*

Lucerna perpetua.

*L. Mævia. ff. de manū. teſtā.

Diſſipare novendiales pulveres.

dixit. Ludi iſti erant, Equorum curſus, Beſtiarum occiſio ſive confectio, & Servorum ac Gladiatorum in Amphitheatro pugna. De quibus & ſuperius à nobis dictum eſt; & Tertullianus quoq; lib. De Spectaculis, diſſerit. Sed et illo ipſo, quem dixi, nono die Epulum populo in foro dabant, ut videre eſt apud Dionem li. 40. & Ciceronē in Oratione pro Murena. Quintus Tubero (inquit) cum Epulum Q. Maximus, Africani patrui ſui nomine Populo Romano daret, rogatus eſt à Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero ejusdem Africani ſororis filius, Atque ille ſtravit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, & expoſuit vaſa Samia. Has ſordes graviter tulit populus Romanus. Itaque homo integerrimus, civis optimus,

Epulum populo datum.

cum eſſet L. Pauli Nepos, P. Africani, ut dixi, ſororis Filius, his hædinis pelliculis Præturâ dejectus eſt.

Sepultura. *Quorundam corpora non comburebãt, ſed unà cum veſtibus, itemq; Lacte & vino adſperſis, extra Vrbem ſepeliebant. Imperatores exquiſitis quibusdam ſolennitatibus ſepeliebantur, quas Herodianus lib. 4. recenſet: Inter alias vanitates & ineptias, concavam & quadratam lignorum ſtrüem erigebant, ſingulis lateribus portâ additâ, per quam defuncti cadaver conſpiciebatur. Supra hanc alia item quadrata erat ſtrues, ſed ſtrictior: quam ibidem adhuc alia magis ſtricta excipiebat; & quaſi ſcalaribus gradibus adſcendi poſſe videbatur: ut in Numis & toreumatibus etiamnum conſpicitur.* Aquila avolãs. *Erat ibi & Aquila, reſti ſive funiculo alligata: quæ funiculo iſto unà cum corpore combuſto, volabat in altũ, & Imperatoris animam in cælum dicebatur evehere. Atq; ita in Deûm numero eum collocantes, Divi nomine indigitabant.*

NOTAE.

NOTÆ.

Conſentaneum veritati & obſervantiæ, imò indubitatum eſt ſapientibus, quædam nobis cognata eſſe ſemina immortalitatis; cujus adeo appetentes ſimus, ut & ſepulturæ proſpiciamus, & nolimus cadaver noſtrum malè haberi. Nec enim admittenda eſt væcordium quorundam ſententia, Animam noſtrã à Corpore ſolutam interire exiſtimãtium; atq; idcirco nos eſſe ſolicitos ejusmodi diuturnitatis. Sanè harum pecudum animi tam inſipidi nunquam vixerunt ipſi cũ ſuis ſententiis. Humanum verò ingenium, quod animæ noſtræ vis eſt, cũ ſe ſciat immortale; optat illud etiam, ut corpus ipſum quoque & comes, & domicilium ſuum, quoad fieri poſſit, eadem felicitate perfruatur. Atqui jam Cadaver neq; ſentit, neque tuum eſt amplius. At fuit: at nunc ſenſus eſt mihi viventi earum incõmoditatum, quas paſſurum ſit cadaver meum. *Jul. Cæſ. Scaliger libr. 3. poëtices cap. 20.* Et quidem quanta vivis nobis ſepulturæ cura eſſe ſoleat, tum cotidiana rerum experientia, tum etiam vitæ magiſtri docent hiſtorici. Nam & Ægyptiorum Reges ad vitam juſtam & honeſtam nihil tam adduxiſſe legimus, quam ſi ſecus facerent, Metum atque formidinem denegatæ ſepul-

Immortalitatis omnes ſumus cupidi.

Sepulturæ curæ.

Virgines Mileſiæ. turæ. *Diodor. lib.1.* Et cum virgines Mileſiæ, quot tum ferè in ea civitate eſſent, repentè ſine ulla evidenti cauſſâ, ſed morbo quodam, qui in hominum animos interdum ſolet incidere, voluntatem cepiſſent obeundæ mortis; plurimæq; jam ſuſpenſæ vitam amiſiſſent: Mileſiorum Senatus frequentius id accidere ratus, quàm è re & commodo Reipublicæ diutius ferri atq; diſſimulari poſſet: Decrevit, ut quæ Virgines corporibus ſuſpenſis mortuæ deprehenderentur, hæ poſt hanc Legem, cum eodem Laqueo, quo prævinctæ & alligatæ eſſent, nudæ tota via publica ad ſepulturam efferrentur. Poſt quod decretum Virgines voluntariam mortem non concupiſſe dicuntur, pudore ſolo deterritæ tam inhoneſti funeris. Sic evenit, ut vel ipſa cogitatione funeris ignominioſi vita retineretur amittere volentibus. Gellius *lib.15. Noct. Atticar. cap. 10.* & P. Ærodius *lib.2. Decretor. tit. 39.* *Mezentius.* Mezentius quoq; ille apud Virgilium, non quidem Mortem deprecans, quippe qui ſciebat *Nullum in cade nefas* eſſe; ſed acerbam cadaveris ſui tractationem metuens, unicam ſepulturam rogat Æneam: *Vnum oro*, inquit;

Corpus humò patiare tegi: ſcio acerba meorum
Circumſtare odia; hunc oro defende laborem
Et me conſortem Nati concede ſepulchro.

Iisdem-

Iſdemq; communis parentis noſtræ, hoc eſt, Naturæ affectibus etiam Turnum, quamvis tanto robore, tali genere, tot reb.geſtis clarũ, moveri tamen videas, cum exanimum corpus ſuum parentibus reddi rogat: *Turnus.*

——ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis;
Redde meis.

Quod ſi ſepultura tanti æſtimata fuit ab illis, qui ne carnis quidem reſurrectionem unquã crediderunt: multò minus profectò nobis erit negligenda, qui caduci hujus corporis reſuſcitationem, & feliciſſimam in beatorũ conſortio vitam nullis ſeculorum finibus terminandam præſtolamur: ſiquidem Corporibus noſtris impẽſum ejusmodi officium, eſt quodammodò ejusdem fidei teſtimonium. *can. nõ æſtimamus. §. corpori. 13. q. 2.* & pignus Reſurrectionis. *Theodor. Beza. ad 14. caput Matth. verſ. 12.* Hinc ẽt eſt, quod de ſepulchris & monumẽntis, q̃ defunctorum domos Conſtantius appellat *in l. 4. C. de ſepulch. viol.* tam providè & religioſè multa in jure noſtro ſint prodita. *t. t. ff. & C. de Religios. & ſumt. fun. De mortuo inferen. & De ſepulchr. violato.* Nam & volũtas defuncti Monumentum ſibi fieri diſponentis, ſalva cõſcientia, & citra infamiã negligi nequit *l. militis. 5. C. de relig. & ſumt. funer.* uti nec ipſum monumentum obligari. *leg. 2. C. dict. t.* legari, *l. monumenta. 14. C. de legat.* permutari. *leg. 12. §. 1.* *Sepulchra.* *Sepulchrorũ & Monumentorũ Religio.*

de religioſ. & ſumpt.fun. aut alienari vel diſtrahi poteſt *l.2.& 9. C. d.t.* Etenim cum Monumenta memoriæ ſervandæ gratia exiſtant *l. 1. §.6.ff.d.t.* Satis inhumanum & durum fuerit, memorias vendere Mortuorum. *can.poſtquã. 13. q. 2.* Quo etiam fit, ut diſpoſitio illa, qua quis monumentum ſibi ad inſtar ejus, quod Demetrii aut Damæ fuerat, fieri juſſiſſet, & in nomine erraſſet; nihilominus tamen valeat: & ideò ob hunc nominis errorem vitiari non debeat. *l. in teſtamento. 27. de condit. & demonſtrat.* quia ſcilicet Religionis intereſt, Monumenta exſtrui & exornari *l. 1. §. interdictum. de Mortuo infer.* & ideò Papinianus aſſerit, ſe propter publicam utilitatem, ne inſepulta cadavera jacerent, ſtrictam rationem inſuper habere. *l. ſunt perſonæ, 43, in fin. ff. de Religioſ. & ſumtibus fun.* id eſt, negligere, ut Cujacius interpretatur *lib. 11. Obſervat. cap. 11. & lib. 3. c. 22.* (Quod enim inſuper habemus, ejus quod ſuperabundat loco reputamus. at quod abundat, plerunque ſolemus negligere. *Jacob. Ravard. lib.3. Varior.cap.3.*) cum ſumma ſit ratio, quæ pro Religione facit. *d. l. ſunt perſonæ.* quemadmodum è diverſo placuit ineptas defunctorum voluntates circa ſepulturam non valere. *l. ſerv. 113. in fi. de legatis 1.* Unde ſi hæres hac conditione ſcriptus, *ſi reliquias teſtatoris in mare projecerit,* conditioni non paruerit: Modeſtinus

Inſuper quid habere.

deſtinus reſpondit, Laudandum eſſe magis, quam accuſandum hæredem; qui reliquias teſtatoris nō in mare ſecundum ipſius volūtatem projecerit; ſed memoria humanæ conditionis ſepulturæ tradiderit: Ideoq; ab hæreditate eum non expellendum; Sed hoc inſpiciendum potius, ne homo, qui talem conditionem poſuit, neque compos mentis ſatis fuerit. *l, quidem. 27. ff. de condit. inſtitut.* Indeq; eſſe opinor, quod tantos ſumtus & impendia in monumentis exſtruendis multi fecerint. Cur enim tam operoſa Mauſolea, tot prodigioſæ magnitudinis & firmitudinis Pyramides quorūdam corporibus putem impoſitas, quàm ut ſi non univerſa temporum ſpacia æquare poſſent; aliqua tamen quàm maximè longinqua ſuperarent? Intereà, autem, quod quis memoriæ cauſſa monumentum ſibi poſuit, violandum non eſſe, tralatitium eſt. *t. t. ff. & C. de ſepulchro violat.* Alciatus *lib. 10. parergon. capit. 4.* Menochius *lib. 2. de arbitrar. Judic quæſt. cent. 4. caſu 387.* adeò ut contaminata defunctorum Religio pœnam ſacrilegii habere dicatur *leg. pergit audacia. 5. C. de ſepulchro violat.* Quo nomine rectè ab Ulpiano reſponſum legimus: Juſtæ ſepulturæ traditum, id eſt, terra conditum Corpus, inquietandum non eſſe *l. Divi 39. ff. de Religioſ. & ſumtibus funer.* Videri autem terrâ conditum, & ſi in *Corpus terrâ conditum.*

arca conditum ſit hoc modo, ne alibi transferatur *d.l. Divi.* Solebat ſcilicet non terrâ tantum, ſed etiam in arca Lapidea, *leg. is qui. 7. §. 1. ff. dicto titul.* ſupra terram poſitâ Corpus perpetuæ ſepulturę tradendum plerunq; recondi. Quæ quidem Arcæ etſi olim plebejum ſepulchri genus arguebant, ut ex illo Lucani:

& in Arca.

Da vilem Magno plebei funeris arcam,

probat Cujacius *lib. 11. Obſervat. cap. 21.* poſteà tamen magno in precio habitæ, & à præſtantibus quoq; Viris ſunt uſurpatæ: quippe cum Arcarũ beneficio, ut Theodoricus Rex graviter dicebat, cadavera in ſupernis humata, ſint lugentium non parva conſolatio: quoniam Animæ tantum de mundi converſatione diſcedunt, Corpora verò dulces quondã ſuperſtites non relinquunt, *Caſſiodorus lib. 3. Var. & Jacobus Ravardus lib. 2. Varior. cap. 4.* Ac memini, me ejusmodi Arcas, & quidem marmoreas, cum Accurſii, Odofredi & Roffredi Bononiæ; tum aliorum alibi in Italia paſſim videre. Sed ad Veterum ritus in defunctorum curatione obſervatos nos conferamus. Et quidem auctor eſt Servius *libro quinto. Æneid.* apud majores moris fuiſſe, ut qui mortuus eſſet, domum ſuam referretur. Unde illud:

Priſci exequiarum ritus.

Sedibus hunc refer antè ſuis, & conde ſepulchro.

Deinde

Deinde cum ſeptẽ ibi dies fuiſſet, octavo die rogo daretur ſive incenderetur: nono ſepeliretur: eoq; illud Horatii pertinuiſſe:

Novendiales diſſipare pulveres.

Dum itaq; intus poſit' eſſet mortuus, forisvé ferretur, ſine fraude erat, vel ipſi mortuo coronã, q̃ virtute pepererat, parẽtibusq; ej' imponere. Virtute inquã pepererat, ex Cicero. optimo hujus moris interprete; Jam illa, ait, ſignificatio eſt, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, & ei qui pepeiſſet, & ejus parẽti ſine fraude eſſe Lex impoſitam jubet. Quinimò ſi quis non virtute, ſed pecunia aut pactione coronã acquiſiverat, is ejusq; pecunia Lege Decemvirali arguebatur. *QVI CORONAM PACIT*, ait Lex, *IPSE PECVNIAQVE EJVS VIRTVTIS ERGO ARGVITOR.* ubi virtutis ergò arguitur, qui virtuti fraudem fecit. Ita enim Legem iſtam apud Plinium *lib. 21. cap. 3.* Jac. Rævardus emendat. Elatum autem ex ædibus cadaver eadem Decemviralis Lex vetat in Urbe ſepeliri aut uri. *HOMINEM MORTVVM* (ait) *in Vrbe* ne ſepelito, neve urito. Hoc, propter ignis periculum, ait Cicero: illud ne ſacra Civitatis funeſtẽtur, ut Paulus putavit *1. Sentent. 21.* aut, quod perinde duco, ne ſanctum municipiorum jus polluatur

Mortuo corona impoſita.

Sepultura & Vſtio in Vrbe prohibita.

l. Mortuorum, 12. C. de religioſ. & ſumt. funer. vel, ne urbanum cœlum fœdo cadaverum odore infectum, peſtem civibus, qui ſpiritum ex eo ducerent, inferret. Itaque moris fuit, ut pyræ cupreſſo circumdarentur, propter gravem uſtrinæ odorem, ne populi circumſtantis corona oſtenderetur: ſicuti Hotomanus rectè adnotavit. Quo pertinet illud Senecæ, Non defunctorum cauſſa, ſed virorum inventam eſſe ſepulturam ſcribentis: ut corpora & viſu & odore fœda amoverentur. *lib. 1. de Remed. fortu.* Priori autem loco Lex

Sepultura Vſtione antiquior.

Sepulturam ponit, tãquam vetuſtiorem Uſtione: quæ tum demum fuit inſtituta, cum hoſtilis immanitas etiam in Mortuos ſæviret, cadaveraq; eruerentur. Docet id Plinius *lib. 7. cap. 54.* his verbis: Ipſum cremari, inquit, apud Romanos non fuit veteris inſtituti. terra condebantur. at poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc inſtitutum. Cæterum in utroq; hoc genere

Sumtus funeris coërcitus.

Decemviri, ſumtus & lamentationes funeris ex Solonis lege minuendos voluerunt: & hoc amplius etiam ita interdixerunt: Ne Facito Rogum Ascia, Ne Polito. Vult igitur XII. tabb. Lex, ex incompoſitis impolitisque lignis, ſine arte ſimul congeſtis

Aſciam.

Rogum fieri: Aſciam adhiberi non vult: quæ fabrorum materiariorum dolabra eſt, & inſtrumen-

ſtrumenti genus, non ſolum poliendis lignis, ſed etiam conſtruendis connectendisq; aptũ: quo in calcis maceratione Veteres etiam uſos fuiſſe teſtatur Vitruvius *lib.7.de Architect.ca.2.* Sed & tribus riciniis, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus funebris ſumtus fuit extenuatus. Nam ſi Tullio credimus, voluerunt Decemviri, *VT MORTVI TRIBVS RICINIIS, ET VINCVLIS PVRPVRÆ DECEMQVE TIBICINIBVS EFFERRENTVR.* Rica Feſto erat veſtimentum quadratum, fimbriatum, purpureum. Inde Ricinium, quòd & ipſum quadratum fuiſſe ait. quanquam XII. tabb. interpretes virilẽ dicant togam, qua Mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo. Per tria igitur Ricinia, & vincula purpuræ, tres viriles togæ, tribus clavis purpureis prętextę intelligũtur: quaſi noluerint Decemviri plures in funere quàm tres duntaxat fœminas tribus Riciniis eſſe indutas. Atq; ea quidem Ricinia unà cum cadavere licuiſſe concremari, ex Livio *lib.34.* Hotomanus collegit, & ex Plutarcho quoq; confirmat, qui Solonem vetuiſſe ſcribit, plures tribus illis veſtibus in ſepulchrum condi cum mortuo. Nec enim infrequens fuit, ut quæcũq; defunctus in deliciis habuerat, etiam ſi precioſiſſima forent, in ignem unà cum ipſo conjicerentur. quòd poſteà

Rica: Ricinium

Lex, in immenſum præſertim funeris ſumtib. excreſcentibus, ad certum quendam modum reſtrinxit: quẽadmodum & Jure civili poſteà diligenter cautum videmus, ut ſumtus illi pro facultatibus & dignitate defuncti præſtituantur: Item ne ornamenta cum corporib. condantur, quod homines (inquit Ulpianus) ſimpliciores faciunt *leg. ſi quis, 12. §. 3. leg. 14. §. 5. ff. de religioſ. & ſumtibus funer.* Hinc etiam eſt, quod cum infinito Tibicinum numero funera gravarentur, Decemviri plures in funere Tibicines, quàm decem prohibuerint. Quo reſpexiſſe videtur Ovidius 6. Faſtor.

Tibicines.

Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis,
Cantabat mœſtis tibia funebribus.
Adde quod Ædilis, pompæ qui funeris irent,
Artifices ſolos juſſerat eſſe decem.

Atq; ii quidem Tibicines idcircò adhibebantur, ut ad funebres eorũ tibias (quas Flamini audire nefas erat) næniæ mortui hominis laudandi cauſſa canerẽtur, auctore Feſto. Sed & Præficas quasdam Mulieres, à præficiendo ſic dictas, ideò conductas fuiſſe, ut ante domũ Mortui laudes ejus canerent, Varrò *libr. 6. de Lingua Latina* teſtatus eſt, citans illud Nævii: Hæc quidem herclè, opinor, præfica eſt. nam mortuos collaudat. Nec verò ad laudes defuncti duntaxat decantandas; ſed & ad

Præficæ Mulieres.

plan-

planctum & fictas lachrumas conducebantur Præficæ: quæ, ut eſt apud Papinium *in Epicedio patris*,

——Pharios ficta pietate dolores,

Mygdoniosq; colunt, & non ſua funera plorant.

Et his quidem peculiare fuiſſe carmen, commune omnibus funeribus; quod privatum facerent mutatis nominibus defunctorum, atq; familiarum, Julius Cæſar Scaliger docet *lib. 1. poëtices cap. 55.* Solebant etiam Præficæ mulieres, cum magnum ſimularent luctum, ſuis quoque genis raſis ſanguinem elicere. Sic enim Servius ad illud Virgilii *libro duodecimo:*

Lamentatio lex hibita.

Et roſeas laniata genas;

Moris, inquit, fuerat, ut ante rogos humanus ſanguis effunderetur vel captivorum, vel gladiatorum: quorum ſi fortè copia non fuiſſet, laniantes genas ſuum effundebant cruorem, ut rogis illa imago reſtitueretur.

Sed muliebres illas tragœdias & vi expreſſas lachrumas ac lamentationes Lex iſta ſuſtulit: MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO. Quo loci Radere idem erat, quod unguibus cruentare, digitisvé conterere. Leſſum autem Lælius apud Ciceronem interpretatur quaſi lugubrem ejulationem. Idq; vel eò magis,

Genas radere.

Leſſum habere.

quod ejulatum & lamentationẽ ejusmodi Solonis Lex ibidem vetet. De Solone enim ita ſcribit Plutarchus: Lacerationes cædentium ſe, & ejulationes, alieniſque in ſepulchris Lamentationes ſuſtulit, &c. Et ſanè teſtem huic rei ſatis idoneum habem⁹ ipſum Plautũ quem Latinæ linguæ principem dicebat Gellius. Sic igitur in Truculento ſcribit:

—— ſtultus es,
Qui facta infecta facere verbis poſtulas: Thetis quoq; etiam
Lamentando leſſum fecit filio.

Quaſi dicat Plautus: Lamentis, gemituq;, & fœmineo ululatu, filium deflevit Thetis; & tamen ſuis illa lachrumis, quod factum erat, infectum reddere non potuit. Mirum tamen eſt, Solonem ipſum, qui Leſſum, hoc eſt, Lamentationem, ejulationem & planctum iſtum tanto ſtudio inhibuerat, moriturum, jam longè aliter ſenſiſſe. Nam ejus, quãtumvis ſapientis hanc fuiſſe orationem Cicero *lib. 1, Tusculanor.* prodidit.

Solon.

Mors mea ne careat lachrumis: linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cũ gemitu.

Ennius.

Ennius in hoc longè fortior, qui tale ſibi cõſcripſit Elogium:

Nemo me lachrumis decoret, neq; funera fletu
Faxit. Cur? volito vivũ per ora Virûm.

Quid

Quid quod Juſtinianus, Muliebrem leſſum in funere, convertit in cantum? & præficarũ Loco pſaltrias ſubſtituit? In Novella 59. enim meminit mulierũ feretrum præcedentium & pſallentium. In Pandectis nulla hujus Romani moris ſuperſunt veſtigia: ſed marito mortuo, annus ad Lugendum Mulieri viduæ ſolùm præſcribitur, & antè nubere alteri prohibetur, non tam ob luctum tamen, quàm propter periculum turbãdi ſanguinis, Sed Annum iſtum luctus decem duntaxat menſibus terminari Jacobus Revardus docet *lib.1. Varior. cap.20.* De Mulierum autem continentia, & Viduitatis laude eleganter ſcripſit Johan. Coraſius, aureos illos Virgilii verſus laudans, quibus Didonem ita introducit loquentem: *Juſtinianus.* *Annus Luctus.* *Viduitas.*

Ille meos primus, qui me ſibi junxit amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſervetque ſepulchro.

Porrò ad cohibendos funeris ſumtus & luctũ pertinet etiam illa Decemviralis Lex: HOMINI MORTUO NE OSSA LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAT. Vult enim Lex, ut poſteaquam crematum corpus eſt, oſſa è cineribus legantur, ſtatimq; loco proximo in terram condantur. quod ideò fuit inſtitutũ, ne ſi alium in locum ſepeliendi cauſſa deportarentur, ibiq; juſta iterũ fierent, *Oſſa legere.*

& luctus duplicaretur & ſumtus. quanquam hoc ſenſu hominis poti⁹, quàm homini lecta intelligerentur: ex ſubtili quorundam diſtinctione, quibus Hominis mortui oſſa legi dicuntur, cum quæ diſperſa ſunt & nõ cohærent, ſimul colliguntur. At Mortuo homini leguntur oſſa, cum ejus cadaveri aliqua oſſa adimuntur. quod fit, vel cum digitus, quod membrum eſt duobus aut tribus oſſibus conſtans, alicui abſcinditur. Hinc Feſtus: Membrum abſcindi mortuo dicebatur, inquit, quum digitus ejus decidebatur, ad quod ſervatum juſta fierent reliquo corpore combuſto. Finge aliquem peregrè vel in militia mortuum, ei digitum ademtum, & juſtis funeribus in patria faciendis adſervatum; reliquum corpus apud peregrinos combuſtum fuiſſe. Lecta illi fuiſſe oſſa, nemo negabit. nec tamen contra Legem id admiſſum dices. Cicerone enim interprete Bellica & Peregrina Mors excipitur. ut ſenſus ſit, Homini mortuo oſſa legenda non eſſe, EXTRA QUAM SI MILITIÆ AUT PEREGRE MORTUUS SIT. Hoc igitur caſu oſſa ei adimi & legi potuerunt, quò pòſt funus fiat.

Militaris aut Peregrina mors.

Credo, quia moleſtum eſſet, ad eum locum amicos exequiarum cauſſa evocare, ubi quis bello occubuiſſet, vel ubi Civis Romanus inter peregrinos mortem obiiſſet, Pertinet

etiam

etiam ad ſumtus minuendos alia XII. tabb. Lex : SERVILIS UNCTURA TOLLITOR, OMNISQUE CIRCUMPOTATIO. Sublata igitur eſt Unctura, ſed ſervilis tantum. Nam & in ſervorũ demortuorum funera impenſas factas Ulpianus innuit *in l. Julian. 13. §. præterea 22. ff. de action. emti.* Non ſublata autem erit Liberorum Unctura : cum & in Pandectis eorum ſumtuum probatam videamus rationem, qui in unguento pro Mortui copore comparato ſunt facti. *l. funeris. 37. ff. de Religioſ. & ſumt. funer.* Ait Lex : Omniſq; circumpatio. Antiquæ enim conſuetudinis erat, ut uncto & delibuto cadavere, potatio circũ illud inſtitueretur, ordineq; omnes invitarentur. Virgil. *Vnctura ſervilis.* *Circumpotatio.*

——ille agmine longo
Tandem inter pateras; & levia pocula ſerpens
Libavitq́, dapes.

ubi per Dapes Servius ait Epulum intelligi, quod Silicernium dicebatur, quaſi Silicœnium, ſuper ſilicem ſcilicet poſitum. Etſi autem Hotomanus omnem Circumpotationẽ ſublatam putat; probabilius tamen eſt, ut illa Legis verba ob connexitatem de Servili duntaxat epulo ſeu potatione prohibita cum Rævardo accipiamus. Vetuit etiam Lex : UTI NE SUMPTUOSA RESPER- *Silicernium.*

ſIO FIERET, NEVE MURRATA POTIO MORTUO INDERETUR: NEVE LONGÆ CORONÆ, NEVE ACERRÆ ADHIBERENTUR. Solebat enim cadaver & rogus precioſis liquoribus perfundi; & inter hos vino quoq; murrato. Murratum igitur vinum tanquam ſumtuoſam potionem Decemviri prohibent. Cætero vino adſperſionem fieri non vetant. Unde Virgilius:

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit,
Relliquias vino, & bibulam lavêre favillam.

Longæ Coronæ. Per Longas autē Coronas Revard' intelligit, non quidē lemniſcatas illas, quæ & ipſæ rotūdæ eſſe poterant; ſed quibus buſta, ſepulchra, ſellæ curules, theatra, & currus triumphales exornari cônſueverunt. Non vult etiam Lex *Acerras* adhiberi. Id Feſtus explicat, Acerra. qui Acerram definit Aram, quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur, ut ita vetet Lex, Aras, quæ proximè ſepulchra fierent, cum thure incenſisq; odoribus obiri. Eademq; ſumtuum cônſtringendorum ratione prohibitum videmus, *UTI PLURA FUNERA NE UNI FIERENT, NEVE LECTI PLURES INFERRENTUR.* Id enim à quibusdam fuiſſe factitatum, Syllæ exemplo compro-

probatur, qui Lectorum ſex millia habuiſſe dicitur. Et Auguſtus poſteà in honorem Marcelli Sororis ſuæ Octaviæ Filii, ſexcētos lectos intrare civitatem juſſit. Nam, ut Servius tradit, apud Majores glorioſum fuerat, quamplurimis lectis efferri. Ac tenuis quidem fortunę homines capulis, ſive feretris efferebantur; potentiores autem lectis. Sed in ea Lege additum fuiſſe Cicero teſtatur: NEVE AURUM ADDITO: AST QUOI AURO DENTES VINCTI ERUNT, IM CUM ILLO SEPELIRE, URERE VE, SINE FRAUDE ESTO. Negat ergò Lex, aurum ut & alias res precioſas unà cum Mortuo in rogum injicienda eſſe. Ex quo inſtituto fluxit fortaſſis vetus illa conſuetudo, quà Morientibus annuli detrahabantur: quam obiter attingit Plinius *lib.33.cap.1.* Excipitur tamen Aurum, quà nonnulli dentes ſibi eburneos devinciunt: qualis illa fuit Ægle, de qua Martialis: *Lecti.* *Auro dentes vincti.*

Sic dentata tibi videtur Ægle
Emptis oſſibus, Indicoq; cornu.

Atq; hinc perſpicuum fit, Romanos in rebus ad ſacra & Religionem pertinentibus, quales Deorum Manium fuerunt, mirabiliter anxios ad ſummam ſuperſtitionem fuiſſe, ut ab Hotomano rectè hoc loco fuit obſervatum: apud quem, ut & Jacobum Ræv ardum, plura

de Exequiarum ritu & jure poterunt videri. Inde enim pleraq; hæc collegimus, quib. adde quæ de Purgatione ſcribit Vaconius de Vacuna, Suffitionem id genus vocatum aſſerens *libr. 1. Declarat. capite. 18. numero 7.* De hac illud etiam Virgilii exaudio *libro ſexto. Æneid.*

Suffitio.

Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo fœlicis Olivæ.

Aquila è rogo volans.

De aquila verò è rogo volante, & defuncti animam in cœlum ſimul efferente, cujus ad finem Tituli noſtri Auctor meminit, videatur Herodianus *libro quarto.* ubi ceremoniæ in Imperatorum funeribus adhibitæ ſingulariter & copiosè deſcribuntur.

DE NOMENCLATORIBVS.

Nomenclatores.

Non erit extra propoſitũ, antiquam hoc loco conſuetudinem referre. Habebant enim Romani Servos quosdam, qui ſingulos Cives Romanos diſcerent cognoſcere, et horum nomina memoriæ tenere: quæ prout quisq; obvius fiebat, Dominis ſuis Candidatis, ſeu Magiſtratum aliquẽ ambientib. Servi illi ſuggerebant, ut ſuo quẽq; nomine com-

compellare poſſent Domini, atq; ita benevolentiam obviantium captarent. Nam, ut Plutarchus ait, majori voluptate adſicitur, qui ſuo ſe nomine compellari audit; ejusq; animus appellanti magis conciliatur. Servi iſti Nomenclatores *nuncupabãtur: quorum Cicero in Oratione pro Murena meminit, dum ipſum quoq; M. Catonem ait Nomenclatorem habuiſſe, qui Civium obviã factorũ nomina ipſi inſuſurrarit. Id enim frequenti in uſu erat Canditatis Magiſtratum ambientibus: qui, poſteaquam erant Deſignati, multò ſalutabant negligentius.*

NOTÆ.

Vetus ſanè inſtitutum Romæ fuit, ut diebus comitialibus, qui vel á Cõſule, vel alio magiſtratu, cui tum Comitia habẽdi jus erat, edicto promulgabantur, Populus Romanus in Cãpum Martiũ conveniret: ubi qui Magiſtratum petebant, Candidati à toga candida, quæ geſtamen erat Petitorum, dicti, Tribus circumibant, ſingulosq; præhenſantes, & ſuffragia precibus temporariaq; obſervantia emerebantur, unoquoq; plebejorum ac populariũ benignè & nominatim appellato. *Candidati.*

Nomenclatores. Quam ad rem facilius agendã Nomenclatores inventi ſunt: qui ſingulorum nomina tenebant, Candidatisq; ſuggerebant, ut quisq; obvius erat. Hinc Feſtus: Honoris ambitus dici cœptus eſt, inquit, à circumeundo ſuplicandoq;. Eſt enim Ambire, ſupplicare. *Ambire & Ambitus.* Ambibant autem Romani, aut captantes populi ſuffragia, aut Judicum implorantes miſericordiam. Ideoq; tam hi, qui favorem & gratiam Judicum, quàm illi, qui Magiſtratum captabant, appellari ſolent ambitioſi. Unde & ambitioſa dicuntur decreta, vel ambitioſi juſſus, tam qui gratis, quàm qui accepta mercede contra jus & æquum in alicujus favorem à Judicibus interponuntur. *l. ſervo invito. 65. §. 2. ff. ad SC. Trebellian. Ravard. lib. 5. Varior. cap. 6.*

Et quidem quantum etiam ad Magiſtratus Ambitum attinet: *Ambit' licitus.* ſciendum eſt, hunc *in Oratione illa contra Salluſtium*, duplicem cõſtitui: Unum popularem, conceſſum quidem atq; etiam laudatum, cum aliquis Magiſtratum aut Curationem petendo, ſuam operam offert Reipublicæ; judiciumq; de ſe faciendum populo permittit absq; dolo malo. Hoc genus Ambitionis nullis legibus prohibetur, ſed approbatum ſemper, & à maximis præſtantiſſimisq; Viris exercitum eſt. Alterum autem Ambitus genus infame eſt,

& Legum

&Legum ſeveritate notatum; quod aliquando vi, aliquando dolo committitur: & unde cædes, largitiones, & variæ corruptelæ naſcũtur. De hujusmodi crimine variis temporibus variæ Leges latæ ſunt. Primum anno ab Urbe condita 397. Lex Petilia: qua non largitiones, paupere tum civitate; ſed præpoſtera ambiendi ratio coërcebatur: Cum novi quidam homines, præter morem nundinas & conciliabula agerent, & favorem hominũ ſibi conciliantes, ſuffragia peterent. *Livius li. 7.* Deinde Lex Calphurnia, anno ab U. C. 687. Republica jam Imperii dignitate, & opum magnitudine aucta; qua Lege præter alias pœnas, pecuniaria quoq; adjecta fuit authore Pediano. Huic ſucceſſit Lex Tullia, M. Tullio Coſ. ex Senatu decreto lata: quando cautum eſt; præter alia multa, Ne quis prãdia vulgò daret: alioquin Legis Calphurniæ reus haberetur. Adjecta ẽt aſperior pœna, q̃ anteà, nempe Exiliũ. nã anteà dãnati in Civitate remanebant. Fuit prætereà Lex Pompeja de ambitu ſeveriſſima: quæ Cæſare in Galliis res maximas gerente, tum lata eſt, cum Candidatis in Urbe inſanientibus, ſic Ambitus arderet, ut populus in varia ſtudia ſcinderetur, ferroq; dimicaretur atque igni: & proptereà, teſte Appiano, octo menſibus Respublica Magiſtratibus caruerit: In quibus

Ambitus illicitus.

punitus L. Petilia.

L. Calphurnia.

L. Tullia.

L. Pompeja.

procellis & fluctibus, ſuadente Catone, ſolus Cn. Pompejus III. Cõſul ab Interrege creatus eſt: qui Ambitum in Campo Martio ſontibus punitis, non ſine magna laude pepulit. quemadmodum ex Plinio refert Cl. Prevotius. *De Magiſtrat. Roman.* Trajanum quoque lego apud Plinium repreſſiſſe Ambitum, Candidatis tertiam patrimonii partem in ea, quæ ſolo continentur, conferre juſſis; ut ſimiliter SCto fœneratores jubentur duas partes patrimonii in ſolo collocare; & confiſcantur, qui dimidiam rei familiaris in pecunia habent apud Suetonium *in Auguſto.* Poſt autem ad inſtar L. Juliæ Ambitus coërceri cœpit in Municipiis, ubi Duumviri & Sacerdotes provinciarum creantur decreto populi vel Curiæ; & creabantur etiam Epiſcopi & Præsbyteri *leg. 49. C. Theodoſ. de Decreti,* quorum Ambitio coërcetur *leg. ſi quemquam. Cod. de Epiſcop. & Cleric. Iac. Cujac. ad L. Jul. de Ambitu. in Cod.* Porrò Legem Juliam de ambitu hodiè in Urbe ceſſare Modeſtinus ait; quia ad curam Principis Magiſtratuum creatio pertinet; non ad populi favorem. *L. 1. ff. ad L. Jul. de Ambitu.* Quæ Modeſtini verba ita intelligit Budæus, non ut Ambitus Legem Romæ abrogatam eſſe dicat; ſed Ambitus judicium exerceri deſiiſſe: quia populus honores mandare deſierat ſub Principibus tyrannis, aut ad Regum

Conſtitutione Trajani.

Senatuscõſulto.

L. 1. de Ambitu.

Ambitus judicium hodiè ceſſat.

Regum ſimilitudinem omnia arbitratu ſuo adminiſtrantibus; omnibus propemodum veſtigiis antiquæ Reipublicæ ſublatis. Sic Juvenalis, de Populo Rom:

---nam qui dabat olim
Imperium, Faſces, Legiones, omnia; nunc ſe
Continet, atq; duas tantum res anxius optat
Pannum & Circenſes.

Notat autem Domitiani tempora: de quibus loquens Fabius lib. 6. ita inquit, in mentione Orationis pro Murena: Hoc genus noſtris temporibus totum penè ſublatum eſt: cum omnia tutelæ curæq; unius innixa periclitari nullo judicii exitu poſſint.

DE DONIS.

Calendis Martiis dona Mulieribus mittebantur ab Amicis & cognatis: quod eo die pugnantibus inter ſe Romanis & Sabinis, Mulieres ſe inter arma intulerint, & infeſta diremta acie, pacem conciliarint. Ideoq; feſtus illis habebatur is dies, & maximus tum exhibebatur honos Mulieribus, & ut Iuvenalis ait, Vmbella viridis, magna ſuccini copia, & alia dona iis mittebantur. Quò reſpiciens ICtus Dona Vxorib. collata.

Pomponius: Si vir Vxori Kalendis Martiis, aut natali die munus dediſſet; valere donationem ait, dummodò munus id immodicum non fuiſſet. * *Natali autem die quoq; Vxoribus à Maritis donatum fuiſſe, Iuvenalis teſtatur, his verſibus:*

* L. ſed ſi vir. 31. §. ſi vir uxorē. 8. ff de donat. inter Vir & Vxor.

Natalitia dona.

En cui tu viridem Umbellam, cui ſuccina mittas
Grandia, Natalis quoties redit, aut medium Ver
Incipit, & ſtrata poſitus longaque cathedra,
Munera fœmineis tractas ſecreta Calendis.

Saturnalitia.

Feſtis Saturnalibus dabantur etiam Viris munera. Celebrabantur autem Saturnalia 1. Decembris: qui dies ſolſtitialis eſt, ut Macrobius refert li. 1. Saturnal. capit. 2. Idem & primo anni die, boni augurii cauſſa fiebat. Vnde Suetonius ſcribit, Omnes ordines Kalendis Ianuariis Strenam Auguſto etiam abſenti in Capitolio contuliſſe: Sed quia Mos iſte in plures protendebatur dies; interdixit Tiberius, ne præter Calendas Ianuarias ſtrenæ darētur acciperenturvé. Et Caligula edicto cavit, ut illo die à quolibet ſtrenam acciperet. Ac Mos

Strenæ.

iſte

iſtc à veteribus quidem ſublatus, nihilominus tamen adhuc obſervatur.

NOTÆ.

Inter Donum & Munus hoc intereſt Ulpiano, quod inter genus & ſpeciem. Nam genus eſſe Donum Labeo putat, à donando dictum; Munus, Speciem. *l. inter donum 194. de verbor. ſignif.* Definiri autem Donum in genere poteſt, liberalitas, ex animi benignitate proficiſcens, alteri collata & conceſſa. *leg. donari. 39. ff. de donat. leg. donari. 82. de Reg. jur.* Dividi verò in Abſolutum ſeu merum; & modo quodam factum, hoc eſt, non merum. *Azo in Summa C. de donat. quæ ſub modo.* Illud propriè ac in ſpecie donum: Hoc in aliud nomen tranſiens, Munus, quaſi donum relatum appellari, *l. munus. 18. de verbor. ſignific.* Nec enim rarum eſt, ut generis nomen ſpeciei ſignificationem, quaſi propriam induat. *§. 3. & ibi Dd. Inſtit. de Adoption.* Propriè & abſolutè donum eſt, quod nullo alio intuitu donatur, quàm propter meram & abſolutam liberalitatem ac benignitatem. *arg. L. 1. ff. de donat.* Donum modo quodam factum, quod rectè Munus vocamus, illud erit, quod donatur reſpectu alicujus cauſſæ vel rei: ſicut quod relationem habet, nec meram reſpicit libera-

Donum & Munus quid differant.

Donum merum ſeu abſolutum.

Donum relatum.

litatem, ſed cauſſam, aut quod conditionem vel modum ſecum trahit. *d. l. 1. §. 1. de donat.* Quę diviſio planè juvatur Marciani reſponſo *l. munus. 214. de verbor. ſignificat.* Munus propriè eſt, inquit, quod neceſſariò obimus, lege, more, imperiové ejus, qui jubendi habet poteſtatem. Dona autem propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed ſponte pręſtantur: quæ ſi non præſtentur, repræhenſio eſt: & ſi præſtentur, plerumque laus ineſt. Sed in ſumma in hoc ventum eſt, ut nō quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Doni hujus relati exemplum eſt in donatione *mortis cauſſa*: *t. t. ff. de mort. cauſſa donat.* & in donatione *propter nuptias*, quam Sponſus facit ſponſæ in dotis compenſationem *lege penultim. & ult. C. de donat. ante nupt. Novella de Æqualit. dot. & Novella Vt ſponſalit. largit.*

Nuptalitium. Ejus etiam generis eſt Donum nuptalitium, quod Nuptiarum cauſſa patrono, dederit Libertus, & amici novis nuptis in nuptiali feſtivitate. *leg. Julianus. ff. de bonis libertor.* Terentius in Phormione:

Nam herilem filium ejus duxiſſe audio
Vxorem: ei credo munus hoc corraditur.

Natalitium. Item Natalitium, quod puerperis, dum in lecto jacent, datur. Inde Alciatus (*imelium* id dictum

dictum putat *lib.9.parergon.cap.7.* adducens in hunc ſenſum illud Plauti, in Truculento:

Non audes aliquod mihi munus dare Cimeliũ?
Lucrũ herclè videor facere mihi, Voluptas mea,
Vbi quippiã me poſcis. PH. At ego, ubi abſtuli.

quanquam Natalitium id quoque dicatur, quod recens natis infantibus offertur. Terentius in Phormione:

Ferietur alio munere, ubi hera pepererit.
Porrò alio autem, ubi erit puero natalis dies.
Vbi initiabunt: omne hoc Mater auferet:
Puer cauſſa erit mittundi.

& quod patrono, item viro & uxori in die natali aut anni principio mittitur. Etſi enim alioquin donatio inter conjuges eſt prohibita. *t.t.ff. & C. de don.int. vir. & uxor.* ex ea fortaſſis ratione, quàm ſupra adſignavimus *Tit. de Fibula fol.329.* Si tamen vir uxori munus Kalendis Martiis, aut Natali die dediſſet: valere donationem illam Pomponius reſpondit. *leg. ſed ſi vir.31. §. ſi vir uxori. 8.ff. de donat. int. vir. & uxor.* Kalendis Martiis ait; quia hæ fœminis ſolennes erant, in quibus Munera iis miſſitari ſolebant. Unde & *fœminea* dictæ Juvenali:

Munera fœmineis tractas ſecreta Calendis.

Sic apud Plautum in Milite; Da mihi, quod Kalendis mittam, Martiæ cum venerint. *KL. Martia.*
Sic & Tibullus ſolicitus eſt, quodnam Neæræ, Speratæ ſuæ Kalendis Martiis, quæ

novum inchoabant annum, munus mittat, dum ita canit:

Martis Romani feſta venere Calendæ,
Exoriens noſtris hic fuit annus avis.
Et vaga nunc certa diſcurrunt undiq; pompa
Perq; vias Vrbis munera, perq; domos.
Dicite Pierides, quonam donetur honore
Seu mea, ſeu fallor, cara Neæra tamen.

Quo ex loco etiam illud colligitur, primo anni die, pro feliciori ſcilicet ipſi' auſpicio, paſſim quoq; amicis munera fuiſſe oblata. Hinc Symmachus: Kalendas anni auſpices, quibus menſium recurſus aperitur, impertiēdis Strenis dicavit antiquitas. *lib.10.Ep.20.* Strenarum Strenarum origo. verò originem & notationem idem poſteà ſubjungit *ep.28.* Ab exortu penè Urbis Martiæ, inquit, Strenarum uſus adolevit, auctoritate Tatii Regis: qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ, anni novi auſpices primus accepit. Nomen indicio eſt, Viris ſtrenuis hæc convenire ob virtutem: atque ideò vobis D D. Imperatores, hujusmodi inſigne deberi, quorum divinus animus magis teſtimonium vigilantiæ, quàm omen exſpectat. Inſcripta autem eſt epiſtola illa Valentiniano, Theodoſio & Arcadio Imperatoribus: quibus ex multis jam retroactis ſeculis introducta conſuetudine Strenæ, ut & natalitia munera ſolebant mitti: ſicuti ex Suetonio

nio Auctor noſter rectè obſervavit. Porrò quemadmodum Martiæ Kalendæ fœminis ſacræ; ita & Decembres, quæ alio etiam nomine Saturnales dicebantur, Viris erāt dicatæ: atq; his Apophoreta iis mittebantur. Inde & Saturnalia hæc munera Martialis vocat. *KL. Decembris: Saturnales.*

Saturnalia divitem Sabellum
Fecerunt, meritò tumet Sabellus.

Unde Suetonius in Veſpaſiano. *cap. 19.* Sicut Saturnalibus dabat viris Apophoreta; ita & Kalendis Martiis, fœminis. Quæ autem propriè Apophoreta illa fuerint; ex Domitio Calderino ad Martialem, & Juſto Lipſio *libro primo Saturnalium capitulo 16.* rectius cognoſces. *Apophoreta.*

DE HORIS ET CLEPSYDRIS.

D*Iverſæ etiam veterum Horæ erant à noſtris. Duodecim enim illi diei horas numerabant longas & breves, pro diei & noctis longitudine aut brevitate. Poſteaquam verò inventus fuit Campanæ uſus, diviſerunt Diem & Noctem in horas* Horæ inæquales.

XXIIII. In hunc finem conſtituta habebant Solaria *: &, ſi nubilum eſſet cœlum* Clepſydra *utebantur : quod aqueum erat Horologium, ad hunc ferè modum factum. Capiebant vas quoddam vitreum, in cujus fundo anguſtum foramen erat, auro circumdatum, ne ab aqua conſumeretur. In altera vaſis illius parte linea recta, XII. horas inſcriptas habens, erat ducta. Poſteà vas aqua implebant, quæ per exiguum foramen illud guttatim emittebatur : ipſiq; etiam Aquæ ſuber immittebāt, cui haſtula ſeu virgula erat infixa : quæ apice & extremitate ſua primam; mox emiſſa ſenſim & guttatim aquâ, ſecūdam & tertiam, & alias tangendo monſtrabat horas. Atque hæc græca voce Clepſydra nominabatur, quaſi Aquam eam ſurreptam dicas.*

Solaria. Clepſydra.

NOTAE.

NOTÆ.

Scribit Plinius *lib. 7. capit. 60.* & poſt hunc Cenſorinus *de die. Natal. cap. 19.* & Varro *libr. 5. de Lingua Latin.* horarum uſum nomenq; diuturnis temporibus latuiſſe apud Romanos: & id quidem CCC. & eo amplius annis: nec usquam XII. tabb. Leges de horis feciſſe mentionem. At primum quidem Ægyptios, poſt deinde Græcos Horologia compoſuiſſe tradunt: quæ etiam ab Antiquis Solaria dicta ſunt & σκιοθήρια, & Horaria, & Horographia. Vocaverunt etiam *Hydrologia & Clepſydras*, ob id, quod ex aquæ cõmenſuratione aliquando componerētur. de quarum præparatione hoc titulo ab auctore diſſeritur. Nam & harum quoque uſum Romanis poſtea eſſe cœpiſſe, manifeſtum eſt: quamvis anteà Dies continua ſerie numeraretur à nocte media præcedente ad mediam noctem ſubſequentem: tantum Lex XII. tabb. has partes non tam diei, quàm uſuræ lucis, Mane ſcilicet, Meridiem, Occaſum, & ſupremam tempeſtatem diſtinguebat. At poſtquam Horarum uſus ad Romanos, ut dixi, poſt annos CCC. ab Urbe condita pervenit; tum edocti ſcilicet Noctem à luce diſtinguere, duodecim nocti horas, totidemque Luci, quam Diem appellabant, tribue-

Horarũ uſus Romæ prius incognitus.

Horologia.

Clepſydra.

bant. Diurnæ itaque horæ ab ortu ſolis ad occaſum usque : Nocturnæ ab occaſu usque ad ejusdem ortum numerabantur. Sic eveniebat, ut inæquales eſſent horæ illæ, pro diei & noctis nimirũ longitudine aut brevitate: ut ab auctore noſtro rectè fuit obſervatum. Eveniebat & illud, ut in Repub. Romana duplicis diei eſſet conſideratio; Civilis ſcilicet & Naturalis.

Dies Civilis. Dies Civilis à Paulo deſcribitur *in l. more. 8. ff. de feriis.* More Romano, inquit, dies à media nocte incipit, & ſequentis noctis media parte finitur. Media nox, prima dicebatur vigilia: deinde erat Gallicinium: poſt Diluculum ſive aurora: deinde Mane, Merides, Occaſus, Veſper, Intẽpeſta nox ſive Concubium. ſicut ergò ab Urbis exordio, & tempore Legis XII. tabb. latæ, moribusq; deinde ſequentibus, in acie in caſtris militaribus hæc diei conſideratio obtinebat: ita etiam in Urbe, rei militaris imitatione.

Naturalis. At Naturalem diem idem Paulus definit. *in l. 2. §. 1. ff. de verb. ſign.* Cujusq; diei, inquit, major pars eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum. Hic enim unà cum horarum uſu in Republica inventus, XII. conſtat horis diurnis : quarum ſeptem primæ diei, major illius pars cenſentur, utilitate præſertim & commoditate laborandi agendiq; : cum in

con-

confeſſo ſit, Matutino tempore longè nos ad agendum promptiores, ſagaciores, velociores eſſe. Civilis igitur dies noctem complectebatur: Naturalis non item. Illius uſus præcipuus erat in negotiis indifferētibus: hujus in negotiis tantùm diurnis. Illius computatio civilis erat; hujus naturalis, à momēto ſcilicet in momentum. Qua de re plura videantur apud Alciatū, Brechęum, Forneriū Gœddæum, alios *in l. 2. §. 1. ff. de verb. ſignif.* quibus adde, quæ de exterarum gentium anni ratione, & cum Romano collatione ſcripta reliquit Joannes Lalamantius. De ipſis autem Horologiis peculiarem habebimus Titulum in libro ſecūdo. ubi commodior de his dicendi erit occaſio. Nunc cum Auctore noſtro hic abjungo, & ad ea *quæ recens fuerunt inventa,* veteribus autem incognita, accingor. Sic igitur Pancirolus:

ATque hæc quidem mihi nunc occurrerunt, quæ de Artibus & moribus dicerem: qui antiquitus quidem in uſu fuerunt; nunc verò vel planè ignorantur, vel in deſuetudinem iverunt. In quibus tamen recenſendis, nec de veteri Paganorum religione, ne rebus tam abominādis & va-

nis me intricarem; nec etiam de Legib. toties immutatis diſſerere volui, animadvertens ſcilicet, Materiæ hujus ubertatem peculiarem librum exigere. Nec dubito, quin omiſſa à me quædam ſint, quæ & ipſa conſideratione digna fuerint: ſed ſatis fore putavi, ſi vel præcipua ſaltem ex his attingerem. Nunc ad Noſtratia progrediemur, quæ Veteribus fuerunt incognita. Et primum quidem de Novo Orbe dicemus.

FINIS LIBRI PRIMI.

LEGUM QUARUNDAM SENSUS HOC TRACTATU OBITER INDICATUS.

L. 10. in pr. ff. de Juſticia & Jure. fol. 8.
L. 3. §. effracturæ. ff. de Offic. præfecti Vigil. fol. 135.
& §. ſciendum. fol. 344.
L. 1. §. edere. ff. de edendo. fol. 6.
L. illud 5. ff. de pact. fol. 521. 522.
L. 1. § removet. De poſtulan. fol. 88.
L. 3. De his qui not. infam. fol. 88.
L. 4. eod. tit. fol. 87.
L. 13. §. ult. d. tit. fol. 64.
L. plenum. 12. §. 1. ff. de Vſu & habit. fol. 46.
L. 1. §. generaliter. Si quadrup. paup. fec. dic. fol. 31. 32.
L. ſi ſervus, 27. §. ult. ad L. Aquil. fol. 140.
L. ſi ex plagis. 52. §. 1. d. tit. fol. 31.
L. quid tamen. 14. L. cum ab eo. 41. & L. Labeo. 45.
ff. de contrah. empt conciliatæ fol. 43.
L. 1. §. ult. de peric. & comm. rei vend. fol. 142.
L. Viro 39. ff. Solut. matrim. fol. 522.
L. 4. de Legat. 1. fol. 233.
L. Ligni. 55. §. lignis. de Legat. 3. fol. 132.
L. Quæſitum. 12. §. ſi domus. de fundo inſtr. fol. 33.
L. Seja. 6. de auro & argent. legat. fol. 39.
L. cum aurum. 19. §. ſed cui vaſa. d. t. fol. 516.
L. in argento. 21. Eod. tit. fol. 539.
L. Veſtis. 23. §. puerilia. d. tit. fol. 295.
L. Charta. 4. de Bonor. poſſeſſ. ſec. tab. 283.
L. ſi ita ſtipulatus. 97. de Verbor. obligat. fol. 471. & 473.

L. creditor. 102. de Solution. fol. 410.
L. Item apud. §. ſi quis virgines. de Injur. fol. 414.
L. 2. de Crimine ſtellionat. fol. 64.
L. Mariti. §. quæſitum. ad L. Jul. de adulter. fol. 423.
L. qui ſtatuas. ad L. Jul. Majeſt. fol. 224.
L. un. in pr. ad l. Jul. Ambitus. fol. 740.
L. Abſentem. 5. §. ſatius. De pœnis. fol. 368.
L. aut damnum. 8. §. inter eos. Eod. tit. fol. 708.
L. ſi diutino. 26. de Pœnis. fol. 377.
L. ad beſtias. 31. Eod. tit. fol. 701
L. 38. §. qui abortionis. d. tit. fol. 450.
L. Sacri affatus. C. de diverſ. reſcript. fol. 17.
L. ult. C. de Religioſ. & ſumt. funer. fol. 698.
L. oleo. L. frumenti. C. de Vſuris. fol. 561.
L. à Caligato. C. de Secund. Nupt. fol. 339.
L. ult. C. ad L. Fab. de Plagiar. fol. 54.
L. Si vindicari. 20. C. de pœnis. fol. 461.
L. Hydraulæ. 4. C. de excuſat. mun. lib. 10. fol. 262.
L. un. §. quod autem. C. de colleg. lib. 11. fol. 18.
L. 4. C. de Spectacul. lib. 11. fol. 87.
L. immunitates. 9. C. de Agricol. lib. 11. fol. 19.
L. 4. C. de primipilo. lib. 12. fol. 597.
L. XII. tabb. de Tigno juncto. fol. 124.
& quæ ad Juſta homini mortuo facienda ſpectant. ſub Titulo. De exequiis mortuorum, fol. 724.

INDEX.

INDEX RERVM ET VERBORVM COPIOSISSIMUS.

A

Abigei. 54.
Abortionis poculum, 450.
Acatium, 30.
Acerra, 734.
Achates, 68.75.
Achilles, 290.
Achillis præceptor Chiron. 474.
Accepti & expenſi tabulæ. 4.
Actio oratoria, 263.265.266.
Accubitus ad menſam, 497.514.
accumbendi mos an olim in uſu 513.
Acipenſer piſcis, 507.551.
Actæon, 474.
Aculeones, 639.
Adorare, 433.
Adverſaria, 5.
Adriani moles, 175.
Adulterium quomodo à Germanis punitum. 390.
Adulterii proœmium an oſculum, 439.
Adulterium ex ſola ſuſpicione non convincitur, 441.
Ædificiorum veterum conſideratio. 120.
Ædificiorum cultus decus Vrbium 124. & ſeqq.
Ædium refectio. 128.
Ædificiorum modus. 128.526.
Ægyptii cur Sal averſentur. 51.
Ænigmata in conviviis propoſita, 553.
Ærarius, 519.
Ærarium Ægyptium, 491.
Æris inaurandi ratio, 44.
Æroſa pecunia, 511.
Æs Corinthium, 234.235.
Ære Corinthio an etiam aurum continentur, 235.
Æs auro mixtum, an olim deduci potuerit, 235.
Æs coronarium, 229.
Æruſcatores, 493.
Æneæ portæ, 234.
Ægri utebantur pileo, 360.
Æquitas, 369.
Æquitas ſtricto iuri præferenda, 365.
Æſopus Tragœdus, pater & filius, 38.500.532.
Agitatores Circenſes, 95.
Agitatorum genera, 95.
præmium, 95.
Agitatores quidam malefici, 704.
Agon Capitolinus. 287.
Agna poetarum præmium, 534.
Ahenum, 543.
Alabaſtrum, 68.75.
Alexander, 174.299.301.
Alexandrina Bibliotheca, 115.116.
Alfiero, 563.

Alica, 296.502.
Alicula Chlamydes, 295.
Alumen ſciſſile. 57.
Algoriſmi. 169.
Amatorium poculum, 449.
Amaſis Rex, 184.
Ambire, 738.
Ambitus licitus, 738.
illicitus, 739.
variè punitus. 739.740.
Ambitus iudicij hodiè ceſſat, 740.
Amomum, 47.
Ammoniacus ſal. 57.
Amoris vehementia an excuſet, 445. & ſeqq.
Amor & Timor habenæ Imperij 642.
Amphion, 254.
Amphitheatrum Veronenſe, 69.
Romanum, 84.
à quo exſtructum, 80.84.
Amphitheatrum ex duobus theatris, 82.84.
Amphora pice oblita, 141.
notis ſignata. 142.
Reſignata. 142.
Anadema, 453.
Androdus, 703.
Anima cur purpurea, 12.
Animalia an voluptate afficiantur, 478.
Anguſtus—clavus, 328.
Annona fori, 517.
Antæus Scytharum Rex. 253.
Antonij & Cleopatræ ſponſio, 37. 38.
Antoninus Pius, 179
Anulorum origo 667.
Anulus primum ferreus, 668.
Legatorum aureus. 669.
Anulus cur vinculum, 668.
Anulus Samothracius, 670.
Anul⁹ cur in ſiniſtra manu, 671.
& in digito, qui minimo proximus. 672.
Anulo tantum unico uti licebat, 673.
& ſignandi cauſſa duntaxat 673.
Anulum arctum ne gerito. 668.
Anuli aurei conceſſio Libertis, conferebat Ingenuitatem, 670.
vel equeſtrem dignitatē, 671.
Anuli iactus. Venetiis, 626.
Anuli æſtivi & hyberni, 673.
Anulus Auguſti. 674.
Mœcenatis, 674.
Aſſeveri, 675.
Anulus pronubus, 678.
ferreus, & abſq; gēma, 679.
Annus luctus, 731.
Aper in ſignis militaribus, 590.
Apex Flaminis, 354.
Apollodorus architectus. 83.89.
Apollo cum Muſis, 75.
Apoſtoli cur diſcalceati, 346.
Apophoreta. 747.
Apparitores, 711.
Aqua equis ſparſa, 96.
Aqua duplex in menſa. 545.
Aquam manibus: aquam pedibus, 347.

Aquæ & Ignis tactio, 676. 680.
Aquila in ſignis militaribus, 563. 583.
an Romanorum propria, ibid
Aquila aurea, 585.
interdum argentea ibid.
peltæ inſidens, ibid.
quandoq; in ædiculâ, ibid.
haſtâ illius in terram defixa 586.
Aquila è rogo volans, 718. 736.
Arcades Luna antiquiores, 343
glandiphagi, 612
in Area corpus condere. 724
Arcus triumphalis, 171.
Areopagita, 148. 524.
Argentaria taberna, 93. 99.
Argentarii, 99.100.
Argentum an cedat electro, 233.
Argentea ſupellex, 483.
pocula. 485.
Argumentum libri, 1.
Ariſtotelis vigilia, 289.
Arma quæ olim, 53.
Armati pedites, 572.
Arma perdere vel alienare, 599.
Armamentarium, 617.625.
Arma privatim habere an utile, 618.
Armorum fabrica, 620.
Arma Clericis interdicta, 619.
Arma ærea: aurea, 621.
Armorum commendatio, 622.
Arma Legibus; Leges armis conſervantur. 623.
Arma ſapienter adminiſtranda; 623.
& magnanimiter: nam abſque animo, nulla ſunt, 624.
Aroma Indicum, 47.
Arrha ſponſalitia, 678.
Artes cur liberales, 277.
Arſenale Venetum. 623.
Artemiſia Mauſoli uxor, 201.
Aſinius Pollio, 116.
Aſylum, & de Aſyli iure, 220.221. 222
Asbeſtinum, 23.
Aſſaveri ſive Artoxerxis regiæ, 488
Aſſes tres expendebat ſponſa, 685.
Athenis nomen unde impoſitum, 566.
Athletharum ſortitio, 351.
Atrium. 120.499.
Aves humanam vocem imitantes 500.
Auguſta bibliotheca, 115.
Auguſtus, Iunonius puer, 300. 301.
Auguſta Legibus non ſoluta. 401.
principis tamen privilegiis quibusdam gaudet, ibid.
Aurichalcum, 40.
Aurum æri mixtum, 43.
Auri mentio olim rara, 486.
rarus & uſus, 487.
frequens tamen apud Medos 487.
Aurea vitis, ibid.

Aureus crater, 487.
Auri verus uſus, 489.
Aurum pallens 492.
*Aurum potiſſimum metallum,*708.
Aurum obryzum, 708.
Auro dentes vincti, 735.
Azzalum Indicum, 52.
Azo capitis damnatus, 702.

B.

Babylon, Cairus hodie, non Memphis 206.
Babylonici muri, 185. 204.
Bacho pica ſacra, 153.
caper gratus, 157.
noctua inviſa, 157.
Bachus cur corniger, 372.
Bachus primus triumphavit, 628.
Balnea, 165.
Balnearia inſtrumenta, 167.
Balneæ mulierum & virorum promiſcua, 168. 169.
Balſamum, 49. 51.
Baſilica, 90. 91. 92. 97. 98.
Baſilica Iulia, 91.
Baſilinda, 698.
Baſia poſcinumia, 335.
Baſes in menſa. 499. 516.
Barbam primus aluit Adrianus. 322.
Barbam radebant Romani: præterquam Luctus aut reatus tempore, 376.
Barbati & capillati truculentiores, 379.
Barbati cur philoſophi, 379.
Barba ſapiens, 380.
Barbæ expilatio, iniuria. 390.
Barba hominis membrum, 390.
Barbitonſor principis, 392.
Bdellium, 49.
Gregor. Berſmannus. 51.
Beliſarius Iuſtiniani Dux. 424.
eius laudes, 425.
ad Totilam epiſtola, 426.
Exitus, 427.
Beliſarius in ſuſpicionem venit regni affectati, 428.
Bella ſervilia, 713.
Bellerophon, 469. 470.
Beneficentiæ exempla illuſtria, 489 490.
ad Beſtias damnati. 694. 701.
Betulla arbor, 462.
Th. Beza, 176.
Bibliotheca, 111.
à quo inſtructa, 111. 113. 116.
quale præſidium, 113.
Bibliotheca quid cõplectatur. 117.
Orientem verſus ſtatuenda. 119.
Bireti uſus. 321 352.
Boves cornupeta, 373.
Brevia: Breves, 18.
Brumalia feſta, 510.
Bulla, 291. 296 636.
cur cordis figurâ, 297.
Bucephalus, 467.
eius æſtimatio, 468.
Buccellatus panis, 577.
Buccina, 600. 602.

Buccinator, 602.
Buccentaurus, 626.
Byſſus, 24.25.
Byſſicum opus, 25.

C.

Caballi tripedes, 479.
Caballi Mariani 479.
Cacabi, 543.
Calida potio ſalubrior frigida, & tam à Græcis quàm Romanis uſurpata, 541.
Calida vino mixta, 546.
in deliciis habita. 547.
Calcei, 318
vel puri: vel mullei. 342.
Calceati an fuerint veteres, 318. 342.
Caius, Caia, 675.684.
C. Caligulæ nomen, 338.
inſolentia. 225. 227. 303. 409.418.
Caliga, 317.
militares, 338.339.
Caligati milites, 317.339.
Caligarum diſtinctio, 341.
I. Camerarius, pater, 580.
filius, 3. 4.
Ph. Camerarius. 137.370.
Caminus, 121. 133.
Candiadti, 737.
Cancellariatus dignitas, 675.
Capillitio an uſi Romani, 376.
Capillamenti muliebris laus. 381.
Capillorum quæ cura mulieribus, 381.
Capillorum color, 382.
Capilli Poppeæ, 382.
ex Capillorũ nimia curatione mor bus, 382.
Capilli etiam à viris culti, 384.
capill. Sponſæ diſcreti haſta. 677. 683.
Capite palliolato incedere, mollit:em arguebat, 361.
Caput digito ſcalpere, 454
Capite tecto an fuerint Romani, 32[illegible].
Capitium, 316.331.
Capitolium unde dictum, 186.212.
à quo exſtructum, 215.
à Gallis obſeſſum, 214.
Anſerum clangore ſervatur, 214.
quoties arſerit. 215.
Capitolia etiam extra Romã, 2[illegible]
Capitolinorum collegium, 2[illegible]
Caput Hippocratis pilei umbra tectum, 361.
Capulum, 125.
Caput in re ruſtica, 126.
Carbaſus, 24. 29.
Carbaſa: vela, 30.
Carbaſina lintea, 30.
Carceres in Circo, 94.
Carri pro Horologiis, 242.
Caſia lignea, 45.
Caſia odorata, 48.
Caſtor & Pollux pileati, 357.
Cataphracti, 569.

Catampo, 699.
Cato Floralia ſpectans, 421.
Cauteria, 20.
Cellas an habuerint veteres, 138.
Cedro illita charta, 270.
Cedro digna locutus, 271.281.
Ce[illegible]*rei olei vis,* 282.
Cenſores, 517.
Cenſorum poteſtas. 518.
neceſſitas, 529.
Cenſores morum præfecti, 519.
Cenſores de moribus iudicabant tam viri quàm Vxoris, 522.
Cenſorum ſeveritas, 520.
Cenſorii iudicii effectus, 522.
*Cenſoria iudicia etiam Græcis,*523.
Cenſoria nota auctoritas, 527.
Cenſorum creatio, 528.
Luſtratio, ibid.
Ce[illegible]*ſoria acta,* 529.
[illegible]*res,* 568
[illegible]*baris haſta,* 683.
[illegible]*m tabula,* 518.
Ceſtus, 693.697.
C. Ceſti ſepultura, 175.177.
Cæſaris ſcribendi mos, 270.
Caſtratorum pœna, 431.
Cervi natura, 624.
Cham à Noah patre devovetur, 156.
Charta, 240.
China, olim Serum regio, 52.
Chironomi, 85.86.26[illegible].
CHRISTVS nardo perfuſus, 362.
Chriſti veſtis purpurea, 400.
Chriſti tunica, 319.
Chlamys alicula, 290. 295.
Ciceronis exercitatio, 266.
eloquentia, 267.
Cinctuti, 327.
Cingulum militiæ inſigne, 340.
eius privilegia, 340.
Cingulum Imperatorum, 452.
Cinna poëta, 399.
Chimera, 469. 470.
Chiron Cẽtaurus, præceptor Achillis, 474.
Cingulo laneo cincta ſponſa, 683.
Cinnamomum, 44.45.
Cinnaminum unguentum 45.
Circus Maximus, 89.94.
Circenſes equi. 98.
ludi, 704.
Circumpotatio, 733.
Citaris, 453.
Cleopatræ unio. 35.37.38.
cœna Antonio condicta. ibid. & 244.
navigium. 244.
amor in M. Antonium. 244.
Interitus, 245.
Clericus mulierem amplexans, 417.
Clericorum incontinentia, 417.
Clericis arma interdicta, 619.
Claſſica Marti ſacra, 604.
Clavium traditio, 691.
ademtio. 692
Clementia in pœnis, 644.

Cle-

Clepſydra, 748 749.
Clypeus Minerva, 534
Clipei à ſcutis diverſi, 606.607.
Coloſſus Rhodius, 186.209.
Coloſſus Neronis, 200.
Domitiani, 211.
Columna Traiani & Antonini, 172.173.
Conchylia, 10.
Conſul fumoſus: 144
Conſulum nomina cadis inſcripta, 149.
Confuga, 221.
Conſultatio nocturna, 290.
Comam alunt peregrinantes, 381.
Comam nutrire debet mulier, 385.
Coma, Ingenuorum, ibid.
Comam aluerunt Galli, ibid.
ex Comis Mulierum, tormenta: & funes, 386.
Coma detonſio Longobardis pro pœna, 389.
Cochlea, 502.
Cochlearia, 506.
Cœna, 496.
Cœna hora, ibid.
Cœna lauta deſcriptio, 503.
Cœna triumphalis, 652.
Cœnatio: Cœnaculum, 556.
Cœnacularii: Cœnaculum facere, 507.
Cohors militaria, 563.
Colum nivarium. 538.
Conſiliarii principum. 474.
Conviviorum tria genera, 509.
Convivarum numerus, 513.
in Convivijs ænigmata proponebãtur. 553.
in Convivijs Cranium ſeu caput hominis mortui propoſitum 555.
vel larva, 554.
Conclamatum. 716.
Comodiaulion, 698.
per Corbem menſuram facere, 142.
Corinthium æs, 234.235.
Corinthiorum mos. 524.
Corinthia vaſa, 235.
Coronarium æs. 229.
Corona querna, 287.
Corona civica, 611.612.
muralis. 612.
vallaris. 612.614.
roſtrata. 612.614.
obſidionalis. 614
graminea. ibid.
hederacea, 615.
triumphalis. 647.
ovalis. 648.
Corona lemniſcata, 647.
Corona Mortuo impoſita, 725.
Corona longa, 734.
Cornu quid in ſacris, 371.
Cornuti, 373.
Corpus mortui lotum & unctum, &c. 716.
Corpus terra conditum; 723.
& in Arca. 724.
Corycovolon, 698.

Cothurnus, 345.
Coſtus, 47.
Coſtamomum, 48.
Crater aureus, 487.
Crepundia, 290.293.
Crocota, 29.
Crocotula, 30.
Crœſus rogo impoſitus, 487.
Crucis imago humi poſita, 491.
Crux pro vexillo, 563.594.
Cruris ligaculum, 337.
Cruſta. 137.
Cucurbita, 443.
Cucurbitare uxorem alienã, 443.
in Curiones, 639.
Cupreſſus armis induta, 715.
Currus falcati. 601.
Currus nuptialis, 691.
Curſus Clavularis. 342.
Curſus equorum, 90.695.
Cteſibius Hydraulici invẽtor, 259. 262.
Cybele enthea, 430.
Cybeles ſacerdotes Galli, 429.
Cymbia, pocula, 485.
Cyri domus. 186.487.

D.

Damnati ad beſtias, 694.701.
in metallum, & in opus metalli: 705.706.
in miniſterium Metalli: 710.
ad Triremes, 709.
David impunitatem Semei promittens, 643.
Ioh. Dauth, 308.
Delictum aggravat frequentia, 55.
Delphinus, 553.
Demoſthenis exercitatio, 267.
Dentes vincti auro, 735.
Deſertorum pœna, 574.598.
Dextra, maſcula. 590.
Dextra manus in militarib. ſignis, 591.
Diadema, 452.453.
Diæta, 132.
Dianæ Epheſiæ templum, 184 302.
Dies civilis: Naturalis, 750.
Diogenis dicterium in Muſicos, 259
in barbam radentem, 391.
Diſcidii pœna, 523.
Diſcincti milites, 340.341.
Dolia defoſſa, 138 140.
fictilia. 140.
Dolia an ſint in vaſis vinariis, 143
Doliare vinum, 141.
Dolones. 30.31.
Domitianus, 115.
Domitiani Coloſſus. 211.
Domus, 123.
Donatio inter cõiuges ꝓhibita, 329
permiſſa tamẽ ex cauſſa, 329.
Dona Vxoribus collata. 741.
Dona Natalitia, 742.744.
Nuptialitia, 744.
Donum & Munus quid differant, 743.
Donum Merum ſeu abſolutum: & Relatum, 743.
Dos an perdatur oſculo, 349.
Draco pro ſigno militari, 563.592.

Draco-

Draconis leges rigidiſſimæ. 320 362
Draconiſta. 369.
Dux Venetus mare ſibi deſpondet, 626.

E.

Ebrietas an pœnam mitiget, 575.
Effœminati, 384.410.
Electrum, 228.230.
Electrum an cedat argento, 233.
Electri autoritas 232.
natura, ibid.
Empuſa, 699.
Encauſtum, 15.
Encauſti confectio, 16.17.
Encauſtica pictura, 19.20.
Encauta, 18.
Encauteria, 19.
Endromis, 167.
Ennius, 730.
Enſis Imperat. 394. 452.
Epidromes, 30.
Epulum populo datum, 717.
Epulonum collegium, 177.
Equus Alexandri. 467.
Equus pœnitens inceſtus, 467.
Equus Seianus, 469.
Equus principem adorans. 466.
Equus pro militari ſigno, 589.
Equi circenſes, 95.
& equæ, 96.
Equi Diomedis, 468.
Equi Germanorum, 465.
Equi Mariani, 479.
Equi Sybaritici ſaltantes, 466.
Equi tripedes, 479.
Equorum curſus, 90.
Equorum Dea, 476.
Equorum ornatus, 463
docilitas, 465.
Equorum uſum Neptunus docuit, 562.565.
Equis aqua ſparſa, 96.
Equites cataphracti, 569.
Haſtati, ibid.
Ferentarii, ibid.
Equites, celeres, 568.
Equites delinquentes gradu deiicie bantur, 572.
Equites Hippocentauris aſſimilati 570.
Senatoribus proximi. ibid.
cur Iudices dicti, 571.
Equitum centuriæ Romuli. 568.
Equitum gloria, 569.
Equitum vexilla, 592.
Equitandi peritia, 465.
Eranos, 510.
cur inebriemur citius in prãdio quàm in cœna. 511.
Eſther Hebræa. 488.
Eucteria. 19.
Evocatio, 582.
Eunuchus militare nequit, 430.
Exedra: Ephebeum, 159.
Exequiarum ritus, 724.
Expilare, 28.

F.

Fabricæ ferreæ inventores, 621.
Fabricatores armorum, 260.
ſtigmate compuncti, ibid.

Factionarii, 95.96
Fannii Palæmonis arrogantia & luxus, 530,531.
Far toſtum, 58.
Faſcia pectoralis, 331.
Faſcia pro diademate, 453.
Faſciæ crurules, 317.336
Faſciæ pedules, 336.
Faſces Hetruſcorum, 462.
ex Betulla arbore, ibid.
Faſces: inſignia Magiſtrat. 460.
Faſcibus ſecures inſertæ, 462
Fax in nuptiis accenſa, 676.
erat è ſpina, 686.
Felis pullaria, 455.
Felis virginalis, ibid.
Ferentarii, 569.
Ferrum Indicum: Sericum, 52,
Ferrum pro gladio, 54.
Ferri uſus: abuſus, 53.622.
Feſcennini Verſus, 689.
Fetialis, 656.
Feudum perditur oſculo, 443.
Fibula 312.323.
varia ex materia 314.
aurea milites donati, 315.
Fibula aurea quibus militib. conceſſa, 323.
Flamen Dialis 353.
Flammeo velabatur ſponſa. 683.
Famulæ: vexilla, 592.
Flora meretrix, 419.438.
Dea, 420.
Floralia, 419.420.
Floralia ſpectaturus Cato, 421.
Folium Barbaricum, 45.46.
Foliatum, 46.
Forum, 105.106.
Græcum: Romanum, 105.
Fœminæ cur citius pubeſcunt, 304.
Fœneratores, 100. & ſeq.
Fœnum in cornu, 372.
Frenum aureum, 464
Frequentia aggravat delictum, 55.
Fumoſa imagines, 149.

G.

Galea imperat, 452.
Galera unde dicta, 243.
Gallus contra Gallum, 429.
Gallus Marti ſacer, 651.
Gallus Mercurio ſacer, 291.
Gallus Socratis, 651.
Gallum ſacrificabãt Lacones, ibid.
Gallina cum Lauri ramo, 646.
Galli comam aluerunt, 384.
barbam demulcentes, 385.
Galli pugnarunt nudi, 623.
Gallorum humaniſſimi mores, 442.
Gari liquor, 508.
Gauſapinum, 336.
Gemmæ, 68.
Gemmæ, lapilli, & Margaritæ an differant, 70.
Gemmarum commendatio, 69.
Gemmea pocula, 485.
Genas radere, 729.
Gladii Imperatorum. 394.452.

Gla-

Gladiatorum pugna, 694.
miſeria, 700.
ſpectacula, 229.
Gordiana Bibliotheca, 115.
Goſſypina: Goſſampina, 26.
Gradus deiectio, 573.
Graminea corona, 614
Guido Panciroius, 4.
Melch. Guilandinus, 117.
Gymnaſia, 159.162.
Gymnaſticæ partes, 160.
Gyneciarii. 326.

H.

Haſta celibari comebatur ſponſa, 683.
Haſta diſcreti capilli ſponſæ, 677
Haſtati, 569.
Hebræorum cœnandi mos. 498.
Hecatomachi, 608.
Hedera cum Lauro coniuncta, 615.
Hederacea corona, ibid.
Heliocaminus, 131.
Heliogabali interitus, 534.
Herbam porrigere, 614.
Hercules pubeſcens, 309.
Herculis poculum, 494.
Herculanus nodus, 685.
Heroum liberi præcocis ſunt frugis, 299.
Herόum origo cur ad Deos relata, 301.
Hippocentaurus, 471.472.473.
Hippocentauris ſimiles equites, 250
Hippocratis caput cur pilei umbra tectum, 361.
Hippona, 476.
Hiſtriones, 85.
an infames, 87.
Hominis appellatione an Mulier contineatur, 450.
Honeſtas ſervanda in ludis, 420.
Honoratioribus plus cibi dabatur, 506.
Horæ inæquales, 747.
Horarum uſus Romæ prius incognitus, 719.
Horologia, ibid.
Hoſtia: vide victima.
Hoſtiæ exemptum fel, 679.
Hydraula. 260.262.
Hydraulei organi deſcriptio. 259. 261.
notatio. 262.
Hypocauſtum. 132.133.

I.

Ignis & aquæ tactio à ſponſis, 676. 680.
Ignominia ab Infamia quid differat, 527.
Imaginis principũ quæ auctoritas, 223.
Imagines principum adoratæ 225.
harum cultus & abuſus inhibitus, 226.
Immortalitatis omnes cupidi, 719.

Imperator qua ſolennitate accederetur, 395.
Imperatores encauſto ſcribebāt, ib.
Imperatorum gladii, 394.
veſtes, ibid.
calcei. ibid.
Imperatricum veſtis, 394.
Imperii habenæ, Amor & Timor, 642.
Impolitia, 525.
Impuberes, capillati, 308.
Inaures, 407.
Incruſtare, 137. 140.
Inſulæ, 122. 134.
à domibus quid differāt 134.
domibus tutiores, 135.
Inſularius, ibid.
Inſuper quid habere, 722.
Invinii, 156.
Ioachimus Camerarius pater. 580.
I. Camerarius filius. 34.
Iocalia, 290. 404.
Iohan. VII. pontifex, 411.
Ieiunandum non diu. 511.
Ioſias. 300.
Iovis Ammonii templum. 199.
Iovis ſimulachrum, 186. 212.
Iſidis ſacerdotes linigeri, 26.
item calvi & raſi, 27.
Iſthmia, 694.
Iudices pedarii, 571.
Iudicium de Morib. tam viri, quā uxoris, 522.
Iudicii illius quis effectus, ibid.
Iulianus Apoſtata, 114.
Iulius Cæſar, 115.
Iuno pronuba, 679.
Iuramentum ſolenne, 521.
Iuſtinianus, 731.
Iuſtiniani vigiliæ, 289.
Iuſtitiæ definitio. 8.

K.

Kalendæ Martiæ, 745.
Decembres. 747

L.

Labarum. 564. 594. 595.
Labyrinthus, 182. 191. 194.
Lacedæmonii pueros in ſcutis alebant, 609.
Lacerna, 316.
Lacones veteres Gallum ſacrificabant, 651.
Laccus, 139.
Lactuca: an ſub initium, vel finem cœnæ comeſta, 502 535.
Iohan. Ladislaus, 168. 230. 700.
Lais Meretrix, 196.
Lamentatio inhibita, 729.
Lana Lignea, 25.
Lanea veſtis in ſacris nō uſurpata: linea, contra. 26.
Lances argenteæ, 483.
Lances veterum cur amplæ & capaces, 484.
Lanx quingenaria. ibid.
Lapides precioſi, 68.
Laſcivia intolerabilis, 422.
Laſer. 48.

Latus

Latus—clavus. 316 328.
Laticlavii. 330.
Laurus cum hedera, 615.
Laurum cur Triumphantes gerebant, 645.
Laurea Poëtarum, 288.
Lecti cubicularii, 312.
discubitorii, 512.
Lecti in exequiis, 735.
Lectuli ad Menſam, 497.
Legati aureo annulo honorabantur, 654.669.
Legati ſancti, 654.
inviolabiles, 657.
Legatorum officium, 660.
temeritas & laſcivia punita 661.
quales mitti debeant, 662.
Legatis quod donatum eſt, an retinere poſſint, vel reſtituere teneantur. 664.
Legatis violatis ſtatuæ erectæ, 656.
Legatos violantium pœna, 657.
Legativum viaticum, 664.
Legis mens, non verba ſequenda, 366.
Leges armis: arma legibus conſervantur. 623.
Leges cur inuſitato ſermone ſcriptæ 374.
etiam divinæ Leges multa habent occulta, ibid.
Leges debent eſſe poſſibiles, 365.
& æquæ, 364.
Leges olim cur literis non mandatæ, 370.
Leges ſumtuariæ. 499.
Legum auctoritas. 371.
divina origo, ibid.
Legibus Auguſta non ſoluta. 401.
Legio, 582.
Legionis cohortes, 563 582.
Lemniſci, 647.
Leo, pro ſigno, 564.
Leſſum habere, 729.
Leucadia Varronis amica, 203,
Leucata petra amori medetur. 202
L. Fannia. 530.
Liberalitatis exempla illuſtria, 490.
Libri huius argumentum, 1.
Libri umbilicus, 278.
cornua. ibid.
Libri Numæ, 218.
Libri rationum, 5.
Librorum encomium, 117.
Librariæ, 111.
Liburnæ naves. 242.245.
Liburnum vehiculum, 246.
in Lingua ſæpe mors. 429.
Linum vivum, 23.
Lippi, loquaces. 392.
I. Lipſius, 50.83.700.
Literæ Laureatæ, 279.
Literæ maiuſculæ 269.
minuſculæ, ibid.
Literæ purpureæ, 16.
virides. 16.21.
Literæ Nobilibus quodammodo exoſæ. 277.
Literarum inſcriptio, 272.
Literarum inventores, 273.

Literarum uſus, 118.
Literati Ægyptiis curæ. 276.
& Athenienſib. 277.
Livor, 636.
eius amuletum, ibid.
Longobardis pœna erat, comam tondere, 389.
Lora. 158.
Lorica, 610.
Loti diſtringebantur, 167.
P. Lotichius, 335 581.
Lucerna pervigil. 688.
Lucerna perpetuâ, 717.
Lucerna ſubterranea perpetua, 237.
Luctus annus 731.
in Luctu barba & capillus ſubmittebatur, 376.
Luctæ inventrix, 162.
Luculli bibliotheca, 315.
Ludi Græcorum quatuor, 695.
Ludorum expenſa, 699
Ludis Romani omnes ſuperarunt. 696.
in Ludis honeſtas ſervanda. 420.
Luna antiquiores Arcades, 343.
Lunulati calcei, 318.343.
Lupus pro ſigno militari, 587.
Lupi & ovis antipathia, 606.
Lupæ partus, 588.
Lupanaria apud Roman. 417.
Luperci, 327.
Luſtrum, 528.
Luſtratio Cenſorum, ibid.
Luſus turpis, qui iure feudorum, 443
Luxuria coërcita. 525.
Lycaon. 474.

M.

Machina bellica, 601.611.
Magi Perſarum, 424.
Maiumæ feſtivitas, 420.
Maledicentia non curata. 638.
Maledicentia in princip. an impunita, 642.
Malobathrum, 48.
Manè ſurgendum, 291.
Manipulus fœni in militarib. ſignis 591.
Manlius Capitolinus, 215.
Mantilia villoſa, 501.
Manus coniunctæ, pro ſigno, 564.
Margarita aceto ſoluta, & ſorbillata, 37. 500.
Margarita extricata, 72.
Margaritæ, maris poma, 71.
Margaritæ cuiusdam precium, 72.
Margaritarum copia apud Chinas ibid.
Marmor, 65.
parium, 65.66.
Lacedæmon. Ophites. 66.
Marmoris appellatione quid veniat, 67.
ſecandi ratio, ibid.
Marmorarii, 68.
Martialis emendatus. 27.
Martiæ Kalendæ, 745.

Mauſo-

Mauſoleum, 185 201.
Mecœnas Auguſti Cancellarius, 675.
Medea pellicem Napthâ, ulſciſcitur, 238.
Mel lacti commixtum, 616.
Menius ſcurra, 107.
eius uxor, ibid.
Meniana, 106
Menſa rotunda, 497. 516.
in Menſa repoſitorium, 516.
Menſæ ſecunda, 504.
Menſæ Citriæ, 515.
acernæ, ibid.
pedes eburnei, ibid.
Menſæ accubitus, 497. 513. 514.
Menſæ ſedes honoratior, 498.
Menſarum pretium, 498.
Mentis ſedes in capite, 361.
Mercurius cum petaſo & pinnulis. 356.
Mercurius cum Hercule cultus, 162.
Mercurio Gallus ſacer, 291.
Meretrix quæ dicatur, 422. 423.
Meretrices è vicinia expellendæ, 415.
cloacis comparantur. ibid.
Meretrices cur ſcorta dicantur, 333.
diobolares, 335.
Meretrices veſte ab aliis mulierib. diſtinctæ, 413. *& loco,* 414.
Meretrices cur Sphynges dictæ, 196.
Meretricum vectigal, 418.
Meretricia veſtis quæ. 413.
Meſſalinæ concertatio venerea, 418.
Metalli notatio, 707.
genera ibid
in metallum, & in opus metalli damnati differunt 708. 709.
Μελεμψύχωσις 456.
Mezentius, 720.
Mica: cœnatio, 556.
Miliarium: vas, 550.
Mileſiæ virgines, 720.
Miles ebrius, 575.
Militis verbum tam equites quàm pedites complectitur, 568.
Milites diſcincti, 340. 341.
Milites pileis uſi, 357.
Militum ornamenta, 324.
Militibus veſtes ex publico collata, 325. 326.
Militibus vinum interdictum, 576.
quibus Militibus aurea fibula conceſſa, 315. 323.
Militiæ mutatio, 574. 575.
Militiæ tria genera, 581.
Militaris victus, 577.
diſciplina laxata, 581.
Militaria cohors, 563. 582.
Mimæ mulieres, 86.
Minerva capra inviſa, 137.
Minervæ clypeus, 534.
Minervæ & Neptuni concertatio 564

Minium in triumphis. 652.
Minotaurus pro ſigno militari, 588.
Miri Hierophantæ Epitaphium. 156.
Mitella, 29.
Mitres, 179.
Mola ſalſa, 58.59.
Moles Hadriani, 174.175.
Molles, 374.410.454.
Molles honores, 199.
de Moribus iudicium tam viri quàm uxoris, 522.
Mors militaris, aut peregrina, 732.
Mors pennata, 53.
Mors in lingua, 429.
Mors cur purpurea, 12.
Mortui: vide Exequiæ.
Mortuo corona impoſita. 725
Morbus ex nimia capillorum curatione, 382
Muli, 477
cur ſteriles. ibid.
Muli Mariani, 478. 479.
Mulæ Poppeæ, 464.
Mularum partus portentoſus, 477
voluptuaria Venus, 478.
Mulier, an homo, 450.
Mulier cur nutrire debeat comam, 383.
Mulier, Papa, 411.
Mulieres an calveſcant, 386.
Mulieres circa cultum curioſæ,
Mulierum cura circa comam, 381.
Mulierum verus ornatus, 408.
Mulierum triplex ſupplicium 566.
Mulierum nomina urbibus impoſita, 567.
Muliebria paſſus, 460.
Mullei ſub Lunæ figura. 318.342.
Mulſum, 536.
olim in deliciis, ibid.
è vino & melle. ibid.
& quidem illo veteri, hoc recenti, 537.
Mumia, 282.
Mundus & ornatus quid differãt, 403. 687.
Mundi miracula, 181. & ſeqq.
Mundi in Paulinam amor. 446.
Mundum an mulier habeat præcipuum, 403
Murex, 10.
Muria, 507
Muri Babylonici, 185. 204.
Muri cur ſancti, 207. 208.
Murrhea vaſa, 36.
Murrhinum, 34.35.
Muſcarii, 134.
Muſica muta, 258. 260.
Muſica vetus, nova, 249.
Muſicæ origo cœleſtis, 250.
virtus, 251.
cur in ſacris adhibita, 252.
in bellis, 256.
Muſicus pro ſapiente, 523.
Muſici concentus quanta vis, 604.
Muſivum: Moſaicum opus, 122. 123.
Mutius Scævola, 192.193.
Myrobalſamum, 167.
Myrrha, 49 51.

Myrrha inceſtus, 50.
Myrtus Veneri ſacra. 648.

N.

Nabuchodonoſor in bovem. 475.
Naphtha, 237.
Narſes Dux belli, 429.
Eunuchus an ſpado, 430.
Narſes Eunuchus, 175.
Naſiterna. 97.
Natalitia dona, 742.744.
Navis bonitas, 247.
Naves Liburnæ, 241.242.245.
Navigii origo, 247.
Navigationis periculum, 247.
Naumachia, 186.218.
Nemea, 694.
Neptunus equûm domitor, 565.
Neptuni buccinator Triton, 602.
Neptunæ & Minervæ concertatio. 564.
Nero citharœdus, 256.
Nero urbem incendit, 211.
Neronis coloſſus, 210.
domus invidioſa, 210.211
Neronis parricidium in fratrẽ Britannicum, 545.
Nimietas reprehenſa, 268.
Nivaria taberna, 502.
Nivarium colum, 538.
Nivarius ſaccus, 539.
Noah Chamum exſecratur, 156
Noctua Baccho inviſa, 157.
Nocturna conſultatatio. 290
Nodus Herculanus. 685.
Nomenclatores 736,738.
Notulæ numerorum & in ſcriptione uſurpatæ, 278.
Notularum Muſicarum origo. 249
Nuda fœmina, purpurata pulchrior, 383.
Nudæ mulieres in cõviviis, 169.170
Nuces ſparſæ, 676.688.
Numæ libri, 281.
Numeri, 269.
Nuptiarum augurium 675.
auſpicia, 677.
Nuptiarum ſolennitates, ibid.
Nuptiarum tres dies legitimi, ibid.
Nuptiarum præſes Iuno, 679.
Nuptæ claves traditæ, 691.
Nuptæ divertenti claves adimebantur, 602.
Nuptæ pedes ſublati, 676.
ne limen tangeret. 690.
Nuptialis currus, 691.
Nuptialia munera, ibid.
Nuptalitium, 744.
Nux, an pomi appellatione veniat, 78.
Nymphagogus, 680.
Nymphea, 93.94.104

O.

Obeliſci, 178.180
Obſius : Obſianus : obſidianus lapis, 22.
Occaſio calva. 386.
Græcis maſcula, 386.387.
Octavii bibliotheca, 115.
Odones, 336.

Odeum, 82.83.89.
Oleum Balaninum, 166.
Oleum incombuſtibile : vivum, 236.237.
Oleum ſanctum, 559.
Regibus Iudæor. ungendis proprium, ibid.
poſt & in alios derivatum, ibid.
Oleo mutuo dato graviores licet uſuras ſtipulari. 561.
Oliva, 506
Olympia, 693.
Olympia Alexandri mater. 302.
Omeletides, 332,
Onoſcelia, 476.
Opiſthographum, 271.283.
Opobalſamum, 51.
Orata, 673.
Orcheſtra. 87.
Orichalcum, 40.41.
Ornatus verus mulierum, 408,
Ornamenta & Mundus an differant, 403.687
Ornamenta an mulier habeat præcipua. 403.
Orpheus, 254.
Oſcedo, 520.
Oſculum officioſum, 437.
charitativum. ibid,
luxurioſum, 437.442.
preditorium, 438.
Oſculum Sponſæ à ſponſo illatum, 444.
Oſculum Adulterii proœmium, 439.
Oſculo amittitur feudum, 443.
Oſculo an dos amittatur. 439.
Oſcula impreſſa ori, 435.
genis, ibid.
oculis, ibid.
manibus ibid, ibid.
etiam genibus & pedib. ipſis, 436
Oſcula olim ſummo honori. 435.
Oſcula Gallis familiaria, 442.
Oſcula Monachis interdicta, 438.
Oſculana pugna, 436.
Oſculans alienam uxorem, 444
Oſſa collecta, 716.
legere, 731.
Oſtracismus, 526.
Oſtrea, 503.
Oſtrum. 10 11.
Ova, 501.
Ovatio, 633.648. 649.
Ovis & Lupi antipathia, 606.

P.

Paleſtra, 158.160.
Palæſtritæ, 161.
Palæſtra Mercurii filia, ibid.
Pallas cur armata fingatur, 623.
Palla, 394. 402.
Pallium, 305.
Pallium Græcorum 319
Hebræorum, ibid.

Palliolato capite incedere, mollitiē arguebat, 361

Palmæ victoriæ ſymbolum, 397.

Palma lemniſcata, 648.

Palmarum folia, ibid.

in Palmarum foliis an fuerit ſcriptum, 398.

Palmata, 893.397. 645.

Pancirolus, 4.

Pancratium, 160.

Panis buccellatus. 577.

Pantheum, 120.199

Pantomimi, 85.261,

Papa, mulier, 411.

Papæ humilitas, 436.

Papyrus. 240.

Paragauda, 393.396.

Paranymphus, 675.680.

Parapherna, 687.

Pariatores, 5.

Parta facere, 4.

Pater delinquentem filium Iudici offerens, 574.

pro Patria mori, 659.

Pædicones, 455.

Pecunia ærosa, 511,

Pedites armati, 572.

velites. ibid,

peltati, ibid.

Pedites delinquentes militiam mutabant, 572.

Peditatus, 571.

Pedules, 336.

Pegaſus alatus, 469 470.

Penula. 316.332

Pentathlum, 160.

Penu. 496

Peregrinantes Romam alunt 381.

Perilli taurus. 468.

Perones. 318.342.

Perſæ non adeunt Regem absq; munere, 423.

Perſarum mos circa pubeſcentes liberos, 309.

Petaſus, 356.

Phaëthontis fabula, 231.

Phalera, 464.

Philoſophi cur barbati, 379.

excipiuntur Stoici, 391

Phœnices literarum inventores, 273.

Phœnicia litera, 398.

Phryginda, 690.

Pica cur ſacra Bacho, 153.

Pilata cohors, 27.

Pileus libertatis inſigne, 359.

Pilei forma, 362.

Pilei umbra cur Hipocratis caput tectum, 361.

Pilei impoſitio, 359.

ad Pileum vocati. 357.

Pileis uſi milites, ibid.

Pileolo an uſi veteres. 320. 352.

Pileati ſervi, 358. 359.

Pinnæ conſideratio, 25.

Piſces an muti, 552.

an audiant & olfaciant, ibid.

Piſiſtratus, 446
Pitysma, 669.
Plagis pœna, 54. 55.
Poculum amatorium. 447.
Poculum Herculis, 494.
Pocula argentea 485.
gemmea, 485. 495.
Poëtæ naſcuntur, 616.
Poëtæ ſancti, 655,
Poëtarum laurea, 288.
Pomi nomen generale, 77.
eius ſpecies, 77.78.
Pompeii faſcia in crure, 317. 338 453.
Pontificis puerperium, 412.
Pontificis ſexus cur exploretur, ibid.
Poppea capilli, 382.
Poppea Mula, 464.
luxus, 480.
mors, 481.
Porcus in ſignis militarib. 590.
Porcus Troianus, 503.
Porcarum vulva, ibid
Porſena Hetruriæ Rex, 183. 192.
Porta, 123.
Porta area, 234.
Porta an ſancta, 207.
Poſca, potus. 577
Poſcinumia baſia, 335.
Potio, vide Calida potio.
Pœna ob amoris effectum mitigata 446
Pœnam an mitiget præſtantia damnati, 701
Pœna differenda. 461.
Pranſi an fuerint veteres, 495.
Praſini agitatores, 95.
Præficæ mulieres, 728.
in Pœnis clementiæ ratio habenda, 664
Prætexta, 291.294.295. 395.
Primipilaris, 597.
Princeps inſtar ſpeculi, 409.
Principis imago an vendi potuerit, 224
Principum imagines adorata, 225.
Prometheus, 374.
Promulſis, 535.
Promulſidaria, vaſa, ibid.
Promneſtria 680
Proſcenium, 87.
Proſcholium, 291.
Proſcholus, ibid.
Proſtibula, 334.422.
Pſylli, 245.
Ptolomeus Philadelphus, 114.
Pubertas [illegible] annis, an corporis habitu fuerit æſtimata, 302.
Pubertati proximus quis dicatur, 309.310.
Pugna oſculana, 456,
Pullus, 455.
Pullaria felis, ibid.
manus. ibid.
Pulpitum, 87.
Pupillaris ætatis tres partes, 310.

Purgatio in exequiis, 730.
Purpura ornamentum regium, 399.
Purpura privatis interdicta, 13.
pro Imperio, 15.
Purpura conſideratio, 9.10. 11.
Purpura Hieroglyphicon, 12.
Purpuram ſacram adorare, 433. 434.
Purpureus color, 10.12.
Purpureæ tincturæ origo. 400.
Pyra 715.
ab averſis incenſa, 716.
vide in dict. Rogus.
Pyramydes, 181.187.
Pyropus, 228.229.
Pythagoræ Μέτεμψύχωσις, 456.
Pythia. 694.

Q.

Quadrigarum circumactio, 90. 96.
Quæſtores Turcici inteſtabiles, 492.
Querna corona, 611.612.

R

Ramiſes, 179.180.
Rationum libri, 5.
Reatus: Reorum ſtatus, 376.
Recitatio poëtarum, 272.
Virgilii. 272.286.
Boiardi, 273.
Aſinii Pollionis, ibid.
Reges cur uncti, 560.
Reliquatores, 5.
Remigio anadhibiti ſervi olim, 706
Repoſitorium in menſa, 516.
Repotia, 690.
Rerum viciſſitudo, 7.
Rica: Ricinium, 717.
Roma omnium patria, 174.
Romam Nero incendit, 211.
Romani omnes ſuperant ludis, 696.
Romani raſi, 322.
præterquam in Reatu 376
& luctu, ibid.
Romanorum verecundia, 307.
Romuli parricidium, 208.
Romuli regia, 217.
Rubrica titulorum, 280.
Ruſſati agitatores. 91

S.

Saccus nivarius, 539.
Saccare vinum, ibid.
Saccatum lotium, 540
Sacerdotes linigeri, 26
cur raſi & calvi, 27. 28
Sacerdotis veſtis purpurea. 399
Sacramentum: militiæ genus, 582

Sacrificia velato capite peracta, 353
Sagmina, 655
Sal Ammoniacus, 57.
Sal Amicitiæ ſymbolum, 59.
hoſpitibus appoſitum, ibid.
in menſa perfundi ominoſum ibid.
Salis auctoritas in ſacrificiis, 58.
Salis religio, 60.
gratia 61.
Sales, 61.
Salarium an ad hæredes transmittatur, 62.
Salaria, 61. 62.
Salomon, 300.
Salutare: adorare, 433.
Sapientiæ ſedes in pectore, 610.
Satyri, 472.
Saturnalia, 355.
Saturnalia Lipſii, 700.
Saturna litia Dona, 742.
I. Scaliger, 696 698.
Ioſeph. Scaliger. 287. 6[illegible]
Scala pro cœnaculo, 556.
Schiſton, 57.
Scholares mulieres affectant. 416.
Scholares ſomnolenti, 290.
Gaſp. Schoppius, 168. 346.
Scipioni ſomnolentia obiecta, 290.
Scortum: ſcortea pellis, 332
Scortum ſcorteum, 333
Scribendi mos vetus, 269 283.
Scribebatur in malvæ foliis. 398.
Scriblita, 506.
Scutum plurimi factum, 608.
Scuta, 600.
Scuta à clypeis diverſa, 606.
picta, 607.
ex varia materia facta, ibid
Secures Magiſtratuum, 462
Segmenta; 14.
Segmentatus, 15.
Semiramis, 204. 205.
Senatoria inſignia, 328.
Sepulchra olim in montibus, 189.
Sepulchror. & Monument. religio. 721.
Sepultura, 718.
eius cura. 719.
Sepultura Ceſti, 175
Sepultura Tulliæ Ciceron. 236.
Sepultura in urbe prohibita, 7[illegible]5.
uſtione antiquior. 726.
Sequeſtratio apud ſigna, 596.
Sericarum veſtium tenuitas, 407.
Sermo velociſſimus, 356.
Serpentium uſus in bellis. 594.
Servi non militabant, 711.
ſub pœna, 712
niſi urgente neceſſitate, ibid.
Servi non fungebantur ſtatoris aut ſtratoris officio, 710.
Servi à Rom. remigio non adhibiti 706. 710.
quot Servi tot hoſtes, 714.
Servi plures quàm liberi. 713.

Servi manumiſſi, raſo capite pileū accipiebant, 357.
Servi pileati, 358.359.
Servus proditoribus dominorum libertas propoſita, 714.
Servilis vindictæ memorabile exēplum, ibid.
Servilia bella, 713.
Seviri Equitum, 368.
Sibylla, 216.
Signa militaria, 583. & ſeqq.
Signa deſerere, 598.
Signiferi, 596.
Silicernium, 733
Siſtrum, 28.29.293.
Soccus, 345.
Socratis gallus, 651.
Sodomiæ crimen, 458.
Solaria, 748.
Soleæ aureæ, 464.
Solenne Iuramentum, 521
Solon. 730.
Solon à Crœſo in pyra inclamatus, 487.
Solox, 168.
Sorditati, 378.
Sorte quando uti liceat, examinatum, 348.
à Sortis iudicio cur non appellatur, 349
Sortitio Athletharum, 351.
Venetorum ibid.
Spado militare poteſt. 430.
Spadonum ſpecies, 431.
Spartanæ mulieres, palæſtritæ, 161.
Specularii, 34.
Specularia: Speculares lapides, 32. 33.
Sphariſteria, 121.130.
Sphynx Ægiptia, 183.194
Sphynx denotabat Ignorantiam, 195.
& Meretricem, ibid.
Sponſus: ſponſa, 677.
Sponſi oſculantis ſponſam pœna, 444.
Stacte, 49.51.
Stadia, 158. 162.
Statuarum uſus, 219.
principis quanta auctoritas, 223.
Statius Papinius, 288.
Stellio, 62.63.
Stellionatus crimen, 63,
an famoſum, 64.
Stratores, 711.
Strenæ, 742.
Strenarum origo, 746
Strictipella meretrix, 333.
Scranctia: Seractia ibid.
Scrapta, 334.
Scrupeda, ibid.
Strophium, 331.
Struppa, 656.
Subligaculum, 316.
Subucula, 316.330.
Succincti, 327.
Succinum, 230.
Suffitio, 736.
Sulpitius à Scipione notatus, 409.

Sumtus funeris coërciti, 726.
Sumtuariæ leges, 499. *Fannia* 530.
Suovetaurilia ſacra, 528.
Supellex teſtudinea. 482.
argentea, ibid.
Surgendum manè, 291.
Suavium, 438.
Sycophanta, 363.
Symphonia. 606.

T.

Taberna vēdita, an & merces vendita videantur, 104.
Taberna, 92. 99. 103.
Taberna nivaria, 502.
Tabulæ accepti & expenſi, 4.
Tabulæ ceritum, 518.
Taurus Perilli, 768.
Tector: Tectorium, 140.
Templum Dianæ Epheſiæ, 184. 198.
Templum Iovis Ammonii. 199.
Templum Salomonis. 200.
Templum D. Marci, Venetiis, 137.
Templa cur Xerxes incendit, 489.
Tempus ſtudendi, 273.
Tempore prior, 127.
Tertulliani locus emendatus, 21, 342. 647.
Teſtudo, anguis, 481.
Teſtudinea ſupellex, 482.
Teſticulo uno nati an militent, 432
Thalaſſio, 685.
Theatri deſcriptio, 81. 84.
Thebæ, 184. 197.
Thermæ, 163.
harum uſus & luxus. 164.
Thermopolium, 548.
Theſaurus Venetus, 492.
Theſaurorum inſidiatores, 491.
Thymele, 86. 87.
Thymelici, 86.
Tibicines, 728.
Tibicines ante dapes, 507.
Tibialibus non utebantur veteres, 317.
Tignum, 124.
Tigna legari prohibita, 126.
Titii ſodales, 177.
Tituli miniati, 270.
rubrica notati. 280.
Titulus, flaminis tegmen. 354.
Toga vitrea, 407.
Toga virilis, 291. 298.
cuius coloris, 293.
Toga quando ſumta, 298.
Toga Roman. propria, 311.
à Toga ad pallium, 312.
Toga recta, 684.
Togæ uſus antiquiſs. 311.
ſpecies, ibid.
Tonſores cur garruli, 391.
Tonſtrina, 392.
Trabea, 395. 432.
Trabeatus Romulus, 432.
Traiani oſſa, 173.
Triclinium, 497.

Triremes, 243
ad Triremes damnati, 706. 710.
Triton Neptuni buccinator, 602.
Tritonis forma, 603.
Triumphus quibus decretus, 632. 653.
Triumphi notatio, 634.
Triumphi ſolennitates. 628. 645.
Triumphi decernendi conditiones, 663.
Triumphantes conuitiis excipiebantur, 635.
Triumphalis cœna, 652.
Triumphalia ornamenta. 633. 653.
Trulla, 494.
Tubuli, 132.
Tumultus. 582.
Tunica Chriſti, 319.
Tunica Patauina, 335.
Turnus, 721.
Tympana, 600. 605.
Tyranni Purpurei, 399.
Tyrocinii dies, 292. 298.
Tyronum veſtis alba. 295.

V.

Vaporarium, 133.
Vaſallus oſculo amittit feudum, 443
Vdones. 336.
Vectigal ex proſtitutis. 418.
Velites pedites, 172.
Velorum genera. 30.
Veneti agitatores, 95.
Venetorum Arſenale, 625.
Venetorum ſortitio, 351.
Venetorum Dux mare ſibi deſpondet, 626.
Venetorum templum D. Marci, 137.
in Venetas mulieres iocus, 346
Ventidius Baſſus, 635.
Verbena, 655.
Verbenaca, 656.
Veſtis meretricia quæ, 413.
Veſtes precioſæ, 405.
Veſtium ſericarum tenuitas. 407.
Veſte muliebri an vir uti poſſit, & contra, 408.
muliebri uſus Euclides Socraticus, 410.
virili, Agnodice, ibid.
Veſtibulum, 120.
Vetus pro nouo an ſoluere liceat, 150.
Veteres an calceati, 318. 342
an capite tecti, 320. 352.
Veteres togæ, 407
Vexillum cœruleum, 562.
roſeum, 562. 582.
quadratum, 562.
argenteum vel aureum, 563.
ligno coopertum, 563.
Vexilli varius uſus, 595.
Via regia ſequenda. 110
in Via Columella Milliarium indices. 108

& ſtapedum uſum prabentes 109,
Via, 108.
Viaticum Legativum, 664.
Victus militaris facilitas, 577.
Victores in agone Capitolino, 287
Victorum in ludis pramium, 694. 695.
Victima cornua inaurata, 649.650
Victimam non oportebat reluctari, 650.
Viduitas, 677.678.731
Vigilantia, 288.
Vincto pectore, 332.
Vinum doliare, 141.142
diffuſum, 141.
vetus optimum, 144.
conſulare, 149.
edentulum. 150.
Vinum, tormentum, 153.
libidinis incentivum. 154.
mulieribus interdictũ, ibid.
& ſacerdotibus, 155
Vinum Falernum, 77.
Vinum in vaſis fictilib. conditum. 138.
ſub dio expoſitum, 139.
Vinum mellitum, 538.
Vinum mulierib. interdictum, 576.
Vinum nive refrigeratum, 502.
Vinum ſaccare, 539.
Vini conficiendi ratio, 139.
Vini effectus, 151.152.
Vini in menſa profuſi fauſtum omẽ 59.
Vinaceos larvare, 158.
Vinoſi garruli, 153.
Viocuri, ſeu viarum curatores, 109 110.
Virgilius Æneida recitavit, 272 286.
ab Octavia donatus, 287.
Virum quarere, 454.
Vitrum ductile, 238.
Vitrum obſidianum, 23.
Vitellii luxus: & patina. 533.
interitus. 534.
Vitis aurea, 487.
Vlpia bibliotheca, 115.
Vlpianus ICtus, 274.
eius laus, 275.
impietas, ibid.
interitus, ibid.
Vmbra defunctorum, 209
Vnctura ſervilis, 733.
Vnionis cuiusdam precium, 72.
Vniones Cleopatra, 35.37.
Vnionum copia, 73.
Volumen, 269.
Vota noſtra dubia, 50.
Vrbs: urbum: urbare, 207.
Vrbibus mulierum nomina impoſita, 567.
Vrſus, pro ſigno, 564.
Vſtio in urbe prohibita, 725.
Vſura, 561.
Vſura an & quatenus permiſſa, 109.& ſeq.
Vſurariorum pœna, ibid.
Vva, 76.
Vva purpurea, 504.
duracina, ibid.

Buma-

Bumaſte, 505.
Vulva porcarum, 503.
Vxor fulget honore mariti, 400
Vxoribus dona collata. 742,

X.

Xerxes cur templa incendit 489
Xylobalſamum, 51.
Xylocinnamomum, 45.
Xylon. 25.

Z.

Zarina Sacarum Regina, 189.
Zeta, 131.
Zibeba, 505.
Zoccoli, 346,
Zona lanea, 676.683.
Zonam ſolvere. 488.

FINIS.

ERRATA, QVÆ IN INDICIS confectione animadvertit Typographus, ita corrigenda.

Fol. 14. Lin. 6. Lege, Magnificentiæ.
85. 20. præbuerunt.
96. 4. ἱππασίας
120. 18. cibum.
158. 9. perfuſis.
199. 12. æra.
206. 14. præterea.
208. 5. funeſtum.
216. 2. Sibyllam.
217. 16. Remo.
239. 13. quidam.
260. 6. αὐλέω.
273. in Marg. Literarum.
286. 7. arande.
295. Lin. ult. alicubi.
299. 19: ex eo.
306. 5. cenſuit.
310. 3. Viglius.
Ibid. 15. diſtinguunt.
Ibid. ult. Novation.
320. 1. Imperatores.
323. 2. maximè.
325. 12. antiquitatibus.
336. 4. poterant.
Ibid. lin. pen. præſtitiſſe.
338. 9. querelæ.
340. 10. hos.
355. In marg. In Ludis.
356. 9. inſolens.
36[illegible]. Sic.
372. 26. parceret.
387. 22. Alas.
393. lin. pen. Imperator.
400. 6. inſigne.
438. lin. ult. hypocryticum.
441. 8. indicium.
443. 23. fit.
444. 25. eſſet.
454. 1. Diadema.
456. 17. foſſor.
466. lin. 21. Sybaritarum.
474. In marg. Actæon.
478. 15. affici.
488. 10. canit.
532. 1. ingerentem.
536. 10. prolueris.
548. 11. ſolutior.
563. 14. Militaria.
597. 6. cum.
Ibid. 10. cum.
Ibid. 21. patris.
604. 23. debachantes.
640. 6. εἰδώς
658. 16. perfidia.
Ibid. lin. ult. civitatum everſiones.
659. 1. pepererit.
660. 5. liberorum.
669. 5. Eſt.
673. 9. inditum.
688. 2. mundus.
701. 14. ſontibus.
721. 1. Iisdem.
726. 9. viverum.

Cætera, ſi qua occurrent, pro candore ſuo æquus emendabit Lector.

AMBERGÆ.

Ex officina Typographica Michaëlis Forſteri.

M. D. XCIX.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA